FÜRUZAN

kırk yedi'liler

40 yaşında

YKY
Yapı Kredi Yayınları

KIRK YEDİ'LİLER

Füruzan İlk kitabı *Parasız Yatılı*'yla 1972 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. İlk kitaplarında kötü yola düşmüş kadın ve kızların, çöken burjuva ailelerinin, yoksulluk ve yalnızlıkla boğuşan kadın ve çocukların, yeni ortamlarda bunalan ve yurt özlemi çeken göçmenlerin dramlarına sevecenlikle yaklaştı; kişileri derinlemesine inceledi, anlatımını ayrıntılarla besledi. 12 Mart dönemini anlattığı ilk romanı *Kırk Yedi'liler* ile 1975 TDK Roman Ödülü'nü kazandı. 1975'te bir sanatçılar programıyla (D.A.A.D.) çağrıldığı Batı Berlin'de bir yıl kalarak işçiler ve sanatçılarla röportajlar yaptı. *Dokuz Çağdaş Türk Öykücüsü* (1982, Volk und Welt Verlag) antolojisiyle *Die Kinder der Türkei* (1979, Kinderbuch Verlag) çocuk kitabını ise Doğu Berlin'de konuk kaldığı dönemde hazırladı.

Öyküleri Fransızca, İspanyolca, Farsça, İtalyanca, Japonca, İngilizce, Rusça, Bulgarca, Boşnakça gibi dillere çevrildi: Öykülerinden yapılan bir toplam A. Saraçgil çevirisiyle 1991'de Napoli'de, *Kırk Yedi'liler* S. Pirvanova çevirisiyle 1986'da Bulgaristan'da, "Sevda Dolu Bir Yaz", "Nehir" ve "İskele Parklarında" öyküleri Damian Craft çevirisiyle 2001'de Londra'da, *Parasız Yatılı* Elif Deniz - Pierre Vincent çevirisiyle (*Pensionnaire d'état*, Bleu autour yayınevi) 2010'da Fransa'da yayımlandı; toplu öykülerini ise İspanyolcaya Gül Işık çevirmekte.

2006'da 10. Ankara Öykü Günleri'nde, 2007'de Dil Derneği'nin Dil Bayramı'nda ve Antalya Öykü Günleri'nde, 2008'de 7. İzmir Öykü Günleri'nde onur ödülleri aldı. 2008 TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı'nın Onur Yazarı seçildi. 2009'da Dil Derneği İzmir şubesince Türk Diline Emek Ödülü verildi.

1988-90 yıllarında çektiği *Benim Sinemalarım* 1990'da Cannes Film Festivali'nin "Eleştirmenlerin 7 Günü" ve "Altın Kamera" dallarından çağrı alarak 158 film arasından seçilen 8 filmden biri olarak gösterime girdi; 1991'de ise Uluslararası İran Fecr Film Festivali'ndeki Uluslararası Jüri'den "En İyi İlk Film Jüri Özel Ödülü"nü kazandı ve Tokyo Uluslararası Film Festivali'nde seçilen "En İyi On Asya Filmi" arasında yer aldı. Oyunlaştırdığı *Sevda Dolu Bir Yaz* Ankara Devlet Tiyatroları'nda yaklaşık 200 kez sahnelendi (2000-2005).

Öykü: *Parasız Yatılı* (1971), *Kuşatma* (1972), *Benim Sinemalarım* (1973), *Gül Mevsimidir* (uzun öykü, 1973), *Gecenin Öteki Yüzü* (1982), *Sevda Dolu Bir Yaz* (1999). **Roman:** *Kırk Yedi'liler* (1974), *Berlin'in Nar Çiçeği* (1988). **Gezi-Röportaj:** *Yeni Konuklar* (1977), *Evsahipleri* (1981), *Balkan Yolcusu* (1994). **Oyun:** *Redife'ye Güzelleme* (1981), *Kış Gelmeden* (1997). **Şiir:** *Lodoslar Kenti* (1991). **Çocuk Kitabı:** *Die Kinder der Türkei* (*Türkiye Çocukları*, 1979). **Yaşantı:** *Füruzan Diye Bir Öykü* (Haz.: Faruk Şüyün, 2008).

Füruzan'ın
YKY'deki kitapları:

Lodoslar Kenti *(1995)*
Parasız Yatılı *(1996)*
Kuşatma *(1996)*
Benim Sinemalarım *(1996)*
Gül Mevsimidir *(1996)*
Gecenin Öteki Yüzü *(1996)*
Kırk Yedi'liler *(1996)*
Berlin'in Nar Çiçeği *(1996)*
Balkan Yolcusu *(1996)*
Redife'ye Güzelleme *(1997)*
Evsahipleri *(1998)*
Yeni Konuklar *(1998)*
Sevda Dolu Bir Yaz *(1999)*

Toplu Öyküler (*Delta, 2003*)
Toplu Öyküler - Toplu Romanlar (*Delta, 2009*)

Füruzan Diye Bir Öykü (*Yaşantı, 2009*)

Doğan Kardeş:
Yaz Geldi - Seçme Öyküler *(2009)*

FÜRUZAN

Kırk Yedi'liler

Roman

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 4086
Edebiyat - 1156

Kırk Yedi'liler / Füruzan

Editör: Murat Yalçın
Düzelti: Hakan Toker

Tasarım: Nahide Dikel

Baskı: Altan Basım Ltd.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sit. 222/A Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 629 03 74 Faks: 0212 629 03 76
info@altanbasim.com
Sertifika No: 11968

YKY'de ciltli, özel baskı: İstanbul, Mart 2014
ISBN 978-975-08-2896-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2010
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

1970'lerin başında öyküleriyle parlayan Füruzan, Türkiye'de baş döndürücü toplumsal, siyasal, kültürel parçalanmaların yaşandığı, suların en bulanık olduğu bir sırada yazdı *Kırk Yedi'liler*'i. Dönemin koyu karanlığında yaşanan acıları can alıcı yerlerinden yakalayan dev bir roman koydu ortaya.

68 Kuşağı olarak da tarihe geçen ortalama 1947 doğumlu gençlerin 1960'ların özgürlük ortamında boy veren eşitlikçi bir dünya kurma düşlerinden 12 Mart 1971 darbesiyle uyanmalarının romanı oldu *Kırk Yedi'liler*: İdamlarla, işkencelerle, sokak cinayetleriyle mahkûm edilen hayallerin, korkunç kâbusların romanı, bir anlamda Türkiye'nin en dramatik kuşağının romanı...

Kırk Yedi'liler, henüz ilk romanı olmasına rağmen, toplumsal acıları kendine özgü duyarlıklarla bir dil ve edebiyat olayına dönüştüren Füruzan'a 1975 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü getirmişti. Biz de, yayımlanışının kırkıncı yılında bu özel romanı, özel bir baskıyla yeniden gündeme getiriyoruz.

Yapı Kredi Yayınları

Gürültü istemiyorum. Düşüncelerim bile süzülür gibi gelişsin. Kulak zarlarımı delen elektriğin arasız akımını anca böyle yenerim. Geçti geçti, aylar oldu geçeli. Gürültüye dayanamıyorum. Duygularım da, kıvanma da, hüzün de aynı renksizlikle gelsinler. Çocukluğumun şen çığlıklarını bile yeniden yankır diye anımsamıyorum. Yine de çıkı çıkıveriyorlar.

Erzurum'daydık.

Üç kardeş, üçer dörder yıllıktı aramızdaki yaş farkları. Anamız ilkokul öğretmeni, babamız aynı okulda başöğretmen. Hiç yaşlı değiller, hiç yoksul değiliz.

Aileden ölen yok.

Kafkas göçmeni babaanne, annemle babam evlenmeden ölmüş.

Dayılarımız varmış, onlar da ölmüş.

Babaannemin anlatması babama. Gümrü'den geçip anayurda girdiklerinde babadedem toprağı öpmüş.

"Niye kaçmışlar baba?" dedimdi.

"Dinlerini kurtarmak için," demişti alaya alan bir sesle.

Dayılar: Ceketleri sıkıca ilikli, tam gövdelerine göre. Sarıkamış'ta Enver Paşa'nın ordusunda kırılmışlar.

Babaannem üç tek taş pırlanta yüzüğünü bir tefeciye bozdurmuş. Gündüz saklanıp gece yol alırlarmış. Bazı geceler uzak tepelerden Ruslar'ın söylediği şarkılar gelirmiş. Balalayka sesi bile. Ağdalı, insanı ağlatan ve birden öfkelendiren şarkılarmış bunlar.

Babaanne genç daha, oğullarsa delikanlı. Halamız, babadedenin ilk karısından. Ve ilk kadının Çerkez oluşu halada alabildiğine belirgin. Dayılarda Enverî bıyıklar, taze yüzlerinde takma gibi duruyor. Fotoğraflardaki ağır kapaklı gözler, sararmış resmin kahverengisini çakıntılarıyla aşıveriyor. Delikanlı boyunları dimdik. Fotoğrafın par-

lak köşesinde eski Türkçe yazının resimsi uyumu. Biri oturmuş, ötekinin eli kardeşinin omuzunda. İnce uzun, kadınca parmaklar. Sivri uçlu, parlak rugan ayakkabılar. Aile kurulduğunda yakın ölülerimiz bunlarmış.

Erzurum'da o çocukluk yıllarında her giydikleri soğuktan korunmak içindi. Kat kat yünlere bürünüp, tahta kızaklarda kayarak yokuşlar inildiği, çığlık çığlığa oyun dolu kışlar. Eski kervan yollarının ucu bucağı belirsiz yokoluşları.

Perdeyi araladı, sokak kararmaya başlamıştı.

Bakkalın cıvalı lambalarından çevreye yayılan ışıkların sınırları belirginleşiyordu. Dışarıya bakamamak ürküntüsü belirmeden toparladı sokakta gördüklerini.

Evlerine dönenler, apartmanların girişlerine toplanmış çocukların itişerek aynı yere sığma çabaları. Duran bir taksiden inip kara pantolonunun içinde bile taşan kalça kıvırışlarıyla yürüyen kadın. Yola kaçan topunun ardından hızla fırlayan sarı saçlı bir oğlan. Özel arabasını frenleyip topu ezmeden durduran adamın kapıyı açarak birden inişi. Çocuğun yüzüne hızla inen tokat. Bir kadının sesini duyurma çabası:

— Elinize sağlık beyefendi, vurun vurun, ah bilseniz top uğruna...

Perdeyi kapadı. Odadaki loşluk bütünlendi.

Eşya olarak ilk bakışta iki üç şey öne çıkıyordu. Toplanmamış bir yatak, Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye girişinde satılan herhangi bir somyanın üstüne kümelenmişti. Yatağın yanıbaşında üstü kâğıtlarla, sayfaları kapakları dönmüş kitaplarla dolu bir tahta masa. Yerde atılmış ters pabuç tekleri, bir çift naylon çorap duruyordu. Uzun süredir biriktirilmiş gazeteler yığını sağa doğru duvarın köşesinden dağılacakmışçasına eğilmiş çarpılmıştı. Tavandan sarkan elektrik kordonunun ucunda asılı rengi yitmiş kâğıt fenerin yanma topluiğne ile iliştirilmiş, sevimliliğini yanaklarının genişliğinden alan kartondan bir ayı resmi duruyordu. İki pencere arasındaki gerili ipte üst üste atılmış

giyim eşyaları vardı. Tabandaki marleyler, eprimiş, orta dikişi genişlemiş bir kilimle örtülmüştü.

Omuzlarını kıstı, yirmi dört saatte de üçü gösteren saatin fosforu seçilmeye başlıyordu.

Yukardan radyoyu açtılar.

Yatağa yaklaştı, kâğıt yığınının içinden küçük el radyosunu çıkardı. Pili bitmişti. Sesler pürüzlenip uzuyordu. Yarın sabah kapıcı uğradığında pil aldırmalıydı.

"Şimdi geçeneği çıkıp çağıramam. Öteki dairelerin nasıl dikkatle beni izlediğini bilmez değilim. Sanki kokumu alıyorlar havada. Sabah ilk zil sesiyle hemen fırlarım. Seslere olan duyarlığım işkencelerden sonra en uç noktaya vardı. Oysa yatak odası nedense annemin salon saydığı dörde üç büyüklükteki oda, girişle odayı ayıran kapı, apartman geçeneğine açılan öteki kapı. Onları dış seslere karşı sıkıca örtmem yararsız. Uykularım sınırı belirsiz dalgınlıklar oldu. Bazı geceler koyulaşıyor ya vız geliyor. Yeter ki elektrikle sağlansın sesler. Tam bir çekimin içine giriyorum. Vücudumdaki onca yığılı elektriğin çekimi bu."

Kapıcı o sabah –pazarı pazartesiye bağlayan 03'te– edindiği araştıran bakışlarını geliştiriyor. O muydu haberi veren? Belki de. Görevlendirilmişlerdi ya. Ne bilsindi, nasıl bilsindi.

Altı çocuğu var. Karısı tığlarla durmadan çorap örer. Yazın dış kapının çıkışında durur, kışın içerde, girişte. Kadının çok açık mavi gözleri her şeye şaşan bir anlamla doludur. Apartman yöneticisi onu orda yakışıksız bir görünüş sayıp yasaklandıktan sonra artık dışarda durmuyordu. Şimdi de durmaz, yoksa yasağı unutmuş mudur? Kapıcı kat sahiplerinin verdiği şeylerle gittikçe gülünçleşerek giyiniyor.

Onları alıp götürdükleri sabah orada başına geçirmiş olduğu tüylü Bavyera şapkasıyla çelişen köylü bıyığıyla öylece duruyordu. Çekeleyip, iterek götürenler sabahın kimsesizliğinde onu görmezlikten gelmişlerdi. Oydu belki de söyleyen. Şimdi öteki kapıları çalmadan

ilkten onunkine geliyor, bir bağışlanma dileği mi bu. Tedirginliğini anlayan açık bir davranışla bakıyor. Elimin uzanacağı denli aralıyorum kapıyı. İstediğim şeylerin yazıldığı kâğıdı, parayı uzatıyorum. 'Sağol abla, peki, hemen iletiyorum istediklerini' diyor. Kapıcımız Ege köylüklerinden. Çoğunluğun karşıtı o. Orta Anadolulu değil.

Radyoda sayılar veriyorlar. Ortadoğu'daki durum. Akdeniz'deki Nato güçlerinin karşılıklı işbirliğiyle sağlayacakları etkinliğin önemi yeniden saptanıyor. İzmir'e Nato donanması uğrayacak. Sonra bir kamyon kazası. İnsan taşıyan kamyonlar. Ula kavşağında otuz beş tarım işçisi ölmüştür. Memet Ala, Nazime Ala, Kâzım Kurnaz ailecek yoklar.

Her şey bir süredir gerçekliğini yitirmişti.

İçinde, gövdesindeki olanları kendisinden öte kimsenin anlamamasını istediği saatlerdi. Gevşemelerinin derisindeki ter atıcı açıklıkları, saç diplerindeki başa çıkamadığı ince yağlanma, tırnaklarına yönelik hırslı bir yiyip tüketme isteği... Tepesinde aralıksız yakıp durdukları, gözbebeklerini kesen ak keskin ampullerin erimiş madensi kavuruculuğu dönüyordu. Kabuklaşan, dışardan seçilemeyen, ama onun kesinlikle bildiği yıpranışın yeniden kurulup pekiştiği o saat yine gelmişti. Bulunduğu yeri saran tek ses kanın atışıydı. Genişleye, küçüle çevreliyordu onu.

"Beni konuşturamazlar, kolay değil. Hem nedir soracakları? Kitaplarımızı saklamadık ki onlardan. Kendimizi mi yalanlayacaktık? Yirmi yaşına değin araştırıp savunmaya çalıştığımızı mı? Sevgiyi, inancı mı yalanlayacaktık? Beni konuşturamazlar."

— Burası hep değişmez bir ışıkla aydınlık. Değil alacakaranlığı, yirmi dört saatin sınırlarını bile çıkarmak zor. Siz de tutmuş cana kıymaktan söz ediyorsunuz.

— Öyle sanırsınız ya, yanılıyorsunuz küçük hanım. Tutuklular alacakaranlığı içerlerinde öyle bir geliştirirler ki, bunun için dış etkenler gerekmez.

— İntihar edeceğimi sanmanız asıl yanılma. Bu yaşta, özellikle inandığım her şeye ters düşen bir eylem olur bu.

— Sizin inandıklarınız ha! Sizin zavallılıklarınız... Sizin aldanmalarınız...

Selahattin kızı Emine Semra Kozlu. Nüveyre'den doğma. Doğum 1947. İstanbul. Beşiktaş.

Hücrede öylesine ince bir aydınlık matematiği yapmışlardı ki gölgesini bile salamıyordu kişi bulunduğu yere. Birkaç gün, birkaç gece ya da işte bir gün diye saptamaların elinden yakasını kurtaramıyordu insan. Oysa dışardan gelen hiçbir ipucu yoktu. Birkaç gün geçti demekse zamanı daha da soyutlamaktan öteye gidemezdi.

Belki de sayısız günler geçiyordu. Belki de tek bir gündü yaşanan. Sınırları korkunç genişlikte tutulmuş, hiçbir özel iz taşımayan tek büyük bir gün.

Gevşemiş, hırpalanmış bir gövde. Beyninin boşaltılıp aptallığa yakın bir uyuşukluğa dönmeye yüz tutan sarsaklığı. Odasına girip çıkanların gördüklerinden etkilenip canlı olduklarını belirten hiçbir şaşkınlık taşımamaları.

Sonra günlerden bir gün ya da bir gece gerçek bir insan sesi duymuştu, evet. Hem de türkü söyleyen bir ses. Çılgınca bir kıvanma almıştı içini. Yüreği artık hiçbir şeyle durulamaz sanmıştı. Ağlamaya başlamıştı. Gövdesini yeniden ediniyordu. Elektrik sonrasında ellerinde, kollarında, bağrında beliren ince mor pullanmaların hastalıklı dizileri kopup gidiyordu sanki. Ellerini de görmüştü. Onları yüzüne basıp mutlu denebilecek bir ağlama tutturmuştu. İnsan olmasını sağlayan her şeyine uzanıp zedeleyenler yok olmaya başlamışlardı. Ağlamamalıydı. Gözyaşı, ardından yumuşamayı getirirdi. Delirmeyle mutluluk arasında bir benzerlik buldu.

Tepkileri hanidir istediğince değildi elbet. Yalnız ağlamamayı kesinlikle becermişti. Bağırmaya başladı:

— Gidin... susun... gidin... Leylim nine, nineciğim benim Kars Kapısı şu yanda... susun... susun... susun...

Kapıda anahtar döndü.

Duvara dayandı.

Duvar soğuktu, sırtı terli.

Boynunda bir damla süzülüp aktı, yaka aralığından.

Elleri boşaldı. Gözlerini çarçabuk yokladı.

Gözyaşı mıydı o damlayan?

Değildi.

Terdi.

Rahatladı.

Dikenleşen toparlanmayı duydu içinde.

Türkü yoktu.

Adam ışıkta sarı sarı parlayan ceket düğmelerini yoklayarak:

— Bağırıp durma yine kaltak orospu, dedi. İstediğimiz kâğıdı imzalayana kadar buradasın imansız. Biz deli numarasını yutmayız.

Bu, kendini göstermekten sakınmayanlardandı. Gülümsedi adama. Ya da gülebildiğini sandı. Tutukluların gülmelerine çok öfkeleniyorlardı.

— Delirmiyorum, dedi.

Adam ilerledi. Gövdesini kollarını, bacaklarını toparladı; savunmaya geçti. Korku kanında hızla dolaşıp parladı, ezildi, yok oldu. Bu hep böyleydi. Kargaşanın sıralanması diyordu buna. En sonda bağırmak vardı. Gırtlağının elverdiğinden de öteye bağırma. Haykırma. Uluma. Bu evreler olağandı. Ağlamak ise asla.

— Neyse, dedi adam, birkaç tekme hak etmiştin ya sırası gelecek, nasıl olsa senin eğitimine devam edilecek.

Kapı örtülürken geçenekten gelebilecek ışık parçalarını görmeye çabaladı. Bulanık, sıvılaşmış bir yağmur öncesi grisinden öte bir şey göremedi. Buraya getirdiklerinde de sönük yanışlı bir ampulün böylesi loşlukları yenemediğini seçmişti. Zamanı yine çıkaramıyordu.

Türkü susmuştu. Kollarına girip onu yürütenlerden biriydi her-

halde söyleyen. Yakınında değilmişlerce bir kola girmeydi onlarınki. "Bas. hadi. Bas ya," deyişlerindeki tekdüzelik, ne öfke, ne de ilgi taşıyan sesleri, sulara batan inanılmayacak şişlikteki çirkinleşmiş ayaklarını tanımayışı, ayağının küçük parmağının düşmüş sallanan tırnağındaki kızıl delik. "Bas ya, bas hadi." Ayaklarını uzaktan izleyişi. İlk elektrik verdiklerinde küçük çocuklara özgü bir şaşkınlıkla bakınışı, yapılanlara inanmayışı. Sonra ürküntü. Birden kişiliğinin ikiye bölünüşü. Dıştan izleyici Emine'den çekinmesinin yenilişi. Uzaklardan bir ses. Anneannesinin sesi:

"Canım bu çocuğa Emine deyip durmayın. Bu eski zaman adları bizlere, eski tevellütlülere yaraşır artık. Semra ne güne duruyor da, göbek adını öne aldınız."

Emine Semra Kozlu. Selahattin kızı. Nüveyre'den doğma. Doğumu 1947. İstanbul. Beşiktaş. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji öğrencisi. Takıntısı yok. Beklememiş. Yıkıcı eylemlere karışmış. Amerikan filosunu protesto için yapılan mitinge katılmış. Boykot komitesinde görevlendirilmiş. Yasak kitap ve dergiler. "Yankee Go Home" adlı broşür. Almanya baskı. İngilizce. André Malraux – Umut. Maksim Gorki – Benim Üniversitelerim, Ana. Türkiye'de Komünizm Hareketleri – Darendelioğlu. Türk Komünist Hareketi Üzerine Bir Deneme – Haluk Faruk Erginsoy. V. İ. Lenin – İki Taktik, Parti Tarihi. Kemalist Devrim İdeolojisi – E. T. Eliçin. Demir Ökçe – Jack London. Şeyh Bedrettin – Varidât. Karl Marx– Türkiye Üzerine. Büyük Boy Afiş baskı fotoğraflar. Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi – Anadolu İhtilâli – Tabiatın Diyalektiği – Bağdat Demir Yolu Grevi – Orman Köylülerinin Sosyo Ekonomik Durumu, Falih Rıfkı Atay – Yeni Rusya. Türkiye'de Bir Amerikan Mandası Meselesi – Türkiye'nin İçtimai ve İktisadi Tarihi – İşçi Arkadaş, Dinle, broşür. Memleketimden İnsan Manzaraları – Nâzım Hikmet, Ölüm Emri – Agatha Christie. Türkiye'de Sol Hareketler – Aclan Sayılgan. Suç ve Ceza, Karamazof Kardeşler – Dostoyevski. Pugaçef İsyanı – Puşkin. Molloy – Samuel Beckett. Haziran Olayları, broşür. Karl Marx, F. Engels – Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi. Luigi Pirandello – Gölgedeki Adam. Duvara yazılmış kışkırtıcı bir şiir: "Fakat açlığın, karanlığın ve çığlıkların

içinden:" "Güneşli elleriyle çalacak olan." "Gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir..." Türk Devrimi – Taner Timur. Kızılruh, Kızıl Dünya – Kenan Öztürk. Kürtler – Kırzıoğlu. Dünyanın Lanetlileri – Frantz Fanon. Marksizmin Temel Kitabı – Emil Burns. Safahat – Mehmet Akif. Hürriyet Yolu – Howard Fast. Toplumumuzda Doktrin Tartışmaları. Bay Puntila ile Uşağı Matti – Bertolt Brecht. Gergedan – Ionesco. Felsefenin Temel İlkeleri – Georges Politzer. Piramidin Tabanı – Hürrem Erman. Doğu Anadolu'nun Düzeni – İsmail Beşikçi. Yorgun Savaşçı – Kemal Tahir. Ekonomi El Kitabı – S. Aren. Türkiye'nin Düzeni – Doğan Avcıoğlu. Bu ve bunların benzeri birçok kitap için zabıt tutulmasını istemek ve direnmek için gülünç bir istekte bulunan sanıklara, bunların yıkıcı faaliyetlerin unsurları oldukları anlatılarak, son Türk devletinin, kökü dışarda birtakım cereyanları kesinlikle bitirme kararını verdiği iyice anlatılmıştır.

Dış kapıya çıktıklarında tanyerinde iki gümüş çizgi belirmişti.

Kapıcı aynı yerde onları görmüyormuş gibiydi.

Görevlilerden biri yarı yoldan dönüp apartmana girdiğinde araçlarının motoru çalışmaya başlamıştı.

Türküyü yine duydu.

Üstüne doğru abananları, eziyet edenleri sanki bir bir silkiyordu vücudundan türküyü dinledikçe.

Kulaklarını avuçlarıyla sıkı sıkı kapadı.

Duymak istemiyordu.

Gelebilirlerdi.

Ağlamaya alışmaması gerekiyordu.

Günlerdir bağırıyordu ya, ağlamak yoktu. Türkü duymamalıydı. Leylim ninenin çocuk Kiraz'ı elinden tutup çıkıp gelmesini engellemeliydi. Yine de duyuyordu sesi. Kollarına girip tuzlu soğuk sularda onu zorla yürütenlerden birinin olmalıydı o ses. Nasıl da unutuyordu türküyü söylerken olduğu yeri. Üstlerinin azarlayacağını ya da tokat-

layabileceğini nasıl unutuyordu. Şimdi köylü oturuşuyla duvar dibine çömmüş olmalıydı. Bu durumda Tomsonunu yanına dayaması zorunluydu. Buysa görev başında bağışlanmaz bir suçtu. Söylediğine içtenlikle kaptırmıştı kendini, sesinin yükselmesinden belliydi. Taş geçenekleri, ağaçsız bir iç avluya açılan pencereleri görmediği kesindi.

Süveterinin etek uçlarından yünleri ditti, iki topak yapıp kulaklarına tıkadı. Avuçlarını da olanca gücüyle bastırdı kulaklarına.

Türkü yoktu.

Ötelerden kentin lodosu baskın iç denizi geçip duran vapurların, gemilerin düdük sesleri geliyordu. Dışardakiler vaktinde kalkan vapurlarla gidip geliyorlardı. Öylesi seslerin çağrıştığı her şeye açıktı. O, günlerdir çabalayıp edindiği katılığı bölemezlerdi. Türküyse dayanıksızlaştırıyordu onu. Acı duyardı. Acı vardı elbet. Yumuşama yoktu. Duygular yoktu. Acı vardı.

"Bana bir şey söyletemezler. Hem neyi söyleyeceğim ki!"

Beyninin içinde türkünün sarı sarı yankılandığını duydu. Korkunç bir telaşa kapıldı. Hücrenin dört duvarı arasında dönenmeye başladı. Beş adıma beş adım, yine beş adım. Alabildiğine hızlı. Terli. Leylim nine, üstünde etekleri tirfillenmiş nemli asker kaputuyla, elinde kar kürediği küreğiyle duvarı yarıp çıkıyordu.

"Elektriğe gideceğim, beni buradan götürün," diye bağırmaya başladı.

— Yaz, diyordu adam. Kız değil, muayenede kız çıkmamıştır. Örf ve törelerimize bile saygıyı bilmeyen bunlar üstelik...

— Kız değilim insanım elbet. Bana dokunmayın. Dokunmayın diyorum.

Adamın dudağının üstünde İkinci Dünya Savaşından kalma bir bıyık vardı. Küçük parmağında sarı mühür taşlı altın yüzük. Kolunu çekip tartaklıyordu.

— Çocuk bile düşürmüştür bu şıllık, rahmi gevşek.

Eteklerini çarçabuk indiriyor.

Odada içinde devetabanı olan saksının ardında asılı büyük bir Türkiye haritası, fiziki.

— Yalan. Alçaklar, satılmışlar. Ellerinizi değdirmeyin.

— Alın bu orospuyu burdan, belli bizi beğenmedi.

Günlerdir, belki de aylardır hiçbirinin önünde ağlamadan durmuştu. Evet bağırmıştı. Hem de tanınmaz, inanılmaz seslerle bağırmıştı. Gırtlağından parçalar ayrışıyordu her çığlığında. Ses telleri çözülüp duyduğu acıyı dışlaştırabilecek bağırmalarını elverdiğince çoğaltabilmesi için değişip durmuştu. Sonunda sesi cinsiyetini yitirmişti.

Tartaklanıp, sövülüp, elektrikle dağlanıp bırakıldığı zamanların birinde kendisiyle konuşmaya başlamıştı.

Önce bir köşeye siniyordu.

Başını eğiyordu önüne.

"Emine," diyordu. "Korkma. Nasıl olsa bu bitecek. Kimseyi ele vermedin; verecek kim vardı ki. Geçecek hepsi. Sen güçlü kızsın. Olduğun yeri biliyorsun. O yere aklınla, yüreğinle geldin. Korkmaktan utanma. Vücudun korkuyor..."

Erzurum'da ateşlenip yattığı hastalık günlerinin yarı düşsel sayıklamalarını anımsatan konuşması belli bir yorgunluğun ucuna değin sürüyordu. O noktada küçüklüğünün dertsiz dönemlerini süsleyen Kiraz kız beliriyordu önünde.

Evlerine geldiğinde Kiraz sekiz on yaşlarındaydı. Kirpiklerinin kara sıkılığından yanaklarına koyu kadife yumuşağı gölgeler inerdi. Zayıf yüzünde çocukluğunu yitirmemiş ağız çizgisinin ona verdiği hüzne yatkın anlam göreni yadırgatıyordu.

— Ne bilip de söyler misin bana da. Yaptım ya hanım. Çitiverdim çoraplarını kızların hanım.

Küçük gövdesinden umulmaz bir gücü vardı Kiraz'ın. Odunluktan iki kolunu tepeleme doldurup da çıktığında sıkıntı duyardı ona bakan. Şakir Zümre üç numara sobanın yanına varana dek sıska bacaklarından ötesini kapayan odunların ardından gelen sesi duymak şaşkınlık verirdi:

— Şimdicek koyveririm hanım. Öğlenin bulaşığını ediverdim mi yemeği kurmaya dururum.

Kiraz odunları sıralarken Emine, kardeşinin, ablasının, annesinin, kendinin korunaklı bir dünya içinde olduğunu düşünürdü.

Erzurum'da bu yerli evinin altı taştan kalın duvarlarla örülü, iyi ısıtılan oturma odalarının verdiği bu duyguyu taşkınca duymak, okuduğu ödevden başını kaldırıp odalarını yeniden gözden geçirmeye iterdi onu. Annesi, çoğunluk babaları dönmediğinden, onun masasına yayardı öğrencilerinin kâğıtlarını. Ondüleli koyu kestane rengi saçları kulak bitimindeydi annesinin. Dudaklarını belli belirsiz boyardı. Kolundaki, altından kayışa geçiş yerinde küçük iki elmas taşı olan saati hiç çıkarmazdı. Ortaya yakın kısalıktaki boyu, giydiklerinin değişmez renklerden oluşan tekdüzeliği, annesindeki arada bastıran öfke bulutlarını daha da keskinleştirirdi evdekilerin gözünde.

Bir gün, Kiraz'ın eve alındığının galiba üçüncü ayıydı, çocuklarının üçüne de çıkışıyordu. Nüveyre öğretmen küçük kardeşi Kubilay avukatın kızına ağıza alınmayacak, çirkin bir söz söylemişti. Öyle diyordu anneleri.

— Nasıl olur? Nasıl olur? Anadolu'nun bu dağında bizlerin çocukları da böyle yetişirse... Üstelik eğitim ordumuzun iki görevlisinin çocuğu. Bu evde sen hiç böyle konuşulduğunu duydun mu? Çocuğun annesi gelip beni buldu. "Oğlunuz kızıma bu sözleriyle ne demek istedi," diye sordu. "Anlayamadık. Çok üzüldük. Müsameredeki rondda beraber olmalarını acaba şimdi de uygun görüyor musunuz?" dedi kadın. Ben ahlak için canımı vereyim. Babanız da öyle. –Burada annesinin sesi değişmiş, boğazını temizlemişti.– İyi ki...

Emine rastgele:

— Ne demiş anne Kubilay, diye soruvermişti.

O sırada Kiraz içeriye girmiş, kızarmış ıslak ellerini eteğinin ucuna kuruluyordu. Üstelik annesi bu savrukluğu bağışlamazdı ya görmemişti anlaşılan.

Kubilay ivecenlikle söze başlamıştı.

— Seni karım yapayım mı? dedim. Babamın anneme yaptıklarını ben de sana yaparım, dedim.

Kubilay ilkokul öğrencisi olduğu o yıl bile hâlâ bebek çocuk yüzünü yitirmemişti. Evin tek oğlu olmasının büyüklerce alttan alta kesintisiz sürdürülen kayırma, hoşgörü dolu bir tutumla karşılandığını

bilmek, çocukta her aklma geleni yapıveren bir şımarıklığı büyütüp geliştirmişti.

Kiraz gülüyordu.

Kirpikleri kısılıp koyuluyor, küçük yüzünde yanaklarının kuruluğunu bile yenen çukurcuklar oluşuyordu gülüşüyle. Giyiminin ince kumaşını dirsek kemikleri sivriltiyordu. Kiraz'ın gülmesi büyümüş, seslenmiş, kahkahalara dönmüştü. Kahkahalarında serin, başıboş, yabansı tınılar vardı. Annesinin, babasının, oğlan kardeşinin böylesi kahkahaları duyulmamıştı evde. Emine de, ailesinden olmayana duyulan ayırımı, yabancılamayı o yıllar seçebilmişti.

Kiraz sanki büyüyordu gülerken. Genç güzel bir kız oluyor, Erzurum'un karlı kışlarını, karanlığın tez indiği sokaklarını çevreleyen dağlarında koşup duran masal cerenlerini andırıyordu. Yabanıl gülüşünün odayı kaplaması annesini olduğunca tutuvermişti. Kubilay o sıralar yedi yaşlarındaydı. Söylediklerini unutmuş, yüzünde gülmeye doğru giden yumuşamalarla Kiraz'a neşeyle tutkuyla bakıyordu.

Annesi bu gülme selinin sarıp sarmaladığı aykırı durumundan kurtulma isteğiyle dönüp kapıda duran Kiraz'a yaklaşmıştı. Odaların kapılarına kış gelince içerden çuhalar asarlardı. İlkten çuhayı kaldırıp sonra kapıyı açardı kişi. Öylesine bir kıştı ki ora kışları, sokak kapılarını, sofa kapılarını, ardından da oda kapılarını örtmek soğuktan korunmaya yetmezdi. Havanın sızan, kıyıcı, ince süzülüşü engellenemiyordu.

— Sus, demişti annesi Kiraz'a. Sus. Gülünecek ne var?

— Hanımım, demişti Kiraz. –Kiraz'ın yüzü kızarmış bütünüyle güzelleşmişti. Hatta kadınca bir çekicilik kazanmıştı.– Küçümen oğlana bak ki bıyığı yetip eli ekmeğe ermeden kocalık, erlik taslıyor.

Annesinin Kiraz'ın yanağına inen tokadı olan sesleri kırmış dağıtmış, sobanın mutluluk, dinginlik veren çıtırtılarını bile yok etmişti.

Kiraz yüzüne inen elin gücüyle sarsılınca ilkten küçük gövdesini dik tutmaya çabalayıp birden yere düşmüştü. Düşer düşmez de toparlanıp kalkmıştı.

— İş anam. Ne ettim ki?

Ardından da bilmedikleri bir ağlama tutturmuştu. Kahkahaları gibi ağlaması da yabansı, dikti. Arada hıçkırıklarını kesip;

— Vay başım, dertli başım, diyordu.

Odalarına birden karanlık dolmuştu sanki. Yanan sobanın saldığı sıcaklık dışarda dar ara sokaklarda bile ezilip yok olmayan fırtınanın sesiyle yitip gidiyor gibiydi.

Kubilay okul çantasından kalem kutusunu çıkarmış, kaleminin ucunu açmaya başlamıştı. Annesi biraz ötesindeki dertop duran küçücük gövdeye iğrenme sayılacak bir sertlikle bakıyordu. Kiraz'ın ağlaması ağıta dönmeye yüz tutmuştu. İç çekişlerini uzatıp birden koyuveriyor:

— Oy anam, dertli anam, diye türkülü bir sesle inliyordu.

— Kalk ayağa, demişti, annesi. Çabuk kalk!

Kiraz doğrulmuş, gözyaşlarıyla top top olmuş kirpiklerinin arasından bakmıştı:

— Nettim ki ben hanım can? Ölü evinde miyik ki gülüşüm yakışıksız kaçtı?

— Senin yaşındaki bir kız çocuğu böyle sözleri ne bilir, ne de güler. Ahlaksızlıktır bu.

— Ev bark olma mı kötülük? Bilemedim hanım can.

Yanağındaki tokadın yeri tenin esmerliğinde koyulup gövermeye başlamıştı. Avuç içi kadar yanaktaki elin izi Kiraz'a öylesine bir itilmişlik vermişti ki, Emine'nin içinde o güne değin duymadığı bir burkulma, taşma olmuş, o da ağlamaya başlamıştı.

Annesi şaşarak:

— Ne var, niçin ağlıyorsun, diye üstlenmişti. Nihayet bazı şeyleri engellemezsek bu evde sizinle bu kız nasıl barınır? Bunlar gelişmeyip oldukları gibi kalıyorlar. Okutup eğitebilsek, insanların nasıl davranması gerektiğini öğrenebilirler. Hem girmesini çıkmasını da bilmiyor. Geçenlerde babanla konuşurken ne etsek uzağa yollayamadık. Eh çocuk da sayılmaz.

Emine'nin içindeki katılma öylesine somutlaşmıştı ki, ağlama nedeni artık Kiraz olmaktan çıkmıştı toparlanamıyordu.

— Sen daha çocuksun, bilmiyorsun. Elbette Kiraz'ı dövmek istemezdim. Nasıl öğreteceğiz onlara ahlaklı olmayı. Odaya beklenmedik bir anda girmesini nasıl engelleyeceğiz. Mutfak sıcak, orada da otu-

rabilir. Ona minder falan yaptık. Hem yemeklerin buharı yeter orayı ısıtmaya.

Annesi konuşmasını ahlak, eğitim, köylüler sözleriyle sürdürürken Kiraz'ın pürüzlenmiş sesini duymuşlardı:

— Ben insansız edemem hanım can. Biz kalabalık idik. Beraber idik. Anam, babam, kardaşlarım. Bir başıma dururken içim daralıyor. Yanınıza varayım diyorum.

Kiraz kapıya dayanmış, asılı çuhanın renkleri arasında koyulup kalmıştı.

Emine omuzunu okşayan annesini itmişti.

On iki yaşındaydı. Orta bire gidiyordu.

Annesinin yanak derisinin gözenekleri yer yer belirgindi. Boynu sararmış kopup eklenen çizgilerle çevreleniyordu. Nikâh halkasının sardığı parmağındaki tombul çıkıntının gün günden artabileceğini ilk kez düşünmüştü Emine.

— Kiraz'ı almayaydık madem öyle anne.

Annesi çekinerek bakmıştı:

— Ben çalışan bir kadınım. Baban da öyle. Sizleri okutup yurda yararlı insanlar kılmaya çalışıyoruz. Ablanı, şimdiden üniversite havasına alışsın diye büyük şehire alışsın diye İstanbul'a yollayacağız. Sen, sonra Kubilay, hepinizin okuyup aydın birer insan olması için çabalıyoruz. Bu kadar işin içinde bana da kollayacak, yardım edecek biri gerek. Ninesi bunu yalvar yakar getirip koydu. Şimdi karnı tok, sırtı pek. İhtiyarın yalvarmasıyla falan... Bir ağır işi de yok. Ahlaklı olmayı öğrenmesine bilhassa çalışacağız.

Kapının önünde duran Kiraz'dan o zaman bir çığlık kopmuştu. Uzak dağların deli rüzgârlarından arta kalan bir sesti sanki bu. Dik, arınmış, serin.

— Ninem kadın size verdi ya bu canı, ben hoşnutum ya, yalnız içim daralır. Tek olunca içim daralır. Biz kalabalık idik. Konuşup koklaşır idik.

Kiraz niçin yaptığı anlaşılmayan bir yalvarmayla öne doğru uzattığı çocuk ellerini açıyor, ötelerde uzaklarda kalmış da kara çaresizliklere düşmüş gibi görünüyordu. Kiraz'ın durduğu yerle kendi bulunduğu yerin aynı olmadığı kanısına kapılmıştı Emine.

— Küçük Kiraz anne, çok küçük daha.

— Onlar için bu yaş küçük değildir. Demin duymadın mı nasıl anlayıverdi söylenenleri. Ya o gülmesi, sanırsın ki...

Erzurum'un aşağılarda Anadolu kentlerinin demirciler, gümüşçüler, debbağlar, bakırcılar, baharatçılar çarşılarının dağınıklığından, bakımsızlığından öte loş bir yerleri anıvermişti annesi. Erkeklerin dolandığı, durucu olmayan uzun yol sürücülerinin dumanlı kebapçılarda bol soğanlı yemeklerini yiyip kalkınca, tedirgin bir iki bakınmadan sonra biraz kamburlaşarak yürüyüp gittikleri evlerin sokaklarından örtünüp geçen o telaşlı kadınları düşünmüştü annesi. Öylesi kadınlardı ki onlar, tek gözlerini açıkta bırakan ehramlarından bile erkeklere dokunulmanın kolaylıklarını belli edebiliyorlardı. Gözlerinin güzelliğiyle ünlüydüler. Memeleri ise hâlâ bozulmamıştı. Çoğu da köylerinden inen bu kadınların yayık çalma yıllarında edindikleri gergin sırt kasları, yuvarlak kolları, uçları diri, dolgun, ayrık göğüsleri vardı. Bunları nereden, hangi yoldan geldiği belirsiz söylentilerle öğrenen memurların eşleri konuk günlerinde, hem çekinip sakınan, hem gülüşerek aşağılayan bir anlamla o düşkün kadınları konuşuyorlardı. Ne olursa olsun sonuçta tabanları yarık köylü kadınlarıydı onlar. Saçlarına ne sürüyorlarsa kokuları da dayanılmazca ağırdı. Kesinlikle hastalıklıydılar. Öyle ya, köylerinde namuslarıyla oturacaklarına böylesine utanmazca bir işe yatkınlaşıvermeleri neyle bağışlanabilirdi. Aralarından doğu sınırını geçip gidenler de oluyordu söylendiğine göre; şu Antep, Kilis çarşılarından öteye, kiloyla ipek satılan sinekli, çok sıcak yerlere.

— Ahlaksızlık önlenmelidir kızım, diyordu annesi. Hem de küçük yaşta.

Kiraz'sa kollarını yanına yapıştırmış hâlâ ağlıyordu. Karşısında ağlamasına katılan birisi varmışça zor duyulan sesiyle bir şeyler anlatıyordu.

Emine tanımadığı o duygu sarsıntısının gövdesine verdiği halsizlikle yine de annesinin kolundan tutmasına engel olarak Kiraz'a yaklaşmıştı. Sandıklarda yıllarca tutulan kumaşlara özgü o basık loşluk kokusu burnuna gelene dek yaklaşmıştı. Kiraz ürküntüyle bakıyordu

ona. Zor duyulur konuşmasını kesmemişti. Türkçe değildi sanki söyledikleri. İnce, inişli çıkışlı bir soluk alma bile sayılabilirdi.

— Hadi gel Kiraz. Seninle mutfağa gidelim.

Kiraz'a o güne değin değmemiş elleriyle onun yanağını okşamıştı. Annesinin vurduğu yer sıcacıktı.

Yanağın etsiz kuru gerginliği sevecenliğini arttırmıştı. Çuhayı açmışlar, örtüyle kapı arasındaki boşluğun karanlığında birbirlerine yaklaşmışlardı. Kiraz yan yana olununca daha da cılız, küçüktü.

— Sen iyisin Emine can. Hanım da iyi.

— Yok, bir daha vurmaz sana annem. Hem senin iyiliğin içindi.

Soğuk, sofada kaskatı asılı duruyordu. Toparlanmışlardı. Babasının okul çantası askılığın altındaydı. Mahfele gitmişti demek, geç dönecekti. Seçil ablası o subaya âşık olmasaydı, onu İstanbul'a göndermeyeceklerdi diye düşündü. Kiraz'ın dövüldüğü gece bunun da yalan bir yanı olduğunu anlayıvermişti. Baştan niye göz yumulmuştu bu sevdaya peki.

Annesinin konuk günlerinde defterdarın karısıyla, öteki öğretmen bayanlarla giriştiği, birbirlerini beklemeden sürdürdükleri karışık konuşmaları duyar gibiydi.

— Çünkü subay evliydi.

— Atandığı yere karısını getirmeden gelmişti.

— Ev falan bulup sonra getiririm onları diyormuş. –Erzurum'un kışına alışmak kolay değil.– Sizden iyi olmasın Sahavet Hanım da...

Defterdarın karısı mendiliyle yüzünü yelleyerek:

— Ne kadınlar var Nüveyra'nım görüyorsunuz, diyordu. Aslan gibi boylu poslu bir genç adam. Ben kışta kıyamette gidemem deyip dayat. İçkici bir adam üstelik. Her gece mahfelde, olur mu ya? Ya bir de aşağı, kötü kadınlara dadanırsa. Üstelik çeşitli pis hastalıklar... Yine de acaba kadının diretmesi doğru mu, belki de adam getirmeyip böyle bahane ediyor...

Seçil ablasının odaya kapanıp çıkmayışları...

Ahlak için yalan söylenmesi gerekir mi? Söylenince ahlaklı mı olunur? diye düşünmesi Kiraz'ın tokatlandığı güne denk miydi? Yoksa daha önce miydi? Seçil ablasının akşam, gün dönerken pencerelerde beliren gölgesi.

O günlerde yine bir dalgalanma olmuştu evlerinde.

Mahfelde yapılacak düğünde Seçil'le annesinin ne giyeceği konusundaki düştükleri karamsarlıktı bu. Memur ve subay karılarının bir çeşit gövde gösterisi olan bu toplantılarda özellikle Seçil ablası gibi (O yıllar on yedisinde miydi ablası...) genç bir kızın çok özenli olması gerekiyordu. Çünkü seyrek yaşanıyordu, böylesi toplu eğlence geceleri.

Sokaklardaki tepeleme kar bile anca öylesi gecelerde büyüklere sevinç, coşku konusu olabiliyordu. Çıngıraklı arabaların mavi buzlu karanlıkta gidişlerini belki salt o geceler görüp duyabiliyorlardı. Birbirlerine nerde rastlasalar en azından soyadma dek bilebilen bu insanlar öylesi gecelerde daha dikkatli oluyorlardı. Gidilecek toplantıda giyilecek ayakkabılar sarılıp elde taşınıyordu. Çünkü Erzurum'da kar bazen metreyle yağardı. İnce kadın topuklarının yitip gideceği o kar bolluğu. Solukların buharlaşması, davetin girişinde bile sürüyordu. İçerde çalman bir akordeon sesi çarpıntılı yepyeni şeyler yaşanacağı kanısını veriyordu gelen konuklara. Erkekler daha çalımlı olmayı deniyorlar, kadınlarsa bakmıyormuş gibi yaparak her olanı izleme tutkusu içinde, iğreti oturuşlarıyla kalakalıyorlardı. Üstelik Seçil ablası denildiğine göre gittikçe gözalıcı bir güzel oluyordu. Yakın ilçelerin bekâr kaymakamları koyu renk giyimleriyle alabildiğine seçkin üstten bir görünüş takmıyorlardı. Mektebi Mülkiye çıkışlıların yükselme alanları sınırsızdı. Valilikler, elçilikler, Seçil'in topluluğa sunuluşu elbette kusursuz olmalıydı. Bunlar, konuşulmasa bile, baba, anne ve yetişkin kızları arasında sessizce biliniyordu. Çok güzel bir genç kız okuyup da ne olacaktı. Konu ortaya tam böylesi bir açıklıkta konmuyordu ya, isteklerde varılan sonuç buydu. Emine onlarla gitmezdi. O, burnu kitapta, gösterişsiz bir çocuk kızdı.

Düğün gecesi babası, annesi, ablası evden çıkarlarken annesinin ince tutumluluğuyla edinilip bir gündelikçi terzinin acemiliğine elbirliğiyle karşı konularak dikilen boncuk mavisi taftasını giymişti Seçil. Ablası, gür, yarı yaldızlı kumral saçlarını geceden tellerle sarıp kıvırmış, sonra dalgalandırarak omuzlarına bırakmıştı. O yıllarda dudaklar koyu boyanıyordu. Annesi de ilk kez şöyle ağzını açıkça belirgin boyamıştı.

Ablası bu kadınsı süslenmesinden sonra yaşından daha küçük bir

görüntü edinmişti. Genç kızı gören, ondaki bu aşırı tazeliğe dokundurulmuş yanak dudak boyalarını yadırgar, onu koruma isteğine kapılırdı. Bir bilinmeze doğru gidermişçe ürkek, utanç dolu bir anlamla yüklüydü ablasının yüzü.

Kapıdan çıkarken, "Allahaısmarladık," demeyi bile unutmuştu kardeşlerine. Emine, Palandökenler'in orda sanki soğuğun sıkıştırıp koyvermediği akşam üstünden kalma camsı bir ışık tortusu görmüştü. Neden sonra Seçil ablası geri dönmüş, karanlığın içinden "Allahaısmarladık çocuklar," diye seslenmişti.

— Hadi girin, soğukta durmayın, demişti anneleri de. Leylim nine al şunları içeri.

Annesi yapay kara kürkünün içinde aklaşan yüzüyle tanımadık biri gibiydi. Babaları ise; ona dikkat etmemişlerdi, demek değişen bir yanı yoktu.

Leylim kadın Kiraz'ın ninesiydi; büyükler gece gezmelerine çıktıklarında gelirdi. Kubilay, Emine, Kiraz yalnız kaldıklarında. Ablaları geceleri çoğunluk çıkmadığından Leylim ninenin gelmeleri enderdi. Sabahtan belirirdi kapılarının önünde. Bir süre dolanır, tokmağı vurup vurmama ikilemiyle boğuşurdu sanki. Oysa ona iki üç gün önceden haber salınırdı.

Kiraz üstüne başına ne bulursa sarınıp kendi köylüleri olan bir bakırcıya giderdi. Ardından toplaşıp bakarlardı Kiraz'ın. Bez ve yün yumağı içinde yuvarlanarak giden bu küçük insanın görünüşü gülmelerine neden olurdu. Bir köpek, hani şöyle boz, kulakları kertikli bir çoban köpeği çıkıverse Kiraz'ı ürkünç bulup yolunu hemen değiştirir diye düşünürlerdi. Kiraz yığınını sürüklerken insandan çok olmadık bir yaratık etkisi yapardı görüntüsüyle.

Annesi çocukların eskilerini onarıp uyduruyordu Kiraz'a. Bu onarmalarla sanki birtakım yırtık dökülmüş kumaşların birbirine eklenmesinden elde edilmiş gibi atkılar, hırkalar, etekler birleşip tıkız bir yığına dönüşüyordu. Kiraz'ın küçücük ayaklarındaki yamalı çorapların çoğu babalarınındı. Annesi Kiraz'daki bu giyim uyumsuzluğunu çocuğun aşırı cılızlığına, gövdesinin giydiğini yakıştırmayan çizgisizliğine yoruyordu.

— Kızın omuzları, sırtı yok gibi. Ciğerleri karnındadır falan diye düşünüyor insan. Öylesine dar ki kürek kemikleri, ne yapsam boş.

Kiraz, yatsıya doğru, gün dönümünde artan soğuktan ötürü hava tipilemişken dönerdi. Karın sessiz, dinlendirici ak maviliklerle indiği sokakta kapıyı çalıp üst kat pencerelerinin aydınlığına bakardı. Kapıyı kim açsa onu orda öylece yüzü yukarıya dönük bulurdu. Üstünde soğuk, arı kar havası içeriye girer, alt katın taş avlusunda soyunurdu. Odaya çıkınca yanaklarındaki soğuğun koyulan morumsu kızıllığı açılır, ortaya apak gülümseyiverirdi. Ninesine haber salmak için gittiği bakırcı Medet Ustadan niçin böyle geç döndüğünü annesi sorunca:

— Nineme söz ulaştıracak Medet emmim, derdi Kiraz. Medet emmimin işi taşkındı, bekledim. Anca beni gördü. "Yoğurt aşı ye Kiraz can," dedi. "He," dedim. Büyüğümdür, asi olunmaz.

Anneleri, bıkkın, "nineme haber saldıktı"dan ötesini dinlemezdi.

Kiraz, mutfak olarak değiştirilen odaya gidip gelerek masayı kurularken, Bakırcı Medet'in söylediklerini başı sonu belirsiz bir söz kalabalığı ile anlatır dururdu. Bir süre sonra da sesi sobanın çıtırtılarına, saatin tıklamalarına karışır, odanın duyulmaz seslerinden oluverirdi.

Bazı geceler Kiraz'ın konuşma tutkusu baskınlaşır, sesinin tınısı ayrı bir renge, yabancılığa bürünürdü. Annesi, babası, başlarını işlerinden ister istemez kaldırıp Kiraz'a ilk gördükleri, ne olduğunu anlayamadıkları bir nesneye bakarmış gibi bakarlar, çocuğun gevezeliğinden kurtulma gayretiyle çabucak:

— Haydi Kiraz kız, sen de artık uyu, derlerdi.

— Nasıl uyuyayım hanım can. Üç tencere var daha ovulacak.

— Ovarsın, ovarsın, yalnız artık bu girme çıkmayı kes.

— Nasıl keserim hanım can. Sabahın odunları tükenmiş.

— Yeter yeter, sabaha var ya tutuşturmaya.

— Sabah siz dinelmeden ediveririm sobayı.

Sonra yeniden çevresine gülüverirdi. Annesi, babası yeni konmuş çaylarını yudumlarken, babasının çayı kıtlama içtiğini görüveren annesi, bunun ortaokuldaki tarih öğretmeni İclâl hanımdan öykünme olduğuna inanıp surat asarak, sözlü dokundurmalarla hoşnutsuzlu-

ğunu belirtirdi. Babası ise kırılmaz sessizliğiyle, kıtlamayla çay içmeyi sürdürürdü.

Seçil, Emine, Kubilay kimi ödevlerinin, kimi bir çocuk dergisinin başında sobada yakılmış birkaç elma kabuğunun kavruk, tatlımsı kokusunun saldığı mutluluğun içinde gövdelerinin ağırlığını duymaz olurlardı. Kiraz'ı evin içindeki bir küçük cin sayarlardı o saatlerde. Masallardaki padişahın buyurduğu işleri yapamayan Keloğlan'ın karşısında beliren "Hiç korkma, git de ki padişaha, kırk gün sonra altından saray, altından köprü hazır," diyerek çelimsiz gövdesiyle çıkıveren masal cinlerine benzetirlerdi.

Amansız kışların yeri olan Erzurum'da masallara ayrılabilecek gerçek payı çoktu. Dağlarında, toynakları mıh yüzü görmemiş hayvanların koşuştuğu uzun kış geceleri, onların çocuk düşlerini sahici görülebilir kılabiliyordu. Kiraz'ın her işi sırtlanabileceğine, becerilerinin sınırsız olduğuna inanıyorlardı.

Anneleri de demiyor muydu "Onlar soğuğa, ağır işe alışıktır. Kiraz'ı almamızı söyleyen Albayın hanımı dediydi ya, ninesi o yaşında gelip kapılarda kar küreleyip para istiyor. Bunlar aslında Karslıymışlar. Nine çok yaşlanmış, hayvan falan güdemez olmuş. Zaten hayvanlarını da satmışlar mı, yoksa kıran mı girmiş ne, Kiraz'ı da katmışlar yanına, burdaki köylülerine gönderivermişler. 'Şehir içidir, ölümü kalımı kolaydır' deyip. Düşünün çocuklar düşünün o yaşta bir çocuk, doksanını bulmakta bir kadın. Kars'tan kış ağzında yola çıkıyorlar. Oraların iklimi biliyorsunuz daha da amansız. İnsanın değeri onlarca hayvanınkinden de az. Babanıza bir eğitmen arkadaşı anlatmış: Bir aile; karı koca, beş çocuk. İki inekleri, bir öküzleri var. Öküzlerden biri hastalanıyor, veteriner getirmeğe iniyorlar şehre. Çocuklardan biri de kızamık. Ne yapıyorlar dersiniz. Hiç tabii. Bekleşiyorlar çocuğun başında, 'Rabbim verdi rabbim alır' diye. Anlaşılmaz bir merhametsizlik. Bizlere düşen iş öylesine önemli, öylesine sorumluluk dolu ki. Bunun ninesi Leylim kadını gördünüz. Aile içinde barındırmanın imkânı yok. Ne desen tersini yapıyor. Üstünü başını falan yoluna koyalım dedik. Neyse ki eli uzun değil. Acayip bir dürüstlükleri var bu dağlıların, yaylalıların. Gerçekten acayip değil mi Selahattin'ciğim?

Böyle yoksulluk, böyle... Sade canlarına cömert bunlar. Kolaycacık harcıyorlar. Sabun için, hani ordaki erkeklerle bir kalıp sabun, bir de tayına olur... İşte yani ahlaklı demek de güç ya, neyse..."

Babaları bulunduğu yerden başını sallardı. Doğduklarından bu yana gördükleri o baba gülümsemesiyle çocuklarına bakardı.

Yıllar sonra bunun gerçek bir gülümseyiş olmadığını anlamıştı Emine, bir gün Fakülteye uğrayıp harç yatırırken. Babası anasına, onlara epeydir gülmüyordu demek. Bazı şeyleri anlamaları, bilincine varmaları için ana babalar çocuklarına nasıl da zaman kaybettiriyorlardı.

— Ya çocuklar... Küçücük bir kız. Yaşlı, yarı meczup bir kadın Erzurum sokaklarında. İhtiyarın nereden edindiği belirsiz kocaman bir kömürcü küreği ile gezişi. Sırtında o pis kaput. Kapılarda durup, "Leylim nine kömürünüzü, karınızı küresin balam, ne verirseniz gönlünüzden verin," diye bir de türkü söylüyor. Gülünç canım, gülünç. O yaşta bir kadın, üstelik türkü söylemesi...

— Onunkine pek türkü denmez Nüveyre, demişti babaları. Nedir çıkaramayacağım ya, türkü deyip de kesilip atılacak şey değil.

Babasının göründüğünden daha içine dönük olduğunu da sonraları anlamıştı Emine, hep daha sonra. Daha sonra...

Leylim nine, büyükler sokağın ucunda kaybolurken, onları içeri çekerdi. Sırtındaki asker kaputunu annesi babası gittikten sonra çıkarırdı. Büyükler varken mutfağın bir köşesine çekilir, torunun gidiş gelişlerini dingin, tutkulu izlerdi. Ne zaman evin çocuklarını beklemeye gelse, oturma odasına girdiği görülmemişti.

Kiraladıkları ev, Erzurum'un öteki yerli evleri gibi; altı taş, üstü bağdadi bir yapıydı.

Giriş katında büyük kapalı taş avlusuyla, tahta merdivenle çıkılan ikinci kattaki dört odasıyla, merdivenlerin gıcırdayan bel verişiyle, her mevsim yenilenen ak badanasıyla, içeri ilk girende bile yabancılık duygusu uyandırmayan bir evdi.

Yerli evlerinin girişte olan mutfaklarını memur aileleri yadırgamış, "Böylesi soğuk bir yerde ikide bir aşağı inip de, yemekti, şuydu buydu uğraşılır mı?" diyerek beğenmezlenince, ev sahipleri de kiralayacak-

ları evlerde değişiklik yapmıştı. Üst odalardan biri mutfağa sayılmış, mutfakların tabanı da böylece ahşap oluvermişti. Bu da oranın temizliğini güçleştiriyordu. Kiraz, küçük ellerinde yer silme çaputuyla ikide bir tahtaları ovuyordu. Mutfağın köşesindeki sekinin üstünde dürülü duran yatağını geceleri serip, gün doğarken topluyordu. Leylim nine kaldığında nine torun birlikte sığışıyorlardı küçük kızın yatağına. Gecenin ilerlemiş saatlerine değin Leylim ninenin mırıltıları sürüyordu. Kiraz'ın kıstırılmış ince çocuk gülüşleri arada Emine'nin kulağına dek varıyordu.

O anlarda Emine bilmediği bir özlemle sarsılırdı. Kim bilir orada, mutfağın köşesinde, aynı döşeğin içinde, nine, torun dertop uyuyup kalana dek kurdukları düşlerle nerelere uzanıyorlar acaba diye düşünüyordu.

Böyle gecelerin sabahı Kiraz daha çevik, daha şen dolanıyordu ortada. Kahvaltı masası toplanırken, ninesinin mutfakta geceden kalma çorbayı yiyip bitirdiğini bilen Kiraz onu uğurlamaya çıkarken:

— Ninem gidiyor. Karnını pekiştirdi. Devrisi günü uğrayım mı? diye danışıyor.

Annesi çuhayla örtülünce daha da ses geçirmez olan kapının ardından aşıp gelen ihtiyarın mırıltılarını garip bir titizlikle izliyor, sonra, "Ah, gecikiyorum! Ah, ilk derste dünya kadar işim var!" dediği günlerdeki ezici tutumuyla:

— Yok, diyordu, gelmesin; gidilecek yer falan kalmadı pek. Seçil'siz gidilecek yerler var ya, o zaman da ablaları bekler.

Anneleri birden kalkıp kapıya yanaşıyor. Gelen sesin daha açılmamasından tedirginleşip geri dönerek çoğunlukla radyonun önünde duran kara çantasından bir şeyler aranıp çıkarıyor, kimseler görmeden avucunda sıkarak kapıyı yüzü asık, kararlı açıyordu. Çuhanın inişiyle de görünmez oluyordu. Leylim nine türküsünü kesmeden yanıtlarını türküye katarak:

— Kızım can, eline, özüne sağlık hanım can. Dizine fer ola. Salarsın Kiraz'ı Leylim yoksuluna, yetişip erer. Geçende de keveni yapan bir kadına ulak olmaya vardım. Eh daha yoğurup koyacak gücümüz var. Kurban olsun balalarıma, canlarıma leylim, diye uzatıyordu söyleyişini.

Merdivenlerden indiği sırtındaki her zaman nemli haki kaputun yerleri süpüren hışırtılı sesinden anlaşılırdı. Ardından kapı hızla kapanır, kapının dibine bıraktığı küreğini alıp giderdi. Bu her zaman böyleydi. Kiraz ninesinin gideceği sabahlar olanları izlerken gördüklerinin, işittiklerinin her birini sanki içine çekiyordu.

Leylim nine gelip de onunla yalnız kaldıkları geceler, anlatılmaz bir coşku alırdı Emine'yi de, Kiraz gibi. Kardeşi Kubilay o yıllar daha her söylenene "evet, olur" denen yaştaydı. Onunla birlikte mutfağa geçiyorlardı.

Leylim nine, annesinin diretip durduğu üstünü başını değiştirme işinde tersini sessizce de olsa savunmuş, kazanmıştı da. Bu yüzden mutfakta kalmaya, odalarına girmemesi gerektiğine kendince karar vermişti. Böylece de aklınca hanımın öfkesini engelleyecekti.

"Öyle ya, şehirli kadın haklıydı," Leylim nineye göre, "Onun giy bürün, dedikleri çok yufkaydı," öyle diyordu.

— Yufkadır balalarım, ceyranlarım. Kemiğim, iliğim un ufak oluyor balalarım, ceyranlarım. Her gün kocamışlığımı sarıp sarmalamazsam can suyum akıp gider. Artık yürürken toy taylar gibi yorgalamak yok. Yalap yalap akan kan yok etimde. Öğretmen hanım bilemez. Eti sünmemiş, yüreği ölüme yanmamış ki. Bunca sarmalanmam uygunudur. Her bulduğum çaputu neyi dolarım. Eski gövdemi unuttum. Belli ki soyunursam artık tanıyıp bilemem kendimi. Ne zaman ki tam soyunursam teneşiredir bu, ölünce bedenimi görüp de ürkmem Tanrıma şükür. Bizi saldılar ya Kiraz kızla, bir yol. Doğrudur, doğru ettiler. O küçük, ben koca. Onun engin işe dolanması gerek, benimse ölümü gözlemem. Erzurum havadan yana daha yumuşak, daha diri. Kars'ın düzünü özüme danışana cayamam ki demekten başkadır kıran giresice. Hiçbir yana da uymaz güzelliği. Kars'tan yılgınlaşmak olmaz. Şehirlerin padişahıdır ya zordur, genç can ister. Güneşi balkıdığında diri duracak ciğer ister. Ne zaman yerim gönlüme düşse burnum sızlar, içim döner.

Leylim nine sözlerinin burasında iki yana salınmaya başlardı.

Ak koyun kuzusuna
Kan kaynar bazısına
Ne diyim de ağlayım
Alnımın yazısına

Anamın kızı idim
Sandıkta bezi idim
Kaldırdı attı beni
Sanki el kızı idim.

— Özüm çok durmuşum yalancı dünyada, diye sürdürdü anlatmasını. Ne gelin, ne oğul barındıramaz bu kocamışı. Balaya gelende kemiği yumuşak, eti gürlenmemiş. Evimizde tandır vardı. Ayaklarımızı örtünün altına verirdik. Özüm civandı. Saçı kat kat sırtını döverdi. Beli eğilip doğrulurdu. Sarıkamış boranı olduğunda daha oğullarım yetip ermemişti. Köyün inceden civanlarını saldı idik, kara battılar. Düşmana çıkaydılar gönül karartmazdık. Karın, kurdun kahpeliğine can ödediler. Sonra bir Mustafa Kemal paşasıydı bir ulu paşa çıktı, bizde de bilindi. "Savaşa tutuştuk yeniden," dediler oğullarımdan üçü ile iki kaynıma. "Kâzım Paşadır ordunun başı" dediler, "varıp bulasınız." Onlar Nahcıvan'da şehitliğe erdiler. Erim daha önceki muharebede bir kolunu verdiydi. Tandır idi yaktık, çay idi bitirdik. Yeniden doğurdum, yeniden doğurdum. Torunlarımın yaşıtı çocuk ettim, gelinlerimle al tülbent takındım, utandım, yüz eğdim. Emzirme sütümüz suya çaldı. Otumuz buza kesti, hayvanımız engine düştü. Gazi Mustafa Kemal Paşasıdır daha asker ister gurbet bir yana dediler. Yeni yetişip de erenleri saldık, bekledik. Yüreğimizi, bağrımızı taş ettik. Kaç kış geçti balalarım. Kaç kez kara toprak kardan sıyrıldı saymaya aklım yetmedi.

Leylim nine durup Emine'ye, Kubilay'a, Kiraz'a bakardı. Onlar, içleri kıpırtılarla dolu, bekledikleri masalın başlayacağını bilirler, daha önceden öğrendikleri sözün sırasını kaçırmamaları gerektiğini de unutmazlardı.

— Çok kış geçti Leylim nine. Bir de dönüp baktın ki bir arpa boyu yol gitmişsin.

— Hah ömrümüz de buna benzer geçişlidir kurbanlarım, cerenlerim. Gel Kiraz'ım, senin etin bana hafiftir. Gel.

Kiraz, sekinin ucunda, gözleri raflara dizdiği sahan, tencere dizisinde, ağlamaklı bir dudak büküşüyle kayarak yaklaşırdı ninesinin yanına. Kara saçlarla yığılı küçük başını dayardı yaşlı kadının omzuna. Kirpiklerinin ağır ipek örtüsü kararak inerdi yanaklarına. Zor duyulur bir sesle sözsüz bir ezgiye başlardı. Bu ezgi bir süre soluk almaktan bile çekinen Emine'yle Kubilay'ı karanlığın basmasından beri bekledikleri giz dolu dalgalanmalarla gelen anın içine doğru çekerdi. İnlemeye dönen sesiyle Kiraz, ninesine sokulmasını artırır, birden gözlerini açıp acı dolu bir bakışla:

— Ninem benim, hanım ninem. Boranda tipide bana süt emziren ninem, derdi.

Emine koyulan bir duygu çarpmasıyla üşür, omuzlarını öne verip Kubilay'a kuşkuyla bakardı. "Süt emziren" sözünün Kubilay'ca annesine yinelenme düşüncesi ürküntüsünü korkuya çevirirdi.

Kiraz da susar, hiçbiri konuşmaz, kıpırtısız kalırdı.

Sonra çoğunluk fırtınalı olan gecenin içinden çıkıp gelmişçe başkalaşan Leylim nine, kaputunu açardı. İçinde beliren birçok renkli pamuklunun eklenmesiyle oluşmuş hırkasının önünü düzeltirdi. İşte o zaman dördü de sekinin ortasında başları birbirine değen bir yakınlıkta birleşiverirlerdi.

İhtiyar kadın çekinmeyle oturdukları yeri yeniden gözden geçirir, sanki birileri kapının dışındaki karanlığa sinmiş de, onun açıklayacağı çok önemli sözlere tanık olacakmış gibi derinleşen bakışlarıyla tarardı çevresini. Uzun sessizliklerden sonra belirmeye başlayan o bilinmez gece tıpırtılarını dikkatle dinlerdi.

Dinlemesinin yeterliliğini kestirince kuru parmaklarıyla gizemli bir iki devinme yapar, çocukların gözlerinin içine değişen, üstünlük, başkalık taşıyan bakışlarıyla bir süre bakardı.

Büyü böylece bütünlenmiş olur, bulundukları oda her şeyden kopar, zamanın kesinlikle dışına çıkardı.

Bir bilinmedik canlının onu dinleyemeyeceğine inanmışça bu garip töreni sona erdirip söze başlardı Leylim nine:

— İnsiz çulsuz olan, kurttan kuştan kalan. Oğlu yanından tanınmayan. Gelini kırandan acı bakan. Koyunu kuzusu meleşmeyen. Bineği yabı olan. Avlusunda düğün kazanı kurulmayan Leylim kadın anlat. Serendip derler bir yerde bir ejderha var imiş. Her acıktığında bir âdem yer imiş. Kimseler buna bir çare bilmez, bulmaz imiş. Ejderhadır, kulun birkaç olanından korkmaz imiş. Kimse de bu derde bir umar, bir yol bilmez imiş. Derken bu yiğittir çıkmış ki bakan gözler kamaşmış, âdem Karsu kal'asına gelmiş. Karlar erimede toprak ışıyıp göğermede imiş. Karsu kal'asından dört yana haber salıp her bir yana seslenip durmuş yiğit, "Nice canlar varsa birleşsin, danışsın, şenlik edesiniz," demiş. Canlar birleşmiş, ejderha kar eriyip kargın coşunca yuval yuval küpürdemiş, dağlar temelinden oynamış. Ejderhadır buyurmuş, "İlk yaz önüdür, iki âdem isterim." Yiğittir kılıçlar döktürmüş öbür yiğitlere ulaştırmış. Çalışmışlar sınamışlar kılıcı denemişler. Ustası nasıl kılıç dökmüşse kuş gagası bile taşır Bağdat ipeğini şırp diye kesip, demiri Kars peyniri gibi bölmüşler. Birbirlerinin sırtlarını sıvazlamışlar. Yekinmişler, saattir, gündür canlar demişler, bir türkü tutturmuşlar. "Tek candan çok cana vardık ki, üstümüze güç yoktur," demişler. Türkümüzü duyup da çekinmeyen o bilisize Tanrı acıya. Ejderhayı kesmişler, Karsu kal'asında toy düğün etmişler. Kara tokludur asilikten caymış, ejderha da insan eti insan kanı isteyeceklere olmazlığa misaldir diyip masal olmuş. O günden bu yana olan Karsu kal'asının orada şavkıyan olmaz bir Zümrüdüanka kuşunun üstünde masal güzeli bir yiğit görünür ki "bilisizlik sona erdi, yılgınlığı alışıklık edinmeyesiniz canlar" diye bir türkü çağırır.

Bu türküyü her gece masalın içinden seçtikleri değişik sözlerle birlikte söylüyorlardı.

Leylim ninenin onlarda yatıya kalma sayısı altıyı yediyi geçmemişti ya anlattıkları, davranışları çocuklar için öylesine diri, o güne değin öğrenip yaşadıklarından öte bir renk, ışık kaynağıydı ki, ihtiyar kadının söylediklerini yaşlarına özgü düş kurma gücüyle süsleyip edinivermişlerdi.

Türkü söyleyişleri bittiğinde Leylim nine, Kiraz, Kubilay, Emine

ısınmış, solukları birbirine geçmiş, coşkun aydınlık bir itiyle bir şey yapma isteğiyle dolarlardı.

— Hadi balalarım, cerenlerim yatasınız, derdi Leylim nine. Yatasınız da uyuyup büyüyesiniz.

— Leylim nine, derdi Emine, nasıl Erzurum'a vardınız Kars'tan çıkıp? Ne olur anlatsana.

Leylim nine birden dalgınlaşır, o dalgınlıktan güçlükle alırdı kendini.

— Nasıl diyim Emine Hanım. Nasıl diyim ceyranım. Kış ağzıydı. Taze gelinim konuşmaz olmuştu, oğlumsa gülüşmez, sövüşmez. Sorardım, gelin; "Terekeden indirecek hamur yok," derdi. Oğul "Gedeklerin kaburgası kaburgasına çarpar, koç katımına salacak kuzu anası yok," derdi. Kiraz kız eteğimin ucunda dinlerdi, anasının babasının demelerini. Öteki körpe canlarsa ölü gözü yanan ocak ağzında küflü hamur kemirirlerdi. Tam on dört başız. Ben kocamışım ya beter ağzım kocamamış. Yerim içerim. Açlığım yatışmaz. Başım eğerim, çare bulamam. Ölmem. Bir tutum edip, on gün pınar suyuyla doyayım dedim. Vay kurban vay... Canımın feri söndü söner de, göğüs tahtamın altı dinmez tıpırdar. Dağlara bakındım, hepsi kar. Yollara bakındım, kara toprak daha bitip kapanmaya. Ekeneğimiz olaydı ucundan tutardım, biçeneğe kadar beklerdim. Hayvan yedmeye ayağın durmuş, hızı yok. Kalk Leylim dedim, çık Erzurum'un o yana var. Eskiden kapında yiyip de hatır tutmuşlara danış, şehirdir bir el uzatan olur. Eski kalabalığın kalmadı ya kadınım. Onur etmek neye yarar. Döl yatağın büzüldü. Erin canın vereli yıllar yılı aştı. Kiraz'dır ağıta durdu. "Beni de al ninem," diye. "Anam babam ağulanmazlar," on dört baştan iki baş eksilmeyle ne bilinir, ne aranır ki. Oğulumdur, gelinimdir gönülsüz "he" dediler. Basıp vurduk. Dağların başında kara bulutlar dolandı. Aşağılara tipiler diye kuşkulandık. Tepeleri kolayladık, düzleri bulduk. Kiraz çocuk üşüdüğünde bağrıma bastım. Acıktığında süt damarı kurumuş mememi verdim. Bebelik takındı, uyudu gitti. Bense kaç oğul kaç kız büyüttüğümü yeniden bildim, tam da bilemedim. Ya ölenler çoktu, ya kalanlar. Sübyanken Tanrının çağrısına koşanlarsa hiç hesaba girmedi. Kaç

candılar deyip ayamadım. Ayıplandım. Erzurum'a vardığımızda çarşısını pazarını bir belledik beğendik ki. Sonra köylümüz bakırcı Medet'e göründük. Medet'tir annenin okulunda iki oğlan okutur, biri sen kadar. Bizi Albayın hanımına saldı. O kadınsa annen hanıma. Kiraz'ı çekip aldı ya öğretmen hanım Yaradana şükür. Özümse daha çoğuna meyil vermemişimdir. Bunu da sormayın niçindir diye. Umut taze candadır.

Bu sıra Kiraz, sert döşeğini sekiye yayar, ayağına yatarken giydiği yün çoraplarını geçirip:

— Nine yatalım, uykum var, derdi.

Emine Kubilay'ın elinden tutup odadan çıkarken elektrik düğmesini çevirmeden onlara bakardı.

Yaşlı kadın büyük, kalın kaputunu ayak uçlarına sererdi. Neresinde sakladığı belirsiz, iplikten bir çift çorabını da torunu gibi ayağmdakileri çıkardıktan sonra giyince:

— Söndüreyim mi ışığı Leylim nine? diye sorardı Emine.

— Söndür ya can balam, uyuyak...

Emine onbeşlik ampulün hüzünlü ışığını karartır, Kubilay'ın nedense tam o anda başlayan esnemelerine gülerek yatak odalarına giderlerdi.

Orda ablası, o, Kubilay birlikte uyurlardı.

Odanın eşya yükü ile sıkışık dolanmazlığmda üç kardeş başucu ayakucu karmaşası ile yerleştirilmiş somyalarında hemen hiç konuşmadan, ayrı düşüncelere dalıp uyuyakalırlardı. Anneleri, satın alınan, daha sonra da gereksizliği ya da beğenilmezliği yeni bir şeyin gelişiyle ortaya çıkan eşyaları atmaz, kimseye de vermezdi. Bu yüzden yatak odaları beklenmez şeylerle doluydu. 1940'larda alınmış, lambaları yanınca onartılacağına yenisinin daha hesaba uygun olduğu anlaşılan radyoları, postanede mühürletilmiş, sararan patiska torbasının içinde duruyordu. 1968'lerde bile bu radyo torbası her yana taşınanların içindeydi. Oysa bir müzik dolabı bile edinmişlerdi, o sıralar. Babasının okul döneminden kalma eskimiş eşofmanları, annesinin tüyü dökülmüş astragan kürk dökarı, lastik şırıngalar, eski *Yedi Gün* dergileri, pompalı bir gazocağı, *Ülkü* dergisi ciltleri, üç tekerlekli gidonu kırılmış,

lastikleri soyulmuş çocuk bisikleti, muşambası yırtık bir bebek puseti, babası ile annesinin katıldığı taşra balolarından kalma kâğıt şapkalar, kâğıt düdükler, gözleri içine kaçmış, yanakları çökmüş bir taşbebek, şişesiz bir lamba altı, otuz kırk kadar taş gramofon plağı, bu plakların bazılarında şarkı adları eski Türkçe yazılıydı. Bir çift kurumuş rugan kadın ayakkabısı, üç dört tane telli dosya benzeri şeyler, bir çamaşır sepetine sığabilenler; sığmayanlarsa bozarmış eski çarşaflara sarılı olarak üst üste dururdu.

Sabahları okula gitmek için uyanan Emine, uykunun ona getirdiği çocuk diriliğini çevresinde, yatağının altında sürüp giden bu renksiz, sık sık bakılmadığından kendilerine özgü, ince bir toz kokusuna bürünen şeyleri görüp düşününce yitirirdi. Yaşlanıvermiş de annesinin sözlerinin tümünü anlayıverecekmiş kanısına kapılırdı.

Annesinin "Biz sorumlu kişileriz. Bu yurdun küçük beyinleri bizim verdiğimiz aydın insan, medeni insan olma idraki ile yetişiyor," deyişindeki kuru sıralamayı çözerim sanısı uyanırdı içinde. Bu sözleri öylesine sık söylerdi ki annesi, Emine'de artık içeriğini yitirmiş bir dua etkisi yapıyordu.

Odayı izler, düzgün solumalarından ablasının, Kubilay'm uyanmadıklarını anlardı.

— Haydi, okul vakti! Haydi, birlikte çıkıyoruz! Babanız sabah gazetesini okudu bile, diye seslenecek annesini beklerdi.

Portatif masanın başında toplandıklarında önlerindeki yiyeceklerin çoğunu büyük bir isteksizlikle süzerlerdi. Çeşidi değişmez sabah kahvaltılarına en büyük çekiciliği verebilecek olan has tereyağı kokusunu bile çoğunluk duymazlardı; bu tereyağları çevre köylerden gelen köylüler giyim eşyasıyla ya da tuz, şeker benzeri şeylerle değişirdi.

Kiraz, giden ninesinin ardından bir süre sakarlaşır, konuşmasındaki ağdalanan yöresinin deyiş özelliğiyle anlaşılmaz bir şeyler söyleyerek dolanır dururdu, birçok küçük belirsiz işin ardında. Bunlar öylesi işlerdi ki, evde yapılmasa da olur kanısını uyandırdıkları halde, bir iki gün el sürülmeyince anlatılmaz bir dağınıklığın ortaya çıkmasına yol açarlardı. Sobayı, çevresini silmek, minderleri kabartmak, yemek masasının altına dökülmüş yiyecek kırıntılarını süpürmek. Ba-

basının kurşunkalemlerinden saçılmış kıymıkları toplamak, pencere içlerinin tozunu almak, Kubilay'ın attığı bir çorap tekini kirlilere taşımak, tüm bu işler Kiraz'ın çocuk dikkatine bırakılırdı.

Emine, Kubilay, Seçil kahvaltıları bitince üst üste giyinip sarındıktan sonra, koşarak indikleri aşağı katın taş avlusundaki soğuğa çarpıp kasılırlardı.

Seçil ablası genç kız olmanın değişmeleriyle ya aşırı neşeli, ya küskün, önünü görmez bir bakışla eşiği aşardı. Kapı artlarından kapandığında karlara vuran sabah güneşinin sarısını yitirmiş ak aydınlığı gözlerini kamaştırırdı.

O düğüne gitme gecesinin gerekli töresi yerine getirilmiş, Leylim nine mutfağa dönmüş, odanın köşesinde kocayıp da uçmadan kesilmiş bir kartal gibi tüneyerek çocukların yanına gelmesini beklemişti.

Sonra yine gizemli sözlerden kurulu masallarını söyleyip, ardından her biri yüreğe değen, insanı olmaz sanrılara düşüren türkülerini çağırıp bitirmişti.

— Haydi yatın canlarım, balalarım, demesini bekleyen Emine'yle Kubilay'a alışılmadık bir suskuyla bakıp durmuştu.

Kiraz uyumak için gerekli olan hazırlıklarına ara vermiş, beliren yeni durumun nedenini araştırırca ninesinin yanında iki kez dolanmıştı.

Leylim nine sonunda yorgun bir sesle konuşmaya başlamıştı:

— Siz istasyona taşınmışsınız balalarım. Cumhuriyet Alanı denilen yerde şehir işi çok katlı evler yapılmış ya, oraya. Hanıma özüm danışıp Kiraz'ı alıkoy diyeceğim. Oranın yakışığı olmayı bilir diyeceğim. Özüme gelende yaşamam, ömür tüketmem daha nice sürer bilemem, Emine Hanım. Has kızım bilemem. Bunca küçük Kiraz'ı ortada komak olur mu ya? Ben gibi yıkık hanların, eski hamamların kuytularına sığınıp kalamaz. Benim iliğim dondu, kemik oldu. Genç kız olmaya, gelin kadın olmaya büyüyen tohumu sarıp savunmaktır yaşamanın gereği.

Emine şaşırıp ilgi ile ürküntü arası bir ikirciğe düşüvermişti.

— Bize söylemedi annem Leylim ninem. Niye çıkalım bu evden? Kaç yıldır buradayız.

— Size demedi ya Medet usta duymuş, bakırcıların orada dolanırken özümü çağırıp ayan etti. Cumhuriyet Alanına geçerler ninem dedi. Sense bu sarınıp sürüme ile diyip üstümü gösterdi Medet. Ben üstümü neyi bir şey edemem, ölümüm yakındır. Düşe vardığımda ak tüylü koyunlar yayarım dağların koyaklarına. Burnuma kekikler, yarpuzlar çarpar. Dağ ortalarındaki göllerin cam sularında çimer aklanır da Tanrıya doğru veririm imanımı. Benim vaktim azdır cerenlerim. Daha üçüncü düşü görmedim. Bu düşte karlar açılıp da dağlar obrulduğunda ilk yeşilleri dereceğim. Alagöz dağını dolandığımda sürüye bir kara koçtur gelecek, onmam için. O benim can alıcımdır. Bu düşü görmedikçe ölür değilim. Sen sen ol Emine Hanım, bir canı bir cana ısmarladıklarında onu yed, ona sahiplen. Hele tazeyse, hele ömür çiçekleri senin gibi açmamışsa Emine Hanım.

Emine sarsıcı, korkutan bir güçsüzlük duygusuna kapılmıştı:

— Yok, yok. Kiraz bizim kardeşimizdir. Onca işimize de koşuyor. Giyinir de bizim gibi de öğrenir de konuşur da. Annem öğretmendir. Çocuklara her şeyi onlar öğretiyor ya...

Ağladığını merdivenleri çıkarken anlamıştı.

O gece nine torun elektriği kapattırmamışlardı.

Uzun süre alt kattan bildik mırıltıları yatağında dönüp duran Emine'ye dek gelmişti.

Emine alışık olmadığı kaygılı bir hüzün içindeydi o gece.

Bu, ona, çok ateşlenip üşüttüğü hastalık günlerinde, yatağında, oda kapısının açılmasını beklediği yalnız saatleri anımsatmıştı. Herkes evden çıkıp gittiğinde alnına konan temiz ak tülbentlerin ıslatıldığı bakır taslardaki sirkenin has kokusunu yeniden içine çekiyor gibiydi mırıltıları dinledikçe. Oysa hasta değildi.

Sokak kapısı açıldığında Kubilay çoktan sağma dönüp uyumuştu.

Mutfaktaki sesler kesilivermiş, elektrik çarçabuk söndürülmüştü.

Sevinmişti Emine.

Annesi boş yere geceyarılarma dek elektrik harcanmasına karşıydı.

Kiraz kızla ninesi Leylim kadının koyu karanlığa sinip, kimselerin duymayacağı denli kıstıkları sesleriyle Alagöz dağından gelecek karakoçu konuştuklarını düşünmüştü.

Annesi, babası, ablası, her gezme dönüşlerinde olduğu gibi, oturma odasında birbirlerine iyi geceler dileyip ayrılmışlardı.

Bir an alttan alta başlayan, sonra öfke ile bastırıldığı belli olan kısa, kesik konuşmalara girişmiştiler.

Seçil ablasının sesi kırık bir hıçkırık gibi yansıyor, arada inanılmayacak denli çocuklaşıyordu.

Bu, Emine'ye yapmacıklı bir inceltme gibi gelmişti.

Çünkü bir süredir ablası Albay Adnan Beyin kızı Gülen'le akşamları okul dönüşü buluşup yün örnekleri çıkarmak, tarih öğretmenlerinin verdiği ödevi çalışmak için odaya girdiklerinde kapıyı örter örtmez kadınca anlamlar taşan gülmelerle, sorularla dolup taşıyordu sesleri.

Adnan Beyin kızının hastalıklı bir duyarlığı açıklayan soğuk bakışlı, güzel sarı ela gözleriyle, yer yer kızarmış ince ak yüzüyle odadan çıkışını izlerdi.

Aşağıda merdivenlerin başında konuk kızın ayakkabılarını giyene dek, onu uğurlayan Seçil ablasıyla sürdürdükleri kapalı konuşmalara çekinmeyle karışık bir ilgi duyardı.

Albay Adnan Beyin, bedeni uzunca olan kızı Gülen daha da dimdikleşen duruşuyla artist resimleriyle dolu kitabını Emine'ye gösterince o da açardı. İki arkadaş böylece baş başa verip, mırıl mırıl konuşurlardı.

Ancak annelerinin dönüşünü belirten gürültüler işitilince konuk kızla ablası dersle ilgiliymiş gibi bir şeyleri bağıra bağıra okumaya başlarlardı.

Bu garip suç ortaklığı Emine'ye utançla öfke karışımı bir çekinme verirdi.

O gece ise ablası inanılmaz bir saflığın ilk suçlamaya uğramış titrek sesiyle konuşuyordu.

Emine'nin daha önce ablasında yapmacık sandığı ezik konuşmayı ayıplaması silinmiş, Seçil'e acımaya başlamıştı.

Babasının yaklaşan ayak seslerinden yatak odalarının kapısını örtmeden bağırmaya yakın bir öfkeyle konuştuğunu duydu:

— İşte, ana kız ne haliniz varsa görün. Halkevlerini düşmanca

yok eden, biz halktan yanayız diye ezanı Arapça okutup, milletimizi gericilerin kucağına atan o topluluğun önünde dansetmek. Allah kahretsin, beni rezil etmeniz yetmiyormuş gibi aynı adamla iki kere dansa kalkmak, böyle bir densizliğe ne diyelim bilmem. Adam sarhoş, bulunduğu yeri de kolayca unutuyor. Sivil giyinse ne olacak, tanınmaz mı sanki. Bizim burda adımız, yerimiz var.

— Fakat baba, Albay Adnan Beyin kızı Gülen de kalktı dansa.

— Elbette, babası subay onun. Üstelik soğuk bir kız. Herkese tepeden bakıyor. Güzelliği soğukluğunun sayesinde donukluk oluveriyor. Şimdi... Sen öyle misin ya!.. –Burda gerekli bir söz arandığı belliydi babasının.– Serpilip gelişmen normal de sende bir şey var ki o rezalet, o utanmazlık... Herkese sıcaklığın geçiveriyor senin. Hele... Böyle... Erkeklere...

Birden annesinin dik, sinirli bağırmasını duymuştu Emine.

Annesi ötekilerinin sakındıkları, bir ölçüden sonra ses yükseltmeme çabalarını aşmış koyuvermişti kendini. Sesi tanınır gibi değildi:

— Selahattin rica ederim yani... Ne diyorsun sen... Bir kıza babasının asla söylememesi gereken şeyleri... İleri geri düşünmeden... Demokrat Partililerin sonunun geldiğini herkes biliyor. Ertegün üsteğmenle dans etmesini nasıl engellerdik. Daha da göze çarpardı. Memleketteki karışıklıkların bu işle ne ilgisi var? Yok Demokratlarmış. Asıl sen bir baba olarak...

Annesinin sesi giderek soğuklaşıyor, boşlukta söylenmişçe yankılanıyordu.

— Hey Allahım hey, demişti babası. Ne kafa, ne kafa!

— Ya sen, ya sen... O garip yumuşaklığın, kızlarını bile ürkütmekten çekinmen rahata düşkünlüğünden değil de nedir... Şimdi... Beni....

Babasının hızla kapıyı örtüp yatağa uzandığı seslerden anlaşılıyordu.

Gürültü dinmişti.

Belki de Emine'nin duyduğu ya da duyduğunu sandığı yakarı gibi bir soluk gelmişti mutfaktan. Bu esinti benzeri bir şeydi ne olduğu kestirilemeyen.

Sonra oturma odasındaki sac sobanın çıralarla tutuşturulduğunu,

çıraların insanı ısıtıveren şekerli kokusu burnuna çarpınca olanları anlamıştı.

Emine yadırgamayla doğrulmuştu yatağından.

Geceyarısı soba yakılması alışılmadık bir kargaşaydı evlerinde.

Kubilay'ın somyasına çarpmamaya özen göstererek kapıya yanaşmıştı.

Sobanın çıtırtılarının örttüğü konuşma açılmış, duyulmaya başlamıştı.

Ablası çocuk hıçkırıklarıyla ağlıyordu.

Annesi sobaya odun sürüyordu.

Konuşma ortamı arayan bir iki kuru öksürük sesi duymuştu Emine.

Sonra annesi tanıdık sesiyle girişmişti:

— O soğuk kızı örnek verme ikide bir. Gülen kimseyi sevebilecek biri değil. Üsteğmenle aranızda mektup taşıması sana dostluğundan değil, kurnazlığından. Borçlu düşürmek istemesinden. Dürüst bir arkadaş düşkünlüğü değil bu. İlk başlarda sessizce ikinizi izledim.

— Ama anneciğim o da benle yaşıt, çalışkan bir kız üstelik. Kimle mektuplaşıyormuşum? Nerden...

— Sus, her şeyi biliyorum, babana açmayışımdan şımarma. Albayın hanımı dostça uyardı. Gülen iki mektubunuzu annesine vermiş.

Ablasının yara almış gibi boğukça inlemesi annesini bir an susturmuştu.

— Ne sanıyorsun, seni kıskanıyor. Güya annesine yakalanmış. Yalan. Senin göz alıcılığını, beğenilmeni kirletmek istiyor. Sen de buna meydan veriyorsun. Nah, bak işte, okumaktan sıkılmazsan, eh yazmaktan sıkılmadığına göre... Yok, çek elini, bunlar bende duracak. Gerekirse tabur komutanına falan bile gidilecek mektuplarla.

— Anne, anneciğim bana ne yaparsanız yapın. Yalnız ne olur ona.. Ne kötü insanmış o Gülen. Bir de...

Birden iki insanın çarpışmasından ya da itişmesinden çıkan boğuk gürültüler konuşmaları kesmişti.

İtilip çöken bir vücudun ağırlığı iskemlelerden birinde kırılırca çatırtı yapmıştı.

— Otur diyorum sana, sonra babana da açarım durumu.

— Anneciğim ne olur, sandığınız gibi değil.

— Sus terbiyesiz, ne sanılabilirmiş.

Seçil ablasının ağlaması çaresizlenmiş, kimsiz kimsesizmiş gibi tekdüzeleşmişti.

Emine de kapının ardında ağlamaya başlamıştı.

Neden olduğunu çıkaramadığı bir umutsuzluk, acı bir değişme, kapının ardında oluşuyor, daha on iki yaşını süren çocuğu sarsıyordu.

Gözyaşlarını geceliğinin yenlerine silip, avuçlarıyla ağzına sıkıca bastırıyordu.

— Üstelik o adamla yarı karanlık yerlerde, kalenin orda buluştuğunu gören var. Neyse ki bize dost biri haber verdi... Artık böyle bile şeyler olamaz. Benim çocuklarım çevreye örnek olması zorunlu kişilerdir.

— Anneciğim...

Emine ablasının ince omuzlarının sarsılmasını sanki yanındaymışçasına görüyordu. Seçil'in kesik, kopuk ağlayışı öylesine yalnızlaşmış ki.

— Sen daha kaç yaşındasın? Adam evli. Umut yok. Üstelik Erzurum'un çarşı pazarından ötesinde de geziyor. Hem taşınıyoruz bu köhne sokaktan. O yılan kılıklı, kara saçlı, sarı gözlü kızla da kes ilgini.

— Artık onu görmek istemem. Beni arkamdan vurmağa kalktı, vurdu da. Hain o, yalancı o... Bir de hatıra defterine en iyi arkadaşım diye yazmıştım. Geri isteyeceğim o defteri. O yazıyı sileceğim. O yazıyı sileceğim...

Kapının ardında dayanmadan duran Emine, kendini yabancı bir yerde sanıp kapının kolunu tutuvermişti.

Ablasını ardından vurmaya yeltenen o kıza ne yapabileceğini hemen bulmak istiyordu. Bulamamıştı oysa bir şey...

Emine'nin yaşama deneyi duygularını yönlendirecek denli uzun değildi o yıllar.

Abandığı kapı kolunun yerinden oynamasıyla çıkan gürültüyü duymuşlar mıydı?

Yok, ablasının yalvaran sesi kuşkusunu yatıştırmıştı:

— Anneciğim elimi bile tutmadı. Bana askeri okuldaki anılarını anlattı. Yurdunu çok seven bir subay. İçki içmesine gelince, o hiç mutlu değil. Karısı onu anlamıyormuş.

Emine annesinden gelecek yanıtın amansızlığını korku ile bekliyordu.

Evi kesin bir sessizlik almıştı.

Birden tüm duyduklarından yanılmış olabileceğine, düş olabileceğine inandıran bir sessizlikti bu. Emine'ye öyle gelmişti ki bu çıtırtı duyulmayan anların nedenini Leylim nine de karanlıkta kaşlarının gölgesi altında yok olmuş gözleriyle aramaktadır.

Annesinin yavaş yavaş yükselen konuşmasının girişindeki başkalaşmaya ablasının cılız savunusu yeniden duyulmuştu:

— Beni sarsma anne ne olur. Bunları kimle konuşayım istiyordunuz? Üstelediniz, yoksa açamazdım size. Yok, yok gecelerdir uyuyamıyordum. İtmeyin anne. Sakın bana yine vurmayın. Artık büyüdüm.

Annesinin zor kısılan bir iki haykırışından sonra:

— İstersem vururum ya, sırası değil... Yine vururum. Beni dinleyeceksin, kararlar alacağız. Sabaha kadar dinleyeceksin, kararlarım yerine getirilecek.

— Camlara bakın anne, sabah oluyor. Vurmayın dedim, dayanamam belki.

— Ben düşüneyim sabahı, sen değil. Ben çalışıyorum, ben yoruluyorum, sen değil. Beni dinle. Ertegün üsteğmenle falan bundan sonra değil bir yerde görünmek, selamlaşmak bile yok. Düşün ki bu yüzden sınıfta döndün. Bu yıl lise son bitmeden anneannenin yanma, doğru İstanbul'a. Adam evli, iki de çocuk var başında üstelik. Karısı gelmem diyormuş, laf. Adam çapkın, işine geliyor böylesi. Yakışıklı da, kör değilim. Öyleleri yalnız sana mı bakar sanırsın! Ah benim budala kızım. Yok efendim, askeri okuldaki günlerini falan, zorlukları falan anlatıyormuş sana. Aranızdaki yaş farkını gözünün önüne getirsene, rahat otuzunda var. O senin körpeliğine vurgun. Etinin düzgün ayva tüylerinden öteye, pürüz olmayan derisine değmek ister. Seni kirletmek ister. Unutma, kızsın. Evleneceğin adam sahiplenmeli sana. Üs-

teğmen Ertegün'müş, hıh. Sen hiç kendini biliyor musun? Sen annenin sabahın köründe taş koridorlarda titreyerek geçirdiği genç kızlığı biliyor musun? Pişman mıyım? Asla! Biz ülkücüydük. Sen, senin için alınacak kararlar, benim kafamdan, bilgimden geçecek. Ertegün üsteğmenmiş. Bir kız ne denli saf pak olursa, kocasının karşısında öylesine başı dik olur. Sen erkekleri falan ne sanıyorsun, ne biliyorsun. Daha on yedini sürerken kendini bir şey mi sandın?

Ablası, Emine'yi yerinde donduran, beklenmez bir aldırmazlıkla sözü almıştı.

Sanki bir set yıkılmıştı anneleriyle aralarında.

İlkten boğulup anlamsızlaşan sözcüklerden annelerinin onu engellediği ya da susturmaya çalıştığı belli oluyordu.

Seçil tüm etkilerden kurtulmuş gibi alabildiğine sürdürüyordu sözlerini:

— Ya ona olan sevgim? Ya onun bana söyledikleri? Seçil, dedi. Anadolu'yu gezerken öğrendim. Karımı seveydim, adım böylesine sarhoş zabite çıkmazdı. Oysa senle birlikte olsak çok şeyleri yenilerdik. Başlardık toparlanmaya. Bu söylediklerinin etimle, yaşımla ilgisi ne? Hepsi canavar mı erkeklerin? Öyleyse babamla siz nasıl evlendiniz? Üstelik görücülüğü, bura törelerini durmadan yeren de sizsiniz. Peki doğru olan ne? Çok güzelsem ne yapmam gerekecek? Hem alçak gönüllülükten dem vurup hem kibirli mi olacağız? Ertegün üsteğmen ciddiydi söylediklerinde. Ona inanıyorum. Herkes Albay Adnan'ın hain kızı değildir. O kız var ya o kız, ona acıyorum.

Ablası albayın kızından söz ederken ilk dikliğini, kararlılığını yitirip yeniden hıçkırıklarla ağlamaya başlamıştı. Annesi bu çözülmeyle toparlanmış:

— Sus, demişti, beni dinle! İki çocuğu karısının karnına koyarken, mutluluğu düşünmemiş mi? Yoo, öyle kolay değil iki çocuk yapmak... Yok efendim. Kuracağı... Hı... Ne kurabilir? O da belli ya. Senin gençliğini, eşsiz güzelliğini çürütsün. Hayat falan senin sandığın gibi değildir. Hayatta insanların yaşlandıkça değişen, başkalaşan birçok isteği, düşüncesi olur. İki çocuğu yaparken demek karısı çirkin değilmiş. – Annesinin sesi yırtıklaşıyordu.– Beni ileri geri konuşturma. Sen çocuk

nasıl yapılır bilir misin? Ne yakınlıkta yapılır? Sus, şimdi çıldıracağım, sus. Beni nasıl adileşmeye zorluyorsun. Ne kolay ama daha genci, daha güzeli bulmak. Ve sonra da kale kalıntılarının dibinde falan onu mıncıklamak.

— Asıl siz susun anne, hiç de böyle değildi. Yakışır mı böyleydi demek. Ertegün... Hele o sözünüz... Mıncıklamak... İğrenç olan bu. Üstelik Ertegün kibardır.

— Hayasız seni, bir de Ertegün'müş.

— Ben ondan başkasıyla olamam. Siz anlamıyorsunuz, kendimi öldürürüm.

Seçil ablası birden yakarır bir anlamla konuşmaya başlamıştı.

— Bırak erkekleri... demişti annesi duymayayım. Ben ki Türkiye'nin erkeğe eşit olmasını bilmiş bir cumhuriyet kadınıyım. Sizleri ne zorluklarla yetiştiriyoruz. Hep göz önündeyiz. Bulunduğumuz yerin her zaman adı anılan okumuşları olduk. Hiçbir halt edemezsin. Öldür kendini. Benim kızım nasıl olabilir? Sizi leyli meccani okutmak vardı ya, gel gör ki ana yüreği kıyamadım. Saygısız, saygısız. Öldürürmüş kendini, geber...

Annesi Seçil'in söylediklerini kendi yineleyince, bilincine varmış gibi boğulurcasma bağırmaya başlamıştı. Babası neden uyanmıyordu onca gürültüye, Emine şaşmıştı.

— Saçlarımı bırakın anne, saçlarımı bırakın.

Seçil ablasının açık kumral saçlarını düşünmüştü Emine.

Yatak odalarının oyuntusuna yerleştirdiği küçük aynada saçlarını düzgün ayırıp tarayışını düşünmüştü. Gür saçlarının ışığın içinde tel tel ayrışıp, sarı altınlaşmalarla uçuşmasını görür gibi olmuştu. Küçük aynayı kaldırıp çevirerek yüzünün her yanını ayrı ayrı gözden geçiren ablasının bazen aynada hiç de kendisine bakmadığı sanısına kapılırdı. Emine'nin izleyişini sezen ablası birden dönerek, ona yaklaşır, beklemediği bir anda sık sık sarılıp bağrına basardı.

— Yapma ablacık, derdi Emine. Kalkayım dersleri yetiştiremiyorum. Dört halifeyi yeniden gözden geçireceğim.

— Ne işe yarar, derdi Seçil. Ben unuttum bile o konuları.

Emine'yi kıvrılıp oturduğu yatağın köşesinden alırdı.

— Hadi gel oturma odasına, senle rond yapalım. Orası daha sıcak. Hem bizimkilerin toplantısı var yine...

Ablasının davranışlarında o saatlerde ipeksi, dinlendirici bir şey olurdu. Anneleriyle babalarının sık sık katıldığı okul aile birliği, öğretmenler, kardeş köy, eğitim okulu, yoksul çocuklara giyim, gıda, sabah on bir kahvaltısında okulda içilecek Amerikan süt tozları üleşmesi gibi benzeri toplantılardan ötürü, ev geç vakitlere kadar çocuklara kalırdı. Kubilay çoğunluk sıcak çatıların altında yapılan bu gibi görüşmelerde annesiyle birlikteydi. Ailenin ilkokula giden tek erkek çocuğuydu. Seçil lise sonda, Emine orta birde okuyorlardı. Bebeklik şişmanlığını hâlâ atamamış Kubilay, sekmeyen bir özenle annesi ve babasınca korunurdu. O karlı kışlı Erzurum'da yalnız yürüyemezdi ki küçük oğlancık.

Ablasıyla beraber odanın ılıklığına çıkarlar, sokağa açılan iki camdan taşan ak kar aydınlığının önünde el ele dönmeye başlarlardı.

Emine de bu beklenmedik dansa sevinçle ayak uydurur, ikisi de kahkahalarla gülerlerdi.

Böylesi günler, Kiraz ortalarda görünmezdi. Kuzinada tutuşturduğu kömürleri seyredip nedense bu ikili coşkuya katılmazdı. Rond'un sonunda kendilerini birer köşeye atıp, soluk soluğa "Ay ne eğlendik, değil mi?" diye sorarlardı karşılıklı. Her yanlarından ışıklar saçılıyormuşça birbirlerinden gözleri kamaşırdı.

Pencerelerin dışında birden başlayan tipinin uçucu çevrintilerle inişi, niçin, nerden kaynaklandığını çıkaramadıkları taşkınlıklarını yeniler, "Hadi kartopu oynayalım," deyip, çarçabuk giyindikten sonra kapı önünde bulurlardı kendilerini.

Karların camsı pırıltısı, gözü yaşartan aklığı, arasız yenilenen taze liği içlerine sığışamayarak dönüp duran kıvranmayı, haykırmalara çevirirdi.

İki kız sokağı baştan sona dolduran sesleriyle, yerden aldıkları karları toplaştırmadan döke saça birbirlerinin üstüne atarlardı.

Ablasının kızaran yanakları, soğuktan akmaya başlayan burnunu çekip durması, Emine'nin demin ablasının neden kendisine sarılıp sıktığını anlayamamasını yok eder, birden yanına koşarak onu kucaklar, birlikte apak karlara yuvarlanırlardı.

Bir kış önceydi bunlar.

Ablasında o günlerden bu yana bazı değişmeler olmuş muydu, bilemiyordu. Son aylarda coşkun, istekli uzun konuşmalarını izleyiveren günlerce susuşları vardı. Bazen de beklenmedik bir anda elleriyle yüzünü kapayarak yatak odalarına sığınıveriyordu. Bunları pek anlayıp önemsememişti Emine. Şimdi ise, ablasının büyümüş olabileceğini, annesinin onun saçlarına asılıp da isteklerini ancak yaptırabileceğine inanmasından anlamıştı. Annesi böylesine zorlayıp acı vermemeliydi ablasına. İçi kabarıyordu Emine'nin.

— Nasıl diretirsin bana, diyordu annesi. Bir halt edemezsin. Bu sanki kanın kızışması, işte o kadar. Sizlerin yaşındayken okulda muavin hanımlara sevimli görünmeğe çalışıp dururduk. Sınıf temizlik günleri aramızda paylaşılmıştı. Biz gencecik kızlar aşk, erkek düşünmeden sabahın köründe kalkıp toz alıp tebeşirleri dizer, sıraları nemli bezle silerdik. Sonra gidip koca okul bahçesine açılan macunları kopmuş, zangırdayan pencerelerde sesizce beklerdik. Neden mi diyeceksin? Nedeni falan şu: Bize büyüklerden Allahtan korkar gibi korkmayı belletmişlerdi. Dünya işsizlikten kırılıyordu. Bizse bükülmez bir Türklük onuruyla yetiştiriliyorduk. Her şey para değildi. Bizim görünüşümüz okumuş yazmış olduğumuza tanıklık ederdi. Çalışmamız desen eksiksiz. Hele büyüklerimizden kuşkulanmak ne ayıp. Bir müdiremiz vardı. Bursa Kız Muallim'i iftiharla bitirmişlerden, dinç bir kadın. Cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden. Cumhuriyetin batılı aydın yetiştirme eğitimini öylesine soylu, gözleri yaşararak anlatmıştı ki, o gün avlunun soğuğunda ülkücülüğün, batılılaşmanın ne olduğunu bilip onun yüce ateşiyle yanmıştık. Erkekmiş, pöh... Sen ne sanıyorsun onları?

— Bunu açmayaydınız belki de kapanır giderdi. Konuştukça daha iyi anladım... Evet, olamam, hem...

— Hem neymiş, söyle bana, yoksa o mu oldu? Söyle söyle bana hemen.

Burda annesinin gecenin başından beri ilk kez korkuyla, çaresizliğe düşüveren bir sesle konuştuğunu anlamıştı Emine. Bu evdekilerce alışılmadık bir şeydi. Aile ilişkilerinde anneleri davranışlarının tartı-

şılmazlığına inanmıştı. Yaptıklarının bütünündeki donmuş doğrulukta o gece inanılmaz bir gedik açılıyordu.

— Nedir bilmiyorum ki anne sorduğunuz. Saçlarımı çekmeyin ne olur. Çekmeyin koparıyorsunuz.

Artık ablası yenilmişti. Küçük bir kızın yumuşak dayanıksızlığına bürünüyordu yalvarışı.

Emine kapıyı nasıl açtığını, ne zaman annesiyle ablasının arasına girdiğini bilemiyordu.

Annesinin ona dönüp, küçük kızının orda olduğunun bilincine varana dekki görüntüsünü Emine yıllar sonra, işkence odasındaki biriyle eşleştirebilmişti.

İnsan olmanın özellikleri yok olmuştu annesinde. Çene kemiklerinin yanakları geren sivriliği hiçbir zaman görmediği bir ağız edindirmişti ona. Annesinin dudakları bitmişti. Bu yarığın içinde sıralanmış dişler görünüyordu. Bu dişlerin arasında nasıl konuşup bağırıp sesini duyurabildiğini anlamak güçtü. Gözleri yeşil benekli, açık kahverengi gözleri yuvalarında olduğunca açılmış, kin doluydu. Öylesine bir korku almıştı ki Emine'yi...

O adamlardan da görebildiklerinin çoğu bu anlamla yüklüydü. Yapay birer insandılar. Hiçbir anıyı, ılıklığı, acıyı, güveni taşımamış, organları metal bir sıvıyı pompalıyordu vücutlarına. Beyinlerindeki çizgilere, sevmeyi, şaşmayı bilmediklerinden, yeni yeşermiş dalgalı tarlaların yeşilinden hiç renk yansımamıştı. Anadolu bozkırlarında kesmikli toprakları tepen insanları da tanımayışın getirdiği kolaylığı taşıyordu o beyinler. Kendileri yapay insanlardı ya, bu karşılarındakinin insanlığını daha kolay zedelemek yönünden varabilecekleri en başarılı uca getiriyordu onları. Çünkü elektriği bağladıklarında insan sevgisi taşıyan bu vücutları nasıl gerip dağıttıklarını biliyor, acımasızlığın en çirkin çürümüş sınırlarını aşıyorlardı. Beyinlere uzanamayan

parmaklarıyla insan vücudunu ayrıştırıp aşağılamaya çalışıyorlardı. İnsan onurunun titizlikle taşındığı bölüme saldırıp, dişliyorlardı. Öyle ya, kentler, ekonomi, birlikte söylenen uzun yürüyüş türküleri, çağın yücelttiği başa çıkılmaz özgürlük bilinci, ellerine geçmiş oluyordu böylece. Bu sentetik dokunuşlu kişiler rahimde dölüt olma süresindeki insan özelliklerini neyle değişmişlerse sonuna değin yitirmişlerdi.

Çişinin geldiğini kasıklarına doğru sıcak, zorlayan bir etkinin bastırmasıyla duymuştu Emine. Gülünçtü bu düpedüz. Helaya gitmenin yersizliği durumun ciddiyetini anlayıp direnmesine yetti. Annesinin eteğine sarılarak onu geri çekmeye çalışmıştı.

— Yoksa kız değil misin? diye bağırıyordu annesi Seçil'e, yoksa yattın mı o adamla? O zaman ne yaparız! Bu rezaleti nasıl temizleriz! Tam Ankara'ya naklimizi beklerken...

Annesini çekerken ellerinin, bacaklarının hiç istemediği halde boşaldığını, yenikliğe doğru hızla gittiğini anlamıştı.

Bu yengi annesine olmadık bir üstünlük kazandıracaktı.

Ablasının yandaşı olacaksa, bu ikinci gülünçlüğü de çarçabuk savmalıydı.

— Susun anne, diye bağırıvermişti.

Duymamış gibiydiler onu.

Ya da bağırtısı istediğince güçlü değildi.

Çözülme somuttu artık.

Ablasının sesi kesilmişti, inliyordu.

Annesinin elinde kopmuş saçlar vardı.

Ablasının yüzünü kendine çevirmek için annesi yine de kalan gür saç tutamlarına yeniden alabildiğine asılıyordu.

— Söyle, kız değil misin?

Babalarının odaya girişini üçü de görmemişti.

Emine artık çiş etme gereksinimini duymuyordu.

Annesi peş peşe:

— Yoksa kız değil misin? Yoksa kız değil misin? diye yineliyordu.

Uykulu babası birkaç gevşek adım attıktan sonra:

— Nüveyre kızı bırak, demişti. Yanında kim var görmüyor musun?

Annesi dönüp Emine'yi gördüğünde şaşılası bir öfke sönmesiyle sobanın yanına çökmüştü.

Babası Emine'ye yaklaşıp saçlarını okşamaya başlamıştı.

— Yeter, uzun ettin, diyordu annesine babaları. Söylediklerini kulakların duymuyor. Tamam, yetti, kes.

— Allahım, Allahım, ben öleyim bari, diye çırpınmaya başlamıştı annesi.

Emine öfkeli başını babasının elinin altından çekmiş:

— Yoksa ablam kız değil mi? diye sormuştu. Peki bu ne demek?

Babası annesini sert sayılacak bir hızla çekip kaldırmış:

— Bu senin yaptığın saçmalık Nüveyre, demişti. Böyle bir çıkışla ne elde edeceksin? Hep göz korkutarak, bıktırıp da sindirdim sanarak ha?

— Ya, ondan yana ol! Adamın evliliğini söyledim diye değil mi ya. Hoşuna gitmez. İki çocuğu yaparken iyidirler karıları. Onların kirli, kokulu çoraplarını yıkarken iyidirler. Sonra kadın yaşlandı mı... Okumuşu da, köylüsü de...

Emine sorusunda direnmişti.

— Yoksa ablam kız değil mi baba?

Bu soruda direnmeyle kafa tutuşun tadını ilk kez almaya başlamıştı. Oysa ablası önceki yerinde çökekalmış, kötülenip hakkı yenmiş olmanın ezikliğini üstünden atamamıştı.

— Ne demek o, demişti babası. Oğlan değil ya, bak kız işte. Hem sen bu gürültünün içinde ne arıyorsun bakayım?

Babası kakarca yatak odalarına itmeye başlamıştı annelerini.

Anneleri itildikçe üstünden bir şeyler dökülüp azalıyormuş gibi bedeni küçülüyor, buna karşın yüzündeki amansız gerilme alabildiğine artıyordu.

— Çek elini, çek kolumdan. Sütyensiz memeler değil mi Selahattin?

Babasının annesine attığı tokadın sesini duydukları kesindi de, yine de dayak yiyenin anneleri olduğuna inanamamışlardı.

İzmir'de ilk çocuğunun doğumunda ne demişti klinikte babasına Seçil.

— Kilo aldınız babacığım.

Mavi uçucu kumaşların içinde bir top kıpırtılı, pembe canlıyı kaldırmıştı babalarına doğru:

— Oğlumun adını Selahattin Bora koyduk, bilin.

Görülmesi istenmeyen gözyaşlarını erkekler çoğunluk bir camın önüne yürüyerek örterlerdi.

Lüks bir doğum kliniğinin çevresi alüminyumla çerçevelenmiş, pahalı bir penceresiydi orası.

Emine ağlamamak için gözlerini alabildiğine açmıştı. Deney iyi sonuçlanmıştı, yaş gelmiyordu böyle yapınca. Annelerini iterek yatak odası kapısından sokmaya çalışan babalarına bakmak istememişti. Kirli bir şeyler dönüyordu çevresinde. Ablasıyla da göz göze gelmek istememişti. Açığa çıkan korkularını bastırdığını duydukça ne yapması gerektiğini düşünmeye çalışmıştı. Babaları yatak odasının kapısını örtüp geri dönünce gözlerini başka yöne çevirmişti Emine.

— Peşimde ne arıyorsun bakalım, haydi ortanca yatmaya.

Emine ilkten şaşalamıştı. Sonra duymamış olmayı seçmişti söylenenleri. Ablası dizlerine eğdiği başıyla kıpırtısızdı. Babası sobaya gidip kapağını iki kez açıp kapamıştı.

— Soba sönmüş, demişti.

O anda sabah ezanını ilk kez duymuşlardı.

Emine'yi geceden beri alan sarsıntı tümüyle durulmuştu. Ablası aynı yerde çömelmiş, babası ayakta, Emine, öylece ezanın bitişini, sokaklardan geçenlerin ilk seslerini birlikte dinlemişlerdi. Emine yatıştıkça ablasına acıması yoğunlaşmıştı.

Babası ablasını da okşamış, Seçil'in karışık saçlı başının yavaşça doğrulmasını, yüzünün belirmesini Emine tutkuyla izlemişti. Karlarla oynadıkları günlerdeki pıtraklanan sevgi içini yeniden ısıtıvermişti. Hastalıklı, karanlık, kuytu şeyler çekiliyor, günün yenilenmesiyle gecenin tortuları yitiyordu.

— Hadi bir iki saat yatın demişti babaları. Nerdeyse sabah olacak. Okulunuz var. Hem bu yıl artık Seçilimiz mezun olacak, artık bir abladır o...

Babasının yüzü akçıllaşan elektrik ışığının altında bir çizgi kesinliğiyle belirmişti. Bu yüzde ağır bir umutsuzluğun yükü vardı.

Seçil ablası ağlamaktan kızarmış gözleri, soluk yanaklarıyla babalarına bakıyordu. Dudaklarının kıyısında kurumaya yüz tutmuş bir kan topağı vardı. Emine'nin baktığı uzaklıktan bile kızıl pıhtının yükseltisi seçiliyordu.

— Peki babacığım yatalım, demişti Seçil ablası.

— Sen de Emine Hanım, demişti babası, ortanca sen de haydi bakalım.

Adıyla ne eğlenirlerdi Emine'nin. Sıradan sayılan bir adı olması ona sık sık takılma konusu olurdu ailede.

Seçil, Kubilay gibi adlardan sonra, Emine'nin yumuşacık, dikkati çekmez söylenişi arkadaşları arasında da, öğrenciliği boyunca da kimilerince tatlı bir takılma konusuydu. Adını en çok beğenen Haydar olmuştu.

— Seçil'le Kubilay'ın arasına seni nasıl da adınla ayırıp koymuşlar Emine can, Hanım can demişti.

Babaannesinin, tanımadığı bu Kafkas göçmeni kadının adı ona giderek yakışmıştı.

Babaannesinin garip bir kadın olduğunu kanıtlayan olaylar anlatılırdı. Rusya'dan kaçarlarken en gözde saydığı eşyasını, semaverini

yanından ayırmamış, kendisine; onca yükte hafif, pahada ağır eşyaların içinden asıl taşınması gerekenin semaver olmadığı üstelenip anlatıldığı halde onu almakta diretmiş. İkide bir yoklarmış. "Aman durun, nerededir rica ederim bakayım," dermiş.

— Peki babacığım yatalım ya ben bir şey soracağım, demişti Emine.

Babası iki kızını da bıkkın, yumuşak bakışlarla süzmüş:

— Seçil ablan da, sen de uyuyun. Soru sormak da yok.

— Babacığım demişti ablası, odalarına girerken.

— Tamam çocuklar, tamam soru sormak yok, gün ışıyor, hadi uyuyalım; hepimizin şimdi uykuya, kendimize gelmeye ihtiyacı var...

1970 yılında, Ankara'da babasıyla birlikte yürüyorlardı.

Akşamın geceye kol verdiği bir saatti.

Gima'nın ordaki insanların itiş kakış gidiş gelişine bakıyor Emine.

— Nasıl kurşunlanıyor, tozlanıyor değil mi baba Ankara, ne dersiniz, diye soruyor. Kale'nin ordan hiç baktınız mı? Gecekonduların tepelere, boz topraklara yapışırmış gibi çoğalmalarını hiç gördün mü? (Birdenbire siz yok, sen var konuşurken.) Paris'in 1789'undan bir görüntü sanki. Anadolu'nun dört bir yanından akın etmişler. Anadolu delegeleri diyebiliriz bu kalabalığa. Doğudan, ortadan, güneyden, kuzeyden. Aceleci, tez canlı Lazlar bile var. Onca denizi bırakıp da nasıl ediyorlar bu bozkırda diye düşünürüm hep. Batı Anadolu'nun seymenleri de desem gülme. Hepsi kendi yörelerinin oyunlarını biliyor. Biz bir soruşturma için gelmiştik arkadaşlarla. Meraklarını öğrenecektik. Geçim koşulları yüzünden soluk alamadan didinip durmalarından ötürü bayram olduğunda ara bulup alanlara doluşarak hemen halaya, ya da horana, zeybeğe durmalarındaki alışkanlığı öğrenmeyi istiyorduk. Gerçi folklor bizim için feodal bir kalıntıydı ya... Çocuk sayısının çokluğu, kazanç durumları. Bunları araştırıyorduk. O insan-

lar, Ankara'nın dolaylarında, Ankara'dan değilmiş gibi duran parçalar. Oysa kentin içlerine sabah bir dağılmaları var, görülecek bir insan gücü, siz gördünüz mü? (Birden yine size geçiş.)

— Soru yok artık Emine. Kişinin kendisine hep sorular sorarak yaşamasını kolay mı sandın? Hele bu yaşta.

— Ama babacığım yaşıyorsunuz.

— Yok çocuğum yok, öyle sizin gibi durmadan irdelemenin sonu gelir mi? Öyle olsaydı aileler, devletler...

— Babacığım sorularımı niçin böyle savuşturuyorsunuz?

— Hayır savuşturma değil bu. Hem sen ne yaşadın ki, ne kadar yaşadın ki böylesine sorguluyor, suçlayabiliyorsun herkesi.

— Her şey kişilerin tekil yaşama süresi içinde öğrenilseydi.

— Ben onu demek istemiyorum, kelimelerle oynama.

— Babacığım bu işler çok eskiden başladı. 1789'dan örnek veriyordum demin. Üstelik daha bile eski. Siz bir ara bana sosyal başkaldırıları anlatan yığınla kitap okuduğunuzu söylüyordunuz. Peki ne işe yaradı onlar?

— O yıllar Fransız edebiyatına çok düşkündüm. Onların büyük yazarları Paris komününe epey yer veriyorlardı. İlginçti anlattıkları. Elbette okuyacaktım.

— İşte ben de size bunlara benzer şeyler soruyorum.

— Soru sormak yok Emine, yürüyüşe çıktık ya.

Baba kız ışıklı bir oyuncakçı vitrininin önünde duruyorlar. Emine babasının koluna girip ağırlığını ona aktarıyor.

— Bu yıllar rahatsınız değil mi baba?

— Yine mi soru? Sen beni ancak otuzunu geçince anlarsın Emine Hanım.

— Niye?

— Bak işte bu sorunun cevabı var. Hayat seni çevreler, sarar, iş güç ilişkiler, belki de bir aşk.

Birlikte gülüyorlar, yıllardır unutulmuş bir yakınlık baba kız sevecenliği yerini alıyor hemen.

— Aşka abanmadıkça, sündürmedikçe; o duygu kişiye atılım, dirlik verir.

— Bakındı benim Erzurumlu Emine Hanımım neler de bilirmiş.

Yanağından öpüveriyor sarılıp babasını.

Geçenler ilgiyle bakıyor.

Bir oyuncakçı dükkânının önünde genç bir kız ve orta yaşlı bir erkek.

Evet orta yaşı geçeli çok oldu babası.

Ankara'nın seçkin bir terzisinin elinden çıkma paltosu çizgileri bulanıklaşmış gövdesini sıkıca çerçeveliyor babasının.

Kuşku verici olabilirler öpüşürken.

Brigitte Bardot günlerinden kalma, odasını oyuncaklarla dolduran çocukkadın simgesi çok yaygınlaştı.

Emine gülmeye kaptırıyor kendini.

— Aşk ha Emine Hanım, gülersin değil mi?

— Yok baba, dekorsuz aşklar bizimkiler.

Konuşmaları bittiğinde kendilerini Büyük Ankara Otelinin önünde bulmuşlardı.

Babaları yatak odasına girerken doğan günün ağdığı camlara bakıp:

— Tamam değil mi kızlar, demişti. Hepimiz yorgunuz. Anneniz de. Üstelik sizler çocuksunuz. Bu yorgunlukları daha pek anlayamazsınız.

Yataklarına girerlerken sabah horozlarını duymuşlardı. Oysa horozların daha önce ötmüş olmaları gerektiğini biliyordu Emine. Leylim nine söylemişti ona, "Ezandan çok önceleridir horozların dinelmesi balacan." Emine gün ışığı uçuk mavilerden sıyrılıp aklaşırken dalıp gitmişti uykuya.

Gözlerini açtığında annesinin yatağının başında durmuş, kırık, yorgun bir sesle konuştuğunu, çok ender rastladıkları için yadırgadığı, uçucu gülümseyişi içinde görüvermişti.

— Ben çıkıyorum Emine. Senin ilk dersin cimnastik, onun için

uyandırmadım. Öğretmene mazaret kâğıdı götürürsün. Ablanla Kubilay çoktan gittiler. Seçil'in İstanbul'a nakli işiyle uğraşacağız bugün de. Ekmeklerini falan elimle kızarttım, soğutma. Hem bu sabah Kiraz da seninle yiyecek.

Bu dalgınlaşmış annenin saran, güven verici havası, hatta güzelliğe benzer yumuşaklığı, öğütten sıyrılmış okşayan konuşması, bebekliğinin emziren kadınını, yılların ardından çıkarıveren cömertliğini, gün atarken yitirdiğini sandığı çarpıntılı anne sevgisini hızla geri getirmişti.

Sarılıvermişti annesine, başını karnına dayamıştı. Yüreği sevinçle, sıcaklıkla geriliyordu.

— Anneciğim.

— Ne var Emine'cik, de bakıyım.

— Ablam gitmese. Bu yılı burda tamamlasa. Son yılı ya, ne kaldı bitmesine okulların.

— Altı ay var daha. İstanbul'da bitirir liseyi. Anneannen, Nemide teyzenin de yalnız olduğunu söylüyor. Nemide daha genç sayılır. Belediyedeki işinde de derecesi yükseldi. Biz de Seçil'e para yollayacağız tabii... Sonra İstanbul'dan alınmış bir lise diploması falan çok daha iyidir.

— Anneciğim o adamla hiç buluşmadı ki ablam.

— Nerden biliyorsun, söyle. Yoksa seni aracı yapacak kadar ar damarı mı çatladı bunların. Kalk kalk.

Annesi çekilivermişti. Emine dengesini yitirip beklemediği bir hızla somyanın kıyısına çarpmış, duvarı göğüslemişti. Ağlıyordu. Oysa canı acımamıştı. Sevgisizliğin beklemediği bir hızla dönüvermesi afallatmıştı onu.

— Söyle, yoksa mektupların...

— Ben bir şey bilmiyorum. Ablama yazık.

Annesi uzaktaydı. Yaka iğnesiyle oynuyor, sürüdüğü limon kolonyası belli beliriz yayılıyordu odaya. Kış hastalıklarının geçirildiği bir oda oluyordu yavaşça orası.

— Sen benden iyi mi bileceksin? Bu evde her şeye dikkat etmek bana kaldı. Babanıza gelince... Ablan çok güzel bir kız. Varlıklı, rahat

bir evlilik yapabilir. Bu dağlarda, ya da Nemide teyzen gibi tozlu dosyalar arasında çürümez. Bütün çabam onun iyiliği içindir.

— Evlenecekse niçin okutuyorsunuz?

— Laf işte, tam çocuk aklı. Bir yüksek mühendis ya da uzman doktor ya da Dışişleri mensubu olan birinin karısı bazı şeyleri bilmek zorundadır. Nemide teyzenin okul arkadaşı Sara Amerika'ya giden bir doktorla evlenirken tahsili de önemliydi. Yani Sara okumamış olsaydı, kocasının yanında sosyal faaliyetlere falan giremezdi. Sen doğmadan bir yıl kadar önce baharda Missuri gelmişti. Ben, Sara, Nemide teyzen Dolmabahçe'ye doğru yürüyüş yapmıştık. Sen Akaretler'deki evde doğdun. İstanbullusun. Nemide teyzen açıkgöz çıkmadı. Sara ondan boyca da kısadır üstelik. Nemide teyzeni eskiden göreydin, öyle güzeldi ki. Gözleri için söylenmedik övgü kaldı mı bilmem. Şimdi gitti göçtü açıkçası. Asabiyet çizgileriyle dolu, apak cildi. Çocuk da yapamadı elbet. Bir kadın ne olursa olsun evlenmelidir. Nemide'nin yanında Sara görünüşçe bayağı da sayılabilirdi. Missuri'yi gezerken, İstanbul günlerce gezmişti o kocaman gemiyi, güverte subayı Amerikalı Ava Gardner'e benzetmişti teyzeni. Güzellik kalıcı değil, değerini zamanında vermeli.

1969'da Emine "Sizce kalıcı olan nedir?" diye sormuştu annesine.

— Şerefli bir hayat. Ve çocuklara bırakılacak servet.

Sonra Emine'nin elindeki kitapları göstererek:

— Parayı nasıl küçümsersin, demişti. Seninkiler de aynı şeyi söylemiyorlar mı? Her şey ekonomiktir demiyorlar mı?

Emine gülüvermişti.

— İnsanı yabancılaştıran parayı söylemiyorlar. Size anlatmak güç, para kişiyi araçlaştırmamalı, araç olmalı demek istiyorlar anne.

Charles Dickens'in kadın kılığına girmiş tefecilerinden biri gibi görünmüştü gözüne annesi.

— Anneciğim, insanı çarpık eksik kılmamak, öz değerinden koparmamak, temel ilişkilerini bağımsız kılmak için parayı emeğin, fırsat eşitliğinin karşısına değil, içine sokmak için söylüyorlar.

Annesi bilgiç, orta yaşlı bir kadındı artık.

Daha çok Seçil ablasının annesiydi. Bundan onurlanıyordu. Etkinliği olan bazı çevrelerle bağıntılara girmişti. Baştan tanışılmasa da rastlantılarla, iki üç anlatımla ortaya çıkıveren aynı katın kolay dostluklarına açıktı. Türk-Amerikan Üniversiteler Birliğindeki toplantılara her katılışında ötekilerin benzeri yeni tanışlar ediniyor, evde bunların altını önemle çizerek anlatıyordu.

Annesi Ankara'yı benimsemişti. Düzenli, rahat ettirici bir konumu olan bu kentin Türkiye'nin genç cumhuriyetine çok uyduğu, yaraştığı kanısındaydı.

"Varoşlarına gelince, orda yaşayanların da işsiz olduğunu kimse iddia edemezdi. Yoksulluk mu, o her yerde vardı. Yavaş yavaş... yavaş yavaş... çözümlenecekti her bir şey."

Annesi sorduğu mektup konusunu, anlattığı geçmiş şeylerin büyüsüyle unutmuş görünüyordu.

Odada bir iki kez gidip gelmişti.

Kahverengi eteğinin önünü gerekmeden eliyle bastırıp karnının beliren çıkıntısını soluğunu çekerek içeri almıştı.

Perdeyi aralamıştı. Karların buzullu aydınlığı odaya üçgenleşip yayıldı. Emine ağzına doğru kayan ılık bir tatla irkildi. Burnundan ince bir sıvı iniyordu. Avucuyla batırdı. Kanın kızıllığını suskuyla karşıladı. O sıra annesinin ardı dönüktü. Ona sezdirmeden geceliğinin koluna sildi kanı. Annesinin içtepisiyle göstereceği ilgiyi istememişti. Kan izinin annesince görülme olanağı yoktu. Pazenleri, koca pamukluları Kiraz bakır leğeni önüne çekip yıkardı. Cılız kollarının koca leğenin içinde didişip durması, Kiraz oyun oynuyormuşça eğ-

lendirirdi göreni. Yalnız bu eğlentiyi bozacak tek şey Kiraz'ın yüzündeki ciddi kaygı, çocuk alnında biriken ter tanecikleriydi.

Annesi deminki uzlaşmacılığını unutmuş, buyurmaya dönüşen sesiyle:

— İkinci derse yetiş, matematiktir, deyip çıkmıştı.

Emine okula gitme isteğinin sönüverdiğini, artık bu evin onların çocuksu coşkunluklarından uzaklaştığı, Erzurum'unsa aralıksız karlara bürülü kalacağı duygusuna kaptırmıştı kendini. Toprağa yakın sarısı olmayan Erzurum güneşinin altında kardelen çiçeklerinin yer yer açtığı küçük yeşil parçaların belirmeyeceğine karar vermişti. Kardelenler de çıkmayacaktı. Onların soğanlarını güçlükle kökleyemeyeceklerdi. Tahta kızaklarında kayarken buzlaşmış düzlüklerin kesme saydam yansımalarıyla içleri kamaşmayacaktı. Dün geceden bugüne değin Emine'nin sevdiklerini zedeleyen, körelten şey durmadan gelişiyor, boy atıyordu.

Terliklerini sürüyerek yemek yenen, oturulan, konuk ağırlanan odalarına girdi.

Gece, anne, baba, abla arasında yasak olanın gemlenemeyip çözülüverdiği aynı yerdeydi. Sobadaki kütükler Emine'ye ne zaman duysa kıvanç veren çıtırtılarıyla yanıyordu.

Yıllar sonra Beyazıt meydanında bir tayın korkulu, terli koşuşuyla, kaçışan dört dönen topluluklarını coplamaya çalışan polislerden birinin "Komünisti bulmuşam," demesiyle bu yanan odun seslerini inanılmaz bir gerçeklikle yeniden duyuverecek bu çağrışım hızını da zor çözecekti.

Pencerelerdeki buzlu demir parmaklıklara serçeler konmuştu. Aklaşan uzantılarla beliren, solgun güneşin altında şaşkın, kararsız ötüp duruyorlardı.

Kiraz, Emine'nin odaya girişine bakmamıştı. Babasının gazetelerinin başına eğilmiş, resimleri izliyordu. O sıra eve *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazeteleri alınıyordu. Kiraz'ınsa evi ne zaman boş bulsa yazılı, resimli olan her şeyi karıştırdığı kesindi.

Annesi çalıştığı "Beş ayda resimlerle İngilizce" kitabının durmadan yer değiştirdiğinden arasız yakınırdı.

— Canım kimin işine yarar ki Selahattin. Allahaşkına sen mi aldın? Çat pat okul Fransızcasıyla olmayacağı açık. Bir yoluna falan koyayım diyorum şu İngilizceyi. Gerekli bir dil tartışılmaz artık bu.

Sonra koyduğu yerde değilse de biraz yakınında buluyordu kitabı.

Gazetelere dalıp gitmiş Kiraz'ı korkutmak isteği Emine'nin karamsarlığını dağıtıvermiş.

— Kiraz, diye bağırmıştı. Hadi çay içelim.

Kiraz hızla fırlamış, yüzünü alan çekinme aydınlık gülüşüyle dağılıvermişti.

— Sen miydin Emine Hanım?

— Bendim ya Kiraz Hanım.

— On ikisindeki Emine Hanım.

— Evet Kiraz Hanım.

Kiraz'ın onun yaşma aykırı olan "hanım" sözündeki tuhaflığı, gülünçlüğü seçebilmiş olması kıvandırmıştı Emine'yi. Büyükler yoktu ya, yaşama çocukların arasında tökezlenmeden akabilirdi bir süre.

Çay onların tutkuyla sevdikleri bir içecekti. Leylim nine geçenlerde para yerine –verilen paranın ölçüsünü evde kimse bilmiyordu– "Bana bir tutam çay verirsen hanım can makbulümdür," demiş.

"Eh," diyordu annesi, "eh, parayla çay almayı düşünmeyip çayı elden istemek tam bunlara göre fikirler."

Leylim nineye verilen parayla çay alınıp alınamayacağını da soramıyorlardı. Bu kesin çekingenliğin, rahata düşkünlüğün belirtisi olduğunu sonradan öğrenmişti Emine. Kiraz, ninesinden o yokken söz açılınca, ilgilenmez, duymuyormuş gibi, yaptığı işi sürdürürdü. Söz çok uzayıp Leylim ninenin belki de bir meczup olduğu konusuna kaydırılırsa –bu "meczup" sözcüğünün ne olduğunu Kiraz elbette bilemezdi– o anda Kiraz alttan alta sürdüreceği türkülerinden birine çarçabuk girişirdi. Annesi uzak bakışıyla onu gözden geçirir:

— Mutfaktaki kalaydan yeni gelen tencereleri üç kere sabunladın mı, diye sorardı.

Kiraz yüzündeki uçucu acının izlerini gülümseyerek silme isteğiyle,

— Yapmışım hanım can, derdi.

Onu gene unuturlar, derken sobanın yanındaki, ev halkını alıştıra alıştıra yerleştirdiği küçük minderinde görürlerdi.

Kiraz'ın oturmalarının en uzunu yarım saati geçmezdi. Çünkü Erzurum'un yedi sekiz ay süren kışında sobalara yetiştirilecek odunların taşınması azımsanmayacak işlerdendi.

Annesi büyük odun tenekesine Kiraz geldikten sonra karşı çıkmıştı. "Göze güzel görünmüyordu doğrusu." Öyle demişti. "Zaten bu çocuğu bir o iş için almadık mıydı. Küçüktür ya, odundu falandı taşır." Günler geçtikçe Kiraz, cılız vücudunun umulandan da çoğunu kaldırdığını kanıtlamak isterce, başka işleri de üstlenmişti. Bu çaba belki de annesinin buyruklarını azaltma gayretiyle giriştiği bir çabaydı.

Çayları ince belli Erzurum bardaklarına koyduklarında Emine uzanıp Kiraz'ı yanağından öpüvermişti. Kiraz'ın lokması yanağına toplanmış, birden doluveren gözlerinden inen yaşları yadırgatan bir dinginlikle,

— Cumhuriyet Alanına taşınırmışsınız kız Emine can?

— Yo... Annem söylemedi öyle bir şey. Hem ben seni onun için öpmediydim. Gitsek de ne olacak. Sen de gelirsin.

— Ninen akşamleyin dedi. Durmazlar bu köhnelikte. Oradaki memurların, benzerlerinin yanına varacaklar. Sen bari durabilsen yanlarında. Ben yakışmam o içiçe yerlere. Burda benim yakışığım olan şeyler de vardır. Avluları, taş girişi, tahta tabanları, demir çatılı pencereleri, çullu kapıları, merdiven binişlerinin ığıldayan tahtaları aykırımıza değildir. Memur evlerinde elektriklerin borusu bile duvarların içindeymiş. Hamamlığıysa bizim çimdiğimize hiç benzemez. Böyle dert danıştım, dert bölüştüm ninemle Emine can.

Bir Leylim nineli gecelerde, bir de böyle baş başa kaldıklarında Kiraz'ın olanı biteni seçmezliği yitiyordu.

— Sen ne diyorsun Kiraz'cım. Burdaki elektrik boruları dışardan döşeliyse ne olurmuş. Bu yaşlılar her şeyden kuşkulanıyor. Annem de öyle. Dün gece siz de duydunuz mu?

Kiraz yüzünü kaçırmış, çamdaki buz sarkıtlarına bakıyordu. Emine kalkıp Kiraz'ın saçlarını okşamaya başlamıştı. Kendisini kararlı, büyümüş buluyordu o sabah.

— Duyduk.

— Hepsini mi?

— Ya Emine can, hepsini.

— Hepsini mi?

— Ya Emine abla, hepsini.

Arada bir Kiraz "Emine abla," demelere başlayınca Emine toparlanır, saçlarını iki yana savurmaktan cayıverirdi.

— İnandınız mı?

— Neye inanacaktık ki?

— Yani ablamın şeyle... hani annem diyordu ya...

— Bir ere meyil vermesi mi?

— Yok öyle bir şey, annem kuşkulanmış. Ablam daha küçük on yedisini sürüyor.

Yeniden masada karşılıklı oturmuşlardı.

Büyüklerin düzenini yinelemek konuşmalarına uygun düşer kanısı vermişti Emine'ye.

Kaşıklarıyla bardakları çıngırdatarak çaylarını karıştırmışlardı. Güzel çınlamalar üzüntülerini yumuşatmıştı.

Kiraz toparlanmış, içini ılgın ılgın alan çaresizlenmeyi itermişçe, kaldırıp indirmişti kollarını.

— Sizin küçük olmaya vaktiniz çokmuş. Öyle der ninem bana. Bu şehir insanının halleri hiç bize benzemez. Yüzleri de, her bir şeyleri de ayrıdır. Hele okuyup kitap kapatanlar, kitap açanlar var ya daha ulu, daha yanına varılması olasızlardandır. Bana belletti bunları. Ömürlerini süsleyip bezerler, dedi. Çocuğa kalmaları dahi ay yıl hesabına göredir. Böylesi savunulup berkitilmiş canın paha biçilmez olması da özümce şaşılası değildir. Bilirim. Bizim canlarımızın suyu başka, onlarınki başkadır. Ya Kiraz can, ceyranım, sunam benim, sen de onlardan olasın, onlara yaraşasın diye çözünüp dövünmem bu yüzdendir. Şaştın ya, Seçil kız büyüktür yengemden engin değildir diye, daha işi vardır Seçil'in. İşleri bitende gönül kaydırmalı. Öğretmen hanım haklıdır. Biz akıl eriştiremeyiz. Bağrı kavrulsa da koyvermezler. Ağlama Kiraz, dedi...

— Sen niye ağladıydın gece peki?

— Ablan inlerdi, kanlı gözyaşı akıtırdı, onu isterim, derdi. Bizim oralarda Mecit'le Zelo vardı da birbirlerine varamadıklarından kırpmaz suya verdilerdi özlerini. Zelo'nun babası sürüyle koyun yayar bir kocamış herifti. Mecit'se erlikten kalma onbaşı ceketinin içine mintan çitemezdi giymeye. Bir gözleri varmış Mecit'in, gecenin karasında parlar. Bir boyu varmış, ulu ağaç gibi. Yiğitmiş ki benzersiz. Suya verdilerdi taze ömürlerini. Biz çimmeye karların yufka buzunu kırarken Zelo'nun boyun muskasını buluverdiydik. Babası sahiplenmediydi. "Kim ölmüştür bilmirem," demişti. Müstantik vardığında da aynısını demişti. "Özümün kızı değildir. Daha arkada beş tane var." Mecit'in kimi kimsesi kökten yoktu. Leylim ninem ona okuduydu toprağına varıp. Gurbet paklardı Mecit'i, dediydi. Müstantik sorgularken biz kapıya biriktiydik. Candarmalar pusatlarıyla kakaladıydı.

Gülüvermişlerdi. Konuştukları konunun bilmedikleri acı ağırlığı dağılmıştı.

— Yok, ablam kendini suya atmaz.

— Ninem de öyle der. Ağlama cerenim ağlama sunam, onlar canlarını korumasını bilip bilip öğrenirler. Gönül kuşlarını iyi yüksek beslerler ki engine kıpırdamaya. Her bir törelerini kurup geliştirirler ki rahata, yufkaya düşeler. Görmez misin beş cana yirmi beş sahan yakıştırırlar. Bardağın çatalın sayısını çok sayı sayabilen bile çıkaramaz. Ya tencereler, ya çullar, çaputlar... ya erin evinde yere basıp da danışıp da duyurmayışı. Bunlar kişiyi rahvanlaştırır. Balkıması söner, yakıcı olmaz. Yorgalaması diner, yumuşak baş olur. Bizcileyin çürük karınlı değildirler. Enine en, boyuna boy denkleştirirler. Zelo yoksul nere, Seçilcan nere. Onlar bu dünyanın her bir halini öğreniyorlar. Bize gelende, biz dağların kurtların canlısıyız. Yazımız böylesi yazılmış. Hem öğretmen hanım niye kakardı ki ablanı?

— Bilmem.

— Yanlarındaymışsın. İşittim, dedin ya.

— İşittim ya, her söyleneni anlamadım. Çünkü annem öylesine kızmıştı ki, ayıp şeyler de söylemeye başladı.

— Ben anladım, demişti Kiraz. Gülüşü uçuşuvermişti.

— Yok canım, sen benden küçüksün, nerden anlayacaksın.

— Ne küçüğü. Bizim orda biraz daha erişmişi satıp kadın eylerler.

— Kadın mı?

— He.

— Kadın ne ki?

Kiraz masanın ucuna bakmıştı. Kirpiklerinin ağır koyuluğu yanaklarına kapanıyordu. Çay bardağının demli kızılına gözlerini çevirip soluklanmıştı.

Emine aralarındaki, gerilmeye başlayan duygunun keskinliğinden ürkmüştü. Kiraz büyüyor, abla sayılma rahatlığını alıyordu Emine'den.

Annesiyle babasında, bazı geceler açığa çıkan, o anlamsız saydığı bakışların açıklamasını Kiraz getirecekmiş gibi hem tutkuyla, hem itkiyle bekliyordu.

Annesi böyle gecelerde kızlarıyla da uyuşmaya yatkınlaşıyordu.

Babasının ilköğretim müfettişi olma tasarısını annesi başka zamanlarda susarak dinlediği halde öylesi gecelerde çoğunlukla konuyu o açıyordu.

— Kaç yıldır burdayız Selahattin, diyordu. Sanırım Emine ortayı bitirmeden Ankara'ya naklimiz gelecektir. O zaman bankadaki birikmiş birkaç kuruşla Akaretler'deki evin kirasını da denkleştirirsek senin okuma süreni kolaylıkla atlatırız. Sühendan ablan da bu masrafa ortak olur sanıyorum. Biliyorsun kocası Halk Partisinin önde gelenlerinden. Sarıkamış'ta Enver Paşa'nın safderunluğuna kurban giden kardeşlerinizin öcünü alıyormuş Sühendan ablan aklı sıra. Ne ilgisi var Cumhuriyet Halk Partisiyle Enver Paşa'nın.

— Ya... Sühendan, derdi babası. Onların Kafkasya'dan kaçmaları aslında bilinçli değildi. Annemin "İran halılarım gidecek," diye ağlamasını anlatırken Sühendan ablam alay eder. Bolşevik'lerden ilk söz edilmeye başlandığında onların bizler gibi insanlar olduğuna inanmaz, "Kara kazak kepeneği giymiş, iki metre boyunda adamlardır," dermiş. Bolşevikler geliyor dendiğinde birden ihtiyarlayıvermiş annem. Köşesinden kalkmaz olmuş. Kocasını karşılarken küpelerini takmayı unutmayan, süsüne düşkün kadının yerine sanki başkası

gelmiş. Yine de küpeleri kulağındaymış. O kederli günlerinde bu takıları çıkarmayışını peygamberimiz hazretlerinin kadına en yaraşan süstür diye buyurduğundan, dinine koyu inancından yaptığını söylermiş. Babamıza çok tutkunmuş. Sühendan ablam, "Küçüktün Selahattin, ama yine de hatırlarsın," der. Babam votka içip Rus romansları söylermiş. Rusça'yı nerden öğrenmişse işte... Anayurda dönmemize yakın iki de mujık gömleği edinmiş. Bunları evde giyip anneme verdiği çarpıntıyla da ürküntüleriyle de eğlenirmiş. Acem komşularımız konuk geldiklerinde başlarında Horasan takkeleriyle bağdaş kurup oturunca annemin, "Korkuyorum efendim, nedir böyle, siz de tensip etmeyiniz?" diye sürdürdüğü koyu İstanbul ağzını gülümseyerek dinlermiş. Babamın bir ara bir Gürcü kızına tutulduğunu sanıp yatak döşek serilmiş. Ölümüne yakın bile anlatırdı. "Selahattin'ciğim, güya kızın beli babanın iki elini kavuşturmasıyla toparladığı kadarmış. Ben de doğurmadan dokumadan öyleydim, ne var buna şaşacak." Oysa Sühendan ablam anneme hiç benzemez. Ne kadar ölçülüdür bilirsin. "Elle gelen düğün bayram," der hep. Annemse "Bir şeyimi vermem," derdi de bir daha demezdi. Sühendan ablam, dediğin gibi, pek de saf değildir.

— Düşündüm de doğru söylüyorsun Selahattin'ciğim. Onların partileri bile Şemsettin Günaltay zamanında imam hatip okullarına yeniden can verdiler de nasıl yaptılarsa, biz bile halk Partili olduğumuz halde bu okulları Demokratlar açtı sandık. Oysa İsmet Paşa'nın...

— Neyse, derdi babası, benimki bir tasarı, ilköğretim müfettişi olmak...

— Yok, yok, gör bak, bunu gerçekleştireceğiz.

Bu tür konuşmaların dağınıklığına alışıktı Emine. Anlamadığı kavramlarla geceler boyu tartıştıkları olurdu annesiyle babasının. Konuşulanların çoğu da onun açısından kırık kopuk şeylerdi.

Bazı akşamları öbürlerinden ayıran konular değil de konuşulurken annesiyle babasının arasında çaktığını sandığı bir akımdı.

Kubilay tombul çocuk yanaklarının giderek kızarmasıyla uyuklamaya başlardı.

Seçil, ders kitaplarından sıyırdığı bakışlarıyla annesiyle babasını onların görmediği bir anda dikkatle süzerdi. Bu gözlerde annesine yönelik bir öfke varmış gibi gelirdi Emine'ye.

— Haydi, derdi, annesi. Geç oldu, herkes yatağa.

— Ben, derdi Seçil, çözümleri yapamadım daha.

— Baban sana yardım etsin.

Babası ablasının başına gelir, mırıl mırıl anlatmaya başlardı.

Annelerinin kesinlikle karşı çıktığı "Kendileri öğrenmelidirler. Senden benden bekleyerek sınıf geçmeleri yanlıştır. Hep yanlarında olmayacağız. Güven falan ya bu kadarı da fazla, razı değilim," demeleri o anlaşılmaz gecelerde söylenmemiş sayılır, annesiyle babası bitirilmesi gereken derslere yardımcı oluverirlerdi.

Emine yardım istemezdi.

Böylesine çarçabuk yalanlanan erdemlerin hiç olmazsa onun yönünden savunulması gerektiğine inanırdı.

— Hadi tamam, derdi annesi ellerini çırparak.

Kubilay'ı ilk doğum yapmış bir genç ananın bebeğini tutuşundaki özenle, ürküntüyle kucaklar, yatak odalarına yönelirdi.

— Kapıyı açsana Emine, derdi.

Emine kalkar, annesine sürünmemeye gayret göstererek kapıyı açardı. Dönüp yeniden ders çalışmaya oturunca annesi kaşlarını alnında alabildiğine kaldırır, öğrencilerini azarlamadan önceki küçültücü anlamla dolardı yüzü:

— Emine...

Sözler bitmeden Emine defterlerini toplamaya girişirdi.

Masada ablasının saçlarını kalemle çekeleyip babasının söylediklerini ilgisizlikle dinlediğini apaçık görürdü. İçten içe fokurdayan ağır bir sıvının kabarıp taştığını sanarak toparlanmasını bir çırpıda bitirirdi.

— İyi geceler, derdi.

Yatağına girmeden önce de odanın karanlığında dururdu.

Gecenin içinden kopan bir tren sesi ondaki koyu mavilerle, güneş sarılarıyla bezeli yere gitme isteğini yenilerdi.

Bu yerin adı İstanbul'du.

Çocuklara özgü düşlerinden çıkarıp gerçekleştirmişti orayı.

Çocukların bildiklerinin, gördüklerinin sınırlarını taze verimlilikleriyle zorlayan o dokuz on yaş düşlerinin ulaşılmaz gece trenleriydi bunlar.

Erzurum evlerinin damlarında, istasyonun sağındaki, gürültüsü dışarlara taşan lisede, ağırbaşlı solgun taşralı gençlerin okuduğu öğretmen okulunda, güzelim medreseler, türbeler, kervansaray kalıntısı duvarların yalnızlığında, büyüyen kentin kar aklığında, asker karavanlarının dökülen artıklarında, yeniden beliren buz dikitleriyle, buz sarkıntılarının tanışlığı, ışıltısı içinde kurulan bir İstanbul'du bu. Bir çocuğun yabancılığını, korkularını, güçlü düşlerini kendi kendine sürdüreceği; sözsüz konuşmalarını geliştireceği bir benzersiz kentti Erzurum. Üstelik gece trenleri vardı kara derin dağlara doğru arasız geçip giden...

Ablası içeri girdiğinde o uyumuş gibi yapardı.

— Bizimkilerin araları iyi ha.

Ablasının sesine tanımadığı bir renk vururdu o tedirgin gecelerde.

Demek ki Seçil de bir şeyler seziyordu ya, neydi sezdiği?

Emine yanıtlamazdı. Yatağın soğuğuna alıştıkça ayaklarını yavaşçacık uzatmaya başlardı.

Bir süre sonra annesiyle babasının odasından geldiğini sandığı mırıltıları hem duymak ister, hem de yorganı kulaklarına çekerdi.

Tutulamayıp salınan seslerde açıklayıcı şeyler hiç yoktu. Bildik sözlere çekilebilecek gibi de vurgulanamazlardı.

Emine koyverdiği vücudunu sıkıca toparlayıverirdi.

Yalnızlık, aldatılmışlık olduğunu sonraları tanımladığı; çevreyi, evreni yitirme duygusuna düşerdi.

— Hişştt... uyudun mu Emine diye soran ablasını yanıtlamamak için dayanır, çözülmezdi.

— Uyudun mu Emine hişşt... sana soruyorum...

Emine kollarını göğsüne bastırır, kirpiklerinin titreyişini durdurmaya çalışırdı. Suskusunu daha neyle abartabileceğini araştırırdı.

Sabah kahvaltı masasında kimseye bakmadan çabuk çabuk çayını yudumlardı.

— Buna da ne oluyor böyle, derdi annesi.

Babası çenesinden tutup kaldırırdı yüzünü:

— Eminecik ne oluyor sana hasta mısın?

— Ih.

Konuşursa ağlayacağını sanırdı. Bir doluluk dolanırdı bağrında.

— Kime benziyor bu kız Selahattin?

Annesi birden arkadaş oluverirdi kocasıyla. Şakacı, rahat, hoşgörülüydü davranışları.

— Anneannesine. Adı babaannesi ya da kendi anneannesi.

— A... yapma. Annem aksidir de bunun kadar değil.

— Eh bu daha çocuk. Yerinde aksilenmeyi büyüyünce öğrenir.

Kadınla erkeğin yıpranmış, düşmanlığa yönelmiş ilişkilerinin silah bırakımı sayılabilecek o günlerinde, tanıştıkları yılların karşılıklı sunulan ilk kişiliklerinin canlanmasını yadırgıyla izlerdi, Emine. Yalanın, yapmacığın hangisi olduğunu araştırırdı.

Kubilay gülmeye başlardı.

Erkek kardeşinin ona aptalca gelen bu gülüşlerine dayanamadığı bir sabah ona masanın altından bir tekme savurmuştu. Kubilay ağlayarak Emine ablasının dizine vurduğunu söyleyince:

— Niye? Sen deli misin kızım? Durduğun yerde niye?

Annesi bildik dikliğindeydi.

Emine mutluluk sayılacak esintinin içini arıtmasıyla gevşemiş:

— Siz beni aptal mı sanıyorsunuz? demişti.

Annesiyle babası hızla bakmışlardı birbirlerine.

— N'olmuş da seni aptal sanalım?

— Hiç işte.

Söylenecek sözü bilememişti ya hedefe vurduğunu anlamıştı.

Arada utanmazca bir aldırmazlıkla patlayıveren gecelerden sonra, o sabah kafasındaki kadın erkek sorununu açıklayacak olan bu küçük köylü kızına olağanüstü bir beğeniyle bakıyordu.

Kimbilir kıyısından berisinden varıp da uzaklaştığı o çirkin şeyin (güzel olamazdı, öylesine sinsice gizlenip ayıplanıyordu ki) aydınlanmasına göğüs gerecek, ağlayıp ürküp geri çekilmeyecekti. Kiraz çayının son yudumunu içip,

— Bir ere yürekten meyillenip de kaçıverirsen kadın olursun, demişti.

— Nasıl?

— Seni ellediğinde sen de alav alav olup kalırsın.

Emine irkilmişti.

Geçen yıl okulun bahçesinde yaşıtı Kaya'nın gelip saçlarını çekmesinin çok ayıp olabileceği utancı hızla kayıvermişti aklmdan.

Kaya onların yakartop oynadığı anı gözlemiş. Emine fırladığında ardından yetişip "Kız kız sarı kız, ara sıra beni ara kız," deyip saçını tutmuştu. At kuyruğu yapılmış açık kumral saçlarını tutamıyla çeken oğlanı itmek, vurmak, tekmelemek gibi giderek zora, acıya yönelen işlemleri bir çırpıda yapıverme isteğiyle kıvranmıştı.

Çocuğa duyduğu öfkenin gücüyle ne yapacağını bilemiyor, saçlarının köklerine basan ateşin acısına dayanamıyordu.

Konuşarak karşı koymayı; hiç olmazsa Kaya'yı bu yolla aşağılamayı, küçültmeyi istemişti.

— Aptal sen de. Benim saçlarım sarı mı?

— Ne yapalım, ama tekerleme öyle.

— Örtmene söyliycem bak ilk derse girdiğimizde, hem nasıl.

— Söylersen söyle. Benim babam belediye başkanı olacak.

— Benimki de başöğretmen. Hem de olmuş.

— Herkes başöğretmen olur. Belediye başkanı olmak kolay mı?

Saçları hâlâ Kaya'nın elindeydi.

Çocuğun duru su yeşili gözlerindeki yabanıl pırıltıyı görünce yüreği soğuyuvermişti.

Kaya'ya bakmamak için saçının elverdiğince çevirdiği başını dik tutmaya çalışarak:

— Bak girince söylüycem...

Sapaktan birkaç öğretmenle birlikte annesinin geldiğini gören Emine korkmuştu.

Böyle görünmenin yakışıksız olabileceğini belki de annesine Kaya'ya karşı koyma isteğini yeterince anlatamayacağını kestirmişti.

— Bırak artık bak fena olacak.

— Annesine güvenip de kendisini korkusuz sanana bak.

Emine'nin saçları çocuğun avuçlarından kaymış, ardından da Kaya yarı şaşkın, yarı aldırmaz yürümeye başlamıştı.

— Pis Erzurumlu sen de, demişti Emine. Belediye başkanı oğlu olsan n'olacak, İstanbullu değilsin ki.

Kaya sarkık bir gülüşün yerleşiverdiği yüzüyle kalakalmıştı.

Emine kurtulduktan sonra yatışmış, hatta yorulmuş bir durgunlukla arkadaşlarının yanına dönmüştü.

Kaya'yla yaşıttılar. Boyları bile eş sayılırdı, belki bir baş daha uzundu Emine'den.

Kaya sonra bir çarpışmada vurulanlardandı.

Bektaş Elçin oğlu Erzurum 1947 doğumlu Sami Kaya Elçin. Zeria'dan doğma. Hacettepe Üniversitesi. Anarşik olaylara karışmış. Silahlı çatışmada vurulmuştur.

Gazetelerin o günlerdeki manşet haberlerindendiler.

Herkes ibretle okuyor, bu "şehir şâkilerinin," üniversiteli olmasını anlamaya çalışıyordu. Fotoğraftaki yeşil gözlerine aydınlık veren kara bıyıklarını, alnındaki saçlarının gür tacını aralayıp neden sonra çocukluğunun Erzurumlu öğrencisini tanıyabilmişti. İkinci fotoğrafın altında "Anarşist genç vurulduktan sonra," diye yazıyordu. Yere boylu boyunca uzanmış, gürbüz, delikanlı bir vücudun üstüne serpilmiş kara lekeler görünüyordu. "Cebinde 20 lira bütün, 365 kuruş bozuk para, kimlik belgesi bulunan anarşist gencin Filistin gerilla kampında bir yıl silahlı eğitim gördüğü iddia edilmektedir." Lekeler çoğalarak yürek noktasında kalıyordu. Hepsi kurşun deliği. "AP'nin ileri gelenlerinden olan babası Bektaş Elçin'le konuşan muhabirimize dertli baba, 'Durum için söyleyeceğim yoktur. Gerçek bir Türk çocuğunun böylesine bir yanlışa düşmesi bir baba için zuldür. Başkaca söyleyeceğim yoktur,' demiştir. Oğlunun ölüsünü teslim alan babası Bektaş

Elçin cesedin Erzurum'a aile kabristanına defnedileceğini söyleyerek, 'Ne de olsa kanımdandır, ardımdandır,' demiştir."

— Her erle olur mu ki Kiraz?

— Olur mu ya, hiç olmaz.

— Karı koca arasında meyillenme olmaz mı?

— Karı koca mı?

Kiraz kirpiklerini kaldırmış, Emine'ye yaklaştırmıştı başını. Saçlarından ocak söndürdükten sonra tüten isli koku geliyordu. Yarı yanmış kömürlerin saldığı soluk almayı engelleyen bir kokuydu bu. Emine niye ilk o sabah burnuna çarptığını bilmiyordu.

— Ben çıkaramadım dediğini, Emine. Özüme açık değil sorduğun. Bir gece ninem geldiğinde danışıp öğrenelim. Kadın olmanın bir erkeğe varmayla mı, yürekten çırpınarak meyillenmeyle mi, yoksa gebelenip ana olmayla mı olacağını bize öğretir.

Demek ki annesindeki gevşek, yaygın, denetleyemediği davranışlarının ortalara döküldüğü o gecelerdeki duygu dikkatsizliğinin ne olduğunu Kiraz da bilmiyordu.

Oysa annesi Kiraz'ı tokatladığında "Her şeyi bilir bunlar," demişti. Gebeliği, sevmeyi, erkeği biliyordu da, kadın olmayı, kadın edilmeyi pek bilmiyordu.

Okula geç kaldığını sokak kapısı çalınınca anlamıştı.

Pencereden baktıklarında evin çıkmasının altından uzanan başı, annesinin okulundaki hademelerden Kadir'i görüp gülmeye başlamışlardı Kiraz'la.

— Gülme Emine Hanım, diye seslenmişti Kadir. Öğretmen hanım annengile haber saldı, annen hanım kızmış, okula varmanı söyledi.

Merdivenlerden gürültüyle inerlerken Kiraz da aynı koşturuya kapılmıştı. Konuşmalarının karıştırıcı, abanan ağırlığından kurtulmuş çığlıklar atarak kapıya değin el ele varmışlardı. Emine o sabah ikinci kez Kiraz'ı yanaklarından öpmüştü içi sevecenlikle ısınarak,

— Sana bu gece en resimli kitabımı armağan edeceğim Kiraz, demişti. Neler, neler var içinde. Bana halam Ankara'dan yolladı. İngilizce ama sen zaten okuyamıyorsun.

— Öğretmen hanım he der mi ki?

— Ona söylemeyeceğim, o anlamaz.

Annesine birçok kez "Siz anlamazsınız anne," demişti yıllarca sonra.

— Siz salt anlar gibi görünmeyi denersiniz. Beceriniz bilin ki buna da yetmiyor artık. Annelikle edindiğiniz en önemli bağ olan kan bağınız bile çocuklarınızı yönetmeye yetmiyor. Çocuklarınızın sizi akıllarıyla beğenmeleri gerekirdi. O da çözüm değil. Çünkü sizin aklınız kurnazlıkla yer değiştirmiş. Anlamıyorsunuz, hiç olmazsa karşınızdakileri zorlamayın. Cumhuriyetin ilk kuşağı sayılabilecek sizler bu yaşta nasıl bu çocuk bilinciyle yetinebildiniz?

— Sus terbiyesiz. Sana verdiğimiz emekler.

— O emeklerin karşılığı modeli sizden alınma yeni yetişkinler olmalıydı değil mi?

— Ne yazık ki olmadı. Şeref sayılırdı sizler için. Bizler anneleriniz babalarınız İkinci Dünya Savaşının ekmek karnesi, basma karnesi damgalarıyla süslenmiş olan nüfus kâğıtlarımızı onurla taşıyoruz. Ya sizler hangi sıkıntıları yüklendiniz de böyle kafa tutar oldunuz?

— Bizler halkımızı evimizin, okulumuzun dışındakiler diye düşünemiyoruz. Dışardakilerin bizimle olan ilintilerini hiç unutmuyoruz. İnsan ilişkilerine çocuk bilinciyle değil de çağımıza uygun bir bilinçle bakmaya çalışıyoruz.

— Sus artık, kes. Aklına yazık senin. Bunca fedakârlık, bunca çaba. Her şeyin bir zamanı var. O oğlanlarla gezmen, süfli süfli paylaşma merakınız.

— Ben istediğimi yaparım. Aklımdan çok vücudum sizi ilgilendiriyor. Onu paylaşmam işinize gelmez. Elbette bir kişiyle.

Deyince annesinin hızla dönüşü, bildik saldırganlığını, Emine'nin birden kalkıverişinden sonra annesinin morararan yüzü, isteriyle sarsıla sarsıla ağlayışı, giderek yağlanan sırtının sıkılmış sutyen çizgileriyle belirlenişi, apartmanının yukarı katlarında "Sıcak su ılındı Dursun Efendi, motoru bas," diyen uykulu bir kadın sesi.

— Sizin onurlanacağınız bir damadınız var artık anne. Bırakın da bu kez ben onurlanacağım biriyle evleneyim.

— Ne yaparsan yap. Sen beni zaten hiç sevmedin.

Apartman çıkışma birikmiş güneşin açamadığı o küllü Ankara sabahı.

Taş avlunun loşluğunda çocuklar içtenlikle bakışmışlar, ilk suç ortaklığının, ya da ilk buyurana karşı olmanın tanımlanmaz büyüsünü tatmışlardı.

Kapıyı Emine'nin ardından hemen örtmemişti Kiraz.

Karların ince camsı çıtırtısına basarak yürürken Emine sık sık ardına bakmıştı.

Kiraz çocuk, koca tahta kapının aralığında küçük canlı bir nokta gibiydi. Salt gözleriydi ışıyan. Karası büyük, akları maviliğe dönük durulukta gözleri anlaşılmaz bir yumuşaklıkla Emine'ye takılmıştı.

Cumhuriyet Alanındaki apartmanlardan birine taşınmadan önce annesi üç gün izin almıştı okuldan.

Sandıktan çıkarılan dikilmemiş tül perdelerin uçlarını ekstraforla büzüp hazırlamıştı. Bu perdeler anneannesinin Erzurum'a "Kızıma gidip bir kolaçan edeyim," dediği gelişlerinden birinde armağan ettikleriydi. Verirken de, "Buraya, bu eve değil, sakın ha Nüveyre," demişti. "Ziyan etme tülleri. Bu daracık pencerelere tül ne gerek." Sümerbank'tan alman, terziye diktirilen sarı ketenlerin tabana değecek bölümleri floş püsküllerle çevrelenmişti. "Daha göz alıcı olur böylesi," diyordu anneleri. "Taşınılıyordu. Ona göreydi." Ortada pek gezmemek, yapılacak işleri engellememek lazımdı.

Taşınma öncesinin büyük çamaşırı için hademe Kadir'in karısı Nazik kadın çağrıldı. Nazik kadın kat kat eteklerini çemirleyip alttaki kapalı avluda işe girişti. Ocağı tutuşturmaya yardım etmesi, odunları, tahta parçalarını iletmesi için Kiraz yanma yardımcı kondu. Kiraz kadını beğenmezlikle süzmüştü başta. Nazik kadın oralı bile değildi.

— Hadi kız, demişti, hadisen ya gözünü sevdiğim kıştır, tez karanlık basar.

Aynı canlı dolanmayı kesmemişti.

Emine, Seçil, Kubilay okuldan döndüklerinde Nazik kadın ateşin yalımları, yüzünü alan kızıllığın görkemi içinde sanki sevecen bir masal anasıydı.

Emine'nin bildiğinden yana kimsiz kimsesiz bırakılmış bu koca alt kat taşlığını dolduruvermişti.

Yıkanıp yeniden durulanacak çamaşırları yığdığı bakır leğenlerin, sepetlerin arasında işini sürdürmedeydi. Eteklerinin beline doladığı her katından kumaşların ayrı ayrı renkleri gökkuşağının canlı alımlı ışımasından kurulmuşça göz alıyordu. Boynundan süzülen terlerin bedenine yapıştırdığı iç gömleği, güçlü kollarını, gürbüz göğüslerinin soluklandıkça inip çıkan canlılığını bakana çarpıcı bir güçle duyuruyordu.

Kiraz, Emineler oturduğundan beri süpürülüp bırakılmış zorunlu bir geçenek gibi kullanılmış taş avluda, sabah çocukların giderken sezdikleri isteksizliği yitirmişti.

Kalın, kulplu bakır maşrapalarla soğuk suları alıp kaynar suyun yeterince ılınmasını sağlıyordu.

Nazik kadınla, Kiraz kız bir düğün ya da şölen öncesinin karışık umutlu girişimindeymişçe işlerine vermişlerdi kendilerini.

Ocağın ak korlarla kızıl korların yığıştığı sıcak görüntüsü, alevlenince bükülüveren ince odunların altın aydınlığı evde yersiz bir boşluk sayılan yüksek tavanlı taş avluyu yuğup açığa çıkarmıştı. Tavanlardaki tahta çatmaların renkleri belirginleşiyor, ahşap geçmelerin aralarındaki zamanla koyulmuş, yer yer dökülmüş sıvaların içinden hayvan, bitki biçimleri görünüyordu. Bunlardan birini Emine hiç

unutmamıştı. O kahverengi ak karışımı leke kitaplarda gördüğü saçları sulara değer incecik bir balık kıza benziyordu. Üstelik bu koyu sularda saydam nilüferler durmadan açılmadaydılar. Bu durmadan açılma ilkten inanılmaz gibiydi. Odun alevlerini harlamak için arada tahtayla dürteleyen Kiraz çekiliverince parlama patlıyordu. O zaman, yarı aydınlıkta beliren görüntüler genişleyip uzayıveriyor, üşengeç balık kızın eğildiği noktadan öteye dağılan gölge ışık ayrıntıları, nazlı nilüfer çiçeklerinin yapraklarını çizip bozuyordu.

Annesinin demlikten bardaklara şaşmaz bir ölçüyle boşalttığı çayları da o büyük çamaşır günü götürüp kendi vermek istemişti çalışanlara.

— Dökersin, demişti annesi. Alışık değilsin ortanca, daracık merdivenleri elinde bir şeyle inmeye.

— Dökmem. Yok. Bu yıl artık orta birdeyim anneciğim. Kocaman oldum.

Gülüşmüşlerdi karşılıklı.

Yaşamanın sevildiği bir andı.

Dışarlarda dondurucu Erzurum kışının kol gezdiği mutfakta ovulmuş bardakları eşsiz yakutlar gibi yalımlanan çayların ısıttığı, güçlü, içe işleyen anlardan biri ağıp geçivermişti ana kızın arasından.

Sonra üniversiteye, sosyolojiye yazıldığında da böyle bir anları olmuş muydu annesiyle? Galiba –kış ağzı–, bu söz Erzurum'dan kalmaydı annesine.

— Seni yerleştirdim ya canım Emine'ciğim kış ağzı yurt köşelerine düşmekten kurtarıp. Madem sosyoloji seçtin. Oysa tutturduğun puan falan çok yüksekti ya neyse.

Annesi bir yandan da Emine beceremezmişçe sıkıca ütülenmiş mendilleri mor atlas şaseye yerleştiriyordu.

— Dışarı salona da perde astık. Burayı kiraya vermekten cayma-

mız senin içindir. Sen bir başına tertemiz tutarsın katımızı. Fazla eşyaları da yavaş yavaş Ankara'dan getiririz.

Ana kız dostça bakışmışlardı. Bir anımsama Erzurum'dan beri torbada duran radyoyu konuşmalarına yetivermişti.

— Anne sanırım siz Edison'dan bu yana en antika radyoya sahipsiniz.

Alınmamıştı annesi, çünkü o sıralarda Emine "İnsanları sevmeliyiz," diyordu. "Bazıları kesinlikle sevilmez, insan bile sayılamaz," dememişti daha.

Eğitim yılına giren İstanbul Üniversitesinin açılış törenini annesine anlattığında, ana kızın gözleri birlikte yaşarıyordu. Kubilay'ı da doktor yapacaktı annesi. Emine'yse istediğini almıştı. Toplum bilimi öğrenecekti. İnsanları temellendiren tepkileriyle, sayılarıyla, katlarıyla verecek fakülteydi o. Öyle diyordu kızı. Eh eski radyoyla birlikte alay edebilirlerdi. Üstelik artık annesi birinci mevki yataklı vagonda yolculuk ediyordu. Erzurum'un posta katarlarını anımsamaksa gittikçe güçtü.

— Çamaşırlarını kapıcının karısı yapacak, temizliğini de, ben konuştum. Kiracı falan değiliz, kat sahibiyiz. Dikkatli söz dinler oluyorlar o zaman.

Bunları söylerken bile içtenlikli görünüyordu annesi Emine'ye.

O yıllarda öğrenci şenliğinde Beckett'in Krapp'ın Son Bandı, bir de Brecht'ten *Kuralla Kural Dışı* oynanmıştı. Bunların ayrımı öfkeli, acımasız tartışılıyordu, öğrenciler arasında. Amansız suçlamalar uçuşuyordu havalarda. Ev yününden el örgüsü kazaklar giyen Anadolulu çocuklar kıyıda, söze karışmadan dinliyorlardı İstanbulluları. Sonra, yurtlarına döndüklerinde, puslu Aksaray kalabalığının verdiği tanıdıklıkla geldikleri yerleri yeniden düşünüyorlardı.

Merdivenlerden avluya inişte Emine'nin adımlarının belledığı ölçüler teklememişti.

Tepsiyi Nazik kadınla Kiraz'a uzattığında, ikisi de yüzleri parlayarak almışlardı, çaylarını.

Emine'nin de bardağı vardı.

Onlarla içecekti.

Öyle istemişti.

Çevre sodalı sabunlu, çivitli buharlarla doluydu.

Giderek sıcaklaşan taşlığın kat kat sıvanmış engebeli duvarlarından ince sular yaldızlanarak iniyordu. Nazik kadınla Kiraz kız annesinin tabağa koyup yolladığı peksimetleri çaylarına batırmamışlardı. Emine de onlara öykünerek peksimetini ıslatmadan yemeye başlamıştı. Öylesine sertti ki.

— Çayın içine tortu salmak olur mu? diyordu, Nazik kadın. Batırılmaz. Dişleriz, kırarız. Şükür daha dişlerimiz durur.

Nazik kadının yanaklarının rüzgâr, soğuk yemiş esmerliğinde ışıltılar oluşuyor. Kiraz'ın da katıldığı bu hoşnutluk arasız gülme isteği veriyordu Emine'ye.

Saatler sonra sokak kapısı vurulmuştu. Kiraz terli alnından ağır ağır elini geçirip:

— Kim ola ki? demişti büyüklenerek.

Nazik kadın toparlanmış, eteklerini aşağı alıp kulak ardlarına sıkıştırdığı örtüsünü çene altından bağlayıvermişti. Elleri önüne kavuşuk, açılan kapıdan yana dönük, yine de o yöne bakmayarak yerinden kalkmıştı.

Gelen Emine'nin babasıydı.

Sırtında Emine'nin anımsayabildiği yıllardan bu yana gördüğü kalın gri paltosuyla, boynundaki ak atkısıyla merdivenlere yönelmişti. Odunların vuran yalımlarında babası daha genç görünüyordu.

— Hayrola Nazik Hanım? Kolay gelsin. Ne bu faaliyet böyle?

Nazik kadın eğik başıyla, öne verdiği gövdesiyle utançla geri geri çekilip güç duyulan sesiyle:

— Sağlığındır en birincisi efendi ağabey. Nazik ne etsin ki iyi iş tutamazsa.

— Yok, yok, demişti babası. Kadındaki şaşılası değişmeyi görmezlenip. Eline sağlık işte. Yarın kocana söyle de beni görsün. Onu albay-

lara göndereceğim. Tilki kürkü arıyorlarmış da avlananları seninki bilirmiş.

— He ya başüstüne. Derim. Kış ortasıdır. Zamanıdır avın.

Babası merdivenlerden kaybolana dek Nazik kadın öylece beklemesini sürdürmüştü.

Çayını yudumlayan çocuklara geniş gülüşleriyle hiç yorulmamış etkisi yapan kadın, ortalıkta daha bir süre belirmemişti.

Kiraz evin erkeğinin geçip gitmesinden sonra etkilerin dağılmasını izleyip bittiğine karar verince:

— Nazik teyze, çarşafları kaynamaya atayım mı? demişti.

— He ya gülüm, demişti Nazik kadın. Atadur. Akşamladık ki nasıl... Haylanalım.

Renk renk etekler yine çözülmüş, kulakların ardına sıkıştırılan örtünün açığa çıkardığı kırmızı taşlı küpeler her çitileme deviniminde titreşerek oynuyordu.

Yüksek tavanlı buhar basmış avludaki unutkanlıkla şenlenen çalışma başlamıştı.

Nazik kadın yıkadığı parçaları silkiyordu. Çamaşırların aklığı kızıl aydınlıkta pembeleşiyor, inceleşiyor, pamuklu değilmişçe seçkin bir görünüm kazanıyordu.

"İkinci çaylarımızı da getireceğim," demişti Emine, sesi açıktı.

Nazik kadınla Kiraz gözlerine bakarak gülmüşlerdi.

Emine kendisinden sakınılmadığını, benimsendiğini anlamış, bu da onu hızlandırmıştı. Göğsünün içindeki şeyin birkaç kez fazladan baskınca vurduğunu duymuştu.

Bu vuruş bir de Haydar'la sinemaya gittikleri gün karanlıkta eğilip de "Yaman adam şu Visconti, Rocco'da insanı kaybetmeyen eytişimsel çizgiyi ne güzel çekmiş, hı?" dediğinde olmuştu ilk.

Haydar hiç bilmemişti bu duyguyu.

Perdeden yansıyan yarı aydınlıkta gür kara bıyıklarının taşıdığı gepgenç yüzünde filme duyduğu ilginin doruğa çıktığı apaçıktı.

"Düşünsene Haydar yıllar öncesinin filmi bu."

Arkadan "şişştt," diye uyarmışlardı Emine'yi.

Oysa sinemada konuşanlara en çok kendisi kızardı ya, Haydar'la olunca çenesi mi kapanmıyordu ne. Duyduğunu, düşündüğünü, sevincini, öfkesini hemen ona aktarsın istiyordu.

Demek ki daha o günlerde sevmeye başlamıştı Haydar'ı.

İkinci çayları almaya çıktığında annesi, babasının demli çay içtiğini, Emine'ninse demleri bol kullandığından geri kalanı babasına anca yetirdiğini söyleyip:

— Hâlâ öğrenemedin, baban koyu çay içer, demişti.

— Yeniden demlesek anne.

— Yeniden demlemeye vakit yok. Dur bakalım, bununla idare ederiz.

Çaylar açıkçaydı ya, odunların gürlenmiş alevi koyultuyordu bardakları. Emine de o gün ilk kez şekerini küçük parçalara bölerek, bir parçayı dilinin üstüne koyarak kıtlama içmeyi denemişti. Başta ilk şeker kırığını yuttuysa da, ikinci yudumda çayıyla eriterek içmeyi becermişti.

Nazik kadın bardağını almaya gelen Emine'yi beklemediği bir anda sıcak sudan kabarmış, kalınlaşmış elleriyle kolundan tutmuş, bu ıslatılmış katı kâğıt etkisi taşıyan ellerin dokunuşuyla da Emine Nazik kadının boynuna sarılıvermişti. Doladığı kollarının içine soda, sabun, çivit, sıcak su ılıklığıyla birlikte burnuna bir de menekşe kokusu dolmuştu.

Bu kokular gelecek yıllarında onda mutlu bir ev düzeninin anısı olarak yer edecekti. Bu düzende de nedense kendi yakınları değil de hep bu Erzurum'un yerli evi, posta trenleri, karlı dağlar, inanılmaz

bir yaşama gücünü taşıyan Nazik kadınla, Kiraz kıza benzeyen insanlar olacaktı.

— Vay balam vay, demişti Nazik kadın. Vay cana, kula yakınım. Senin yıldızın nasıl bir engin yıldız olmalı ki beni terimle sarıp teyze, büyük yerine almışsın. Nazik sana duacı olacak, çok fikirler, çok akıllar edinesin diye. İtten aç, yılandan çıplak olanlara hor bakıp kibir etmeyesin diye. Canımdan koptun Emine Hanım sen benim. Yaşın ne başın ne, on üçünde değilsin ki gelinlik edek. Öpeyim yıkadığım çamaşırlarını, de bana hangisidir, şu patis gömlek mi? El ayası kadarlığından belli ki odur.

Emine Nazik kadını yapabildiğince kollarında sıkıp yanağından öperek:

— Sen bize hep gel Nazik Hanım. Leylim nine de gelsin. Kiraz zaten bizde kalacak. Madem Cumhuriyet Alanına taşınacağız.

— Nazik senin kuş dillerine, zengin gönüllerine kurban. Şu kocamış Leylim ha... Karslıdır bunlar ya, bizden de sayılırlar. Ha Kars, ha Erzurum, ha Kemah. Şu kocamış Leylim ha... Erkekten kaçması gerekmez Leylim. Bak sana mani diyeyim ki ne zaman aklıma düşse enine durup uzununa ağlarım. "Kadrin bilmeyenler alır eline," "Onun için eğri biten menevşe." Sen can hanım kadri bilicilerdensin.

Emine'nin duyduğu sözler tutuşan, parlayan, ayrışıp dört yana saçılan aydınlık çakıntılarla içini sıkıştırmıştı. Göğüs kafesindeki duygu, sevgi selinin doluluğu, onca kıvanmasına karşın, ağlama öncesinin yadırgı burukluğuna dönüşüyordu. Oysa o köylü kadınla o küçük kız arasına girmiş olmayla eksiksiz masal güzelliği ediniveren saatler içini eritip sonra pekiştiren bir titremeyle dağılıyordu vücuduna.

Kiraz çamaşırları bastırdığı büyük sopayı bırakmış, sırtını onlara dönmüştü.

Evin girişindeki kapalı taş avlu, arka bahçemsi yerin çıkışı iç içe geçmeli damsız avluya açılıyordu.

Dış avluların yanlarında hayvan barındıracak, yakacak ot konacak yerler yapılmıştı. Evde eskiden oturanlarca kullanılan bu yerler artık onarımsızlıktan yıkılmaya yüz tutmuştu. Ayakta kalabilenlerse kullanılmamaktan gelen pisliğin, toz birikiminin duvarlaşmasıyla

kaplanmışlardı. Hayvanların barınağıyla yemliğin üstü örtüktü hâlâ. Öndeki yemliğin, demirle kafeslenmiş kapımsı açıklığa taşmış, yığının ilk bakışta ne olduğu çıkarılamazdı. Yağan karların açıktaki avluları dolduran ak yığınları, dik bir kesitle yükseldiğinden burayı bütünüyle örtmemişti. Pencere açıklığının mağaramsı koyuluğu görünüşü daha da bilinmezlikle dolduruyordu. Kararan dış avlulara yağan karların örtemediği bir araba dingilinin dayalı olduğu o demirli pencereden taşmış, yer yer patlamış ottan yataklar görünüyordu.

— Şuncağız yerde bile barınırdı ninem, demişti Kiraz. Ne in, ne cin var. Boş duruyor. Tarayıp küreyip sığınırdı oracığa, döşekleri de yufkalaştırırdı.

— Orası çok pis, demişti çabuk çabuk Emine. Hem o yataklara su geçmiştir. Yatak olduklarını da bugün bakıp anlayabildik değil mi? Böcek doludur kıvıl kıvıl içleri. Kiraz'cım hem ninen bir yerde kalıyordur, sokakta değil ya.

— Böyle soğuk kıranında böcek ne yaşamaz, demişti Nazik kadın. Kalıyordur bir yanlarda, dert etme Kiraz...

— Kim bilir, demişti Kiraz, kim bilir, Nazik teyzem. Ninem sorana demez ki...

— Yakutiye'nin orda gören varmış, camilerin orda gören varmış. Kurtlar bile kışın azgınından ay teker olunca da vuruyorlar aşağılara. Canavarın yırtıcısı kolayına pısmaz ya, onun da kanı sıcağını yitirdi mi açlığa yenilir. Karın bağrına düşen can, önce soğur sonra gevşer, altı aylık bebe benzeri uyur dinlenir. Bu ulu aklığın canyakıcı ölümü yoktur. Baştan titrerken yatışır kişi, etiyle canı ayrılır. Düş bile görür sayarım ben. Başından geçmiş olanından dinledim. Donma, buyma öylesi bir bilisizliktir. Kişi elinin kolunun dinlendiğini, bağrının soğuyup derdinin azaldığını anlar, dediydi. Arada gözlerini açtığında göğü görürmüş. Top top ulu ağaçlı cavlan eden sular görürmüş. Sakınıp korkacak şey değil karda ecel'e can vermek.

— Bir yeri vardır Leylim ninenin yatacak elbette, diye sesini yükseltmişti Emine.

— Varsa bana demez de niçin Medet emmiye varırım haber iletmeye.

— Gece dışarda barınamaz can Kiraz, ceren Kiraz, demişti Nazik kadın. Konuşmasındaki karanlık silinmişti sesinden. Onca yılın can taşımışı ulu Leylim sığınacak bir yer bulmuştur.

— Vardır ya, demişti, Emine Nazik kadına dönerek. Ben de onu anlatıyorum Kiraz'a.

— Peki vardır da ben neden bilmem. Kimseler neden bilmez? Ninem benim, anam olduydu üstelik.

Başını çaresizlikle iki yana sallamıştı Nazik kadın.

Kiraz güceniklikle bükülen çocuk ağzında zorla tuttuğu sese benzeyen soluğunu bırakmıştı.

Emine niye olduğunu bilemediği bir kırgınlığın belirmesini duyarak dış avluların geceye kayan gömülüşüne dikmişti gözlerini.

Akşam yemeği için masa kurulduğunda Nazik kadının kocası hademe Kadir gelmişti. Kazanın altı söndürülmüştü, bu iş yapılırken:

— Sakın ha su dökmeyeceğiz zinhar yanan ocağa, sakın ha külliye külliye bastırıcağız, diye çırpınan Nazik kadını uzak, yabancı izlemişti Emine.

Akkorların pamuklaşarak eriyen uçları, geçen saatlerin birlikte yapılan işle dolan canlılığı, buharların yumuşattığı, ılıklığın kızıl yalımların canlandırdığı koca avlu, tavanın ahşap çatmalarında oynaşan gölgeler, inanılmaz uçucu güzellikleriyle dağılmaya başlamışlardı. Leğenlere, sepetlere düzgün katlanıp bastırılarak yerleştirilen çamaşırların paklığı Nazik kadının kara ehramına bürünürken kocasının ayakları dibine çömmesi, Kiraz'ın ağırlaşıp sönükleşen davranışları, seçilmez olan dış avlulara kirpiklerini kırpmadan dirençle bakışı, Emine'ye orda gereksiz yere durduğu düşüncesini vermişti.

Merdivenlerden gelen ayak seslerini duyup döndüklerinde annesini görmüşlerdi. Elinde üstü bezle örtülü bir bakır sahan vardı.

— Yarın gel de beni gör Kadir Efendi, demişti annesi. Hem şunu, hem de şu parayı al bakayım.

Yine kimselere göstermeden verivermişti avcundakini. Alanlarsa, Kadir'le Nazik kadın, bakmamışlardı bile paraya. Kadir utana çekine ceket cebine elini götürürken:

— Ne zahmet öğretmen hanım, bir faydamız mı oldu ki, demişti.

— A, öyle deme. Eline sağlık Nazik bacım. Emine artık sen de yukarı. Burası soğumaya başlamış, üşüteceksin. Ya dersler... Bu kız da sizleri bir ayrı seviyor.

Bu sözleri söylerken yere bakan Kadir'i, Nazik kadını gözden geçirmişti annesi. Karşısındakilere eşitiymiş gibi davranmak istediğinde yine ağzından öteye taşmayan o gülüşüyle duruyordu. İyilikseverliğini en uç noktaya vardırmaya kararlı bir uçuculukla merdivenin son iki basamağını da inerek yanlarına gelmişti. Kadir'le Nazik kadının.

— Taşınacağımız gün gene geleceksin Nazik bacı. Unutma ha, bak şimdiden söylüyorum. Haftaya pazar günü çıkıyoruz. Defterdarın karısının, manifaturacı Şevket Efendilerin günlerini düşünün de öyle düzenle. Sorarlarsa niçin diye, öğretmen hanımlar Cumhuriyet Alanının oraya, yeni apartmana taşınacaklar dersin. Hem sana ayıracağım şeyler var. Kızların, Selahattin'in bazı, kazaktı, iç çamaşırıydı, etekti hepsi de taş gibi yepyeni. Kızlarına, oğullarına uyduruverirsin.

Merdivenlerin üst basamağındaki Emine, Nazik kadına, hademe Kadir'e, biraz ötelerdeki Kiraz'a büyük bir ayrılığın başlangıcındaymışlar gibi bakmıştı.

Aşağısı loştu artık.

Durduğu yerden alttakilerin yüzleri iyi seçilmiyordu.

Nazik kadın başını sıkıca örtmüştü. Burnundan öte açık kalan pek bir şey yoktu yüzünde.

Kadir'se tiftik başlığının kabarıklığı altında anlam taşımayan küçülmüş yüzüyle yere bakıyor, annesini saygıyla, hatta korkuyla dinliyordu.

Kiraz gittikçe karanlıklaşan köşede önü adamakıllı ıslanmış pazeniyle, terden yapışmış saç örgüleriyle şimdiye dek olmadığınca çelimsiz görünmüştü Emine'ye.

Yavaş yavaş geçen odun ateşleri, hademe Kadir'in çamaşır bitince köşeye yığdığı dallarla kırılmış tahta parçaları, bir köşeye ters yüz edilip dayanmış kazanın isli, kara altı, duvarların zindansı ıslak görünüşü, büyüyen ıssızlaşan girişin eski bırakılmışlığına dönüvermesi, tavandan sarkan upuzun elektrik kordonunun ucundaki ampulün

ölgün sarısı Emine'nin gelecek yıllarındaki anılarında Anadolu'nun uzak köşelerindeki tren istasyonlarının değişmez ışığı olup kalacaktı. Posta trenlerinin durduğu kimsesiz istasyonlarının derin, kuytu aydınlığıydı o ampuller.

Küçük devinimlerle görünmez bir şeylerini, bir yanlarını arasız yerleştirip duran Nazik kadına:

— Tamam mı? demişti annesi. Ha bak unutuyordum. Şu kazanla sepetteki çamaşırları da yukarıya çıkarıver Nazik bacı.

— Kadir Efendi çıkarsın hanımım, demişti Nazik kadın. Şimdi efendi ağabey dinlenmededir. Belim de tartmaz diye işkillenirim. Eve varınca küçüğüme çiğneteceğim sırtımı.

Nazik kadının sesi yakınmasızdı.

— Yoo... Efendi ağabeyin daha oturma odasına geçmez.

— Ben bırakıvereyim öğretmen hanım, diyerek kunduralarını çıkarmaya başlamıştı Kadir.

Kara kunduraların içinden Emine'nin durduğu uzaklıktan bile göz alan al, yeşil işlemeli çoraplar çıkmıştı. Her yeşil motifin yanında karanlık bir morla al geçmişlerdi. Emine ağır kazanı kova taşırca kolaylıkla tartıp yanından geçiveren zayıf, kuru, uzun adamın çoraplarına bakakalmıştı. Her atması kuşla çiçek arası bir şeyleri andıran o işlemeler basamaklarda yaklaştıkça daha birçok yeşilden tarçın sarısına değin çoğalan renkler açıyordu çoraplarda.

— Aa... Sen hâlâ burda mısın? demişti annesi. Hem kuzum sana n'oluyor? Çekilsene. Durmasana orda. Tamam Kadir Efendi, sobanın yanına bırak kazanı.

Sepetleri de getiriver. Kapıyı iyi çekin, kolu üste alıp çekin. Yiv'e yerleşmiyor.

Kadir'le karısını uğurlamak gereksizdi. Kadir'in çamaşır sepetinin yanına koyduğu kalaya gitmemiş dövme bakırdan güzel, yeni kazan kocaman, yalımlı bir kızıl noktaydı orada.

Emine, aşağıda, taş avluda ters çevrilip bırakılan ocak karası kaynatma kazanının yalnızlığını düşünüvermişti. İçindeki sönme daha da artmış, durgunlaşmıştı.

Yemeye oturduklarında hepsi susuyorlardı.

Çoğunluk konuşma sayılmayacak tek tük sözcüklerin ilgisizce söylendiği bu yemek toplanmalarında artık öylesi konuşmalar bile yapılmıyordu.

Üsteğmen Ertegün tartışmasından beri birlikte oturulduğunda hiçbir soru ya da konu açılmıyordu.

Emine suskunluğun ortasına yönlendiremediği tedirginliği ile atılıvermişti:

— Nazik kadına kaç para verdin anne?

Annesiyle babası o güne değin hiç duymadıkları bir dille karşılaşmışçasına Emine'ye hayretle bakmışlar, ağızlarındaki lokmayı bile yutmayı beklemeden:

— Ne uygunsa onu verdik, demişlerdi.

Aynı sözcüklerle konuşmuş olduklarından ötürü de gülmeye başlamışlardı.

— Hem senin para kavramın gelişti mi ki? Daha bir başına alışverişe bile çıkmadın. Sana baban eskiden lira vermeye kalktığında, daha parlak ve yeni ise yirmi beş kuruş istiyordun. Hak ettiğini verdim.

Emine masanın çevresindeki ailesi olan insanların yüzüne teker teker bakarken, sıkıntısının titreyerek zayıfladığını seçmişti.

Ablası, başı önüne eğik, çatalına taktığı patates parçasına görülmedik bir şeymişçesine bakarak konuşulanlara ilgisiz olmaya çalışıyordu.

Kubilay doymamacasına yediği yemeklerden birini bulduğundan ötürü lokmaları peş peşe avurtlarına dolduruyordu.

Kıymalı patatesi severdi evin kişileri.

Emine, sesinin istediğince kesin çıkmamış olmasından duyduğu utançla masa muşambasını kıvırmaya başlamıştı.

— Uygun olan kaç para anneciğim? Merak ediyorum, demişti.

— Sen verdiğim parayı söylediğim zaman ne anlayacaksın? Hem muşambayı bükme, kırılıyor. (Annesi çok küçük çocuklara gösterilen yapma bir sevecenlikle konuşuyordu.) Önce paranın alım gücünü bilmek gerek. Bir de insanların ihtiyaçlarına göre para değerinin değiştiğini öğren. Nazik kadına verdiğimiz para tam onlara göredir. (Burda dönüp babasına göz kırpmıştı.) Bizim aylıklarımızı yani ba-

banla benim aylığımı Nazik kadınla Kadir'e falan versek nerdeyse bir yıl geçinirler. Oysa biliyorsunuz ben bu yıl kışlık kazak için kendime yün alamadım, babansa hâlâ yıllanmış paltosunu giyiyor. Daha da giyecek ortanca. Onun için durmadan biriktirmeliyiz, tutumlu olmalıyız falan demem bundandır. Az mı fedakârlık ediyoruz sizler için...

Konuşmasının bundan ötesini başını kaldırmayan Seçil ablasını hedefleyen bir bakışla sürdürmüştü.

Demek babasının annesiyle aldığı aylık Nazik kadınla Kadir'in yıllık geçimlerini karşılayabilirdi.

Öyleyse onlara iş yaptırılınca ödenen para ne olabilirdi ki?

Yıllarca sonra emek-para ilişkilerine baktığında annesinin bu ilkel açıklamasının neyi içerdiğini anlamıştı büsbütün öfkelenmişti.

O günkü büyük çamaşırı annesi yıkamış gibi üç dört gün sözünü etmişti. Sepetteki Nazik kadının nerdeyse ütülenmiş denli gerip katladığı Emine'nin patiska iç gömleği annesince Nazik kadına verilecekler bölümüne ayrılmıştı.

Emine, üzülmüş, gömleğinin verilmesini istememişti.

Annesi hem ona söz yetiştirip hem vereceklerini en uç noktasına değin gözden geçirerek:

— Niye vermeyeyim, anneannenin saçma işleri bunlar, demişti. Artık patiska kombinezon mu kalmış, kendini yorduğuna değmez, benim jarselerimi, epriyen yerlerinden içeriye alıp sana da, ablana da yapıveriyorum. Eteklerine de paris puanı yapmış üstelik. O Akaret'in içinde anneannen yalnızlıktan iyice tuhaf oldu.

Burda başka sözler de söyleyecekken kendini tuttuğunu sezmişti Emine.

— N'olur anneciğim bu gömleğimi verme, bana kalsın, saklayacağım.

— Bak sen hem hepsini sevip acıyorsun, hem de bir gömleği vermeye kıyamıyorsun. İki kaynamada dağılır bu; sekiz dokuz yaşından beri giyiyorsun.

— Yok, vermemekten değil anneciğim. Çünkü o gömleği...

— Gelecek yıl göğüslerin daha belirginleşecek Emine Hanım.

Bu "Emine Hanım," sözcüğü sevecenlikle karışık eğlenme, nazlatma isteğiyle ara sıra babasınca da yinelenirdi. Ortanca çocuklarının o yaşında bile daha az korunmaya gerek duyuran açık duru davranışlarına "Ya Eminanım," deyip gülerlerdi evdekiler. "Ya Eminanım ne diyecek bakalım, bir de ona danışmalıyız, yoksa çıkamayız işin içinden." Bu hafifsenme Emine'yi sevinçle öfke arası bir duygu bölünüşüne iterdi.

Annesi, asmak için aldığı çamaşırları bırakıvermiş, Emine'yi kucaklamıştı. Gerili iplerin altında duruyorlardı. Temiz çamaşır kokusu sarıyordu onları. Emine'yi alan sıcaklığın nedenini annesi biliyormuşça onun kızaran yanaklarını okşamıştı.

— Değil mi ya bu gömleğe hiç sığmayacak artık ince bedenin, verelim gitsin.

Konunun beklenmedik bir yöne kayışı Emine'yi susturmuştu.

Nazik kadının öptüğü gömleğini vermek istemediğini söylese evlerinde bunun günlerce, belki de aylarca alayla konuşulacağını, kendisinde bile yeterince açıklık kazanmayan o bağlılığın önemsenmeyeceğini bildiğinden susmuştu.

Ön işlemelerinde küçük mine çiçeklerinin gül kurusuna dönmüş renklerini gördü. Gömleğin eteklerine kondurulmuş çiçek sepetlerindeki kordelalarm parlak sarıları, puslu morları İstanbul renkleriydi. Emine sonraları bu renkleri Boğaz'daki leylak mavilerinin içinde hep görmüştü.

Annesinin ilk kez tutan cömertliği, eskimiş bir perdeye, babasının öğretmen okulundan kalma bir iki parça eşyasına, kendisinin, ablasının, Kubilay'ın küçülmüş, yıkanmaktan keçeleşmiş bazı giyimlerine değin uzanıyordu. Bu açılıp saçılmış bohçaların başında dolandıkları gün çocuklar inanılmaz bir şeye daha tanıklık etmişlerdi.

Anneleri şarkı söylemişti. Sözlerini hiç bilmedikleri, gelecek yıllarında bir yerlerde çalınan söylenen şarkıları duyduklarında "İşte bu şarkıydı annemizinki," deyip de anamadıkları bir şarkı olmuştu bu. Ve bu anılamaz şarkının yumuşaklıkla sardığı anneleri de çocuklarının kendisi için karar vermelerini zorlaştıracaktı uzun yıllar.

Annesinin eline aldığı iki etekliğin biri kloştu. Ötekisi ise kareli yünden, pililerle bezeliydi. Eteklere bakarken şarkıya başlamıştı.

Uzak, ince, değişik bir sesle söylüyordu. Tanımadıkları bir tazelik vardı o seste. Genç kızla kadın arası bir uyumdaydı.

— Bunları da vermeliyim, artık içlerine giremem. Bu ipekliyi ilk mezuniyet çayına diktirmiştim, anneannenizin feracesiymiş. Şam ipeğidir derdi. Sandık basmıştır dura dura. Bu ekoseliyi ise ilk maaşımdan yapmıştım. Nasıl da kıymışım paraya. Belimi kalınlaştırmasın diyerek pililerin içlerini de kestirmiştim. Ah gençlik, insan neye aldırır ki. Yani hep çılgınlık, hep sağlık dolu. Babanızla tanışmamıştık daha. "Papatya gibisin," tangosu çok modaydı. Maden tokalı kemerler vardı. Anadolulu arkadaşlarımızın saçlarını okula başladıklarında zorla kestirmiştik. Ne de olsa İstanbullu'yduk bizler. Hem siz bayağı taşralı olup çıktınız. Erzurum falan ya İstanbul'a hiçbir yer benzemez. Ankara da iyi. Belki orda yine coşarım, hiç belli olmaz, hiç belli olmaz. Burda kimler var ki...

Birden konuşmalarının etkilerini denetlemek ister gibi asık bir yüzle dönerek çocuklarına bakmıştı.

Annesinin şişman olmadığını düşünmüştü Emine.

Peki nasıl giremiyordu şimdi o eteklere.

Demek eskiden daha inceydi.

Belki de gazetelere basılan çıplakça kadın vücutları gibiydi vücudu. Beli, göğüsleri ayrı kesintili, çarpıcı oranlardaydı.

Eteklere bakılan o gün Emine annesini dikkatli bir araştırmadan geçirmişti. Onun aslında belirmeyen çizgilerle bütünlenen vücudunun bir özelliği olmadığını da görmüştü.

Çayını kıtlama içen İclâl öğretmenin tam tersiydi annesi.

Ortaokulun koridorlarında arada karşılaştıklarında Emine'ye gülümserdi İclâl öğretmen.

Bu annesinin babasına kapalı dokundurmalarından ötürü gittikçe ilgisini çeken bir kişiydi.

Erzurum'a gönderilme nedeni İclâl öğretmenin çevredekilerce utanç verici bir kadın-erkek ilişkisine bağlanıyordu.

Annesinin konuk günlerinde o, büyüklerin çocukları inanılmaz denli önemsemediği saatlerinde bu konu çok kez uzun uzun konuşulurdu.

Konuklar birbirlerine öylesine dalarlardı ki. Kadınlar içlerinde tıkanıp kalmış mutsuzluk tortularını akıtmak için karşılıklı haklı olduklarını onaylayarak gönenirlerdi.

Kadınlıklarının parlak günlerinin geçtiğini yüreklerinin başında sızıyla duyduklarından, herkes karşısındakine övgüler sıralar,

— Elbette, derlerdi, Nüveyre öğretmen sizin gibi bir ailenin kıskanıp da söz çıkaranı olacaktır. Mesela ne giyseniz yaraşır. Geçen günkü öğretmenler toplantısında programlarla ilgili uygulama teklifiniz nasıl beğenildi? Tarihçi İclâl öğretmene gelince ortaokulda olması neyi değiştiriyor?

Burda kızarmış yüzleriyle anlamlı anlamlı sustuktan sonra sözü kaldığı yerden bir başkası alırdı.

— Kadının giydiklerini düşünün. İskarpinlerinin topuğu çok yüksek değil mi sizce? Ya yürüyüşü? Sanırım kirpikleri de takmadır. Yo... boyamayla olmaz. Çocuklara da garip bir yakınlık gösteriyormuş. Güya disiplin sevgiden geçermiş. Neyse gelen müfettişler ona sevgi sorarsa ustaca anlatır. Kızın bile onun bir film yıldızına benzediğini söylüyor. Düşünün. Biz nasıl nezih bir havayla eğitip yolluyoruz ortaokula, liseye çocukları, sonra da... gençmiş, Gazi Terbiye çıkışlıymış. E... n'olacak, ne farkeder...

Emine konuşma kesilir diye içinin üzünçle kıyıldığını duyardı.

Güzel İclâl öğretmenin nesi varsa üstünden parça parça sökülüp alındığı bu konuşmaların sürmesini tutkuyla ister, göze çarpmamak için ona hiç aldırmayan bu kadınlar kalabalığının içinde yine de kıpırtısız yazı yazıyormuş gibi yapardı. Kalemi kâğıdın üstünde anlamsız çizgilerle gezinirdi.

Annesi sunduğu çayların yanında kuru pastalarından birkaç kez daha alınması için üstelerdi.

İclâl öğretmenin acımasızca eleştirilen deşilecek yanları çoğunluk üçüncü dördüncü çaydan sonraya kalıyordu.

— İclâl öğretmenin sizden iyi olmasın arkası varmış. Yoksa bakanlığın üst katlarına varan o olaydan sonra eğitim ordusunun içinde kalması asla düşünülemez. Çünkü evli bir öğretmenle otelde basılmışlar.

Annesi derin derin yazılarına dalmış görünen Emine'yi ivecen bir bakışla gözden geçirirdi. Sobada odunlar alabildiğine yanar, hemen kor olan ateşler sarı pirinç mangala çekilir, yeni odunlar sürülürdü sobaya.

İki yanındaki tutacakları incelikle uygulanmış sarı pirinçten mangalın güzelliği kızıl korlarla tepeleme doldurulduktan sonra kat kat artardı. Ayakları büyük kuş pençesi kesimli mangalı babası bir gün eve getirivermişti.

Hamalın sırtında taşıdığı küf yeşiline bulanmış yığını anneleri dehşetle karşılamıştı.

"Neydi o pislik? Hem de eve sokulacaktı."

Babası yumuşacık ama uzak bakmıştı annesine.

— Sen anlamazsın Nüveyre, demişti. Bu bir Anadolu ustasının eski bir eseri. Üstelik ben temizleyeceğim, siz bilmezsiniz. Senin o kübik merakın bunu kaldırmaz.

Babası uzun süre kâğıt oynama, politika konuşma işine ara vermiş, küflerin altından sabırla ovarak çıkardığı sarı bükümleri genişten dara inen uyumlu gövdeyi okşarcasına paklayıp tamamlamıştı.

Bu mangal konuk günlerinin orta vazosu gibiydi artık.

Annesi yine de beğenmiyordu ya, Saide öğretmen öylesine beğenmişti ki... Ankara Devlet Konservatuvarından mezun, dil bilen bu saygın kadın nedense yıllardır Erzurum'da öğretmenlik yapıyordu. Saide öğretmenin coşkun beğenisi annesinin tutumunu sarsmıştı. Konuk günleri dışında mangal yine örtülüp kıyıya konuyordu.

Kiraz mutfakta her çay bardağını yeniden yıkayıp parlatıp hazırlıyordu.

Konacak her çayın dibinde tek tortu olmamalıydı.

O sıralar Seçil ablası hâlâ albayın kızına sık sık ders çalışmaya gidiyordu.

Ertegün üsteğmen pencerenin altından gereksiz yere geçmeye başlamamıştı.

Askeri birliğin konakladığı yerin karşı semti olan mahallelerinden birkaç kez geçmişse bile nedeni kimsece düşünülmemişti.

Üsteğmen Ertegün'ün evli olduğunu bilen, etrafa yayan levazım üsteğmeni Adil Sayman da daha Erzurum'a atanmamıştı.

Kafasının üste doğru daralıp alnının birdenbire bitivermesinden ötürü levazım üsteğmeni Adil Sayman'ın harici şapkası boşluğa takılı gibi dururdu başında.

Oysa Ertegün üsteğmen, Emine'nin o yaşta bile anlayabileceği denli yakışıklıydı.

Erzurum'un toprağa daha yakın ak buzullu, sınırları dağınık güneşinin yaktığı yüzünde saydamlığı daha belirginleşen koyu mavi gözleri, uzun boyuna kırık dökük bir görünüş veren dahili elbiseleriyle gezerdi. Öbür subayların derli topluluğuna karşın onu hep böyle görürlerdi. Üsteğmen Ertegün iki yanında derin kıvrımlar taşıyan güzel ağzıyla bilinmez bir şeyler aranıyormuşçasına garip bir dalgınlıkla yürürdü.

Bu konuk günlerinde Kubilay babasıyla okulda kalmış olurdu.

Kubilay boş okul sıralarında ters oturup atçılık oynamayı pek severmiş.

Bu dar çevrede annesiyle ortaokulun tarih öğretmeni İclâl Hanım nasıl olup da tanışmamışlardı, anlamak güçtü.

Oysa pirinçten mangallarını çok övüp beğenen ortaokulun müzik öğretmeni Saide Hanım, İclâl öğretmeni kızı gibi benimsemişti denildiğine göre. İclâl öğretmenin akşamları okul dönüşü hiçbir yere uğramadan kiraladığı odasına döndüğü herkesçe bilinirdi. Yine de bunda bir ikircik aranıyor; karanlık, bilmiş dokundurmalarla okulla ev arasında gidip gelerek yaşanan o düz hayata inanmaz görünüyorlardı.

— Peki ya Ankara'ya ne demeli?

Sonra bardaklara daha güçlü çarpan ince gümüş Erzurum kaşıkları hızlanıyordu.

— Ne demeli?

— Güzel kadın mıydı?

— Yoo öyle görünüyordu.

— Kestane kumral saçları, eh yurdumuzda herkeste rastlanabilecek özelliksiz kahverengi gözleri, belki en çok uzun kirpikleri. Yürek biçimli kemikli yüzü.

Niçin onlardan uzak duruyordu?

Bir Saide öğretmenle arası iyiydi.

İclâl öğretmene sunmadıkları dostluğun onun yönünden geri tepildiğini de böylece saptayarak daha haklılaşıyorlardı.

— Yaşadığı utanç mı onu ürkekleştirmiştir... Yok vallahi sakın...

Nerdeyse emekliliği gelmiş olan Saide öğretmene şaşmaksa ellerinden gelmiyordu. Aralarındaki onca yaş farkıyla nasıl dostluk kurabilmişlerdi...

İclâl öğretmen otuzundaydı, belki de yirmi beş. Hiç evlenmemiş birisi için kart kız yaşıdır diye tanımlıyorlardı. Otuzdan birden yirmi beşe inivermeleri de ayrı bir tuhaflıktı. İclâl öğretmen konusunda tam ağız birliğindeydiler...

1970'lere doğru annesi Emine'ye bağırıyordu.

— Adam sosyolojiyi bitirmene karışmıyor. Karımın okumuş olmasını elbet isterim diyor. Amerika'ya büyük bir şirkete işletmeci olarak gidecek. Yakışıklı da. Üstelik emekli bir müsteşarın oğlu. Onur umur görmüş bir aileden, iki dil biliyor. Sen de bebek değilsin. Bu yaşa eskiden evde kalmış kız yaşı diye bakarlardı. Bir yıl da nişanlı durursunuz; bu da senin nefret ettiğin görücülük işini ortadan kaldırır. Seni alımlı bulmuş. O meşhur gürültülü toplantılarınızdan birinden çıkarken görmüş Maçka'da. Halanla da tanış oluyor Ankara'dan. Bağırma...Terbiyesiz, aa... Amerika matah mı diye bağırma. Senin o pek beğendiğin hanım da ben sosyalizmi Amerika'da öğrendim demiyor muymuş?

Şaşırmıştı Emine. Annesinden umulmayan bu bilgiyi o nerden öğrenmişti.

— Evet mi?.. Hadi... Hem niye sana soruyoruz. Selahattin de sen bilirsin Nüveyre, dedi.

Demek babası yenilgiyi iyice üstlenmişti. O günlerde bir ara oda-

da yalnız kaldıklarında tüllerin ardından puslu Çankaya'ya doğru bakıp:

— Aç açık olmayınca mutsuzluğa alışılıyor kızım, demişti. Herkesi nasıl yaşıyor sanıyorsun yani. Ailelerin çoğunluğu... Yorgunluk var Emine çocuğum, yorgunluk.

Yok Ankara'da değildi babasının söylediği bu sözler. Ankara'da konuşmamışlardı. Bir fuar dönemi İzmir'de, Kordon'da akşamüstü bozaran, ağırlaşan bir İzmir denizine bakarak.

İclâl öğretmenle Saide öğretmen baş başa verip müzik yapıyorlarmış.

— Adeta bir Fransız klasiği okuyormuşuz gibi, diyordu annesi.

Zola, Balzac, Rousseau, hangisini okumuştu acaba annesi.

Gençliğinde umutlanmayı, ilgilenmeyi, düş kurmayı, irdelemeyi yitirmediği hangi yıllardı onlar.

— İkisi birlikte keman çalıyorlarmış. Ev sahipleri söyledi bana. Bu köylüler (annesi Erzurum'un yerlisine de köylü diyordu) dinleyip hoşlanmışlar, sonra bu İclâl türkü de söylemiş. Ev sahiplerinin demeleri öyle. Kadının her girdisini, çıktısını biliyorlar. Mangalını yakıp götürenler de onlar. (Annesi burda kırıtan bir kadın benzetmesi yapıyordu.) Parasını nereye yolluyorsa, bir mangal ateş yeter bana akşamdan akşama, diyormuş. Yukarı köylerden bir oğlanla bir kızı İstanbul'a, annesinin yanına yollamış. Yatılı koymuş onları. Güya üst baş masrafına yardımcı oluyormuş. Sakın kendi babasız doğurdukları olmasın.

Gülüveriyorlardı kadınlar, sonra içlerinden biri toparlanıp:

— Yok canım elbette şaka, diyordu.

Konuk kadınlar onurlarını zedeleyecek böylesi hafif konuşmalarını annesinin de katıldığı karşı çıkmalarıyla silkip atıveriyorlardı üstlerinden.

— İki yoksul çocuğu okutuyormuş da bunu niye titizlikle saklıyor?

— Bizler onların sırtından okuduk diyesiymiş.

— Daha neler... (Annesinin yüzü amansızlaşıyordu.) Deli mi ne bu kadın... Hepimiz alnımızın teriyle geldik mevkilerimize. Ne akıllar böyle bunlar.

— Fırsat eşitliği yok, diyormuş.

— Yok canım... (Annesi titizleniyor, gözleri pırıl pırıl,) sınavlar açık herkese. Çalışan kazanır, girer de, okur da. Leyli meccani falan yok mu yani.

— Evet ya yalnız...

— Günah çıkarıyor bence. Aklınca sevap yapacak. Bir öğretmene en yaraşır sevap da iki yoksul çocuğu okutmak. Derslere falan her-halde yatağa girip bakıyordur bu soğuk memlekette. Ev sahiplerinin ilkokuldaki iki çocuğuna da matematik öğretiyormuş. Bunlarla iç içe yüz göz olup yerlilerin bize olan saygısını, çekingenliğini yok edecek.

— İnsana çok yakındır diyorlar.

— Yalnızlıktandır. Hep Saidanım, hep Saidanım olmaz. Kurdu kuşu bulsa sahiplenecektir.

— Bir de çamaşıra çağırdığı bizim Nazik'e öyle bir para vermiş ki, yeni âdetler bunlar.

— Moda Deniz Kulübünde mezuniyet çayı yapmış bunun babası kızı için. Uzun etekler giyilmiş çayda. Söylenenlere inanırsak iyi yetiştirilmiş, dansı, sporu seven bir kızmış, yelken yarışlarına bile katılıyormuş.

— İyi ailesi olsa öğretmen olur muydu? Sanki başka meslek mi yok kadınlarımıza? Devrimler her türlü hakkı tanıdı bizlere. Yeter ki biraz varlıklı, işbilir olmalı insan. Doktor, avukat falan olmak varken kalk öğretmen ol. Erzurum'a on ayını kışta geçirmeye gel. Suyu taşıma olan bir eve gir. O evin bir odasına sığın. Kevene yapanlara yardım et. Sonra da saçlarını öyle bir tara ki, bir tutamı bilhassa kulaklarının üstüne düşsün, onu da ikide bir sars titret, kirpiklerini oynatarak bak herkeslere. Çalıkuşu Feride bu ayol, sevsinler.

— Bir aşk kırgını. İsteğiyle olmasa da buraya sürmüşler.

— Yoo... güya Gazi Terbiye'ye girmesi gerçekten kendi istemesiy-

miş. Öğretmen olmayı seçmiş. Üstelik de Anadolu'da çalışmayı istiyormuş.

— İşit de inanma. Ee... niye Ankara'da kalmış?

— Demek ki çok yetenekli bulmuşlar.

Birlikte atılan kahkahaların dikliği Emine'yi ürkütüyordu.

Okulun koridorlarında karşılaştığı, kara önlüğünden göğüslerinin, kalçalarının kıvrımları, yuvarlakları belirgin, yine de duru bir anlam taşıyan yüzüyle bir arkadaşmış etkisi yapan o kadını düşünüyordu.

Bir gün müzik dersine katılıp, kalınca sesiyle onlarla birlikte okul şarkıları söyleyen bu genç, güzel kadına acıdı birden.

Onunla, yorgun, hiç göze çarpmayan babası arasında ilgi kuramaz, annesinin niye kuşkulandığını da kestiremezdi.

Üstelik babasının giyimleri de eskilikten solmuştu, özensizdi.

Gövdesinden öteye bir sarkıklık sürdüren ağır paltosu, ayakkabılarına yüklenip katlanan pantolonu, kravat bağlandıktan sonra da ne denli ütülü olsa yaka uçları kalkan frenkgömleğiyle İclâl öğretmenin dağınıklığı bile özen, güzellik taşıyan görüntüsünün yanına koyamazdı.

İclâl öğretmen söylentisinden sonra babasına karşı çok dikkatli olmuştu Emine.

Bazı geceler masanın başında çalışan babasının, uzun süre sonra yakınlarının varlığını unutup, tek kalmışçasına değişmeye uğradığını kaç kez yakalamıştı.

Tahta kepenkleri yatmadan önce örttürmezdi babası.

"Dışarıyı karanlık da olsa görebileceğimi bilmeliyim," derdi.

İşte öyle kopup gitme gecelerinden birinde kalkıp pencereye gitmiş, sessiz Erzurum gecesinde açık seçik bir şeyler görüyormuşça durmuştu orda. Bacakları pijamasının içinde gergindi. Sırtı üçgen bir inişle, o yaşta bile ince sayılabilecek bir daralmayla bitiyordu kalçalarında. Ensesinde uzamış tıraşından ötürü saçları sık kıvrımlarla dönüyordu.

Babasının bu arkadan görünüşünü Emine yabancılamıştı.

Görmediği birini seyrediyormuş sanısına düşmüştü.

İlk gençlik yıllarında okullar arası atletizm yarışmalarında birkaç önemli derece almış vücudun kesinliği daha dağılmamış olan görüntüsüydü çizilen. Bu sırttan duruşun yüzü annesiyle baş başa çekilmiş "Foto sabah" damgalı resimdeki aydınlık, umutlu yüzlü erkek olmalıydı. Fotoğraftaki ince gülüş, kesin inançlı bakış nelerle yorulup uçmuştu.

Bu ayakta duruşun uzunluğunu sezen annesi yaptığı işi bırakıp:

— Selahattin'ciğim, bir çay koyayım mı, diye sormuştu.

Babası yanıtlamamış, alnını cama dayamıştı. Sırtın bükülüvermesi, doğduğundan bu yana giderek ezberlediği, göründüğünden fazlasını düşünmeye zorlamayan babayı yeniden geri getirmişti.

Babalar erkek değildi çocuklarınca.

Hele umulmadık davranışlarla ürkütücü olabilecek kişiler değilseler.

Öyleleri yok muydu, vardı ya onlar da baba sayılmazdı ki.

— Hadi, çayını koyuyorum.

Gülücüklü sesiyle üstelemişti annesi. Oysa yüzü durgundu.

Babası dönüp yerine oturmuş, yüzü yine de pencereye çevrik:

— Koy canım, sana zahmet olacak.

Sesinde kuru, uzak bir anlam gizliydi ya, çayını alırken gülümsemişti annesine.

Sonradan aslında bunun gülümseme olmadığını bir gün fakültede harç yatırırken anlamıştı Emine.

Kurşun renginin ağır bastığı o kocaman taş galerinin bitmez sapaklarının birinde bekliyor saymıştı babasını. Öylesine yakınında duymamıştı babasını o güne değin.

Olanları anlamak için büyükler ne kadar vakit kaybettiriyorlardı çocuklarına.

İclâl öğretmeni anca babasının tanımadığı görüntüsüyle bir gece o çıkıveren adamla birleştirebilirdi...

İclâl öğretmenin basılışı nasılsa en küçük ayrıntısına değin biliniyordu.

Basıldıklarında örtüyü anca çekebilmişti İclâl öğretmen.

"Çırılçıplak."

"Göğüs bağır açık, hatta şeyi bile yok."

"Düşünün, bir otelde."

"Erkek de öyle."

"Karısı 'Davacı değilim,' diyor. 'Kocam evine bağlıdır. Peş peşe üç çocuğumuz oldu. Bunca yıllık ev bark. Biri neredeyse liseye gidecek. Davacı değilim. Çapkınlıkları için bile bana ayırdığı saatleri kısmaz. Hem erkek o. Öbürü düşünsün. Ben de çalışıyorum, evet. Divan-ı Muhasebat'ta çalışıyorum.'"

— Kocası ne yapmış?

— Git, demiş. Sus. Hadi git. Yok beyim, demiş polisler... Düşünün polisler... düşünün polisler... düşünün polisler... düşünün polisler... düşünün polisler... Ne yüz karası bu, insan ölse daha iyi... Düşünün polisler...

Bu sözler konukların ağzında yineleniyordu.

— Çırılçıplak yani, kilot falan da mı yok?

— Evet.

— İşin sorumlulara yansımaması için gereken her çareye başvurulmuş. Adamsa susuyor. Karısına diyor ki, "Dönerim senle ya İclâl Hanımın adını ağzına almayacaksın." Kadın dehşetli kızıyor. "Efendim," diyor polislere "ne talihsizim." Birden fırlıyor, yakalarına yapışıyor polislerin "Gençliğim çürüdü," diye bağırıyor. "Gençliğim çürüdü." Polisler... düşünün polisler... Otel personeliydi, garsondu, öteki müşterilerdi yüklenmişlerdir kapının önüne.

— Demek ki İclâl Hanımın adını ağzına almayacaksın demiş.

— İşte öyle. Eve dönerim ya bana artık vız geliyor, diyor. Polisler kapının önünü engellerken adamın karısı bayılır gibi oluyor. "Bayılmaz," diyor adam. "Bendeki her aşağılık şey onun kışkırtmasıyla, boyun bükmesiyle gelişmiştir." Oturup bir sigara yakıyor. Sanki sokaktaymış, giyimliymiş gibi içmeye başlıyor adam. Sağlam yapılı biri diyorlar, kendi döneminin en atak delikanlılarındanmış öğretmen okulundayken. Durmadan karısına bakıyormuş. "Bir şey umurumda değil," diyor. "Yalnız ona yazık ettik. Tek korkum onu da kendimize benzetmektir." İclâl'se sessiz sedasız duruyormuş.

— Kendini unutturmak istemiştir.

— Adam bayılan karısına doğru gidiyor, sarsalıyor. "Birlikte çıkıyoruz," diyor. "Yalnız unutma İclâl'in adını ağzına almayacaksın." Kadın fırlıyor yerinden, "Demek benden daha kıymetli o ha? Yeter yeter," diye bağırmaya başlıyor. Karısını dövmeye girişiyor adam. Polisler ayırmaya çalışıyorlar. Garsondu, şuydu buydu, doluşuyorlar içeri. Polis, adama "Bir insanın ötekisini dövmesi kanunen suçtur," diyor. İclâl öğretmen öyle durup durduğu yerdeymiş yine. Talihsiz karısı da yiğit, iyi bir kadın. "Kocamın bana ilk elinin kalkışıdır polis beyler, gene de davacı değilim," diyor.

Birden annesinin,

— Demek ki bayağı tutulmuş İclâl'e adam.

Deyişindeki özlemi sezerdi Emine. Oysa yüzünde açık vermeyen bir örtülme olurdu annesinin. Salt sesine yansıyan gizli isteği kaç kez sonraları da duymuştu.

Apartman katı alırlarken, Teşvikiye'den, kendilerinden söz açarken de bu sesle konuşuyordu. Babası da 1971'lere doğru annesinin sesine uyumla katılmış, işi daha da geliştirip bir ağızdan:

— Biz tuzlu yiyemiyoruz.

— Bizim kolesterolümüz.

— Bizim yirmi beş yılı aşkın şerefli meslek hayatımız.

— Bizim çocuklarımız.

— Bizim yaptıracağımız pırlantalı nişan halkalarımız –de meye başlamışlardı–

Asıl utanç verici serüvenin, uzun uzun anlatımına doyulamayanın konuşmasına girişilirken konuk kadınlar oturdukları yerde ayak de-

ğiştiriyor, bir iki baş sallayışla, "işte şimdi," gibisine bir beklemeye çekiliyorlardı.

İclâl öğretmenin basılma olayı buralara gelebilecek denli en hurda "teferruatıyla,"nasıl biliniyordu?

— Üstelik inanmazsınız, basıldığı gün üstünde kara dantelli iç çamaşırları varmış. Jartiyer de takıyormuş iki gözüm. Kırmızı çiçekli hem de, âdeta utanmazlık. Paris'te köşe bekleyenler gibi. O jartiyerler yerli değildir. Kuşkusuz bu rezillik adamın karısının ileri görüşlülüğüyle fazlaca zararlı olmamış. Kurcalanmamış. Polisler o jartiyerleri de görmüşler. İclâl öğretmenin de seçkin insanlarla akrabalığı, sıhriyeti olduğu kesin. Buraya falan dahi atanamazdı yoksa. Bekâr erkek mi yok diyeceksiniz. Durun daha, işin orasına gelmedik. Herkes yaptıklarını bilmiyor sansın o. Annesi de hoş ha... Haydarpaşa'ya kızını uğurlamaya gelmiş.

Bu arada yenilenen çayları annesine kapıdan uzatan Kiraz, bu kadın kalabalığının daha da ısıttığı odayı gözleriyle hemen tarar, bir an önce dışarıya çıkmaya bakardı.

Emine de onu görmezlikten gelip, hırsla, istekle girişilmiş konuşmanın sonunu duyabilmek tutkusuyla büzülürdü oturduğu sandalyede.

Annesinin arada takılan gözlerinde kızını gördüğünü belirten bir ayırım olmazdı.

Emine rahatlayıverdi.

— Saide öğretmeni uyarmalı. O gerçekten ciddi bir kadındır. Üstelik bir anlamda mutaassıp bile sayılır. Bilmez misiniz, topuksuz pabuçtan başkasını gördük mü ayağında bunca yıldır? Yaşlıdır deyip geçemeyiz. Buraya geleli yedi sekiz yıl oldu anca. Kırk sularında var mıydı geldiğinde...

Konuklar birden kendi yaşlarıyla Saide öğretmeninkini düşüncelerinde karşılaştırıp şaşırıverirlerdi.

Konunun o bölümü çarçabuk geçiştirildi.

Bir sonraki toplantıya kadar Saide öğretmenle konuşması için görevlendirilen Lamia öğretmen geldiğinde, söyleyeceklerine girişmeden mendilini çıkarıp birkaç kez akmayan burnunu silmişti.

— Beni evinde kabul etti sizden iyi olmasın Saide öğretmen. Daha rahat ederiz, size yaptığım soğuk böreği sunmak isterim, dedi. Görseniz nasıl sade bir oda. Adeta bir keşiş odası boşluğu, tenhalığı. Yalnız notalar yığın halinde. Bir de kurmalı epey eski bir gramofonla plaklar, üç de küçük tunç büst vardı. Mozart'la Beethoven'i tanıdım da ötekini çıkaramadım. Evet, konuşalım Lamia Hanım, dedi Saide öğretmen. Bu genç insanı umarım arkadaşlarımız yalnız bırakmayacaklardır. Hem uzun uzun konuşalım. Ne iyi edip geldiniz. Onun bana anlattıklarını size önemle anlatmak isterim. Bu genç öğretmen arkadaşımız Türkiye'mizin ilerdeki insanını taşıyor şahsında.

Konuklar çaylarına koymayı unuttukları şeker için şekerdanlığa uzanmışlar:

— Eee... Lamia öğretmen sizi dinliyoruz, demişlerdi.

— Ona, ilkten beni dinleseniz Saide öğretmen, rica etsem sizden, dedim. Sizden iyi olmasın, buyrun anlatın, dedi. Birlikte konuştuklarımızın hepsini eksiksiz anlattım.

— Gerçeği öğrenmiştir sonunda değil mi?

— Şimdi sizden iyi olmasın Saide öğretmenin bana söylediklerini tekrar tekrar anlatacağım. Dedi ki; siz bana demek ki içimize almamızı, sevmemizi istediğiniz bir insanın suçluluğunu ispata geldiniz. Dedikleriniz doğru bile olsa, Lamia Hanım, aslında suçlu yok ortada. Asıl suçlu olsa olsa adamla karısıdır diyorum. Onların bile bu yargıma hak kazandıklarına yürekten inanamıyorum. Yine de kadını alalım, kocasını seviyorsa nasıl böyle adileşebiliyor. Erkekse malum, sevmeyi kolay iş sanmış. Oysa değil. Katiyen değil. İclâl kızıma gelince düşünün kızım diyorum ona. Yürekten sevmiş adamı.

— Aa... Yani yürekten sevmek her şeyi bağışlatmaya yetecek bir sebep mi?

— Ben de ne diyeceğimi şaşırdım. Baştan aldım konuşmayı. Yılmadan, çok güvenilir bir kişiliği olmayabileceğini Saide öğretmene anlatmaya çalıştım.

— Ne dedi? Birazcık olsun bize hak verdi mi?

— Yok. Lamia Hanım dedi, İclâl kızım bana birçok geceler anlatmıştır. Sustuğunda ben zorla konuşturmuşumdur. Adeta benim de

yaşadığım bir hayat hikâyesi olmuştur bu. Size de anlatayım da kadın olmak vecibesiyle yeniden düşünün. "Yüreğim yerinde değildi, Saide abla," demişti. "Uçuyordum. Öğrendiğim, öğretilen her şeyi onunla paylaşmak istiyordum. Cemiyetimizin bir genç kızda en değerli saydığını ona verdim. Asıl değerin bu olmadığına inanması için. Başını göğsüme dayayıp ağladı. Bir erkeğin ağlamasına ilk tanıklığımdı. 'Biz yarım adamlarız İclâl,' dedi. 'Serüveni sevgiyle, sıkıntıyla, acıyla karıştıran adamlarız.' Sonra işte Saide abla karısı polislerle çıkageldi. Nasıl utandım. Utancımı anlatacak söz yok. Eriyip yok olacağımı sandım. Üstelik bir de süslenmişim ki. O odada bakınıp duran polislerle benim süslerim daha da gülünçleşmişti. Başka bir şey değil. Her şey bir anda acıklı; bayağı, gülünç olmuştu. Evli olduğunu bilmiyordum. Bilseydim yine severdim, yine kendimi bırakırdım ona. Nasıl da uydurulmuş bizim yetiştirildiğimiz dünya. Yoksa biz mi yeterince hazırlanamadık devrimlerin getirdiğine. Ben mutlu sayılacak bir evde yetiştim. Mühürdar'daki ahşap evimizin orta katında bana ait kadife kanepeli, kanarya kuşlu bir odam vardı. Pancurlarmı her başlayan güne açmadan önce birileriyle el ele verip Anadolulu insanlarımıza yardım edebileceğimiz duygusunun, düşüncesinin bayram arifesindeydim. Seçilecek meslek dalı konusunda bizim gruptaki gençler için öğretmenlik en gözdeydi. Nutukta ne diyordu Gazi: 'Ey Türk gençliği, muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.' Öğretmenlikti amaç. Her şey öylesine ak bir kâğıt lekesizliği taşıyordu ki, biliyorsunuz Saide abla alaturka müzikten nefret etmekle ilerici sayılmanın eş anlam taşıdığı dönemden geçiyorduk. Oysa babam santur çalardı. Bu çalgıya ses olarak klavsen'in doğulusu dense yeridir. Severdim de dinlemeyi. Bach'a, Beethoven'e dönerken Itri'yi unutmuştuk. Çocukluğumun camilerinden birinde saraylı ninemle gittiğim bir teravi namazında uyuyakalmıştım. Kulağıma gelen Selâtün duasının anlatılmaz görkemiyle uyandım. Oysa her müziğin kendi öz gücünü burda, bu dağlarla çevrili Erzurum'da yine anlıyorum. Ankara'da konserler, tiyatrolar, resim sergileri; İstanbul'da turneye gelen en seçkin Fransız tiyatroculari, beş yıllık sanayi planları, demiryollarımızın uzandığı her yurt köşesinde yapılan göğüs kabar-

tıcı törenler, 'Dağ başını duman almış' marşını söyleyen on binlerce ülkücü genç, Atatürk'ün güzel, onurlu sarışın başı. Ah Saide abla, vücudumun zorla zaptettiği bir inanç, güvenç taşkınlığıydı cumhuriyet benim için. Çatlayan, fışkıran, zorlayan ışık çağlayanları sarıyordu dört yanımızı. İnanıyorduk. İnanmanın yetmediğini artık anladım. Önemli olan bilmek. Ankara'da tanımıştım onu. Sağlam, güvenli, ne saklayım güzel bir erkekti. El yordamıyla değil, her şeyi konuşarak yaklaştık birbirimize. Bir gün bana, 'Anadolu zaferinin sonuçlarını savaşılan yerlerde de görmek gerekir İclâl' dedi. 'Bu yerli malı kullanma haftaları, bu tutum haftaları, bu karamela sloganları bir ilkokul müsameresi gibi geliyor bana,' dedi. Çılgınca öfkelenmiştim o zaman. Sonra Erzurum'a gelirken tren yolları boyunca gördüğüm upuzak sessiz insanlar, marşlarımızın ulaşmadığı dağlar, keçi yolları, enez otlar, sevgimin niye çıkmaza girdiğini gittikçe kafama dank ettirdi. Bizim temelimiz yok Saide abla. Burda Erzurum'da gördüklerimin, yaşadıklarımın esintisi bir santur sesindeki kuytu iyileştirici derinlikler gibi sardı içimi. Yurdum için yeterince çok şey bilmediğimi anladım. Bilseydim kendimi daha kunt yapma hazırlığım olurdu. Değişen setini yıkan o büyük gürleyiş nereye harcanmış, dağılmıştı. Bizi öğretmen yaparlarken neyi eksik ya da fazla anlattılar. Biz kendimizi niye bu kadar önemli, başarılı saydık?.." Bakın Lamia Hanım, İclâl öğretmenin bir dine her şeyiyle adanmış insanın tapınak yaptığı herhangi bir ağacı ağaç olarak yerinde görünce, "Bu muydu o?" demesine benzer bana anlattıkları. Siz de bunu anlayabilirsiniz sanırım. "Kadın olmanın artık mutluluk sayılabileceğini öğretmişlerdi bize, doğruydu da," derken ağlıyordu İclâl kızım. "Yeni kadınlardık biz Saide abla. Oysa karakolda karısı işaret parmağıyla beni gösterdi. 'Kadın odur, o suçlu,' dedi. Sevdiğimin karısı köleliğini açıkça öne sürüyordu. Canım adam, çılgına dönmüştü çıkıp giderlerken. 'Odur suçlu,' diyordu karısı hep durmadan, 'kadındır madem.' Nasıl bir ezilmişlik bu Saide abla? Nasıl bir yenilmişlik, nasıl bir kurnazlık?.. Köle, ezilmişliğiyle ezeni bağlıyordu kendine. Yarı aydınlatılmış bir yerde saatlerce bekledim. Her şey bir uğultuydu. Hiçbir şey duymuyordum. Silkinip de, ordakilere gidebilir miyim diye sorduğumuzda işiniz

çoktan bitti dediler. Caddelerde sabaha kadar dolaştım. Hani derler ya ağlasa açılır diye. Yoo... Öyle katı, kuru, ben değilmişim gibi. Utanmamı, odanın kapısının açıldığında ateşten bir soluğun ciğerlerimi dağlayışını, sonra örtüyü her yanıma sarmak için gösterdiğim gülünç çabayı ve birden her şeyden cayıp garip bir uslulukla bir şey yapmadan duruşumu, soğuklukla düşündüm. Anadolu'nun bir yanlarına, en uçlardaki bir yanlarına gitmeyi kurdum. Okuldan diplomamı aldığımda da aynı düşüncedeydim. Ankara'da kalmamı istediklerinde yıllanmış alışkanlıklarıma sırt dönemedim demek. Eğitimimize, insanımıza orda da çok yararlı olacağıma inandırdılar. Üstelik ben de inanmaya hazırmışım. İstanbul'dan sonra Ankara bana daha da kolay geldi. Ortalara toplanmış kolaylaştırılmış bir kentin gidiş gelişi, çevrede aynı katın okumuş insanları, asri olmanın zorunlu hoşgörüşünün genç bir kıza verdiği çarpıcı yeni davranışlar, arı gibi kaynayan yurdun dört bir yanından gelmiş kentlilerden oluşan, bir insan selinin yeni Ankara'nın eski bölümlerini dikkatlerden silişi, inşaatlar, planlamalar, yatırımlar... yepyeni, denenmemiş olduğundan kimsenin kuşku duymadığı bir gidiş. Genç cumhuriyetin genç insanlarıydık. Türkiye'nin dört yanma yayıldığımızda götüreceğimiz her yeniliği uygulayacak gücümüz olduğundan kuşkumuz yoktu. Beyinlerimizin çalışmasını sanki karşılıklı duyuyorduk. Biz ulu önderin çocuklarıydık. Okullarımızda bizleri çalışkanlığa özendiren coşturucu sözler... Bir büyük bayramdı her şey bize. Ankara gibi kanımızca Türkiye'nin her yanı da bu bayramdan payını alıyordu. Dalıp gitmiştim. Kimsenin bir yalan dolan düşünüp bu arınmışlıkta sunabileceğine inanmıyordum. Dedim ya mutlu bir ailenin kızıydım Saide abla. Tökezlememiştim. Güzeldim. Sanırım yetenekliydim. O zina suçuyla yakalandığımız gün, n'olur beni susturmaya çalışmayın Saide abla, hangi kelimeler kullanılıyorsa onlarla anlatacağız kendimizi. Kelimelerden mi korkacağız yani. Bayram bitti. Hiç olmazsa benim için bitti. Ya siz? Siz bir acının olgunlaştığı insanlardan değil misiniz? İnanmıyorum. Kocanızın sürgünde öldüğünü duydum. Nerden? diye sormayın. Sinop kalebentliği ciğer mi koyardı adamda. Sürgün de üstüne gelince... Alanlarda okunacak şiirler yazarmış kocanız, İzmir İktisat

Kongresinin hedeflerini açıklamış bir öğrenci birliği toplantısında. Böylesine şeyler olurken ben zina yaptım diyelim, n'olur yani? Musa, İsa ve Muhammed peygamberlerden bu yana yapılmış zinalardan birini de asıl suçlu kişi kadın olarak ben işledim. Mutlu ailelerden sanıyorum ki şımarıkça, gördüğünden ötesinin düşüncesine varamayan, irdelemeyen kişiler yetişiyor. Ben suçlandığımda başka türlü taşlandım. İyi de oldu. Bayramın bittiğini öğrettiler. Ne iyi... ne iyi... Tam yaşıma yaraşan düşüncelere yöneliyorum. Ulusal bayram söylevlerinin bakışından kurtuluyorum. Erzurum'dayım. Değil kadın erkek eşitliği, erkek erkeğe, insan insana eşit değil Saide abla. Sizin Beethoven, Bach sevmeniz gibi ben artık türküleri çılgınca seviyorum. Coşkun yaradılışlıyım. Hep uçlarda gezen bir kişiliğim var. Susun çocuğum, demeyin. Tam öğrendiğimde bağıracağım. Bana arkamdan orospu dediklerini biliyorum. Önemli bir aile olduğundan sakınılıp resmen orospu denemeyen biriyim. Yok yok, korktuğum yok. Sizin yargınız en önemlisidir. Siz gerçek acıyı taşıyorsunuz. Otuz yaşındayken bir çocuk bilinciyle yaşamanın acılığını siz bilirsiniz ancak. İlk Erzurum yılımın şiddetli yalnızlığından kurtuldum. Tutamaklarım yok sanıyordum. Var tutamak elbet. İnsan insan içindir. İçimi sevgi çatlatıyor artık. Namus, dürüstlük, ülkücülük denilen şeylerin kalıplarını kırıp yeniden araştırıyorum. Annem beni geçirirken Haydarpaşa'dan güzelim mavi gözleri erimişti günlerdir ağlamaktan. Onu o benim kızımmış gibi kucakladım. Birden sevdiğimi gördüm. Kenarda bekliyordu. Saide abla nasıl oldum biliyor musunuz. Onu en çok sevdiğimi sandığımda o andaki kadar sevmemiştim. Onu sarıp binlerce defa öpmek, ardından da ölüp gitmek isteğimi neyle engelledim, hâlâ bilmem. Annem, 'Sen miydin oğlum?' dedi. Eğildi elini öptü annemin. O dik, alaycı adam yoktu ortada. Eziklikle, teslimiyetle bekliyordu. 'Evlenelim İclâl,' dedi. 'Annenizin de müsaadesini alıp.' Olur mu ya Saide abla. Siz söyleyin lütfen. Bir yalan, bir olmadık gürültü, bir yırtılma, boşalma yaşadık birlikte. Ona abanan, eteğine yapışmış olanlar vardı. 'Tanımıyoruz ki birbirimizi,' dedim. 'Ya da ben seni tanımıyorum. Ben denildiğine göre ekonomik gücü olan, özgür bir kadınım ya, gücümün sınırlarıysa bize öğretilen yerlere pek erişmemiş

görünüyor. Sense mutsuzluğunu her şeyi inkâr etme haline getirmişsin. İkimizin eşitliğiyse çok tartışılır ya, artık çok da önemli değil. Beni kadın yapan sensin. Bundan utanç duymuyorum.' Annem, 'Yapma çocuğum, İclâl'ciğim, kızım,' demişti. 'Baban da ben de senin mutluluğunu isteriz.' Bir de dünya çok genişlemişti Saide abla, çok büyümüştü. Öylesine küçük görünüyordu ki acım bana, ben de öylesine yırtıcı... Veda etmeden gitti. Babam uğurlamaya gelmemişti. Bizi cumhuriyet kuşağı olarak böyle yetiştirmemeleri gerekirdi. Baskın gecesinden sonra tıkanıp kalmış olan ağlama duygum çözülüverdi, anneme sarılıp ağlamaya başladım. Tam bir yenilme miydi bu? Bilemem. Yıkılmamın tanıklığını kendim yapıyordum. Annem beni taşımaya çalışıyordu. 'Böyle üzülecektin İclâl, gitmese miydin çocuğum?' demişti. 'Yok anneciğim,' demiştim. 'Uzak yolun töresidir ağlamak.' Tren kalktığında sanki yeni kişiliğimin kuruluşunu da izlemeye başladım. Elbette Erzurum'da da bana kadar uzanacaktı koruma dilekleri ailemin. Onları engellemeyi bilmek de bana düşecekti. Artık otuza yaklaşan yaşıma uygun bir büyük insan sorumluluğuyla her şeyi değerlendiriyorum. Siz ve öğrencilerim varsınız. Tek çekindiğim, o da çok sevdiğimden, ev sahibim olan kadının çocuklarının ve akrabalarının, öğrencilerimin bu baskın olayını yanlış değerlendirmeleridir. Bu beni çok tedirgin ediyor," diyerek yüzünü elleriyle örttü. Okşadım onu. Bakın Lamia öğretmen, unutmamanız gereken şu: Kimselere sezdirmeden yaptığımız çirkinlikleri, kötülükleri, hayvansı eğilimleri kendimiz biliyorsak ve unutmuyorsak namus meselesine bakışımızda da biraz daha olgun davranmalıyız. Bunu unutmayın lütfen. Bir gece de İclâl kızımla birlikte ev sahiplerine indik. Evin ilk kadınının üstüne kuma olmuş Antepli hanımı görseniz bizi nasıl karşıladı. Türküler söyledik, çeşitli yemişler yedik. İclâl kızım kemanını almaya çıktığında büyük hanım bana eğilerek, "İnsanoğlunun bilinmeyen ne marifetleri vardır ki başkalarınca ayan olmadığında kişim kişim kişiliyiverir ortaya," dedi. Elini tuttum bu derin düşünceli halk kadınının. Gülümsedik birbirimize. İclâl kızım indiğinde onu baş köşeye alıp gereken saygıyı esirgemediler. Büyük hanım gecenin bir saatinde İclâl kızımın boyunu posunu övdükten sonra "Bilmem ki öğretmen

hanım kızım," dedi. "Layığıyla dönenip size, kıymetinize denk ev sahibi olabildik mi?" İclâl'i görecektiniz Lamia Hanım, sanki gövdesi ışıdı. İşte böyle... Ricam şudur ki, görüyorsunuz bütün bu söylediklerimi sanki ben o insanmışım gibi size anlattım. Görüyorsunuz. Bir genç ülkücü öğretmenin hikâyesini dinlediniz. Arkadaşlarınıza anlatırken istediğim şudur ki, aynı sözcüklerle siz sanki İclâl'mişsiniz gibi konuşun. Üstelik ev sahibi Antepli hanımın dediklerini de katmayı unutmayın. "Ne marifetleri ne günahları vardır ki insanoğlunun başkalarınca ayan olmadığında kişim kişim kişiliyiverir ortaya."

Lamia öğretmen susmuştu.

Odada konuşma başladığından bu yana gelişen değişmeler susan kadınla birlikte ağırlaşmıştı.

Emine'nin kemirdiği kalemin ucu parça parçaydı.

Annesiyle arkadaşları birbirinin yüzüne bakmaktan kaçınıyorlardı.

Kapı açılıp Kiraz yeniden çay isteniyor mu diye araştırınca annesi hızla kalkmış:

— Çaylarımız tazelenip demlendi, birer de sigara ha? demişti.

Dostluklarını korumak isterce yanıtlamıştı konuklar:

— Ah ne iyi olur. Benim Hanımeli'mden içecek var mı?

— İlahi Lamia öğretmen, siz de az hatip değilmişsiniz.

— Evet. Doğrusu üzücü. Sizden iyi olmasın severim ya, Saide öğretmen de epeyce garip bir kadınmış.

— Neyse canım, demişti annesi. Biz de selamımızı falan kimseden esirgemiyoruz. Öyle değil mi?

Gülüşmeler kırık kopuk da olsa başlamıştı.

Emine'nin kadın olmaktan utanması, kendini ince ince izlemesi Lamia Hanımın o uzun, doyumsuz konuşmasından sonraydı.

Yetişme yıllarında göğüsleri görünmesin diye eğip durup, canlı gür saçlarını –elektrik şoku verildikten beri dökülüyordu saçları– çözüp de gezememesi. Güzel küçük tırnakları kemirilmiş ellerini çokça göz önünde tutmamaya çalışması ikide bir tepmişti.

Nazik kadına verilmek için hazırlanan yığın bittiğinde gömlek de bunların içinde yerini almıştı.

Nazik kadınla kocası Emineler Cumhuriyet Alanındaki apartmanlarına taşınmadan üç gün önce uğrayıp başka yapılacak ne var? diye sormuşlardı.

Anneleri paketi onlara uyarmalarla vermişti. Söylenenleri dinlemişler.

— Ya hanımım, demişlerdi. Her dediğini yapıp verdiklerini yararlı kılarız. Sağolsun, ömrün çaylar, dereler eşi gür akışlı olsun.

Nazik kadının gelip önceden yeni katlarını temizlemesine, taşınırken denkleri çekmesine, öteki ağır parçaların yerleştirilmesi için de kocası Kadir'in uğramasına karar verilmişti.

Emine, onlar çıkarlarken yetişmiş, Nazik kadının yanına gider gitmez de:

— Bizim yeni eve de çok uğra Nazik teyze olur mu?.. Hem...

Patiska gömlek işini günlerce düşünüp de Nazik kadını ilk görüşünde söyleyeceği sözleri bulmuş, yine öylece kalakalmıştı onun yanında.

Annesi yukardan seslenip:

— Seni pek sevdi Nazik bacı bizim ortanca, demişti.

Nazik kadın ehramının uçlarından taşan ağır saç örgülerinde mavi yalımlarla gencelmişçe, yukarı doğru konuşmuş:

— Biz de söyleştik Kadir'le. Canı sıcak, kanı ılıktır bu güzelin, diye; insana yakındır. İçimizi pekleştirdi. Tanrı ilerde Emine Hanımı zora sokmasın.

Ardından sokak kapısı kapanmıştı. Gitmişlerdi.

— Biz taşınırken Kiraz da geliyor değil mi anneciğim, diye sormuştu Emine.

— Evet. Yalnız ninesine haber yollamalı.

— Niçin?

— Çünkü orası böyle değil. Mutfakta falan yatamaz. Modern bir kat. İşi de kolay.

— Peki?

— Şimdilik Kiraz oturma odasına sığınır.

— Ya sonra?

— Aa... Emine sen de çok sordun. Git bakalım ablan bir saattir yatak odasında ne yapıyor.

— O geldi mi, yatak odasında mı?

— Elbette. Sen de bu insanları görünce dünyayı unutuyorsun. Babanın bavuluna İstanbul'a götüreceklerini ayıracaktı.

— Ablam sahiden gidecek mi anne?

Annesindeki konuşmayı kısa kesme isteğinin birden dalgınlığa döndüğünü görmüştü.

Bir şeyleri düşünüyordu.

Düşünceleri ise onu mutlu etmiyordu ki, yüzünde ender görülen o yumuşama belirip sesinin buyuran anlamını yitiriyordu sık sık.

Emine'nin çenesinden tutup yüzünü, yüzüne çevirmişti:

— Gidecek çocuğum. Gitmesi gerekiyor.

— Şey... O subay için mi?

Sorusunun ne denli öfkelendirici olduğunu anımsayıp sakınarak kasılmıştı.

— Sen anlamazsın, Emine, daha küçüksün. Evet, birçok şeyden ötürü gidecek.

Annesi bezgindi bunları söylerken.

Eğilip Emine'yi yanaklarından öpmüştü.

O sıralar anne kokusu dediği dalgalanmanın burnuna çarptığını duymuş, annesini yeniden coşkunca sevivermişti.

Ablası odalarında eli çenesine dayalı, pencerenin önünde duruyordu.

Ötedeki açık bırakılmış deri bavulun içine kalın bir battaniye atılmıştı. Battaniye güzel renkli karelerle bezeliydi.

— Abla, annem bu bavula konacakları sana söylemiş, artık yerleştirsin, diyor.

— İyi.

— Sen İstanbul'a gidiyormuşsun da.

— İyi.

— Ben de yardım ederim istersen.

— Sen derslerini çalış. Zaten koyacak bir şeyim yok.

— *Varmış. Annem söyledi.*

— İyi.

— Bu battaniye nerden çıktı? Ne güzel renkleri var.

— Yeni aldılar bana. Anneannem üste başa titizmiş de.

— İstanbul böyle soğuk değilmiş diyorlar.

— Bundan palto diktireceğim. Eski paltom İstanbul'a uymazmış. Bu hem dayanıklıdır, hem de çok ısıtır dedi o.

— Ama İstanbul soğuk olmazmış ki abla.

— Hadi sen de İstanbullu... Hem İstanbul doğumlusun, hem hiç orayı bilmezsin. Hadi ben Zonguldak'ta doğdum. Kubilay Çorum'da. Sana ne oluyor ki?

— Ama annem biraz sonra gelirse...

— İyi.

— Hep iyi iyi demekle olur mu?

— Olur.

— Ama yine bağırışmalar başlarsa?

— Bağırırsa bağırsın.

Ablasının odaya girdiğinden beri görmediği yüzünün döndügü andaki anlamı Emine'yi ürkütmüştü.

Bir genç kadındı sanki ona bakan.

Birini anımsatıyordu.

Buraların yaptığı düğünlerden eşraftan birininkine çağrılıydılar.

Pullu al duvağının altındaki gelinin daha çok bir taşbebek görünümü taşıyan çocuksuluğu Emine'yi etkilemişti.

Gelinin, çevresinde sürüp giden gürültünün, coşkunun dışında duymazca kıpırtısızlığı, kederli görüntüsü, koyu ala boyanmış yanaklarıyla çocukluğu zedeleniyor, bu yüzüne kadınca bir anlam veriyordu.

O yerli düğünün paradan sakınılmadan yapılmış, varlıklı töresel görkemine gelinin kopukluğu yine de sinmişti. Sunak önünde bekleyen kurbanın çaresizliğiyle yüklü gibiydi çocuk gelin. Düğünden Emine'ye ulanan neydi, anlayamamıştı.

Ablasının geçmişteki o düğünü çağrıştırıvermesi, gelinin eşi bir yüz edinmesindendi.

— Bağırırsa bağırsın. Beni İstanbul'a yollayacaklar. Okumayacağım kör olayım ki. Belki de kaçıp gideceğim. Sevdiğimi çok görüyorlar bana. Laf... beni sevmiyormuş.

Emine utancından ablasını susturmak isterce yaklaşmış, ellerini uzatmıştı.

Ablası inanılmaz şeyler söylüyordu.

Okumamaktan, annesinin deyişiyle evde ellerini kavuşturup kocasının boyunduruğuna girmekten öte varlık gösteremeyen kadınların yanında yerini almaktan; çocuk doğuran, durmadan doğuran o aptal evli kadınların biri olmaktan söz ediyordu.

Yüreği daralmıştı Emine'nin.

Ablasının söylediklerinin kapının dışına taşıp duyulacağını sanmış, korkudan incecik bir ter sarmıştı gövdesini:

— Sus ablacığım n'olur. Hem annemiz haklı.

— Yok canım... Hep de o mu haklı? Babama neler yaptığını bilmiyorsun. Bana gebe kalıp da babamla zorla nikâhlanmış anladın mı? Okumuş öğretmen bayana bakın. Nikâhsız gebe kalmış küçük hanım. Üstelik karnındaki de benmişim. İşte bu kadar.

— Seçil abla, annemize kızdığından uyduruyorsun. Nerden biliyorsun bunları bakalım?

— Sen öyle san kızım. Anneannem anlattı bana. Düşün kendi annesi. "Sakın sen annene benzeme kızım," dedi. "Anneniz hem yapar, hem de olanları herkes onun anlattığı gibi bilsin ister. Olur mu ya? Olmaz. Ben ki annesiyim, ona tek bedduam, ey Nüveyre kulu, diyorum. Şu gökteki beni duysun başka şey dilemem. Kızların senin bana yaptıklarını ilerde sana yapsınlar."

— Ne yapmış annem anneanneme? Ara sıra para bile gönderiyor.

— Sen her şey parayla olur mu sanıyorsun? Annem anneannemizden utanıyormuş. Onun herkesle ahbap oluvermesinden utanıyormuş. Trenle bize gelirken anneannemle Erzurum'da inen kim varsa evimizdeki "olan biteni iğne ipliğine dek bilir," demez miydi annem bize. Ona karşı çıktığımızda da hep en sonra yetişmez miydik istasyona?

— N'olurmuş trendekiler bilirlerse? Gizli, kötü bir şey yok ki evimizde.

— Ay sana da hiçbir şey anlatılmıyor. Artık büyüsen.

— Büyüyoruz ya, durmuyoruz.

— Büyümüşsen işit bakalım: Ertegün üsteğmeni seviyorum.

Emine kulaklarının yandığını, midesine doğru bir ağrının yükseldiğini, gözlerinin dolmaya başladığını anlamıştı.

Gebe kalmak, evlenmek, nikâh, babasının geçenlerde tanıyamadığı sırttan duruşu, annesinin İclâl öğretmene duyduğu öfke, karalama isteği, Ertegün üsteğmenin karlara dalıp yok olan yakışıklı çizgileri, Kiraz, Leylim nine, Nazik kadın, Kadir, Saide öğretmen, Lamia öğretmen, ötekiler... kafasından hızla geçmeye başlamışlardı.

— Abla n'olur sus. Söylediklerin çok ayıp. Hem ben ağlayacağım şimdi.

— Hep bizler için ayıp. Anneme baksana, babamı nasıl evirip çeviriyor. Görmüyor musun, ahım şahım bir kadın mı yani? Bizim güzelliğimiz halamızdan, babaannemizden kalıt. Babamsa ne yakışıklı, ne marifetli adamdır. Şimdi de ilköğretim müfettişliği çıktı ortaya. Fedakârlık falan yapma laflarından geçilmiyor. Babam gibi akıllı bir adam nasıl bunları anlayamıyor şaşıyorum. Ayıpmış.

Emine yatağın üstüne çökmüş, sarsılarak ağlamaya başlamıştı.

İçinde her şeyin biriken, kırıcı, yüreğe batan, sivri, kesici baskınlığıyla duyduğu acı durmadan artmıştı.

Ağlamasını sessizce sürdürmek zorunluğundan kanının basıncı şakaklarına vuruyordu.

Ter sırtından sulaşarak inip ince bir serinlikle sarıyordu çocuk bedenini.

— Ağlama, demişti ablası. Ne ağlıyorsun yani? Söylediklerimi hiç mi bilmiyorsun? Geçen yıl aybaşı olmadın mı?

— Olmadım hayır. –Emine ağlamasını kesmişti.– Oldum evet. Bir annem biliyordu. Çok korkmuştum. Annem söz vermişti, sen nerden biliyorsun?

— Kubilay hariç hepimiz biliyoruz. Sen iyice safsın. Annemiz tedbirlerini alıyordur kızım. Babamıza da söylemiştir. Çünkü sen genç kızlık yolunun başındasm. Annemin çizdiği planlar var. Seni üstelik çok akıllı buluyorlar, güzel de olacaksın. Oturmuşsun karşıma, annem söz verdiydi, diyorsun.

Emine aldatılma duygusunu ilk o gün tatmıştı.

Bir de ne zaman...

–Çok büyük inançlarla, sevgilerle bağlandıkları, toplumsal düşüncenin gözbebeği saydıkları kişilerin birbirlerine kıyıcı bir amansızlıkla düştüklerini duyup, üstelik de gördüklerinde.–

Çelimsiz gövdesi, dar sırtı binlerce iğnenin batışıyla dikilivermişti.

— Uyduruyorsun. Annem koca bir insan. Yalan söylemez. Kendinde de o şey olduğundan, bende de olacağını biliyorsun.

— Anlatalım istersen. Okulda olmuşsun, derse girmemişsin. Yüznumaraların aralığında hademe görmüş seni. "Kustum, anneme haber ver," demişsin. Annem de seni gelip almış, öğretmenler odasına götürmüş. Ecza dolabından pamuk almışsınız. Ötesini de ben kendiliğimden anlatayım. Yanaklarından öpmüştür, sonra okşayıcı iki tokat atmıştır. Gülerek, "Benim kızımın aklı başına gelsin," demiştir.

Emine sesini salıvermişti.

Ağlaması odayı dolduruyordu.

Ablası bakıyor, gözlerinde bir ışıltılı, sevecenlik.

Emine ilk taşkınlığından sıyrılınca:

— Doğru. Anlatmış. Bana, çekinme, kimse bilmeyecek demişti. Hem bize yalan söylemeyin deyip, hem kendileri yalan söylüyorlar. Babamın yüzüne nasıl bakacağım...

— Bunlar yararlı yalanlarmış. Yalan bile sayılmazlarmış. Bizim söylediklerimiz zararlı yalanlar, büyüklerin söyledikleri yararlı yalanlar... İşte böyle güzelim ortanca...

Emine'nin dikelmesi dinmiş, içini ıssız bir bırakılmışlık duygusu almıştı.

Ablası gelip yanına oturduğunda kirpikleri kurumuştu.

Konuşmamışlardı.

Sonra birbirlerine dayanmışlar, ablası kolunu onun boynuna dolamıştı.

Emine'nin hâlâ ıslak olan yanaklarını küçük ince mendiliyle kurulamıştı.

Bu yakınlık, sevecenlik ağlamasını depreştirir gibi olmuştu ya bunu belirsiz bir öfke kıvılcımının alışılmadık sıcaklığı, pürüzü kesivermişti.

Ablasının gencecik gövdesinden yükselen ak sabunun ılık kokusunu içine çekmiş, başını omzuna dayamıştı.

İkisi de büyüklerin yanıltıcı, baskıcı tutumlarına karşı birleşmişlerdi sanki.

— Ben seni üzmek istememiştim Emine. Bana da yalan söyledi. Babama anlattığını, o şeyi, bir gece yemekte babamın bakışından anladım. Nasıl anlatayım... Bir yaşıtına, paylaştığı bir sırrın ikinci kişisine bakarmış gibiydi, üstelik övünçlüydü gözleri. Sonra da hani bazı geceler ikisi bizleri kışkışlayıp yatak odalarına bir an önce girerler ya, annem de o haliyle bakmıştı babama. Hep düşündüm Emine'cik. Dayağı yediğim geceden beri kör olayım ki. Hep düşündüm. Ertegün üsteğmeni sevmem niye ayıp olsun...

— Ayıp değil, demişti Emine.

Emine kararlıydı.

İlerde sık sık abanacağı o korkusuzluğuyla Emine'yi yekindirecek haklılık duygusunun ilk izleri belirmeye başlamıştı.

— Ayıp değil... yine de beni İstanbul'a, anneanneme bunun için yolluyorlar, kendi istedikleri olsun diye.

— Gitme.

— Nasıl karşı koyarım?

— Sevdiğine anlat.

Emine söylediklerinden tad almıştı.

— "Nereye gidebiliriz ki?" dedi. "Anlatsak, bizi anlasalar, hem biliyor musun Seçil genciz, önümüzde bir ömür var, birlikte neler yapabiliriz," dedi.

— Anlamaz onlar. Kars'a gidin, orası uzaktır.

— Kars ha... Ceyran Emine? Kars buradan ne çeker ki.

— Bildiğiniz daha uzak bir yere gidin. İstanbul'a...

— Karısı boşanmıyormuş.

— Kocası seni seviyorsa boşansın, ayıp değil mi?

— Büyüklerin ayıpları hep başka türlü ayıplar.

Annelerinin kapıyı açtığını duyup susmuşlardı.

Perdesi yarı aralık pencereden karların sonsuzluk duygusu veren yumuşak inişlerine bakıyorlardı.

Unutulmaz aklıklar ülkesi olan Erzurum'un kışlarının güzelliğini belleklerine kazıyan bu eşsiz görüntünün verdiği duyguyu yaşıyorlardı ablasıyla.

Çocukluğun bilinçsiz acımasızlığını, acı çekmenin gerçeğini tanıyarak yavaş yavaş yitiriyorlardı.

— O, bakıyorum hazırlık falan durmuş. İki kardeş omuz omuza verip hasret mi gideriyorsunuz?

Yavaşça dönmüşlerdi.

Anneleri yakın köylerden birine kardeş okul seçilen okulların aylık toplantısına gidecekti.

Bu tür toplantıların onun öğretmenlik görevinde ayrı önemi vardı.

Günlük giyimlerini değiştirip yeni bir bluz giyer, yakasına menekşe kesimli üç elmasla bir de küçük yakut takılmış iğnesini takardı.

Bu iğne Kafkasya göçmeni babaanneden miras yüzgörümlüğü olarak gelmişti.

Tırnaklarını sıfır numaralı cilayla yeniden parlatır, göz kapaklarına mavi bir gölge kondururdu.

Bu mavi boya toplantının sonuna doğru gözkapaklarının ince çizgilerinde toplanır, kâğıtları okurken yüzünde bakımsız bir etki yapardı görene.

Emine, annesinin hem boyanıp, hem de boyanmıyormuş gibi görünme çabasını hiç anlamazdı. Abartılmadan yapılmış bir süsün çevrede yadırganmayacağını biliyordu da niçin yersiz bir kaçamakla belirsizliğe sığınmaya çalışıyordu, anlamak güçtü. Annelerinin üstünde o gün ilk gördükleri bir tayyör vardı.

Çocuklarının parlayan ilgisini anlar anlamaz:

— Beğendiniz siz de değil mi? demişti. Hepimizin kılık kıyafetimize dikkat etmemiz zamanı geldi. Bir ara Ankara'ya gideceğim sanırım. Babanızın nakil işi falan. İlköğretim müfettişliği...

Dönüvermişti karşılarında. Annelerinin sunduğu beklenmez eşitlik Emine'yle Seçil'i etkilemişti. Annelerindeki bu rahatlık, özüne güven dün geceki tartışmada babalarından aldığını sandıkları ezikliğin yaşanmadığına inandıracak denli kabaydı, küstahça beliriyordu odanın ortasında.

— E, kızlar şaka tamam. Toplantı da bitti, işim de çok, Türkçe bilmeyen köy çocuklarının eğitimi üzerinde falan duracağım. Siz de böyle oturmaya devam etmezsiniz sanırım.

Anneleri yeni tayyörüne uygun bulduğu, dik duruşuyla yanları-

na geldiğinden beri süren dostça davranışlarının bittiğini bildirircesine, Seçil'in sırtını sıvazlamıştı.

— Öyle oturup kaldıktı anne, demişti ablası. Kalkarız şimdi.

Seçil'in öfke, direnç dolu aldırmazlığı dağılmış, küçük genç kız yeniden dönüvermişti odaya.

— Hadi işbaşı yapın, anneanneye mektup yazıldı bile.

Annesi deri eldivenlerini parmaklarına dikkatle geçiriyordu.

— Emine, sen de Kiraz'a söyle hava kararmadan Medet'e gitsin. Leylim nine iki üç güne kadar uğrasın bakalım. Unutma, akşama hava tipiler, sonra sokaklarda kardan geçilmez.

Emine yanıtlamamıştı annesini.

Karlara bakmayı sürdürmüştü.

Akşam oluyordu.

Medet'in oralarda bakırcılara doğru bir süre sonra karduvarları oluşurdu, yağış kesilmezse. Onlar gidemezlerdi de Kiraz'la onun benzeri çocuklar nasıl da savrula yuvarlana giderlerdi, kümeleniveren kar yığınlarının arasında.

— E, duydun mu bakalım ortanca?

Annesinin sesi şendi. "Ortanca" sözcüğünün sevgi, nazlandırma anlamına gelen hafifliğini anlamaz görünmüştü Emine. Kızlarına gösterdiği ilgiyi yeterli bulan annesi kapıyı örterken, ablasına bir iki şey daha söylemişti. Emine duymamıştı bile söylenenleri.

Kulaklarında ilkokul üçteyken annesinin anlattığı bir masalın sözleri yankılanıyordu.

"Padişahın en küçük kızı, erkek kıyafetine girip sihirli narı bulmuş, saraya ulaştırmış. Şehzade yer yemez iyileşmiş. Sultan kim var kim yok toplanıp kimdir bu yiğit diye sorup soruşturmuş..."

Masallardaki utkular bile ancak erkek giyimiyle donanıp elde ediliyordu. Başarılar salt onların mıydı? Emine annesinde ikide bir beliren eziciliğin, böylesi bir öykünme sonucu mu olduğunu düşünüp aramıştı. Kadınlığın sonradan edinilmiş, sinsi, hileli yanları parça parça belirip yakınmalarla bütünleniyordu. Onlara benzememek için bir delikanlı mı olması gerekecekti? Seçil ablasının arkadaşı, albayın kızı Gülen'in küçük kardeşi Güher'in, ablasının karşısına geçip "Oh oh, bak benim bedenim dümdüz," diyerek onu kızdırdığını büyükler gü-

lerek söylüyorlardı. Gülen kardeşini bir gün hırsla dövmeye başlamıştı. O küçük kız, niçin göğüslerinin çıkmamış olması ile övünüyordu? O soğuk, arkadan vuran Gülen ise neden kendisini göğüslerinin irilenmesinden ötürü aşağılanmış duyuyordu, kadınlığa dönüşen vücut utanç verici miydi? Emine ellerini gözden geçirmişti. İncecik parmakları sedef sarısıydı. Küçüktüler. Sahip olmayı istediği gücün tersini kanıtlıyorlardı. Göğüslerinin uç veren filizlenmesi, dik durduğunda artık saklanmaz oluyordu. Belirsiz bir hüzün, yenilik yeşeriyordu içinde.

Bir süre daha oturdular. Emine'ye öyle gelmişti ki hiç kalkmadan, öylece, bilmedikleri bir şeyi bekleyeceklerdi.

— Senden bir şey isteyeceğim, demişti ablası.

— Nedir?

— Yapar mısın ama? Yapmazsan bile anneme söylemeyeceğine yemin et.

— Ben annem değilim. Bana söylenenleri, kimse duymasın, denenleri başkalarına yetiştirmem.

Emine'nin içindeki koyu boşluklar, gürütüler, yıkılmalar, "Ben onlardan değilim," der demez dinivermişti.

— Ertegün üsteğmene bir mektup götürebilir misin?

Emine söyleyecek söz bulamamıştı. Ablasına takılmış kalmıştı. Ezik, soluk bir anlamla doluydu ablasının yüzü. Kızmak istese de acıyıvermesi, korunaksız biriymiş gibi Seçil'i alıp kurtarma duygusu, onu kendi yaşıtı saymayışı, o heyecanlı güne mi denk düşüyordu, yoksa ünü gittikçe yaygınlaşan bir ticaret avukatıyla evlendiğinde mi küçüğü saymıştı Seçil'i?

Ablasını aklından çok zayıflığını, nazını erkeği okşamak için kullanan kadın olmaktan öte her şeye kapanıp seçimini yaptığında mı yeni yetme, küçük, zavallı bulmuştu?

Fuarda ünlü bir alaturkacıyı dinlerlerken Emine her şeyi arasız alaya alıp orda bulunmasından ötürü duyduğu tedirginliği dağıtıp

kendini yüceltmeye çalışmıştı. O ünlü erkek şarkıcının girdiği türlü görüntülerin, her şeye açık isterik iticiliğini, yapışkanlığını söze dökmüştü. Enişteşi de şarkıya katılıyordu yer yer. Ablasıysa konuşmasını zorla yürütüyormuş, yoruluverecekmiş gibi sözcüklerini ezip yayarak ikisine karşı çıkmıştı:

— Emine'ciğim ama sesi, söyleyişindeki ustalık, nasıl inkâr edilir. Sonra bizim müziğimize yeni şeyler kazandırdı. Batıdaki kabare türü yerlerin, müzikhollerin canlılığı, rengi bizde onunla başladı. Bunu da azımsayamayız. Kaba saba sahneye dikilivermeler onun gelişiyle son buldu. İnsan da eğleniyor açıkçası.

Enişteşiyle gülüyorlardı.

Ablasının taşkın, kütürtülü göğüslerinin açığa çıkan pırıltılı, saydam dolgunluğuna bakarken "Yaşıt bile sayılmayız," diye düşünmüştü Emine.

"Seçil adamakıllı küçük olmayı seçti. Akıllı kızdı oysa. Demek ki yoruldu aklını kullanmaktan."

Enişteşinin sinirli kıpırtılarla çevreyi tarayan gözleri ablasına takıldığında karanlık bir kısılmayla koyulaşıyordu. Alabildiğine güzel, ışıltılı bir aylayla çevrilmiş karısının boynundaki, kulağındaki takılardan tenine yansıyan kesme ışıltıların kadının etinde açtığı pembeliği, kimsiz kimsesiz bir yerdeymişçesine, açık saçık kılan bakışlarla eziyordu.

Emine'nin alaycılığı kopuvermiş, toparlanmıştı.

Kösnünün tanımadığı, yaşamadığı kirliliğinden uzağa çekmeye çalışmıştı kendini.

Güzelliği dokunma duygusu veren ablasına yılbaşı, doğumgünü, evlilik dönümü gibi belirgin zamanlarda değerli taşlar, altınlar, antika parçalar sunan enişteşinin doymaz, amansız yanını ilk o gün yakalamıştı.

Büyük iş çevrelerinin aranılan, sayılan avukatı. Yabancı yıldızların, uluslararası işadamlarının, ayırıcı hiçbir özellik taşımayan varlıklı, solgun, yaşlı turistlerin, alımlılıkları ellenince dağılacakmış denli hesaplı, pahalı elde edilen kadınların, arada şaşırtıcı bir tek renklilikle beliren uzak suskun doğulu ların, büyük sermaye çevrelerinin tanış-

lığından ötürü önem kazanmış, uzlaşmaya yatkın geveze aracıların uğradığı, kaldığı lüks otellerin, air condition'lı sessiz salonlarında iş toplantılarına, danışmanlığa gidiyordu. Garsonların bir eski zaman soylusu gibi kasılarak gezindiği, değişik dillerin yavaşçacık konuşulduğu, kalın halılarla kaplı lobby'lerde oturup hiç çarpıcı olmayan ama özenli, seçiliveren Hardy Amies şıklığıyla, purolar, sigarillolar içerek dinliyordu eniştesi müşterilerini. Bir özenli İngilizinki kadar uyumlu olan giyiminin daha da artırdığı davranış kesinliği içinde altın Dupont çakmağını karşısındakinin sigarasını yakmak için çıkarırken, öylesine çevik ve sakindi ki, bu ona kurnazlıktan da öte, saygınlık veriyordu.

Dış görünüşü, beğenilmeden geçilmeyecek davranışları, yumuşak ve yine de belirli bir ölçülülük taşıyan bu kurt bakışlı adamla hiç kaynaşamamıştı Emine.

Oysa gereken yerlere, partiye ve öğrenci birliğine vb., her para toplama ya da bazı kanun maddelerini sorma işinde eniştesi alabildiğine alçak gönüllüydü, arada sırada.

— 141-142 şimdilik çalışmıyor, ama genç arkadaşlarımız unutmamalı.

Diye şakalaşıyordu onunla.

— Neyse, bazı şeyleri bir cezacıya danışmalı, derim. Biz bu tür işlerin derininde değiliz, diyordu.

İlişkilerindeki unutmazlığı hem hayranlık verici, hem ürkütücüydü.

Yıllardır karikatürlere konu olan paralı, çıkarcı, işbilir adam çizgisinin kolay özelliğini kişiliğinde taşımayan biriydi. İnceliklerinde gürültüsüzlüğü koruyan, karşısındakini dinlerken saygılı bir dikkati olan bu adamın yapaylığını, acımasız bencilliğini nereden yakaladığını açıkça çıkaramıyordu Emine. Konuşabilecek her konuya hemen hemen açıktı. Bir gün Malraux'nun *Umut* kitabını bile güzel bir beğeniyle Emine'ye sergilemişti.

Emine İstanbul'a döndüğünde eniştesinin ayrıntılı anlatımının etkisindeydi. Haydar'a:

— Nasıl olur, diyordu, bayağı anlıyor adam.

Haydar sigarasının dudaklarına yapışan tütünlerini tükürüp:

— Türkiye değişiyor Emine can, diyordu, hem de nasıl. Kurtuluş savaşının acele ortaya çıkardıkları, sınırlı bilgileriyle eriyip gittiler. Artık işadamları, bunların vazgeçilmez danışmanları, sanayi kapitalizmine yönelmiş bir ülkenin dış, iç ilişkilerini yürütecek hukukçuları, elbette Malraux'dan da, Marx'dan da Keynes'den de söz açılabilecek. İşimiz küçümsenemez derken kastımız budur. Osmanlılarda, bu sınıfın geride kalmış adamlarının hâlâ andığımız incelikleri, beğenileri, kültür birikimleri, yaşama terbiyeleri vardı biliyorsun. Elbette enişten de öyle olacak, tam bir batı tipi entellektüel iş adamı. Her sınıf kendi güzelliğini de çirkinliğini de yaratır. Bizim çabamız aslolan güzelliği savunmak, emeğin getirdiği, getireceği güzellik için çalışmaktır. Hiç şaşma. Enişten gibi adamlar bizlerin daha iyi hazırlanıp, daha dikkatli olmamızı gerektiriyor. O şişmanlamalarsa, taşra politikacılarıyla, zamparalık imkânları paraya dayananlara kaldı.

Eniştesi müzik dinlemek için bir ara Bayrouth Festivallerine gitmeye, o ahşap yeri görmeye, kendi deyişiyle "Soy müziği içmeye, doymaya," kalkmıştı. Chopin'den söz açıldığında:

— Chopin yemek müziğidir benim için, derdi.

Karısında, yaşamasında dikkatle koruduğu, kendi katının insanlarını yönetmedeki etkisini açıkça bildiği, çarpıcı olma özelliğinin damıtılmış bir örneğini bulmuştu sanki. Güzelliği dillere destan bir kadın, üstelik nazlı, her giydiği yaraşan, hizmetçisini, uşağını konuklarına işlerin nasıl yapıldığını duyurmadan yöneten, çağrılarına herkesin katılmaya can attığı, belki de İzmir'in en güzel kadınıydı karısı. Seçil Sonar Hanımefendi...

— Nerde bekleyecekti Ertegün üsteğmen?

— Saat beşe doğru evin önünden geçer.

— Her gün mü?

— Aşağı yukarı.

— Niye her gün değil?

— Annemin toplantıları olunca. O evdeyken camdan bakamıyorum ki.

— Abla, şimdi kış. Saat beşte hava çoktan kararıyor. Onu göremezsin ki.

Ablası yumuşacık, okşayan bir sesle, ötelerde birine duyurmak istermişçe, yine de anca duyulur gibi:

— Onu gölgesinden bilirim, demişti.

Emine şaşkındı:

— İyi ama o seni göremez ki, diyordu.

— Benim beklediğimi, gözlediğimi bilir, bu da yeter...

— Senden yaşlı ama.

— Hiç de değil. Niye yaşlı olsun. Daha anca otuzunda belki.

Otuz yaşın inanılmaz uzaklığı, ihtiyarlığı simgeleyen yıllar çokluğu ablasının söylediklerinin bilincinde olmadığı inancını vermişti Emine'ye.

— Yaşlı değil mi? Otuz yaşında ya, daha ne olacak...

— Otuzunda bile değil dedim ya. Küçük mezun olmuş, üstelik sınıf birincisiymiş.

— Sana bunları mı anlatıyor?

— Evet, karısı onun bana anlattıklarını hiç bilmezmiş. Okulun en başarılı sporcusuymuş. Atışlarda hep iyi derecelere girmiş. Şimdi elleri titriyormuş. "Artık silahları bıraktım," diyor. Bir de ne dedi biliyor musun?

Seçil'in sesindeki sevi, özen titreyişi Emine'yi de sarsmıştı.

Ablasına yaklaşmış iyice yüz yüze gelmişlerdi.

— Askerlik benim işim değil, dedi. Eskiden erleri döverken küfrü basardım. Şimdi değil küfretmek, öfkelenemiyorum bile. Karım da tutturmuş "Kurmay olacaksın," diye. Kim aldırır kurmaylığa. Boş çuvala döndüm. İçmem de bu yüzden, dedi.

— Kurmay olsa ne olurmuş?

— Paşa olurmuş, yani general.

— Olsa iyiydi.

— Bilmem, ben onu böyle de seviyorum.

Söyleyişteki inanmışlık, duruluk Emine'yi hayran etmişti ablasına.

O gün karşısında eşsiz bir Seçil görüyordu, güzel olduğu kadar da güçlüydü.

— Sev öyleyse, demişti Emine. İstanbul'a gitsen de mektuplaşırsınız.

— Mektuplaşmak yetmez ki.

Ablasının yüzüne basan kızıl dalgalanma, Kiraz'da bazen görüp yadırgadığı her şeyi bilen tutumu anımsatmıştı Emine'ye. "Küçümen oğlana bak ki, bıyığı yetip eli ekmeğe ermeden erlik kocalık taslıyor," dediğindeki yüzdü ablasındaki de.

Mektuplaşmanın yetmeyeceğini tatmış bedenin, kalın kara çoraplar içinde hâlâ çocuk inceliği taşıyan baldırların, duru dik boynun, sarı ayva tüylerinin parıltısıyla süslü ak ensenin, bebek pembesi küçük kulakların, dolu, dönük dudakların görünümlerini, sıkılarak, utançla, sezdirmeden gözden geçirivermişti.

Emine'nin arasız okuma tutkusuyla kurduğu masallar, serüvenler evreninde kadınlarla erkeklerin salt bakışıp, iyi, seçkin sözler söyleyerek, acıkmadan, helaya gitmeden, terlemeden, sümkürmeden uzak, kurulmuş kişiliklerini yok ediyordu ablası.

Emine'nin, düşsel kadınları, erkekleri bambaşkaydı. Kabarık etekleriyle kelebekler gibi kayarak yürüyen o kadınlarla, kılınçlarını onlara adayan yürekli, soylu şövalyeler, karınları ya da böğürleri ağrımadan, kılları ya da sivilceleri olmadan, üstün evrenlerinde yaşayıp duruyorlardı. Onları iyice arıtmıştı düşüncelerinde Emine, annesiyle babasının; düşüncesinde daha ileri gidebilirse, tanışlarının, akrabalarının, hatta öğretmenlerinin bu eşsiz yaratıklara benzemezliğini doğal karşılıyordu. Kitapların anlattığı dokunulmaz yaşantıları olan bu insanların uzaklarda erişilmez bir yerlerde yaşadıklarına inanıyordu.

Oysa ablasının sert bir açıklıkla ortaya koyduğu "mektupla olmaz ki," deyişindeki etin, kanın tutkulu vuruşunu hiç hesaplamamış olduğundan Seçil'i tanıdıklarıyla okudukları arasında nereye koyacağını kestirememişti.

Kısa bir susmadan sonra ablası, tutamayıp açığa vurduğu doruktaki isteklenmesini unutturma gayretiyle:

— İstersen vazgeçelim, demişti. Giderken üşütürsün.

Yakarı dolu bakışlarıyla, sarılıp öpüvermişti Emine'yi yanaklarından.

— Hiç üşür müyüm, tipi dindi. Kızak kayıp eğlendiğime sayarız. Nerde bekler ki? Sen de gidebilirdin ya, annem yok.

— Yok, ben çıkamam. Gidersem oyalanıp kalırım. Üç sokak ötede yatırın yanındaki çıkmaz var ya... Oraya gir, bir bakkal var, ona uğrayacak. Çıkışında seni görür.

— Beni tanır, bilir mi?

— Seni kaç kere anlattıydım. Çok akıllı olduğunu, derslerini su gibi bildiğini de. Adını yadırgamıştı. Babaannemin adıdır demiştim. "Bir gün evlenirsek çocuğumuza Emine adını takalım," dediydi.

— Ama onun başka çocukları da varmış.

Ablası gerilmiş dudaklarına dolup taşan bir iki sözü söylemeden yutmuştu.

Sonra bir karara varmış gibi konuşmaya başlamıştı:

— Ne olacak ki, o çok yakışıklı. Mezuniyet çayında tanışmışlar karısıyla. Sonra, sana nasıl anlatayım, anlayamazsın ki... İnsanın içine kor gibi bir şey yapışıyor. Geceleri kör olayım ki Tanrıya yalvarıyorum yakarıyorum onu sevmeyeyim diye. Sonra da içimdekiler geçer diye de korkuyorum. Karmakarışık şeyler işte.

Seçil'in "kör olayım ki" yinelemesi Emine'ye bir çaresizlik duygusu verirdi.

— O karısını baştan sever miymiş?

— Yok, o şeyler hep sevmeyle olmazmış. Sevince görmesen de, değmesen de yine arıyorsun. Bir erkek çok genç olunca, işte...

Birden Seçil elleriyle yüzünü kapamıştı. Emine, ablasından yansıyan çaresizlikle irkilmişti:

— Anlatsana, üzülme, ne var, ben dinliyorum.

— Evlenmişler.

Ablası yüzünü açmıştı. Gözleri nemliydi. Yanaklarında parça parça kızartılar vardı.

— Tıpkı annemle babam gibi. "Seçil, elimin altındaki bir kadından ötesini pek önemsemedim," dedi. "Karım da karşı koymadı. Benim neyle rahat ettiğimi bilir. 'Geçici maceralar bir erkeğin hakkıdır,' der, 'yeter ki yuva bozulmasın.' Hani gazetelerde dergilerde, bir erkeği nasıl elde tutabilirsiniz diye yazılar çıkar ya... sana gülünç gelecek Seçil, sanki karım onlarla eğitmiştir kendisini. Öteki kadınlara gelince hazırdılar." Ne fena demiştim ben de, böyle konuşmanız. Hiç romantik değil. "Değil ya Seçil," demişti, "biz romantizmi ardımızda bıraktık. İşte bu hayattır. Sen daha kırılmadın, ufalanmadın. Nasıl olsa geçicidir romantizmin. Bir süre onun binbir uçucu zenginliğiyle oyalanırsın. Ne var ki sen beni başkalaştırdın, çocuk. Erzurum sürgünü olmam, Erzurum'u seçmiş olmakla yer değiştirdi. Tükenmez karlar kışlar ülkesinin kapanmış eski ipek yollarını aradım, geçende kaleye çıkıp. Ovaya, düzlüğe baktım. Trenin gelişini gözledim. Tren yolları o ipek yolunun çizgisine çekilmişti benim için."

Ablası Emine'yi unutmuştu.

Bir hastanın ateşli sayıklamaları gibi yanaklarında çukurlar açan dalgın gülümseyişleriyle, derin soluklarla anlatıyordu.

Emine sessiz, saygılı dinliyordu onu.

Çevrelerinde zamanın geçtiğini belirten bir şey yoktu sanki.

Dışarda koyulmaya başlayan günün karlara saldığı küllü aklık, pencerelere dayanıyordu.

Kar küreyicilerinin bağırışları yükseklerde eriyordu.

Kızakların çıngırak tınıları bir süre havada asılıyor, sonra karların çiğnenerek ezilen kütürdeyişlerine karışıyordu.

Kiraz'ın dışarda sobanın küllerini boşalttığını belirten maşa, kürek sesleri, odalarındaki saç mangalda korların tülleşerek erimesi, ablasının körpe yüreğinde boy atan sevginin sıcaklığına eş düşen görüntüler olmuştu.

Sevmenin coşturuculuğunu, gücünü tanımak, çocuk Emine'nin içindeki bilinmez tepkilerin, utancın, ayıplamaların, yataklarını bulup yerleşmelerini sağlamıştı. O Kiraz'ı da, Nazik kadını da insanlar çalıştığı, ocak yandığı gün açılıp çıkıveren kapalı avluyu da, Leylim ninenin sıcağı görünce tütmeye başlayan yıpranmış kaputunu da, bazı sa-

bahlarında saçılıp toplanan renklerle dolu duygularının da böylesine coşturucu bir şey olduğunu anlayıvermişti.

Ablasının sevmekle bir suç işlemediğini ucundan ucundan çıkarmıştı.

Seçil tutkulu anlatımını sürdürüyordu:

— Sonra dansa kalktık. Bana "Kimin kızısınız," diye sormaz mı! Masaya gelip de bizle tanıştırıldığında, annemle babamla iyice konuştuydu. Emine ben hiç öyle doğrudan yüzüne bakamıyordum. Hani biliyorsun ya, bundan önce gittiğimiz düğün vardı ya, ordaydı işte. Hani canım saçlarımı salmama annem izin vermediydi. Çok değil geçen zaman. İlkten ona iyi davranmışlardı. Benimle dans etmesine göz yummuşlardı. Çünkü albay övmüştü Ertegün üsteğmeni. Peki şimdi ne değişti ki... Büyüklerin her şeyi neden didik didik dikkatten geçirdiklerini bilmiyorum. Hep bir şeylerin iyi gitmediğini söylüyorlar. Biz seninle karşılıklı gülüşüveririz ya, buna bile kızarlar. Deli misiniz, durup dururken ne gülüyorsunuz, diye... Oysa hiç de durup dururken gülmeyiz değil mi?

Emine gülüvermişti.

Ablasının dediği gibi taşıveren bir itiydi bu gülüş de.

— Gördün mü, böyle bunlar. Sevinmeye bile izin almak gerek. Dansta bana "kimsiniz" demişti. İnsan tutamıyor kendisini, gülüverdim. O aldırmadı, konuştu. "Yerlisini, sonradan gelmişini, bütün kadınları aşağı yukarı gördüm. Genç kızlarını da. Bir sizi mi görmedim, niye?" dedi. Kendimi tutamıyordum gülmekten. Yine de ona bakamıyordum tabii. "Demin tanıştırdılar ya, Selahattin başöğretmenle Nüveyre öğretmenin kızlarıyım," dedim. Toparlanmak için dudaklarımı ısırdım. "Gülmeyin Seçil Hanım," dedi. "Çok dalgınım; çok dikkatsizim. Sizin sandığınız kadar da üsteğmen değilim." Şimdi sen olsan bu söze dayanabilir misin? Tersi oldu, güleceğime durgunlaştım. Çevreme hiç bakmıyordum. Bir ara iki kızın dans ederek bize yaklaştıklarını görür gibi oldum. Albayla şişman karısı da yanımızdan soluyarak geçtiler. "Öyle ya dalgınım Seçil Hanım, kusura bakmayın," dedi. "Babanız anneniz sevimli insanlar. Annenize benzemiyorsunuz. Belki bu yüzden aranızda ilinti kuramadım." Kalbim öyle çarp-

tı inan Emine. Başkaları duyacak sandım. Çünkü ben duyuyordum. İnanmazsın ya, kalbimin gürültüsünü kör olayım ki dışardan duyuyordum. Evli olduğunu benden saklamadı, "Evliyim," dedi.

Burada Emine, İclâl öğretmenin sözlerini anımsamıştı. "Niçin evli olduğunu söylemedi. Toplumun değer saydığı her şeyimi seve seve verirdim."

Demek ki Ertegün üsteğmen yalancı değildi.

Ablasına rahatlıkla baktı.

O anlatmasına ara vermemişti:

— Karısı gelmek istemiyormuş. "Otursun oturduğu yerde," diyor üsteğmen de. "Benim işim karımdan zor. Buradakiler memur, subay aileleri, bekâr adam istemezler. Üstelik beni göz alıcı buluyorlar Seçil Hanım. Hiç hoşlarına gitmiyorum. Anlayın Seçil Hanım, aile dedikleri şeyin pamuk ipliğine bağlılığını. Eninde sonunda bu temeli sarsmak bir güzel adamla, bir güzel kadına kalıyor. Şimdilik izleyip bekliyorlar. Yakında albay, ya da yarbay çağırıp karımın, çocuklarımın burda hiç sıkılmayacaklarını erkekçe şakalarla anlatırlar. Sonra bekâr öğretmen hanımlar var. Kadınlıklarını yok etme çabalarını unutup rastlaştığımızda bir adım süresi kalakalıp bakıyorlar bana. Gizlenmiş, yakıcı bir tutku geçiyor gözlerinden. Yakışıklılığımın kolaylığını deniyorlar. Değil, değil... İki yıl önce bir emir erim vardı. Sırım gibi bir Kürt. Yarı Türkçesiyle 'Siz albay olaydınız komutanım' demişti, 'ne yaman olurdunuz.' Düşünün Seçil Hanım beni üstelik yüzbaşı sanıyordu. Ne demek istiyorum. Karışık sözler bunlar. Aldanmayın ben kaba saba bir adamım. Bizlerin incelik diye edindiklerimiz göstermeliktir. Kimse yokken burnumuzu karıştırıp, pislik topaklarız. Ayaklarımız kokuyorsa ona alışırız, hatta çoraplarımızın kirden katılaşmışlığına gülerek bakarız. Üst olmanın gereğidir diye gittikçe... İşte o emir erime de nasıl kabalık edip vurucu kırıcı göründüysem, albay olmamı istedi. Bunları size niye anlatıyorum. Ürkmeyin, çenem düştü. Beş aydır kimseyle doğru dürüst konuşmadım, ondandır." Ellerim titriyordu Emine. O hep durmadan anlatıyordu. "Siz çocuk sayılırsınız daha," diyordu. "İçiniz filiz filizdir, çünkü çocuksunuz. Hem çok güzel bir çocuksunuz. Dinlendirici, düş dolu bir güzellik bu. Bu gör-

düğümüz kalabalık var ya, evlerinde oturup yüreklerini yalnız kanı temizlemeden öte işe yaramaz bir hale getirmişlerdir. Onlara bir şey anlatamam ki. Kendimi işe yaramaz saydığımı anlatamam ki anlamazlar. Şimdi gülünç bulacaksınız ya, ben bir ara şiir bile yazdım. Elimde kalem, saatler, hatta günler boyu, mısralar düşündüm. Her şey temelden bozuk. Bense otuzumu tuttum, yaşlanıyorum. Canım sıkılıyor, bu canım sözüne hep takılırım. Niye sıkılıyoruz demeyiz de, çoğunluk 'canım sıkılıyor' deriz. Çünkü özümüzü duyarız sıkılırken. Acı duyarken, severken, sevilirken. Eh işte laf laf... Bugün o kadar içmiş de değilim. Bir ara uzak liman şehirlerine merak salmıştım. Marsilya, Portsait, Cebelitarık, Hamburg gibi. Azgın bir kaçma isteğine kaptırdım sonra kendimi. Olmadı, tabii kolay mı? Kolayı içmekti, onu seçtim."

— Hepsini o gece mi anlattı?

— O gece de, daha sonraları da hep anlattı. Ses etmedim, dinledim, ezberledim. Ellerini hiç sevmezmiş. İşe yaramadılar diye. Hiçbir şey üretmediler, sadece hazırı kullandılar diye.

— O ne demek?

— Bilgisiz görünmemek için sormadım. İlerde öğreneceğim. Aptal bir kadın olmaya niyetli değilim çünkü.

Havanın kararmasını neden sonra seçebilmişlerdi.

Ablası doğrulmuştu.

Konuşma süresince, devinmeleri bilinçsizdi.

Kimin nasıl oturduğunu, ya da ayakta olup olmadığını görmüyorlardı bile.

Aralarında kurulan dayanışma içlerini ısıtıyor, kardeşlikten de öte, kopmaz bir bağın geliştiğini seziyorlardı.

Yıllar sonra Karşıyaka'da lambri duvarlı, kara, pembe damarlı İtalyan mermerinden şömineli bir apartman katında ablası berber dönüşü

saçlarının "gereğinden çok kabartılmış" olduğundan söz ederken, ablasına her şeyin yakıştığını hatırlatan Emine'ye:

— O eskidendi, diyecekti Seçil. Erzurum'dayken üstüme ne geçirsem sokağa fırlardım. Sakınmasızdım. İlerde geceleri boynumu kremleyeceğimi, bunu da tam bir alışkanlıkla şaşmadan yapacağımı kim söylese anlayamazdım. Kadınlık kolay değil Emine. İnsan kendini amansızca izliyor. Tartıya çıktığımda değil kilo, aldığım grama kahroluyorum. Estetik ameliyat var ya, şimdi erkenmiş. Giyim de ayrı bir sanat oldu. Üstelik göstermelik değil inan ki yaptıklarım. Kocama destek olmanın bir yolu bu. Vogue dergisinden seçim yapabilecek bir ortamda yaşıyorum. Yok, gülme ne olur. Gözlerim biraz kızarırsa o gün giydiğim hiçbir şeyi yakıştıramıyorum kendime. Ben kocamın övünç duyduğu yaşama ayrıcalığının bir parçasıyım. Bundan da yüksünmüyorum. Her sıkıntımın bedelini acımasız ödetiyorum.

— Neyle?

— Sus şimdi de bırak konuşayım.

Emine alaylı gülüyor:

— Konuş güzel Seçil.

— Bir de şimdilerde senin gibiler var. Bir trençkot ya da bir kaban çekip, omuzdan askılı çantasıyla da donanarak, içine de kitaptı sigaraydı.

— Birinci sigarası, diyor Emine.

— Saçları elleriyle taranıvermiş, güzelim genç göğüslerini süeterle bastıran sizler başkasınız kızım. Bir erkeğe yaklaşırkenki tutumunuzun yapmacıksızlığına şaşıyorum. Alışılmadık bir şey bu. Kuşku bile verdi bana. Böylesine dümdüz anlatımlı bir kadınlık Erzurum'dayken evet, yüz yıl geçmiş gibi geliyor bana.

— Yok canım abartma Seçil, o kadar çok olmadı. Hani Ertegün üsteğmen vardı.

Ablası balkona doğru yürüyor.

Limana giren büyük bir yolcu gemisinin giderek genişleyen güzel aklığına bakıyorlar.

— Ertegün üsteğmen çocukluktu, annem haklıydı. Arada sıkılmıyor değilim ya, düzenimizin olanakları, güzelliği, rahatlığı da inkâr

edilemez. Annem haklı. Gerçi şimdi subaylar da farklılaştılar. Yaşamaları değişti. Altlarında arabalar. Enişten anlatıyor. Büyük girişimleri de varmış. Hani şu araba fabrikaları, ticari kuruluşlar. Ben böyle şeylerden sıkılıyorum. Bizim varlık anlayışımız bir kat, bir araba sahibi olmaktan öteye geçti epeydir. Görüyorsun iki daireyi birleştirdik. Dört yüz metrekare oldu burası. İsviçreli kız da çocuklarla ilgili. Kelimeyi bulamıyorum. Durumum içinden çıkılabilecek kadar rahat değil desem, ters olacak, bilmiyorum işte. Gülme gülme, sen de ya kızar kapışırsın, ya da gülersin. Annem haklı, evet bir de senin gibiler var. Sevmeyi önde gören, sevgiyi savunan.

— Hep değil Seçil'ciğim. İlişki sevgi diri oldukça sürdürülüyor. Güzel, doğru olan da bu.

— Ya sen sevmiyor musun?

— Elbette seviyorum.

— Desene ondan yürekten savunuyorsun.

— Sevginin ölmezliği doğrudur Seçil.

İki yıldır artık abla demiyordu ona.

— Sevgi deyince sizin aklınıza geliveren hep kadın erkek ilişkisidir. Seçil'ciğim oysa biz işi çok geniş alıyoruz. İnsanlık bilincine varmış, varma hakkını elde etmiş, emeği ile dünyayı her gün kuran bütün insanları kapsayan bir sevgi anlattığımız, önerdiğimiz. Sevmenin kadın erkek ilişkisinde de yücelticiliğini yadsımıyoruz. Asıl geçici olan etsel tutkudur. Sizse sanırım sevgi diye bunu tanımlıyorsunuz.

— Ya sen ortanca, sahiden sevmedin mi ki?

Görkemli ortamı yırtan bir içtenlik aydınlanıyor ablasının yüzünde.

Gemi limanı selamlıyor.

Üç kez bas sesiyle duyuruyor gelişini.

Martı sürüsü denizi sesleriyle bölüyor.

Gemiyi yine birlikte izliyorlar.

Ayağa kalkıyor Emine.

Pantolonunun ardından frenk gömleği dışarı taşıyor. Haydar bir yerlerden sesleniyor sanki. "Kız tezcanlı gömleğini topla," diye.

— Seviyorum, dedim ya Seçil.

— Sorduğum bu değil? Yattın mı?

Bir an karşılıklı duruyorlar.

Gemi demir atıyor.

— Sevince, kafayla yürekle sevince vücut niye sakınılsın?

Ablası yumuşacık yanaşıp Emine'nin omzuna başını dayıyor.

— Annem duymasın.

— Sormadı, söylemedim.

— Annem sormasın, sen de söyleme.

Başını kaldırıyor Seçil. Sarıya boyalı saçların maden parıltısı çakıyor odada. Emine'ye:

— Yüreğine iner kadının, diyor. Ankara'da yılın anası seçiyorlar biliyorsun. Anamız da derneğin seçicilerinden. Örnek bir kadın olmak zorunda.

— Öyle mi?

— Bilsen nasıl da beziğe, konkene merak sardı son yıllarda.

— Parayı nerden buluyor?

— Alayı bırak Emine.

İçeri giren hizmetçi çiçekçinin adamının kapıda bahşiş beklediğini söylemişti.

— Dur bir dakika. Bu gece kalsana bizde. Biliyorsun evlilik yıldönümümüz.

Ablası çantasından birkaç kâğıt para tutamlayıp hizmetçiye uzatıyor.

— Emine bu parayı ver çocuğa. Çiçekleri şimdilik arka balkona alıverin, serde dursunlar.

Hizmetçi kapıyı yeniden açtığında bulundukları yer çeşitli çiçeklerin bileşiminden oluşan yoğun düşsel bir kokuyla doluyor.

— Kalmayayım seçil.

— Eniştenden iyi bir para alabilirsin partin için.

— Senin verdiğin de fena değil. Üstelik konuklara beni Mine diye tanıtma zahmetinden de kurtarırım seni.

— Hadi gücenme.

— Küçüklüğümden beri adım alay konunuzdu. Şimdi ise onur konusu yaptınız.

— Yok yok, senin gibi modern görünüşlü bir kıza yakışmıyor bu ad.

— Yapmayın yahu... Modernin adla sanla ilgisi neymiş. Hem hizmetçinizin adı da Emine değil mi? Bu da hoşuna gitmiyordur.

— Emine'ciğim ne olur yine kabuklarını takınma. Kal işte. Çok mutlu olacağım, seni sevmez miyim sanıyorsun. Artık okumuyorum. Senin didiştiğin düzenin kaynaklarını bilmeye niyetim yok. Kardeşimsin, seni seviyorum. Arada avuçlarıma ter basıyor. Bir an kopuveriyorum olduğum yerden. Olup biteceği o kadar. Tüllerle bürülü bir yatak odasında, sessizliği çoğaltılmış bir özende uyumanın ılıklığını biliyorum şimdi. Seçtiğim dünyayı elimde tutmaktan yanayım. Söylediğimde alay ettin. Erzurum'dan bu yana yüz yıl geçti. Sizlere gelince, gençliğinizle neyi değiştirebileceğinizi sanıyorsunuz?

— Sanmak değil bu, bilmek. Sen beynini körelttin. Işığın donmuş bir güzellik olup kaldı yüzünde.

Ablası gözlerini kaçırıyor, sesi kırgın:

— İlle de gidiyorsun ha?

— Akşam otobüsüne yetişeyim.

— Ortanca, üşümüyor musun?

— İzmir İstanbul'un yanında ılık sayılır.

— Kabanın hazır bak, ordaki güllü paket senin.

Ablasının onun ölçülerine göre diktirdiği kabanı giyiyor.

İzmir sosyetesinin en güzel kadınlarından Seçil Sonar, onun ablası, bir ana sevecenliğinde armağan istemeyen, almayan kızkardeşine yılda iki büyük zorla armağan ediyor. Daha doğrusu bu bir armağanlar takımı oluyor. Çantası, eteği, süeteri, pantolonuyla tamamlanıyor bunlar. Bu kez de kabanın dikimine, kumaşın uyumuna, istese de kusur bulamıyor Emine.

— Sağ ol Seçil, diyor.

Gemi artık kıyıda.

Ablasının sarışınlığı bej kadife koltukların ortasında, elektrik parıltısı dikliğinde. Benzetildiğinden beri de Marilyn Monroe bir dudak boyayışıyla ağzının dolgunluğunu göz alan bir çekicilikle sunuyor. Saçlarını yeniden parmak uçlarıyla kabartıp indiriyor.

— Kal ortanca, diyor.

Emine'nin yanına yaklaşıp birden öpüveriyor yanağından. Saçlarından, güzel, pürüzsüz, apak boyundan dağılan bu etkileyici kokunun pahasını düşünüyor Emine. Hem böylesine ağır baskın, hem anca duyulabilir olması ilginç.

— Tonton Seçil, diyor Emine, çok güzelsin ya, ben kalamam burda. Sana uzunca küsemiyorum ama, bu, aranızda boğulacak gibi olmamı da engellemiyor.

Ablası son sözleri duymamışça konuşuyor:

— Hem anamız da yarından sonra geliyormuş İzmir'e Emine. İyice matrak olurdu.

— Artık o kısır çekişmelerin de ilginç yanı yok. Anamızı göresim gelmiyor.

— Nüveyre'den çekinecek bir şey kalmadı. Damat çok paralı. Meslek desen yüksek. Benim her dediğime evet diyor şimdi öğretmen annemiz.

— Hani iyiliğimiz için çabalıyordu ya anamız Seçil.

Seçil susuyor. Yüzü gölgeli.

Düşünüyor Emine.

Erzurum'un çevrintili, dinmez karlarını.

Tren seslerini.

Sabah güneşinde elmaslaşan buz sarkıtlarını, soğukta camlaşan ıssız gökyüzünü.

Neydi küçük genç kızın ona söylediği. Basit ama saplanıveren sözcük. Buluveriyor:

— İçinde seni yerinden oynatan, bir kor var mı Seçil?

Ablası hızla bir şey yapmak için davranıyor, hemen cayıyor. Elindeki tek taş iri pırlantanın yalımları kesme aynada mavileşip, dönüyor.

— O kor mu? Deli kız, çılgın kız, sus artık. Yara kanırtmaya bayılırsın sen. Yüz yıl geçti dedikse, demek ki biz de yüz yıl yaşlandık.

Sarılıveriyorlar birbirlerine.

Ilık, sevecen bir gömülüşe düşüyor Emine.

Karşı koyamadığı o bildik bağlılığa kayıveriyor. Bulundukları yerin görkemi siliniyor.

— Senin işin zor Seçil. İnsanın eliyle, koluyla, ağzıyla, burnuyla bu denli uğraşıp sergilemesi zor.

— Ben değil masörüm, manikürcüm, berberim, terzim uğraşıyor. Hem başka ne yapacağım? Bizler güzelliğimizi dalgın, mutsuz, hoppa ara sıra çılgınlıklar yapabilir sanısı veren bir alçakgönüllükle taşıyoruz. Çevremdeki kadınlar varlıklı, sözü geçer bir erkeğe sığınmanın, onun süsü, gurur duyduğu bir parçası olmanın kolay zor yaşanırlığını bilirler. Aramızda ölçüyü kaçırıp kliniklerde mutsuzluk tedavisi geçirenlerimiz var. Madem artık kadınsın, konuşabiliriz. Bazılarımız sevişirken doruğa varıp, boşalırlarsa yaşlanacaklarını bile sanıyorlar. Bazılarımız soğukluğun sınırlarını kırmak için küçük kaçamaklar yapıyorlar. Bazılarımız büyük paraların döndüğü çağrılarda karşı cinse duyduklarını bakışmalarla, değmelerle sınıyorlar. Yok yok, bunları bizlere acıman için söylemiyorum. Biliyorum değil acımak, varoluşumuzu kabul etmiyorsunuz.

— Ne yazık ki varsınız Seçil.

— Hayır, ben kendi durumumdan söz açmıyorum, dikkatli dinle beni. Hiç girmediğin bir çevreyi öğretmeye çalışıyorum sana. Her türlü pisliği, zayıflığı, hasedi dışa açmadan, garip bir dayanışmayla sürdürüyoruz. Benim kusurumun savunulması aslında onların kendi ayıplarının savunulmasıdır. Arada oyun dışına çıkıp intihar edenlerimiz bile olabilir. Yine de kimse yaşama biçimini değiştirmeyi düşünmez. Düşünemez. Sen bir insanın gak deyince et, guk deyince su ve daha neler nelerli, hiç aksamayan rahatlığı yaşayıp alışmasını anlayamazsın.

— Aferin Seçil, sandığım kadar da düşünmekten caymış değilsin.

Emine geri çekilip bakıyor, güzel kadına. İri hareli gözlerinin altındaki incecik ipek görünümlü çukurlarda mavi yorgunluk izini seçiyor. Bir çocuk teniymişçe dokunmaya kıyılmayacak derideki saydamlığın çekiciliğini zedeleyen tek şey, bu uçuk leylak maviliği.

— İçki içiyorsun değil mi Seçil?

— Çok değil Emine. Bilirsin bizim töremizde alkolik kadın pek yoktur. Sana plak çalayım mı? Sen barok seversin, bir Bach koyacağım.

— Koy ablacığım.

Seçil demeyi unutuverme didikleyip durdukları konuların çok yaklaştırdığı iki kişiden ablasının yaşama deneyinin yorgunluğunu, aksayışını, açık yüreklilikle sunmasıdır Emine'ye bu etkiyi yapan.

Seçil eğilip müzik dolabının cam kapağını açıyor. Belki de cam değil. Şimdilerde plastiği olağanüstü geliştirip, sarısını yok ederek, cam keskinliğini, duruluğunu kazandırdılar. Koyu, derin kahverengi seslere altın yaldızlı noktalar saçılıyor. Kral morları da var arada.

— Demek ki Ertegün üsteğmeni unutmayan bir sensin ha Emine?

— Kor filan kalmadı, dedin de...

— Yıllar geçti Emine, unutuyorsun. İki çocuk yaptım. Annem de babam da memnunlar. Ben fırtınalar yüklenecek gibi yetiştirilmedim, engellendim. Beni suçlama.

— Deli misin Seçil. Ben genç kızlığa geçerken sen bana öylesine güzel bir şey açıklamıştın ki, şimdi o direnmeye böylesine nasıl yabancılaşırsın? Anneme kafa tutmuştun. Sevdiğin adam için. Hatırlasana.

— Neyi?

— Anlatması uzun sürer.

— Yok anlat.

— Gecikiyorum.

— Peki ben anlatayım Emine. Battaniyeden yapılma paltomla liseye gittiğimde arkadaşlarımın alaya alışlarını ilk günlerde anlayamamıştım. Türkiye'de büyük şehirlerde daha da zorlu anlaşılıyor yoksulla varlıklının arasındaki fark.

— Erzurum'da soğukta korunmaya yeterdi, değil mi giydiklerimiz Seçil.

— Öyle. Sonra ilk yıl dayanamayıp uyku haplarını içtiğimde beni kurtardılar. Anneannem başını çatmıştı. Ev nane, limon kokuyordu. Anneannemin titizliğini bile ona unutturan, kedilere duyduğu sevgiyle şımaran Tekir'le Sarman da odadaydı. Doktor ihtiyar, sol kolu felçli bir hekimdi. Ne kadar zaman başımda beklemişti bilmiyorum. Gözlerimi açınca onu görmüştüm. "Yazık sana kızım," dedi. "Gençliğine, güzelliğine yazık. Neyin eksik ki!" Dışarda bo-

zacılar geçiyordu. Koyu bir kış vardı. Yeniden dirilmek hesaplamadığım bir işti. Nasıl suçlu bulmuştum kendimi anlatamam. Utancımdan yorganı başımdan aşağı indiremiyordum. Koyu bir İstanbul kışı vardı o yıl. Anneanneciğim neden bilmem arasız dua ediyordu. Dedemin o bilmem ne sınırı mıntıkaları komutanıyken çekilmiş fotoğrafına doğru sık sık okuyup üflüyordu. Yoksa bana mıydı üflemeleri dersin? Üç gün sonra çorba içmek için anca yatakta doğruldum. Anneannem, "Kızım, Seçil'im," dedi. "Yanlış şeyler yapıyorsun. Anneciğine bile yazmaktan kaçındım. Bıraktığın mektubu zar zor okuduğumda pek acıdım yavrum sana. Her gönül acısı böyle geçiştirilmez. Erzurum'da kalbine onca yakışıklı görünen adamı Teşvikiye'ye getirsen, bakalım sana yakışıklı görünür mü, beğenmezsin bile. Git, gez, açıl. Çok güzel bir kızsın sen." İşte böyle. Bu sözlerin doğruluğunu, ya da hayattaki geçerliğini sonradan sık sık düşündüm.

Hizmetçi salonun kapısında belirdiğinde ablası her yanı dolduran yaylı çalgıların sesiyle karışıp sönen konuşmasını sürdürüyordu.

Emine o karşılaşmalarında yaşadığı durumu ilk kez doğrulamaktan cayan Seçil'in Ertegün'ü ciddiyetle anlatmasını durgunlaşarak dinliyordu.

Ablasını yadsıyamayacağı bir temele oturtmak niyetiyle girişmişti konuşmaya. Seçil umduğundan da daha hazır çıkmıştı karşısına.

— Hanımefendi, pedikürcünüz geldi. İçeri alayım mı? diye sordu hizmetçi.

Ablası bakmadı. Gözlerinden taşan yaş damlacıklarını yanaklarına inmeden köpük uçuculuğundaki mendiliyle bastırdı. Sonra kayar gibi kalkıp, yaklaştı Emine'ye.

İncelen viyolonsellerin arasından bir çellonun kalınsı boğukluğu öne geçti. Yeniden öpüştüler. Yabancılık belirsin istedi Emine. Biraz daha kalsa ablasıyla korkunç bir bütünleşme olabilirdi.

Önceki gelişinde yenik düşürdüğü ablasının isterik savunmalarına verdiği dondurucu karşılıklar parladı söndü.

Bir önceki gelişinde mayıstı.

Anneler Günü için birtakım paketler hazırlıyordu Seçil.

Uçakla Ankara'ya postalanacaktı. Bu paketlerden birinin içinde değerli bir elmas yüzük vardı.

Emine'nin böylesi aşırı gösterişlere duyduğu tiksinti kavgacılığını coşturmuştu. Ablasının ak devekuşu tüyleriyle süslü ağır ipek sabahlığı içinde şımarıkça tutturduğu koşturu daha da sıkıntı vermişti.

— Kocana arasız kıymetli taşlar aldırmanın nedenini hiç düşündün mü Seçil, demişti. Beğenmediklerin de sevgili annemize armağan oluyor. Ben senin adına düşündüm. Elinde mülkün olsun istiyorsun. Kocanla aranızda bundan öte dayanıklı duygu bağları yok.

Ablasının rahat, gevşek davranışları hızla toparlanmıştı:

— Terbiyesizlik de mi başkaldırı oluyor sizin aranızda yoksa?

— Ya Anneler Günü'nü Amerikalılar bulmasaydı ne olacaktı?

— E, her işi böyle alırsanız tabii söylenecek söz yok.

Yeniden bir çatışma olmamıştı ilk kez.

Beklenmedik özeleştirilere girmişti Seçil.

Konuşmadan kocaman paketi aldı, çıkışa yürürken deminki kavrayıcı, sıcak iklim kokuları yeniden sardı her yanını.

Hizmetçinin düzgün adımları, boydan boya serili Çin halılarının sesleri emen yumuşaklığı, kat çıkış kapısındaki apartman içi telefonun kadife kaplı almacı. Geniş geçeneğin iki yanına asılmış değerli basım iki Bruegel röprodüksiyonu. Düğün ve Yaz. Halkın Flaman resmine geçişine neden olan büyük yaratıcılardan birine duyduğu beğenme, ısınıveriyor Emine'de. Akıl ürünlerinin, becerinin ulaştığı sonsuzluğu, insanın utkusunu, özünü bir anda sımsıkı topluyor içinde.

"Parayla her şeyi satın alabiliyorlar. Bunları buraya asmalarının tek nedeni, çevresindeki kemik akı, uçucu yeşil renkleri seçkinleştirmelerinden. Köpek keratalar! Biz de gelip bunlardan para mara topluyoruz."

Yatışıveriyorlar. Haydar yaz resminin başak derenleri arasında sanki.

"Bir devrimci her yerde görevli olabilir, görünebilir, yeter ki işlevini yitirmesin," diyor.

Bütünleşemediği bu yerlerden hemen uzaklaşmak isteğiyle adımlarını sıklaştırıyor.

Kapıyı açarken hizmetçi ardından yetişiveriyor.

Kilide uzanmak isteğiyle. Oysa Emine açtı.

— Zahmet oldu size Emine Hanım.

Kızın yüzü suçlu.

— Sağ ol Emine, biz de açabiliriz kapıları, yorma kendini.

Kapı ağaç tutamaklı; pembe mermerli geniş sahanlığa açılıyor. Karşılarında postacı, elleri zarflarla dolu.

— Seçil Sonar Hanımefendi için. Telgrafların alındı kâğıtlarını imzalatmanız lâzım, mektupları da...

Merdiven dönüşleri kızıl koca bakır saksılarda boy atan koyu yeşil bitkilerle süsleniyor.

Genç kız eğilmiş, yatağın ucunu kaldırıp alttan çıkan kitabın arasına sakladığı mektubu bulmuştu. Kitap *Ortaokullar İçin Batı Edebiyatından Seçmeler*'di.

Zarfın kalınlığında içinde çok katlı bir mektubun olduğu belirginleşiyordu.

Emine zarfın ucuna iğneyle iliştirilmiş kopuk yaprağı görmüştü.

Öylesine taşkın, yersiz bir tutum gibi gelmişti ki bu Emine'ye.

— Niçin bunu buraya taktın abla? diye sormuştu.

— Ne olacak orda durursa?

Ablasının gözleri dolu doluydu. Suskun bakıyordu Emine'ye.

— Peki yaprak da kalsın, şimdi mi gidicem?

— Yok daha vakit var, ben sana söyliyecem.

— Peki.

Kiraz sobayı kurcalamayı sürdürüyordu.

Emine annesinin Kiraz'a söylemesini istediklerini unutmuştu bile.

Kiraz'sa sıkılmaya başlamıştı, yaptığı gürültülerden belliydi. Evin

kızlarının her günkü süreyi aşan bu içerde oturuşları ondaki birkaç söz edebilme isteğini sonunda bastırmıştı. Sobaya atılan odunların gürültüsü yeniden geldiğinde camdan çekilen ablası:

— Tamam, giyin hadi. Geçiyor, demişti.

— Ben bir şey duymadım.

— Hadi, tamam...

Ablasının da hızlandırdığı bir çabuklukla sıkıca sarınıp, sokağa, alacakaranlığa çıktığında karın dindiğini görmüştü.

İkindi namazından dönen iki adamın ardından yürümeye başladı.

Sokak bir süre sonra karların mavimsi aklığıyla belirmişti.

Ertegün üsteğmeni ablasının söylediği yerde bulunca dikilip kalmıştı karşısında öylece.

Genç adam dışa taşmış yarı sönük birkaç ışık parçasının içinde, haki rengi üniformasının üstüne geçirdiği parkasıyla, karanlıkta kalan yüzüyle kıpırtısızdı. Emine, yüzünü görse, işinin daha kolaylaşacağını düşünmüştü o gün. Konuşacağı kişinin yüzünün görünmeyişi onu, çekingenleştiriyordu. Bir an dönüp kaçmayı kurmuştu. Diz boyu battığı karların yumuşak soğukluğunda düşe kalka eve sığınmayı istemişti.

Bir de işkencecilerin odasında gözleri bağlıyken bunun eşi bir tedirginliğe kaptırmıştı kendini. Uzun bir bulanıklıktı o. Karşısındaki ya da her yanındaki sayılarını çıkaramadığı arasız sövüp tartaklayan insanları Emine göremiyordu. Yüzleri, onu acıtan elleri öylesine görmeyi istemişti ki. Gözlerine biriken şaşkınlık ve tiksintinin iletken gücü işkencecilere vuracaktı kuşkusuz. Nasıl aşağılık bir tutumdu o. Demek ki hiç güçleri yoktu. Tanıksızlığın sonsuz kaçamağına muhtaçtılar. İşkenceci oluşlarını bile gizleyerek sertliklerini anca ayakta tutabiliyorlardı. Köpürüyorlardı. Küstahtılar. Belki de yaşam boyunca pel-

temsi bir sıvının içinde çürüttükleri kirli, renksiz, kokuşmuş her türlü irinli salgıyı dillendirmenin boşalımıyla kendilerinden geçiyorlardı. Yüzlerini, ellerini, onları başkalarına insan gibi gösteren her şeylerini saklayarak.

Bakkaldan çıkan ehramına sarınmış bir kadınla çocuk onları görmeden geçmişlerdi.

Yağış dinmişti.

Isı eksinin altına doğru hızla iniyordu.

Soludukça, soğuğun boğazına çarpan sertliği gözlerini yaşartıyordu.

Gün batalı çok mu olmuştu?

Erzurum yaylasının bildik diri kışında, o saatlerde kimse kimseyi görmek için ayrıca çaba gösteremezdi. Çünkü beklenmedik anda başlayacak yeni tipi ile kar duvarları örülür, aşılmaz setler oluşuverirdi.

— Emine siz misiniz?

— E e evet.

Sevinivermişti Emine.

Duyduğu ses yumuşak, dostçaydı.

Elini uzatmıştı Ertegün üsteğmen.

Bir büyüğün elini sıkar gibi, aynı saygılı tutumla sıkmıştı elini.

Emine, soğuğun yitip gittiğini, paltosunun kalınlığını, atkısının ağzına dolduğunu duyuvermişti.

— Ablam size bir şey yolladı da.

— Teşekkür ederim Emine. Bu soğukta seni yorduk. Teşekkür ederim, teşekkür ederim. Bu mektup... teşekkür ederim.

Ertegün üsteğmen zarfı almak için eğildiğinde yüzü o soluk sarı aydınlığına vurmuştu.

Şapkası yoktu.

Buna çok şaşmıştı Emine.

Bir subayın ilk kez şapkasız olduğunu görüyordu.

Yoksa kolunun altında mıydı şapkası?

Tıraşı uzamış yüzünün yorgunluğu Emine'ye üzüntü vermişti.

Gözleri ölgün ışıkta bile belirgin ışıltılı, parlak yeşiliyle açığa çıkıyordu.

Zarfı verirken ucuna iliştirilmiş kuru yaprağın dağılıp döküldüğünü görmüşlerdi.

Ertegün üsteğmen gereksiz yere elini alnından geçirmiş:

— Yaprağın dağıldığını ablana lütfen söyleme olur mu, çok üzülür.

— Peki söylemem. Cebimdeyken bozulmamıştı hiç.

— Neyse sen söyleme. Daha çok gençtir o. Bunun değerini ikimiz de onun gözüyle göremeyiz. Sen çocuksun, ben otuzumdayım. Oysa o, çok genç. Bu yüzden kuru yaprağı hepimiz ayrı değerlendiririz. Seçil de ilerde böyle bir sevdadan ya utanacaktır, ya da gülüp geçecektir.

— Peki söylemem.

Ertegün üsteğmen yarı karanlıkta sanki okuyabilirmiş gibi zarfı hemen açmıştı. Mektubu çıkarmış kâğıdın bükümlerini ayırıp her sayfayı gözden geçirmiş, sonra cebine sokmuştu. Onun gülümsemeye çalıştığını, aslında gülemediğini arada bir bakıp gören Emine üsteğmenin annesinin dediğinden, kendisinin sandığından çok genç olduğunu düşünmüştü.

Demin ablasına duyduğunun eşi bir yakınlık duymuştu Ertegün üsteğmene.

— Seninle şöyle yürüsek mi Emine çocuk?

— Olur, yüreyelim.

— Kızak kaymayı çok seviyormuşsun öyle mi?

— Ah, evet çok severim. Ablam da sever. Onunla sık sık kartopu da oynarız.

— Biliyorum, hani bir gün oyununuzun yarısında ablan içeri kaçmıştı da siz de karşı takıma yenilmiştiniz.

— Nerden biliyorsuz peki?

— Subaylar her şeyi bilirler.

— Bilmezler, demişti Emine, kararlı kapanık sesiyle. Subaylarla büyükler her şeyi bilseler aralarında kavga etmezlerdi.

Emine çevre evlerinin pencere oyuklarını, kapı eşiklerinin kaldırımla yol arasındaki çizgilerinin karlarla silinmesiyle kesiksiz aklıklara bürünmüş karanlık sokağı süzmüştü.

Uzaklardan bir köpek uluması geliyordu.

Ertegün üsteğmene duyduğu beğenme duygusu yitiyor, yerine annesinden yansıyan kuşkular çörekleniyordu.

Genç adamın yarı aydınlıkta bile kaybolmayan aşırı güzellikteki yüzü, hiçbir devinmesiyle bozulmayan yüzün olumlu anlamı, Emine'yi şimdi nedense sinirlendiriyordu.

— Peki haklısın, demişti Ertegün üsteğmen. Sen sahiden de akıllısın. Büyükler için düşüncelerin doğru.

— Elbette akıllıyım.

Emine durgunluğundan sıyrılıyordu.

— Ablana unutmadan bir iki şey söyleyebilir misin?

Emine söylenecek şeylerin hüzünlü olacağını sezerek öfkesini yitirmiş, yavaşçacık yanıtlamıştı:

— Söylerim, unutmam.

— Teşekkür ederim Emine. Benim onun için hep iyi şeyler düşündüğümü, düşüneceğimi söyle. Sakın sevmediği bir adama varmasın. Sevgisiz yapılan her şey insanları sonunda kötüleştiriyor. Bana bir daha asla yazmasın. Başarabilirsem burdan atanmamı isteyeceğim. Askerlik malum.

Konuşmasının bundan sonrasında Ertegün üsteğmenin sesi değişmiş, durulmuştu:

— O, burada kalsın; iyi kötü evidir. Seni de çok seviyor. Sonra Erzurum İstanbul'dan korunaklıdır, onun kadar güzel alımlı genç bir kız için. Oraya giderse, ablan öylesine güzeldir ki ne diyeyim küçük, başka türlü birilerini tanıyabilir. Bu da Seçil'deki onu, şu yaprakları kurutmaya iten içtenliği yok edebilir. Ablan üstelik iyidir de, Emine. Dayanıksızdır daha. Yerini bulamazsa sağlamlaşmayacak, katılaşacaktır incelikleri. Dur, dur hepsini sakin sakin anlatmalıyım. O belki unutabilir ya, sen beni dosdoğru bugünkü gibi anabilmelisin ilerde,

çünkü giderek bozuluyorum, yok oluyorum. Gecikmedin ya, biraz yürüyebiliriz değil mi?

Emine içtenlikle, ilgiyle:

— Yürüyebiliriz, demişti.

Karın dönerek yağmaya başladığını karanlıkta yüzüne vuran yumuşak, soğuk çarpışlardan anlamıştı Emine.

Önüne bakıyordu yürürken.

— Seçil'le geçenleri sana anlatmak isterim küçük. Biliyorum ki bundan sonra, bu konuyu kimselerle konuşamayacağım. Her şey sıkışıp donacak bende. Bildiğimce anlatayım sana. Sen de becerdiğince anla, anlat Seçil'e e mi? Susuyorsun çocuk, eh sus peki... İlerde çevrendeki tanıdığın bu garip büyüklerden kalacak izler belki senin için yararlı olur. Dediğim gibi Seçil için duygularım çok başkaydı.

Ertegün üsteğmenin ablasıyla ilişkilerini anlatırken geçmiş eki kullandığını çıkarıvermişti Emine.

Yöreleri tipinin savruntularıyla esiyordu.

Soğuk kıyıcılığını yitirmişti ama, Emine omuzlarını kısmış, yakasıyla atkısına biriken karları silkmekten de caymıştı. Anlatılacak şeyleri tek sözcüğünü kaçırmadan iyice bellemek istiyordu.

— Annenle babana kızmayın. Onlar da her anne baba gibidirler. Ben de ilerde oğlumla kızıma sanırım başka türlü davranamayacağım; çünkü Emine...

İkisi de durmuşlardı.

Ertegün üsteğmen karşısında daha koyu bir bölüntüydü bakınca.

Koyu mavi karanlıkta çizilen adama göstermeden ağlamaya başlamıştı.

Oysa önce ağlayacak gibi bir eziklik yoktu içinde.

Şimdiye değin ne zaman ağlamışsa ağlayacağını bilirdi o. İlkti böylesi.

— İnsanlar, sanırım yaşlandıkça ya da, bilemiyorum, dünyaya bakışlarında tekdüzeliğe alıştıkça yılların biriktirip kötü de olsa elden ele geçirdiği şeyleri değiştiremez mi oluyor ne. Şimdi artık okumuyorum da, hep içiyorum. İsteklerim sevinçlerim yok oldu. Sonra karlarda yürüyorum. Eskiden okumayı öyle severdim ki. Sabah kalk bo-

rusu çalmadan ilk aydınlıkta ders dışı kitapları istekle okurdum. Bir kıyı çocuğuyum ben. Okumaktan da vazgeçtim, öfkelendim insanlara. Sarhoşluğun bir uçtan öte uca atlayan hastalıklı oyalanmasıyla avunuyorum. Karlara çıkıyorum. Kıyılarda kar bir gün bile dayanmaz. Sıcağı, güneşi iyi tanırım ben. Bunlar insanı uzaklığa, karamsarlığa itmezler. Okumuyorum, içiyorum işte. Sövüyorum aşağılık canlılara. En adi şeylere batıp çıkmanın yollarını arıyorum. Bağışla çocuk, bunları sana açmamalıyım. Neyse, kararımız neydi anlayabileceklerini anlatmaktan çok kendimi sana anlatmam. Sonra bu anlattığım kendimi unutacağım, kararım bu. Bakalım becerebilecek miyim? Yirmi dört saatimi "Evet, hayır, günaydın, başüstüne," demenin dışında hiçbir şey söylemeden geçiriyorum. Kafamda her şey darmadağınık. Kendimi yok etmenin yollarını arıyorum. Ama artık cayabilirim. Sıradan, hoşgörülen, erkeğe yaraştırılan hangi bayağılık varsa onları yapıyorum. Kendimde bir zamanlar büyüttüğüm umutları çürütecek her işe varım artık. İlk rütbem geldiğinde erlerimi nasıl seveceğimi, koruyacağımı, sabırlı olacağımı biliyordum. Daha doğrusu buna inanıyordum. Şimdi inanmıyorum.

Ertegün üsteğmen konuşmasını birden kesiverip kahkahalarla gülmeye başlamıştı.

Emine sırtını duvar gibi soğuk bir sertliğe dayamış, kalıvermişti. Ardındaki belki de bir saatte örülüveren karın yeni çıkıntılarından biriydi.

Ertegün üsteğmenin kahkahalarındaki yersizliği, karanlıkta yankılanışını dindirmek için ne yapacağını bilemiyordu Emine. Umutsuzluk duygusu çörekleniyordu içinde.

Gülme seli birden kesilmiş, sırtını okşayıvermişti Ertegün üsteğmen.

Sokak yine sessizdi.

— Üşüteceksin küçük, delilik ettim. Beni ciddiye alma. Sonra kıtaya çıktım, beğenmediğim, eleştirdiğim her şeyi yaptım. Öğretici değil, zorlayıcı oldum. Kabalığın, korkutuculuğun kısa zamanda aldığı kolay dış sonuçlara yatkınlaştım. Şimdi ise Seçil'i de kaybettim ya, daha da rezilleşebilirim. Sövebilirim, korkutabilirim. Gücümü kutsa-

yabilirim. Onu bir sevdim ki, o bile bilemez, ben bile inanamam bu duygu zenginliğini nasıl yeşertip taşıyabilmiş olduğuma. Ablana söyle, liseyi burda bitirebilir. Üniversitesi bile var artık Erzurum'un. Oraya da gidebilir. Ona uzaklardan bakmayla yetinirim. Ben de gitmeye çalışacağım. Ya da karımı ve çocuklarımı getireceğim. Büyüklerinizin içi rahatlasın diye, sinemada, ordu evinde karımla gözükürüz. Dedikoduların ardı kesilir. Bunları ona söyle. Beni unutacaktır. Bir erkekteki serkeşliğin nedenlerini aramadan onu silivermek kadınlar için çok kolaydır. Çünkü onlar erkeğe dayanmaya bir alışıyorlar ki. Erkeklerin açıkça çekinmeden yaptıkları şeyleri anca aileyi yıkıcı olursa uyumsuz sayıyorlar. Burda kalsın. İstanbul'da sarsılır. Yazıktır ona. Sonra, ona de ki... Ne o, sen yine mi ağlıyorsun küçük?

Emine gözyaşlarını saklamaya çabalamıştı.

Çenesini tutan elin yakınlığı boşalmasına neden olmuştu.

Geceydi artık.

Öteleri seçemiyordu.

Ne yana yürümüşlerdi çıkaramıyordu.

Evin yolunu unutmuş gibiydi.

Bu ilk gördüğü yabancı genç adamdaki karanlık acıyı, vazgeçişi, iyi olması gerektiğini sandığı her şeyden kopuşu görüyor; bilincine varmasa da bir insanın içindeki her şeyle yok oluşuna tanıklık ettiğini seziyordu.

— Ağlama sakın küçük, seni üzmek istemedim. Sakın ha! Sen yepyeni bir insansın. Geleceğin açık. Bana aldırma, sarhoşun biriyim ben. Tutup küçük bir kıza üzüntü verip, düşüncesizlik edebilecek bir sarhoşum. Bir masal güzeline her şeyi, hatta kendi yetersizliklerini unutacak gibi tutulan biriyim. Bırakırlar mı hiç? Bırakmazlar Emine'cik. Sınırlar aptallarca çekilmiş. Ric'at ediyorum, o kadar.

Ertegün üsteğmenin sesi titriyordu.

Emine akan burnunu kolunun yenine silmişti. İlkokul üçten beri bu davranışından vazgeçmişti ya, yenini eski tutumuyla bastırıvermişti burnuna.

— İşte bu kadar çocuk, başka diyecek yok. Söyle bakalım büyüyünce ne olacaksın?

İçini çekmişti Emine:

— Doktor olup yoksulları para almadan iyi edeceğim.

Ayrılırlarken eve çok yaklaşmış olduklarını zor çıkarmışlardı ikisi de.

Ön odanın ışıkları yanmamıştı.

Ertegün üsteğmen Emine'nin yürümesine yardım etme isteğiyle kolundan tutmuş, küçük kızı kuvvetli bir çekişle her adımda atlatıyordu karların üstünden.

Soğuk havanın arı çarpışı, tipinin hızını yitirip lapa lapa yağmaya dönüşü, Emine'nin yürüme isteğini yenilemişti. Üzüntülerini belli etmemeye gayret eden yanındaki genç adama bir şeyler söylemeye kalkışırken kapının önüne vardıklarını görmüştü.

Komşu evin camlarından düşen sarımsı ışıklar, duvarın dibine çömmüş, gövdesi yarı yarıya karlarla örtülü bir çoban köpeğini aydınlatıyordu.

Emine ürkmüştü.

Onların evinde hiç ışık yoktu.

Demek ki Seçil ablası sokağı iyice görebilme isteğiyle elektrikleri yakmamıştı.

— Ablama söylediklerinizi anlatacağım. Sizin de öbür büyükler gibi zorluk çektiğinizi anlatacağım.

Ertegün üsteğmen ışık parçalarından birine girmişti. Başı iyice açıktı. Demek ki şapkası yanında yoktu. Karlar gür saçlarına düşüp bir süre erimeden kalıyordu. Açık çocuksu bakışlarında Emine'yi okşayan bir anlam vardı. İki adım atıp ışıktan çıkmasa Emine onun boynuna doğru uzanıp sarılacak, "Üzülmeyin ne olur," diyecekti. "Ablam neler söyledi bilseniz anneme. Sizi çok seviyor o."

Karanlıkta el sıkışmışlardı.

Ertegün üsteğmen Emine'nin elini kesin, güçlü bir tutup bırakmadan sonra yürüyüp giderken çoban köpeğini de kovalamıştı. Kısacık Erzurum akşamlarının ardından bastıran gecenin sessizliği, adım sesleriyle köpeğin bağırışını örtmüştü.

Biliyordu Emine, kar yağarken hışırdardı. Bu yıllarla seçilebilecek özgün bir hışırtıydı. Sessizliğin hışırtısı.

Kapıyı çalmadan ablası açmıştı.

Seçil'in kapının ardında uzun süredir dineldiği, kardeşini öpmek için eğildiğinde birleşen eş soğukluktaki yanaklarından belliydi.

Merdivenlerden çıkarken ablasının sırtından hırkasını düşürdüğünü ne Emine, ne o, görmemişlerdi bile.

— Ne dedi?

— Yukarı çıkalım anlatırım. Hem sen niye burda durdun, ya annem gelivereydi.

— Duyardım adımlarını, sallayarak taşıdığı çantasının sapındaki madenin vuruşunu da duyardım. Hem onlar üçü birlikte dönerler.

— Üşütürsen ya?

— Kiraz kapı sesini duymasın istedim.

— O senin aşağıya geçtiğini görmedi mi?

— Taşınacağımızdan beri çevresine bakmıyor ki.

Yukarı çıktıklarında Kiraz sobanın başındaydı.

Alevlere gözünü dikmiş, saçlarını arasız karıştırıp soba kapağının açıklığına umulmadık şeyler görüyormuşça bakıyordu.

Ablası elektriği açarken Emine soyunmuştu.

Kiraz dalgın süzmüştü ikisini de, sonra yine eski durumunu almıştı.

Camın önüne gidip birbirlerine yaklaşmışlardı.

Emine deminki karışık konuşmadan sandığından da çoğunu aklında tutabildiğini anlayıp şaşırmıştı.

Bazılarını da ablasına söylememek gerektiğini de çarçabuk düşünmüştü.

— İşte böyle ablacığım. O iyi bir adam. Senin artık mektup yazmamanı söyledi ya, bu da iyiliğin içinmiş.

Ablasının kasılıp kaldığını, boş gözlerle kendisine hızla dönüp baktığını görmüştü.

— İyiliğini istedim hep, dedi. Gitmesin, burda okusun, zaten son sınıfta. İstanbul şaşırtıp üzebilir onu, dedi. Annem kuşkusunu yitirsin diye karısını, çocuklarını getirtip onlarla sinemaya, orduevine gidecekmiş.

Ablası başını sokağa çevirmiş, burnunu cama dayamış, kıpırtısızdı.

Emine, ablasına yönelik bir öfkenin içini ısıttığını, nedenini çıkaramadan bağırmak isteğinin yekindiğini sezmişti.

— İşte bunları söyledi Ertegün üsteğmen. Burda bitirsin liseyi, bana yazmasın dedi. Uzaktan kendini göstermeden seni görmekle yetinecekmiş. İyi bir adam. Beni hem yolladın, hem de söylediklerimi duymuyor musun? Niye susuyorsun? Susmasana!

Oda kapısından sıyrılan keçenin yumuşak sesini duyup artlarına döndüklerinde Kiraz'ın minderinden kalktığını, annesiyle babasının, Kubilay'ın o bildik serin havayı üstlerinde taşıyarak girdiklerini görmüşlerdi.

Kiraz bir onlara, bir annesiyle babasına bakıyordu. Bakışlarındaki dalgınlık dağılmış, bir oynaklık yer etmişti.

— Ne oluyor burda? demişti annesi. Ne bu sessizlik?

Kiraz gülümseyerek ona yürüyüp:

— Bulmaca buldurmaca oyunu oynadılar. Ablası Seçil Hanım, Emine canı yendi. O da ne öfkelendi hanım can göreydin.

Annesi söylenenleri duymamış gibi sivrilen bakışlarıyla kızlarını taramış, cama doğru yürümeye başlamıştı.

Emine annesinin yakasındaki iğnenin sarktığını görmüştü. Açılmıştı iğne:

— Anne iğneniz düşüyor.

Annesi çarçabuk denetlemişti iğneyi

Ablası aynı çözülmemiş donukluk içindeydi.

Kubilay çantasını masaya yaymıştı bile.

Babası elindeki kâğıt tomarını, dosyalarını bırakmaya yöneldiğinde:

— Nüveyre karışma, demişti. Kozlarını kendileri paylaşsınlar. Hep Emine kazanamaz ya.

Annesi yaklaşmışken dönüvermiş, babasına yönelmişti.

— Haklısın, bir oyun için böylesi düşmanlaşmak ayıp. Çocukları doğurup, büyütmek falan değil de sonradan biçimleyip yönlendirmek en zoru.

— Ya ya, demişti babası.

Annesi eşarbını çıkarıp önemli bir iş yapıyormuşcasına katlayana dek ne ablası, ne Emine, yerlerinden oynamamışlardı.

Emine annesine bakmamaya çalışıyordu.

Kiraz dışarı çıkmıştı.

Babası konuşmasını sürdürüyordu. Hem kâğıtlarını düzenliyor, hem rahat bir sesle anlatıyordu:

— Nüveyre, başkan seçilmen çok iyi oldu. Hiç olmazsa müfettişler geldiğinde açılan sorulara en gerekli karşılıkları sunarsın. Biliyorsun adamlar kesin, kısa özetlere meraklı. İlköğretim sorunları özetlenmeli diyorlarmış. Az laf, çok iş. En açık, en öz biçimde yollamalısın raporunu.

— Doğru haklısın ben de iyi oldu, diyorum.

Annesi başarısının heyecanını tazeleyen konuşmaya katılırken yeni tayyör ceketini çıkarıp, kocasına iyice yaklaşmıştı. Nerdeyse omuz omuzaydılar.

Kubilay ablalarına bakmıştı.

Yıllar sonra Emine'ye, "bu aptal bakışı ya, bu çocuk aptal değil," dedirtecek o anlam vardı gözlerinde.

Derinliği olmayan koyuluktaki gözlerdi onlar. Gördügü şey ne olursa olsun, değişmeyen, ışıksız, devingen iki noktaydı gözleri Kubilay'ın.

İlerde kolejdeki kız arkadaşları Kubilay'ın gözlerini "dayanılmaz kavrayıcı" diye niteleyeceklerdi.

— Biliyor musunuz bugün okulda bana çikolata verdiler demişti ablalarına.

Emine, Seçil susuyorlardı. Anneleri ise, sesine parıltılar yansıyarak konuşuyordu hâlâ:

— Gerçi iş içinde iş ya, başkan olmasam da aynı koşturma sürecek. Hiç olmazsa çabamın karşılığında üsttekilerle ilk elden görüşme hakkına sahip olurum. Bizim açımızdan bu da küçümsenemez. Resul öğretmen, hani şu Köy Enstitüsü çıkışlı var ya, sabretmeyip söze atılıverdi toplantının ortasında. "Köylü çocuklarının eğitim işini başka açıdan almaya ne gerek var falan," diye. "Biz enstitüdeyken çapalama, ekme işinden uzak değildik ya, başka tür öğretimler bizim için nedense farklı hazırlanmıştı. Ülkücü bir öğretmen zaten Anadolu'ya uzak düşmez ki. Eğer inancı, bilgisi yerindeyse," diyor. Düşün Sela-

hattin'ciğim, onlara verilmiş olanakları adam handiyse küçümseyecek. Güya biz yeterince yakın değilmişiz köylüye. Bir imam kadar yakınlık kurabilmeliymişiz onlarla. Ne ilgisi var. Benimle de tartışma ortamı aradı. "Yani köylü çocuklarına sen tahsil et, ama hep köyde mi kal, diyeceğim. Nüveyre öğretmen?" diye sordu. Bu tam bir sınıf ayırımı falan değil miymiş. "Sen hep köyde kal, biz sana bunu uygun gördük, daha fazlasını öğrenme mi? diyeceğiz. Yok, yanlıştır bu, dinleyen olmadı da, olmaz da," diyor. Kim böyle diyor Selahattin. Resul öğretmen geçen yıl Erzurum Üniversitesinin açılışında da ileri geri konuşmuş, törene bile katılmamıştı.

— Hı, hı, Resul öğretmenin bu ikinci sürgünü. Daha olmazsa bakanlık emrine alırlar. Dediklerindeki doğruluk payını aramak, bilmem bizim becerebileceğimiz bir iş mi? Biliyorum programları da eleştiriyor o. Kim umar ki Tunceli'den derlenen bir köy çocuğu birçok şeyi böylesi beğenmezlensin.

— Bizleri kıskanıyor, Selahattin.

Bu tür toplantıların sonundaki kendilerine yönelik olumlu noktalamalarla bitirdikleri konuşmalarından birine daha girişmişlerdi. Bunun verdiği kurtuluş olanağıyla Emine, ablasına eğilmiş:

— Hadi içeri gidelim, annem dalmışken, demişti.

Seçil susuyordu. Yatak odalarına yönelmişlerdi. Onları izleyen olmamıştı. Karanlıkta ablasına uzanıp, onun yüzünü aramıştı Emine.

— Kiraz anlamadı, dedin ya abla, biliyor bak. O olmasa annem iyice haşlardı bizi.

— Artık haşlayacağı bir şey kalmadı.

Seçil'in sesi sönüktü.

— Niye?

Ablasının terine karışarak dağılan limon kolonyasının karanlığı ılıklaştıran kokusunu içine çekmişti Emine.

— Her şey bitti. Karısını getirsin. Ben ona istiyorsan seninle kaçarım diye yazmıştım yolladığım mektupta.

— A, nasıl kaçarsın, köylü kızı mısın sen abla?

— Yo, değilim tabii, bitti. Keşke o yaprağı iliştirmeyeydim, ne anlar o!

Kuru yaprağa Ertegün üsteğmenin gösterdiği duyarlık içinde kabarıp yatışmıştı. Sonra kısa sürmüş ama etkili bir dostluğa verilmiş sözünü anımsayıp, susmuştu. Ertegün üsteğmenin ablasını çok sevmiş olduğunu da yaprak sözü geçince kesinlikle anlayıvermişti.

— Senin iyiliğin içinmiş bütün yapacakları.

Ablası fırlayıp yeniden çökmüştü yerine:

— Artık iyiliğim için kimse bir şey yapmasın. Çünkü ne yaparlarsa ağlamamla yakarmamla bitiyor sonu. Onların beni düşünmeleri beni hiç sevindirmedi. Büyükler bu iyilikleri neden kendileri için düşünmüyorlar. İğrenç hepsi bunların. Ertegün'ü öpmüş olmaktan işte şimdi utanıyorum.

Emine terlemişti.

Ablası susmaz daha ileri giderse fırlayacakmışça çarpan yüreğini göğüs kafesinin engelleyemeyeceğini sanmıştı;

— Sus sus, deme o şeyleri... İnanmıyorum ben... Bana deme.

— Peki kardeşim, demişti Seçil. Affet, sustum. Başka şeyler anlatacağım sana.

— N'olur, eskisi gibi olalım, öyle konuşalım.

— Eskisi gibi olamayız ama, ben sana kararlarımı anlatacağım. Korkma, Palandökenlerde kalmış, yol iz yitirmiş ceylanlar gibi korkma. Leylim nine böyle diyor ya bize. Pismiş ya, konuşunca tertemiz oluyor o ihtiyar.

— Yok, o pis değil.

— Peki.

Yıllarca sonra çamurlanmış karları sıçratan taksilerden korunurken dolmuş durağı kuyruğunda anımsayacaktı Erzurum'daki yoksul yatak odalarını. Arkasındaki genç kıza dönüp dönüp bakmayı gereksindiğinde onu neden böyle yakını duyduğunu arayacaktı.

Grev işçilerindendi kız. Pırıltılı kara kaşlarının şakaklarında geri-

len uzantısından ötesi, sönük kuru bir esmerlikti. Elindeki sefertasmı bezle sarmıştı. İnce yağmurluğunun içinde üşümeyişi şaşılacak gibiydi. Kuyruktaki dizili kalabalıkta İstanbul'un rutubetli, yapışan soğuğunu bir o dik omuzlarla boynunu kısmadan yükleniyordu.

Ağız ağıza dolu bir minibüs geçerken yarı açık kapıyı tutan küçük bir çocuk:

— Gülsüm abla hey, diye bağırmıştı. İstersen yemeği ver. Yer yok ki seni alalım. Geçerken Faruk abim durdurur, atıveririz grevcilere yemeği.

Kızdaki her şey anlatılmaz bir canlanmaya dönüşmüş, minibüs durmamış, yavaşlamamıştı bile. Peki nasıl iletmişti elindekini, çıkarmak zordu. Tutuşturmuştu çocuğa sefertasmı.

— Hadi Zaloğlu. Gülsüm ablan sana kurban. Kırkıncı gün, kolay mı bu.

Sözleri duymamıştı çocuk.

Minibüs çığırtkan yeşiliyle plastikten kırmızı güllerle bezeli camlarıyla karanlığa hızla karışmıştı. Konuşmasının ortada kalmasından tedirginleşip sönen genç kız, sırasını alırken:

— Greviniz başarılı olsun, demişti, Emine. Genç kız dostça bir yakınlıkla bakmıştı.

— Sağ olun, demişti kız. Biz iki bacı, bir ağabey ne olsa bir göz odada karanlık maranlık barınıyoruz. Onlar iyiden zor durumda. Kar, çamur, soğuk, bir de aç olmaz.

— Sen çalışmıyor musun?

— Olur mu öyle şey? Adını bağışlar mısın?

— Emine.

— Olası yok Emine bacı çalışmamanın. Grev gözcülüğünü yeni devrettim. Sıra bana dönene kadar, yiyecek işini yüklendim.

— Ne yanda oturuyorsun?

— Bayrampaşa'da.

— Çok uzak Gülsüm kardeş. Bayrampaşa nere, bura nere. Fabrikan da çok uzak.

— Kilis nere, İstanbul nere. Yakında iş bulduk da tutmadık mı ki?

Gelen arabaya doğru itişen sırada ilerlemeyi unutan Emine şaşkın

ortada kalakalmıştı. Kırılıveren, kurulamayan neydi aralarında? Hangi sözü yanlıştı. Yalnız iki bacı, bir ağabeyin barındığı o karanlık oda, eskilerdeki kendi odalarının eşi sayılabilirdi bir anlamda.

— İstanbul'a severek, sevinerek gideceğimi bu gece, ya da yarın anneme söyleyeceğim.

— İstanbul senin için zor olurmuş, öyle dedi. Onu bozar, katılaştırır, dedi.

— O ne anlar, neyi bilir! Erzurum'un dağlarında kalmak daha mı iyiymiş? Öyle olsa bütün memur aileleri burayı birbirlerine sürgün diye anlatmazlar. Ben de yaşamak istiyorum. Erzurum'u artık istemiyorum; üniversitesi bile olsa, İstanbul'a benzemez. Yaşamak burada dapdaracık.

— Abla biz yaşamıyor muyuz?

— Yaşamak bu değil. Hem şimdi o yok. Olsaydı onunla her yana giderdim. Bundan sonra da hiç kimseyle bir yana gitmek yok.

— Gitmek yok mu? Ne demek? Annemle babam gidiyorlar ya. Ağlıyor musun? Göremiyorum. Karanlık. Hem sevinçliyim, diyorsun.

— Küçüksün sen, bitti, anlamazsın. Ağlamıyorum, elektriği yakma sakın. Kimseyle bir yana gitmek yok dedim, anla işte. Dergilerden kestiğim bütün şiirleri de yakacağım. Çöpe atacağım. Bitti, küçüksün, anlamazsın.

— Bugün bana herkes hep sen küçüksün diyor. Ertegün üsteğmeni göreydin hiç de öyle konuşmazdın. Sen yaşamaya git bakalım. Hem sen çok güzelmişsin, bunu o söyledi.

— Güzelliğimin onunla ilgisi ne? Annemin eskilerinden, bozmalarından da giymeyeceğim artık. İstanbul'da yeni ekose etekler yapacağım. Sinemalara, çaylara gideceğim. Şeyin teyze kızının yolladığı tıbbıye çayında çektirdiği fotoğraftaki gibi kabarık etekli muare tuvalet diktireceğim. Topuklu pabuç, naylon çorap giyeceğim. Erzurum

aklıma bile gelmeyecek. Davetlere gideceğim, yaşamaya, yaşamaya gideceğim.

Birden Emine'nin dizlerine dayayıvermişti başını ablası.

Kırık bir hıçkırık tutturmuştu.

— Peki, hepsini yap, demişti Emine, ablacığım. Yalnız n'olur ağlama.

— Hiç ağlamayı düşünmüyorum. Bir mayıslarda arkadaşlarımla adaya gideceğim. Danslara gideceğim. Bu yaşlar niye akıyor gözlerimden bilmiyorum ki. Aslında seviniyorum inan Emine.

Emine içine çöken sertliğin, acının kanırtan paralamasını engellemeye çalışıyordu.

Ablasının saçlarında parmaklarını gezdiriyor, gür saçların ipeksi kayganlığını okşarken kendisini çok değişmiş, ders aralarında okulunun bahçesinde gerekmeden bağırarak, bundan da hoşlanarak koşamayacak denli, büyümüş buluyordu.

Üç gün sonra Seçil annesine İstanbul'a gitmek istediğini söylemişti.

Annesi ses çıkarmadan kızına bakıp, başını sallamıştı.

Anneannesinden mektup gelir gelmez okul işleri de tamamlanmış olacak ve Seçil trene binip, gidecekti.

Yeni apartman katlarına taşınmadan ablasının yola çıkmasına karar verilmişti.

Bu, ayrıntıya hem annesi, hem ablası önem veriyorlardı. Seçil:

— Siz yeni kata, ben İstanbul'a ha anneciğim, diyordu.

Annesi evdekilerle görülmedik bir yumuşaklıkla konuşuyor, arada Seçil'e "Benim akıllı kızım, benim güzel perim," gibisinden sözler söylüyordu.

Kiraz, o aralarında unutulmuştu sanki.

Emine kısa aralıklarla yaşadığı olayların etkisinden kurtulmak için her derste parmağını kaldırıyor, arasız çalışıyordu.

Ne zaman gün kararmaya yüz tutsa uzaklarda, Palandökenlerin sonsuz karlarla bezeli yükseltilerine bakıp, sarsıcı bir mutsuzluğa kaptırıyordu kendini.

Ablasının, o böyle ürpertilerle sarsılırken, ne yaptığını anlamak istiyor, başını kaldırdığında Seçil'in bir dergiyi ya da bir boş dosya kâğıdının aklığını izlediğini görüyordu.

Seçil'in bakışı kıpırtısız oluyordu. Derginin çevirmediği yapraklarında tükenmez, başa çıkılmaz şeyler yazılıymış gibi dalıp dalıp gidiyordu ablası.

Kardeşinin bakışının etkisini sezen Seçil birden dönüp Emine'yle göz göze gelince cansız, uydurma bir gülüşle gülüveriyor, önündekileri hemen karıştırmaya girişiyordu.

Emine bakmakta yine direnirse bu kez Seçil dilini çıkarıp kulaklarına götürdüğü elleriyle gülünç olmaya çalışıyordu.

Emine, ablası böyle şeyler yapmaya başlayınca gözlerini kaçırıveriyordu.

Bir sabah Kiraz'a ninesini çağırmasını söylemişti annesi. Çünkü her iki kızı da uyarmalarına karşın Kiraz'a ninesini çağırmaya gitmesini söyleyemiyor, hep unutuyorlardı.

— Yeni kata taşınmadan yarın ya da en geç öbür gün ninen buraya uğrasın Kiraz, demişti annesi. Bir koşu git gel, Medet amcana ayrıca de ki, Kars'tan inen varsa, okula odun kırıcı alacağız, söylesin.

Kiraz o garip giyimine yeniden bürünmüş, kar yığınlarına gömüle çıka gitmişti.

Öğleye doğru döndüğünde Medet'in ninesine haber ulaştıracağını söylemişti. Yalnız Medet'in demesi Leylim nine epeydir dükkâna uğramıyordu.

Bunları gece yemekte annesi babalarına anlatırken:

— Kadının kurnazlığına bak, demişti. Tam iş üstü ortadan kayboldu. Hiç olmazsa şu alttaki buzhaneden –anneleri kullanılmayan açık ve kapalı avluya böyle derdi– odunların yüklenmesine yardım ederdi. Kadir hangi birine yetişsin.

— Belki, demişti babaları, yine ordu evinin arkasına atılan taş kömür yanıklarının içinden mıcır topluyordur.

— Selahattin, ne yapar o mıcırları ki bir yeri de yok, yakıp da ısınsın.

— Sahi yok değil mi?

Babası herkese yöneltmişti sorusunu.

Kiraz sobanın yanında durup, dinlemez görünüyorken atılıvermişti:

— Var, Kars'tadır, köydedir. Ninemin bir göz tandırlı odası var. Ulaşsak bir oralara.

Masadakiler bakamamışlardı Kiraz'a.

İki gün sonra bir gece kapıları çalınmıştı.

Babası uygunsuz saatte çalınan sokak kapısının evin erkeğince açılabileceğini belirten tutumuyla aşağıya inmiş, yanında Medet ustayla geri dönmüştü.

Medet usta oralıların çoğunluğu gibi, uzun boyluydu.

İçeri girince gözlerini yadırgamayla kırpıştırarak ayakta kalakalmıştı.

Sonunda bakışları durulmuştu.

Kollarını yanında kıpırtısız tutuyor, şakaklarından kısacık alınmış tepeye doğru gürleşiveren saçlarıyla, daha uzun görünen yüzüyle görene tavana değecekmiş sanısını veriyordu.

Mintanının üstüne giydiği ev yünü sarımsı yeleğiyle, potur mu, şalvar mı olduğu pek çıkarılamayan pantolonuyla, belini sıkıladığı al sargısıyla, uçlarına yeşil su geçirilmiş yün çoraplarıyla sanki gittikçe irileşip yabancılaşıyordu.

— Otur Medet usta, demişti babası. Bir çay da sen iç.

Medet usta çarçabuk kilimin üstüne bağdaş kurmuş iri kıyımlılığından beklenmeyecek denli yumuşacık bir eğimle elini göğsüne bastırarak:

— Sağ olsun bey, demişti. Yatsıda uğramam yakışık almadı ya, sizi bekletmek de uygun değildi.

— Yabancı değiliz Medet usta, rahat et demişti babası.

Oysa evin kişileri boş duran sedirin ya da sobanın ardındaki koltuğun Medet usta için oturabilecek bir yer olduğunu düşünmüyorlardı. Medet ustayı uzak gözlerle izliyorlar, adamsa, kilimin koyu renklerine karışmış oturuyordu.

— Öğretmen hanım (annesinden yana hiç bakmıyordu Medet Usta konuşurken), Leylim nineden haber istemiş. Ben de peşine düştüydüm. Üç dört gündür öğleyin, akşamleyin Leylim ninenin olacağı biteceği her yana uğrayıp seslendim.

Kiraz mutfağa gidip çay koyması gerekirken Medet ustanın ağ-

zından çıkacak sözlerle değişeceğini sezinlediği şeyleri duymak için olağanüstü bir dikkatle bakıyordu.

Kiraz'ın yüzündeki solukluk artıyor, dibinde durduğu sobanın ısısından etkilenmeyip daha belirginleşiyordu. Yanaklarındaki allaşmanın arasına solgunluklar basıyor, gözlerindeki kara açılıp odak noktalarının baskın koyuluğu seçiliyordu.

— Kiraz, Medet amcanın çayını koyuver.

Annesinin sesi yumuşaktı.

Çuha inip Kiraz çıkar çıkmaz:

— Anlatayım bey, demişti Medet Usta.

— Ya demişti annesi, biz de meraklandık, ne oldu bu kadına.

Medet Usta yine annesine bakmayarak:

— Diyeceğim öğretmen hanım, diyeceğim ya. Ben de sizden çoğa sayılır şey bilmiyorum.

— Ya, demişti annesi.

Oturduğu yerde sanki çevresi alabildiğine açıklıkmış gibi uzun uzun bakınmıştı.

Evin gecelerinin bilinen gevşekliği dağılmış, Emine sırtını alan serinliği duyuvermiş, yüreği çarpmaya başlamıştı.

— Ya, demişti babası da, anlat, sigara da yakar mıydın Medet usta?

Medet usta hızla kalkıvermiş, babasının yerinden doğrulmasını engelleme gayretiyle sigarayı almıştı. İçmeden önce bakıp sonra ateşleyip bir soluk çekerek kaygılı gözleriyle taramıştı çevresini.

— Kiraz'ın işi var dışardadır, demişti annesi.

— Leylim nine, haftası oldu, dükkânların kapanmasına yakın uğradı bana.

Soluğunu koyuvermişti Medet usta. Zorluğa, yorgunluğa boyun eğmiş gibi sallamıştı başını. Susmuştu ya, sözlerini sürdüreceğini belirten anlam duruyordu ağzında.

Emine, Leylim ninenin oda kapısının ardında, belki de alt avluda ya da yakınlarda bir yerde durduğunu düşlemeye çalışmıştı. Odadan bozma mutfaktaki sekiye serilmiş döşeğe, parlak renklerle bezeli hırkasıyla yaşlı, dalgın oturuşunu karşısında benzersiz bir açıklıkla görüvermişti.

— Evet Medet amca, uğradı dediydin.

— Sen Emine cansın herhal. Seni ziyade severdi. Gönlündeki yerin Kiraz'a eşti.

Emine ağlamaya başlamıştı.

Ölüm bilmediği engellenemez çekici uzaklığıyla beliriyordu yavaştan.

Gerçi Leylim ninenin anlattığı ölüm, hiç ürkünç değildi. Olsa olsa dirilerin ulaşamayacağı bir yalnızlar evreniydi. Buzdan geyiklerin, yeleleri donmuş atların, kızıl kahverengilerinin ısıtıcılığı örtülmüş yavru ceylanların koşuştuğu buzlu nehirlerin sularıydı. Soğuğu kanıyla, etiyle tatmayan ölülerin ancak buralarda dolanması ürkütücü değildi. Orda yıldırıcı olan tek şey sessizlikti, başkalarına görünememeydi. Hiç görünmemekse Emine için, anlayıp taşıyabileceği bir umutsuzluk değildi. Yaşlarını yeniyle kuruladı.

— Ya, demişti annesi, severdi ortancayı. Peki son geldiğinde ne oldu?

— Öğretmen hanım, düşlerinden anlattı. Karakoç'un üç gecedir düşüne uykusunu silip gidesiye girdiğinden, sürünün önünde kalm kalm melediğinden, tuz yalatılıp suya yedilmemiş koç benzeri azılanıp geleni boynuzladığından söz etti.

— O da neymiş? demişti annesi, ilahi Medet, düşün de böylesine inanılanı tuhaf değil mi?

Annesi gülüyor, babası duymaz görünüp sigara tabakasındaki dizileri yeniden sıralıyordu.

— Öğretmen hanım, demişti Medet usta, yüzü sönmüş, sesi durgundu. Sorduğunuza görüp duyduğumuzu ayan edeyim diye açıldım. Leylim nine vaktin öylesi gecinde hiç uğramazdı dükkâna. Öğleyin yoğurtlu aş molasında, ya da sabahın erinde görünür, hatır sorup el öptürür, dualar edip giderdi. Son gelişi başkaydı öğretmen hanım. Dilerseniz olanı olmuşu hepsiyle diyeyim. Ya da kısadan alıp sizleri yorup söze boğmayayım.

— Anlat Medet amca, anlat.

Annesi, babası, Seçil, arınıveren bakışlarıyla dönmüşlerdi Emine'den yana.

— Anlat ya Medet usta, demişti babası. O da can taşıyordu. Elimizden geldiğince nineyi biz de araştırırız. Sonra Kiraz başsız büyüksüz kalabilir. Ortancamız da daha çocuk sayılır. Üzülmesin. İnansın Leylim'i sevdiğimize. Aklına kötü şeyler gelmesin.

Emine babasının konuşmasındaki kederli yumuşaklığı sevecenlikle dinleyip içinde açılıveren sıcak bir umutla,

— Babacığım, demişti.

— Ya Emine bizi de kendin kadar buralı say, nineyi biz de severdik. Şimdi Medet amca anlatacak, bizler dinleyeceğiz.

— Dadaşlar işlerini tam edip çıkarlarken, ben Leylim nineden yana baktım. Dükkanlar örtülüp vakit ezana geçmişken uğraması nedendi. Leylim nine, bekler otururdu. Kalkası hiç yoktu. "Hayrola?" dedim. Küreğini yanına dayamıştı. "Hayır haber ki Medet can," dedi. "Hayır haber ki ne çok, bilesin. Üç gündür üç gecedir, can kuşum şölen gümbürdemesini, düğün dernek tellerini takınmış ki nasıl..." Bir söz edemedim Leylim nineye. Yüzü gözü şavkıyordu oturduğunca. Biz de Karslıyız. Nine ulumuzdur, ömür eskitmişimizdir. Kimseye etini taşıtmamıştır. Karşı söylemişliğim olamazdı. Oğlu da gelini de sayıp ardından yürürlerdi. Onları nineye buraya salarken bilmezden, yüklenmezden gelmeyle karalayamayız. Yoksulluğun töresidir. Yediği yaramaz yaşı olanı, doyması iliğini elini yararlı kılmayacak olanı biz tepmesek de , ulular töresi kendi teper. Tazeye yer açar. Hem de gönüllerine biricik kara düşmeden. Dükkanı örttüm, Leylim ninenin karşısına oturdum. "Ya ninem," dedim "buyur iki kaşık yoğurt aşı yiyelim." "Yok oğul," dedi "yok." "Ben şöyle hak alıp hak üleşmeye, helalleşmeye uğradım." "Hayrola ki," dedim işkillenip "ne vermişliğimiz olmuştur koca ninem sana." "Hey benim kara gözlerinin elifi sönmeyesi oğlum," deyip de uzattı sözlerini. "Beni dinle Medet can, o karakoç Leylim'in ömür alıcısıdır. Ulu Tanrıyı gör ki, ben gibi yaşadığı ömürce, günah işlemiş bir kuluna aracıladığı son can alıcının pahasını nasıl yüksek tutar. Medet oğlum vakittir derim. Heves edip heves veresi gücüm boşalalı yıl ay geçmiş. Geçmişi düşleyip yetinmeninse yararı mı var. Enine durup uzununa ağlamaksa kocamış başıma yakışıksız. İt yatağında ekmek kırığı sürecek değilim. Daha dinelip de kış-

lar hasatlar görmeye, tokluların süte değmiş ağızlarını okşamaya gönlüm kalmadığını her gece yalvar yakar olduğum koca Tanrı bildi. 'Garip Leylim'in günü, lokması bitti, ömrü yetti,' deyip de kurban olduğum yüce divanından karın buzun kıyametine baktı. Ya Medet oğul yakınma yaraşmaz. Dağların aşılmazına çağırır oldu tanrım kulunu. Eh oğul, böyle ululanmaya göçmüş, kurumuş gönlüm nasıl da dirilip titredi." Öğretmen hanım, bunca yılın adamıyım gözümün yaşarması töreye de, erliğe de sığmaz bilirim. Bir hoş oldum. Leylim nine taşıp da bulanıyordu. Razı geliyordu ölüme. Tazeliğinin yaylalarına, ciğer dirilten sularına selam yolluyordu. Gurbetçiliğimi duyurdu. "Sus ninem," dedim, "anamdan bir boy ilerisin bana. Ölümü şimdilik geri tut. Çabuksanman neden ki? Ömür alıcı can taşıyanı unutur mu bellersin?" "Yok oğul vakittir görmüyor musun?" dedi. "Elden ayaktan kalmadan, yürekten akıldan olmadan vakittir. Zoruna zor dememiş ömür muhannete mi muhtaçlansın?" Bir yalımdır sardı beni de. "Ya ninem," dedim. "Kiraz can ne der? Düğününde takınacağı döşlüğün boncuğu senin elin değmeden uygunsuza düşer, bilmez misin?" Sustu, dizlerini tapışladı. "Kiraz can ha?" dedi. "Medet oğul karakoçtur gelir ya, geç kalmamak lazım, kar yolları keser bu vakitte. Bir zamandır benim yatacağım yer varabileceğim yerdi. Yok dediklerimi berilet. Yüreğini kuşkuya verme. Şimdi dilesem, hoşça bulur musun? Bir iki şey çalsan bana. Kocamış kulaklarımın içinde durakalan yıllanmış ezgilere baksam. Yanlış mı bellemişim diye." Yüzü ihtiyarlıktan çizik doluydu ya, gözleri yalıma vurmuş sandım. "Neyi çalayım ulu ninem?" dedim. Akordiyonumu çıkardım.

Medet ustanın yüzünden bir çocuğun bekleyen gülüşü geçmişti.

Babasının başı eğikti.

Seçil gazeteyi yüksek tutup kendini ardına almıştı.

Kubilay uykulu, ilgisizdi.

Annesi oturuşunu dikleştirmiş, parmaklarıyla eteğini arasız düzeltiyordu.

— Bey, demişti, Medet usta. Utançlıydı gülüşü şimdi. Biz Kars'tayken çalıp çağırmaya heves ederdik. Yıllar var ki el değmemişti çalgımıza. Akordiyonumuzun körükleri epridiğinden yalnızlığımızda

çıkarıp dener olmuştuk. Leylim nine bekliyordu. Yüzünde iyi günlerinden kalma, o balkımayla bana güldü. Üstleri yarılmış yarıklarına çıkmaz karalar dolmuş koca elleriyle duaya durarca yüzünü sıvazlayıp "Ömrün sular, rüzgârlar benzeri ferah geçsin Medet oğul," dedi. "Neyi isterdin ninem can?" dedim. "Bu dağlarda gezer ceyranımı dersin Medet," dedi. "Çalacağının bizlerce seçilmişliği, beğenilmişliği vardır." Epey bir çaldım. Birlikte çığırdık. Düğün mü yapıyorduk bir yiğitle bir tazeye? Leylim ninenin uzaklara düşmüş gençliğine miydi sesleyip çaldıklarımız çağırdıklarımız? Leylim nine soluğunu yetiremediği yerlerde dizlerini tapışlıyor, gülerek bakırlara, ocağa, yerin kirden kararmış kuytuluğuna bakıyordu. Fenerin isi artıyor, içerisi seçilmez oluyordu. Son türküye geçtiğimde "Bildim," dedi, "düğün toy ortası çalınandır. Kiraz erip yettiğinde, vay kuzum vay canım... işitip de bilecektir." Niçin çok söyler oldum size bilemem. Leylim nine sonunda "Yola çıkmalı, vakittir," deyip kalktı. "Nereye varıcan ninem can?" dedim. Der demez de ar ettim kendimden de. Bunca gün ay saat bana uğramışlığını, benim de barındığı yeri sormamışlığımı anıverdim. Kış karanlığıydı belli bana sorduran. Benim hatır olmam onun kimsesizliğinde yitiyordu. "Korkma hele Medet can özüm için," dedi. "Kurdun kuşun dahi sakınıp uğramadığı dağları düşünde gören Leylim iyidir, hoşnuttur. Hadi sağlıcakla kal oğul can. Gene uğrarım." Küreğini aldı, kaputunun önünü iyiden sıkıladı. "İşini birken ikilettim," dedi. "Ortalığını yoluna koy. Bakarsın gün ışımış. Yaşayanın günü ışır oğul ne iyi. Medet can unutma arada bir çalgını çal, türkünü söyle oğul. Ölümden ecelden hiç korkma. Kendinden kork ki, bağışlanmaz ayıplar işleyip de yüreğinden saklamayasın." "Niye böyle konuşursun Leylim nine?" dedim. "Eh karanlığın gücündendir oğul," dedi. "İhtiyarlığın bilmişliğindendir. Bahara az kaldı unutmayasın Medet," dedi. "Daha kışın kıyıcığındayız nine," dedim. "İyi ya önü bahardır. Karları bugün avuçladım. Diriliği ezildi. Buza kesen pınarların alttan akışını dinledim. Şırıltısı vurdu kulağıma. Kar kürerken toprağı açtım, toprak suyu çekmiş kerpiliyordu ne iyi. Nasıl da unutursun toprağı. Karın altındadır ya bizi bekler. Kurtların ulumaları aşağıya indi ya, köpekler zincirlerinden boşalıyor ya; gene de durmaz bahar gelir. Bir-

den basar, şaşar tutulursun oğul." Kapıyı zor araladı. Kar yığılmıştı. Hava ılımandı. Gitti. İşlerimi bitirdim. Akordiyonumu rafa koydum. Körüğü sesleri yettiğince basmama engeldi ya, gene de iyi çalmıştım. Kıvrılıp uyudum. Sonra Kiraz'la haberiniz geldi. Leylim ninenin her girdiğine çıktığına baktım. Sorduklarım o geceden sonra Leylim kadını görmediklerini söylediler. Çok tanıyanı olmuş öğretmen hanım. Deli bile sananlar çıktı. Nasıl sanırlar bilemedim. Kendilerine benzetemediklerinden olacak. Askeri birliğin oraya da vardım. Kapısında kar küreDiklerinden bir hanım ninenin ordan arada yemek aldığını söyledi. Leylim nineye orayı ilk söyleyen de o hanımmış. "Git," demiş, "askerlerin oraya. Artık yemekleri yoksullara bölüştürüyorlar." Leylim nine "Elimde işim var," demiş. "Biraz sayrıysam da geçecek. Kanım kavlayıp, dolanmıyor belli demiş." Bazan iş karşılığı çayla ekmek istiyormuş. On beş yirmi gündür uğramıyor, dediydi kadın. "Acından ölecek değil ya gitmiştir. Oraya. Bakıver."

Seçil birden gazeteyi yere atarak, hızla yatak odalarına girmişti.

Annesi eteğinin düzgünleştiğine karar vermiş gibi dikkatle gözden geçiriyordu.

Babası gövdesini geriye çekmiş tavana bakıyordu.

Kubilay'sa başını dirseğine dayayıp uyuyakalmıştı. Ağzının aralığındaki ince nemlilik tükürükleşiyordu.

Emine tutkuyla Medet ustanın konuşmasındaki sonucu arıyordu.

Medet usta böylesi uzun konuşmalara alışık olmadığını belirten bir iki yersiz davranışla sönmüş sigarasını atacak tabla aramış, sonra hızla toparlanıp ayağa kalkmıştı.

— Buyrun, demişti annesi, tablayı uzatarak. Oturun Medet usta. Henüz çayınız gelmedi. Nerde kaldı bu Kiraz kız?

Annesinin "siz"li oluveren konuşması, sesindeki pürüzler Kiraz'ı savunurmuşça gecikmesinden söz açması Emine'nin içindeki titreyişi koparmış, kamaştırıcı bir parıltının odayı sardığını sanmıştı.

O parıltıda Leylim nineyi, kurtlarla, karlarla başları görünmeyen ak koyunların sürüp giden yığınının önünde dik kıpırtılı boynuzlu bir karakoçun yanında görmüştü. Kaputu açılmış, hem çok yaşlı, hem nedense çok gençti Leylim nine.

— Anneciğim, diye fırlayıp annesinin dizlerine sarılmıştı Emine.

Ağlaması yüzünün sıcağına serpilen bir serinlik gibiydi. Gözyaşları şaşılası gürlükte taşıyordu gözlerinden.

Annesi sırtını, saçlarını okşamaya başlamıştı.

Bir şey söylemiyordu Emine'ye.

Medet usta ayakta mıydı?

Babası ne yapıyordu?

Seçil kaçtığı odalarında hangi duyguyla sarsılıyordu.

Emine düşünemiyordu.

Annesinin dizleri bir süre sonra Leylim ninenin dizleri oluyordu.

Onunla geçirilen saatlerin güzelliği, yumuşak bir dalga gibi gelip çarpıyor, sarıp, çekiliyordu.

Karsu Kal'asma varan masal yiğidi, tipiyi tülletirip uçuran boranın içinden atıyla çıkıyordu.

Leylim ninenin sevecenliğini yitirmemiş gül yüreğini savunmak için, ihtiyar kadının çevresini sinsi dolanmalarıyla daraltan kurtlara kılmç çekiyordu.

Atının kalın kalçaları her atılımında tütüyor, kızıl kızıl yalımlanıyordu.

— Olmaz, Leylim nine, diyordu Emine ağlarken. Oralarda kurt olmaz değil mi?

Annesi yavaşça başını kaldırıp:

— Sus Emine artık, demişti. Geç yerine otur. Kiraz odaya girdiğinde senin böyle ağladığını görürse ninesine bir şey olduğunu sanabilir.

Emine umutla bakmıştı:

— Leylim nineye bir şey olmadı değil mi anne?

— Elbette olmadı. Olsa hemen duyulurdu. Hadi sil gözlerini. Görmüyor musunuz Medet usta, kızlarım nasıl severlerdi onu. Biri dayanamayıp içeri kapandı. Bizim evde sevilirdi Leylim nine.

Bu sözler Emine'ye anlamadığı bir etki yapmıştı.

Annesinin kendisini yüceleştiren onurlu bir sesle sürdürdüğü konuşmasında sanki Leylim ninenin ölümünü kanıtlayan şeyler vardı.

Medet usta önüne bakıyordu. Yüzü hüzünlüydü.

Babası duruşunu değiştirmemiş, yeniden yaktığı sigarayı Medet ustaya sunmuştu.

— Gideyim bey.

— Durun demişti annesi. Çayınızı içmeden olmaz. Ben Kiraz'a bakıvereyim.

Annesi kapının çuhasını açtığında kalakalmıştı.

— Ne yapıyorsun orda Kiraz. Gizlenip içersini mi dinledin? Niçin burda kaldın?

Annesinin sırtından ötesini görememişlerdi.

Emine birden basan şaşkın, anlayamadığı bir suçluluk duygusu içindeydi.

Demek Kiraz hep ordaydı. Dinliyor ve bekliyordu.

Kiraz'ı önüne katıp yumuşak, okşarcasına bir tutumla itelemişti annesi.

Kiraz'ın gözleri donuktu. Yüzü kızarmıştı. Belirgin bir yöne çevirmediği bakışları sanki herkesi görüyormuşça oynaklık taşıyordu.

Emine, Kiraz'ın gözleriyle karşılaşmaktan kaçınıp, onun eteklerini, çelimsiz bacaklarını, yumruklaştırdığı ellerini izliyordu. Nasıl davranacağını kestiremiyor, koşup sarılmayla, hiçbir şey yapmama arasında hızla değişen bu düşünce karmaşasıyla hırçınlaşıyordu.

Medet usta Kiraz'a doğru eğilip bir adım atmıştı.

Kiraz hemen geri çekilmişti.

— Kiraz can, demişti Medet usta. Ninen iyidir ha, bilesin iyidir. Yüreğini daraltman doğrusu değildir.

Kiraz niçin yaptığı belirsiz, parmağını dudaklarına götürüp "sus" der gibi başını sallamıştı.

— İyidir Kiraz can. Ismarladı sana iyi olduğunu söylememi. Dedi ki...

Kiraz suskundu. Kirpikleri yarıya değin gölgelemişti gözlerini. Kiraz, annesinin çıkıp tepsiye dizdiği tüten çaylarla dönüşüne bakmamıştı bile.

— Çayı birlikte içeceğiz, demişti annesi Medet ustaya bakarak. Hep birlikte içeceğiz. Kiraz da çay sever değil mi? Seversin çayı.

Kiraz baş sallamasını yinelemişti.

Sonra birden odanın ortasına yürümüş, dizlerinin üstüne çöküp kalmıştı.

Medet usta yerine çekildiğinde çaylarını karıştırmaya başlamışlardı.

Emine odanın ortasında oturup kalan Kiraz'ın büyükleri tedirginleştiren görüntüsündeki hoyratlığı, direnmeyi anlar gibiydi.

— Hadi Kiraz, demişti annesi, hadi kızım iç çayını, ısınırsın.

— Duydun mu hanımcan kurtlar uluyor.

Konuştuğunu belirten bir iz yoktu yüzünde. "Kurtlar uluyor," diyenin o olduğundan kuşkuya düşmek işten değildi. Gecenin uzaklığından doğru gelen zor işitilir ulumayla fırtına arası sesleri odadakiler susarak araştırmışlardı. Camlara savrulan karlar duyduklarını kimi zaman çoğaltıp, kimi zaman kesiyordu.

— Dolaylara indi canavarlar, demişti Medet usta. Çığırmalar onlardandır. Kiraz has söyler.

Annesi çıkışan sıkıntılı tutumuyla:

— Yok Medet usta nerden çıkardınız kurt kuş lafını, köpeklerdir uluyan.

Medet usta çayını yudumlayıp bitirene değin konuşmamışlardı.

Kiraz dalıp gitmişti. Sobanın tepsisine bıraktığı çay bardağı odunların ışığında rengi canlanarak duruyordu. Bardağın ışıltılı allığı Leylim nineyle ilgili onmaz düşüncelere karşı bir dinginlik, güven çizgisiydi sanki odada.

— Başka buyuracağınız var mı öğretmen hanım?

Deyip de Medet usta ayağa kalktığında Kiraz oturduğu yerden kayarak öteye çekilmişti.

Medet usta araştıran, uman bir bakışla yüzünü görmeye çabalamıştı küçük kızın.

— Teşekkür ederiz, demişti annesi, Leylim nine elbet uğrayacak. Torunu falan var. Bilmez değil ya. Çocuğun annesini tanır mısın? Babası da varmış.

— Bahar erince buluruz, köylümdürler. Yollar kolay aşılamaz şimdi. Yukardandırlar. Kıştır, her kişi yemesini içmesini elverdiğinde edinip kapanmıştır. Ulaşılması gayet zordur. Bucağa bile yollar kapalıdır

öğretmen hanım. Koyunlar kuzuladığında azardan çıkılır ortaya. Kemik çorbasını bulanlarla, kuru somuna gövde verenler beklerler dağlardan doğru ılımanlaşacak esintiyi.

— Bak Emine, boykot için bizlere pişirdiğin bu çorba var ya, küçüklüğümün çorbalarının tadını verdi bana. Yo, sakın yersiz övgü sayma bunu.

Haydar gülüyor.

Boykot gecelerinin birinde komitenin nöbete ayırdıklarına yemek yetiştirmeyi üstlenenlerden biri de Emine. Anneanneden öğrenilme bu düğün çorbasında et var, parçaları oldukça iri ya, yine de tadı fena sayılmaz.

— Aynı böyle mi sizinkilerin yaptığı?

— Etini saymayacaksın.

— Eh peki nesi benziyor sayın Bay Haydar?

— Bayan Emine şurası benziyor ki, çok az besin alabilen, hatta almayan, eksi otuzlardaki ora kışında sapsağlam bir göğe bakan insanlarız biz. Gülme, gülme bayan. O gök sapsağlamdı. Karlarla kaplı ıssız dağların üstünde dümdüz gerili dururdu. Buzullu uzantıda bir kara bulut süzülmeye görmesin, kapınır sineriz. Tipi geliyor demektir. İstanbul tipisi değildir ha, bilesin. Kar doruklarına yer değiştirip çığlar indirip yolları kesen, boranın başlayacağını belirten buluttur bu. Her şey yerinden oynayıp, o kıyım günleri sona erince yüksek gökyüzü yeniden belirir. Bahardır o. Havalar ısınınca kesimliğe çıkan hayvan başları iyice yüzülür, kapı önlerine kakılan sopalara dikilir. Eh kentliler için artık tam bir ilkellik örneğidir yaşadığımız yer. Sizin deyiminizle yırtıcıdır, ürkünçtür, umutsuzdur.

— Haydar yine başlama sizin deyiminizle, diye konuşmaya.

— Emine can, gücenme ama öyle. Hayvan kafaları yaz boyu kurur, kakırdar. Yüzlerinde ne et varsa yapışır. Bozarır. Öteki kemikleri

de kuruturuz. Et çok pahalıdır. Bizlerce yenmesi düşünülmez. Kemikse değil. Kurutulan kemikleri kışın ezerek toz edip aş yaparız. Tadına doyum olmaz. Dünyamızda kuşkusuz çok başka çok seçkin tadlar var. Açlığın getirdiği kolay beğeniyi yaşamadan, kemik tozuna aşı özlemek güç. İşte o bizim, ilkelliği zorunluluktan sürdüren yerimizin yöremizin insanları, değil kemiklerden, ottan dikenden bile yararlanılacağını hayatın sert kurallarıyla öğrenirler. Yenebilecek bir şey gözden kaçırılmaz, yeter ki öldürücü olmasın. Yakılabilecekler de öyle. Dayanılmaz kokular da saçsalar, ateşe dönüşebilirlerse yeter. Açlık vardır, soğuk bastı mı tam basar. Doğanın acımasızlığına dayanamayan yaşayamaz zaten. Oysa kadınlarımızın, erkeklerimizin boyu posu güzeldir görsen. Elleri, ayakları, gözleri iridir. Kayalara neyle basacaklar, neyle tutunacaklar. Yakışanı öylesi. Salgın, kıran geldi mi analar babalar pusar beklerler. Hayvanlarımız hasta düştüğünden anca koşuşturup dururuz. En çok buna yakınılır. Büyük çaresizlik duygularına bizleri hayvanların hastalanması salar. Oralarda hayvanlar başka türlü sevilir. Okşarız, yekindiririz. Boğaya ilk çektirilip ardından buzağılayan anaya gösterilen özene, sevgiye inanamazsın. Boş ahırın ya da barınağın içine toplaşılır yavrunun tüten son parçasının, gübrenin kanla çalıklaşan kokusunu içlerine çekerler. Döl yatağındaki ıslaklığı henüz kurumamış titreyen yavruya uzanan anasının gözlerindeki yumuşacık bakışın aynısını bizim ora kadınlarımızda görürsün. Kadınlarımız doğuran hayvanın ailenin dirliğindeki yerini bilir. Yine de boğazımıza zar zor yeter ürettiğimiz. İşte senin bu boykot çorban var ya... Kişinin çocukluğunu anışı garip. Yoksulluğunu bile yaşamanın yeni, ellenmemiş o sevinciyle görmezleşiyor. Yine de hep kahretmeyiz biz. Bir çığırıp eğlenecek durum olmaya görsün. İnanılmaz incelikler, güzellikler ortalığa dökülüverir. Çok isterim oraları görmeni. Yoksulluk halkımızın yaşama gücünü emip tüketir, kökten kesip atar bellemeyeceksin. Ben direnip de işte buralara gelip ilkin bekâr odalarına, sonra Saraçhanebaşı öğrenci yurtlarına düştüğümde onlardan bir parçaydım. Yine de öyleyim ya. Değişen şeyler var elbet. İktisat okumayı seçerek, yurdumu, koşullarımı, tarihimizi araştırmaya kalktım. Halk içindir, diye sunulan şeylerin uygulama açısından, ekonomik birikim

açısından neyini nasılını öğrenmeye niyetlendiğimde, anladım ki bize sunulanlarla işi çözememekteyim. Yaşanmışla yaşananın çelişkisi getirmiyordu bana öğretidir diye tekrarlananlar. Ben Anadolu insanının çocuklarından daha çok hayvanlarına acımasının ekonomik-sosyal açıdan yerini saptamak istiyordum. Bize okutulan kitaplarda değişik coğrafya bölgelerine dağıtılmış insanlarımızı bulamadım. Benim insanlarıma gereken şeyler öğretilmedi bizlere. Yetmişindeki bir öğretim üyesinin, kapitalist ülkelerde gülüp geçilecek kitaplarındaki acemiliğe şaştım. Bu fakültelerde para kazanacak bir delik bulunca, ceketini ilikleyip yerinde aldırmaz, yerinde alttan alacaklara yararlı bir yüksek eğitim yürürlükteydi. Siz arkadaşlarıma gelince iyi niyetiniz, canlılığınız, bir yerde işi toptancılığa götürüyordu. Sloganları hemen uygulama. Kime ve nasıl? Cevaplarını başkaları da arasmdı değil mi?

— Bir çorbadan nelere vardık Haydar. Kardan kıştan, kurutulan hayvan başlarından nerelere vardık. Şimdi kentlilerin ya da kentleşme aşamasına girmiş olanların da toplumsal değişime çözüm getirecek, pratiğin birikimini sağlayacak düşünceden yoksun olduğunu söyleyeceksin.

— Doğru yanları yok mu?

— Yaşımız kaç Haydar?

— Dur bakalım gülme, şakayı bırak. Ben yazarlardan, okuma yazma oranı düşük yurdumun insanlarına yol göstericidir diye belletilenlerden söz ediyorum. Latin harflerine geçildiğinden bu yana cumhuriyetin yetiştirdiği kuşaktan örnekler alalım, bizde gerçek boyutlarıyla düşünce adamı yetişmediği kanısındayım. Subaşlarmı tutanlarla onların ürettiği düşüncelerden bize kalabilenler ya da kalması uygun görülenler eksik, puslu olarak ortada. Türkiye'nin özgün yapısına, halkının taşıdığı kat kat etkilerin, törelerin, değişik deneylerin araştırılmasına bu kişiler yeterince eğildiler diyemeyiz. Böyle düşünmek kolaya sapmaktır. Karşılaştıkları, ya da yaptıkları haksızlıkların ömür boyu hesabını vermeleri gerekirdi. Zorluğu üstlenemediler. Zülkadir'in yakasından tutup "Bu nerden çıktı?" dediği çocuğu yeniden düşün. İlk müsamere yıllarının öğrencileri değil mi bunlar? Bir zamanlar kâğıt paralarımızı bezeyen kurtlara yeniden özeniliş değil mi? Altaylardan

kopup gelenler edebiyatının kaynakları olan, ağabeyleri, amcaları unutabilir miyiz? O kurt resimleri ki insanoğluna nasıl onur kaynağı olabilirler? Zülkadir soruyordu: "Yahu baba bunlar hangi yanın yetiştirmesi? Bizim köyde dağda yoktur ağam böylesi, hayvanın yırtıcısını örnek bellemek neyin nesidir? Tam tersidir bizim yörelerde bilmez değilsin Haydar. Kıyıcının doymazına, üstelik hayvanına insan için özenmek mi olurmuş?" Zülkadir serttir ya yiğittir. Kaslarıyla da, yüreğiyle de dövüşür. Haklıdır da. Kendi başınalığm koşullandırması bu. Güvenmek, güce ermekle başlar bizim çocukluğumuzda. O da kırk yedili, eski haykırışları duymamışlardan, yakılan meşaleleri, Türk ocaklarında atan damarları, yeninin eskinin deneyinden koparılarak ortaya çıkarılacağını savunan göbekbağsızları görmemiştir, tanımamıştır. Oysa biz geçmişi ilerki hesaplaşmanın atlama tahtası olarak araştırıyoruz. Zülkadir "Baba vaktim yok," der bana. "Hele şu öğrendiğimiz hukukun kimin yararına işlediğini bir iyice çözelim, sonra aklı allı bezenmiş kurt resimlerini bağrına germiş eski yaşlıların şimdiki şaşılası yetiştirmelerine bakarız. Sonra sen çok okursun Haydar, işin ne; okuduklarını bize de aktar," der. Emine, şimdi sözün şurasında durup bakınalım. Ekonomisi titizlikle belirlenmiş bir toplum nerelerden, hangi sınıf yararına geçirilmek istenir? Özellikle dünyanın arasız değiştiği yirminci yüzyılın sonlarına doğru özgürlükçü 61 Anayasası uygulamaya geçtiğinde dur bakalım... bizler on dört yaşındaydık.

— Evet ben de.

— Bilmiyorum annenler 27 Mayıs ihtilâlini nasıl karşıladılar?

— Sevinçle, coşkuyla, ellerini çırparak. Hatta o gece Kubilay'la bize bira bile içirdiler. Haziran'da İstanbul'a uğranacaktı. Liseye başlıyordum.

— Bizim yörede kimse olanı bilmiyordu. Kasabaya varıp da, o zaman ben de ortaokuldaydım, sırtımdaki mintanla hırka arası şeyi atıp, ceket alacaktım. Çalışarak on beş lira biriktirmiştim. Onun sevinciyle doluydum. Kardeşlerimle ağabeyim, anam aynı ekmek, ot, besin kaygıları içindeydiler. Anam "Ceketin kara olsun," diyordu. "Az giyilmişini ara." Akşamüstü Kurban ağabeyim kahveden döndü. "Yeni bir bayram daha oluyor, Haydar," dedi "ne dersin?" "Neymiş ki ne bayramıymış

ağam?" dedim. "Asker paşaları gelmiş yeniden Ankara'ya. Radyo öyle konuştu." İşte ben 27 Mayısı böyle öğrendim. Unutmamamız gereken şu; insanlar sınırları zorlamayı, değiştirmeyi bilirler. 27 Mayıs Anayasasının önemi eytişimsel açıdan yadsınamaz. Biz 47'lilerin köy kökenlilerine gelince, 61 Anayasasının verdiği olanakları canımız pahası anca şehre okumaya varıp da araştırabilenlerdeniz. Hesaba vurulmayacak denli acılıyız, sert adamlarız, öfkeliyiz, umutluyuz da. Geldiğimiz yörenin bırakılmışlığını kanımızla yaşamışlardan biriyiz. Olanaklarımızı yaratmak bize özgü bir paralayıcılıktan, ataklıktan bekleniyor. Ben bunu başarabilmiş olanların kaçta kaçıyım, düşünmek hesaba vurmak zor. Ben, emek-değer ilişkilerini bu kadar açıkça değil de en kabasından bileydim, sanırım on yaşında bile dağ bayır demeyip avaz avaz bağırırdım. İçimde bir damar çatlardı, dayanamazdım. Birileriyle yerli yersiz kapışırdım. İşte bizlere serttirler diyenler unutmasın. Yola böyle çıktık. Böyle gidiyoruz. Bizim kuşak, kent kesimlerindekileri de katıyorum şimdi bak... sırtındaki teri kurutup, güçlenecek arayı vermeye sabrı olmayan bir koşucuya benziyor. Yaşımızı alay için bile olsa anma. Bırak onu başkaları anacak. Üstelik ya bağışlamasız, ya da acıyarak. Oysa bize gereken ikisi de değil. Bize gereken erişkinler, eksiğimizi ve heyecanımızı kendi acelelerine yenilmeyip donmuş beyinlerine aracı etmeyecek olanlardır. Ömrümüzün baharı derler ya, boş ver Emine can... Bu nasıl bir bahar ki; bebelerin çocukluk bilmediği, taze gelinlerin, eceldir başa çıkılması yok deyip toprağı avuçladığı, er kişilerin ezilmekten kapaklığa dönüştüğü bunu başaramayanınsa katil hırsız olduğu bir baharın içindeyiz. Hastaları, sakat edilmişleri saymıyorum, genele varmak işimiz bizim. Bu nasıl bir bahar ki Emine, kurşundan eritilmiş, ayak değdirilmez, yırtıcı dikenli dalların her yanı kapladığı bir bahardır.

— Peki, Medet usta, demişti annesi. Bahara yollar açıldığında Kiraz'ın ailesine haber salarız.

Medet ustayı kimse uğurlamamıştı.

Kiraz söylenenleri duymamışça aynı dalgınlığındaydı.

Babası, Medet usta gider gitmez, masasının başına geçmiş çekmeceleri açıp kapatarak bir şeyler aramaya başlamıştı.

— Haydi artık, demişti annesi, yatalım geç oldu. Selahattin'ciğim yarın çok işimiz var. Kadir'le oğulları gelecekti, yakacaktı şuydu buydu. Evden taşınacak şeyler var.

O saatte neyi aradığı belirsiz babası birden çekmeceleri hızla örtüp,

— Ortanca, demişti Emine'ye, vakittir, uyunsun.

Kiraz'ın odadan çıkışını görmemişlerdi. Üstelik tam da ortada oturuyordu. Annesi, Kiraz gene çuhanın altına sinmiş gibi, yavaşçacık kapıya yönelmiş, örtüyü hızla aralayıp bakmıştı.

— Yatmış. Acaba anladı mı Selahattin?

— Bence anladı. Garip bir çocuk, bizimkilere benzemiyor.

— Ya, bizimkileri izlemek sanki kolay. Çünkü yetiştiren biziz. Bu kızsa kapalı kutu. Kurtlar uluyor demesi yok muydu?

Odalarına girdiğinde Seçil'in yorganına sarılmışlığına bakmıştı Emine.

Babası kucakladığı Kubilay'ı annesini anımsatan bir özenle yatırırken, Emine uykunun koyu yumuşak karanlığına geçivermişti.

Sabah uyandığında açık seçik sıralayamadığı yine de çarpıntısını içinde taşıdığı bir düş görmüştü o gece.

Bulut yeğniliğinde görüntüleriyle binlerce renk dolanıyordu çevresinde. Sıkışan çözülen gökkuşağı benzeri duvarlarla sonsuza açılan geçenekler vardı. Sonsuzluk düşüncesini her uzantının küçüldükçe yinelenen bitmez gidişi veriyordu. İnce sislerin dağıldığı sokaklardan yürüyordu Emine. Aradığının ne olduğunu bilmeden içi kesin bir arayışla doluyordu. Yanından bir çocuk kalabalığının onu görmeden koşarak, geçeneklerde yitip gittiğini izlemişti. Çok hızlıydılar. Solgun çocuk ağızları kıpırtısızdı ya, yine de dağılan bir ezgiyi vücutlarıyla birlikte taşıyorlardı. Yapayalnız kaldığını neden sonra anlayıp tüm gücüyle bağırmaya başlamıştı. Haykırarak bacaklarındaki eriyip biten hızı çoğaltmaya çabalıyordu. Bağırırken söze dönmesi gereken şeyleri söylemediğini duymuştu. Haykırışı ulumayla yakarı arasında bir gitgeldi. Serinlik soğuğa dönüyor, yeğniliği yitip katılaşan yerler koyuluyor, kara morların içine erimiş cıva salgısında acı yeşiller katı-

şıyordu. "Leylim nine, Leylim nine!" diye seslenebildiğinde, kulaklarının kopup çoğalarak, kocaman duyargaçlar olduğunu karşısındaki, aynı zamanda yanındaki ve ardındaki olabilen, yumuşakken katılaşan çevreye takılıp kaldıklarını gördü. Yeniden "Leylim nine, niçin kurtlara verdin kendini?" diye bağırdığında üstüne basan kalınlığın ayrıştığını, uçuk mavi bir ilk yaz bulutunun yaklaştığını gördü. İyiliğin somutlaşması, bir onmaz hastalığın alt edilip yaşamanın yenilenmesi sayılacak dirime benzer bulut, bir kavrayışla kendisini sarıp kaldırınca baktı ve bunun gerçekten de iyilik olduğunu tanıdı. Alabildiğine açıklık bir yaylada sarı katır tırnaklarıyla sütleğen çiçeklerinin içine uzanmış gepgenç bir kadın vardı. Leylim nine olmadığı halde, bir bakıma o olan kadın gözlerinde Kiraz'ın uzun ipek kirpikleriyle, ağzında bitmeyen bir gülüşle bakmıştı ona. Gülüşünü yanıtlamaya çalışmıştı onun Emine. Birden her yanı okul avlusu olan açıklıkta buluvermişti kendini. Kuru bir fidanın dibine yanaşıp sinmeye çalışarak uyumak isterken ne yana dönse göremediği, yine de ardında olduğunu bildiği ılık etli bir canlıyı, belki de bir insanın varlığını seziyordu.

"Emine," diyordu ardındaki.

Sesti söz değildi ya duyduğu Emine anlıyordu.

"Sen çekil ben varım."

"Niçin ben çekileyim, niçin sen varsın?" diye soruyordu Emine.

Sorusunu yüz kere, bin kere, sayılamayacak kadar çok yakınmalarla, inat arası bir dirençle yineliyordu.

Sabah yeni başlayan günle geceki düşünden kalıp süren ürküntüyü atmamıştı.

Nice yıllar sonra Emine işkencedeyken sıçrayışla, o beklenmez çağrışımla, çocukluk düşünün eklentisi saydığı karabasanla sanrı arası şeyi görmüştü.

Başını yatırdıkları dizlerden (onu araca sokar sokmaz yatırıvermişlerdi) burnuna çarpan kumaşın kokusundan kendini alamamıştı.

Düştüğü sarsıntıyı, korkuyu, öfkeyi, acabaları yıkan bir tanıdıklık duygusu uyanmıştı içinde. Belleğinin sağlamlığı yardımcısıydı. Çeşitli yönlere sık sık dönen aracın gidişindeki düzensizlik ya da biner binmez gözlerini örtmüş olmalarından ötürü, yöreyi çözemeyişinin verdiği yabancılığı o koku alt etmişti.

Oysa gözleri kapatılmış bir insanın, görmeyle öğrendiklerine, gözleri kapatılınca en tanıdık yerden de geçirilse, duyduğu yabancılık inanılası gibi değildi.

Üstelik pahalı yaşanan semtlerin sessizliği Emine'nin durum, mekân saptamasını daha da güçleştiriyordu.

Kurtuluş'ta oturan arkadaşı Bilge Sümer belki götürülürken iz sürmede güçlük çekmemiş olmalıydı.

Pangaltı'ya inildikçe sıklaşan dükkânların susmaz kalabalığı, balıkçıların bıçkın çağrısı, yeşil salatalar, turplar, masalların balıkları yiğit kalkanlar...

Gülecek gibi olmuştu Emine. Bilge Sümer'i de gün ışımadan götürmüşlerdi, nerden duyacaktı o sesleri.

Nasıl tersti gülme tepisi... sıkıca bağlı gözleriyle bilmediği ama kestirdiği bir yolculuğa çıkarken gülmeye davranmak yakışıksızdı.

Kimsesizdi sokaklar.

Gün atmamıştı.

Kenti yaşar kılan hiçbir devinim yoktu.

Gündelik yaşantının kişide ayrıntıları siliveren dikkatsizlikleri diriliyordu içinde.

Araçları yönlendiren polisin babacan şişmanlığı, çiçek evlerinden salınan serinlik ne yönde kalmıştı.

Kulaklarıyla tanımadığı İstanbul kentini kendi haline bırakmalıydı.

Ara sıra yanlarından birkaç araç geçiyor, boşalmış caddelerin hıza açıklığında istediği yere alabildiğine giden araç sürücüsünü düşünüyordu.

Sonuçta nereye gittiklerini kanıtlayacak bir ipucu yoktu.

Haydar'ı da ayırmışlardı ondan.

Başta birlikte gideceklerini sanıyorlardı. Görevlilerden biri:

— Bunlar hem buralarda otururlar, hem de solculuk taslarlar. Ulan biz solcu olsak neyse, aldığımız paraya baksanıza, demişti.

Haydar sabahın yavaşça bölünen alacakaranlığında adama dosdoğru gülmüştü. Bu bir çeşit güçlenme denetimiydi belki de.

Haydar'a doğru yaklaşan Emine'nin kolundan çekmişti görevli.

Katı aradıklarından bu yana konuşmayan biriydi.

Çevresindekiler, araştırmanın bütününü ufacık devinmeleriyle yöneten bu adamı titizlikle izliyorlardı baştan beri.

Tekerleklerin küçücük engebeleri aşışı bile duyuşunda değerlendiriyordu Emine'nin.

Sonunda indirmişlerdi araçtan onu.

Sessizlik hâlâ koyu olduğuna göre vakit erkendi.

Birden uzaklardan bir fabrikanın düdüğü duyulmuştu.

Kısalmaya başlamış günlerin yedi-yedibuçuğu.

Adımlarını güvensiz, acemi atıyordu.

Yürüyüşündeki hantallık, ağırlık yanındakileri sıkmış olacak ki, kolundan kavrayıp sürümeye başlamışlardı.

Merdivenler alçak, sık, ufak adımlarla aşılır, çıkış inişi kolay cinstendi.

İlk kez vücudunun ağırlığını duymuştu. Ayakları, kolları, elleri sarkıyor, onları ayrıca taşıyordu. Sanki fazlaydılar Emine'ye.

Bu korku muydu yoksa?

Bilmediği bir duyguya karşı koymak için, alabildiğine dikilmişti.

Canlılığını, coşkunluğunu, gençliğini, çekip toparlayarak, bu aykırı durumu itmek ister gibiydi.

Kanın dolaşımı yavaşlıyor, buna karşı yüreği gittikçe hızlanıyordu.

Ona değenlerden oluşan iletişim neydi?

Kaçınmadan adını koymalıydı artık. Bilinçle koymalıydı. Korkuydu bu. Etine yapılacaklardan korkuyordu. Çünkü kanayabilen, kırılabilen, acıyı salan, yaşayandı o. Dayanmayla beyni arasındaki alışverişi biliyordu.

Görmediği yerin adamları oransız boyutlarla gelişiyorlardı çevresinde.

Apartmana girip onların kapılarını vurduklarında durum böyle değildi.

Kapıyı açarlarken gevşek, hatta ilgisizdi Emine.

Ardında Haydar duruyordu.

Aylar var ki bekliyorlardı.

Radyolarda, gazetelerde gençlerden arasız söz ediliyordu. Geçerli yayın organlarınca yurtseverliğin katilliğe, haydutluğa dönüştürülen bildirileri, yorumları bambaşkaydı.

Yağmurlu bir gün Haydar'a birlikte kalabileceklerini söylemişti.

Burası seçkin bir semtti.

Saklanmak değil daha zor bulunmak gerekti.

Yeni işkence kurallarını, savunusuzluğu, sindirmeleri duymuyor değillerdi. Koca kentte usançlı ya da ilgili, üzgün ya da acımasız, bir şeyler bekleniyordu.

Zili duyduklarında bunları, bu arkadan vuruşları epeydir yaşıyorlardı. Sinip de başkası olamazlardı ki. Kendileriydiler. Yılların yılların etkisiyle oluşmuştular. O suçlayanlar, kaba gücün uygulayıcıları bir gün geleceklerdi. Onlar da açacaklardı kapılarını.

Tetikte olan beyinleriydi, vücutları değil.

Mahallenin bekçisi öndeydi. Bıkkın ve ivecen.

— Burdalar buyrun, bey, dedi.

Sonra içeri girdiler.

Arasız açıyor, kapıyor, didikliyorlardı.

Hırslarında acımasız, bir bitiverme, somurma isteği yer etmişti.

Bu alıp götürülmeden çıkacak sonucu başlarda saçmalıkla tanımlarlarken Emine suskun ve şaşarak izlemeye başlamıştı.

Cemşit'in alındığını duyduklarında:

— Ne yaptı ki çocuk, diye sormuştu Emine Haydar'a. Saçmalık bütün bunlar!

— Korkarım saçmalık denecek ortamda değiliz.

— Neyle suçlamışlar Cemşit'i Haydar?

— Şu sabotajdır deyip çıktıkları iş var ya. Cemşit'i onlardan biri sayıyorlar.

— A deli misin, olur mu hiç, o sıralar Cemşit Tunceli'ye gitmemiş miydi? Bu tam bir sınır tanımamak. Cemşit sabotajcı ha? Daha neler.

— Evet, biz ona devrimin güldürücübaşısı demez miydik?

— Onu ciddiye almazdık demek değil bu. Ne kadar neşelidir, aldırmazdır. Haydar hani bize işkence komedisi dediği oyunu oynamıştı. Sonuna doğru bir kaptırmıştık ki kendimizi. Melek bağırmasaydı gülmekten ölecektik. "Susun yahu, deli misiniz?" diyordu Melek. "Sen yok musun sen Cemşit, ne malın gözüsün sen! Bizi işkenceye bile güldürecek hale getiriyorsun. Bu senin yaptığın rezilliktir doğrusu."

— Cemşit de "Yılmaktansa gülmeli Melek bacı, gülmeli ya ne olacak," demişti. Üç gün önce götürmüşler. Arkadaşlar anlattı. Cemşit gelen polislerden birine "Ben seni tanıyorum arkadaş," demiş. "Sen bizi vilayetin önünde karşılayanlardansın. Bildim ki hem nasıl. Biz 'Vali Ayaz, pek çok yobaz,' diye bağırdığımızda sen polislerin en yamanıydın bilesin." Polistir hoşlanıvermiş, kendini tutamayıp gülmüş Cemşit'e.

— Deme Haydar, içim sızladı, ah kardeşim benim.

Ali Kerimoğlu oğlu Dudu'dan doğma Hüseyin Cemşit Kerimoğlu. Doğumu 1947, Tunceli, Hozat. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi. Burslu öğrenci. Her çeşit araç ve gereci ustaca kullanır. Yurttaki arkadaşlarının anlatışıyla, siyasi eylemlere katılması 68 öğrenci yürüyüşleriyle hız kazanmıştır. İşçilere gösteriler götüren seyirlik işçi tiyatrosunda yer almıştır. Oyunculukta işçileri etkileyen ayrı bir başarıya sahiptir. Dilindeki açılmamış yerellikten, görünüşündeki halktan olma benzerliğindeki baskınlıktan çok yararlanmaktadır. Tiyatro girişimindeki eylemleri salt oyunculuk hevesine indirgenemez. İşçilerle olan kişisel ilişkilerinde de yakın, inandırıcı ve etkindir. Burslu okuduğundan geçimini geçici işlerle rahatlatmaya uğraşır. Memleketi Tunceli'yle olan bağlantısı sıkça sürmektedir. Babası sorguya alındığında oğullarından Cemşit'le büyüğü Abusef'in para göndererek aileye yardımcı olduklarını söylemiştir. Abusef Almanya'da ağır beton kalıpçılığında işçidir. Sendikalı değil-

dir. İlkokul ikiden ayrılmadır. Oğulları için daha diyeceği olmadığını söyleyen Ali Kerimoğlu giderken "Yaramaz bir şey yok ya efendi ağa? Biz köylüyüz aklımız ermez," demiştir. Cemşit Kerimoğlu'nun bu ek paraları nasıl kazandığı ilginçtir, sorulması gerekiyor.

Cemşit'in becerisi sonsuz elleri, bu ellerin makineye, açılıp çözülüp bağlanacak her şeye, otomobil motorlarından teyplere radyolara geçiveren şaşılası ustalığı.

— Bu Japonlar Amerikalılara toz attıracak çocuklar –derken Cemşit'in sarımsı esmer yanakları açık gülüşüyle dolar. Gözlerinin koyuluğunda ağıveren bakış yakın, ısıtıcıdır– Transistör çağına onlar el koydu gitti, bilesiniz arkadaşlar. Transistör var bir de çipler denip durulacak bir an. İnanın Ay'a gitme işinin daha da üstesinde bir mikro buluş bu.

— Yok be Cemşit, yapma ağam. Kapitalistleri övme bize babam, övme.

— Öyle, bu adamın gözünü makine bürümüş.

— İşte, bir revizyonist karşınızda.

— Oha!

— Hele durun bakayım cahiller, mollalar. –Cemşit alabildiğine gülmektedir.– Makine dedin mi oğlum ben ötesine geçerim işin. Tınmam. Geçenlerde bizim fakülteden bir oğlanın, hani şu Lozan'dan alınma lise kâğıtlılardan...

— Hangi kâğıtmış o, soyluluk kâğıdı mı?

— Durun yahu konuşalım. Bitersiniz oğlum bir anlatayım. Onun müzik dolabı bozulmuş. Profesyonel bir alıcı. Ah göreydiniz. Onarımlar başarılı olmamış. Dolap sönüp kalmış. İçi buyar insanın. Beni söylemiş arkadaşlar, hayır demedim. Çocuk ürkerek yanaştı. Belli ki makine gitti gider; canım bir de bu elin yabanı baksın diyor.

Melek atılıyor öteden, sarışın başı, çimen yeşili gözleriyle Cemşit'i yerecek bir şey bulmanın sevincinde:

— Gördün mü Cemşit Bey evlerini onların? Herifçioğulları çekme bahçe yaptırmışlar üst kata. Ne o efendim anaları boğazı kesintisiz görmeyi pek severmiş. Anaları da seramik pişirir bunların. Sonra sergi açar. Çağrılılar da ne çok bilirler ah. Vinci'den tutun da Henry Moore'daki boyut mekân ilişkisine değin çırpıştıracak lafları vardır. Giacometti bir orijinali olansa Ermitage'ı da görmenin, gezmenin Ortodoks ikonları için gerektiğini söyler. "O ikonlar ki," der, "eşsiz Rouault'nun sanatında etkisi açıktır. Ya Modigliani, hanfendi siz onun kadınları gibisiniz. Ah! Amadeo Modigliani. Bir günahkâr azizi o, zaten Amadeo adıyla da sanki bu belirleniyor." Foto muhabirleri sanatçı kadının güzelliği ile yaşı arasındaki çelişkiyi yeniden düşünürler. "Para," der biri, "para kardeşim!" Piposunu soluklar. Sonra gazeteler yazar. Sonra karı kasım kasım kasılır. Bu pek ince bir kasılmadır. O seramik fırınlarının en gelişmişi, kaça satın alınır bilseniz. Saçlarını Pakistan şallarıyla sarar. Ameliyatla yeni çektirdiği yüzünde plastik gerilmeleri zorlamadan eklediği gülüşüyle konuklarını hayran eder çamurlara bulanırken. Anadolu'nun kavruk yüzlerini işler, yoğurur sağlam killere. Bu uğurda uykusuz bile kalır. Ertesi gün öğle uykusuna yatacağını bilerek. Baktın mı sıcak yuvalarına Cemşit'ciğim. "Evim evim, tatlı evim," yazıyor muydu? Madem gitmeyi kabul etmişsin oraya, e hayranlığa da kaptırmışsındır kendini. O karı çıkıp karşılayıcılık yaptı mı, ağırladı mı? Anadolu mitolojisinden insanın bakmaya kıyamayacağı denli güzelliklere sahip o bereketli tanrılar toprağından bahsetti mi sana? Eski Yunan'ı, Frigya'yı, Heredot'u andı mı? Yaralanırsın kuşkusuz, sık sık gitmelisin. Demek bakmadın çevrene.

— Yo bakmadım, der Cemşit.

Melek ortalara atıldığında Cemşit ürküverir, daha da çocuklaşır yüzü. Dişlerinin akı örtülür.

— Nasıl bakmazmışsın, diye üsteler Melek. –Yanaklarının porselen düzlüğündeki pembeleşme genişler.– Oğlanın babasının Gümüşsuyu'ndaki yeni yaptıracağı iş hanının proje yarışması nasıl uğraştırdı sizin profları. Ve barok müzikçi yüksek mimarlarınızı, ki onların Anadolu'yu algılamaları güzelim doğal kolonlarıyla Ürgüp'ün apaklığından kalma bir izlenimdir. İşleri biçimlerle. Onlar insanı değil de

renkleri, yapıları insandan yalıtıp görebilirler anca. Sivil mimari diye geliştirdiklerinde ne Sinan'ın görkemli olgun yalınlığı, ne de halkın yaşamayla edindiği yıllanmış deney doğruluğu vardır.

Cemşit tutkunluğunu bütünüyle açığa vuran kadife yumuşaklığında bir bakışla takılır kalır Melek'in yüzüne. Az konuşan, bu yüzden de "düşünen adam" diye ad taktıkları Nedim söze atılır:

— Bırakalım da Cemşit konuşsun ha? Melek hem nerden biliyorsun, o eşsiz Babil bahçelerini. O eve gittin mi ki?

Melek'in aklığında parça parça kızıllar genişler, öfkesi gözlerinin yeşilini yosunlatır. Güzel elleriyle saçlarını çekiştirir. Dudaklarını yemeye başladığında.

Nedim kısık gülüşünü koyvermeden bakışlarıyla alır Melek'i. Ağır sesiyle dostça dönüp:

— Anlatsana Cemşit, makinenin nesi varmış?

Cemşit Melek'e takılmışlığını zorla toplayıp:

— Oda mı, salon mu ne, kapısız bölüntüsüz büyük açıklığın duvarını boydan boya kaplamıştı müzik aygıtı. Müzik bilgisayarı da diyebiliriz.

— Atma, senin makine anlatmalarını biliriz biz arkadaş.

Bu kez karışan Seyhan:

— Bir allayıp pullarsın ki deme gitsin. Makinelere can katıp konuşturmaktan öteye bile geçersin.

— Susun çocuklar konuşsun yahu.

Nedim yine gülmeyle azarlama arasındadır.

— Anlat.

— Susun ki anlatsın. Devrimin güldürücübaşısının alaya almadığı ikinci konuda (ki birinci konu Mao'dur) yeniden dinleyenler beri gelsin. Sıkılanlarm bilet parası geri veriliyor. Gönül almak için üste bir de coca cola veriyor müessese. Kapağından köşk, han, hamam, araba, rütbe çıkıyor.

Melek bozgunu atlatmıştır, Nedim'e şöyle bakıveriyor gözleri bağışlamasız. Dudağının derisi yarılmış; kan, küçük bir yakut gibi tortop.

— Oğlum onun muhuti ayrı. Gümüşsuyu'ndan. Gümüşsuyu değil de daha daha Ayazpaşa'dan bir Kürt.

— Arkadaşlar burjuvalara benzemeyin. Dinlemesini de öğrenin.

Cemşit makinenin her parçasını bildiği adlarıyla değil de, coşkunluğunu taşıyabilecek ayrı sözcüklerle bezeyip anlatırken bütün vücuduyla kıvranırdı. Dinleyenler konuyu hiç bilmeseler de mutluluk dolu o anlatıma kapılıp giderlerdi.

— Elledim ki arkadaş, iletim telleri genleşmiş. Şöyle aldım. Bana bakıyorlar. Düşünün. Makineyi, makinenin yüreğini tanımaya çalışıyorum. Onlar da beni. "Kimdir bu?" diyorlar. "Başarabilir mi acaba?" Geceyi bulmuşuz sonunda. "Hadi," dedim çocuğa "ilk plağı koymayı sana bırakıyorum. Bu akıllı yaratık açılışa hazır." Çocuk da nazik biliyorsunuz. "Sağ olsun Cemşit," dedi. "Bunca gelenler ustalar, amatörler böylesine küçücük ama çok önemli bir noktadaki bozukluğu nasıl çıkaramadılar?" "Onlar makineleri sevmiyorlar efendi," dedim. "Bense bayılıyorum, bitiyorum, işte o kadar. Dinle bak," dedim. "Tunceli'deyken on iki yaşlarımda sokakta bir akü bulmuştum. Eh keyfimi göreydin. Çıldırmıştım sevincimden. Akü nedir ki, değil mi arkadaşım? Bildiğin, somurtkan, girdisi çıktısı örtük bir kitle. Ben onunla araç kavramlarım geliştikçe trenden başlayıp bir denizaltı, bir otomobil, bir uçak, bir uçaksavar oyuncağı yaşamıştım yıllar yılı. Anam bir gün 'Bu kokuyor hele oğul, at gitsin,' deyiverdi. Bir üzülmüştüm anlatamam. Oysa anamın kokuyor dediğinde makinelere, makine yağlarına özgü, maddenin güzelim kokusu yitip gitmişti bile. İşte ben makineyle böyle göbek bağı taşıyorum. İşe girişirken, onu geliştirip, kurup çalıştıran insanlaradır bu seslenişim." Çocuk bana bakakalmıştı, sonra "Sizde şöyle türkü mürkü varsa," demiştim. "Yoksa Mozart'ı da severim. Parlak mutlu yolunda gelir bana Mozart." "Ruhi Su da var," demişti, dinlemiştik.

— Paranı iyi ödedi mi bakalım?

Sesteki suçlayışı atlıyor Cemşit. Melek'in yargılayan yüzüne yönelmiş gülüşü. Gözlerinin kahverengisi açılıyor:

— Evet, hem de bir Mozart plağı armağan etti. Yalnız çalacak yer yok.

— Sonra?

— O günden beri müzik aygıtı bir arıza yapmadı sanıyorum. Aldığımı hak ettim.

— Sonra diye girişirken daha ne yaptın orda demek istemiştik.

— Kalktım, çocuk kalmamı, onlarla birlikte yemek yememi istemişti. Makine bitince yadırgadım orayı. "Seninle bir gün Turan Emeksiz Lokantasında yemek yiyebilir miyiz?" diye söz aldı benden. Ben de "Evet olur," dedim. Kabarmayın bakalım. Kötü bir insan değil. Tutkulu bir müziksever aslında.

— Peki niçin mühendis oluyormuş.

— Herkes bizcileyin işinin sevdalısı olmaz. Ben makine fakültesine girerken kocaman dişlileriyle, arasız hızıyla, çeliğinin şavkıyla, civatalarının yerli yerinde sıkıca duruşuyla beni bekleyen bir ders yeri düşlüyordum. "Ve durun hele arkadaş, bir tulum giyelim," deyip, koşuşturuyordum o dershanede. Sayısız gerecin yetmediğine karar verir vermez, kalemi alıyordum elime. Makinelere yeni aşama yolları arayacağım, binlerce formülün matematikteki sonsuz uyumu, beynime bayram ettiriyordu. Evrenin avuçlarımda olduğunu duyuyordum. Hâlâ da duyuyorum. Anadolu liselerinin yoksul, kullanılmayan fizik laboratuvarlarmdan edindiğim yetersizlik duygularım İstanbul'a varınca, efendi, daha amansızlaştı. Neyse yılgınlığımı yendim. "Cemşit oğlum," dedim kendi kendime. "Buralı arkadaşlar elektriği doğduğunda kullanmaya başlıyor. Sense makine cahilisin. Bil, öğren. Buraya gelebildin ya. Daha doğrusu dişini tırnağına takarak köylülükten okumuşluğa geçebildin ya. Milyonlarda bir olsan da bu yurdunda önemlidir." Sizlerden çok çalışmak zorundayım. Olanaklarınız geniş sizin. Biz her şeyi tek başına sırtlanamayız. Yo, yakınmıyorum. Sayılarımız o kadar çok ki. Biz ne olursa olsun makine demişsek...

— Peki sen Melek Hanım, niye iktisat okuyorsun? Eşsiz güzellikte resimler çizdiğin halde?

Nedim'in işaret parmağı havada.

— Resme inanmıyorum Nedim. Halkıma resim yoluyla varamam.

Nedim keskin bir devinimle Melek'e uzanıyor:

— Sen varsın ya sen. Nerdeyse aptal diyeceğim geliyor sana. Oysa değilsin biliyorum. Aldığın özel bir yarayı kanırtmaktan hoşlanıyorsun. Söylediklerinle halkımızın güzelliklerden, zekâdan uzak oldu-

ğunu savunduğunu anlamıyor musun? Senin benzerin çok arkadaşlarımız var. Halk hep kabalıktan anlar demeye getireceksiniz nerdeyse işi. Bu bakışın, faşist bir düşünceyi içerdiğini bile seçemeyecek denli genç bir aydın çabukçuluğudur. Ve bizler gibi, salt 947'lerde doğmuş olanlarca söylenseydi neyse. Oysa epeyce eksikliğe sahiptir. Bilirsin Melek, bu sapmaları örtmek, devrimci göstermek, korkunç vakit kaybına neden oluyor.

Melek'in dayandığı yer boşalıyor. Gün avluya döndükçe başından altın tozları saçılıyor sanki. Beli ince, bacakları gergin, çocuksu, cinsiyetsiz. Bunu daha da belirginleştiren ince yünden çoraplar giyer. Eteklerine saçılmış mürekkep lekeleri ona üniversiteli değil de bir liseli görünümü katıyor. Melek sessiz. Birden Atakan atılıyor:

— Sen düşünen adam Nedim; diyor, Türkiye'nin, dünyanın epeydir sloganlarla idare edildiğini bilmiyor musun? Melek'e çıkışman yersiz. Senin de sanırım yerin felsefe olmalıydı. İktisatta ne işin var?

Nedim ağır ağır dönüyor Atakan'a. Arkadaşının kumral, aydınlık, uyumlu yüzüne değil de süveterine dikiyor gözlerini. Mohair yünün değme, dokunma isteği veren yumuşaklığı dik bir yakayla sakallarına değin uzanıyor Atakan'm. Gür parlak sakalların çevrelediği yüzde, şaşılası uzunlukta kız kirpikleriyle çizilmiş sarı ela gözler var.

— Durun hele, diyor Nedim. Tartışma bir varlıklınm oğluyla, onun arkadaşımıza ödediği paradan çıktı sanırım. Ve bu parayı alan da Cemşit. Demek istiyoruz ki, ben değil tabii... Cemşit oraya gitmeyecek ve o parayı almayacaktı. Unutmayın ki, bu düzende sizlerin idealize ettiğiniz biçimde kimse para kazanmaz arkadaş. Dikkat! Sizinki tam kent-soylu düşlemesi. Şaşılası yanı yok bence. Şimdi gelelim Atakan'ın beni felsefeye sokmasına. İktisatta felsefe olmadığını söylemek sanırım senin bulduğun yeni bir slogan kolaylığı olsa gerek Atakan'cığım. Sloganlar çok rahat ettiricidir arkadaşım. Fazlaca rahata düşmekse bilmem seçkin bir devrimciye yakışır nitelik midir?

Melek Haydar'ın yanma geçerken Cemşit'e yatışmış, açılmış bir yüzle, kabahatli bir çocuğun gülüşüyle bakıyor:

— Anadolu delegasyonundan bir arkadaşımız ne der bakalım bu konuşmalara?

Haydar kuru, kesin çizgili yüzündeki durgunluğu dağıtan ilgisiyle:

— Anadolu delegasyonundan bu arkadaşınızı henüz rahat konuşturamıyorsunuz ki, Cemşit makine deneyini anlattı size, peşinden de varlıklı bir ailenin oğlunun öğrenci lokantasındaki yemek çağrısını kabul ettiğini söyledi. Kişiselleştirdiniz işi. Çocuk iyidir, dedi. Vay babam Cemşit'i yok bellemeye giriştik. Yalan değildi çocuk için iyi demesi. Varlıklı ailelerin çocuklarıyla tek tek savaş vermeyi içermez bizim öğretimiz değil mi? Çocuk iyidir, biliyorsun, o çocuğun yaşama düzeyinden gelmiş birçok arkadaş var aramızda.

Haydar'ın sesi yükselmeye başladığında Emine çantasında bir şeyler aranır. Sonra çekinmeyi alt edip Haydar'dan yana bakar. Ya kara ya benzeri koyuluktaki giyimine karışmış saçların düzgünlüğünü, burnun gagalaşan ucundaki güzel görünebilen eğimi sindirir içine. Tüm sertliği aşıveren gözlerdeki dostlukla duruluk yatıştırır Emine'yi.

— Melek arkadaşımız, utanç saydığı kendi aile katını unutturmak için olmadık saldırılara geçiyor bazı zamanlar. Oysa yiğitliğini, gözü pekliğini tanırız. Severiz, sayarız onu. Bilmemiz, biliyorsak unutmamamız gereken şey şu sanırım: Bir kattan gelenin beyin bilinci, düşünce zenginliği, devrime yapacağı katkı sağlam düzeydeyse niye küçümsensin. İnsanlık, sınıf bilinciyle toplumculuğa varmaz demeye gelecek neredeyse bu tartışmanın sonu. Kesin bir sapma bu. Örneklemeye geçsek unuttuklarımız hatırladıklarımızdan çok olacaktır. Size haklılığımı kabul ettirmek için, büyük adlar sıralamayacağım. Yoksa biliyorum şunun demesine görelere geçersek savunmam kolaycacık akıntısına oturacak. Böylesi bana marifet gözükmüyor. Hayır. Kişilerin dünyaya nasıl baktıkları, insanı nasıl kavradıkları önemli. Cemşit o çocuğa iyi diyebilir. Bundan korkmamız gülünç. İyi olmak biliyoruz ki çözüm değildir, hatta soyuttur bir yerde. Neye, kime, nasıl iyi olunacağını bilmek önemli. Kötülük hikâyesine gelince, onu da ninelerin masallarına bırakalım. O da temeline oturtulmadığı ölçüde soyut, kaderci bir görüşe açıktır. İnsan ilişkilerindeki seçim açık yapılır. Sloganlar bence de gelişen, değişen düşünce için çok konfor sayılır. Hızla

yenilenen bir dünyada sloganlaşmaya inanmak kısa zaman aralıklarında mümkündür diyelim. Uzun yıllara yaymaksa toplumcu öğretiye aykırıdır kanımca. Çünkü araştırmayı engeller. Yanlışa düşeni bir sis perdesiyle örter.

Melek uzaklaşıyor Haydar'dan. Güzel, özenli bluzunun pahasını kirli giyerek yok etmek çabası, kısa topuklu ayakkabılarının Avrupa malı olduğunu belirten derisindeki yumuşak kalınlık, tabanlarındaki seçilip yapılma kabalık gözden kaçar gibi değil. Başını ne anlama geldiği belirsiz bir çabuklukla art arda silkiyor. Mavimsi bir aklığa bürülü yuvarlak boynuna doluşuyor saçları, yüzü örtülüyor.

Selim Raci Ötüken kızı Sara'dan doğma Hacer Melek Ötüken. Doğumu 1948, İstanbul Kadıköy. İst. Üni. İkt. Fakültesi öğrencisi. Tüm öğrenci eylemlerine katılmıştır. Seçkin bir aileden gelme.

Babası Profesör Doktor Selim Raci Ötüken. İstiklâl Savaşımızın seçkin komutanlarından Selahattin Ömer Ötüken Paşanın oğludur. Yüksek tahsilini Almanya'da Berlin'de bitirip, İkinci Dünya Savaşı başlarken dönmüştür. Wagner operalarına özel düşkünlüğü vardır. Almanların Stalingrad yenilgisinde "Soviel Ordnung und Disziplin ist jetzt Aus" "Bitti ha onca disiplin, düzen," demişti. Şaşmaz dakikliği hocalığında da bilinir. "Bu Amerikanlaşma merakının bizim sosyal hayatımıza getirdiği başıbozukluk hemen önüne geçilmesi gereken bir yaradır. Kunduralarını masaya nasıl dayayabilir insanlar," demektedir. Demokrasinin bilimi engelleyici bir devlet yönetimi olduğu kanısındadır. "Eski muhteşem Yunan uygarlığının, eşsiz imparatorlukların, bilimin gelişmesinin, piramidin üst noktasında duranlarca hakikatleştirildiğinin bazı zamanlar unutulmasına şaşıyorum. Sokrat'ın neyi savunduğunu münevver geçinenler yeniden aramalıdırlar..." der. Friedrich Nietzsche'den düz yazıları şiir gibi okur. Muayenehanesinde arasız bir Alman hemşire bulunur. Hemşirelerin ortak fizik özellikleri gölgesiz sarışınlıklarıyla otuz dokuz numaradan aşağı olmayan ayaklarına gösterdikleri aşırı bakımdır. Uluslararası tıp toplantılarına

bir otorite olarak katılan doktor yabancı meslektaşlarının hiç Türk'e benzemediğini söyleyişlerini gülümseyerek dinler. Yurduna döndüğünde bu sözleri yakınlarına aktaran doktor, annesinin bir eski Çerkez güzeli olduğunu unutmuş gibidir. Almanlara "ja, man sagt immer des gleiche. Niemand haelt mich für Türken," dediğini Türkçeye çevirerek yineler. "Hiç belli olmuyor evet," yanıtı açık, güzel Almancasıyla da birkaç kez şarkıymışçasına mırıldanır.

Özel uğraşlarından biri de yıllar önce satın aldığı "Blau Angel" adlı kotrasıyla Marmara'ya açılıp sualtı fotoğrafçılığını sürdürmektir. Değerli bir bilim adamı olan iç hastalıkları uzmanı Prof. Dr. Selim Raci Ötüken'le eşi Sara Ötüken hanımefendinin üç kızı ve bir oğulları vardır. Sara Ötüken hanımefendi alaylı Mukbil Paşanın kerimesi olup Notre Dame de Sion'u bitirdikten sonra, Paris Güzel Sanatlar Akademisine girip oradaki eğitimi de yetersiz bularak özel atölyelerden Andre Lhote'da çalışmalarını sürdürmüştür. Çevresinde yardımseverliği, açıkelliliğiyle tanınır. Birçok kuruluşun onur ya da asil üyeliğindedir.

Çocuklar seçkin bir ailenin özeniyle eğitilmektedir. Kızlardan büyüğü TC yasalarının üstün yetenekli çocuklara tanıdığı hakla piyano öğrenimi için Fransa'ya gönderilmiştir. Mm. Marguerite Long'un yetkin hocalığıyla başarıyla bitirdiği çalışmalarının sonucunda ailesinin ve yurdunun onur duyduğu bir virtüöz olarak konserler vermektedir. Prof. R. Ötüken büyük kızına mezuniyet armağanı olarak kuyruklu bir Bechstein piyano almıştır.

Ortanca kız İngiliz High School'unu bitirip özel mankenlik kurslarına katılmış, bir süre sonra ilerisi parlak genç bir dışişleri mensubu ile evlenip İngiltere'ye gitmiştir. Türk elçiliğinin resmi, yarı resmi çağrılarında anadili gibi konuştuğu İngilizcesi, Türk motiflerini şaşılası bir uyumla gerçekleştirip uyguladığı giyimleriyle yabancılara Türk kadınının artık çarşaf altında olmadığını göstermiş, İngiliz soylularınca yeni kuşak Türk kadınının batılı hemcinslerinden aşağı olmadığının bir örneği olarak kabul edilmiştir. Oğulları henüz İngiliz High School'unun hazırlık bölümüne devam ederken kızların en küçüğü Melek Ötüken aynı okulu en başarılı öğrenci olarak bitirmiş, onur tablosuna geçmişti. Melek Ötüken ailesinin arasız isteklerini dikkate almayarak Avrupa'da okumayı reddetmiştir. Yüksek öğrenimini İst. Üniversitesinde tamamlayacağını kesinlikle söyleyince, annesinin karşı koymayı yersiz bularak kızını destekler tutuma girmesiyle de Melek Ötüken'in isteği gerçekleşmiştir. Anne-

sinin Anadolu'nun değişik uygarlık dönemlerinden kalma kültürlerden örnekleyerek özümlediği başarılı desen vitray emay çalışmalarına ikinci yüksek öğrenim yılından sonra Melek alayla bakmıştır. Annesinin eserlerini sergilediği galerilere ilk çağrı günü bile adım atmayarak aile arasında ürküntü yaratmıştır. Annesi, zarif sevecenliğiyle "Enfant terrible" diye ad takmıştır kızına.

Bu güzel ve yetenekli kız, üniversite çevresinde genellikle Anadolu'nun değişik bölgelerinden gelmiş öğrenci gruplarıyla olan arkadaşlıklarını özellikle önemsemektedir. Öğrencilerin olayları ilk başlatma nedeni olan Üniversite Reformu isteklerini kapsayan her girişimde bulunmuştur. Sonraları bazı malum çevrelerce etki altına alınıp siyasi isteklere dönüştürülen eylemlerde inançlı bir militandır. İngiltere'deki eniştesini ve ablasını görmeye gittiği sürelerde özellikle zararlı, yıkıcı yayınları, bazı yabancı devlet liderlerinin afiş boyu portrelerini getirerek arkadaşlarına dağıtmıştır. İngilizce'den yaptığı çevirilerle kısa sürede dış olayları arkadaşlarına aktarır. Çalışkanlığıyla tanınmıştır. Vietnam'la ilgili şeyleri öğrenciler arasında en iyi bilenlerdendir. Birçok aşırı sol eğilimli yabancı politik dergiye abonedir. Bunlardan "Afrika Asya Marksist Review Left-Economic And Political Weekly Journal of Contemporary Asia," adlıları en önemlileridir. Yakınları iyice izlenmektedir. Köklü ailesinin yurtlarına kesin bağlılıkları, su götürmez vatanseverlikleri bilinmese, kızlarının gözü kara atılganlığından onlara bile gölge düşebilir.

Emine'yi ardından kakmışlardı içeri.

Orayı içerisi diye düşünmüştü.

Aslında nereye itildiğini kestiremiyordu.

Belki de sokulduğu yer içersi denmeyecek denli büyük, genişti.

Kapıyı hemen örtmüşlerdi.

Gözlerini çözmüştü.

Odanın köşesindeki yatağımsı kümeye bakmıştı.

Önce sessizlik denebilecek kalın, karışık bir duymazlığa düşmüştü.

Gençleri, Anadolu'nun her yöresinden genç birilerini arıyorlardı.

Cemşit'in götürüldüğü gün sıranın kendilerine geldiğini konuşmuşlardı.

Nedendi bu yapılanlar.

Onlar için yazılanlar girişimlerini, yürek dolusu söylediklerini, alanlarda haykırdıklarını gizli çabalara dönüştüren suçlamalarla doluydu.

Gazetelerde onlar için öne sürülenler, bir gangster filmi üslubuyla dile getiriliyordu.

Böylesi bir yarım yamalaklığm tehlikeli sorumsuzluğuna şaşıyorlardı. Her şey karanlık gösteriliyordu kamuoyuna. Değişen bir dünya içinde yerlerini arayanların, ezilenlerin adına konuşmayı isteyenlerin devingenliği ürkütücüydü demek. Yaşını başını almış bu kişiler suçlamalardaki sorumsuzluğu böylesine aldırmazlıkla nasıl yüklenebilirlerdi.

Odayı tanıma çabası çabucak sona erdi.

Dışardan ilk sesler belirmeye başlamıştı.

Bir sokağa yakındı bırakıldığı yer demek.

Evet, çocuk sesleriydi işittikleri.

Kent uyanmıştı.

Bu sesleri iyi tanırdı; çocukluktan çıkalı kaç yıl geçmişti ki; düşte miydi yoksa?

Medet ustanın Leylim nineyi bulamadığını söylediği gece o gittikten sonra konuşmadan yatmaya yönelen ailesinin içinde en çabuk uyuyan kişiydi Emine.

Gördüğü o garip düş güzelliklerle karanlıkları birlikte getirmişti Emine'ye.

Yaşının bilmediği ürküntüleri taşımıştı ona; tutukluluğunun ilk sabahı duyduğu bu çocuk sesleri ılık bir okşayış gibi içini dinlendirmişti.

İşkence odasında işe girişmelerini beklediği saatleri kolaylaştıran o sesleri hep duymak istemişti.

Emine Leylim ninenin bulunmayışının, verdiği umutsuzluğun eklentisi olan o düşte miydi gene?

Bir okulun avlusunda olmak istiyordu. Ama ilkokulun ve üçüncü sınıf öğrencisi olduğu yılların bir okul avlusuydu içinde olmak istediği.

Şaşma, terleme, haykırış dolu bilgisizliğin sevincin at koşturduğu çocukluk günleri.

Düşüncesini o yöne kaydırmaya çalışmıştı.

Hazırdı, gelsinlerdi, kandan korkmazdı.

Onun kanıydı üstelik; tükenmezdi ya, tüketemezlerdi.

Yatağından doğrulduğunda Seçil hâlâ uyuyordu.

Kubilay yoktu.

Annesi nerdeydi peki?

Niye seslenmiyorlardı?

Odadan çıktığında annesi giyinmiş sokağa çıkar durumdaydı. Emine'ye gülümsedikten sonra:

— Kadir geldi çocuklarıyla, demişti. Senin yaşında bir de oğlu var. Odunları yüklüyorlar. Fehamet öğretmene rica ettim, ilk dersi o idare edecek. Ben başlarında durmazsam hiçbir şey yerleştirilmez yeni kata. Sen kahvaltını yap Emine. Kiraz da daha yemedi.

Kiraz, sobanın dibinde, işi yokmuşça aşağıda çalışanların giriş çıkışından, odunların atışlarından taşan; kalın, tok vuruşları duymuyormuş gibi oturuyordu. Yüzü daha da küçülmüş, renksizdi. Emine o zaman çevresinin gördüğü düşün renkleriyle bezendiğini sandı. Alt avluda bir şeyleri söküp yerle bir ederce uğraşıya girmiş kişilerin tanımadığı birileri olduğunu düşündü.

Oysa alttakiler, Kadir'le oğullarıydı, biliyordu. Evi sağıp can suyunu çekiyorlardı sanki. Çamaşır yıkama, masal söyleme, kartopu oynama, Kiraz'ın hızla yuval yuval karlarda gitmesi, saçakları buz sarkıtlarıyla dolu yerli evlerine sinerek yürüyen genç bir adama duyulan özlem, İclâl öğretmeni söyleyen kadınların istekli araştırıcı duruşları, Kubilay'ın tombul yanakları, babasının tutulması güç ivecen gencelişleri, Nazik kadının kat kat eteklerinin göz kamaştıran renkleri, söndürülüp posalaştırılıyor, bir yanlara atılıyordu.

Leylim ninenin bir daha dönmeyeceği düşüncesini pekiştiriyordu aşağıdaki hazırlık da.

Sesine çökelen hüznü yırtıp atma isteğiyle:

— Hadi Kiraz, demişti, birlikte içelim çayı.

— Yok Emine Hanım, yiyesim yok.

— Olur mu ya, niçin yemezmişin?

— Dün gece kirpiğim kirpiğimi bulmadı. Kurtlar uludular.

Emine kaçındığı, korktuğu şeyi söyleyivermişti:

— Leylim nine birkaç güne varmaz döner. Yeni evi bulamaz diye tasa etme. Seçil ablam gidene kadar burdayız. Üç dört gün sonraya mı onun bileti. Malmüdürünün kaynanasına katacaklar Seçil ablamı. İstanbul'a birlikte gidecekler. Leylim nine bile gelir belki uğurlamaya.

— Gelmez Emine hanım, gelmez.

— A, öyle deme Kiraz can. Niçin gelmesin?

— Düşündeki karakoç, kurtça çekip alıverdi nineyi. Canavarca çekip alıverdi. Dona boraya çekip alıverdi.

Kiraz'ın gözleri değil, sesi yüzü ağlıyordu.

Emine yanaşıp onun zayıfçacık omzunu tutmuştu. Kirpikleri örtük çelimsizliğine, çirkinliğe dönecek durumlara gelmiş yüzün kansızlığına baktı. Çaresizlikle dertop oturan gövdenin küçüklüğüne baktı.

Aşağıda sesler yatışıp dinmişti.

Merdivenlerden çıkan adımları duymuşlardı.

Ardından annesinin konuşması ulaştı onların yanına:

— Emine sallanma, gecikeceksin. Fehamet öğretmene söyle, işlerim ikinci derse kadar bitmezse, dörtlere sınıf mümessilini yollasın.

Emine'nin yanıtını beklemeden hızla inip sokak kapısını gürültüyle kapamıştı.

Emine'nin içini ezen şey yenilenip kabarıyordu.

— Okula gecikmeyeyim. Hani bir gün konuşa eğleşe yemiştik ya, yine öyle yapalım Kiraz.

— Sen var git Emine can. Ben kalayım. Bulaşıktı, avluyu paklamaktı, onları edivereyim. O avlulardan birinde oturaydı ya ninem.

— Sus, sus.

Sesi titriyordu Emine'nin. Göğsündeki kabarma kasılmaya dönüşmüştü. Odanın sabahları karlarla daha da aklaşan süt aydınlığı lekeleniyordu gözlerinde. Dün gecenin düşü, hep baştan başlayarak yenileniyor gibiydi. Çaresizlikle direnme katışıyorlar, koşup varamadığı yerin, uykudaki yorgunluğunu uyanıkken de soluklarına geçmişçe duyuyordu.

— Alt avluları beğenmeyi bırak artık Kiraz. Oraya da kar yağıyordu. Her yanlarına kar yağıyor. Bir şey demedik ki biliyorsun. Annem bile kötü demedi Leylim nineye. Kaybolmadı o. İstersen senle gider ararız.

Düşünmeden söylediği sözler ağzından çıkar çıkmaz, Kiraz fırlamıştı yerinden.

— Sahi mi söylersin Emine can?

Küçük kızın yüreğindeki özgün, sağlam, kanırtılmaz sevgiyi, yıllarca sonra bir yüzde yeniden görecekti Emine. O, Haydar'ın yüzüydü. İlk Kiraz'da gördüğü...

— Oldu mu dersin Emine can diyordu. düşündüklerimiz, böylesi kolayca gerçekleşebilir mi? İşçimizi, köylümüzü bu denli kısa zamanda ardımızda bulabilecek miyiz? Unutmayalım, 65'lerde fakültede bir öğrenci kalkıp İsveç sosyalizmi isteriz deyince, bütün anfi çocuğun yürekliliğine şaşıp ürkmüş. Sahiden mi dersin? 16 Haziran'a sahip çıkanları engelleyenler, ateş açanlar, kurşun sıkanlar yeniden hukuki çizgiyi aşmazlar mı dersin?

— Sahiden Kiraz'cığım ararız Leylim nineyi.

— Öğretmen hanım kızmaz mı ki okula gitmezsen?

— Okula daha sonra uğrarım. Annemin zaten işi var.

Onlar Leylim nineyi aramaya karar verdikleri anda, Seçil odaya girivermişti.

Yüzünde yabancı bir uzaklık vardı.

Sanki bu odayı, bu evi, bir yıl yaşadığı olayı buralarda yaşamamış gibiydi bakışları davranışları.

Yürürken masanın kıyısına kalçasını çarpmıştı.

Almak için uzandığı çay bardağını düşürmüş, önce dizlerine sonra yerlere dökülen çaylara anlam veremiyormuş gibi bakmıştı.

Kaynak çayın yaktığı bacak onun değilmişçeydi.

Tüm bunlar olmamış gibi, masanın yanındaki iskemleye çöküvermişti.

Yerdeki sırçalarına bakarken, yanan yerini değil de önceden kırılan bardağın çarptığı kalça kemiğini ovmaya başlamıştı.

— Bana da, deyip durmuştu, diyeceğini ararmışça... Kiraz'cığım... kendinize de çay koysana. Kar başladı. Siz de Leylim nineyi aramaya gitmeden önce iyice doyurun karnınızı. Soğuğa aç çıkılmaz demez mi büyüklerimiz.

— Gidebiliriz değil mi Seçil abla, gidebiliriz.

— Niye gitmeyecekmişsiniz Emine?

— Annem öfkelenir ya...

Emine'nin verdiği karar annesini andıkça soluyor, silikleşiyordu.

Annesinin aman vermez katılığı, olanca keskinliğiyle, çığlıklarıyla ortadaydı. Bu yüzden okula gitmenin daha iyi olacağını seziyor, bunu da artık açıklayamayacağından, alttan alta Seçil'in onları engellemesini istiyordu.

— Öfkelensin, ben yolcu edileceğim ya, şimdi tek dikkat ettiği bu. Seni biraz okşar geçer. Siz gecikirseniz korkuturum onu. Anne duydunuz mu kurtlar dün gece bizim buralara kadar indi derim. Bizi kendince sever bilirsin annem.

— İyi ama niye hep bizi korkutup sindiren şeyler yapar.

— Anne sevgisi dediği bu olsa gerek.

— Ben anne olursam böyle olmayacağım.

— Ben de öyle olmayacağım, diyor Seçil. Onun annesi de belki kendi gibiydi.

— Anneannem mi. Hiç bile değil.

İzmir'den annesinin telgrafını aldığında Emine şaşırmıştı.

Ona niye telgraf çeksinlerdi.

Son günlerde birkaç dergide, gazetede adı geçmişti.

Annesi buna alışamıyordu ya, artık telgraf çekip de çağırarak karşı koymalara girişmiyordu. Öğütlerini İstanbul'a gelip inanılmaz bir sabırla, kendine özgü, bıktırıcı sözlerle sıralıyordu Emine'ye.

Kızının ilgisizliğini yıkmaya çabalayıp gözyaşı gösterilerine girişiyordu.

"Değerli bir öğretmen, saygın bir kadın, Türk eğitiminin seçkin bir rüknü olan" sıradan bir Türk vatandaşı olmayan annesi, bu özelliklerini şaşmaz bir sabırla belirterek öğütlerinin değerini pekiştirmeye, yüceltmeye çalışıyordu.

Emine annesinin böyle üzünçlü bir durumu ciddiyetle yaşarken, onu gülünçleştiren nedenleri biliyordu.

Annesinin Emine'ye değerlidir diye sunduklarının, çocuklarından beri nelerle payandalandırılıp, ayakta tutulduklarının bilinci sızım sızım işlemekteydi içine.

— Baksana silah çekiyorlar, diyordu annesi, acındırıcı yenik sesiyle. Hiç olmazsa babanı düşün.

Emine büyüklerin, unutkanlık mı yoksa yaşamayı önemsemeyiş mi olduğunu çıkaramadığı davranış savrukluklarını yeniden düşünüyordu.

"Biz hiç yalan söyler miyiz," dedikten hemen sonra gerekli saydıkları bir yalanı aynı önemli anlatımla söyleyişlerindeki küstahlığa varan cesaretlerini ürkünç buluyordu.

— Geçende ilk öğrenciyi vurmalarından daha ne kadar gün geç-

ti. –Annesi öğüt saatinin son sözlerine geliyordu.– Kim vurduya gidiliyor. Kurşunluyorlar ilerici saydıkları öğrencileri bilmiyor musun? Çık bu işten. Fakülten bitiyor, sonuna geldin. Koskoca hükümetle uğraşmak size mi kaldı? Ne biçim Atatürk gençliği bu. Dövüşüyorlar, ölüyorlar, niçin peki, deli misiniz kızım? Başkalarının çocukları falan için biz böylesine üzülürken; kendi kızım koridorda elinde molotof kokteyli mi ne koşuşturup duruyor. Bırakın boykotu tembel öğrenciler yapsın. Ya vurulursan? Dostlarımız bile şimdilerde ayıplar oldular sizleri. Onlara da gerici falan diyemezsiniz ya. Hepsi laik insanlardır. Susma, susma diyorum.

— Evet.

— Ne demek evet?

— Dinliyorum sizi demek.

— Cevap isterim, karışma bu işlere diyorum. Neyin eksik? Eskisinden çok daha güvenlik içindeyiz. Olanaklarımız -annesinin olanak sözcüğü dikkatinden kaçmıyor Emine'nin- sizlerse... Neleri yıkıp, neleri koyabilecek güçte sanıyorsunuz kendinizi? Kurşunluyorlar görmüyor musun, cevap ver.

— Görüyorum.

— Ee, giriştiğiniz karşı koymalar akıllıca mı sence? Bir susma öğrendin ya da olaylara katılmıyormuşsun gibi beni, bizi gördüğünde şundan bundan falan söz açıyorsun. Hiçbir derdine bizi ortak almıyorsun.

Şaşıyor Emine, bu alışılmadık dostluk ve sevecenlik sözcüğü annesinden nasıl çıkıyor diye.

Araştırıyor.

Annesi gittikçe yaşlı, gittikçe süslü. Korselerinden ötürü yapay diklikteki sırtıyla, tıkışmış karnıyla gergin otururken daha da buyurucu görünüyor.

Son yıllarda Ankara'nın en ünlü Amerikan pazarlarının müşterisi. Ordan aldığı perukları takıyor. Naylondan yapılma peruk en ince ışık sızıntısını kaçırmıyor. Bir ışıldamadır gidiyor annesinin başında. Dudaklarının açık çilek pembesi, sedefli rujla daha belirlenmiş pörsüyüşü, yorgunluk, çökmüşlük veriyor annesine. Karlı Erzu-

rum'un genç, dediği dedik ilkokul öğretmeninden kalanlar epeyce tanınmaz.

— Size garip gelen şu anne. İlle de kişi karşı çıkışının somut koşullarını kendi yaşamında taşısın istiyorsunuz. Sizce ben zorluk çekmedim. Bazı şeyler sormak isterim size. İclâl öğretmeni hatırlar mısınız? Kaç kış boyu, öteki arkadaşlarınızla, onu değişik açılardan anlattığınız, dostça olmasına çalışsanız da bağışlamasız bir kine dönüşüveren kibirli konuşmalarınızı düşünür müsünüz? Babamla, bizle olan ilişkilerinizdeki söz geçirme, hayır dedirtmeden evet dedirtebilme kaygısıyla yaptığınızı sonradan öğrendim bunu, içtenliği, uydurmalığı, bizlerin çocuklarınızın anlayabileceğimizi düşünmediniz mi? Hiç olmazsa birimiz sezebilirdik, büyüyecektik. Davranışlarınız sizin katınız insanların ilişkilerindeki hesaplı sevgiyi, yumuşak acımasızlığı, anlatmaya yetti bana. Gönül bolluğunuz kanınızı ilk elden taşıyanlara bile kısıtlamalarla sunuldu. Eviniz, kocanız, çocuklarınız öndeydi daima. Ben, ben, ben diyordunuz. Benim çocuğum, benim kocamdan öteye duyarlığınız dertlenmeniz yoktu. Ben, ben, ben, ben derken, kentleri kapıları belli semtleri örtüp uzaklaşırken hep böyle olacağını sanıyordunuz. "Ben" savunusunun çürüklüğünü görmeyecekler mi sanıyordunuz yetiştirdikleriniz? Nasıl böylesine kendinize olan düşkünlüğünüzde, güvençli kıldılar sizi. Her ailede, üç beş kuşakta bir, şaşılası kişiler yetişir. Kan ağacının yanından fışkırıveren, budanmayı kabul etmeyen, o fidanı tanıyamazsınız uzun süre. O sizi daha çabuk tanır. Seçil'i konu etmeyeceğim. Anne siz Kubilay'da istediğinizi süreceksiniz sanırım.

— Kubilay sana benzemiyor diye karalayamazsın. İyidir, sakindir oğlum. Takıntısız okuyor. Üstelik İngilizceyi anadili gibi öğrenmekte. Eli ferah dönemimize yetişti Kubilay. Sen de öyle sayılırsın. Olmadık saçmalıklara düşmedi diye yurdunu sevmiyor sayılmaz. Sosyal münasebetleri falan iyi. Tanınmış ailelerin çocuklarıyla dostlukları var. Ankara'da bana, babana övünç veren kişilerin davetlerinde kardeşinden övgüyle söz açılıyor. Yükseköğrenimi için İngiltere'ye yahut Amerika'ya gönderme olanağını aramamızı söylüyorlar. Yaptığımız fedakârlıkların karşılığını nihayet oğlumuzdan görüyoruz.

— O fedakârlık dediğiniz ablamın kocasının ortamıdır.

— Ah Seçil'ciğim, yavrumu üniversiteyi bitirene dek tutamadık. – Annesi yeniden ağlama öncesi hazırlığı içinde.– Uçtu evlendi. Akıllıydı. Yüksek tahsil diploması falan olmalıydı onun da. Hem ne demek enişten?

Emine giderek başveren ezme, hırpalama duygusunun pörsüyüp gülmeye dönüştüğünü seziyor:

— Enişte bir yana anne, Kubilay'a gelelim. Onun pek beğendiğimiz zekâsına; irdelemeyen, ezberleyen bir zekâdır bu. Ne size, ne başkasına bağlılık duyar erkek kardeşimiz. Üstelik duygusuz. Sakinliği biraz da ondan. Ama kurnaz. Düşünmesini değil, koku almasını iyi biliyor. Yurdunu tanımaya gelince, Kubilay için yurt hep coğrafya ya da tarih dersi olarak kalacaktır. Not alınması gereken, tam numarayı sağlayacak dikkati, özeni isteyen okul konularından biridir yurdu. Meslek edindiğinde de, her şeyi kullanarak kendini sağlama alacak. Gücenmeyin anne, Kubilay sizin olmak istediğiniz insan olacak. Hatta sayenizde sonradan babamın bile olmak istediği diyebiliriz. Babadır, oğluyla hiç mi konuşmaz? Kişiliğini araştırmaz? Bu yeni türeyen genç adamı yıllarca sonra bir kurgu adam gibi görmekten ürkmeyecek mi? Oğlunuz çağdaş kan içicilerden biri olmaya kesin adaydır. Tabii bunu töresince yapacak. İnsan kılın onu. Sonra sizleri de ağlatacaktır, unutmayın. Babasına söyleyin, çok mu yaşlandı babam! Oysa Erzurum'da güzel İclâl öğretmenin bile beğenebileceğini sanıyordunuz Selahattin Kozlu hocayı.

Annesi acıklı tutumundan birden toparlanıp çıkamamışça:

— Hangi İclâl'miş bu?

Sesi diriliyor Emine'nin tokat gibi.

— Bilirsiniz anne İclâl öğretmeni. Hani şu evli bir erkekle Ankara'da basılan.

Annesini boyalarının bile engelleyemediği bir solukluk kaplıyordu.

Ardından kanın basıncı alnında kıpkızıl. Bağırmaya yönelen iki yanak kası sönüveriyor.

Dudakların titremesi, gözlerde bir dağılma son yıllarda yaşlılık-

tan ötürü gelişen yakını görme bozukluğu saydam bir sarılıkla gerili sanki bakışlarında.

Emine'ye yaklaşıyor. Sesi pürüzlü. Onur kırgınlığı ağlamayla bağırma arası bir sese dönüşüyor annesinde:

— Nerden duydun bunları sen? Nerden? Kim anlattı sana utanmadan?

— Sizler, siz büyükler anlattınız ya anne. Ben köşede unutulmuş ders çalışırken, ortanca çocuğunuzu önemsemeyip, konuşurdunuz ya. Küçük bir insanı, gözünüzü hırs bürümüş, aşağılamayla beyninizden atmaya çalıştığınız yetişkin bir diğer insanı çekiştirme oburluğuyla unutuyordunuz. Bakışlarınız bana takıldığında dikenleşip titrerdi. Büyüklerimizin iç yoksulluğu dolu, çürük evrenlerine el yordamıyla da olsa, yaklaşım deneyine girdiğimi sezebileceğinizi umardım. Hiçbir gün korktuğum olmadı. Çocuklar sizin yoğuracağınız hamurunuzdu değil mi? Ne bilirlerdi ki değil mi? Anlamasam da dinlerdim sizleri. Sözleriniz yıllarca belleğime yer etti. Büyüdükçe her sözcük anlamını kazandı. İclâl öğretmenin, Saide öğretmenin güzel sakin, acılı insan yüzleri capcanlı kakıldı içime. Siz Kubilay'ı çıkarlarına açık, bencil yetiştirdiniz. Başkalarının yanlışlarında amansız yargılayıcı, kendi yanlışında geçiştirici, açıklamalar buluverecek bir kişiliktir verdiğiniz ona. Kubilay dedim ya, size yaşlanmanın verdiği aldırmazlığı bile bir gün parçalayıp sarsacaktır. Bu benim kırmama da hiç benzemeyecektir. İclâl öğretmene gelince...

— Sus!

Annesinin çenesi göğsüne düşmüş, başı kaslarından boşalmış gibi titremeye başlamıştı. Acıklı görünüşünü ipek bluzunun altındaki korsenin kıpırdamasız sardığı gövdesinin katılığı gülünçleştiriyor.

Emine öfkeden, bıkkınlığa geçivermiş.

Annesiyle epeydir günlük konuşmaların dışına kaymamaya dikkat ederken, engelleyemediği ataklarıyla tartışmaya girivermişti.

Annesiyle babasının sorularına "iyidir," "yok canım," "sahi mi," "olur," "geldiğimde getiririm," gibisine karşılıklar veriyordu artık.

Son yıllarda sözlerindeki uzaklığı silmek için de arasız gülümsüyordu.

Bazan üstelenince yıkılıveren dayanması aralarında öfkeden tiksintiye, acımasız yargılamalara varan bu tartışmalara yol açıyordu.

— Neyse, diyor annesine, neyse kapayalım.

— Öyle diyor annesi, cahilliğin cesareti hoş görülmelidir.

Sözcüklerinde sesiyle vurguladığı ağırbaşlılık, uzlaşmadan çok, kızından çekindiğini belirten anlamdaydı.

Barışçı tutumu daha yılgın göstermişti annesini Emine'ye. Artık gitmesi gerekiyor. Yeni öğütlerde bulunup yatışarak çıkma saati yakın.

— Peki anne.

— Sen kolay sanıyorsun kızım.

Yeniden konuşuyor annesi. Gitmekten caymıştı demek.

Emine'nin havada kalan "peki anne," deyişinin bunda etkisi var kuşkusuz.

Annesinin sesi epeydir içtiği Amerikan sigaralarının etkisiyle pürüzlü, basıktı.

— Aileyi, çocuklarımı bir arada tutmaya çalıştığım yıllarda çektiğim acıları sizlerle paylaşamazdım ki. Küçüktünüz. Kolay sanıyorsun şimdi. İclâl öğretmeni örnek mi alaydım kendime? Beni o yarı bunak anneannen mi destekleyecekti. Yoksa düşler içinde yaşayan melankolik teyzen mi? Yoksa yakışıklılığıyla çevresini etkileyen, göstermelik yumuşak başlılığından ötürü, evini anında unutan baban mı? Babanı sana anlatmayı yersiz buluyorum. Belleğin, şaşmaz dikkatin tespitler yapmıştır. Bir erkekle kadının karı koca olduktan sonraki geçen yıllarında kadına düşen ezilme payının, ilerde tanıyanlarca "mütehakkim kadındı" dedikleri eşi ortaya çıkardığını unutma. Ya da tam tersi olup "Ne kadar iyi kadındır, başına vur lokmasını ağzından al;" dedikleri. Ben ilkini seçtim. Babanı sevdiğimde ikimiz de gençtik, başkaydık; yıllar geçince uygunu neyse o yapılıyor. Kural dışı kalmak ailemizde neyi kurtarırdı. Yok Emine, sandığın gibi değil, bugünkü varlığımızı eniştene değil bana borçlusunuz. Seçil'i bıraksaydık ne okuyacaktı, ne bir şey. Subay macerası onu yarı çılgına çevirmişti. Anneanneniz budaladır, "Ne olur efendim, kızın gönlü kimi severse dirlik olur," diye konuşan bir ihtiyar. Ihlamur kasrının geçirdiği dönemleri unu-

tup unutup yeniden anlatan, Sultan Reşat'ın cuma divanında serptiği paraları hâlâ toplayan müzelik biri. Bense bir cumhuriyet öğretmeniyim. Babanıza âşıktım. Anneanneniz söylemiştir size, bilirim hiç dili durmaz. Âşıktım evet. Çünkü saklamak için neden kalmadı artık. Okulda yatakhanede geceler boyu hülyalara, hayallere dalardık. Genç öğretmenlerin çoğunluğu gibiydik biz de. Ülkücüydük. Evlendik. Anadolu'ya gidip küçük bir ev, küçük bir mutlulukla yetinmek için çalışmaya başladık. Önemli olan insanlarımıza yararlı olmaktı. Çok değişik yerlere atandık. İlçeler, iller, hatta köyler. Baban da başlarda tutkuluydu. "Yapacak çok şey var Nüveyre," diyordu. Günlerce bizi yabancılayan bakışlarla dolu yorgun çocuk yüzlerini izliyorduk. Her çocuğu kendi yavrumuz sayıp iyilikler düşünüyorduk. Ne oldu sanıyorsun sonunda? Kuşkuyla bakmaya başladılar bize. Orta Anadolu'daki ilçelerden birinde anca altı ay kalabildik. Körüklü pantolon giyen alabros saçlı kaymakam babanı çağırtıp, "Kardeşim Selahattin Bey, bence program dışı teşebbüslerinizi kısın, Maarif vekâletinin uygundur dediğinden ötesine geçmek bilmem ki..." demişti. Pek bir şey de yapmıyorduk aslında. Geçim zorunda olup da okuyamayan, çalışan çocukların durumlarını falan araştırıp yardımcı olabilecek makamlara duyurmayı istiyorduk. Biz de durulup, cayıp öteki öğretmenlere katıldık. Çatışmalar bitti. Dostlar edindik. Anadolu insanıysa hiç de sizlerin sandığınız saflıkta değildir. Bizler ne desek inanmazlıkla dinliyorlardı. Dağ köylerinden çocuk toplamaya gittiğimizde, bunların çoğu da köy enstitülerine seçiliyordu. Kavruk, koca kemikli bir adam çıktı karşımıza. Ardında köyün olanca insanı. Kadınlarsa ortada yok. Üstelik kaçı göçü olmayan bir köymüş, ebe söylemişti. Gören de sanır ki istilacıyız da başka bir milletteniz. Kararmış yüzleriyle düşman düşman bakıyorlar bize. Anlattık. Her aileden hiç olmazsa bir çocuk istedik. Çocuklarının ilerde ne yapabileceklerini uzun uzun söyledik. Gülmeyen yüzlere durmadan gülümsedik. Burnumuzu ekşiten gübre, çocuk kakası, çukurlara birikmiş insan pisliği kokularını duymamışça gülümsedik. Aramızdaki farkı görmeliydin. Alttan alarak, nerdeyse okşayarak, rızalarını almaya çabalıyorduk. Oysa hükümet bizdik orda. Her istediğimizi yapabilirdik hiç karşı

koyamazlardı. Evlilikleri resmi değildi. Çocuklar devlet kayıtlarına bile geçmemişti. Elimizi kolumuzu bağlayan da buydu. Saklıyorlardı bizden, ispat edemiyorduk. Onuncu kez çocuklarının okumuş, eli ekmek tutan adamlar olabileceklerini, devletin aylıklı memuru olabileceklerini anlattık. Koca kemikli, gözünün teki akmış, karşılayıcı adamın sekiz çocuğu varmış. Tın etmeden dinledi bizleri. Sonra topraktan açılan deliğe doğru seslendi. "Birini sal Züre," diye. Yarı karanlıktan çipil, gözleri sıskalıktan pörtmüş, karnı şiş, donsuz bir çocuk çıktı. "Seni mi koyverdi anan Ebubekir?" dedi adam. "Demek ki kurt olmaya seni salacağız okumuşların içine." Böylesi bir nankörlüğü aklm alıyor mu? Hepimiz şaşırdık. Ebe hanım olanlara ilgisizdi. Dayanamadım. "Niçin kurt olacakmış çocuğun?" dedim. "Kurt olur, kurt olur hanım," dedi. "Okur eder, buraları soyunu bilip tanıyamaz artık. Kalan yedisi yeter. Öleni de olur ya, suyumuz çekilmedi, dölümüz sürer." İşte senin halkımız halkımız dediğin Anadolu köylün böyledir. Şimdi beni İclâl öğretmeni kıskanmakla suçluyorsun. Dişimle tırnağımla kurduğum, savunduğum şeyleri bir anda yıkabilecek ten güzelliğini falan hoş göreyim istiyorsun.

— Anne yanılmışsam söyleyin. Ben suçlamak değil, anlamak isterim. Üstelik bütün o öteki öğretmen arkadaşlarınızı da anlamaktır isteğim. Onu hep birlikte yok edici bir kesinlikle yargıladınız. İclâl öğretmenin suçunun karşı koyduğu şeylerden değil de, kendisinde olduğunu birlikte kanıtlamaya çalıştınız, öyle değil mi?

Annesi başını kaldırıyor.

Emine'den kaçırdığı gözleri duvarlara çakılı üç suntaya iliştirilmiş resimler dizisinde geziyor.

Bunlar Emine'nin çeşitli dergilerden gazetelerden kesip derlediği fotoğraflar, haber başlıklarıyla büyük boy afişler.

Birinde Vietnamlı bir savaş tutuklusunun ensesine silahını dayamış Amerikan eri var. Adam gülümseyerek objektife baktığından, herkese dönük bir gülüş oluyor bu. Asyalınm diri, genç ensesindeki silahın itişiyle hafif öne eğik başında gözleri kapkara ışıyor. Dudaklarında sanki katılakalmış bir soluk. İri puntolarla dizili yazı okunuyor. "Hepsi de ölecek yaştaydılar. Lyndon B. Johnson," altta üç Uzakdoğu-

lu çocuk yüzü. Bir pirinç tarlasının bölüntülü batağına bakıyor. Çizgilerinin bebeksi gerginliği, dudaklarındaki saf bükülüş çekik bakışlarını kısan ciddiyetle aykırı bir toplam oluyor.

İki uçak resminin kuyruk bölümlerine sonradan çizilmiş gamalı haçlar var. B-12'ler bunlar.

Ötedeki afişlerde uçakların üstüne asılmış büyük resimde, kolundaki gamalı haç kızıla boyalı, Şarlo bıyıklı Hitler, ağzı alabildiğine açık duruyor, açıklıktan uzanan resimli roman balonuna "Hav hav hav und hav hav hav" yazılmış.

Sonra Che Guevara görülüyor bir afişte. Başında küçük yıldızlı beresi, gömlek yakası açıklığını dolduran sakalı, bağışlayan dost gülüşüyle; altında "Patria o muerte" yazılı Vietnam'a gitmemekte direnen iki genç Amerikalının fotoğrafı yine resimli roman tekniğiyle konuşturulmuş, sarı uzun saçlısı, "They were too young to die," diyor. "What are we doing in Vietnam?" diyense Steinbeck'in kişilerini anımsatıyor. Sardalya Sokağı ya da Yukarı Mahalle'den biri gibi. Kaliforniya'nın sıcağını yemiş bir portakal toplayıcısı sanki. Zengin batıya çığlık çığlığa at süren serüvenci dedelerinden kalma hiçbir şey taşımıyor yüzünde. Güneydoğu Anadolu'nun poşusuna sarılmış suskun adamları, ak kâğıt üstüne basılmış dimdik kesin kara lekeler gibi. Güney sınırını geçip dönerkenki, toprağın basılacak sağlam yanını arayan dikkatleri, kaşlarının altında sipsivri. Adamların yalımsız esmerliğini, dibinde duran entarileri yamadan oluşan iki küçük oğlan çocuğunun anısız duru gülüşleri şenlendiriveriyor. Ho Chi Minh'in bir Orta Asya bilgesi sabrını taşıyan porselenimsi saydamlıkta uçucu gülüşü ayrı bir resimde. Şakaklarından yanak kemiklerine doğru giderek çekilen bir zayıflık bu.

Olmasaydı kışın soğuğu, kederi
Olmazdı baharın sıcağı, parlaklığı
Felaket de öylece sertleştirdi beni ve kafamı, çeliğe su verircesine

H.C.M. diye dizeler var. Tel tel dağılan seyrek ak sakalların düğmeleri vurulmuş yalın giyiminin üstündeki çizgi çizgi inişleri, ipek ve baharat yollarının en çok işlediği zamanlardaki zengin kervanların İngiliz saraylarına sunmak için seçtiği eşsiz bir estamp görünümün-

de. Ho Chi Minh'in yüzündeki görünüm dalgın, uzak, yine de etkili, aydınlık. Altıncı filonun İzmir'de protesto edildiğini bildiren gazete başlığının altında, "Bırakın da sevgili vatanıma son bir defa bakayım– Nguyen Van Troi." yazısını süsleyen bir çift göz var. "Bağımsız Türkiye" boydan boya uzayan kâğıtta okunuyor. Onu Haydar'la kocaman kocaman yazmışlardı. Yazılarının yanında ünlü bir Fransız oyuncusunun fotoğrafı var. Bu Atakan'ın onlara armağanı. "Gerard Philipe Caligula'yı oynarken" diye belirtmiş Atakan altına.

Öylesine uzadı ki bahar, bütün kış sürdü/ P. Neruda'nm dizeleri bir diri dokunuş gibi okunur okunmaz.

Dikdörtgen bir gazete küpüründe kadın kürklerine bürünmüş yorgun, taras taras iki adam alabildiğine gülüyorlar. Resim altı yazısında, "dün gece yakalanan hırsızlar 'açlıktan çaldık vallahi ağbi, kadınlar canlarının kıymetini biliyorlar, of be kürk manto amma ısıtırmış,'" demişlerdir. Fotoğrafın alt yazısı: "Hırsızlar çalınma mallarla karakolda görünüyorlar."

Türkiye'nin siyasi haritasının ortasına bir işçi ve köylü fotoğrafı iliştirilmiş. Ayrı yerlerden kesilip alınmış iki adamın şaşılası ortak özelliği yüzlerinde okunuyor. Ağır çalışmanın, zor koşulların derin çizgileri, gözlerdeki bakış benzerliği, gülüşlerindeki rahatlık. Afrika, Asya haritaları camlara yakın kitaplığın arasına asılmış. Afrika'nınki fiziki. Boşluğu basıveren yeşiller gölgeli, diri boyanmış. Afrika haritasının yanına iğnelenmiş, ince uzun boylu, Avrupalı giyimli, kara genç adam şapkasını kaldırmış. Dişleri sentetik bir aklıkta, öylesine belirgin. Uçağın merdivenlerinden yurdu Kongo'ya yolladığı selamı alacak halkı hemen ordaymışça kıvançlı yüzü. Haritayla kara derili, Avrupa giyimli adamın bitimine Afrika'nın paha biçilmez doğa zenginliklerini sayıya vuran bir istatistik asılmış. Onun yanında başka bir kara derilinin resmi görünüyor, altında adamın görkemli adı; Amílcar Cabral.

Solup sörpmüş bir demet kokinanın yanında annesinin geçen yıl armağan ettiği kuru çiçek, diken hatta enginar, buğday başakları uygulamasından oluşan solgun, soylu renklerle yığılı demetin vazosu var.

Kitapların önünde duran bir fotoğrafta üçlü asker dizisi hemen göz alıyor. Gözlerinin açık rengi, palaskasının sıkılığında gövdesinin düzgünlüğü belirgin öndeki genç subayın, hemen ardında duran topluca adam da onunla aynı noktaya bakıyor. Üçüncüsü, başından kalpağını çıkarmış olansa ayaklı bir dürbünün dibine serilmiş haritayı izliyor. İyice bakılınca fotoğrafın ucundaki kara lekenin ayakları dolaklı bir nefer olduğu anlaşılabilirdi.

— Atatürk mü bu, demişti annesi, hiç görmemiştim bu fotoğrafını.

— Evet, İstiklâl Savaşının eşsiz güzellikteki fotoğraflarından biridir. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal'in resmi. Görmemişsinizdir. Bilinenler çoğunluk S. Süreyya imzasıyla büyütülüp renklendirilmiş fotoğraflarıdır.

Çevresini iyice taradığına inanmış gibi, genişçe bir soluk alıp:

— Ne olacak böyle, demişti annesi. Her gelişimde resimlerin, yazıların sayısı artıyor. Garip bir dershaneye benziyor burası. Ne işinize yarayacak bunları durmadan görmek?

Emine sıkılıveriyor.

Açıklama yapmayı gereksiz buluyor.

Deminki suçlama yerme isteğini yitirip, alaylı:

— Evet, dershanemiz oldukça tuhaftır sizler için. Arada bir yerli malı haftası da yapıyoruz. "Damlaya damlaya göl olur," "Yerli giy, yerli kullan," gibi.

Annesi toparlanıyor:

— Sizlere öğretilenlerin hepsi yararlıdır, diyor. Sloganları beğenmemekle iş mi yaptığınızı sanıyorsunuz. Gerekli vatandaşlar nasıl yetiştirilecek başka türlü. Yararları açık. Bir öğretmenin görevi yurdunun çocuklarından ulusuna bağlı büyükler çıkarabilmektir. Namuslu, yiğit insanlar yetiştirmektir.

— Hangi namus anlayışıyla, kimlerden yana yarar birikimi yaparak?

Yine karşı karşıyalar; ana da, kız da dikkatli.

İclâl öğretmen Emine'den yana sanki.

Hâlâ karlı Erzurum'da zedelenmemiş altınsı kumrallığıyla, dağılmamış vücut çizgileriyle, okşayıcı kahverengilerine bürünmüş gidip

geliyor. Külleri görülmeyecek denli kor çekilmiş güzel bir pirinç mangalın başında bulaşık yıkamaktan, odun taşımaktan, gerilmiş derisiyle bile, güvercin kanadı dokunuşlu ellerini ısıtıyor.

O mangal babasının "az bulunur bir işçiliktir," diye getirdiği pirinç mangalın eşidir.

— Anne, diyor, düşünmeniz gerek. Dershanelerimizi kendimiz hazırlamak zorunda kalıyorsak bu büyüklerimizin sandıkları kadar başarılı olmadıklarını gösterir. Sizle İclâl öğretmeni konuşuyorduk, yarıda kaldı.

— İclâl öğretmen kendi bireysel suçlarını içtimai yanlışlara yükleyecek kadar kurnazsa, bizim onu tenkit etmemizi hem sen, hem o kabul edeceksiniz.

Nüveyre öğretmendir şimdi annesi.

Öztürkçe sözcüklerle giriştiği alıştırma temrinleri etkisini yitiriyor.

Erzurum'un ivecen, zekâsı kurnazlıkla yer değiştiren genç kadın giderek belirmekte.

— Sanmıyorum anne, "içtimai" dediğiniz şeyler insanların koyduğu yasalar değil mi? Bunların neden ve kimler çıkarına getirildiğini iyice düşünürsek İclâl öğretmen işi sizlerin çabuğa gönüllü yargınızı çürütecek karışık bir olay olarak çıkar karşımıza. Arkadaşlar topluluğunuzun ona duyduğu öfke yıllardır beni düşündürmüştür. Ama nedenlerini şimdi biliyorum. Siz de biliyor musunuz diyeydi sorup durmam.

Annesi doğrulmuş, çantasını almıştı bile.

Emine'ye bırakacağı parayı verme anının olanca tadını duyabilmek için odada dolanıp sonra koltuğun tutamaklarında gezdiriyor parmaklarını.

Bunlar Erzurum'dan kalma eşyalardan.

Yolunmuş kadifelerine keten geçirilmiş. Pek oturan da yok. Arkadaşlarla toplanıldığında çoğunluk yere dağılırlar, tartışmaların, okumaların, umudun, cesaretin bayramlaştığı sıcak, diri gecelerdir onlar.

Annesi kapıcının karısından aldığı temizlik raporunu denetlercesine perdelerin uçlarına değin sürdürüyor araştırmasını.

Kızının sözlerindeki, başına o garip sarsıntıyı veren nedenleri hiçleyerek gerilip dikleşiyor:

— Hadi bakalım, bu ay paranı falan fazlaca tuttuk. Çünkü görüyorum ki bir çift iskarpine ihtiyacın var.

Başka bir durumda bu "iskarpin" sözcüğü Emine'yi güldürür.

Bu kez annesinin bilinçle bu sözcüğü seçtiğini seziyor. Annesi yaşından, yaşama deneyinden, parayı ödeyen olmaktan gelen buyuruculuğunu keskinleştirir.

Emine hiç bağışlayamayacağı bu aşağılamayı ona ara sıra unuttturan zamanlarını düşünerek annesini izliyor.

— Ayakkabı istemem. Bunlarla yetiniyorum.

Annesi iki üç adım gerileyerek şöyle bakıyor Emine'ye.

— İyi iyi ama, bir çift daha olması ayağındakilerin dayanıklılığını arttırır. Giydiklerin gerçek domuz derisi. Adamların malları falan çok iyi biliyorsun.

— Ayakkabım iyidir.

— Çocuksun hâlâ kızım. Hem de inatçı bir çocuk. Sen de değişirsin biz gibi.

Annesinin duruma el koyuvermesi, küçüklüğünden beri Emine'nin kargaşaya düşüp davranışlarını kestiremediği anı bulur. Annesi bastırıp ezmenin kokusunu hiç kaçırmaz.

Emine bir şeyleri silkip atarca kararlı, sesini yükseltiyor.

— İclâl öğretmene hepinizin kızması, onu cesur, genç, güzel bulmanızdandı. Basıldığı adam da ona sevdalanmıştı. Üstelik evliydi. Adamın onu sevmediğini savunurken bile buna hiçbiriniz inanmıyordunuz.

Annesi hızla açtığı çantasından birkaç yüzlüğü çekip uzatıyor.

— Sen üstelik terbiyesiz olmakla yetinmeyip, her şeyi anlayacak kadar büyüdüğünü sanmaktasın. Daha serkeşleşirsen katı boşaltıp kiraya verecek, seni bir kız öğrenci yurduna ya da Ankara'ya alacağız, bilesin.

— İstediğinizi yapın. Yurtta da kalırım, benim için yoksunluk sayılmaz. Siz beni söylediklerimi duymazdan gelip başka şeylerle sindirmeye çalışıyorsunuz.

geliyor. Külleri görülmeyecek denli kor çekilmiş güzel bir pirinç mangalın başında bulaşık yıkamaktan, odun taşımaktan, gerilmiş derisiyle bile, güvercin kanadı dokunuşlu ellerini ısıtıyor.

O mangal babasının "az bulunur bir işçiliktir," diye getirdiği pirinç mangalın eşidir.

— Anne, diyor, düşünmeniz gerek. Dershanelerimizi kendimiz hazırlamak zorunda kalıyorsak bu büyüklerimizin sandıkları kadar başarılı olmadıklarını gösterir. Sizle İclâl öğretmeni konuşuyorduk, yarıda kaldı.

— İclâl öğretmen kendi bireysel suçlarını içtimai yanlışlara yükleyecek kadar kurnazsa, bizim onu tenkit etmemizi hem sen, hem o kabul edeceksiniz.

Nüveyre öğretmendir şimdi annesi.

Öztürkçe sözcüklerle giriştiği alıştırma temrinleri etkisini yitiriyor.

Erzurum'un ivecen, zekâsı kurnazlıkla yer değiştiren genç kadın giderek belirmekte.

— Sanmıyorum anne, "içtimai" dediğiniz şeyler insanların koyduğu yasalar değil mi? Bunların neden ve kimler çıkarına getirildiğini iyice düşünürsek İclâl öğretmen işi sizlerin çabuğa gönüllü yargınızı çürütecek karışık bir olay olarak çıkar karşımıza. Arkadaşlar topluluğunuzun ona duyduğu öfke yıllardır beni düşündürmüştür. Ama nedenlerini şimdi biliyorum. Siz de biliyor musunuz diyeydi sorup durmam.

Annesi doğrulmuş, çantasını almıştı bile.

Emine'ye bırakacağı parayı verme anının olanca tadını duyabilmek için odada dolanıp sonra koltuğun tutamaklarında gezdiriyor parmaklarını.

Bunlar Erzurum'dan kalma eşyalardan.

Yolunmuş kadifelerine keten geçirilmiş. Pek oturan da yok. Arkadaşlarla toplanıldığında çoğunluk yere dağılırlar, tartışmaların, okumaların, umudun, cesaretin bayramlaştığı sıcak, diri gecelerdir onlar.

Annesi kapıcının karısından aldığı temizlik raporunu denetlercesine perdelerin uçlarına değin sürdürüyor araştırmasını.

Kızının sözlerindeki, başına o garip sarsıntıyı veren nedenleri hiçleyerek gerilip dikleşiyor:

— Hadi bakalım, bu ay paranı falan fazlaca tuttuk. Çünkü görüyorum ki bir çift iskarpine ihtiyacın var.

Başka bir durumda bu "iskarpin" sözcüğü Emine'yi güldürür.

Bu kez annesinin bilinçle bu sözcüğü seçtiğini seziyor. Annesi yaşından, yaşama deneyinden, parayı ödeyen olmaktan gelen buyuruculuğunu keskinleştirir.

Emine hiç bağışlayamayacağı bu aşağılamayı ona ara sıra unuttturan zamanlarını düşünerek annesini izliyor.

— Ayakkabı istemem. Bunlarla yetiniyorum.

Annesi iki üç adım gerileyerek şöyle bakıyor Emine'ye.

— İyi iyi ama, bir çift daha olması ayağındakilerin dayanıklılığını arttırır. Giydiklerin gerçek domuz derisi. Adamların malları falan çok iyi biliyorsun.

— Ayakkabım iyidir.

— Çocuksun hâlâ kızım. Hem de inatçı bir çocuk. Sen de değişirsin biz gibi.

Annesinin duruma el koyuvermesi, küçüklüğünden beri Emine'nin kargaşaya düşüp davranışlarını kestiremediği anı bulur. Annesi bastırıp ezmenin kokusunu hiç kaçırmaz.

Emine bir şeyleri silkip atarca kararlı, sesini yükseltiyor.

— İclâl öğretmene hepinizin kızması, onu cesur, genç, güzel bulmanızdandı. Basıldığı adam da ona sevdalanmıştı. Üstelik evliydi. Adamın onu sevmediğini savunurken bile buna hiçbiriniz inanmıyordunuz.

Annesi hızla açtığı çantasından birkaç yüzlüğü çekip uzatıyor.

— Sen üstelik terbiyesiz olmakla yetinmeyip, her şeyi anlayacak kadar büyüdüğünü sanmaktasın. Daha serkeşleşirsen katı boşaltıp kiraya verecek, seni bir kız öğrenci yurduna ya da Ankara'ya alacağız, bilesin.

— İstediğinizi yapın. Yurtta da kalırım, benim için yoksunluk sayılmaz. Siz beni söylediklerimi duymazdan gelip başka şeylerle sindirmeye çalışıyorsunuz.

— Sus, diyor annesi, koltuğa dayanıp.

Yüzünü küllü bir solgunluk kaplıyor.

— Şurda iki yılın var. Sus. Ben hep sizleri şuraya buraya süre-rek mi adam edeceğim? Bir daha da senin adını uygunsuz olayların içinde görmeyeyim. Ekmeğini kazanmaya başla. Ondan sonra başına buyruk say kendini. Hem bize muhtaçsın, hem de efeleniyorsun.

— Ne muhtaçlığı imiş. Size kendimizi ısmarlamadık. Hep ana değil, biraz da arkadaş olmayı bileydiniz ya. Alın paralarınızı, istemiyorum.

Paralar uçuşarak düşüyor yere.

Biri eteğine takılıp kalıyor.

Annesinin apak oluveren yüzü, gerilip kızarıyor. Alnın ortasında beliren damar garip.

İlk kez o gün görüyor Emine bunu.

Bağırıyor kadın.

Duvarlara çarpıp dönecek denli büyüyor sesi. Resimler, afişler, yazılar bu haykırışlardan olduğunca uzak dingin.

— Sus terbiyesiz! Nesin sen böyle, nerden çıktın? Kim sizi bu hale getirdi, kim?

— Siz, sizler! Ben, ben, ben, ben diyenler!

Annesinin eli kalkıyor, alnındaki damar zonklamakta. Peruk şaşılası madensel kask ışıldamasında.

— Sakın ha anne!..

Annesi atılımını zor tuttuğunu belirten bir gövde sarsıntısıyla indiriyor kolunu, sözcüğünü aranıyor.

— Değmez, diyor kapıyı çekip giderken.

Emine'nin eteğine takılı kâğıt para, ordan kayıyor yere.

Telgrafta "İlk uçakla gel. Seçil'le ben bekliyoruz," diye yazılıydı.

Gecenin ilerlemiş saatinde kapının çalınması, aykırı gelmezdi Emine'ye. Çoğunluk öğrenci yurdunun kapıları kapanmış olduğun-

dan Cemşit, Emine'ye kalmaya gelirdi. Bu küçük, kavruk, arasız devingenliğinde çevreye neşe saçan delikanlıya duyduğu akrabaca yakınlıkla Haydar bile alay ederdi.

— Sen bakma Emine bu Hozatlı'nın yaltaklanmalarına. Sakın ha! Seni acındırıyor. Bulmuş mis gibi kalacak yeri.

— Aman Haydar alemsin. İki koltuğu birleştirip üstünde uyuyor.

— O, ne oyuncudur o. Öyle ki kendini sürgit korunası gösterir.

— Ben olmasını istediğim erkek kardeşin özetini Cemşit'te buluyorum, derdi Emine.

— Öyle ya, derdi Cemşit de, özet olmam gerekir. Bir altmış boy ve elli beş kilo. Kubilay kardeşin mi, ben gibi mi olsun, derdin. Adımız bile ayrı yahu! Benzemezlik ordan başlıyor.

Telgrafı getiren postacıya para vermesi gerektiğini düşünüp, dolanıp durmuştu odada. Bozuk yoktu, sonunda bir şeyler bulup vermişti. Kalanla idare ederdi.

Ertesi sabah ilk uçağa darı darına yetişmiş, havaalanında enişteseini tanıyan görevlilerden birinin uzattığı bileti alıp, ötekinin gösterdiği kolaylıkla da yer bulabilmişti.

İşadamlarının çoğunluk günü birlik İstanbul, İzmir arası gidiş dönüşlerinin erken uçaklarıydı bunlar.

Apartmanda kesin bir sesizlik vardı, içeri girdiğinde.

İsviçreli mürebbiye, ablasının küçük oğlunu elinden tutmuş, salona gelmişti.

Kızın gümüşsü sarı saçları sağ yanağını tümüyle örtüyordu. Kalın bilekli uzun bacakları sarı tüylü; bu tüyler bacakları süslercesine çiseliyor. Saçlarını geriye doğru silkip açan İsviçreli'nin yüzü kemiksiz. Yüzde daha çok renklerin alımı baskın. Sarı kirpikli koyu mavi gözlerinin donuk bakışını üstünde yakalıyor Emine.

Yeğenini kucaklamakla geri durmak arasındaki seçimi yaptı.

Küçük oğlancık çok seyrek gördüğü, teyzesi olduğunu söyledikleri, sık adımlarından, çocuksu gülüşünden, boyasız ellerinden, yüzünden ötürü çevresindekilerden ayırıverdiği bu insana iki üç sarsak adımla yaklaşıyor.

— Sen uyumadın mı daha canikom, diyor Emine.

— O uyumak var biraz daha sonra. Çok iş anneanne. Yapıyor Cenk'i kucakta. Çünkü siz anne, tutmak, öpmek hem de hoplatmak Cenk'i ne zaman, uykular sabah nasıl denir şaşmak.

Çocuğun çikolatayla karışık sabun kokusu, boynuna, ensesine sürülmüş bebek pudrasının ince tozlanması, beklemediği bir yakınlık duygusunu örüveriyor Emine'ye.

İsviçreli'nin konuşmasındaki şımarıkça bulduğu kırık dökük lüğü kesmek isterce:

— Eh, nine olmak pek hoşuna gitmiş demek bizim valdenin.

Kapıyı açan yeni bir hizmetçi.

Mürebbiyenin dışında aşçı ve hizmetçi sık sık değişirdi. Bu sonuncuysa geniş kalçalarından, iki yana yalpalayan yürüyüşünden Emine'ye ilk bakışta eski bir tanıdık etkisi yapıyor.

— Küçük hanım, siz Seçil Hanımefendinin kardeşi misiniz, diye soramadım. Öylesine çabuk geçiverdiniz ki salona. Günaydın diyebildim mi, bilmiyorum.

— Evet kardeşiyim. Günaydın dediniz, telaşlanmayın, selamlaştık.

Cenk'in yumuşacık yanağını yanağına dayamıştı.

Çocuk kıkır kıkır gülüyor, Emine'nin omuzundan çıkarmayı düşünemediği çantasının askı tokasını çekeliyor.

— Annemle ablam neredeler?

Geçen gelişinde olmayan, bilmediği bir ağaçtan yapılma, kara marokenle kaplı garip bir heykel etkisi veren koltuğunun ardına çekiliyor hizmetçi.

İsviçreli mürebbiye yeğenini almaya yanaşmış, kızdan burnuna dolan kolonya, ter giderici karışımı kokunun ılıklığından tedirginleşip geriye alıyor başını Emine.

Mürebbiye eğilince açık giyiminin yakasından ayrık göğüslerini taşıyan, telli saydam sutyeni bezeyen küçük mine çiçeklerini görüvermişti. Göğüslerinin uçları sarışınlığına karşın koyu koyu.

— Neredeler onlar, beni telgrafla çağırdılar ya?

Mürebbiye soru kendine yöneltilmişçe atılıyor:

— Sizi arayacak beyefendi. Çünkü söylemek bana sabah, Birgitta beni arasın genç kız akrabam geldiğinde.

Türkçeyi isteyerek bozuk konuşuyormuş gibi gelen genç kadına

dik, kesintisiz bakmaya başlıyor Emine.

Mürebbiyenin kayıcı, düz saçlarının bir bölümü yeniden yanağını örtmüş. Dudaklarının kıyıları uçucu sarı tüylerle bezeli. Hem bu denli ak sarışın, hem böylesine tüylü oluşu garip kızın. Cenk'i kavradığı kollarının dirsek bölümlerinde gergin parlaklıklar var. Kıza bakarken kanın devinimini biraz daha yaklaşsa görebilecekmiş sanısına kapılıyor. Bu incecik tenden ışıklar geçiverecekmişçe pırıltılar yığınıyla oluşuyor kızın görünüşü.

Emine kalkıp telefonun almacına el atınca eniştesinin numarasını ne denli gayretlense aklında tutamadığını düşünüyor.

Telefon defterinin mor kadife kapağını açıyor.

Sıralamalarda Seçil ablasının ince özenli yazısını görüyor.

Birkaç yaprak sonra, eniştesinin numaralarını buldu.

Dört telefon numarası, rakamlardan birinin sıfırlarının çevresi çiçek, taç yapraklarıyla donatılmış.

Bu Seçil'in çizgileri.

Bir sevginin dalgınlığı mı, yoksa uzayıp duran, ilgisiz bir konuşmanın rastgele çiziktirmeleri mi?

Sayıları çevirirken hizmetçi yanı başına bir fincan nescafe getirip koymuş.

Sekreterin isteyerek uzattığı puslandırılmış "alloo" sesini duyunca geldiğinden beri onu hırçınlaştırmaya başlayan kararsızlıklarını toplayıverdi.

— Ben Sonar Beyin baldızıyım. Görüşebilir miyim?

— Hoş geldiniz efendim, –ses toparlanmıştı. Sekreter gündelik sesiyle konuşuyor olmalı– içerde İstanbul'dan bu sabah gelmiş olan Habib ve Korel beyler var. İşleri önemliydi. Bir dakikanızı alsam.

— Benimkisi de önemli, meraktayım. Söyleyin lütfen.

— Bir dakika, derhal.

Sabah uçağının adamlarından kuşkusuz bu adlar.

Domuz derisi çantalı, kızıl kahve makosenli, katları yumuşacık bağlanmış has ipekli kravatlı önemli iki uçak yolcusu.

Habib ve Koreller. "İthalat ve İhracat" işlerini izleyen şirket avukatlarının bu iki ünlü tüccara yetmeyiş nedenleri eniştesinin özellikle İsviçre, Türkiye arasında sık sık yaptığı gezilerle açıklanabilirdi.

Yüksek satışlı gazetelerde ara sıra rastlanan iş ilanlarının dibindeki küçücük adlar olan bu adamları kısacık uçak yolculuğunda iyice izlemişti.

Peltek bir Fransızcayla konuşup İngilizce okuyorlar. Birinin parmağındaki seçkin beğenisinin tanıklığını belli eden yüzüğü düşündü.

Bir erkeğin takmasında yadırganmayacak ölçülerde kalmış pırlantanın küçüklüğüne karşın, kesiksiz parıltısı karatının yüksekliğini gösteriyordu.

Uçuş süresince hostesin sunduklarını istemeyip, bunu da, boş, takma gülüşlü o kızlara alçakgönüllü bakışlarıyla, kırmaktan kaçınan, okşayıcı denebilecek, parmak oynatışlarıyla belirtmişlerdi.

Bugün öğle yemeğini doğum adı Albert Sami Korel, doğum adı Hayım Erol Habib'le birlikte Efes Otelinde yiyecekti eniştesi.

Göbeklenmeye yüz tutmuş Sami Korel konuşurken terliyor. Yaz kış terlerdi adam.

İnce olan ötekisi ise karşısındakilere bakmadan dinleyecekti anlatılanları.

Oysa eniştesi konuşmaları önemli bir şey söylemiş olmadan da sürdürebilirdi.

Açık vermemek için, kaçışlarla dolu bu özellik, işbirliği yapılacak ortamlar için hayranlık vericiydi. Tanıklara kapalıydı eniştesinin ticaret avukatlığı. Anca suç birliğinde boy atan obur bir güvenle açılırdı verimliliği.

— Enişteniz görüşecek efendim, dendiğini duyduğunda iki büyük tüccarı kendince eniştesiyle konuşturmaya girişiyordu Emine.

— Hoş geldin Emine.

Ses bildikti.

Kulağının tanıdıklığını bozan, sesteki anca sezilebilir gölgeydi.

— Merhaba, telgrafı aldım da. Sustu, ekledi:

— Siz nasılsınız, hoş bulduk.

— İyi sayılmam Emine.

— Niçin, hasta mısınız?

Seçil'i soramıyor, bundan ötürü de alabildiğine tedirginleşiyordu.

Eniştesinin bu sözleri nasıl söyleyebildiğine şaşmıştı.

Yüzündeki donmuş anlamı, bir ölüden aktarılmış gülüşü, sağlığındaki düzeni, daha da önemlisi adamın yaşamasındaki her bölümü istediğince ekleyip ayırıvermesi. Ve bu kararlılığın süsleri olan kültür gösterileri. İlişkilerindeki ezbere özveriler, temelsiz erdemler.

Ne demekti o "iyi sayılmam."

Nasıl bir alçakgönüllülüktü bu. Üstün adam, büyük tefeci sokağa çıkıp yürüyemeyecek miydi ne?

— Peki Seçil...

Olumsuzluk sarıyordu fırdolayı içini.

Ablası nerdeydi?

— Keşke ben hasta olsaydım.

Yok, iş umduğundan da karışık.

Enişte savunudaydı.

Paçalarını sıyırıyor, çamurlanmadan yavaş yavaş karşıya geçmeye bakıyordu.

Üstelik o iki önemli müşterinin yanında bu insanlığını belirtici sözleri nasıl söylerdi.

Emine unutmuştu, almaca gülümsedi. Gelenleri eniştesinin ağırladığı odayı kesen uzantı, ikinci bir oda sayılabilir büyüklükteydi. İçki ve yedek giyim konan, nefti, içerlek dolapları düşündü. Kapatıldıkları tütün rengi deri kaplı duvarla bütünleşirdi. Dolapların iç bölümlerinin renklerini, yazıhanedeki öbür bej, kahve, tütün renklerini Seçil seçmişti. Söylediğine göre erkek renkleriydi bunlar.

Dolapların açılınca şaşırtıveren gizliliği Fransız Courvoisier, İskoç Chivas Regal şişeleriyle, kristal bardaklarıyla aydınlanıverirdi.

Kadifeden oyuntularda içkilerin dinlenmesini sağlayacak yataylıkta dururdu seçkin şarap şişeleri. Buzlar küçük buzdolabından, gümüş kaplara aktarılırdı. Buz içkilere gelenlerce az isteniyordu.

Bu adamların çoğunluğu midelerinden yakınan kişilerdi.

Dolaptan açılınca çıkıveren telefon da küçük bir süs eşyası gibiydi. İlk telefonlara benzetilmiş, incecik almaçlı, üstü mineli yeldeğirmeni deseniyle süslü goblen kaplamalıydı telefon.

İşte eniştesi şimdi, oraya girmişti. Bir gizli sevi ya da ilişki konuşması için saklandığı sanısını veren telefonunun başındaydı.

Musevi işadamlarıysa, dinlenme saydıkları bu ara vermede, bulundukları yazıhanenin bağırmayan, azar azar saran, varlıklı, pahalı düzenlenmesini içlerine hayranlıkla, saygıyla sindiriyorlardı. Birisi Polonya yahudisiydi adamlardan. Orda Albert Samuel denmişti ona doğduğunda. Sonra Türkiye'ye göçünce Sami adı önerildi. Göze çarpmayan bir ad diye. Ötekisi ise karısı yönünden akraba çıkıyordu Korellerle. Kaygılara yer yoktu. Albert Sami'nin milyonları dolarla sayılıyordu son yirmi beş yıldır.

— Olanlar nedir?

— Beklenmedik bir durum bu Emine.

Emine deminden beri adının enişteşince sık sık anılmasından ortada sandığından da garip şeyler döndüğüne inanmıştı.

— Nedir söyleyin lütfen, beni meraklandırıyorsunuz? Adamakıllı kötü şeyler düşünmeye başlayacağım.

— Neyse ki çabuk önledik. Bunu da Birgitta'ya borçluyuz.

Birgitta iri, tüylü, evcil bir hayvan gibi dolanıp dişi kokusunu yeniden salıyor sanki.

Emine çevresini tarıyor, kimse yok.

Herkes evin küçük hanımı sayılabilecek konuklarının konuşmasındaki gize gösterilmesi zorunlu özeni bildiklerinden salondan çekilmiş.

Geçeneklerin ötesinden doğru yavaşça bir zeybek türküsü çarptı kulağına, mutfakta radyo çalıyor olsalar gerekti.

Biliyor bu türküyü.

Sümer çok söylerdi.

Sözleri bir çıkarabilse, olmuyor.

Sümer'in kara saçları, İran kalemkârlarından alınma gözleri beliriyor. Küçük kalkık burnu çilli.

— Ben çirkinim Emine, diyor. İyi ki de öyle olmuşum. Hemen kocaya verirlerdi beni. Gel gör ki şimdi de çevremde tiptir, havası vardır

gibi aşağılık laflar duyuyorum. Boş versene sen. Doktor olacağım, işte o kadar. Sonra ver elini Urfa, Mardin. Ora insanıyla yakın ilişkiye gireceğim. Ama "hadi," denirse bekleyemem. Gerekirse doktorluğu bile hiçlerim. Halkıma yararlı olmak için neler feda etmem ben. Cansa can...

Salih Zeki Onurkan kızı, Merzuka'dan doğma Bilge Sümer Onurkan. Doğumu 1948, Ankara Kayaş. Babası ordonat albay. Ailenin dört çocuğu var. Anne ev kadını. Küçük oğlan orta iki öğrencisi. İki erkek, iki kız. En büyükleri Banu topçu yüzbaşısı Muharrem Sadi Toruk'la evli. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okuyan oğulları Kurthan Altay Onurkan'ın "öğrenci birliği seçimlerinde baskı yapan sol gruba silah çektiği söyleniyorsa da, tabancayı ilk çekenlerin solcular olduğu saptanmıştır. Soruşturmada devrimci grubun sözcüsü, bu silah cebimize itişmede konulmuştur, diye yanıltıcı beyanda bulunmuştur." Bilge Sümer Onurkan'ın ailece tasvip görmeyen tutumu, ağabeysi Kurthan Altay Onurkan'ın sert karşı koymalarıyla da engellenememiştir. Kızılay'daki protesto yürüyüşlerine bile İstanbul'dan gelip katılan genç kız, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, başlatılan gösterilerde tam bir militan olarak belirmiştir. İst. Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyarak, ailesinin olumlu ve eğitici etkilerinden sıyrılmayı seçmiştir. Başarılı bir tıp öğrencisi olduğu bilinen Bilge Sümer Onurkan'ın...

— Zeybek denince içim coşar Emine. Tavas zeybeğini bilenin oyunundan seyrettin mi? Bu ağır ağır devinerek, anlatılmaz davranış incelikleriyle süslenen zeybek oyununa değme baleyi değişmem. Gör-

melisin. Samanpazarı'nın orada dolananlardan arabacıydı, ağır işçiydi, çöpçüydü, işsiz koşturanıydı, halktan kişilerin bilinip de seçileni, oyuna durduklarında, peki bu bozarmış kişiler, zorluğun yılgınlığıyla uğraşısıyla kabalaşmış insanlar bu dans, uyum duygusunu nerelerinde saklarlar diye düşünüp kalakalırsın. Hani kapı pencere örtmeyi bile, yolunca yordammca sessizce yapamayanların adım atışlarındaki yumuşacıklığı, kollarını kaldırışındaki plastik hesaplılığı yeniden yeniden düşünürsün.

Sümer'i döner dönmez görmek lazım.

Epeydir görüşmediler. Deli deli anlatmalarını dinlemek lazım. Ve sevgi dolu kara badem gözlerini...

Özlemişim onu...

Duygudaşız belki de ondan ara sıra içimde tüter...

— Ablama ne oldu enişte?

— Bir yanlışlık, son altı aydır beni dinlemeyip almaya başladığı mutluluk haplarını uyku haplarıyla karıştırmak mı desek...

Araya giden ablasıydı demek.

Bu açıkça belli.

Kaynana pek önemli değil ya, işin içinde karı söz konusu, alttan almanın gerekirliği bundan.

Acı ummadığınca fışkırıyor göğsünden.

— Mutluluk hapları niçin gerekti? Acaba siz de alıyor musunuz?

Emine hıncını saldığını anlayıveriyor konuşurken:

— Şaka etme. –Adam öfkeleniyor, sesi gergin– Belki şimdilerde alabilirim mutluluk haplarını.

Kahkahalarla gülmek istiyor Emine.

Yaşamayı sürdürüp kendini eniştesi benzeri arkalatmanın acıklılığını düşünüyor.

Seçil'e ne oluyor?

Bunca bolluk görkem; sonuç; mutluluk hapları.

— Şimdi nerdedir ablam?

— Beni anladığını umarım Emine, gerçi çok tanışmayız seninle ama. Doğum yaptığı klinikte.

Ses toparlanmış devre düşmüyor.

"Aferin makine adam," diyor Emine içinden. "Aferin çabuk toparlandı."

Dairenin çıkışına geldiğinde Birgitta'nın ardından onu izlediği duygusuna kapılmış durmuştu.

Bruegel'lerin yerinde iki tane yerli ressamın tablosu vardı.

Altmışlardan beri hız alan sanatta ulusallaşma, buralara değin taşıp, enişteşinin kaçırmaz kulaklarına, gören gözlerine ulaşmıştı demek.

Kapıyı örterken hızla dönüvermiş, İsviçreli kızın sırtına vuran İzmir kışının boz aydınlığında, salt gözleri belirgin, Emine'yi görmediği sanısını veren bakışlarıyla göz göze gelmişti. İkisi de kıpırdamamışlardı. O da, Emine de bir boşluğa bakarmışça, değişmeyerek duruyorlardı.

Emine bu gereksiz duruşun nedenlerini bilmeden kapıyı alabildiğince alt katlara değin yansıyacak bir gürültüyle hızla kapamış, çıkmıştı.

Ablasının doğumlarını, kürtajlarını yaptırdığı lüks klinikteki görevli hemşirenin gösterdiği soğuk ilgi, enişteşinin adıyla çözülüp saygıya dönüşmüştü.

Oda ikinci kattaydı.

Yine de asansörü açmıştı hemşire.

Asansörün lekesiz temizliği Emine'ye filmlerde gördüğü morgları anımsatmıştı.

Anlayamadığı bir esintinin geçtiği bu madenden dikdörtgen koca kutuya sırtını değdirmemeye çabalarken ikinci kata ulaşmışlardı.

Geçenekte dudaklarından konuştukları belli olan üç doktor yine de duyulmayan sesleriyle yanlarından geçmişti.

Klinikte süren sessiz oyunun kişileri beklenmedik anlarda kavşaklardan, kapılardan çıkıveriyorlardı karşılarına.

Tabanı örten lastiğimsi kaplama, sesleri emiyordu.

Doktorların yüzleri alabildiğine ilgisizdi.

Emine içeri girdiğinde ablasının ilk doğumunu kutlamaya geldiği yılın, o bayramlı odasını bulamamıştı. Çiçek sepetleri, çiçekler yoktu. İlk çocuğunu doğurmuş küçük bir kadına armağan edilirken onu yeniden çocuklaştırmayı amaçlayan, yabancı malı büyük bebekler, tavşanlar, gülünç maymunlar ortalarda görünmüyordu. Seçil'in görkemli lohusalığından ufacık bir sızıntı kalmamıştı şimdi o odada.

Hemşire bir şeyler söyleyip çekilirken sırtı dönük olan annesini görüvermişti Emine.

Acı ummadığınca yüreğine yer ediyordu.

Annesi çok uzun sürmüş bir yorgunluğu belirtircesine ağır ağır dönmüştü.

Yine perukluydu.

Yüzünde uykusuzluğunu belirten çöküklükler yerleşmişti.

Sol yanağında boyadan oluşmuşça bir kızartı vardı.

Boynun gevşeyen derisinde yandan vuran günışığmm küllü aklığı konuştukça yer değiştiriyordu.

Annesinin söylediklerini duymuyordu. Bir akvaryumdaydılar sanki.

Açıkça görmek, gördüğünün bilincine varmak ister gibi, gözlerini kırpıştırmıştı Emine.

Annesi konuşmasını birden kesmiş, örtülmüştü dudakları. Sonra gülümsemeye çalışmıştı. Dişlerinin aklığı annesinin yaşlanmasını kesinlikle belirten tek düzgün renkti yüzünde.

Annesi anca ellisini geçmiş olabilirdi. Peki neydi onu bu denli yaşlı gösteren?

Zamanın yıpratmasına dirense de karşı koyamamış Nüveyre öğretmenin yüzünün tümden değişmişliğine o güne değin yeterince dikkat etmediğini anladı Emine.

Annesine doğru birkaç adım atıp sonra kalakaldı olduğu yerde.

Alüminyum cam kasalarının kıyılarında buharlaşma oluyordu.

Yatağa bakmaktan kaçınmıştı.

Annesinin görüş alanından çıkmaya çabaladıkça, başaramadığını anlıyordu.

Oda dikdörtgendi.

Eşyalar görüşü kapamayacak yükseltilerdeydi.

Ablasının ilk doğumundaki gelişinde onu bakışlardan korumayı sağlayan sepetler, saksılar da yoktu.

Pembemsi fildişi duvar kâğıtları desensizdi.

Göremediği bir saatin basık tıkırtısı duyuluyordu.

Annesi kızının daha yaklaşmasını isterce yerinden yarı beline değin doğrulmuştu.

— Emine çocuğum, gördün mü başımıza gelenleri... Tanrı bağışladı ablanı bize.

Sesin yapışkan acıklılığı acının kanırttığı yüreğini buzlaştırmıştı.

Annesi silah bırakışımmdaydı yine.

En başa çıkılmaz, en çekilmez acıklı görüntüsünü takınmıştı.

Konuşmaları gerekmese Emine'ye her şey daha kolay gelecekti.

Ne olursa olsun bu birden beliren katı duygusuzluğunun duruma aykırılığını da yadsıyamıyordu.

Çantasını yeniden yukarı çekti, omuzlarını kaldırdı, gayretlendi, annesine doğru eğildi.

Yakından, artık pörsümeye yüz tutmuş derinin gözeneklerine sinmiş kirlenmeyi seçti. Biraz daha eğildi, yüreği buruldu. Bağırıp çağırarak dışarı fırlamak, "Bana ne, bana ne yahu!" diyerek kaçmak istedi. İzmir'in bir tatlı su gölü gibi uzanan toprak rengi, çalkantılı kış denizine doğru koşmalıydı. Yırtıcılığını ezdi. Annesinin kaygan oynak yanaklarına değdirdi dudaklarını.

Annesinin onu çekivermesiyle kollarının arasında buldu kendini.

Ter, limon kolonyası, şarapta dinlendirilmiş tütün kokusuyla doldu her yanı.

Koyuverdi kendisini annesine.

Kadın ağlıyordu.

Şaşılası olan bu ağlamanın duyulmazlığıydı.

Gözyaşları annesinin yanaklarıyla kendi yanakları arasında birikiyor, eziliyordu.

Annesinin böylesine utanırca bir kapanışla ağladığını, kederle sarsıldığını ilk kez görüyordu. Kolların sıkışından kurtulmaya çalışırken.

— Yeter anne, dedi, siz de hasta olacaksınız. Sonra Seçil, Seçil ablam için her şey daha güçleşecek. Bizleri unutuyorsunuz. Bize de lazımsınız.

Böylesi durumların kalıplaşmış sözlerini nerden bulup çıkarmıştı, şaştı.

Belki de Seçil'i yolcu edip de, Erzurum'da yeni katlarına yerleştiklerine rastlıyordu bu tür sözleri öğrenmesi.

Yeni katta artarak önem kazanan, sürdürülen konuk günlerinde öğrenmiş olabilirdi.

— Ölenle ölünmez efendim. Sizden destek bekleyenleriniz var. Kocanız, çocuklarınız, anneniz hayatta olsaydı böylesine eleme düşmenize razı olmazdı.

Annesini toprağa yeni vermiş olan konuk, odanın uçlarında dalgın bakışlarını gezdirip, elinde tuttuğu dantelli mendili sanki güçlükle engellediği gözyaşları için ikide bir burnuna bastırıyordu.

Eğer ölen kocaysa, bu kez durum daha zorlaşırdı.

Yeni bir evliliği kesinlikle istemez görünmenin gerekliliğini bilen kadın, vücudunu gevşek tutar, düşük omuzlarını hıçkırır gibi oynatırdı. Öğütlerin yararsızlığını belirtmek isterce de, "Ah vakitsiz öldü ah," derdi.

— Her şeyden böylesine vazgeçmeyin, gençsiniz daha. Çocuklarınızın size ihtiyaçları var.

Dinleyen omuzlarını sarsmayı hızlandırır, derin derin inlerdi.

Kadınlar Altın damlası, Fujer, Chat Noir kokularına bürülü enselerinden, kulak ardlarından, dirsek içlerinden süzülen dalgalanmalarla, odayı esnetici baygın bir havayla doldururlardı. Vaktinden önce

dolup yuvarlanmaya başlayan boyunlarındaki yapma incileri, altın kordonları arada elleyerek kararlı bir tutumla, "Hayır, ölenle ölünmüyor," demeyi sürdürürlerdi.

— Yavrum, Emine'm benim, hep adını sayıklıyor. Kimseyi görecek gözü yok. Bir sen, bir sen...

Çocuk sesleriyle ağlayan annesine bakmıştı.

Emine içinin bulandığını, annesindeki bu duygu taşmasının kafasında bir türlü gerçeklik kazanamayışmdaki ön nedenleri andıkça öfkelendiğini sezmişti.

Bir şeyler söylemezse öfkesi ağlamaya dönecekti. Ya da annesince sözlerinin yanlış yorumlanmasına dayanamayıp açıklamalar getirmek için incitici olacağını biliyordu.

Seçil ablasından epeydir sıkılıyor, onu yanlışa iten şeylerin salt boyun eğiş değil, yozlaşma olduğunu da şimdi biliyordu.

Elini annesinin sırtına koyup derin bir soluk almıştı:

— Anne, ablam duyacak ağladığınızı. Üstelik ben hâlâ ne olduğunu bilmiyorum.

— Enişteni aramadın mı?

— Aradım meşguldü. Aramızda kısa, kopuk bir konuşma geçti.

— Önce apartmana mı uğradın?

— Evet.

— Cenk'i gördün mü? Bora pek aldırmıyor da, küçük arıyor annesini.

— Büyük kalkmamıştı gittiğimde.

— Ne dediler sana?

— Enişteme telefon etmemi söylediler.

— Kim?

— İşte o Birgitta ile yeni hizmetçi.

— Birgitta mı?

— Evet.

Annesi kalkıp karyolaya yanaşmıştı.

O zaman açılan bölümden başucu masasında Seçil'in Çin porseleninden lambasını, iki Fransız kolonyası şişesini, altın üstüne emay çiçekli hap kutusunu, Chanel çantayı, gümüş saplı saç tarağını, Chanel Beş'in kara kadife kaplı şişesini, uçuk renkli ipek mendilleri, dökme altından bir zenci başı anahtarlığın ucunda Seçil'in Mercedes 280/S'inin anahtarını görmüştü.

Bu, son evlilik yıldönümlerinde, enişte beyin armağanı olan bordo renkli arabaydı.

Annesinin anlatmalara doyamadığı, görünce soluğunun kesildiği araba.

Emine o yılki kutlamaya katılmamış, telgrafla ya da mektupla gönül almaya çalışmamıştı.

Yatağın üstüne atılmış ak tiftikten şalın tüylenmiş aydınlığına gözü takılmıştı.

Seçil'in dış gezilerde en şık otellerde bile kalsa, "evimden sevdiğim bir iki şey olsun," diye taşıdığı şal ve benzeri şeyleri düşündü. Demek buraya gelirken de bunları getirmişti birlikte.

Annesinin ağlayışı, telgraf, enişte sinin düzmece duyarlıklı telefon konuşması, Seçil'in gittği yerleri yadırgamasın diye birlikte taşıdığı ıvır zıvır.

"Bunlar da gittikçe hokkabazlaşıyorlar," diye düşündü Emine. "Üstelik acılar beni yine de kaplayacak."

Neydi dönenler?

Arabasının anahtarları başucunda duran Seçil nereye geldiğini bilmiyor muydu?

— Uyuyorken, demişti annesi, çıkıp konuşalım. Çünkü uyutuyorlar, böylesi iyiymiş. Yavrum Seçil'im onu nasıl, nasıl...

İnsanı daha da sessiz olmaya zorlayan oda kapısının tıkırtısız kapanışından ötürü merdiven dönüşüne değin konuşmadan yürümüşlerdi.

Birkaç sıcak iklim bitkisinin yükseldiği saksılarla, maden koltuklarının, sehpaların dizildiği bölüme varınca:

— Burda rahatça oturabiliriz, demişti annesi.

Karşılıklı yerleştiklerinde duvara asılmış Turner imzalı iki doğa röprodüksiyonuna bakmıştı Emine.

Annesi sigarasından çekip alırken, Emine'ye de dalgınlık mı, dostluk mu olduğu anlaşılmayan bir tutumla uzatmıştı paketi.

— Teşekkür ederim anne, artık hiç içmiyorum.

— İyi ediyorsun, alışmamalı.

Emine'nin uzunca bakmamaya çabaladığı yüz, bu kez önden gelen ışıkta karasarıydı. Göz pınarlarında birikmiş boya artıkları vardı. Bir ara dayanamayıp uyuyuverdiği belliydi. Bluzunun katlanmış yakası boynun çökmüş yanlarına birikiyordu.

— Anne, siz de çok bırakmışsınız kendinizi. Böyle yapmayın.

Sözlerinin tümünü konuşmanın düzeyini çizebilme umuduyla sıralamıştı. Olur ya belki ateşli bir hastalığın şaşkınlığıyla çağrılmıştı. İki saat burda kalması dönmesine yetebilirdi. O zaman kırıcı olmamak daha kolaylaşıyordu.

— Evet Emine, ikinci gündür bu, ablanın odasından ilk dışarı çıkışım. İnanır mısın?

Durup kızını dikkatle süzmüştü. Kederi artırmak için seçilmiş, yapay, bildik gülümseyişlerinden biri anında geçmişti yüzünden.

— Tuvalete bile gitmeye çekindim. Enişten nöbeti arada bir alıyor falan, ama biliyorsun onun da işi başından aşkın.

Emine bu alçakgönüllülüğü, özveriyi duymamak isteğiyle kasılmıştı:

— Doğru değil yaptığınız. Yüzünüzü yıkayabilirsiniz. Bu sizi ferahlatır. Biliyorsunuz hemşireler çağırınca gelir.

Annesinin yüzündeki sıvılaşmış karışmış boyaları, artan ışıkta görmese, konuşmanın daha kolay yürüyeceğini duyumsadı.

İnanılması zor ama Seçil intihara kalkmış. Dur dur, üzülme, tehlikeyi atlattı. Neden intihar etti dersen, anlatayım da bak, inanılır gibi değil. Emine, yavrum, sarardın, ah yüreği en yufkamız sensin. Tehlikeyi savuşturdu diyorum. Susayım mı? Hayır mı? Eh anlatayım şimdi. Babanla Kubilay bilmiyorlar: Birinin sınavları var. Babanın taşikardisi olduğundan heyecana gelemiyor.

— Yanlışlıkla almış olmasın ilaçları ablam. Enişte telefonda mutluluk hapları gibisine bir şeyler söyledi de.

Emine ellerini alabildiğine sıkıyor, tırnakları avuçlarına batıyor.

— Deli misin kızım, hiç yanlışlık olur mu? Dur biraz, kolonya serp ellerine. Ne kastın kendini. Al, al daha, boynuna da sür, alnına da. Bu şişeyi yanımda taşımasam bir yanlarda yığılıp kalacağım. Nasıl yanlışlık olur? Hem sen eniştene bakma, erkekler dayanıksızdır. Perişandı beni uçaktan alırken. İnanır mısın tıraş olmamıştı. Seçil'i öyle çok seviyor ki. Böyle bir şeye bile kalkışmasına inanamıyor. Oysa yılbaşında Paris'e, oradan da Lozan'a falan gideceklerdi. Hem enişten yeni işlerine bakacaktı, hem yılbaşını orada karşılayacaklardı. Seçil'in hazırlıkları da bitmişti. Tik ağacından yapılma, yeni mobilyalarının bir kontr büfesi kalmış, onu da adam onlar gitmeden getirecekmiş. Mürebbiye çocuklarla kalacaktı adam ablana yorgunluk olmasın diye. Seçil'e Ocelot kürkle, Bulgari'den istediği o zümrüt kolyeyi alacaklardı.

Emine üşüdüğünü duyuvermişti.

Üşümesi baskınlaşıyordu.

Annesinin Seçil'in hastalığını anlatırken giriştiği ayrıntıların, para, görkem, gösteriş dolu tanımlamaları, kadının ağzından tutkuyla okşanarak çıkıyordu sanki. Annesi nerdeyse bir hasta evinde olduğunu, intihar etmeye girişmiş öz kızının varlığını unutacak; kontr büfe, Lozan, Ocelot, uluslararası ünlü kuyumcu Bulgari, Paris, tik ağacı, mürebbiye, zümrüt, pırlanta sözcüklerini ömür boyu çektiği özleme kanmak isteğiyle arasız döndürerek söyleyecekti.

Neydi bu olanlar?

Bu gözyaşları ve bitkin görünüşler ardındaki yüksek maddi düzeydeki yaşamaların uzun, cıvık, yaldızlı anlatımlarına asla doyamayan anası.

Radyatörleri metalsi plaklarla kaplı kaloriferden salınan sıcaklık Emine'ye hâlâ ulaşamıyordu.

Birgitta'nın sutyenindeki yapma çiçekler yer değiştiriyor, uçları koyu, çıplak göğüslerin arasından sarı tüylü, genç, gergin bir karna doğru kayıyorlardı yavaşça. Sonra ıtırlı sabunlarla ovularak yıkanmış bir vücudun, terler terlemez saldığı kokudan bunalıyordu. Değişik,

etin kokusu denebilecek, ileri gidebilse, ya da deneyleriyle tanımış olsa, başka bir açılmanın fışkırışı sayılabilecek o kokuyu Emine kesinlikle duyar gibiydi.

Omuzlarını kısıp olanca ilgisini yabancıladığı annesinin yüzünde yoğunlaştırmaya çalışmıştı.

Annesi kızının dikkatini sezer sezmez dudakları hızlanmıştı.

Söyledikleri Emine'nin kulağına varmadan, algılanmadan yitiveriyorlardı.

Annesi konuşuyordu ya, sessiz bir konuşmaydı bu.

Yüzündeki değişmelerden kimi kez acındığını, kimi kez kabararak "Ocelot, elmas, büfe, Paris, Bulgari, tik ağacı, 24 ayar, elli kişilik yemek çağrısı, Mercedes 280/S, zümrüt, pırlanta, Hollanda örtüleri, İrlanda kaşmirleri, vizon kap, vb." dediği belli oluyordu.

Seçil mutlu değildi demek.

Çocukların bayılacağı parlaklıkta renklere banılmış mutluluk haplarına, kişiyi kadife uykuların koruyuculuğuna çekiveren uyutuculara karşın Seçil mutlanamıyordu. En öfkeli anında bile kaba saba aşırı davranışları olmadığı halde, karısını yanında paha biçilmez efsane hazineleri, eşsiz bir yaratık gibi taşıyıp gezdirdiği halde Marlyn Monroe Seçil Sonar Hanımefendi mutlu değildi.

Bu bir kıskançlık olayı mıydı?

Ablasının eşsiz güzelliği yanında İsviçreli Birgitta'nınki bir et panayırıydı. Kızın varlığından yayılan kavrayıcılığın ışınlar halinde, ortalıkta dönendiğini yadsıyamıyordu Emine. Birgitta ile dolu dolu kahkahalar atabileceğini hiç düşünmediği eniştesini bir araya getirmesi zordu gerçekten de.

Çocuklar yapılmıştı elbette.

O tür ailelerin yeni oyuncakları gibiydi çocuklar.

İlkten "ne cici şeyler bunlar" denilenler, sonradan didişilenlerdi.

Emine genç kızlığa geçişinde küçük Kiraz'dan öğrenmeye çalıştığı kadın erkek ilişkilerini yıllar sonra deneye vurmadan, bir iki erkek arkadaşıyla el ele tutuşmadan öteye gitmeyen yakınlaşmalardan değil de teoride öğrenmiş sayıyordu kendisini. Kentsoylu öğretisinde ailenin kutsallığı hayattan öylesine soyutlanıyordu ki, çocukların var

oluşlarının nedenlerini sormaları, öğrenmeleri nerdeyse engelleniyordu.

Gerçekçi aktörenin insana gösterilmesini savunduğu saygı rahatlıkla atlanıveriyordu.

Onlar, büyükler neleri nasıl öğrenmişlerse, küçükler de o yollardan geçerek yetişsinlerdi.

Böylesi kolaya kaçmalarının nasıl bir namusluluk olduğu da kaçınılarak kesinlikle gündeme alınmıyordu.

Lahanadan çıktıkları, kapıya bırakıldıkları gibi yanıtlar alan çocuklar da, belli bir aşamadan sonra, soru sormuyorlardı.

Aileyi gerçeklerin değil, boşvermelerin dokunulmazlığına temellemedeki çıkarcılık ortadaydı. Uzun yıllar bu tür birlikte yaşamaları kaçamaksız, yalansız sürdürmenin güçlüğü ortadaydı. Yalanlarla savunulan bir dünyada yetişen kişilerin kurduğu evlilikler ne olursa olsun sürmeliydi. Aldatmalar, kırgınlıklar, usançlar sonuçta kutsal ailenin doğal, değişmez yasaları haline dönüşmüştü.

— Ya Emine'ciğim seni de üzdük. Sarsıldın gittin. Dalma artık. Enişteninki erkekçe bir yanılma. Seçil'in üstlerine gitmesi yanlış. Kadın kışkırtıyor değil mi? Her şeyleri ters bize bunların. Senin ablana gelmeyişin de bir yılı aşacak handiyse. Bilmiyorsun. Ablanın çay davetlerine epeydir Divan'dan uçakla getirtilen pasta benzeri şeylere, Birgitta Hanımın çiçek pazarından istettiği domuz etleri de eklendi. Domuz pirzolalarını falan nasıl yiyor görsen. Suçlu odur. Düşün. Bana sorarsan üstünde durmamalıyız derim bu işin. Kolay mı bunu söylemem? İçime sor sen bir de ah... Gecelerdir sabahladım başında Seçil'in. İlk gün, doktor kaç kere tansiyonunu ölçtü. Beşten, altıdan yukarı çıkmıyordu. Çıldırıyordum az daha. Birden Erzurum'daki hali geldi Seçil'ciğimin gözümün önüne. Onu biz misler gibi büyütmüştük. Bir ananın babanın verdiği emekleri bilsen. Tertemiz bir çocuktu yavrum benim. İşte o hali geldi gözlerime...

Emine düşünmüştü.

Yaş farkları az iki küçük kız, bir şeyler soruyorlardı.

Büyüklerin birbirlerine sinsi göz kırpışlarıyla, arsız gülüşlerle bakışmalarının bitmesini bekliyordu kızlar.

Kimse bir şey açıklamıyordu onlara...

Ve bir gün, anayla babanın evlenerek çok ayıp yakınlaşmalarda bulunduklarına inanıyorlardı.

Mademki insanca sözcüklerle aktarılamıyordu bu iş, aşağılık bir istekti demek.

— Hangi temiz hali anne?

— Çocukluğu elbette.

— İlk genç kızlık döneminde Ezurum'daydı ablam.

— Ya, yavrum öyle pek de her şeyi dert etmezdi, Seçil'ciğim. Kızardı, diretirdi, iki gün somurturdu. Sonra gamzeleri falan açıverirdi yüzünde.

Nüveyre öğretmen isteğinin dışında bir şey anmıyor. "Kız mısın söyle bana, bir şey mi oldu?" diye bağırışları belli ki belleğinden silinip gitmiş. Üstünden yıllar geçmişti.

— Ya...

Tren kalkarken dudakları aklaşmış, gözleri ender bulunur taşlar gibi çakmak çakmak olan ablasını düşündü.

O zamanlar daha mı güçlüydü Seçil.

— İntihar olayının çevreye duyurulmaması gerek. Gazeteler var, tanıdıklar var, muhitleri Avrupa dahil müthiş geniş. Enişte'nin işi malum, hatta inanır mısın bizim bile Ankara'da Seçil'in bu işini duyurmamamız gereken kişiler var bunu unutma. Doktoru da, kız kardeşini çağırınız, deyince telgrafı çektik. Seni çok meraklandırmayalım diye de Seçil'in de adını kattık, ne çok sever seni bilirsin.

— Bilirim.

— Enişte'nin üzüntüsünü, şaşkınlığını da küçümseme. Çünkü her günkü gibi bugün de uğrayacaktır.

— Enişte'mden bana ne anne? Önemli olan Seçil'in bu işe niye kalkıştığı, onun hayatı bu. Olmazsa kocasından ayrılır. Birgitta içinse bütün olaylar.

— Birgitta mı? Birgitta'yla mı dedim demin?

Yüzü değişiveriyor annesinin.

Emine'yi Seçil'le baş başa bırakmanın hırçın tehlikelerini, çıkmazlarını düşündüğü gözlerinin çevresinde dertop olan çizgilerden belli. Gülmeyi andırır bir kasılmayla ağzı doluyor.

— Birgitta'nın adını anmadınız, olayı anlattınız. Kızınız boşanamazsa dadıyı yollayıverirler memleketine.

— Daha neler Emine. Evlenmedin bilmezsin, ayrılmak o kadar kolay mı? Kocası âşık Seçil'e. Üstelik iki de çocuk. Ablan boşanmaya kalksa ölür vallahi billahi adam. Çevreye dinlenme kürü diyeceğimiz bu hastaneye yatıştan sonra mürebbiyenin yollanmasına tanışları ne der? Kıza bu yıl hemen yol veremezler. Enişten de düşüncemde hak verdi bana.

Demek ki bu yol verme işinin yaratacağı patlamayı enişte bey, kaynanasına danışır görünerek engelleyip ailenin kararı haline getirebilmiş.

— Düşün kızım, apartmandan çıkarlarken, altıncı kat üstelik, asansöre bindirememişler. Doktor gelir gelmez koluna serum takmış ablanın. Olay gecesi bir davetteymişler ablanlar. Sabahında sedyeyle evden çıkarırlarken birkaç dairenin kapısı birden açılıvermiş, görenler kat hizmetçileri, aşçılar falan ya, sahiplerinin papağanlarıdır onlar. Hele o bankacılar. Hele onlar, ah ne görgüsüzdürler. Bilmezsin sen bu çevreyi ah.

— Bilmesem de tahmin ederim anne. Eş kurallarla yaşadıklarına göre değer ölçüleri de eştir kuşkusuz.

— Neyse.

Yeniden sigara çıkarıyor annesi, bu kez Emine'ye uzatmıyor. Sigarasını uzun kara çakmağıyla yakıyor.

Konuşma bitti.

Bunu belirten bir iki yersiz sözcük geçiyor aralarında.

"İstanbul'a kar yağdı mı?" Emine başıyla evetliyor.

Annesi her duyuşunda öfkelendiği boykot işini sönük bir bakışla geçiştiriyor bu kez.

Ayağa kalkıyorlar...

— Sömestri Ankara'da geçirirsin artık. Baban çok özledi seni. Hava değişimi yaramadığından seyahatten falan çekiniyor.

Babasını düşünmeye çalıştı Emine. Bildik eski hiçbir ayrıntıyla bütünleyemediği babasının onu özlüyor olmasının boşalmışlığını, yitikliğini geçiriyor içinden.

— Belki bir ara uğrarım.

Hemşireyi anca yanlarına vardığında görebildiler.

— Sizi telefondan bekliyorlar hanımefendi.

Annesi gözlerindeki ışımayı örtmek istermişçe bezgin soluklandı.

— Geliyorum kızım, beklesinler geliyorum. İşte...

— Peki efendim.

Hemşire ardını döndüğünde Emine annesinin ne anlama geldiğini anlayamadığı baş sallayışıyla,

— Gece için ne yemek hazırlanacak diye soruyorlardır, demesini izliyor. Görüyorsun ben olmasam, eniştende gastrit başlangıcı var da, konsome falan yaptırmalı. Beuf strogonof da iyi olur. Sen ne isterdin?

Emine annesindeki değişimlere gülme ile öfke arasında ikircikli bakıyor:

— Ben Seçil'in yanına gireyim, özel bir isteğim yok, yemek seçmem.

Annesinin ardında yürürken, yaşlı kadının bedeni dikleşmiş görünüyordu. Kızı intihara kalkışmış, damadı üzgün, torunları şaşırmış bir insanın yürüyüşü değildi şimdi bu. Buyurmaya giden anasının her adımında omuzları daha da dikiliyordu.

Sessizce süzüldü odaya.

Odanın ılıklığında bir kış bahçesinin havası dalgalanıyordu.

Avrupa kolonyaları ablasının banyosuna döktüğü özel suyun kokularına karışıp, hastanın çok güzel bir insan olduğunu girene haber veriyor gibiydi.

Annesinin deminki yerine geçmişti Emine.

Uzaktan seçemediği birkaç yüzüğün gece lambasının dibinde sıralandığını gördü.

Bunlar kazılardan çıkarılmış antik şeylerdi.

Birinin altın olduğu yer yer açılmış sarı yaldızlanmadan belliydi.

Seçil'in şimdilerde bunlara merak sardığını, enişteşinin de büyük paralar ödeyerek karısına hemen armağan ettiğini söyleyip duruyordu annesi.

— Kızlarım kültürlüdür, diyordu. Çocukluklarından beri kabasaba şeyleri sevmemişlerdir. Seçil'ciğim, yavrum İngiliz filolojisinden

ayrılmasaydı iyiydi ya, onunki gibi bir güzellik yalnız kolay bırakılmıyor.

Yeni dostlarına, kendince çok seçkin bulduğu bu sözlerle ailesini sunuyor, kimi zamanlarda da daha önce anlattıklarına, bilenlere de yineliyordu.

Yüzüklerin bükümlerine, yeşim taşını andıran oyuntulusuna bakarken, yatakta bir kıpırdama olmuştu.

— Emine geldi mi? demişti zor duyulur titreyen ses. Geldiyse çağırın.

— Burdayım, geldim.

Emine'nin içi buruklaşıyor, burnuna doğru bir sızıltı uzanıyordu.

Yine sessizleşmişti yatan.

Çevresine bakıp ne yapması gerektiğini düşünmüştü.

Kalkıp ablasını görmek için yorganı aralamış; belki de ölüm döşeğine yatmış bir çocuk yüzüyle burun buruna gelivermiş, şaşırmıştı.

Seçil'in yüzü boyasız, uzun süre kazınırcasına, soyulurcasma yıkanmış, silinmiş gibi tertemizdi. Bu temizliğin yanaklara verdiği altın tozları benzeri pırıltılar, yok olup yeniden beliriyordu sanki. Ak ipekten geceliğinin yaka açıklığından boynundaki mavi atar damarın gevşek zonklaması görülüyordu. Dipleri koyu kumral, uçları sarılaşan uzun sık düz kirpikleri kıpırtısızdı. Gözkapakları bir eski zaman ipeğinin sedefsi solgunluğuyla örtüktü. Saçlar, kirpikler olmasa bu yüzün bakana yaptığı etki en seçkin mermerlerden oyulmuş, olağanüstü bir yontu, sanki yastıklara bırakılmışçaydı. Saçların terli yapışıklığı, alnın neminden gelen yaldızlanma, dudakların sedefsi solukluğu Emine'deki uçağa bindiğinden beri artan yabancılığı silip puslandırmıştı.

Parmak uçlarını Seçil'in alnına değdirmişti.

Hoyratlıklar şimdi gerideydi.

Adını anan o yorgun ses bazı çökelmeleri aralamış, duygularında üste çıkan aymış şeyler belirmeye başlamıştı.

Geldiğinden beri gördüklerinden kendini yalıtmayı düşünmeyecek denli uzak sayıyordu. Özellikle annesinden ötürü yabancılaşması gedik vermeyecek sağlamlıktayken, anılardan fışkıran Emine'yi uyaran gelişme neydi?

Yanında durduğu yıllardır uzaklaştığı ablasıydı.

Yataktaki ise, işi canına kıymalara kadar götürüp Emine'yi sarsalayan Erzurumlu küçük kızdı. Yaşamaktan kaçan, siniveren masal güzeliydi o.

Parmaklarının ucunu Seçil'in alnına dokundurduğunda, alnın soğukluğu acıyı yeniden ısıtıp berkitmişti yüreğinde.

Korunaksızdı yatan.

Seçtiği yaşama düzeyi, yeğledikleri, sevgileri, ellerini çırpmaları, düşsel yumuşaklıklarla bezeli tüketim gücü, bu ölme isteğini nerden besliyordu?

Kaynağı nerden çağıldıyordu?

Bu hasta odasına nasıl varılmıştı?

Son görüşmelerinde öylesine keyifliydi ki Seçil, Emine'nin "sınıf açısından" diye giriştiği konuşmaları:

— Mine'cik sen hangi sınıftan sayıyorsun kendini? Unutma annemle babam öğretmendiler. Nüfusumuzun kaçta kaçının okuma yazma bildiğini düşünürsen, hele onların öğretmen oldukları cumhuriyetin ilk yıllarında, bizim epey yukarı sınıftan sayılmamız gerekir.

— Sevsinler, diyordu Emine, nerden okudun bu nüfus oranlamasını. Yaşama biçimine göre sınıflamayı?

— Yanlış mı yani?

— Değil ya, Seçil Sonar Hanımefendinin söylemesi garip kaçıyor.

O zaman Seçil'in yüzünde yarım bir gülüş titriyor, kirpiklerinin boyayla sertleştirilen uzunluğu o yana bu yana kaçıyordu:

— Sen beni iyiden unuttun. Buralarda doğmadım ya. Erzurum'u, battaniyeden paltomu, anneannemin kapuska yemeklerini... Yine de gerçek bir yoksulluk yaşamadık biz. Hele sen ve Kubilay. Babam kooperatif, okul kitapları işlerine eğildiğinden bu yana.

— Doğrusun ya, seni unutmuş değilim. Yine de yakışmıyor madam bu sözler size.

— Yok efendim, bizim konuk çağrılarımızda Türkiye ile ilgili sorunlar tartışılmaz mı sanıyorsun Mine'cik.

— Sus, dudağım uçuklayacak.

Konuşma boyunca "Mine" demede diretiyordu Seçil.

Annesi telefon buyurularını bitirip –en azından yirmi dakika sürmüştü isteklerini iletmesi– odaya girdiğinde, Emine irkilip kıpırdayınca:

— Kalkma yavrum otur, her şeyi söyledim, demişti, Bayram Efendi birazdan uğrayacak. Bugün gelen, gelecek çiçekleri eve götürüyor. Bir görsen Emine, çiçekten geçilmiyordu buralar. Doktor yasakladı, ben de gerekeni yapıyorum. Dostları falan hemen nasıl da duydular. İlk günün akşamında gelenleri koridorun boyuna sıraladık. Sanırsın bir yeni gelin odasıydı her yan. Eve yollatıyorum şimdi. Bazılarını hemşirelere bile dağıttım.

Annesinin konudan sesine vuran tat alış, Emine'nin kulaklarında asılı kalmıştı. Üzüntüsü kesindi annesinin ya, dertlenmesinin sahiciliğini çözüveren nedenleri düşünmeyi yeniden istemiyordu o durumda. Annesindeki yapaylığın gerçek kılığına bürünüvermesi için, bu orta yaşı aşmış kadın, hangi deneylerden, düşünce alışkanlıklarından, beğeni kolaylıklarından geçmişti.

Bunları sıkça düşünüyordu Emine. Çocukluğunda annesine ara sıra ürkerek baksa da, babasından sakınılıp o olmadığında çocuklarına tokat atan kadından yüzünü kollarıyla örtüp korusa da, annesi onun için o zamanlar sevgili bir insandı. Çünkü Emine dünyaya karşı merak, sevinç, umut dolu her çocuk gibiydi o yıllarda.

— Ya, ablan ölümlerden döndü çocuğum, Tanrı onu bize bağışladı. Artık düşünme.

— Susun!..

— Uyanmaz, merak etme, demişti annesi. Öğleyin doktor gelecek, o zaman uyandırıyorlar. Çorbasını, kompostosunu ben içiriyorum. Tansiyon düşüklüğüne likid gıdalar iyi geliyormuş. Ölümlerden döndü ablan. Tanrım güzelliğine, iyi yüreğine acıdı. Bu güzelliğe hiç kıyılır mı?

Emine boğazına doğru çıkan kanın basıncını ensesinde duymuştu.

Camdan dışarıyı izlemeye başladı.

Oturuşunu annesinin yönünden kaydırmaya çalışmıştı.

Hava değiştiricinin akıma geçişi bir sinek uçuşu gibi titremişti odada.

Bir yaz öğlesinde sandı kendini.

Boğaz'da, küçük bir ara vapurda, gölgeli kurşun rengi yeşil karışımı kıyıyı izlerken gördü kendini. Arkadaşlarından biri, bir mimarlık öğrencisi Seyhan, insan-doğa güzelliğinin yaşamadaki, sanattaki değerini anlatıyordu.

Abdülkadir Öztürkoğlu, Dillarâ'dan doğma, Necil Seyhan Öztürk. Doğumu 1947, Adana Seyhan. İst. Tek. Üni. Mimarlık Fakültesi. Babası yargıç, annesi eczacı. Anarşik olaylara katılmıştır. Sarıldığı evden kaçma girişimini engelleyen görevlilere karşı koyarak, teslim olma çağrılarını reddederek ateş açmıştı. 1969'da iki kez tutuklanıp salınan Necil Seyhan Öztürk, o zamanlar da üç komandoya silah çektiğinden delil yetersizliğinden ve komandoların ikisinde de silah bulunduğu anlaşıldığından, hakkında kovuşturma açılamamıştır. Öğrenci birliğinin en girişken üyelerinden biri olarak tanınır. Düzeni yıkıcı maksatlarla Anadolu'nun değişik bölgelerini gezer. Yazlarını bu bölge insanlarının içinde yaşayarak geçirmiş olması, üzerinde önemle durulması gereken noktalardandır. Başlarda F.K.F.'nin inançlı kişilerinden biri olup sonradan kurucularla aralarında çıkan düşünce karşıtlığından ötürü ayrılmıştır.

Seyhan, yeşil gözlerinde sevinç, son yıllara değin kestirmemekte direndiği saçlarıyla çevreli yüzü gülüş dolu, Boğaz yalılarını anlatıyor Haydar'a:

— Ben güzelliğe vurgunum, tutkunum diyor. Her sınıf kendi güzelliğini yaratıyor kuşkusuz ya, asıl çabalarıyla, emekleriyle hayatı doğru kılanların yarattığı güzellikleri göreceksin, kardeş.

Haydar yaşından aşırı dingin ilgisiyle dinliyor Seyhan'ı.

— Bizim halkımız var ya kardeş, bilesin ki başkadır, diyordu Seyhan. Bizim sınıftakilere başını eğik tutup bakar. Edebince gözünü kaçırır. Suskundur hatta, anlamaz, karanlık görünür. "Sen hasını bilin efendi," diyenler var ya, senin olmadık söz boğuntusuna getirdiklerin yani. Hani kapitaldir, sömürüdür, ağadır, tefecidir, faizdir, yüzdeleridir, gibi köylünün ömrünce tanıyıp bilmediğini ona aktaracak yolu bulamayanı "iyidir, hele adamı dinleyelim" deyip beklemeye geçer. Bu sözlerin yaşamasındaki yerini arar. Bakar ki yabancıdır, bilinmezdir, ses etmez; sen çıkıp gittiğinde de ardından bi alaya, bir taşlamaya geçerler ki, böylesini sen, ben bile kıvıramayız. Hele bakalım yaptığımız, yazdığımız soyutun güzelliği nedir diyen düdüklere. Halktaki bu güldürü gücü nerden kaynaklınır? Ünlü halk ozanlarından örneklemeler yapmak gerekmez. Adana'dan bir küfür diyeyim size.

Melek elleriyle bastırdığı ağzından kahkahasını salmamakla, Seyhan'ı koruyup güvenmesini engellediğini belirten tutumuyla göz kırpar Emine'ye. Seyhan, Melek'i görüverir. İçine oturakalan küçültme isteğini Melek'e yöneltip nasıl çarpıcı kılabilir diye aranırken, parkasının açık önünü gerekmeden ilikleyip yeniden çözer.

— Dinle Haydar.

— Biz de dinliyoruz. Seyhan, niçin yalnız Haydar'ın adına anlatıyorsun?

— Siz mi? Pöh.

Seyhan'ın her an ataklığa hazır gövdesi kasılır; derlenir, kollarını yanlarına vurur.

Ötelerdeki vapurun geçen iki üç yolcusu, bu gençler topluluğunun canlılık dolu kalabalığına uzak bir ilgi ile bakarlar.

— Haydar dinle, der. –Seyhan aldırmasız olmasına özellikle çalıştığı yarım dönüşüyle yönelir Haydar'a.– Bu küfürün neyin, kimin yakıştırması olduğunu, şu gerçeküstücülüğü ve somutlamayı nasıl belirttiğini bilmeyiz ya, bizim oralarda hasmına adamın çürüğüne kızanlar "Allahının horozuna tüy dikeyim," derler. Efendi, nasıl dersin şimdi, bu halk gördüğünü yorumlamaktan acizdir diye. Bilmem anlatabiliyor muyum? Onların özrü yok. Özür bizdendir, o kadar.

— Müthiş, der Melek, -kahkahalarını salmış, gözlerine zorladığı gülmesinden pıtraklanmaya başlayan yaşlar dolmuştur- müthiş anlatıyorsunuz beyim.

— Sözüm sana değil, sen yaman bir devrimcisin. Ve de kimseye ihtiyaç duymadan gerçekleştireceksin her şeyi. Gerektiğinde salon küfürlerini öğreniriz senden Melek'ciğim.

— Seyhan'ı zora düşürdük anlaşılan. Ben zengin kızıyım ya, sen de yargıç oğlusun.

— Kişisel kapışmalara girmeyelim, der Haydar. Coşmayalım. Hele ki açık hava belli dokundu size.

— Değil mi efendi, böylesine zekâ kıvraklığı olan halkın neyi anlayamayacağını sanabiliriz. Biz konuşmayı becerebilsek. Önemlidir, gereklidir diye onlara kendimizi, öğretimizi anlatabilsek, inandırabilsek. Evet, doğru bana uzun geliyor bazı şeyler. Özeleştirimi yapıyorum, yine de içimi tepen hızı durduramıyorum. Yergisini bile şaşılası boyutlarla verenlerin bilinçlenmesini belki beklemeye sabrım olmayacak.

Seyhan sözlerinin burasında göğsüne hızla vurur. Öne hafifçe eğilir.

— İşte efendi, halkımız sinsiliğe, yalana düşte de hayatın gerçek damarıdır. Sömürgen olmayan haklıdır. Duyulmazdan gelinen bu kaynağa, bu dayanma gücüne yeniden dikkatinizi isterim. Anadolu'ya gitmelisiniz, tanımalısınız, bozkır deyip de geçmemelisiniz. Diyelim bozkıra düştün, bozarmıştır her yöre, cavlamak yetmez, elvermez. Bozdur o kadar. Ora insanı nasıl beller, bulur yolunu deyip düşünürsün. İşaret yok ki. Derken çadırdı, obaydı, odaydı, damdı, bir yere girersin. Ağırlarlar hemen. Hey gözünü sevdiğimin insanı. Ne renk cümbüşüdür o. Renklerin hiçbiri ötekinin altında kalıp ezilmez. Çözgüsü kıl kilimler, ihram dokumaları, Bardız kilimleri, Gümüşhane tahta işleri, ee, bunca şeyi yozlaşmadan taşıyıp kuşaktan kuşağa aktaran insan kalabalığını donmuş, değişmez diye düşünmek olur budalalık mı? Yapıp yakıştırmanın en zor koşullardaki yenik düşmemişliğinden alınacak dersler var.

— Ne dersin Seyhan?

— Sözüm size değil cahiller. Siz sanatı nerdeyse toptan reddediyorsunuz.

— Eh, daha önemli şeyler olduğunu biliyoruz.

— Sanatın, hayatın özümlemesi, aktarılması olduğunu da biliyorsunuz kuşkusuz değil mi? Dikkat edin "hayatın" diyorum, o insanların yaşamaları içinde burkultup eskitildiğinde, insanca haklarının ellerinden alına alına yarı hayvansı içgüdülerle yetinip, gelişmemelerine çalışıldığını da biliyorsunuzdur umarım. O zaman onlardaki insan olma damarının türküyle, örgüyle, dokumayla, cevherini yok etmeye uğraşanlara karşı koyan sessiz savunusunu da unutmayın.

— Öfkelenip tartışma Seyhan. Popülist eğilimlerin var sanacağız nerdeyse. Girişimlerini, gözü pekliğini unutmasak.

— Bıçkın teorisyenlere sözüm yok. Bizim anlatmamız Haydar'adır. O okur. Yetinmez, araştırır. Araştırdığını anlatır. Sonra. Çabuk yanıt bulamaz. Yanıtları yeniden düşünür. Çoğunluk kolaya sapmaktan çekinir. Anlatmam Haydar'adır.

— Desenize çocuklar, entellektüeller birbirini buldu. Bize de Boğaz'm güzelliklerini bir Yahya Kemal hissiyatıyla seyretmek düşüyor. Ne de olsa Seyhan yüksek mimardır.

— Mimar olacağım elbet. Eğer daha gerekli sayacağım girişimlere adamazsam kendimi. Sinan var ya Sinan, onun bir taşının benzerini geliştirip halkıma verebilirsem. Şimdiki yaşama koşulları içinde elbet. Mimarlık zanaatını seviyorum. Yalnız kimin adına yapacağım şimdiden düşündürüyor beni. Eğer halk yararına olmayacaksa hiç olmasın diyorum.

"Bakunin Seyhan," derlerdi aralarında ona.

Dehşetli sinirlenirdi Bakunin denince.

— Babanızdır sizin Bakunin oğlum. Efendi, ben anarşizmin bir küçük burjuva başkaldırması olduğunu bilirim. Türkiye'nin köylü nüfusunun yüksek olduğunu da bilirim. Bu nüfusun şu dönemlerde kentlerle Almanya arasında hızla bölündüğünü de bilirim. Bu bölünmenin sosyo-ekonomik nedenlerini de bilirim. Siz etiket rahatlığına fena alıştınız. İş ki dört yönü kafanıza denk gelsin. Hemen ben Bakunin olurum. Adam temel düşüncelerini L'État l'Anarchie'de belirtir ya. Belki de o kitabı ben yazdım demelere getireceksiniz işi.

Cemşit o sıra Seyhan'a sevgiyle bakar. Düşünceli düşünceli kafasını kaşırdı.

— Bilin ki anarşist olmaktansa nihilist olmayı seçerim. Önceden edinilmiş, topluma emdirilmiş ön yargıları, değerleri kökten silivermeyi seçerim. Aynı kapıya çıkar diye atılmayın hemen, durun durun...

Sırtında yedek subay ağabeysinden edindiği parkası, iri görünüşüyle arasız devinip sözlerine karşı koyacak olanı dövecekmişçesine çevresine bakardı.

Parkasının kocaman ceplerinde taşıdığı Fransızca kitaplarıyla, insanın yarattığı güzelliğin anlatımına giriştiğinde sözcüklerinin yıpranmamış ışıltısıyla, inancını iletişindeki gücüyle Seyhan, Emine'nin içini ısıtırdı.

Kendisinin en iyi dinleyicisinin kavramları boş kalıplar olmaktan çıkarıp değişken içeriklere açık kılan Haydar olduğunu söylerdi Seyhan. Bir gün Haydar'ın Kars'tan üstelik ilinden ilçesinden değil, köyünden olduğunu öğrenince bir zaman küsüp konuşmamıştı. O Beyazıt'a geldiğinde, Beyazıtlılar Taşkışla'ya uğradığında Haydar'ı hiç sormamış, aralarında iş gereği Haydar varsa, Taşkışla'nın bahara doğru çimenleri fışkıran, yeşili her yana sıvanan serin orta avlusundan hızla geçip görünmemeye değin vardırmıştı küskünlüğünü.

— Haydar ha, diyordu, onca sevip saydığım, aklına inandığım, kafası arasız aşamada olan bir adam, ben Anadolu'yu sergilemeye giriştiğimde dinlesin, sussun. Bir söz de kendinden katmasın böyleyken böyledir de deyip. Ben ona nutuk atıyor duydum kendimi. Nutukların ölmüş kokusu sardı burnumu. Yok efendi kırgınım. Evet işlerimiz iş, öğrenci birliği toplantılarına artık bazılarının yandaşı sayılmasak da katılmamız, kuşkusuz bireysel kırgınlığın çok ötesinde ya...

Bir gün Seyhan'ı savuşamayacağı bir ortamda kıstıran Haydar, onun sırtına vurup:

— Yararını bilemedik sendeki bu küsmenin ağam, demişti. Karslı olup, hele köyünden de olunca sana kulak tıkayıp biz daha iyisini biliriz, biz oralıyız, sus ol mu diyecektik?

Gülüyordu Haydar. O yüzünü kaplayıveren inanç denebilecek balkımayla alabildiğine gülüyordu.

— Karslıysam efendi –efendi sözcüğünü Seyhan'ın deyişine eş kılmak için sesini azdan kısıyordu– Karslıysam da senin oraları, Orta Anadolu'yu ya da köylüleri bir mimar sanatçı coşkusuyla taşıp seyretmeni dinlememe engel ne? Senin gördüklerin beni de ayar bir yerde. İşin ucunda yanlış bakmış desem de yararsız mıdır ki? Üstelik sen evrenle alışverişini seslerle, renklerle, ışıklarla da donatıyorsan... Sana köylüyüz biz efendi, sen hangi yolu kime çizersin ağam mı deseydik? Yok yahu, kitabımız hani bunu yazmazdı?

Seyhan gözlerine yansıyan memnuniyetini açığa salıvermemek için, her zamanki tutumuyla kitaplarla dolu ceplerinde uzun bir araştırmaya girişmişti.

— İstersen, demişti Haydar, bu küsmeleri keselim.

— Tamam, demişti Seyhan, bildim haksız olduğumu. Bu cahil takımına aldırmam ya sen başkasın. Bunlar Kapital'den bir sayfa okuyup yüz sayfa konuşurlar.

— Yapma, demişti Haydar, arkadaşları yerme, eleştir; buna varım bak.

— Onların akılları eleştiriden yana kapanıktır. Benden çok aceleleri var ya, sonuçta bana Bakuninci derler.

Seyhan'ın fotoğrafları gazetelerin sorumsuz manşetleriyle yayınlandığı gün, kaldırımlara serilmiş gövdesinin dirençsiz, uyumlu yatışının bilincine varamadan bakıp kalmıştı Emine.

Neydi o fotoğraf altı yazıları?

Ne kolaydı?

Gepgenç bir insan ölüsünü hiçleyen, kişiliğinden aldırmasız bir şeyler alıp götüren sözcüklerle donatılmıştı.

"Anarşistlerle kanlı çatışma. Şehir şakilerinden... Çevreye dehşet saçan ateş altında..."

"Benim canım arkadaşlarım," diye düşünmüştü. "Onca güzelliği, haktanırlığı savunup biriktirmeye çalışan beyinleriniz bu kadar gençken nasıl durur..."

Seyhan'ın yaşama tepisini zor taşırmışçasına sarsıntılar geçiren vücudunu yeniden kurmaya çalışmıştı Emine. Böylesine kolayca düşünebiliyordu. Dirimi hemen yükleniyordu çünkü Seyhan. Ölümü

belgeleyen o gazetedeki fotoğrafsa gerçekliğe ne etse kafasında dönüşemiyordu.

Seyhan'ın yattığı taşların çevresinde uzayıp giden sokağın insanları birikmişti. Günün yeni ışıyan tüllü aklığında, duydukları seslere nedir diyerek çıkar çıkmaz hepsi gördüklerini kavrama durumunda kalakalmışlardı. Günlerdir duyurular okunan radyolarında, gazetelerinin birinci sayfayı kolayca satışlı kılabilecek olay başlıklarında gördüklerinden, duyduklarından birileri miydi ölenler? Bakınıyorlardı. Yerdeki genç ölünün başı yana kaymış, açık gözleri ilerde bir noktayı araştırırca bakıyordu. Bir alt kat penceresinin perde kıyısına sığınmış bir kadının, dışarıyı görüşe anca erebilen çocuğunun başı, sarı saçları, kurşun rengi sabahın donukluğunda ışıyordu. Arnavut kaldırımlarının çukurlarındaki yanar döner su birikintileri, sokak kapılarının içerikliğine sığınmış meraklı, korkulu yüzler, görevlilerin tekdüze sıralanışı. O erken saatlerden beklenmeyecek denli düzgün giyinmiş, birkaç adamın onları görüp görmediklerini açığa vurmayan kıpırtısızlığı. Sokağın ötelere açık bağlantılarını kesmiş araçlar. İki çöp bidonu, kuyruğu kopuk bir kedi.

Seyhan yüzünde gülmeyle şaşma arası çizilekalmış anlamla elleri karnına basılı, ağır ağır düşüyordu kaldırımlara.

— Artık bir şeyler yapmalıyız, diyordu. Bu tekelci burjuvazinin ayak oyunlarına dayanamıyorum. Örgütlendik sayılmaz mı?

Haydar düşünceli:

— Kızma Seyhan, diyordu. Bilirim beni seversin. Bölünmeler başladığından beri kuşkuluydum, bizi birbirimize kırdıracaklar, diyordum. Ben de yan seçmedim mi, evet seçtim. Kendimce halka ulaşma yolu saydığımı. Köy çıkışlı işçilerimizi ve Almanya'dakileri düşünüyorum. Greve katılmıyorlardı başta. Dur bak dinle, grev kırıcı biliniyorlardı. Sonra sonra ilkten işçi olmayı öğrendiler. Katkıları, emekleri olmadığında da sermayenin dönüp büyümeyeceğini öğrendiler. Sonra greve katıldılar. Kendi bölge ağızlarıyla Türkçe konuşurlarken yılmadan Almanca bellemeye sıvandılar. Durulması gereken nokta budur diyorum. İşçi olma sorunu, köylüyü işçileştiren kapalı köy ekonomisinden sanayi toplumuna geçiş. Bizler iyi uzmanlar olsak, ortam

elverse, işi daha önemli kavşaklarda ele alabilsek. Bunu azımsayabilir miyiz? İşçilerle göbek bağlarımızı iyice pekiştirsek. Onların gerçekleri bizim olsa. Bürokratlara inanç değil bu sakın ha! Soruları birlikte soralım. Sakin ol, bırak elindekini. Bürokratlar devrimi yürütenler değildir, evet ya, temeli hazırlamak da önemli değil mi? Bu kıran kırana dalgalanmanın yararı kime? Yaygınlığımız ne kadar? Elbet eskisinden farklı. Bu fark yeterli mi? Gücümüz sandığımız oranda mı? Neye dayanıyor? İktisat ve siyasetin işlevini yaşımın ve düşüncemin elverdiğince didikliyorum. Osmanlı'nın kurulduğundaki dünyayı, toprak, devlet, doğu-batı ilişkilerini araştırıyorum. Kendi sınırlarımca elbet. Kolay söyleniveren bir söz çıkmasın ağzından lütfen. Sakın çıkmasın. Yok "siz" deme. Arkadaşlarımsınız, geride duracak değilim elbet. Sizle geliyorum işte. Cesaret ve yiğitlik kavramını da yeniden düşünmekteyim. Bazan hayır diyebilmek cesaret olmalı. Evet. Tamam, geliyorum.

— Haydi Haydar gidiyoruz. Unutan kim? Biz işçi değiliz. Aydınız. Ama yeni türeyen bir aydın. Niçin hazır olmasın halk böylesine bir sömürüye karşı çıkmak için?

— İşçilerin yeterince hazır olduğuna inansak, diyorum. Anlatamadım değil mi? Hep en kısa zamanlar içinde düşünmeye çalışıyoruz. İşçiler yeterince hazırdırlar diyelim. Biz de buna inanalım, bak dikkat et, bilsek demiyorum. Çünkü anlamları çok ayrı bu iki sözcüğün. İnanmak soyut, bilmek gerçek. Biz öğrenciler sınıf mıyız ki, temeli ekonomik güçlere dayalı bir örgüt müyüz ki? Daha uzun okuyup, daha çok düşünsek.

— Yok arkadaş, diyordu Seyhan, sana saygım kesindir, efendi, sorular sormanın zamanı çoktan geçti. Eksikleri kendimizde mi arayacağız, vakit kalmadı.

Seyhan'ın saçları, gömleğinin bükümleri, uzun bir koşuşun rüzgârıyla dolmuş sanki. Sağ elinin altından kara lekeler yayılıyor. Emine'nin gazeteyi eline ilk aldığında görüşünden dışarı kaymış yaşlı bir kadın, kollarını Seyhan'ın yıkılacağı yöne doğru uzatıyor. Kadının ardındaki, başından örtüsü kaymış, ayağında lastik çizmeler olan, dudaklarını ısıran genç kadın öteki uzananı geri çekiyor. Resmin renk-

sizliğiyle kâğıdın donukluğunda kalakalan her şeyi aşan o vurucu devinim uzanıyor Emine'ye.

Seyhan'ın dışarı çıktığı güneş almaz ara sokakların, özensiz apartmanlarındaki, tek kalıptan dökülmüşe benzeyen camları kırık demir kapının kuytusundan doğrulan birini seçiyor.

İkinci tanıdık yüz bu.

Hukuktan Ahmet.

Peki o epeydir yoktu ortalıkta? Kaçtı diyorlardı.

— Niçin, kaçsın, demişti Emine, niçin?

— Silah taşıyormuş diyorlar.

— Silahları ilkten onlar kullandılar. Biz en boğuntuya getirildiğimizde molotof kokteyline başvurmuştuk. O zamanlar bunun için öğrencileri toptan yakalamıyorlardı. Alanlarda birden kurşunlamaya başladılar bizi. Ahmet silahlı olamaz. Öylesine ince, incitmekten sakınan biridir ki. O su yürümüş ağaçların ince dallarından düdükler yapmamış mıydı bize geçen yılki mayıs bayramında? Ahmet niçin, neden kaçsın?

— Bizim suçluluğumuzu gereksinenler var. İş böyle gelişiyor bak.

— Ahmet söz konusu şimdi, onu konuşalım. Çocuğu ölümcül bir suçla yargılayamazlar. Kamuoyu için inandırıcı kanıt bulamazlar. Daha neler! Üstelik hukuk fakültesinin en başarılı öğrencilerinden.

Roma hukuku dersinde, profesörünün "Siz büyük bir hatip olabilirsiniz," diye yarı alay yarı övgü kalabalıktan ayırt ettiği bir öğrenci. Saint Joseph'den çıkma. Fransızca'yı çok iyi bilen, Table de Honneur'e geçmeyişinin tek nedeni orta ikiden sonra, disiplin notunun arasız sekiz oluşu. Papazlardan birinin Jean Jaurés'i anlatırken çizdiği kişilikten heyecana kapılıp günlerce içini yatıştıramayarak, sabahlara değin uyumamış. Şair sayılabilir. Gözleri günışığında açık, kapalı yerlerde koyu mavi, kısaya yakın orta boylu, güzel bir yapısı var. Dişleri çok düzgün, Franz Fanon'dan söz açarken kendini tıpkı bir Cezayirli gibi duyan,

— Zekâ, araçların ereklere uyarlanmasını sağlayınca değer kazanır, der ikide bir. Bizi ereğimize yeterince yatkınlaştıran araçlar, eylem ve tutum demek istiyorum, kullanabiliyor muyuz? Çağımızda-

ki özgürlük ve hukuk anlayışına kökten getirilecek yenilikler ancak emekçi kitlenin yönetimindeki ağırlığıyla gerçekleşebilir.

Baba yanından Aydınlı bir ailenin oğlu.

Babası topraklarının bakımını amcalarına devretmiş.

Yılda birkaç kez gidip incir, üzüm, tütün piyasasının kontrolünü yapar.

İstanbul'a yerleşmişler.

Annesi Neriman hanım Kadıköylü.

Ahmet'in Jean Jaurés'den önce etkilendiği üçüncü kişidir. Kız sanat okulunda biçki dikiş öğretmeni.

Ahmet doğunca okuldan ayrılır.

Çocuğuna böylesine düşkünlüğü tanış çevresinde "tek çocuk oluşundandır" diye yorumlanmıştır.

— İstanbulluyum desem yalan olacak, derdi Ahmet. Annem söz dinlemeyi bana ilk kez iyilikmiş, incelikmiş gibi aktaran annem İstanbulludur. Beni hırçınlaştıran düşkünlüğüne, arasız nazlatmalarına karşın İstanbul kızı olan annemi gene de severim. Aydın'ı da pek biliyorum sayılmaz ya. Liseyi bitirene kadar babam her yıl bir kez beni Aydın'a götürüp ora insanlarını tanıttığından beri de tam İstanbulluyum diyemem. Ben bir Dokuz Eylül bayramı izlemiştim orda. Öff, gümüşlerim. Anlatılır gibi değil efelerin kasılmaları. Şöyle kollarını yukarı kaldırdıkça cepkenlerin işli yenlerinin sıyrılması. Yazın sıcağının eylüle kol atan tembelliği. Bağlarda üzümlerin, incirlerin ağırlaşması, özlerinin ballanışı. "Haydi efeler!" diye bir çınlama. Neyse şimdi epik anlatmayı bırakalım.

— Amma da epik ha. Sen epik ne bilmiyorsun oğlum Ahmet. Çünkü senin Fransızcan var. Ve epiklik Alman Brecht'in işidir.

— Sen bil Atakan'cığım e mi?

— Sus anlatsın yahu, içini kabartıyor adamın. Sen niye şiir yazmaktan caydın?

— Hele hele iyisini yazan var, der. En iyisini yazanlarsa Nâzım deyip üç kere durur oğlumuz. Ardında Lorca'ya vurur kendini. Sonra Aragon, Neruda.

— Gevezelikte eşin yok Atakan. Hep savaş mı konuşacağız?

— Barış için savaş.

— Bizim insanlarımız başka türlü, yoksulluklarını örtüp belirsizleştirmeye bir alışmışlar ki, kahveye gidiyorsun hemen çevreni alıyorlar. Ahmet Bey kardeşimiz İstanbul'dan gelmiş, bizdendir bugün, deyip. Oysa paraları yok; üstelik Ege varlık bölgesi ya, varlığın toplandığı eller sayılı. Ne der Haydar, varlıklılarm verdiği parlak vergilerden çok sermayenin kimin elinde toplandığına bakacağız. Gümüşlerim, beni Aydınlı yazacaklar bir gün; Menderes'in çıktığı yerden bizim gibiler de çıkıyor.

— Çıkmaz diyen mi olmuş! Tarihi maddeciliğe aykırıdır böyle laflar.

— Gümüşlerim, sözgelimi yani dedik.

"Gümüşlerim" sözcüğünü sık kullanırdı Ahmet. Onda bu sözcük belki herkeslerden çok sevdiği bir insana öykünmesinin anısıydı.

Bahariye'deki bir eski konak yavrusu ahşap evi görüp çılgınca beğenerek satın aldıran annesi Neriman Hanım, sonraları bir de bahçıvan aramış. Karaorman göçmenlerinden Ramadan Efendiyi bulmuşlardı.

Adam eve kapılandığında, Ahmet dokuz on yaşlarındaymış. O iri yarı, şayak yeleğini belki gece uyurken bile çıkarmayan, karası ağarmış yeleğinin cebinde sanki ucunda saat asılıymış gibi, bir uçtan öte uca gümüş bir köstek takılı bu adamı anlata anlata bitiremezdi.

— Eğilmemişliğin öylesini tanımak gerek çocuklar, derdi.

Ramadan Efendi, bir süre sonra bahçıvanlıktan öte işleri de yüklenip kapıcılık, odun kırma, et sebze alışverişi, gerektiğinde güzel havalarda Ahmet'i alıp Kadıköy iskelesinde hava aldırmaya, vapurları göstermeye götürme gibi değişik görevler de üstlenip çalışkanlığıyla evin vazgeçilmez kişilerinden biri olma doğrultusuna hızla girmişti.

Tatil sabahları uyanır uyanmaz Ramadan Efendinin bahçeye çıkıp çıkmadığını görmek için cama koşardı Ahmet.

Ev çoğunluk sessiz olurdu.

Yandan çıkma mermer merdivenleri apak uzanırdı.

Basamakların bitimindeki dikdörtgen kesimli, camı çok ahşabı az küçük girişten geçilip evin şurup renkli, al camlı iç kapısıyla burun buruna gelinirdi.

Görene uykuların sınırsız inandırıcılığıyla dolu düşler kurma isteği veren gölgelerin, güneşle uyum içinde dağıldığı bu ev, annesi kestane kumral saçlı, lacivert gözlü, ufacık yapılı, yuvarlak omuzlu Neriman Hanım gibi etkileyip sarıvermişti çocuk Ahmet'i de.

— O ev herkesi şair yapardı, derdi Ahmet. Belki babamın anama duyduğu vazgeçemeyiş o evle pekişiyordu. Çünkü son yıllarda benim de sezebildiğim kadar annem babamdan vuran koyu bir hüzün içindeydi. Annemin evde bunu açıklama yolu öyle kavga gürültü, ayrılma isteğiyle beliriyordu sanmayın. Tek oğlun doğumunu, bunun tek sorumlusunun kendi olduğunu kafasına iyiden yerleştirmişti. "Çocuk kadınındır," derdi sık sık. Babama tutkunluğu da yersiz, düşüncesiz bir seçme sonucundaydı.

Bir gün annesinin duygularını, sevgisini yaşıtı bir arkadaşına – onlara gelen giden de olmazdı ya pek– anlatmasını derin bir şaşkınlıkla dinlemişti Ahmet.

— Güzel adam sevmenin, uzun boydan hoşlanmanın cezasıdır bu bana, diyordu annesi, –utançlı bir kendini tutma vardı sesinde.– Adamın ne suçu var. İlk sözlendiğimizde, kadına, bara düşkünlüğünü eş dost haber vermişti. Ben işte İstanbul kızı, kendimde çok marifetler ummuştum. Sevdim de açıkça, her görüşümde yüreğimi, yerinde koskocaman bulurdum. Bastığım yer kayardı. Ona değmek, dokunmak sarılmak isteğiyle böyle bir duygunun bana verdiği utançla kızarır dururdum her görüşümde. Yaşım da pek küçük değildi ki Akile. Yirmi beşimi sürüyordum. Evet şimdi yapacak şey yok. Bir de kıskançlık tutturdu. Hoyratlığına karşı sanırım benim aşırı yumuşak başlı saydığı tutumuma inanmayıp, ardında hileler aramasından. Oysa inan Akile, hiçbir isteğim yok. Ahmet'ime huzurlu, güven içinde bir gelecek sağlamaktan başka. Bir ara beni boşamaya da kalktı. Gece yatak odasına kapanıp konuştuk. "Peki," dedim. Gün ışıyıncaya değin bana anlattı durdu. "Açıklamalar gerekmez uyu artık," dedim, "yarın İzmir'e gideceksin. Tütün piyasası açılıyor, işlerin var, yorulma." O zaman, şöyle boynumdan sıkıca tuttu. "Ah Neriman ah, niçin böylesin?" dedi. "Nasılım?" dedim. "Ben nereden bileyim, böylesin işte. Benim kolumu kanadımı kıran bir şeysin. Ayrılmayacağız, bu evi senin üstü-

ne yapacağım. Gene de ben deli herifin biriyim. Ahmet'i de istediğin okullara yolla. Ben evin babasıyım, sen de benim karımsın." "Üzüleceksen, benden ayrılman, serbest olman isteniyorsa, boşanabiliriz," dedim. "Hem ev mev istemem, ben yine öğretmenliğe başlarım, ya da terziliğe." "Çok yordum seni kumral güzeli Neriman. İsteklerinden tez geçivermiş, genç bir dulun solgunluğuyla baş başa bıraktım seni." O gece ah nasıl söyleyim Akile'ciğim, ilk günlerimizdeki gibi olduk. Yandık, tutuştuk. Birlikte ağladık dersem, belki kocam için fazla konuşmuş olurum. İşte o gün bugündür bu ev, benim ömür tüketme yerimdir. Her yanına bakar, sever, özenirim. Sığınır, zor duyulur şarkılar mırıldanırım. Babasız çocuk yapmış bir genç kızın suçluluk duygusuyla kapanmışımdır sanki bu eve. Niye kapanıyorsun, diye çıkışma, dünyayı burda başlatıp bitirmeliyim. Yoksa kolay değil. hayır. Ahmet'im, ben, bir de ara sıra gelen kocam, alttaki konuşmaz yaşlı bahçıvan. O ayrılma işinden kesin cayıldığının ertesinde kocam hep sarhoş, öfkeli geldi İzmir'den İstanbul'a. Bir kadın onu bedbaht ediyordu. Ora barlarını düşündüm. Sokaklarda bazen gördüğüm o kadınları. Saçları sarıya boyanmış, dudakları ıslak, aralık. Büyük göğüslü, çok genç, yine de çabuk yıpranmanın ilk izlerini seslerinde taşıyan kadınları düşündüm. Kim bilir hangisiydi kocamı böyle zora sokan. İşte... Aşırı bir isteğim yok. Burda sessizlikler içindeyim, oğlum var. Yepyeni bir insan o.

Ahmet annesine verilecek yanıtı yüreği çılgınca çarparak beklemişti.

— Oğlun büyüyecek ama Neriman, diyordu sesi kalınca olan konuk. Bir gün gidecek. O zaman ne yapacaksın?

Annesi arkadaşına açtığı iç yarasını unutturuvermek isteğiyle konuşmasına beklemediği yerde konan bu noktaya, bu amansızlığa nasıl karşı koyacağını bilmeyen bir arayışla savunmaya geçmişti.

— Gidecek elbette. Ben de onu bekleyerek doğacak torunlarıma hazırlanacağım.

— Bu ev dünyaya kapamış seni iyi niyetli Neriman'cığım benim. Oğlunu hayatının tek amacı yapamazsın. Sonradan öylesine borçlandırırsın ki onu, seni sevemez hale düşer. Bıkar, usanır.

— Yok Akile, meseleyi böyle görme. Memnunum ben. Dertlenmek seni görünce aklıma düştü. İşte ne bileyim... Ne de olsa bizim ilk gençliğimizde birlikte çıktığımız ada gezmeleri, söylenmiş tangolar, bir bardak bira içilerek düşülmüş sarhoşluklar vardı. Düşünsene o yıllar galvaniz kaplı tahtaboşlarda bacaklarımızı açıp güneşe verirdik bakırlaşalım diye. Sen sonraları lacivert yün mayo da aldın. Ben çekindim. Arzularımı örtmeyi, vermeyi, beklemeyi bana benden önceki kadınlar öğretti. İlktir böylesi konuşmam. Seni söyleyelim, şimdiki kim, kimlesin?

— Kimseler yok şu sıra. Yaşlandım, otuzumu çoktan geçtim düşünsene. Sabahları uyandığımda boynumda, göz altlarımda derin izler oluyor. Bunların dağılması üç saati alıyor. Hazırlanıyorum, çıkıyorum, akşamüstü iş dönüşleri ya da okuldaki öğrenci velileriyle görüşmelerim biteceğine yakın yüzümdeki makyajla sağladığım renk düzeninin uçup gittiğini, solduğunu biliyorum.

— Seni müdire yapmaları iyi bir seçim oldu. Hak etmiştin. Bu başarını küçümseyemezsin. Yalnız kalmada diretmen yersiz. Sıkılmıyor musun?

— Evet ya, artık evlenmeye niyetim yok. Evli kadınların hali ortada, n'olur alınma. Yaşlandığımı nedense, başkalarının bana koca aramaya başlamalarından anladım. "Size göredir, çok uygun dedik biz de, dul ama dinç adam. Moda burnunda denize nazır bir katı var, yakında emekli olacak, biliyorsunuz onların maaşları bilmem kaçıncı baremden ödeniyor." Çöpçatanların sözlerini kesmek için annemi bahane ettim. "Annem vardır, onu bırakamam. Ana kız sakin, bağımsız yaşamaya alışmışız biz," dedim. Sert ama çok daha dikkatliyim davranışlarımda. Yeni bir kelime aramadan kolaya kaçarak erkekleştim diyebiliriz buna. Karşı konmalara hazırlanmayı gereksiz bulacak kadar güçlüyüm. Hayatın ellerimden kaydığını biliyorum. Öğretmen olarak öğrencilerimiz ilerinin marifetli ev hanımları olmaya aday genç kızlara bellettiğimiz şapka, çiçek, dikiş, işleme, yemek derslerinden nasıl yararlanacaklarını, yenilenen yaşama koşullarına denk kadınlar olmaları için hayata bakışı nasıl edineceklerini düşünüyorum. Onlara hiçbir şey öğrettiğimizi sanmıyorum ben. Biz de pek bir şey

öğrenememiştik. İkimizin de durumu bunu ispatlamıyor mu? Uçlarda kalakalmadık mı? Bu da yaptığım işin önemini azaltıyor. Akşamları eve dönerken suyu çekilmiş posasını, yenilemeye çalışan insanım. Küçük şeylerle mutlanmaya alıştırıyorum kendimi. Yani sinip kolaylaştırıyorum yaşamımı. Banyoyu doldurup yıkanıp paklanıyorum. Annemin kurduğu yemek masasının başına geçtiğimde ara sıra bir kadeh rakıyı kristalden yüksek kadehçiklere boşaltırken annem ak saçlarının daha nurlu gösterdiği yüzüyle yarı ayıplar, yarı beğenir, gözlüyor beni. Radyoyu açıyorum, aman diyorum bir sultani-yegâh faslı çıksa... Şaşma Neriman, biliyorum bizler kaşlarımızı ipincecik alıp tangolar ve fokstrotlarla büyüdük ama yine de... Sonra parmaklarımla tempo tutmaya başlıyorum. Şarkılar, türküler, bahriye miralayı babamdan kalma bir anı sanki. Sonra bir de türkü var. Yüksek ayvanlarda bülbüller öter, diye onu dinlerken kendimden ürküyorum bilesin. Babamın annemle otuz yaş varmış handiyse aralarında. "Solsan da sararsan da yine gonca dehensin"i mırıldandığımda, üstelik kulağım hiç yoktur, uyduruyorum. Annem "Akile kızım dinlendinse kahvemizi de içelim," diyor. Yazsa camları fora ediyorum; yaşamadığım, yaşanamayacak aşklar geçiyor sanki yaz gecelerinden. İşte çevremdeki okumuş, para kazanır sayılan, evli ama yine de mutsuz onca kadın şimdi varken evlenmeye kalkmak niçin?.. Senin kırılmanı istemem ya düşüncem bu. İş bir erkeği beğenmekse, bunu da ben aynen olduğum gibi başarmaya çalışıyorum. Ama yine de erkekler beni garip buluyorlar. Kadında kişiliğe alışmamışlar. Geçenlerde Ankara dönüşü yemekli vagonda karşımda oturan genç, çok yakışıklı adama baktım baktım, bunu bu halle değil de, nazlı bir beceriksizlikle elde edebilirim ya, nasıldı yapacaklarım onu da unutmuşum diye düşündüm. İşte benim gittikçe kendime dönük olarak yürüyen hayatım. Yine de iyi sayılır, öğrencilerin arasında seni unutanına rastlamadım. "Ah Neriman öğretmen gibisi olamaz," diyorlar. "Nasıldır bilseniz... Sanki bir kuş, sanki bir şefkat köşesi bir liman." Benim içinse, "Müdire hanım mı," diyorlarmış. "Kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Hak da yemez ya, dürüstlüğün böylesi de sirkeye benziyor. Damak kamaşmadan tadına varılmıyor."

Akile öğretmenin dik yürüyüşüyle bahçeyi geçip hızla eve giren görüntüsü Ahmet'e bir gezi öncesinin ikircikli ivecenliğini verirdi.

Akile öğretmenin uzun aralıklı gelişlerle süren konukluklarında konuşulanları bir yanlara sinip dinlerdi.

Dolgun biçimli bacaklarını, yüksek geniş kalçalarını, sert telli kısa kesilmiş kara saçlarını, ince ağzındaki inançsız bükülüşüyle evde yepyeni bir insan olan bu kadını hem yadırgar, hem tutkuyla izlerdi.

Ne çiçeklere ne ağaçlara dikkat bile etmeyen Akile öğretmenin onun bir gün bile yanağını okşamamış olmasını düşünür, isteklenir dururdu.

O canlı kadının dikkat etmediği bahçenin kuytularında Ahmet'in kıymetlisi kurbağalar barınıyor, hokka gülleri yapraklarını döküyor, yazın en sıcak günlerinde bile evin verandasında denizden vuran içilesi serinlikler dolaşıyordu.

— Babamın kırıcılığını, annemin sessiz dalgınlıklarını, yüzündeki kitap aralarında kurutulan güller gibi solup duran gülüşlerini bence o ev emip geçiştiriyordu. Yalnız Akile öğretmen Ramadan amcadan sonra *üstünde en çok dalıp gittiğim ikinci insanıdır* çocukluğumun. Annemin karşıtı duygu tanımaz arkadaşına bağlılığı, saygısı şaşırtıcıydı. O gidince yatak odasına kapanır, neden sonra çıkar, evin içinde dolanmaya başlardı. Okşardı sanki evini, ya da yaralarının yeniden kabuk bağlaması için sürtünür gibiydi eve. Ahşaplarının kavlamış yağlıboyası, eskimiş ıssız sarnıç sessizliğiyle, annemin ilk görüşte o eve vurulması belki de bundandı. Satın alınır alınmaz onarımına başlanmıştı. Annemin eski genç kızlık gevezeliğine, dönenmesine kapıldığı günlerdi onlar. Çarçabuk inip çıkıyordu merdivenleri. Üstelik tutamaklara da tutunduğu yoktu. Her şey yatıştıktan sonra "Merdivenlerden kayacağım diye korkuyorum Ahmet," derdi bana. "Basamaklar ne de olsa mermer oğlum." Oymalı çatı çevresiyle içindeki yeni sahiplerinin bağırmasını, tartışmasını engellermişçe ev eski zerafetini yeniden kazanıvermişti. Ihlamur ağaçlarından süzülüp yeşillenen gün ışıkları doldururdu odalarımızı. Hele ıhlamurların açınca saldığı kokuların anlatılır yanı yoktur. İnsan doğayı tümden kucaklayamamanın hüznüyle coşkunluğunu gönlünde duyar. Ev

poyraz yönünden yıllardır budanmamış sarmaşık güllüriyle kaplıydı. Bahariye'nin en kalabalık yerindeydi ya bu karmaşadan, kentin sarı tozundan bir eski çağ bilgesinin soylu suskunluğuyla uzak kalmıştı. Evimizi ne zaman düşünsem orası baharlarla, yazlarla dolu mevsimler içindedir çoğunluk.

Bu evde Ahmet her sabah bir serüven ve masal dünyasına uyanırca başlardı gününe.

Bahçeye inmek için dikdörtgen camlı aralıkta kısacık dinelirdi.

Kapıyı açarken gıcırdayan menteşeleri önceden yeterince kıpırtısız beklerse engelleyebileceğini sanırdı.

Sonra kapıyı çekiverir, hızla merdivenleri inerdi.

Merdivenlerin eve bitişik bölümünde çimenle yosun arası fışkırmış bodur yeşillikleri ezmeye çalışırdı.

Bu yoz yeşilliğin ne yapılsa yeniden fışkırışı ürkütürdü onu.

Ahmet o yuval yuval biten ıslak otların bir yanlarına yapışıp kalacağı duygusunu alt etmek için son basamakları birden atlardı.

Bahçeye ulaşınca parmaklarıyla saçlarını düzeltip çevresinde bahçıvanı arardı.

Ramadan Efendiyi donacak çiçek öbeklerinin ya da şimşirlerin dibinde, dalların yaprakların asalaklarını, bitki hastalıklarının belirtisi olan kamburlaşmaları izlerken görürdü.

Ahmet'i ilkten görmezlikten gelen Ramadan Efendi çocuğun bekleyişini kendince yeterli bulunca:

— Oğulcazım, gümüşüm, bakarım erken kalkmışın, çıkmışın bahçelere, vermişin bağrını yeni havalara.

Ahmet'i bastırıveren gülüşler başlardı bu sözlerle.

Gülmesini bekleyen, dipten kaynatıp iten mutluluk çocuk yüreğinde çatlardı.

— Kalktım Ramadan amca, sen de kalkmışsın ya işte.

— Elbette mori Ahmet. Görüyorsun gümüşüm koca ihtiyarı, kalkmışsın ya, diyorsun. Bravo derim sana. Dipdiri dikilirim bre çocuk, uyanmış bütün mahlukat ve de sular hamdolsun...

Bu yaşlı adam evlerinin altındaki bölümde barınırdı.

Eski ev sahiplerince yazlık bir kiler gibi kullanılmıştı orası.

Yeri malta taşıyla kaplı tek göz odaya sonra tahta taban çektirmişlerdi. Pencere de açtırmıştı annesi.

Pencerenin geniş tutulmasında da adamakıllı direnmiş babasının "Bahçıvan geceden geceye yatacak Neriman," demelerine annesi "yok yaşarken günışığı görmemek olmaz, usta dengine getirip açar, ev de bozulmaz," deyip isteğinden caymamıştı.

Dokuz yüz elli ikide, Deliorman'dan anayurda dönen göçmenlerdendi Ramadan Efendi.

Tanışı, arayanı soranı yoktu.

O oda kimin geleceği bilinmeden tam ona uygun kılınmış gibiydi.

Tek koca penceresinin tahta doğramaları hâlâ taptaze çıralıydı. Çıplak bir ampülün sallandığı yüksek tavanı, içerlek lambalığı, yere çakma tahta sekisi, açılır kapanır masasıyla epey beklemişti onu.

Ve sonunda Ramadan Efendi oraya kapılanmış. O sepserin odaya da vücuduyla şaşılası denli denk düşmüştü.

Adamın kaba patiskadan yapılma uzun donunun bilek boğuntularındaki boyuna, rengi ötekini tutmaz düğmelerine bıkmadan bakardı Ahmet.

Onun ne mintanı, ne pantolonu, ne iç çamaşırları kirli görülmemişti.

Annesinin büyük çamaşır günleri Hacer Hanım gelir gelmez onca üstelemelerine karşı koyup çamaşırını kendi yıkar, söküğünü kendi dikerdi Ramadan Efendi.

Üst katın çıkmasından bir metre içerde kalan odasında Ramadan Efendi otururken, penceresine doğru alabildiğine boy atmış pisi pisi otlarını ayırıp, Ahmet başını uzatarak bazı sabahlar onu görmeye çabalardı. Kemikleri fırlak, yanak, el ve parmak eklentileri aşırı belirgin, oturmuşken bile ayakta duran orta boylu bir insana eş düşecek uzunluktaki bu adamı, elinde dikiş iğnesiyle onardığı şeyin üstüne eğik görünce kalakalırdı.

Bir masal devini, bir cücenin iğnesiyle oynar eğlenir sanırdı. Ahmet sessizce kışların en koyusu gelmedikçe örtülmeyen o kapıdan süzülürdü içeri.

Ramadan Efendi işinin gerektirdiğinden de ciddi, hatta yaptığını görmüyormuş kanısını veren bir kıpırtısızlıkla bakmadan:

— Gelmişin ha gümüşüm Ahmet bulup beni. Ne yapar bakasın kocamış Ramadan'a. Parmakları olmuş diren kolay uymaz isteğine. Can tendeyken sökük giymek, kirli gezmek yakışmaz. Çekersin suyu tulumbadan, vermiş annen hanım sabun ve de kese, gerekmez su ısıtmak, soğuk su iyidir yıkanıp paklanmaya. Alırsın iğneyi ipliği, çatarsın kumaşı, bre diriyiz, gözümüz keskin.

Ahmet iri ellere, parmakların uyum arayan kıpırdayışlarına dalar, yumuşaklıklar dolu çocukluğun arınmış ilgisiyle Ramadan Efendiden ulanan güçlü bağlılık duygusunun içinde yenilenişiyle mutlanırdı.

Atılan iri dikişler pekiştirilir, ütüsüz apak mintanın sırtı ya da yenleri iyice gözden geçirilirdi.

Odasında kıyısı çiçekli bir ayna, bir sandık, iki tahta iskemle, duvara dayalı duran, kapı ardındaki tahta askılık, askılıktaki yaz kış sokağa çıktığında giydiği yıpranmış uzun meşin ceketinden öte görünürde hiçbir eşyası yoktu Ramadan Efendinin.

Ahmet bahçenin en güzel bölümüne açılan alt odanın penceresinin dibindeki, üstünden iki pirinç kolon geçen, tahta sandıkta gizemli şeyler olduğunu düşünürdü.

Lambalık oyuntusuna yerleştirilmiş fotoğrafta omzuna asılı bir filintayla duruyordu Ramadan Efendi.

Ardında gerili fotoğrafçı perdesinde doruğuna üç yuvarlak duman oturtulmuş dağ resmiyle, dağdan büyük çizilmiş yusyuvarlak göğüslü bir güvercin resmi vardı. Güvercinin ağzından bir kordela sarkıyor, üstünde de Ahmet'in hiç görmediği bir yazıyla harfler seçiliyordu. Bir de tarih vardı, rakamların başı gölgelenmiş, salt 43'lü bölüm kalmıştı. Resimdeki Ramadan Efendinin gençliğiydi kuşkusuz. Bu, nedense pek belli olmuyordu. Belki boy resmi olduğundan yüz ayrıntısızdı.

Ya da Ramadan Efendi sanki değişmemişti.

Fotoğraftakine ne zaman baksa odada dikiş dikenin aynısı gibi görünüyordu Ahmet'e.

Omuza asılı filintaysa adamın iri yapısıyla çelişiyor, vuruculuğunu yitiriyordu.

— Bu senin silahın mıydı Ramadan amca?

— Evet ya gümüşüm –diyordu Ramadan Efendi elindeki bir çift çorabın deliklerini aktarıp ararken–. Elbette benimki, sırtımda taşırım more. Silah ödünç olur muymuş?

— Niçin olmasın? Resim için takmışsındır belki.

Burda Ramadan Efendi gülmeden de gülmüş gibi oluveren yüzüyle süzerdi Ahmet'i.

— Resim için tüfek takıp çalımlanmak yoktur bizda more, o çocuk işidir kızancığım. Bayram yeri işidir gümüşüm. Yakışmaz eşek yaşındaki adama gümüşüm.

Böylece "eşek yaşındaki" benzetmesinin erişkin yaş olduğunu öğrenen Ahmet, genç bir erkeğin nasıl bu denli ağırbaşlı görünebildiğine şaşardı.

Yine de Ramadan Efendinin gençlik fotoğrafıyla şimdisindeki takışan şeyi çıkaramıyordu.

Yaşlı adama yeniden alıcı gözüyle bakıyor, şakaklarından, ensesinden sıkıca tıraşlı saçların tepede fışkıran koyuluğuna, serpilmeye başlamış ak telleri görmeye çabalıyordu.

— Savaş mı yapardınız tüfeğinle Ramadan amca?

— Elbette gümüşüm.

— Kimlerle?

— Alman gâvuruyla.

— Almanlarla mı diyorsun? N'olur anlatsana Ramadan amca.

— Çok gevezelik etmişiz gümüşüm. Almalı işleri elimize, yapalım ve de güllerimize bakım. Bitler etmesin bayram more, Deliormanlı şaşkın göçmen heleki uyumakta, diye. Hayda gümüşüm Ahmet, çıkalım bahçecağızımıza, lazım değil konuşup gün öldürmek.

Ahmet bağrında üzüntünün somutlaşıp katıldığını duyardı.

Az konuşan bir eski savaşçıya diretmenin olasızlığını bildiğini belirten omuz silkişiyle yetinirdi.

Birlikte odadan çıktıklarında tazelenmiş havanın sarışıyla, doğanın toprakla, otla, gökle, denizle katışmış ellenmez, benzersiz gücünü yüzünde duyardı.

Birden Ramadan Efendinin elini tutuverir, çekinerek yan yan bakardı yüzüne.

— Lazım sen de birkaç çiçeğin huyunu öğrenesin bre Ahmet, yararlı olur.

Ahmet'e çevrik olmazdı gözleri konuşurken.

— Bilirim istersin anlatayım gâvurları nasıl vurmuşum. Yok bir faydası gümüşüm, öldürmenin ne işe yarayacağını bilmiyorsan. İnsanların niye kurşunlandığını bilmeyen koca Ramadan anlatamaz sana. Birçok Almanları öldürmüşüm can almışım. Çünkü lazım değilken gelmişler oralara, girmişler camilerden içeri motosikletleriyle. Ya ve de savaşın sonunda ben niçin kalmışım kimsiz kimsesiz? Çözememişim bunu. Konuşmam gümüşüm, boş yere senin gibi sübyancıkla bunları. Niçin hep bir ceket giyerim, bir genç Alman muharipten kalmadır o bana. Unutma Ramadan, dedim. O niye öldü, sen niye vurdun. Deliorman'da hâlâ söylenir benim bilirim keskin nişancılığım. Savaş kalabalık yapılır gümüşüm. Bitince tek kalınmamalı. Peki ben niçin tek kaldım?.. Boşboğazlıktır ediyoruz. Derim ki bir camiye girdiler diye adam vurmak olmaz. Başka şeyler de bilmeli. Niye geldiklerini, niye gittiklerini bilmeli. Unutmuşum konuşmayı ben bre çocuk, bre Ahmet. İşte anlatamam gör. Düşmanlarını dörtbaşı denkçe bilmeli adam olan.

Ramadan Efendi öbekleri bölen toprak yollara girerken ardındaki Ahmet'in elini tutmayı sürdürürdü.

— Konuşurken konuşurken öfkelenirim. Çünkü bir zaman öldürücülüğümü anlatırdım herkese şişinip... e... Deliorman'dan niçin olmuşum buralı? Bilmeden anlatma olmaz. Kan tutar içimi. Susmak iyi... susmak iyi... Çiçek bilip ağaç budamak iyi.

Önündeki, onun yaşındaki bir çocuk için, dev görüntüsü taşıyan adamın sırtına bakardı Ahmet.

Adımlarını ona yetiştirmeye uğraşırdı.

Karışık sözlerin kopuk çarpıcılığını dikkat kesilerek toparlamaya, eklemeye uğraşır, sonra nedense büyüklerin çocuklarda "sıkıldı işte" dedikleri oyalanmaya kapılır giderdi.

Ak badanalı odasında dikiş dikme uğraşısıyla tuhaflaşan görüntüsüyle bile gülünçleşmeyen Deliormanlı savaşçıdan alırdı azardan kendini.

Neden sonra pancurlardan biri açılır, annesinin uzatılmış yumuşak sesi duyulurdu.

Bahçenin buğusu dağılmaya başlardı o saatlerde.

— Ahmet hadi kahvaltı edilecek. Çiy kalkmamış, nasıl kaçtın gene dışarı. Ceketini giydin mi bari?

Sıkıntıyla olduğu yerde dolanan Ahmet.

— Evet anneciğim, derdi.

— Hayırlı sabahlar Ramadan Efendi.

Ramadan Efendi evdekilerce kısa zamanda sayılır, hatta çekinilir bir kişi olmuştu.

Annesi bahçıvan, kapıcı, odun kırıcı, çocuk gezdirici görevlerini saygın bir ağırbaşlılıkla yapan yaşlı göçmene iyi bir gün dilerken sesindeki saygılı değişmeyi duyuyor muydu?

Ahmet'in Saint Joseph'i bitirdiği yılın haziranında Ramadan Efendi ölmüştü.

Annesi o kış ağır bir zatürree geçirmişti.

Ahmet'in çocukluktan delikanlılığa geçiş döneminde de en yakın dostu olan Ramadan Efendi, annesinin başucundan hemen hemen ayrılmamıştı. Son yıllarda daha da artan hüznünü, kocasının eve uğramayışlarını kızma unutturmak isteyen yaşlı bir ana sabrıyla dolanıp durmuştu hastanın odasında.

Sonra bahar patlak vermişti.

Annesi solgun, her yanı battaniye örtülüp sarılarak balkona çıkarılmış, zayıflıktan ufalmış yüzüyle; dalgın, bağışlayan gülümseyişiyle ağaçların pıtrak fışkırmış yeşil sürgünlerine gün batana değin bakıp durmuştu.

Ramadan Efendi o ilk yaz günlerinde bahçede çalışırken balkona bakmamaya dikkat ederek gülleri, hanımellerini yeni yetişen dalyaları derip odalara taşımıştı.

Mayıs güllerinin, hanımellerinin, dalyaların karışık bayıltıcı kokuları annesini ürpertmiş; sık sık içini çekmesine neden olmuştu.

Ev eski düzenine döndüğünde, babası gelip de annesini ayakta bulunca sanki hiç zedelenmemiş biriyle konuşuyorca yeni üzüm, incir piyasasının onu sevindirmeyen fiyatlarını yine öfkeyle anlatmaya

girişmişti. Dört yana saçtığı giyimlerinin cebinde yeniden bir şeyler araştırırken annesine:

— Sen mi aldın cebimdeki adres defterini, diye de sormuştu.

Annesi her zamanki gibi heyecanlanarak elini yüreğinin üstüne bastırıp, o bilinen yanıtı vermişti:

— Ben almadım, odaya birlikte girdik biliyorsun, sen de gördün ya ben bir şeyleri ellemedim. Hem o kadar telaş etme. Ramadan Efendi yeniden odun çıkardı yukarı. Banyo ılımaz sen girene kadar.

Babası sorusundan caymış, annesinin sözlerini de dinlememişti. Bornozunu arayıp, sonra banyoya kapanmış, birbirini tutmaz şarkılarını söyleyerek yıkanmaya başlamıştı.

Ahmet'in babasıyla takışma yıllarıydı artık o yıllar.

Yeni kitaplar, yeni düşünceler, yeni insanlar ve genç kızların inanılmaz çekici güzelliklerle bürülü yüzleri dolduruyordu günlerini.

Evin çocukluğundan beri eksilmeyen, sığınabildiği dayanıklı tek kişisiyse Ramadan Efendiydi. Artık ihtiyarlığın yerleşmeye başladığı gözlerindeki perdelenmiş bakış Ahmet'e döndüğünde daha yumuşaktı yüzü.

— Bre Ahmet oldun bir civan adam gümüşüm, derdi. Olmalısın annecağızına daha mukayyet. Kadın kısmıdır çokça dalıp gider ya more balkonlarda.

— Annem mi? derdi Ahmet hemen, annem mi? O iyileşti Ramadan amca.

— İyileşti belki gümüşüm ya, içi kırıktır more fıkaranın tıpkı...

Sonunu eklemezdi sözlerinin.

Ahmet o yıllarda günleri kendine yetiremediği, haftaların bir solukta geçiverdiği ama biri çıkıp da "nedir, nedendir," diye sorsa toparlayıp anlatamayacağı ilk gençliğinin sarsıntılarını yaşıyordu.

Tüm çocuklar gibi de artık annesiyle babasının varlıklarına alışmıştı.

Silkinmesi üniversiteye girdikten epey sonraya rastlayacaktı.

O zaman da Deliormanlı göçmen Ramadan ölmüş olacaktı.

O haziran günü epey geç uyanmıştı evin kişileri.

Babası evdeydi nasılsa... Annesi hastalandığında ve Akile öğ-

retmenin Ankara'ya atanmasından sonra ediniverdiği ağır tembel davranışlarıyla kahvaltı masasını kurarken koşarak inivermişti Ahmet aşağıya. O gün buluşacağı kıza henüz kat kat dalgalanan yaz sıcaklarının kol gezmediği bahçeden menekşeler toplayıp vermek istiyordu.

Belki buluşmanın son anında o menekşeleri de önceki kayısı gülleri gibi bir duvar kıyısına atıverirdi ya, yine de atmama kararıyla toplamaya girişecekti.

Bilirdi her koparılacak çiçek Ramadan Efendiye sorulmalıydı. Bahçenin asıl sahibinin koyduğu yıllanmış kurallardan biriydi bu.

Ramadan efendinin odasına yöneldiğinde, iki kırlangıcın pencerenin çıkması üzerine kurduğu yuvayı görüvermişti.

Camlar yine ardına değin açıktı.

Sabahın öğleye kol attığı kuşluk saatinin yükselen, tozarmış ışıkları pencereden içerisinin görünmesini engelliyordu.

Ahmet üç kez seslenmişti.

Yatakta sesinin duyulduğunu belirten bir kıpırtı görülmüyordu.

O güne değin bilmediği, insanların anca yaşayınca kesin inanacağı yabanıl ürküntü, acıyla, çekinmeyle katışmış koyulup akan duygu bağrına yayılıvermişti.

Ramadan Efendiye bağırmakla yaklaşmamak arası kıl payı durakaldıktan sonra birden yatağa, Ramadan Efendinin göğsüne kapanmıştı.

Hiçbir yanı görmeden kapandığı bu vücuttan gelen ak sabun, taze ot, belli belirsiz gülyağı kokusunu soludukça yüreğinin ortasına çöreklenen acı yeşil çaresizlikten korkmuştu.

Artık delikanlı olduğunu düşünür düşünmez de o durumda Ramadan amcanın nasıl davransa "yakışanı budur" diyeceğini hemencecik bulup doğrulmuştu.

"O durum" dediğini henüz sözcükle tanımlamaktan kaçmıyordu.

— Ramadan amca, demişti.

Sesi zor duyuluyordu. Bir an susup kırlangıçların yuvasından bir şeyler düştüğünü gösteren çıtırtıları dinlemişti.

— Ramadan amca, demişti yeniden.

Pencereyi dört ucundan alıveren haziran güneşinin sapsarı ışık seline bakmış, odanın hiç değişmeyen düzeninin, o eşyasızlığın insanı etkileyen ağırbaşlılığını gözden geçirmişti.

Ellerine inen karıncalanmayı dağıtmak istemişti.

Ne oluyordu?

Altınsı tozlarını odaya salan haziranın ılıklığını, okşayan bir esintinin çimenleri anca eğebildiği o uyumu bozan neydi.

Çocukluğunun bu eşsiz dev yapılı dostu neden öyle yorgun kıpırtısızdı.

Sonra Ramadan Efendinin kösteğine parmaklarını sürüp kalkmıştı.

Yukarı hızla çıkıp annesini mutfakta çay demliğinin buğuları arasında görmeye çabalayarak durmuş, gözlerini yenine silip bir süre sesini bulmaya çalışarak beklemişti.

— Yaz geldi iyice oğlum, demişti annesi, Ahmet'e bakmadan. Canım oğlum, doktor Yakacık'a gitmemizi salık verdi. Baban da "Hemen hazırlanın, sizi yerleştireyim," diyor. Bu gece karara bağladık. Ramadan Efendiyi de alacağız. Birkaç ay dinlenir. O da ihtiyarladı. Onu ben senin deden ya da amcan sayıyorum. E... artık eski ayağına çabukluğu kalmadı Ramadan Efendinin biliyor musun?

— Anneciğim, Ramadan Efendi öldü sanıyorum.

— Ne demek o öyle? Nerden çıkardın bunu?

Sözlerini dinginlikle sürdüren annesi, Ahmet'e bakmadan önce demliği indirip bezle örtmüş, sonra bıçağı alarak ince ince limon dilimlemeye girişmişken birden elindekileri atıverip mutfaktan fırlamış:

— Uyuma artık, Cemil artık uyuma kalk, Cemil'im kalk, Ramadan Efendi ölmüş. Allahım! Olmaz ki... diye bağırmaya başlamıştı.

Ahmet alnını mutfağın duvarına iki kez vurmuştu.

Ramadan Efendinin cenazesi tanışları olmadığından kalabalık değildi.

Osmanağa Camiinin avlusundan taşmamıştı cemaat. Ölü Karacaahmet'e gömülmüştü. Mezarına babası, annesinin direnmesine gerek kalmadan en iyi mermerden taş ısmarlamıştı.

Üstüne de özenli bir yazıyla Ramadan Efendinin sandığından çıkan nüfusundaki ana baba adını düzgünce kazdırıp "1319 doğumlu Şekip Ramadan Orman, Deliorman'ın eşrafından olup" diye alt alta özenle giden yazılar "ruhuna fatiha" diye bitmişti.

Bu "fatiha" ve "eşraf" sözcüğü çocukluğuna çekivermişti Ahmet'i. Annesinin anlatmalarından birini duyar gibi olmuştu. "Bu kumrular var ya oğlum, bak dinle, Üsküdar'a gidelim, Üsküdar'a gidelim," derler.

Hocanın mırıltılı duası bu sözlerle örülüvermişti.

Ramadan Efendinin ölüm kâğıdını vermek için gelip bakan doktorun, ölünün başını kaldırışındaki savrukluğu açılan mintanın ortaya koyuverdiği boyundan enseye doğru kalakalmış morartıyı cenaze gömülürken yeniden olduğunca görmüştü sanki.

— Ölmemiş gibi baksanıza, diyordu annesi. Tertemiz bir ihtiyardı. Hiç hastalanmamıştı.

Doktor annesinin yakınma, yardım dileğiyle dolu sesini kesmek isterce:

— Kalpten gitmiş söyledim ya hanımefendi, demişti, dördüncü kez.

Ahmet günlerce onun odasında oturmuş, sandığından çıkan birkaç parça çamaşırına, bayramlarda giymesi için üç yıl önce alınan lacivert takım elbisesine, bu elbisenin Ramadan amcayı nasıl tedirgin ettiğini hatta boyunu bosunu ufalttığını bıkmadan düşünmüştü.

Annesi duvardaki silahlı resmi alıp aile albümlerine koymuştu.

Sandıktan bir de ak çevre çıkmıştı, dört yanı kızıl mavi cam boncuklarla fırdolayı bezeliydi. Bu kadın işi örtüye ana oğul bir zaman şaşkın bakakalmışlardı.

Sonunda sandıkta lavanta çiçeklerinin torbalandığı bir tülbentin arasında tüfek kurşunuyla pirinç dövmeden oluşan bir çakı bulunca çevreyi unutup onu ilgiyle izlemişlerdi. Çakının üstünde "Monastır Armé de a'orient 1915-16" yazılıydı. Kurşundan tutacağı olan bu çakının kimin olduğunu, neden böylesine özenle saklandığını düşünüp yine de bulamamışlardı.

— Babasmdandır herhalde, demişti annesi sonunda. Babasındandır. Çünkü rahmetli Ramadan amcan o tarihlerde çocuk olmalıydı.

Evdeki sessizliği günlerce bozmaktan sakınır olmuşlardı.

Babası ölünün gömülmesinin üstünden dört gün geçince İzmir'e gitmiş, evindeki bu kimsesiz ölüye gerekeni fazlasıyla yaptığına inanıp bir daha da Ramadan Efendiyi anmamıştı.

İlkten bahçeyi başka bahçıvanlara bırakmaya gönlü elvermeyen annesi bir süre sonra haftada üç gün dışardan gelecek birine razı olmuştu.

Sonbahara doğru Ramadan Efendinin odasını annesi kendisine dikiş odası yapmış, onun pirinç atmalı sandığına onarılacak şeyleri koymuştu.

Ahmet bazan gündüz eve döndüğünde, artık küçük bir transistörlü radyonun çaldığı Ramadan efendinin odasında annesinin akları yer yer fışkırmaya başlayan gür kumral saçlı eğik başını görürdü.

Bir an olduğunca kalıp eski yazlardan, baharlardan yürüyüp çıkan iri yarı, koca kemikli göçmeni çökelen bir acıyla düşünürdü.

Annesinin giderek artan yalnızlığını sanki sevgili bir babanın andacı olan o yerde kolaylaştıran genç bir kız gibi eşsiz düşlerle süslediğini, geçmişten kalma sevilmiş anları, saatleri, yenileyerek geçirdiğini bilir, bu yara almış ömürleri, eksik yaşantıları, artık eski duyarlığıyla değil de öfkeyle içinden geçirirdi.

Seyhan'ın ardından beliren Ahmet'in gövdesi giderek ağıyor, kapıya ulaşıp küllü aydınlığın en inceldiği yere varınca belirginleşiveriyordu. Sonra boynuna, ordan omzuna, yüreğinin olduğu yere doğru hızla saplanan delici vuruşlardan koyulmalar peş peşe patlıyordu. Resimde kara çıkmış, koyu mavi gözlerindeki keskin kin dimdikti. İlk anda yukarı çevrik başının birden bükülüp gövdeye kayıvermesinin anında Ahmet düşmekteyken, artık kaldırım kıyısına alnını vuran Seyhan'ın gözlerine ölümün ışıksız katılığı yerleşiyordu.

Hüseyin Cemil Kadiroğlu oğlu Ali Ahmet Kadiroğlu. Neriman'dan doğma. Doğum 1946 Aydın. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Anarşistlerin

saklandığı yer ilgililere bir sayın muhbir vatandaşça bildirilmiştir. Sokak sabahın erken saatlerinde çevrilmiş; güvenlik güçlerinin isteklerine, uyarılarına karşı koyup ateşli silahlar kullanan anarşistlerden ikisi ölü, dördü muhtelif yerlerinden yaralı olarak ele geçirilmişlerdir. Semt sakinlerinin korku ve nefretle izledikleri şehir şakilerinin gizli örgüt mensubu...

— Hangi gizli örgüt? Nasıl, ne demek? Ahmet, Seyhan, ötekiler...

Resimdeki ilkten ellerini uzatmış yaşlı kadın bu kez arkasında duran gencin omzuna gömmüş başını.

Kedi ortalarda yok.

Çöp bidonlarından biri devrilmiş.

Üçüncü baskısını yapan gazetenin başlığına bakıp bakıp bağırıyordu Emine:

— Yalan... yalan... yalan... Ölülerin arkasından bile. Ne gizli örgütüymüş, kurşunluyorlardı. Bilmiyor musun? Oysa biz ilk büyük öğrenci çatışmasında bankları kırmıştık yalnız, bilmiyor musun? Ellerimizde sopalar vardı...

— Seçil hiç konuştu mu, diyordu annesi. Arada sayıklıyor da. Emine hişt çocuğum sana söylüyorum.

Emine'nin dönüşü sert, kesindi; altındaki demir ayaklı sandalye bile gıcırdamıştı.

Annesinin ilk anda bilinçsiz bir irkilişle toparlanan gövdesini tanımamıştı.

Orada olmasının nedenini de hemen çıkaramamıştı.

Emine odayı yeniden fırdolayı gözden geçirdi.

— Hı çocuğum, nasıl da dalıp gidivermişsin, düşünüyordun?

— Hiç... Hayır, konuşmadı Seçil.

— Ne zaman sayıklasa senin adını anıyor da.

— Ya... öyle mi?

Annesinin yorgunluğu yeniden toprak rengi bir çökmeye dönmüştü yüzünde. Kadın her şeyi üstlenen bir boyun eğişle iç çekti.

— Hâlâ güzel değil mi yavrucak? Ablacın uyanıp seni görünce nasıl da sevinecek kim bilir. Güzel kızım benim.

— İyi ya, o olmadık güzelliğinin sıkıntısıdır bu yersiz tutumları da.

— Canıyla oynadı çocuğum, canıyla. İnanmazsan doktora sor. Biraz daha gecikilse kurtaramazdık.

Annesi yeni bir koyverişle ağlamaya başlamıştı. Her yanı yere kapaklanacakmışçasma öne sarkıyor, omuzları, gövdesi üzüncünün dayanılmazlığını dışa vuran isterik sarsıntılarla deviniyordu.

Emine o güne değin duymadığı bir boğuntunun dört yanını sardığını, öfke öncesinin sıkıştırmalarının yüreğini yokladığını sezmişti.

Hıçkırıp sarsılan annesinin iskemleden kaymaya yüz tutmuş görünen vücuduna, çorapları geren dizlerinin çukurlaşmış yağ birikintilerine, yüzüne dayadığı elindeki şişen damarlarına, mor opal yüzük taşının gülünç büyüklüğüne bakmaya başlamıştı.

Annesini kendine getirip dikenleştirecek sözleri söylemek için harcadığı çabayla terleyivermişti.

Boynundaki giderek belirginleşen zonklamaların geçmesi için bir şeyler söylemeliydi.

Şu karşısındaki, Emine'yi döl yatağının etsi, kuytu, güvenli korunağında aylarca taşımış olan, memelerindeki sarımsı, ılık ana sütüyle en azından üç ay emziren kadını yabancılaşarak izliyordu.

Çocukları anadilini söker sökmez de "Dikkat edin, siz benim kızlarımsınız, üşütmeyin, sıkı sarıl Seçil, saçlarınızı çözüp dansözler gibi gezemezsiniz. Biz ülkücülüğümüzü çocuklarımıza aşılayabilsek ne mutlu," demeye başlayan yaşlı, şişmanlamaya yüz tutmuş kadının, yaşamasındaki yerini yeniden saptamak istiyordu.

İkide bir beliren nice nice düş kırıklıklarının, öfkelerin keskinleştiğini duyuyor, ana olmanın bir döl yatağı bağından öteye taşan insanca ilişkileri de içermesi gerektiğini anlıyordu.

Çocukluğundan bu yana yaşamasında sürgün verip dal budak salan annesi Nüveyre öğretmenin duygusuzluklarını, oyunlarını, hilelerini, gülmelerini, uçucu sevecenliklerini o hastane odasında yeniden içinden geçirirken kendinden ürkmüştü.

Odanın ılıklığına serpiştirilmiş davranış yanlışlıklarını, ağlayan, yaşlı kadına duyduğu somut uzaklığı yatıştırıp susarak geçiştirmeliydi.

Bir süre sonra geçenekten yaklaşan yumuşak adım seslerini ayırt edince esinti gibi bir özgürlük duygusu çıkagelmişti.

Suskunun inceldiği, dayanışının yiteceği anda başkaları, bir anlamda kurtarıcıları geliyordu.

Kollarını isteksizce, yine de kararlı uzatmıştı annesine:

— Anneciğim... sesi anca çıkabiliyordu. Sanırım doktor geliyor, kendinizi toplasanız.

Annesi Emine'nin gelişinden bu yana ikinci kez yaklaştırmıştı yüzünü ona.

Kızının zor duyulan sesinde acısını paylaşan bir saygı arıyordu sanki.

— Haklısın çocuğum. Haklısın Emine, toparlanayım.

Emine sarsılmıştı.

Annesindeki edinilmiş her yapay, kıvançsız şey, özenle, yılların gücüyle Nüveyre öğretmenin kişiliğini oluştrmuştu. Kadın artık özünü emip yabancılaşmasını süsleyen binbir ıvır zıvırla avunuyordu. Bu arada her şeye karşın sürdürülen ailenin kutsal belgeleri olan çocuklarını da yeterince sevip koruyor, kanatları sayılabilecek kollarıyla, bağrıyla gerinerek dolanıyordu çevrelerinde.

Kızlarını anlamaya çalışmış mıydı?

Nüveyre öğretmene bu açıkça sorulsa "evet" derdi.

Onları anlamaktan daha önemlisini yapmıştı: Yoksul, sıradan insanlar olmamaları için gereken güçlerle donatmıştı.

Dünyayı bilirdi Nüveyre öğretmen. Bir bakıma bilirdi, evet.

Bu "evet" Emine'yle annesini birbirine yabancı, belki de giderek düşman kılacak bir evetti.

Doktor, ardında iki hemşireyle, içeri girdiğinde girenlerle içerdekiler hemen karşıklı gülümseyivermişlerdi.

— Size İstanbul Üniversitesinde okuyan ortancamı takdim edeyim doktor bey, demişti annesi.

Doktorun sanki gümüşsü bir boyayla aklaştırılmış sanısı veren saçlarına bakıyordu Emine.

Bir yabancı film oyuncusunu andırıyordu adam ya, kimdi çıkaramamıştı.

Doktorun apak kar mavisi temizliği taşıyan önlüğü erkek losyonunun pipo tütününe karışmış kokusu, bir piyanistin ellerinde olabilecek uzun parmaklar... Adama baktıkça "yüreği yoktur bunun; bu şaşmaz devinimler yoksa böylesine düzgün nasıl ayarlanabilir," diye geçirmişti içinden

Doktor, ardında bekleyen yanakları şaşılası allıktaki hemşireden gereçlerini almıştı.

— Güzel hastamızın güzel kardeşi de iyi ki geldi. Çünkü Seçil Hanımefendinin asıl ilacı siz olacaksınız sanırım, diyor. Bu ne kardeş sevgisi böyle.

Yatağın açılan bölümünden ablasının ipeksi pamuk geceliğine tortop sarınmış yan yatan gövdesini olduğunca görüvermişti Emine. O uyumlu kalçalar, o uzun bacaklar, belin birden yuvarlanarak incelen çizgileri silinmişti sanki. Terden yapışan gecelik yanlamasına yatan gövdenin yer yer çocuk pembesi cildini açığa çıkarıyordu.

Bu ipeksi incelikteki pamuklular Fransa'dan getirtilip elde özel dikiliyordu.

Makine dikişinin gecelik için sert olacağını düşünüyordu Seçil.

Ablasının ya has ipek ya has pamuklu olacaktı gecelikleri de, sabahlıkları da.

O doğal olmayan maddelerin kumaşa uygulanması, insan cildini havasız bırakan şey, evlendikten sonra Seçil'in hiçbir yanına değmemişti.

Oysa onlar bir zamanlar ailecek naylonu ne çok önemsemiş, beğenmişlerdi.

Gövdenin kıpırtısızlığı, enseye yapışmış saçların ıslaklığı, titiz bir dikkatle bakıldığında anca görülebilen soluk alma belirtilerinin sırtaki iniş çıkışı Emine'nin içinde örülen yabancılaşmayı hızla eritiyordu.

— Güzel hanımefendimiz bugün daha iyidir. Telaşa düşmeyeceğiz. Bunlar olağan şeyler. Çağımızın hızı bazen kişiyi dışarda bırakıyor. O zaman, efendim, ne yapılıyor? Uzun bir uyku isteniyor. Uzun, deliksiz. Ölüm isteği değil bu, inanın, hanımefendi. Çünkü ölüme gençlikte hiç inanılmaz, ürkütmez, sahici değildir. Gerçekten intiha-

ra kalkışmanın kolaylaştırıcı yanı da bu. Yoksa... Nabız çok iyi. Tansiyon... Biraz döndürelim hemşire güzel hastamızı. Güzin hemşire siz de şöylece tutun. Zaten kuş gibi. İki günde erimek... Evet ya, telaşlanmıyoruz. Üç günde kaybolanlar alınacaktır hanımefendim. Güzin hemşire kolu sıyıralım. Evet, daha sıkın, tamam.

Annesi yeniden ağlamaya yatkın bir anlamla doluveren yüzüyle, kıpır kıpır elleriyle, sanki çaresizliğini inandırıcı kılmaya çalışıyor.

Doktor güzel fildişi rengi yuvarlak kolun bükümündeki mavimor damarı bulup iğneyi soktuktan sonra annesine dönüp şaşılası bir sevecenliğe bürünen gülümseyişiyle:

— Annelerin sevenlerinin üzülmeyeceği bir döneme girdi hastamız diyor. Üstelik, bu güzelliği Tanrı kıyıp da vakitsiz almaz efendim, sakin olalım. Demin beyefendi de aradı. Kendisine nihayet rahat bir soluk alacağımız haberi ilettik. Sizi de sordular. Damadınız sizin için de ayrıca telaştalar. Başarılı, sevilen bir kayınvalde olduğunuz belli.

Annesi diriliyor, gözlerinden aydınlık ağıyor, ağlamaya dönüşen yumuşayış gururla yer değiştiriyor. Damadıyla giriştiği değerli, koruyucu işbirliğinin önemini yeniden içinden geçiriyor annesi.

Demek ki Emine'nin sandığından da zor durumdaymış enişte.

Doktor iğneyi damardan çekerken Seçil'in gövdesini yalıyan titremeyi izliyor Emine.

Annesi hemşirelerin, bir ara girip çıkan iki genç doktorun kendisini yeterince görmeleri için dikiliyor oturduğu yerde.

— Tamam, diyor doktor. Güzel küçük Emine Hanımımızdan rica edeceğiz, öğle yemeğini ablasına lütfen o yedirecek. Yirmi dakikaya kadar kendine gelecek hastamız. Uyanınca yalnız sizi görsün. Zaten büyük hanımefendimizin yorgunluğu çok. Hanımefendiciğim sizin de bir tansiyonunuzu alsak, toparlansanız. Tehlike kalmadı.

— Ya doktor. Üstelik benimki hipertansiyondur.

— Evet buyurun efendim, çıkalım. Size yemeği getirecekler küçük Emine Hanım.

— Becerebilecek miyim? diyor Emine.

Dört kişi, doktor, hemşireler ve annesi, sanki çok uzak bir yerden görüp tanımaya uğraşır gibi bakıyorlar Emine'ye.

Emine kanın yükselen sıcaklığının yüzünü boyadığını, istenmezlenmesinin açıklandığını biliyor.

Anladılar mı karşısındakiler?..

Çevreyi yadırgamasının yönlendirilmez baskısını. Yok, anlamıyorlar. Ne doktor, ne hemşireler. Annesi ise böylesine bir aile çıkmazında ortanca kızının yakın geçmişi unutacağı kanısındadır.

— Üzülme canım, diyor annesi. Seçil zaten kuş gibi; iki lokmacık yiyor.

— Anne, bu ablamın –yine abla oluveriyor güzel Seçil– ilk şeyi değil ki. Hani İstanbul'a gönderdiğiniz yıl... Doktor biliyor mu?

Odada susku patlıyor.

Dışarda yağan yağmurun sesi öne geçiyor.

Sıcak bölgelerin iri damlalı, gür yağmuru bu.

Ne zaman başladığı kestirilemeyen birden biten ve selleri anında çoğaltan bu yağmuru duymak sıkıntısını bir özleme çeviriyor.

Karşısındakiler öylece kalakaldıkları gibi.

Doktorun takınma inceliklerinin altından beliren gölgeyi, sertleşmeyi sanki eliyle tutabilecek Emine.

Annesi ezik, şaşkın. Bakışlarında "N'olursun, ne demek, nerden çıktı, niçin?" diyen tortular birikiyor.

Hemşireler saygılı. "Söylenen ne, ne kadarını duymak hakkımızdır?" tutumuyla ikircikli, belli belirsiz sallanıyorlar.

— Daha önce ne olmuştu küçük Emine hanımımız, diyor doktor.

Doktorun yüzü kapanmış, zorlanır zorlanmaz çok inandığı etkililiğine bürünmüş.

Ya çocuğum, diyor annesi, İstanbul'a gittiğinde... Seçil'i anlatmak mı istiyorsun... Ben bir şey anlamadım da.

— Yok bir şey anne, diyor Emine. Hiç öyle, gereksiz birkaç söz.

— Ah yavrum benim. Doktor bey görüyorsunuz ya nasıl bağlıdırlar birbirlerine.

— Nedir, diyor doktor. –Sesi kesin ve bağışlamasız.– Sizin bildiğiniz, bizim bilmediğimiz nedir?

Emine adama aşağılayıcı şeyler söyleme isteğiyle kıvranıyor. Bu, karşı çıktığı, beğenmediği ortamlardaki depreşen tutumudur onun.

"Yararsız bir şımarıklık," der Haydar buna. "yararsız ve kolay, Emine. Bu öfkeleriniz var ya, sizi şaşırtıyor, çabuk doyuruyor, dikkat etmelisiniz diyorum."

— Size söyleyeceğim şeyler, -Emine düşünüp en uygun sözcükleri bulma çabasında- anılardır. Onlardan bilimsel veriler çıkmaz ki. İki çocuğun anılarıdır diyelim. Ablam için sizlere açıklacağım hiçbir şey yok. Beni çok severdi diyecektim.

Annesi tuttuğu soluğu bırakıyor, hemşireler kapıyı açıyorlar, doktor ilk kez kuşkulu, sonra aldırmasız.

Kısacık bir an bu.

Hemen toparlanıyor adam.

Annesi yersiz, oturmayan bir gülüşle ağzını açıp kapatıyor. Söyleyeceğinden çarçabuk vazgeçiyor. Öyle ya ortanca susmayı seçmişken üstelememeli.

Anne iki kızının tanığı olmadığı, bilmeyi de gerekli saymadığı zamanlarda ona karşı birleşmiş olduklarını unutmayı yeğlemenin her zamanki kolaylığına sığmıyor.

— Sadece likid gıdalar alıyor ablanız, diyor doktor. İşiniz zor değil.

— Ya... diyor Emine.

Kapı örtüldüğünde yerinden kalkıyor.

Eski çağ yüzüklerinin kazılardan sonra silinmeyip özellikle korunmuş renklerinin düşlü değişimlerini izliyor.

Seçil'in yastığa gömüklüğündeki sessizliği kuşkuyla gözden geçiriyor.

Bu hiçbir algıyı taşımaz görünen duraganlık içindeki hasta, Emine'deki altüst olan bıkkınlık duygularının derlenip yataklarını bulmasına neden oluyor.

Hastanın yüzünün görebildiği bölümü uykunun derinliğinin verdiği çocukça korunaksızlığıyla yeniden etkiliyor Emine'yi.

Yağmura bakmak istiyor.

Camda su katları oluşuyor.

Dışarıyı seçmeye çalıştıkça suların saydam kalınlığıyla belirip dağılan görüntüler onu gerilere, Beyazıt Alanı'na çekiyor.

Oranın adını Hürriyet Alanı olarak değiştirmişlerdi ya onlar için yine de Beyazıt'tı. İstanbul'un günlerce siğim siğim yağan yağmurla-

rmı anıyor. Haydar'm ısıtmayan ama giyimli gösteren trençkotunun hışırtısını duyar gibi. Sevgisinin canlı, umut dolu gerginliği açılıyor içinde. Mutlu olmak için kişilerle paylaşılabilir bir dünyada, yalnızlıktan kurtarılmış bir dünyada olmak isteği alabildiğine sıcaklaşıp yuğup arıtıyor Emine'yi. Bulunduğu yeri yitiriyor.

— Emine'cik geldi mi? Ortanca geldi mi? Ona söyleyin kar dindi.

Emine kırık, kopuk sesi duyunca toparlanıveriyor.

Seçil'dir konuşan.

Ses şımarma isteği denetiminden çıktığı için açık, duru, inandırıcı; Seçil kendini koyuvermiş.

Acaba ölümü gerçekten istedi mi?

Akaretler'deki ilk deneyimden yıllarca sonra bu yeni girişim neyi engellemek ya da neyi yermek içindi?

Kocasının evdeki kızla çiftleşmesine karşı koymaksa bunun anlamı aşk mıydı?

Oysa Emine ablasının eniştesine tutkun olduğunu hiç sanmamıştı.

— Burdayım abla. Geldim bak, yanındayım.

Sözleri bittiğinde beklemediği bir kıvanmayla yüreği yarılıp sevecenlik taşıvermişti.

Okşama, koruma isteği öndeydi.

Kendisini eleştirmeye, bu denli çözülmesinin yersizliğini gözden geçirip toparlanmaya ara bulamadan Seçil gözlerini açmıştı. Gözleri belirgin rengini, yeşil beneklerini yitirip mine çiçeklerinin nazlı solgunluğuna bürünmüştü.

— Canım Emine, demişti Seçil. Seni düşündüm. Uyumayla yok olma arasındaki karanlığa yuvarlanırken seni düşündüm hep, inan n'olur.

— İnanıyorum Seçil.

Seçil yatağında doğrulmaya çalışırken Emine uzanıp sarıp desteklemişti onu.

Kolonya, ter, ten kokusunun hastalıkla karışan yoğunluğu, elledi̇ği sırtın düzgünlüğü, tarttığı gövdenin şaşılası hafifliği, Emine aldırmazlığını yeniden edinmeye çalışırken, engelleyemediği o yumuşamayla gözleri yaşarıyordu.

— Ağlama n'olur Emine, değmez. Benim için değmez. Beni irkiltecek hiçbir şeyin yapılmasına dayanamıyorum baksana. Tabansızın biriyim ben, gör işte...

— Sus Seçil. Üzüldüm gerçekten. Genceciksin. Deli misin sen değer mi, bütün bunlar niçin?

Sırtına dayadığı yastıkla Seçil'i dengeye alıp uzaklaştırırken onun titreyen parmakları uzanıp beklenmez bir gayretle kolundan yakalayınca Emine kendini kurtaramamış, ablasıyla kucaklaşıvermişlerdi. Nice yıllardır uzak kalmış iki kardeşin unutulmuş bedensel yakınlığı, bu yakınlığın ezici gücüyle parçalanmaya başlayan uzaklıklar Emine'yi ivecen, çırpıntılı, neyi nasıl yapması gerektiğini bilmez bir duruma sokuvermişti.

— Canım Emine, –diyordu Seçil, bir ninni gibi ezgileştirdiği sözcüklerle– canım Emine, ortanca kardeşim benim. Sen haklısın, bize kulak asma. Biz, rahatımızı en ucundan bile tehlikeye sokanları korkutmak için karşı koymanın kolayını biliyoruz. En kolayı da uyku ilacından geçiyor. Hem sana bir şey söyleyeyim mi kör olayım ki kurtulmasaydım hiç acı çekmemiş olacaktım. İnsan gerçekten uyuyor. Yalnız bir ara Erzurum'da sandım kendimi. Bir serinlik geçiverdi burnumdan. Hani karlı gecelerde odamız gittikçe soğurdu ya hani, burnumuzu yorgandan çıkarınca soğuk havayla dolardık sanki.

— Kendini yorma abla.

— Yok, engelleme. Seninle konuşmalıyım. Bunu günlerdir, hatta aylardır istiyorum.

— Peki, işte ben burdayım.

— Annen nerde?

— Doktorla çıktılar.

— İyi, o gelmez değil mi daha?

Seçil'in sorusu çocuksu bir tınlamayla bitiyor.

— Gelse de söyleriz Seçil. Biraz baş başa kalacağız biz deriz. Hem o istedi bunu benden.

— Gerçekten üzülüyor desene.

Yemeğin getirildiğini tepsi yanlarına uzatıldığında anlamışlardı.

Emine cam kaplardaki özenle hazırlanmış yiyeceklere baktı. Kompostonun meyveleri biçimlendirilmişti, kaşıklar çatallar gümüş-

tü. Tepsiyi örten dantelli örtüyü daha önce görmüş gibiydi. Evden getirilmişti bu örtü de.

Neler, ne gereksiz şeyler düşünebiliyorlar diye şaşmıştı.

Bu ölümü seçme olayının oyunsu yanları hızla belirmiş, yine de yüzünü saran gölgeyi Seçil'in görmesinden de sakınmıştı.

—Yemeğini ben yedireceğim.

— Seni yoracağım Emine. Ama bana çok iyi gelecek yakınlığın, ilgin.

Kaşığın uzatıldığı ağızdaki gül yaprağı bükülüşünü görmek Emine'yi beğeniyle acıma arasına itivermişti.

Ablası çocukça dirençsizliğiyle her yudumu alıp sonra boynunu bükerek bekliyordu. Yemek bitince:

— Hepsini yedim, şaşsınlar kalsınlar işte, demişti. Tepsiyi öteye koyalım, boyuna girip çıkmasınlar.

— Peki, Seçil.

— Enişten dörde doğru gelir. Söyle kaç saatimiz var?

— Saat birbuçuk oldu. Bugün belki de gecikir eniştem. Ben konuştuğumda yanında İstanbul'dan gelen Museviler vardı.

— Yılbaşında İsviçre'ye gidilecek ya. Yok yine de gelecek göreceksiniz enişten. Bu kadar çok üzüleceğini bilmiyordum onun.

— Sana âşık değil mi kocan Seçil? Seni seçmesi bu yüzden olmadı mı? Biz varlıklı insanlar değildik ki. Üstelik sevdiğin, özendiğin her şeyi kocan senin önüne cömertçe sermedi mi? Demek ki seviyor.

— A... sahi sen de mi böyle düşünüyorsun?

— Ben sizin olaylarınıza, kurallarınıza uygun bir mantıkla bakmaya çalışıyorum. Ben böyle bir durumda ne yapardım, ne düşünürdüm. Anlatmaya davransam bu seni de, beni de yorar abla. Şu durumda gerekmeyen kırgınlıklar doğurur. Çok başka yerlerdeyim artık. Şımarıklık etmeyecek kadar, aklımın erdiği kadar kararlı olmaktan yanayım. Hani seni konuşacaktık. Senin eski dünyanı nasıl kurabileceksek onu hemen yeniden kurmaya bakalım. Çünkü bizim valide de benden böylesi bir destek bekliyor. Hem çocuklar da seni arıyorlar evde abla. Sana da bir abla, bir Seçil demekten şaşkına döndüm.

— Benimle her şeyi konuş n'olur hastayım diye korkma, sakınma.

— Yararı olmaz ki. Bunu gerçekten yapmak da istemiyorum. Geç kaldık. Seninle birlikte sürdüreceğin yolun kolayını aramak istiyorum. Beni konuşmayalım. Benim konuşacak şeylerim başka abla. Çok mu bildiğimden? Değil, değil. Gerçeğin son durumunu aramak der Haydar bana. Gerçeğin son durumu dondurulup da olduğunca kalmıyor ki işte. Konuyu açmaya kalksak o kadar genişler ki iş. Soyumuzun sopumuzun günahını vebalini didiklemeye değin vardırırız ucunu. –Emine gülüyordu.– Çok karmaşık bir durum çıkar, üstelik sana da bir yararı olmaz.

— Peki sen de genç bir kızsın. Beni anlamaktan çok bir erkek gibi olmaya heves ediyorsun desem?

— Eh... bak en iyi sözü ettin, "bir erkek gibi" lafının alaylı yükünü çocukluğumuzdan beri biliriz. Bir kadın gibi olmak, bir erkek gibi olmak... bunlar iki cinsin sınırlarına çekilmiş çok kurnazca düzemler Seçil. Cinsel sapkınlıkları kastetmiyorum. O çeşit yozlaşmalar, hastalıklar, klinik olaylar değil açıklamaya çalıştığım. Kadını sindirip kolay yönetilir kılmanın binlerce yasalarından çıkmadır, "erkek gibi kadın" sözü. Çok çok kadınsı olmak gibi ne idüğü belirsiz pohpohlayıcı bir etikete özendirmektir. Erkeği ise duyarlığındaki olabilir insanca inceliklerden çekindirip, ezici yönetici vasfını geliştirmek için de "kadın gibiliğin" aşağılayıcı umacısını dikmek yasasıdır karşısına. Bunlar kökleşmiş yaşama hileleridir. Kadınları ürkütmenin, çocukça kalmasına çalışılmış bilinçlerini sarsmanın, onları kendilerine çirkin, beğenilmez saydırmanın en ucuz yolunu taşır bu laf. "Erkek gibi kadın canım," deyip ezivermek, cinsiyetini yaralayıp yetersizleştirmek kurnazlığıdır bu. Yok Seçil. Özgür ve sorumlu insan bilincini edinmenin yollarını araştırmak zorundayız biz. Yüzyıllık yalanların, yalnızlıkların sahicilik gibi sunulduğu ilişkiler dizisinden gelip çıktık. Biz halkımızın yeteneksiz bir sürü olduğu kavramıyla okutulup zenginleştirilmeye çalışıldık. Nasıl bir ön hazırlık bu bilir misin? Aydın geçinenin kendine dev aynasında bakmasıdır. Bunları yıkarken, yahut yıkmak isterken başkalığımız da ürkütücü oluyor elbette. Ben de kadınım, üstelik gittikçe de bundan gocunmuyorum.

Seçil'in yanaklarındaki uçukluğun terleyip kızararak örtülmesi Emine'yi susturmuştu.

Konuşma isteğinin saatlerdir kıstırılıp kalma duygusuyla coşan hızı kesilivermişti.

Ablasına uzandı, alnına inen sarı perçemleri sıvazladı yukarı.

Ona değmek eski bildik yaşlılık olgunluk duygusunu geri getirdi Emine'ye, oturdu yerine.

— Konuş, dedi Seçil. Seni dinlemek, nasıl diyeyim, içimi kabartıyor. Acı duymuyor değilim ama değişik bir şey bu. Bana burdan çıkınca ilk gençliğime dönecekmişim sanısını veriyorsun. Akaretler'deki evin o tuhaf eski eşyalarla, saksı sehpalarıyla döşeli odasına bırakacaklarmış sanıyorum beni. Yeniden öğrenci oluvereceğimi sanıyorum. Oysa anneannemiz öleli onca yıl geçti. Yine de zamanı karıştırıyorum. O taşlığı, merdivenleri kaplayan tüyü dökük halıları, kedileri, anneannemin kıyıp atamadığı boş çay kutularından yağ tenekelerine kadar ne idüğü belirsiz şeyleri biriktirdiği tıkışmış mutfağı, kileri, şekerleşmiş reçelleri bana verip "Ye canım sen gençsin," demelerini nasıl capcanlı duyuyorum bilsen. Burdan çıkıp Akaretler'deki eve gideceğime inanıyorum, orayı özledim. Sonra senden, Erzurum'dan mektup alacağımı, sonra da yastıklara başımı gömüp ağlayacağımı biliyorum. Anneannemin ölmesi kötü oldu. Onun şaşkınlığını, saksılarının altındaki tabaklara su doldururken titreyen yaşlı kuru mavi damarları, çubuk çubuk çizili bileklerini göreceğim diyorum. Çarpıntısını yatıştırmak için Lokman Cemal içerken ettiği uzun fısıltılı duaları duymak ne garipti. O sevgili ihtiyarcık bana hep kötülüklerden korunduğum, sakınıldığım duygusunu verirdi. Oysa annemizin bizleri koruması, nasıl söyleyeyim, ürkütücüydü değil mi?

— Bilmem.

Akaretler'deki evin önünde duran cenaze arabasını görür gibi oluyor Emine.

Tabutun başucundaki namaz örtüsü güzel bir Bursa ipeği. Dört yanı el ayası eni kadar iğne oyasıyla süslü.

Anneannesinin giriş kapısının önüne dizdiği terlikler çevreye saçılmıştı.

Kimse o gün ayakkabı çıkarmayı düşünmüyordu.

Evin güneş almaz, loş yanlarında ıssız, küflü boşluklar bu telaşlı giriş çıkışın arasızlığına karşın yine de değişmemişlerdi. Tekir, Sarman, Nazlı onca insandan ürküp önce merdiven altına sinip beklemişler, sonra tüyleri diken diken sokağa fırlayıp bir daha geri dönmemişlerdi.

Gazetelerdeki büyük ölüm ilanlarının dedelerinin adamakıllı önemli bir subay olduğunu belirtmeye çalışan uzun anlatımını yeniden anımsamaya çalışıyordu.

Annelerinin, teyzelerinin başsağlığı kabul ederkenki elde hazır o mendillerini, kırpışan gözlerini, uçları inmiş dudak çizgilerini görür gibiydi.

Ne güzel, düzgün ütülenmiş ak patiska mendillerdi onlar.

— Sen çok tanıyamadın anneannemizi. Başka türlü bir kadındı. İşte oraya gitmeyi istiyorum.

— Eh bir oyun bu Seçil. Belki sorumsuzluğu aramak oluyor. Burdaysa koca ve çocuklar, varlıklı da olsa bir yaşamayı düzenlemek.

— Sana anlatacağım o geceyi. Niçinini anlattıkça belki sen anlarsın. Bu işe iki kez giriştim ben, biliyorsun. Bir Ertegün içindi. Kör olayım ki içim parçalanıyordu onu görmedikçe. Sen anlayamazsın, öylesine âşık olduğunu sanmıyorum. Yüreğim ağzımdaydı. Duyarlığımdan kendim bile ürküyor, sakınıyordum. Ne sevgiydi ah o öyle, neydi... Seçil Erzurum'daki "Kör olayım ki" yinelemesine dönmüştü...

Emine dinen yağmurun duyulmaz sesini duymak isterce bakınıyor, Haydar'ın anca ellerinden tutabildiği Haydar'ın "o da bir durum gerektirmişse" geçen sıcaklığı damarlarına taşıyor, yüzünü arıyor, dostluk dolu, durgun, güvenli gözlerini arıyor.

— Bu trençkotu nerden buldun Haydar, diyor, amma aldatıcı bir şey. Körükler mörükler oysa tiril tiril, üşüyorsundur. İçim titriyor seni üşür düşündükçe.

— Ablam benim, diyor Haydar. Çok büyüttün işi. Ben Kars'ın soğuğuna alışmışım. Sizin İstanbul'unuzun en büyük soğuğu bana bahar havası. Ayaklarım sağlam, daha ötesini düşünmek gereksiz.

— Epeydir Birgitta'ya bakışını sevmiyordum onun.

Emine birden çantasını karıştırmaya girişiyor.

Seçil'i görmemeli.

Ertegün üsteğmenin hüzünlü ağzını, kar kümelerine batarken olduğundan daha geniş görünen yapısını anmaya çalışıyor. Şimdilerde hangi rütbelere yükseldiğini, içkisini ne denli artırdığını, duygularını ne yönde kabalaştırdığını, aldırmazlığın boşalttığı beyninin güzel alımlı erkek yüzünü nasıl anlamsızlaştırdığını düşünüyor.

— Olmuş bitmiş bir olay bu abla. Hem konuşup bir karara mı varacaksın? Anlatacakların seni yeniden üzecek. Oysa tansiyonun daha anca bugün yoluna girmiş.

— Kararlar almayacağım. Ben sana baştan açıkça korkağım, dedim. Kadınlığımın tadını varlıklı olursam çıkarabilir, yaşayabilirim sandım. Yanılma burda başladı. Kendimden sıkılıyorum bir yıl var ki. Çocuklarım güzel oyuncaklar gibi. Birgitta geldiğinde enişteye "Dişiliğinin kokusu var bu kızın," demiştim. Bunu söylerken de ürkmedim. Öf... düşünmeyi bile unutmuşum. Yalnız buğulu bir şeyler duyuyorum; sıkıntı ya da sevinç gibi. Buruntu sanki boynuma ulaşıyor, içimi sarsıyor. Mutsuzluk kuşku yok budur. Kör olayım ki kendimi bilmeden saatlerce aynanın önünde oturup kendime bakıyorum. Kendime gelince güzelliğimle gururlanıp seviniyorum. Son aylarda iyice değiştim. Seyrettiğim ben, başka yabancı biri oluyor sanki. Vücudumdan, yüreğimden özsuyum boşalıp beni ıssız, tek başıma koyveriyor. Aynadakine "ee... e..." diyorum. "Bugün ne var, kimleri hayran edeceksin?" Leylim nine ne derdi bize?

— Nerden çıkardın o adı abla, çok geriye gidiyorsun. Unutmalıydın oraları. Yorgunluk bütün bunlar. Dinlenince bitecek.

— Ne demişti Leylim nine? Derdi çeken, ağuyu içen bilir.

Emine üşüyor.

Bu kadarına hazır değil.

Bu olağanüstü kukla güzelin böylesine sahicileşmeye yönelmesi o çocukça yemine dönüvermesi "Kör olayım ki" davranışlarını güçleştirecek.

Saat kayışını çeviriyor.

— Evet Erzurum'da çok şey öğrenmiştik, diyor Emine. Şimdi son yıllarda daha da değer kazandı onlar. Gördüklerimiz yani. Erzurum. Leylim nine, Kiraz, onları anlamak.

— Onları anlamak o kadar kolay mı?

— Elbette değil Seçil. Bir karara, bir sonuca varmayacaksak geçmişi konuşmayalım derim.

Seçil yine ilk gençliğindeki zeki, pırıltılı kız olup çıkıyor. Dudakları yer yer kurumaya yüz tutmuş.

— Anlatmalıyım. Dinlemelisin. O gece davetten dönmüştük, adamakıllı eğlenmiştim, içkiliydim. Hemen sızdım. Neden sonra uyandım. Yanımda yoktu. Ne garip, onun Birgitta'nın yanında olduğunu hemen anladım. Kocamı kıskanmayı bilsen öylesine istiyordum ki. Hiçbir kıpırtı yoktu içimde. Başka erkekleri de düşündüm. Sanki adamlar kartondan yapılmışlardı. Ben de onların arasında etten, kandan arınmış, sessiz kurgulanmış bir taşbebek gibi geziyordum. Onları birlikte görürsem duygularım belki dirilir dedim. Ne de olsa kocamdır. Ayaklarımın ucuna basarak Birgitta'nın odasına yürüdüm. Hani hatırlar mısın senle bir ara Değirmenimden Mektuplar'ı okumuştuk? Ben, daha önce, sen daha sonra. Bizim evdeki birkaç kitaptan biriydi o. Nerden nereye deme. Her yanım didik didik, toparlayıp düzenleyemiyorum kafamı. Akıllı ortanca, ablanı hoş gör, seni günlerce günlerce bekledi.

Emine yüreğini sıkan acımayı görmezlikten gelemeyeceğini kesinlikle anlamıştı.

Ablası yaşamanın dışına ne zaman düştüğünü el yordamıyla da

olsa araştırıyordu. "Değirmenimden Mektuplar" kitabının sararmış sayfaları arasındaki kurutulmuş yaprakları düşündü.

Birlikte ne çok sevmişlerdi o kitabı.

Şimdiyse düşünürken geriye pek az şey kaldığını anlıyordu okuduklarından. Belki bir hasat, ağaçlar ya da pınarlardı anılardan yansıyanlar. Onlar da bir eski zaman fotoğrafının silinmeye yüz tutmuş uçuk kalıntıları gibiydi. Tek çarpıcılık, fotoğraf kâğıdının güneş ışıklarını yitirmemesiydi.

— Evet hepimiz okumuşuzdur o kitabı. Bizim elektrogitarlı Kubilay bile.

Emine toparlanmasına yardımcı olur umuduyla hafif alaycılığına kaymıştı.

— Kubilay da telgraf çekmiş bana Emine.

— E... e... e...

— Annem işte, sınavlarını bırakıp gelmeye kalktı da Kubilay ben engel oldum dedi.

— Evet. Kubilay'ımızın binlerce rahatlığına öğretmen annemiz bilgileriyle kanat gerer.

— Bana bardağı uzatır mısın? İlk kez sayende suyun tadını alıyorum. "Değirmenimden Mektuplar"dan bir bölümü yaşıyordum sanki yatak odamda. Karanlığın içindeyim. Açacağın kapının ardından ilkyaz tarlaları, ovaları, kırları uzayacak; ben de küçük genç kız Seçil olacaktım. Kocam ve Birgitta ne etsem yok oluyorlardı. Deliriyor muyum diye düşündüm. İzmir'deyim. Yok, bir oyundu bu, biliyordum. Tüller, ipek çarşaflar, duvarları kaplayan giyim dolapları, Chanel Beş'lerden, ipek milyon düğümlü İsfahan halılardan kurulu yatak odamdaydım. O karanlığa kapımı açtığımda göreceğime inandığım katran karası bir deliğin ucundaki güneşle denizin sarı bir top gibi ışıdığı noktaya varayım diyordum. Karanlıkta kocaman karyolamda oturup üstelik gözlerimi de sıkıca yumdum. Daha kara, daha kara olsundu her yan. Işık birden çıngıl çıngıl patlayacaktı. Emine, kör olayım ki yaşamaktı tutmaya çalıştığım. Boğazımda hıçkırıklar birikiyordu. Sevincimden ağlayacaktım. Kocam mürebbiyenin yanındaydı, biliyordum. Emine anlatamıyorum ki, ama duyuyorum. Farkındayım, söylediklerim

yetmiyor. Denizi duydum desem inan. Ağır ağır göğüs geçirip kabarıyor sonra iniyordu deniz. Hemen oralarda birini tutmak, sevmek, sarılmak istedim. Bilmediğim, görmediğim bir adamı. Ama kadın gibi değil kardeş gibi yahut daha farklı. Susturma beni, dinle. Tam deşilmişken sonuna gidelim. Alışılmadık bir saatte uyanmıştım, kurgum bitmişti, yenisini kurmaya kimse el atmadan kanlanan, canlanan gövdem bölünüp bölünüp saçılıp fırlıyordu dört yöne. Ne biçim şeyler değil mi? İşte öyle oluyordum. Sonra kalktım. İstediğim arınmışlığı bulmak için yürüdüm. Oda kapımı yavaşça açtım. Bilirsin kapılarımız hiç ses yapmaz. Sonra yumuşacık geçtim arayı. O kapıyı da açtım kırmızı gece lambasının altında kocamla Birgitta çift sırtlı tek insan olma durumundaydılar. Birgitta'nın kalçalarının yaygın sarışınlığı kızıl ışıkta eriyor, dalgalanıyordu. Gülünç bir töreni izlerce kıpırtısız bekledim. Sanırım yüreğim de pek çarpmadı. Odamda düşünürken daha sahici saydığım şeyler, gördüklerime bakarken bana çok uydurma geldi. Sevişme buydu demek. Gülünçtü bence. Gülünç diyorsam inan gülünçtü. Kocam benimle nasılsa onla da tıpkı öyleydi. Aynı sesleri çıkarıyordu. Kalçalarının oynayışı hızlandıkça Brigitta'nın gözleri aralanıp göz akları görünüyordu. Bu istekli uğraşıya benim de aynı erkekle defalarca katıldığım geceler geliverdi aklıma. Birgitta'yla karıştım, o oldum birden. Kendimi öylesine çirkin, zavallı buldum ki kurulu düzenin, çocukların, annemin, babamın, bu düzeni toplumda saygılı kılan her şeyin niye böyle de başka türlü olmadığını düşünmeye çalıştım. Yok, istediğim sonucu bulamadım. Çekilip odama gitmeye, bu erkekle kadını birbirlerinin tadını çıkarma sarhoşluğunda rahat bırakmaya karar verdiğimde, Birgitta, duruşunu başka bir hıza geçmek için değişirken gözlerini açtı. Beni orda gördü. Öyle garip bir bakışmaydı ki bizimki, şimdi bile ordaymışça tam tamına görüyorum gözlerimizi. Ardımızda televizyon alıcısının masası, Birgitta'nın yerlere saçılmış iç çamaşırları vardı. Bakışlarımız aramızdaki uzaklığı yok etmiş, burun buruna gibi yakınlaştırmıştı bizi. Erkek durumdan habersiz soluk soluğaydı hâlâ. Ben bir süre daha kıpırtısız bekleyip sonra kapıyı örttüm. Brigitta düş sanmış olamaz beni. Bakışındaki o tepkisiz şaşkınlık düş sanan birininki gibi değildi. Odama döndüm, yastığı-

mı el yordamıyla düzelttim. Kat kat tüllerin, ipek brokar perdelerin kıyısından dışarıya baktım, ıssızlık bozulmamıştı daha. Bol yıldızlı bir geceydi. Epeydir uyku ilacı alıyordum, uyumama yetecek kadarını alıp yarınki işleri düşünerek dalıp gitmeyi denedim. Öylesine her zamanki gibiydim ki bu birden beni irkiltti. Korktum. Çok korktum kendimden Emine. Nasıl anlatayım bilemiyorum. Her yanım çözüldü, yorgun düştüm, yaşlanıverdim. Neydi bana olanlar? Kocamın başka bir kadınla çiftleşmesindeki gülünçlük, yaşamımızın da bütünüyle gülünçleşmesi gibi geldi bana. Sonra evlilikleri, annemden babamdan bu yana bildiklerimi düşünmeye çalıştım. Epeydir okumuyorum, biliyorsun. Moda olduğundan sözü edilmezse ayıp kaçacak kitaplara bakıyorum yalnız: Konuşmaya giriştiğimde anlatma gücüm duyduklarımı sınırlar oldu. O zaman duygularımdaki kolaylık kilitlenip anlatmada beni zora sokmuyordu. O gece sarsılanların içimdeki kargaşası, söz bulma gücümü zorladı benim. Hayvansı bir çırpınma, arama, karabasan içindeydim sanki. Üstümden kabuk kabuk kalkan katlar beni eski kendimle çırılçıplak başbaşa bırakmıştı. Buna hazır değildim ki. Akaretler'de unuttuğum için kanıyor, can evimden bir şeyler parça parça sökülüyordu. Kendimi öldürmeye kalktığımda artık bitecek, oh diyordum. Acılara karşı acemilikle direnemezdim, anla beni. Oysa her şeyin değiştiğini bir anda görüp anlam veremeyişimden korkup yorulmuştum. Kendimi yok etmek, yorgunluktan kaçmak, artık gülünç bulduğum şeylerle dolu her günkü gibi bir sabahın başlamasına son vermek için ilaçları avuçlayıp aldım. Yatıp uyudum. Uyanmamak kör olayım ki sandığın kadar korkunç değil. Emine ölüm denilen buysa eğer... ne var ki yaşamak çok daha zor. Yine de sana kendimi istediğimce anlatamadım. Acı duymak değildi kaçma nedenim. Hiç duymayışın ürküntüsüydü elimi kolumu bağlayan. Nasıl söylesem...

— Biliyorum. İnan ki çok iyi anlattın. Biliyorum.

— Neyi anlattım Emine? O bölük pörçük konuşma neyi açıklayabildi sana? Öğreneyim nedir bütün bu yaptıklarım?

— Yaşama hızına ara verdin diyelim, doktor bey gibi. Seni sana anladığımca anlatamam. Hem yararı yok. Kocana gelince, ondan boşanmayı düşünmüyor musun?

Seçil başını çevirip pencereyi görmeye çalışmıştı.

Birden çıkıveren ikindi güneşinin puslu aydınlığı doluyordu içeri.

Emine Seçil'in ölümü seçmesinin ağır, kıyıcı anlamından sıyrılıp gevşiyor, ölüm sanki bir rastlantı niteliğine bürünüyordu.

Seçil'in yavaşça yatağın içine kaydığını görüp sıkıntılı, isteksiz doğruldu:

— Yardım edeyim Seçil yatacaksan. İyice yerleş, sırtın ağrımasın.

— Boşanma işini sordun. İsterdim uygun bir şey söylemek ya, cevabım yok. Kocamdan boşanmam için ona karşı öfke, kıskançlık gibi bir şeyler duymalıyım. Ufacık bir gücenme kırılma bile duymuyorum. Tam boşaltıldım. Yarın ya da öbür gün yüzlerce rahatlığın hazırladığı eve döneceğimden kuşkum yok. Çevreye yayılmasına da engel olmuşlardır olayın. Bu işimi daha kolaylaştırıyor. Doğru yapmışlar. Ben korkağım, işte o kadar. Ara sıra düşününce işte hiç iyi olmuyor. Yok benim yaşadığım çevrenin insanları salt kendilerini ve onlara benzeyenleri savunurlar. Ben de artık onlardanım. Kocamdan ayrılıp ne yapabilirim sanıyorsun. Duygusuzca bağlı olduğum bu adamı niye bırakayım. Ne iş yaparım, hangi havaya girebilirim. Bu kez daha kesinlikle biliyorum. Yaşamayı, sokaklarda, alanlarda, insanların her türlüsünün görülebileceği yerlerde yaşamayı artık bilmiyorum. Battaniyeden bozma paltoları giyenler iki durumdan birini seçiyorlar sanırım. Geziye gideceğiz. İsviçre'nin tertemiz sokaklarında, uygar insanların arasında, eski bakımlı binaların soylu sessizliğinde yürüyüp mağazalarını gezeceğim. Oyalanacağım, dalgınlaşacağım, tembelleşeceğim. Mutluluk ne Emine? Söylesene bana.

— Anlatmaya çalışayım kendimce Seçil. Çünkü mutluluk soyut bir şey değil. Senin için çizilen yolda ara sıra tökezlemen olağan. Tam bulduğun yerin insanı oluyorsun gittikçe. Eski birikimlerin arada başatınca bunalıma dönüşüyor. Hiç düşünme. Dünyada birkaç milyonun elinde hâlâ ayrıcalıklar var. Sen mutluluğu sordun, ben de sana uygununu anlatamadım değil mi? Boş ver. Aramızda iletişim bundan çok kurulamıyor. Bundan sonra da hiç kurulamaz.

— Beni sevmiyorsun, oysa çaresiz anlarımda sen, Erzurum, karlar, Ertegün, kör olayım ki onun aşkı, yüreğimin canlılığı, onun beni

ilk öpüşü, o öpüşün asla silinmeyen çocuk kafamdaki eşsiz izi, anne-annem...

Kapının açıldığını işittiklerinde aralarındaki konuşma konudan kaymış kopuk kopuk sürüyordu.

Eniştesiydi gelen.

Törensel bir davranışa bürünmüştü.

Seçil kayıverip uzanmıştı yatağa, yüzünü kaçırmak isterce yan döndürmüştü.

Emine bu tutumun ne anlamı içerdiğini anlayamamıştı.

Odadan kesinlikle uzaklaşmak isteğiyle dolmuş, olayların dindiğini, kısa zamanda İstanbul'a dönmenin yollarını araması gerektiğini geçirmişti aklından. Gerçi boykot sürüyordu. Tartışmalarda, çatışmalarda tutucuların gücünün ağır bastığı hukuk fakültesiyle öteki fakülteler öğrencileri arasındaki ayrımın açıkça ortaya konmasından ötürü girişimler sertleşmişti. Bazı hukuklu öğrencilerin ilericilere katılma isteklerini engellemeye çalışarak bunu dayak atmaya dek götüren delikanlıları düşünmeye başlamıştı.

Burda işi yoktu Emine'nin.

Seçil'in her yıl Emine'den daha da uzaklaşması, dağılan varlığı anca bu son olayla yenilenmiş, pekişmiş, Emine'yi birden giriverdiği acılı etkilerle bağlamıştı.

Şimdiyse iki kardeşin son ve gerçek yakınlaşması olan o güne eniştesi ve bakışları gelip giriyorlardı.

Büyü geçmişti.

Eniştesi şaşmaz ölçülüğüyle Emine'nin elini her zamankinden uzunca tutarak sıkmıştı.

Eniştesinin dikdörtgen saydam bir kutuda taşıdığı orkidelerin bükümlerine, mordan cam mavisine uzanan soğuk renklerine, fışkırmış tüylü duyargaçlarına baktığında bir etobur yaratık görüyormuşça tiksinmişti.

Orkidelerin gösterişli kutusunu porselen gece lambasının yanına koymuştu eniştesi.

Değer değmez kırılabilir bir nesneye gösterilmesi gereken abartılmış özeniyle Seçil'e eğilmişti.

Karısının sık sık kırptığı gözlerini görmezlikten gelerek alnını öpmüştü.

Düzgün erkek ensesinin yumuşak ak gömlek yakasından taşan gürbüz ölçülü görünüşüne, yüzünün uyumlu dış çizgilerine karşın adamın yakışıklılığını eksiltenin ne olduğunu araştırmıştı Emine. Bu, matematiksel denebilecek soğuk ölçülüğün yaşamasızlığındandı kuşkusuz.

— Epeydir berabermişsiniz Seçil'le.

— Evet.

— Seni çok istiyordu Emine. Bak nasıl da açılmış, toparlanmış görür görmez. Teşekkür ederiz geldiğin için, çok teşekkür ederiz.

Eniştesi nelerin konuşulduğunu araştırıyordu bakışlarıyla.

Karısı baldızına hangi coşkularına yenik düşüp neler anlatmıştı bilmeye çabalıyordu.

Kişiliğini başkalarına sunarken istemeyeceği yakınlıkların kurulmasını kolayca engelleyen davranışlara sahip eniştesi saklılığına karısı aracılığıyla baldızının ne denli el attığına bakıyordu.

Emine sıkıntıyla ilgisizlik karışımı bir devinmeden sonra:

— *Annemi bir bulayım, deyip kalkmıştı.*

Annesi, ilk konuşmaya çıktıklarındaki yerdeydi. Yüzü toparlanmış, saçları dışa doğru kabartılmış, düzgün aralıklarla dağıtılmıştı.

Ortanca kızına o yeni edindiği, duruma uygun saydığı alçakgönüllükle kalkıp yönelmiş;

— Neler konuştunuz kim bilir, değil mi?.. demişti... Seni nasıl bekliyordu ah bilsen Seçil kızım...

— Hiç... biraz şurdan, biraz burdan, biraz eskilerden.

— Hangi eskilerden?

— Ne olabilir ki anne? Sizin de bildiklerinizden, çocukluğumuzdan. Şimdi enişte bey geldi, beraberler. Artık sanıyorum bizimki bir daha böyle bir şeye girişmez.

— Kocasını bağışlamış mı?

— Öfkeli değil ki kocasına. Sanırım pek bir şey görmüş de sayılmaz.

— Ben de aynı şeyi söyledim eniştene. İnanmak istemedi adam. Sonra da "Zaten ne görmüş olabilir?" dedi.

— Desene enişte iyice ipin ucunu kaçırmış başta. Bocalamış. Siz üzülmeyin. Şimdi adam adamakıllı desteğe almış kendini.

"Adam" sözcüğünü öyle bir anlama bulayıp söylüyor ki annesi kıpırdamaya başlıyor:

— Emine enişten seni sever de, sayar da biliyorsun. Onca işe burnunu soktun da hoşgörüyle karşılıyor o. "Gençtir," diyor, düşün bize karşı daima savunuyor seni. Ablansa her gelişinde seni koyacak yer bulamaz. Hele bir defasında arkadaşınla da gelmişsin ben görmedim, yani biraz değer falan bilsen diyorum.

— Hangi arkadaşımmış o? Size bile sözünü etmeyi unutmamışlar.

— Siz erkeklerle de arkadaşlık ediyorsunuz ya. Edilmez falan demiyorum. Sizinki daha ileri gidilip, kızlarıymış gibi pek içli dışlı olunuyor.

— Ya sizin yok muydu? O ülkücü dönemlerinizde... Erkek arkadaşlarınızı kızlardan ayırıyor muydunuz? Hani siz bizim örnek alacağımız cumhuriyetin ilk kuşaklarıydınız.

— Burası yeri mi çocuğum? Ah Emine ah, biz hep senin iyiliğini isteriz. O erkek arkadaşından falan kötü söz etmediler enişten ablan.

— A... bakın bu fena işte. Beğenmişlerse inanın üzülürüm. Arkadaşım pek üzülmez gerçi, bazı şeylerden kesinlikle uzaktadır. Yapacağıyla edeceğiyle doludur, Haydar.

Seçil ablası çaya kalmaları için diretip oturtmayı da başardıktan sonra, Haydar çevresine bakınmaya başlamıştı.

— Resimden hoşlanıyorsunuz, diyor Seçil'e. Ne iyi, Emine sanatları toptan reddedecek nerdeyse. Ben bu devrimcilik işinin bize kalıt burjuva sanatlarını sevip sevmemeyle olan ilgisini hiç anlamıyorum. Burjuvazi kendi çağında çok büyük bir devrimi başarmıştır.

Seçil yüzü kaygılı, kendini beğendirme isteğiyle yüklü, geldiklerinden beri alabildiğine yalınlaşan bir tutum içinde.

Emine'yle Haydar'ı karşılarken makyajlı değil miydi? Gerçi o usta işi boyanması hiç de bayağılık taşımazdı ya. Yine de dudaklarını, toz toz yalımlanan saydam gözkapaklarını ne ara temizlemişti?

Haydar bardağını maun masayı çevreleyen çeliğe çarpıyor koyarken.

Bulundukları yerin görkemli eşyalarını, görende şaşkınlık yaratan usta işi yapılmışlığını, her yanın hayranlık yaratsın diye düşünüp düzenlenmişliğini bağışlayan gözlerle izliyor Haydar.

Bu, Haydar'dır. Hoşgörüsünün önemsemezlikle hangi çizgide yer değiştirdiğini dışlaştırmayan Haydar.

"Emine onlar senin parçalarındır, didişip durma. Senin çocukluğunu belirleyen ögelerdir. Annenin sınıf değiştirmesiyle Seçil'inki apayrı uçlarda. Öfkelenip karıştırma ikisini. Seçil arasız dağılıp toparlanmada. Sanırım sonunda mutlu olmaktan çok oyalanmayla yetinecek. Annense bilinçli ve hırslı. Ayrımın dehşetini görüyor musun?" diyen de yine yanındaki Haydar'dır.

— Emine birçok şeyi reddediyorsa, diyor Seçil, onların yerine koyacağı değerleri aradığındandır. Devrim işi dediniz de Haydar...

Ablasına şaşıyor Emine.

Ortanca kardeşini nasıl akılcı bir savunmada.

Ellerini dizlerinde kilitliyor.

Seçil, Emine ve Haydar'ın biraz daha kalmaya "evet" dediklerinden beri onlara adamakıllı yaltaklanıyor.

Yere oturmuş. Pantolonunun yumuşak kıvrımları küçük ayaklarında birikiyor.

Sahici bir gülüş alıyor Seçil'in yüzünü.

O aynalarda talim ettiği yanak çukurlarını belirtmeden öteye varmayan gülüş değil bu.

Onunla konuşan genç erkeğe duyduğu güveni, beğenişi açıklayıveren dostça gevşekliğe kapıp koyveriyor kendini.

— Bu devrimcilik, inanın, diyor Haydar –sesi olgun, okşayıcı– burada konuşulur bir iş değildir. Size konuklandık, hatır alıp hatır verdik, kırılmayın sakın sözlerime, siz Emine canın çocukluğundan eşsiz bir anısınız bana da.

Seçil'in yüzü kararıveriyor. Gözleri kaçıyor ötelere. Emine tedirgin:

— Biz kalksaydık, diyor Haydar'a, geç oldu.

— Ben, diyor Seçil. Peki başka bir şey sorabilir miyim? Bir zamanlar adamakıllı iyi resim yapabiliyordum, üstelik öyle hemen sanacağınız gibi fotoğrafsı, parlak resimler değildi bunlar. Sert, arayan bir şeyler olurdu hepsinde. Bir daha da dönemedim resme. Üstelik anladığımı da söylerler. Niye sordum peki ben şimdi bunu?

Haydar ilk kez acıyışını örtemediği bir bakışla yöneliyor Seçil'e, sonra caymış gibi bir an duruyor, yeniden konuşuyor:

— Resmi anlatım aracı olmaktan çok belli ki oyalanmadır, diye seçemediniz. Demek gerçekten sevginiz, bağlılığınız varmış resme. Böylesi daha iyi, inanın ya bir de o tutkunuzu avuntudur deyip sürdürseydiniz, o iyice beter bir şey olurdu. Yok, Seçil çok iyi etmişsiniz bırakmakla.

— Hı... evet diyor Emine. Seçil'ciğim işlerimizi bu gece bitirmemiz gerek bizim. Seçimler için İzmirli birkaç arkadaşımızı görmeye geldik. Öğrenci birliği seçimleri var da. Sömestri burda evlerinde geçirir onlar.

Emine elini Seçil'in omzuna uzatıyor, dokunmadan indiriyor. Seçil onlara bakmıyor hiç.

— Güzel çaylar içtik, diyor Haydar. Bizim oralıların bile alkış tutacağı has çaylardı.

Kalktıklarında hizmet edenlerden hiçbirini ortada görmemişlerdi.

Seçil, demek, neler düşünmüştü kendini onlara beğendirebilmek için. Emine'nin yüreği burkulmuştu, öpüvermişti ablasını.

Seçil konuklarını uğurlamış, artlarından bakarken kapıya dayanmıştı. Gözlerinde epeydir Emine'nin görmediği bir durgunluk vardı.

O gün neydi Seçil'in özlediği?..

Emine bilememişti.

— O erkek arkadaşım hâlâ da arkadaşımdır anne. Başka bir şey soracak mıydınız?

— Yok Emine, sen sert bir insan oldun. Bizleri eskisi gibi sevmiyorsun. Enişten ablanı anlamaya falan çalış bari.

— Siz anne, nasıl söyliyeyim, her şeyi her zaman kendinizce düzenleyip kotarıp öyle görmeyi istiyorsunuz. Ablamla enişte min bana ihtiyaçları yok. Benim buraya gelip gitmem yanlış aslında.

— Böyle konuşma Emine, kız ölümlerden döndü.

— Bunun nedeni ben değilim ki, şifası ben olayım. Üstelik ölümü seçmesini bile bilinçlendiremiyor. Seçil yaşı ilerledikçe çocuklaşıyor, budur işte kötü olan anne. Asıl buna dikkat etmelisiniz.

— Nedir canım bu bilmece sözler? Hadi hadi gel otur. Gene laflara kapılmayalım.

Bilisiz bir söz dinleyişle oturuyor Emine, Haydar'ın adının anıldığı ilk ve son konuşmaları bu oluyor annesiyle.

Karşılıklı yatışmış görünüyorlar.

Sonraları gazetelere adı Haydar'la birlikte düşünce ağlamayla boğuşma, bağrışma arası bir tartışma geçiyor annesiyle aralarında.

— Senin kız olmadığını, senin gibilerin bunlara toptan metreslik yaptığınızı falan yazıyor gazeteler.

Emine, kanının damar duvarlarını zorladığını, annesini ağzı köpürmüş bir düşmanı gibi gördüğünü o günden sonra bile belleğinden silip atamıyor. Değişimin, aralarındaki boy atan ezme tutkusunun temelden boşaldığı an o.

— Halt etmiş köpekler. Kız olup olmamak ha... Aşağılık insanlar. Biz sandıklardan, onların görüp de kuş beyinlerinin eremeyeceğinden çok daha ciddiyiz. İğrendiğimiz, değiştirmeyi amaçladığımız kokuşmuş bir ahlak anlayışına aynısını yaşayarak mı karşı koyacaktık! Pöh... güldürmeyin insanı şu çok bilmiş aracı kadın halinizle.

Annesinin gözleri evlerinden olabildiğince fırlıyor.

Alıp atmaya davrandığı şeyi göremiyor Emine.

Annesinin elindeki Emine'nin orta sondayken kazandığı sınıf birinciliği armağanlarından biri, sırtında cephane taşıyan Anadolu kadını heykelciği fırlatılan şey.

Emine'nin boynunun yanında duvara çarpıp sert bir ses çıkararak unufak paralanıyor, alçı kümeleniyor yere.

— Kendinize gelin, her şeyi kıramazsınız.

— Sus. Artık seni yoluna koymalıyım. Geç bile kaldım. Annenle konuştuğunu unutma.

— Ben de kızınızım. Siz de unutmayın.

— Sus diyorum. Susmalısın.

— Neye benziyorsunuz biliyor musunuz?

— Neye? Söyle de tokatlayayım.

— Tam çıkaramıyorum ama bir gün bulacağım.

Adamlar gelene değin dış sesleri dinlemişti.

Onu buraya ite kaka soktuklarına göre durum sandığından da ürkünçtü.

Gizli saklı olmayanlar, şimdi gizlilik, ihanet havasına büründürülüyordu.

Tüm bunlar için de gerekli sayılan biçimsellikler acımasız deneniyordu.

Kentin olaylara tanıklık edenleri gördüklerini unutuveriyorlardı.

Ürkütücü bir çabukluk ve asık yüzlülük içinde gençleri toplayanları gizlice gözleyenler kapılarını sıkıca örtüp "Demek bütün bunları yapmışlar ha cık cık cık..." deyip çekiliyorlardı.

Yaşadıkları çevrede, sabaha karşı alınmaları suçlanmalarını daha çok kolaylaştırıyordu.

Alanlarda bağırmalarına, yazdıklarına, inançlarına olanak tanıyanlar bugün onları da olayları da birden karşılarında görüvermişçe ağır karanlık bir ezicilikle davranıyorlardı.

Bu, korkutmaya başlıyordu Emine'yi.

Korkuyordu, çünkü bu, Haydar'ın saptadığı büyük oyunun sahnelenmeye başladığını gösteriyordu. Onlar da oyunda kullanılacaklardı. 47 doğumlular ya da 48'liler, bilemedin 49'lular, ya da Nedim gibi 46'lılar çoğunluğunun ortalaması sayılabilecek 47'lilerden oluşan o kalabalık iş başına geçme hazırlığındakilere lazımdı.

İnandıklarını mı toplumdan saklamışlardı?

Böylesi hiç olmamıştı.

Peki sorulacaklar neydi?

Niçindi bunca sindirme tören?

Dışardan kalın bir vapur düdüğü sesi duyuldu.

Bu büyük tonajlı gemilerden olmalıydı.

Emine titrediğini seçti.

Ağlayabilirdi de.

Durumunu kavradıkça yapılacakları kestiriyordu.

Başlayacaklardı.

Oysa Haydar, ötekiler, bütün arkadaşları ne demişlerdi. "kitaplarımızı görecekler, saklayacak değiliz elbette. Kendimizi mi yadsıyacağız, niçin? Kitaplar durağan, değişmezlik niteliğine geçmiş nesnelerdir. Onlardan niçin korkuyorlar? Niçin suç öğesi sayılabilir? Bu toplума soluk alma araları niye, hangi bilinçle serpiştirilmiş."

Aydınlanmanın ikide bir tökezletilmesi, çağdaş ilkelere gösterilen bağnazca karşı çıkış yine mi başlıyordu.

Doruğa çıkarılan kayanın geri düşüşü.

"Yok," diye geçirmişti Emine içinden, "yok kızım, her zaman başlama noktası evvelkinden çok öndedir.

'Yeni Vietnam'lar' diye bağırdığımızı alanlarda herkes duydu.

Aramızda elbette polisler de vardı.

Üniversitede sayısı pek az olan sevdikleri öğretim üyelerinin de hemen seçiverdiği öğrenci polisler her şeyi izliyorlardı.

Gizli saklı değildi ki hiçbir şey.

Biz kimsenin satılığa çıkmasını, sömürülmesini istemiyorduk. Bunlar yiğit ve açık duygulardı.

Bunlar için suçlanacağımızı düşünmeyecek denli aceleye mi gelmiştik?

Gerçek insanlık yasasından yanaydık olsa olsa."

Odaya girdiklerinde öndeki iki kişiden biri Emine'yi tutmuş öteki gözlerini bağlamıştı.

Artık sakınmayan arkadakiler de yürümüşlerdi.

Ayak seslerinin çoğalmasından belliydi.

En azından dört kişi daha katılmıştı ilk ikiye.

Başta konuşmayı incelikle sürdürmeye niyet ettiği anlaşılanlardan biri:

— Sorduklarımıza açık ve doğru cevaplar ver, dedi. Yoksa biz seni zaten konuştururuz. Unutma burda ne anayasa, ne bir başka yasa işlemez.

Sıralamalar başlamıştı.

Adları soruluyordu.

Adı geçenlerin bazılarını uzaktan tanıyordu, bazılarını ise hiç duymamıştı. Kimiyle Turan Emeksiz'de yemek yerken karşılaşmış, kimiyle bir yürüyüşte yan yana olmuş, birçoğunla da boykotlarda selamlaşmış, hatır gönül almışlardı karşılıklı. Bildiklerinin çoğunluğu Anadolu'nun dört bir yöresinden kopup gelmiş burslu okuyan delikanlılar, kızlardı. Bu adamlara hiçbir şey demeyecekti. Buraya getirilişi, sorular... önce, ortalığı darmadağın eden baskınlar, aşağılamalar... O coşku, inanç dolu arkadaşları adına yeniden korkuyordu. Onların adını evetlerse, salt evet adı Ahmet, Mehmet ya da şuydu, buydu demesiyle de hazırlanmış çok büyük bir alçaklığa katılacağını anlıyordu.

— Konuşmuyor görüyorsunuz orospu, ya hiçbiri kız değildir bunların s... kaltakları, –dedi sesi yayvan birisi. – Bunu iyice germek germek çatlatmak gerek.

Adam bu "germek" sözcüğüne abanıp tükrüklü yaylamalarla yineliyordu. Sesindeki yırtılma, saldırganlık ellense tutulurcaydı.

Yüreği kuş gibiydi Emine'nin. Elleri terli, sırtı katı.

"Haydar, biz yine buluşacağız," diye düşündü. "Elbette ilk fırsatta. Birlikte yürüyüp geçeceğimiz yıllar var. Bu kız değil sözü beni incitiyor Haydar. Bizim ilk gecemizin arınmışlığını, çocukça acemiliğini, tepen coşkusunu, sular gibi taşan mutluluğunu kaç kişi yaşadı bu güzelim dünyada Haydar? Hep onları düşünüp direneceğim. Bizim duygudaşlığımızı kim yaşadı Haydar? Bunlar bana cinsellikle ilgili pis şeyler yapmaya girişecekler belli. Dayanacağım Haydar. Kara

gözlü, ezik duruşlu, sesini yükseltmeyen Haydar. Ne yana çökertip berkittiler kim bilir seni de? Bir sen benim utanmamı anladın. Çekingenliğimi dostluğa, ordan da sevdaya çevirdin. Bu adamlar Haydar, sevmemişlerdir besbelli. İşte bundan ürküyorum. 'Sen benim helalimsin,' demiştin. Helal her yerde kutsaldır Haydar. Çünkü hak edilen demektir, değil mi? Yok bunlar beni gene de incitip berelemeyi becerecekler galiba. Savunmamı pekiştirmeliyim. Vücudumu ellemelerinden çok korkuyorum. Benim vücudum gururlu bir vücuttur bilirsin sen. Kendini hiç koyvermez. Sevgisizliğe, çıkara sunulmadı. Gözlerim örtük ya, bu beni daha güçsüzleştiriyor. Onları da alabildiğine güçlendirecek. Adamlar görülmeden suç işlemenin sonsuz alçalmasına, taşmasına sığınacaklar. Haydar bize vakit bırakmadılar. Güzellikler tükenmeyip sonraya da kalsın, diyorum. Elbette kalacak."

— Adamakıllı soyun. Bacaklarını ıslatın, elektrik daha sarssın kaltağı.

"Bacaklarımı ayırmamalılar, utanmamalıyım. Utanca yenik düşüp yalvarmamalıyım. Unutmayayım insan ancak insandan utanır."

— Elektrotları sıkılayın. Sağlam bu kaltak baksanıza.

"Sağlamım ya. Kıvanıyorum size vücutça bile sağlam görünmekten. Hiç iştahsız olmadım. Yediğimi yaktım. Öyle hastalanmadım da. Üç ya da dört kez çocukluk hastalıklarına tutulmuş olabilirim. Nüveyre öğretmen bir bir sayar onları. Benim anabildiğim hastalık tektir. O da Kiraz'dan bana geçen kızamık. Erzurum'da yeni katımıza taşındığımızın haftasıydı. Hani Leylim nineyi aramaya gittiğimiz günlerden epey sonra. Eve bizi kucaklayarak taşıyıp getirenler yarı donmuş bulmuşlardı bir çeşme başında. Donmuş olamazdık bana kalırsa. Çevremizde olanları duyuyor, sanıyorum görüyorduk da."

Seçil, onlar evden çıkarken:

— Demek gidiyorsunuz çocuklar, demişti. Gecikmeyin, don bastırmasın.

— Peki, demişti Emine. Ablacım hemen döneriz.

Sokağa indiklerinde ak kış güneşi onları sarıp kamaştırmıştı.

Kiraz üstündeki başındaki kumaş yığınlarının arasından bir oyunun başlangıcındaymışça ışıldamış yüzüyle:

— Sahidir Emine can ha, ninemizi aramamız sahidir, inandım bilesin, demişti.

Emine tedirginliğini hiçleyip verdikleri kararı güçlendirme isteğiyle,

— Leylim nine benim de ninemdir, demişti. Hem gör bak onu biz bugün bulacağız Kiraz.

İkisi de karlara bata çıka, yanaklarında kış güneşinin buzlu vuruşu epeyce yürümüşlerdi.

Emine'ye okul çantası o güne değin öyle ağır gelmemişti.

Leylim nineyi hemen bulacaklarına Kiraz'ı inandırma gayreti sonucunda kendi de bu inanışa kapılmış, nineyi bulur bulmaz okula gitme isteğiyle de çantasını da yüklenmişti.

Yürümeleri boyunca umutlarına gölge düşer kaygısıyla Leylim ninenin adını hiç anmamışlardı.

Askeri birliğin konakladığı yönü bulduklarında öğleyi etmişlerdi.

Aranırken ilkten yolları şaşırmışlar, istasyonun oralara değin gitmişlerdi. Sonra dönüp dolanıp aynı yerlerden, aynı sokak başlarından bakınıp aranarak yürümüşlerdi. İçlerindeki kuşkuyu yatıştırmak için de arada topakladıkları karları duvarlara, evlerin kapılarına atmışlardı. Sonunda Emine çantasını bir elinden ötekine aktarıp konuşmuştu.

— Birine soralım istersen, Kiraz. Bu askerlerin yeri neresidir diye.

Kiraz ürküntüyle çevresini süzmüş, sanki soracakları kişi onları ters yüzü eve yollayabilirmiş gibi,

— Ya sorduğumuz bilmezse.

— Biz de yaşlı birine sorarız.

Aynı sokaktan iki kez daha geçtikten sonra başını kalın bir sargıyla sarıp sarmalamış, sakalı buzlanmaya yüz tutmuş bir adama yanaşmışlardı.

— Amca, askerlerin oturduğu, bazılarının ordan yemek, ekmek aldıkları yer neredediir?

Adam kırışıklıklarla dolu gözkapaklarını çocukları daha iyi görmek ister gibi açarak:

— Balacanlar, demişti. Ne edecektiniz orayı? Yakınınız mı var orlara giden?

— Evet, deyivermişti Kiraz. Vardır evet.

Yaşlı adam iki çocuğun arasındaki ayrımı susarak izlemiş, gidecekleri yönü çocuklara duyduğu güvensizliği belirtecek denli ince ince anlatmıştı.

Onlar adamın yanından ayrıldıklarında yabancı artlarından aynı kuşkulu, araştırıcı gözlerle durup kalmıştı. Sapağı dönerlerken Emine, üstlerinde kalan bakıştan tedirgin, dönüp araştırmış,

— Yoktu adam orda kiraz, demişti.

— Emine can bizi yüreği tutmadı kocamışm. Yeri bulacağımıza inanç getirmedi. Yakınımız vardır dedik, kulak ardı etti, inanç getirmedi elin yabanı, ne denir.

El ele tutuşup yürümüşlerdi. Aradıkları yere vardıklarında çevrelerinde yapılar seyrelmiş, sonunda silme karlarla süren bir yere gelip durmuşlardı.

Bir insan dizisi kendi aralarında, kimi çözülüp kimi sıkışarak uzayıp gidiyordu.

Ellerinde değişik boylarda kaplar tutan bu insanlar ağır ağır ilerlerken, dalgın bir sessizlik içindeydiler.

Güneşin buzullu aydınlığında değişmez, solgun renklerle yığılı vücutlarını, zorunluymuşça ikide bir dikleştirmeye çabalıyorlardı.

Karların tepeciklerle sürdüğü önlerinde uzayan telle bölünmüş alandaki sağa sola seğirten erlerden dönüp de bekleyenlere bakan kimse yoktu.

Sanki onca insan, orada, kar öbeklerinin içinde dalgalanmıyor, arasıra taşıveren, beklemekten usanmış bir ses, kesme bir cam gibi pırıltılı, keskin havada yankılanmıyordu.

Kalabalığın düzensiz düzenliliği denebilecek devinim eşliğini değiştiren olay sonunda çıkıvermişti ortaya.

Sıradakilerde apaçık bir itişme başlayınca, Emine çekinmeyle "nedir" diye birkaç adım yaklaşmıştı erlerin oraya doğru.

Karşıdan iki erin kulplarından tuttuğu ağır karavana kazanı incecik tütüyordu.

Yaklaşınca kazanı yere bırakıvermişlerdi.

Kalabalıktaki dalgalanma sanki yumuşayıp yatışmıştı bir an. Sonra içlerinden birkaçı getirilen yiyeceğe biraz daha yakın olabilme isteğiyle ilerlemeyi denedi.

En öndekiler artlarındakileri, ileriye gidilemeyeceğini yeniden öğretmek isterce geriye itekliediler, verilecek yemek artıklarını bekleyip almayı hak edebilmek için konan sınırdan ileri taşılamazdı. Bekleyenlerin dizisiyle vereceklerin yaşama alanıysa belirlenip çizilmişti. Bunu aşmamak zorunluluğunu belli ki ordakiler kesin deneyimler sonucu iyice öğrenmişlerdi. Bu yüzden hiç aşılmıyordu tel sınır. Arada sabırsızlanıp kısacık unutmalara dalmış olanları, sırasını dikkatle koruyanlar birkaç dirsek kakmasıyla, boğuntulu bir iki küfürle yatıştırırlardı.

Erler, avuçlarını hohlayıp önce gülerek birbirlerine, sonra bekleyenlere bakmışlardı.

Solukların anında buharlaştığı soğukta bekleşenlerin yanında Emine de Kiraz da duraklamışlardı.

Kollar yemek konacak yere uzanabilme tutkusuyla gerilmiş, gözler koca kazana girip çıkan kepçenin peltemsi sular süzülen dalıp çıkışma takılmıştı.

Yemek bölüştürülürken kalabalıkta tek koca soluktan, konuşmasız bir uğultudan başka duyulur, ayırıcı şey kalmamıştı. O uğultuysa sanki dev kesimli bir bütünden oluşuyordu.

Emine, artan ürküntüsünü yenmek isterce, dağların yükseltisine bakmıştı.

Yemekleri verenler de suskundu.

İki taraf için de sanki bu işin bir an önce bitirilip sona erdirilmesi gerekliydi. Durum zamanla öylesine gelişmişti ki, davranışlar yemeği bekleyenlerle verenler arasında değişmeden yineliyor gibiydi.

Kabını dolduran hızla uzaklaşıyor, ellerine tutuşturulan somun-

ları bir yanlarına koyuyorlardı; daha ilk adımlarını atarken de çoğu avuçlarıyla ya da teneke bir kaşıkla kendi payını yemeye başlıyordu.

Böylesi yabanıl bir yemek yiyişi izlemek Emine'yi irkiltmişti.

Ağızlar bir öğütme tutkusuyla hızla açılıp kapanıyor, ağzındakiler bir an önce aç mideye bir şeylerin inmesi için hemen yutuluveriyordu.

Karların aklığında boz ya da kurşun renginden oluşan bu paçavra yığınının yemek yeme çabası daha çok bir titreme, ölüm kalım arasındaki bir direnme çırpınışı, oburluğu içinde sürüyordu.

Yiyeceği biten birden durgunlaşıyor, yarı aç yarı tok geçiştireceği bugünün artık bir olanak tanımayacağını bile bile yine de öteki sırası gelip yemek alanları gözden geçiriyordu. Kendisine dönmeyecek olan kepçenin içindekileri sanki görebilirmiş gibi, kıpırtısız bakıyordu. Sonra o bekleyişi nedense yeterli bulmuşça, sarsak yürüyüşle, dönüp gidiyor, kar duvarlarının arasından yok oluyordu.

Kiraz, Emine'ye daha da yaklaşmış, ikisi de gördüklerinden derin bir şaşkınlığa, ezikliğe kapılmışlar; neyi, niçin soracaklarını sanki birden unutuvermişlerdi. O sarımsı suyla katışmış, içinde koyu, ezik parçaların dönendiği yemekten alanların arasından konuşacakları uygun birini araştırıyorlardı.

Çekinmelerini artıran, pay edilenin bir iki kepçe olmasına karşın bekleyenlerin elindeki kaplarının büyüklüğüydü. Sıradakilerin niçin böyle büyük kaplar edindiklerini anlayamamışlardı. Tencereyle bile gelmiş vardı aralarında. Oysa uzatılan yemek payı aynıydı.

Onların çocuk yüreklerine yakın duyabilecekleri doğru yanıt verebilecek birini arıyorlar, bunun kimliğini de kestiremiyorlardı.

Neden sonra sıradakilerden birkaçının kadın olduğunu çıkarıp umutlanmışlardı.

Kadınlara sormak daha kolaydı onlar için.

Kadınlardan hangisine danışmalarının yerinde olacağını kestirmeye çalışırlarken ardında durdukları bir adam dönüp onlara uzun uzun bakmıştı; sonra kime, niye söylediği anlaşılmayan konuşmasına girişmişti. Söylenenlerden Emine bir şey anlamayınca,

— Adam ne dedi Kiraz, demişti.

— Bilmem Emine can. Konuştuğu eridi. Bilip benzetemedim.

Bekleyenler dizisinden, geldiklerinden beri görmedikleri küçük bir vücut sıyrılmış, öne fırlamış, karlarda kapaklanarak koşmaya başlamıştı.

Kadınlardan biri böylesi bir uygunsuzluğu ummuşça çocuğa atılıp yakası sayılabilecek uzun kumaş parçasından yakalayıp, çocuğu çekivermişti.

Çocuğun ulaşmaya çabaladığı karavananın dağıtılma noktasından geriye savrulup yüzükoyun karlara kapaklanması hiç ilgi uyandırmamıştı çevrede.

Çocuğun bacaklarında sarılı bez dolakların kirli, ıslak, paçavralaşmış inişlerini Emine ancak o zaman görmüştü.

Küçüğün kasıklarına ulanan çuval çaput arası bezler, kim bilir ne denli uzun süredir açılıp paklanmamıştı ki, bez çuval karışımı yığın çözülemezcesine bütünleşmişti.

Küçük beden karda bir süre debelenip, batıp çıktıktan sonra kadınlardan biri başkasının yerini alamayacağı arayı hesaplayarak attığı yarım adımla oğlanın kolundan tuttu.

Çocuğun oğlan olduğunu yere düşüp de kalkmaya çabalarken başından sıyrılan örtüden anlamışlardı. Kızıl saçları kertik kertik kesiliydi.

Kadın oğlanı kaldırırken ikisi de dengelerini yitirir gibi olmuşlardı, sonra çocuk ağzı burnu karlara bulanmış doğrulmuştu yerden; düşerken kaybettiği aş kabını –eski bir yağ tenekesiydi bu– hemen aramıştı çevresinde.

Emine, Kiraz'ın kulağına eğilmiş.

— Hadi artık soralım, baksana neler oluyor, demişti.

— Kime sorsak ki?

Emine'nin okul çantasını yere bırakıp toparlanmışlardı.

Buna neden gerek duyduklarını bilmiyorlardı.

Ötekilerden, ordakilerden ayrı bir özellik taşımayan, aynı yoksulluğu aynı renklerle taşıyan adama yanaşarak kimin önce konuşacağını kestiremeden bakakalmışlardı.

— Amca buraya gelen bir ninemiz vardı, o gene uğradı mı?

Deyince ağız birliği ile konuşmuş olmalarından ötürü nerdeyse güleceklerdi.

Adamda devinim olmamış, önünde açılan tek kişilik boşluğa aynı kıpırtısızlığıyla ilerlemişti.

— Duymadı, demişti Emine, ne yapsak?

Kiraz, Emine'ye gözleri dolarak bakmış, öne çıkıp adamın yüzünü araştırmış, bu kuru, yaşı belirsiz yüzdeki, gözlerin yaşamasız donukluğunu Emine'ye de göstermek isteğiyle onu yanma çekmişti. İki çocuk, genç olduğu baktıkça anlaşılan adamı bir süre süzmüşler, sonra soran gözlerle birbirlerini aramışlardı.

Kiraz ağlıyordu.

Emine ağlamasını olağan bulmuştu.

O yerin yabansı karmaşasını silip yutan dinginlik, tanımadıkları o insanlar, Emine'yi de arasız sarsıyordu.

İlerde sıraya girmeye başlayan asker kalabalığı ile iki su kamyonunun gidiş gelişinin düzeni, derli toplu görüntüleri bulundukları yere öylesine aykırıydı ki.

Erler eş ayırımlarda sıralanınca bir subayın komut verişini duymuşlardı.

Ses yüksek, bağışlamasızdı.

Uygun adımla yürümeye başlayan bölüklerin düzgünlüğünü, ötelerdeki barakamsı yapılardan girip çıkan erlerin koşuşturmaları, bir şeyleri bir yanlara ulaştırıp hemen dönmeleri, arada yinelenen komutlar, barakaların bacalarından uzayan dumanların göğün aklığında tembel dalgalanışları, Emine'ye birden evlerine dönemeyecekleri sanısını vermişti. Aralarına karıştıkları insanların üstlerindeki o giyim sayılmayacak çaput parçalarına bürünmüşlükleri, kadınlarla erkeklerin ortaklaşa görüntüleri, iki küçük kızın ürkekliğini bırakılmışlığa, korkuya çeviriyordu.

Emine soğuktan olduğuna karar verdiği göz yaşarmasını yeniyle bastırmıştı.

Yanında dineldikleri adama durmadan baktıkları halde, ilgi görmemelerinin yılgınlığını bir kez daha ezip yüklenerek, adamı kolundan çekelemiş,

— Buraya gelen ninemizi demişti, gördünüz mü?

Genç adam dönmüştü sonunda.

Emine o dudakların çatlak çatlak ayrılmışlığma, gözlerin uykulu bakışına, bıyıkların buzlanışına bakıp susakalmıştı. Adamın yüzünü onca yakından görmelerine karşın, adam dönünce o yüzdeki bütünüyle çakan değişim unutulmazdı.

Karşılarındaki adamda açlığın yeşil, sarı solgunluğu, yorgunluğun ölümcül gevşeyişi vardı.

Başını eğmişti Emine.

— Kimi sorarsın? demişti adam.

Kiraz ağlamasını daha da belirsizleştirmiş,

— Ninemizi, demişti. Şöyle beli az bükük, kocamış ya, elden ayaktan olmamış. Bu yanlara da gelirmiş dediler de.

— Ev ney yok ki burda kurban.

— Ev mi? –Kiraz Emine'ye anlayamadığı karışık bir bakışla bakmıştı.– Kars'ın köylülüğündendi. Oğlu vardı; babamdı. Gelini vardı; anamdı. Adına Leylim nine derler.

— Karslı ha? Karslıdır ha?

Kiraz susmuş, ağlaması yatışmıştı. Yalnız gözyaşları peş peşe kolaycacık iniyordu.

Adam, küçük kızın akan yaşlarının soğuktan mı, ağlamaktan mı olduğunu çıkarmak istiyormuşçasına eğilmişti onlara.

— Karslıdır, buralara da dönmemecesine gelmiştir nenen ha? Beli kurban.

— İşte öyledir demişti Kiraz işte.

— Sorak, bileni göreni kim ola? İki gün aşmıştır uğramadım özüm buraya.

Adam, sıranın sonlarındaydı.

Öğle yemeği paylaşması için artık yeni birinin gelmeyeceğini deneyleriyle biliyordu ki, çıkıp oradakilere sormaya başlamıştı.

Emine'yle Kiraz beklemişlerdi.

Adamın konuştukları şöyle bir dönüp Kiraz'la Emine'ye bakıyorlardı.

Her ayrı bakış ötekinin eşiydi.

Adam sonunda, kadının karlara yuvarladığı çocuğu yanına katıp gelmişti.

Çocuğun yerini kimsenin almayacağı da demek konuşulmuştu. Çünkü ayrılmasıyla açılan ara kapanmamıştı.

Çocuk yine de kendini yerine koşmaktan zor alıkoyuyormuş gibi, vücuduyla o yöne eğilip duruyordu.

— Bu bilirmiş kurban, demişti adam. Ninen buna iki öğün aşını vermiş. Buranın en kocamışıymış. Hatun da biliyor ya aşından verdiğini, karavana dibi az olur da kimileyin.

Adamın parmağıyla gösterdiği yerde çok genç, kadınlıkla çocukluk yaşı sınırında duran kadını görmüşlerdi.

Kadın onca sarınmanın, örselenmenin bozamadığı taze yüzündeki diri gülüşüyle onlara bakıyordu.

Geldiklerinden bu yana bekleşenlerin sessiz itişmelerindeki hiç bozulmayan uyum, erlerin talim alanındaki düzenli bir sessizlik sayılabilecek gürültüleri, uzaklığı, böylesi bir gülüşü hiç umdurmuyordu.

Emine de, Kiraz da birden hafifleyenin ne olduğunu bilemeden *tasasız gülüvermişlerdi* çocuk kadına.

— He ya, demişti kadın, he ya... Bu oğlancık bilir onu. Ben de bilirim. Ne ki hep gelmem bu yana, işim var.

Sıradakilerden yükselen anlaşılmaz bir homurtu, kadına ulaşır ulaşmaz, kararıp toparlanmıştı o güzel gülüş.

Çocuk, önlerinde, kaçamak bakışlarıyla bıraktığı boşluğu tarıyordu.

Adam çocuğa Emine'yle Kiraz'ın anlamadığı bir dille uzunca bir şeyler anlatmıştı.

Konuştuğu sürece genç adamın yüzü, eli, kolu kıpırtısızdı.

Çocuğun sabırsızlanmaları adam konuştukça bozulmaya başlamıştı.

Çocuk sonunda Kiraz'la Emine'yi daha tanımak isterce gözden geçirmişti. Soğuğun vurup kavurduğu yanaklarındaki açılmış ince yarıklarda donakalmış kanın karaya çalan pütürlerini şöyle sıvazlamış, sonra ellerini büyüksenerek gözden geçirmişti.

Çocuk kuru, titrek sesiyle nedense Kiraz'a yöneltmişti konuşmasını:

— Dü se roje pirok nehatiye vira.

Emine oğlanın kurşun rengi yığını görüntüsüne, o tek tek çınlayan sözlerine şaşmıştı.

Nasıl dildi bu böyle şimdiye değin hiç duymadıkları?

Kiraz da, sanki söylenenler bir büyük utkunun bildirisiymiş gibi, gülmeye başlamıştı.

Gülüşünün yersizliğini küçük oğlanın yüzüne geriliveren kapanmadan bile anlamıyor olmalıydı.

Adam, oğlana artık işinin bittiğini belirtirce kollarını sallamış, küçük gene o sarsıntılı batış çıkışıyla uzaklaşmıştı.

Sırasını alırken iki kıza dönüp kısacık, tedirgin, soru dolu gözlerle bakmıştı.

Gözleri açık renkti. Karların aklığının daha da soldurduğu bir yeşil elaydı; saçlarının kızılı gibi de şaşırtıcıydı.

— Ne diyor ki, demişti Emine.

Kiraz, gülmesini kesip, dağlardan yana dönmüştü.

Emine'yi adam hâlâ yanıtlamıyordu. Adam birden iki kızı omuzlarından kavrayıp, ezik sesiyle,

— İhtiyar kadın üç dört gündür gelmiyormuş, dedi. Hatun da öyle söylüyor; çocuk gibi. Nine ne zaman gelse, bu çocuğu kayırırmış. O da hiç Türkçe bilmez.

Askerler eşit aralıklarla alanda durmuşlar, sonra birden yere yatmışlardı. Komut veren subayın sesi yeniden yankılanmıştı.

Emine'yle Kiraz birkaç adım atmışlar, sonra kalakalmışlardı.

Artık Leylim nineyi sorabilecekleri başka bir yer yoktu.

Leylim nine, belki de çocuğu dinlediğinden beri Kiraz'ın sık sık baktığı dağların bulutlarla örtülü tepelerindeydi.

Belki de o unutulmaz masal gecelerini süsleyen anlatılarının birindeki toylak atın eşkin yürüyüşüyle ırgalanarak, uzaklaşıp duruyordu. Ya da dağların oyuklarındaki bilinmez, erişilmez yerlerde bekleyen, o masal sürüsü Leylim nineyi almış, gidiyordu. Kara koyunla her yanı gergin boynuzları balkıyan kıpırtılı bir karakoç, Leylim ninenin yedişiyle uzaklaşıyorlardı. Leylim nine üstünde etekleri ağırlaşmış eski kaputunu atıyor, içindeki renk renk yeleğini iyice sıkılayıp

yürüyor, yürüyordu. Onun anlatmasıyla "kurtsa kurttu, koyunsa koyun." Onun ölümü, çocuklar için artık kesinlikle bir düş ölümü, bir masal ölümü olacaktı. Kara toprakların alamayacağı, eritemeyeceği bir ölüydü artık o.

Neden sonra yürüdüklerini seçtiklerinde talim yerinin sesleri duyulmuyordu.

Günün aydınlığı değişmemişti.

Son bir kez borazanın hüzünlü çalışı erdi kulaklarına.

Ilıman sayılacak öğlenin bittiğini anlamaları günün henüz değişmemiş pırıltısından değildi.

Göğe kümelenen, tipi öncesinin buzullu donukluğuydu zamanın geçtiğini ayırt ettiren.

Kiraz elele tutuşmaktan cayıp hızlı adımlarla aralarını açmıştı. O önde, Emine okul çantasını kucaklamış arkada, yürümüşlerdi.

Kar yeniden başladığında birbirini kesen ara sokaklarda onlar hâlâ konuşmasız yürümedeydiler.

Tipi savrularak sıkılaştığında Emine ayaklarının bastığı yeri kestiremiyor, sırtını yalayan soğuğun gövdesinden boğazına yükseldiğini duyuyordu. Ayaklarından bacaklarına doğru, gidişerek yerleşen tutukluğa karşın adımlarını eski uyumu içinde attığını sanıyordu. Kiraz'la arasındaki açıklığı kapatmaya da hiç yeltenmiyordu. Kiraz da, o da sanki birbirlerinden kaçıyorlardı. O acı karışık yerden yüklendikleri umutsuzluk bu uzak kalma isteğini ikisinde de biliyordu.

Akmayan bir çeşmenin başına vardıklarında devinmelerini tam yitirmemişlerdi.

Akşamüstlerinin kar duvarları, yeniden örülüyordu.

Çeşmeli bir sokağı dolandıklarında yerli evlerinin sıkıca vurulu kapıları, eşiklerin karla dolu çıkıntıları, uzaktan uzağa duyulan bir ezan sesi vardı.

İki çocuk neyi, nasıl edeceklerini bilmedikleri duygu oynaklığı içinde o eski zaman çeşmesinin orda kalmaya karar kılmışlardı.

Çeşmenin büyükçe olması gereken yalağı, basamak basamak olduğu kuşkusuz yükseltisi karlarla örtülüydü.

Açıkta olan yanlarıysa akmaz musluğuyla, mermer alınlığından

yer yer kopup gitmiş koyuluklardı. Yosunlaşmış mermerde eski Türkçenin özenli çizgileri görülüyordu.

Çeşmenin yanına zorlukla tırmanırlarken her adımda gömüldükleri kıyıcı soğukluğu algılayamayışlarının korkusuzluğuyla vücutlarındaki ağırlaşmanın nedenini düşünmüyorlardı.

Bir süre yalağın çıkıntısı olması gereken, düzgün bir kar duvarına dayanmışlar, yine de birbirlerinden aralıklı durmuşlardı.

— Sular donmuş Emine can, demişti Kiraz.

Kiraz'ın aldırmazlık taşıyan sesini, ağzının oynamadığını sandıracak gerginlik silip zorluyordu.

— Aksaydı içerdik. Susadım; sen ya sen?

Emine, Kiraz'ı alabildiğine sevdiğini, Leylim nineninse gerçekten öldüğünü bu sözleri söyler söylemez anlamıştı.

Erzurum'da kimsiz kimsesiz birini arayabilecekleri yerlerin sonuncusunu da bitirmişlerdi bugün.

Ağlama tepisi göğsünü zorlamış, gözlerine ulaşmayan acı kıvrılmıştı içinde.

— İçerdik ya Emine can. İçemedik. Soğuk. Ben soğuğu nasıl da duymaz oldum.

— Ben de üşümüyorum.

— Bak Emine Hanım, çeşmenin donup duraklamış suyu akacak gibi yalımlamada. Bahar aylarını bekler belli ki.

Kiraz'ın direnen gövdesinin uyumlu eğilişini izleyen Emine, musluğa bakmak isteğiyle kıpırdamıştı. Beline doğru sıcaklık mı, kasılma mı olduğunu anlayamadığı bir başkalaşma tepiyordu.

— Yürüsek ya. Güneş örtüldü örtülecek. Kurtlar şimdi ne yanlarda ulurlar ki Emine can?

— Bilmem. Dağlardan inmeye başlarlar. Gün kavuşuyor ya.

Çevrintilerle dönüp duran, yumuşak ıpıl ıpıl aklığın tülleri arasından gökyüzünü görmeye davranmışlardı. O akçıl mavilik silinmişti.

Kar tomurlarının üşüten uğultulu vuruşları artıyordu.

Emine kendisine uzanan Kiraz'a bir şeyler söylemek isteğiyle dolmuş, aralarındaki açıklığın nedense zor aşılırlığını Kiraz'ın kara, uzun kirpiklerinin hızla titremesinden anlayıvermişti.

— Sen de koyup gidersen Emine can, öksüzün en umarsızı olur Kiraz. Ay ninem, vay yoksul ninem, Erzurum da Kars da bir oldu bize ninem.

Emine ellerini uzatır uzatmaz çantasının düşüvermesinden tüm olanlar boyunca onun koltuğunun altında kaldığını anlamıştı.

Neydi iliklerinden doğru eriyip duran?

Çantanın içindekiler olduğunca saçılmıştı ortaya: Seçil'den kalma çantanın kilidi en küçük bir değişle açılırdı.

Karların aklığına kalemler değişik renkleriyle çiçekler gibi dağılmışlardı.

— Ben gitmem bir yanlara, seni severim Kiraz. Yanma yakılma ninemize. Ben Erzurum'da bilesin durucuyum.

Çocukları bulanlar; evlerine götürüp teşekkürlerle, ağlamalarla karşılandıklarında Emine o saatlerde olanları geçenleri anabildiğini sanıyordu. Annesinin dirençle karşı koymalarına bile aldırmıyor, donmak üzere olmadıklarını inatla savunuyordu.

Evlerine getirildiklerinde Emine de, Kiraz da yarı donmuşluktan çıkmamışlardı, Kiraz'ın cılız yüzü apaktı. Kara, çisentili kirpikleri bu aklığın üstüne örtüktü.

Emine saç tutamlarındaki buzların çözülüp eridiğini, yanaklarına varan karıncalanmanın gövdesinden bacaklarına sardığını, her yanının dayanılmaz bir kaşınma isteğiyle ürperdiğini anca anlamıştı.

Bu kaşınma isteğini başka bir gövdede oluşuyormuşça izliyordu.

Kaşınmaya kalkıştığında da bunu başaramadığını gördü.

Çünkü parmakları boşalmıştı, sarsaktı.

— Biz donmadık, diyordu bıkmadan Emine. Çeşmeden su içip gelecektik. Su eğer çözülseydi...

Annesi susuyordu.

Demlenen çayları annesi ilkten çok ılık, sonra yavaş yavaş sıcaklaştırarak çocuklara içiriyordu.

Kiraz'ın başı Emine'nin babasının dizlerindeydi.

Babası üzgün gözleriyle, Emine'yle Kiraz arasında gidip gelen bakışlarıyla kıpırtısızdı. Duyduğu kuşku, salt gözlerine yüklenmişti babasının.

Annesi çayı yudumlatmaya çalıştığı Kiraz'a, anlamı çözülmesi güç kapanık bir yüzle eğiliyor, sonra:

— Hadi Selahattin, diyordu, şimdi de sen devam et içirmeye. Dördüncü bardağın da bitmesi gerek, daha gözlerini hiç açmadı, değil mi?

Babası gelen her soruyu başıyla evetliyordu.

Seçil'in çıplak ayaklarını ovaladığını Emine neden sonra kanı devinmeye başladığında seçebilmişti. Ablası sanki yaptığının dışında önemli bir şey yokmuşçasına hızla basıyor, sıkıştırıp bırakıyordu ayaklarını. Sonunda ablasının ellerinin belirgin ılıklığını etinde duyar duymaz.

— Ablacığım, ablacığım demişti. Biz donmadık. Su içmek istiyorduk, çeşme akmıyordu. Leylim nine artık yok. Orda bir çocuk var. Öyle yoksul ki herkes. Çocuk başka dille bize anlattı. Kimse kimseye yerini kaptırmıyor; görmediğimiz bir yemeği bekliyorlar. Askerler durmadan gelip gidiyor. Biz eve sahiden dönecektik, yolu biliyorduk.

Seçil söylenenleri duymaz gibiydi.

Emine'yi bırakıp Kiraz'a yöneldiğinde, annesi:

— Artık yorulmadın mı ovalamaktan Seçil, demişti. Emine ayıldı. Kiraz da azar azar ısınıyor. Beşinci bardağı daha sıcak yapacağım. Toparlansınlar iyice. Nerdeyse Emine'den daha da dayanıksızmış diyeceğim geliyor Kiraz'a.

Seçil'in annesine dönüveren o bakışını, bir de onu İstanbul'a uğurlarlarken tren penceresinde görmüştü.

Ellerini sallamaya başladıklarında Seçil'in annesine yönelen bakışındaki zor çözülür katılığı somut bir ağırlıkla duymuştu Emine.

Annesi uzaklaşan kızma gösterdiği aşırı sevecenliği köstekleyecek, kendine yöneltilen o yabansı, aykırı gözleri algıladığını, küçücük bir açık bile vermeden yok saymıştı.

Seçil öylece bir an durup ardından kararlı yanaşmıştı Kiraz'a.

Küçük kızın kalm, kaba çoraplarını çekmişti ayağından. Üst üste giyilmiş çorapları sıyırırken babası da o erkek çoraplarına bilinmedik şeylermişçe bakmıştı.

Kiraz'ın zayıfcacık ayakları umulandan daha esmer, daha düzgün çıkmışlardı ortaya.

Seçil avuçladığı ayakları bir süre izlemiş, sonra sevecenlikle ovalamaya girişmişti.

Başparmakların uzunluğu, ayrıklığı, tırnakların düzgünlüğü, bir yontucunun, göreni kesin etkileme isteğiyle düzenleyebileceği şaşılası bir güzellik veriyordu ayaklara.

Seçil, Kiraz'ın ayaklarından dizlerine sıvadığı etekle şalvar arası dolağı da açtıktan sonra bacakların çarpıcı çelimsizliğini görmezlikten gelip, işini sürdürmüştü.

Ablası, Emine'ye yaptığının eşi devinimlerle, ovmalarla kanı harlandırmaya uğraşıyordu.

Eve getirildiklerinden bu yana hiç kıpırdamayan Kiraz'ı yaptığıyla anında ayağa kaldıracağı inancı içindeydi.

Şaşmaz düzeniyle uğraşısını sürdürüyordu Seçil.

Annesi Emine'ye araştırır gibi bakarken Kubilay'ın sesi duyulmuştu odada.

Oysa kimse istekli değildi o anlarda konuşmaya.

Onlar merdivenlerden çıkarılırken, Emine öyle sanıyordu ki; bağırmayla, ilenmeyle çığlık arası bazı gürültüler de olmuştu. Yoksa çeşmenin değirmi kar duvarına gövdeleriyle abandıklarında buzlanan, güneş eriyip gittiğinde mi belirmişti kararan bağırtılar?

Emine ne zaman o günkü olduğu durumu araştırsa, Leylim nineyi görür gibiydi o günlerde: yaylaklardan inen o dağlı sert insanların önünde yürüyordu hep. Ardından gelenler konuşmuyorlardı. Peki ya o sanrının sesleri neyle oluşuyordu ki duyabilmişti? Kalabalıklara özgü, hışırtılar, gülüşler, itişlerden oluşan yaşamayı kolaylayıveren seslerdi bunlar. Döllenmiş hayvanların yaylak inişi rahvanlaşan basışları, kokuları, gübre, tüy, deri salgı tümünü ezip geçen köklenmiş ot, ıslanmış serin orman kokusunu uğultusunu donarken nasıl duyup da içine çekebilmişti. Gördüğünü sandığı, ya da gördüğü bu inanılmaz canlılıktaki şeylere Kiraz'ın da katılmış olması dileğiyle ona uzanmaya çalışmıştı. Onu değirmiliğin sandığından da ulaşılmaz ucunda anca görebiliyordu. Kiraz türkü söylerken, çay içerken yaptığı gibi, dudaklarını yumuşacık kıpırdatıyor, ılık olduğu belli, duyulmaz sevinçli sözler örüyordu. Emine'ye çevrik ceylan bakışları sevgiyle,

inançla doluydu. Onlar donmak üzereyken besbelli Leylim nine, kısacık da olsa, çocukların yanma gelmiş, sevdiklerini sarıp sarmalamış olmalıydı.

— Ayakları kirli Kiraz'ın Seçil abla, görmüyor musun? demişti Kubilay.

Annesi, babası, vücudu ısınmaya başlayan Emine, küçük oğlanın o gün odanın daha da çok ısıtılmışlığında allaşan yanaklarıyla, koyu gür saçlarla çevrili aldırmaz yüzüyle, uzak duruşuna bakakalmışlardı.

Kubilay'ı nasıl da unutabildiklerine kuşkusuz birlikte şaşmışlardı.

— Sen ovdukça bak Seçil abla, kirler nasıl ipip çıktı.

Kubilay yıllar sonra da tiksinmeyle, titizlikle bu tür yakınlıkları aşağılamıştı. Onda ara sıra sevecenlik diye patlayan davranışlar, bazı ilişkilerin yararını düzenleyip, hesapladığında belirirdi. Babası ve özellikle annesi, oğullarında "kibarlık" diye niteledikleri bu duygu ölçülülüğünü hayranlıkla izleyip onurlanırlardı o yapaylıktan.

Seçil'in ovduğu ayakların üstünde kir birikintileri ayrışıyordu.

Seçil, durup, bir iç konuşma denebilecek kısa bir kendini tartmadan sonra, sanki Kubilay'ı duymamışça yeniden girişmişti işe.

Küçük ayakların topaklaşan kirleri, salgısız bir nesnenin üstündeki yıllanmış tozlar gibiydi. Emine bunu öyle düşünmüştü. Seçil'in Ertegün üsteğmenden kopma isteğinden bu yana değişen davranışları kolay çözümlenemediğinden, hep bir uzaklık duygusu uyandırıyordu Emine'de.

Annesi ortanca kızının saçlarını okşayıp, büyük kızına bakarak:

— Tamam artık Seçil, demişti. Kiraz bu gece sobanın yanında yatar. Sizin odaya da tepeleme ateşli mangal koyacağım. Baksana ellerin kirlendi, yıka artık.

Seçil aynı aldırmasızlıkla birkaç kez daha ovalayıp, ancak kendisinin yeterli bulduğunu kanıtlayacak el sallayışıyla kalkıp dışarı çıkmıştı. Babası dizlerinde yatan çocuğun başını aynı hüzünlü gözlerle süzerken:

— Taşınmamız birkaç gün gecikecek bu durumda Nüveyre demişti.

— Evet, haklısın. Seçil'in biletini de aldırmıştım. Bunların böyle şeylere kalkışacaklarını ne bilirsin. Bence Kiraz'ın icatları bu işler.

— Sus Nüveyre, demişti babası.

Yavaşçacık parmaklarını Kiraz'ın yanağına götürmüştü.

Çocuğun kirpiklerinin titreyişini, aralanışını, ağlamaklı bir kararmanın bastığı yüzüyle izlemişti.

— Toparlanıyor, bakın. İyice öksüz kaldı çocuk.

— Niye? demişti annesi. Bahara köyüne haber salarız. Ailesi orda ya. Ne de olsa genç kızlık yılları bekliyor önünde. Ora töresince varır gider birine. Kiraz bizde kalsa zaten en çok üç dört yıl kalabilir.

— Daha çok küçük. Dur bakalım Nüveyre. Üstelik adamakıllı çelimsiz.

Annesi yanıtlamadan babasının dizlerinden, alabildiğine sakınan bir davranışla, Kiraz'ı alıp soba yanındaki mindere yatırmıştı.

Gösterdiği dikkatin, inceliğin yapmacıklığını hiç mi anlaşılmaz sanmıştı?

Aileden kişilerin alışkanlığı mıydı her yalanı görmezlenmek?

Yıllar sonra annesinin adlandırıp yerine koyacağı tutumlarından birinin tanıklığını yapan Emine, babasının silkinip toparlanışını da onca bildik kılacak nice nice şeyler yaşayacaktı daha.

Kiraz'ın kirli ayaklarını bir yanına değdirmemeye çalışan annesinin yüzünü anlatılmaz bir istekle görmek istemişti.

— Dur hele ortanca, demişti babası. Toparlan bakalım, dinlenmek gerek, kıpırdama.

— Öyle ya, babanı dinle bakalım. Kim dedi size kurt kışında alıp başınızı yollara vurun, diye? İyi ki öğretmenin haber yolladı Emine. İyi ki mahallenin insanları koşuşturdular. Tanrı seni bize bağışladı. Ancak şimdi kendime gelebildim. Bizi de mi hiç düşünmüyorsun. Selahattin, bakalım bu üşütmenin sonunu ucuza atlatacak mı? Yatmalısın iki üç gün kızım.

— Ben de geleceğim ablamı geçirmeye.

Seçil bunlar konuşulurken odaya girmişti.

Ondan değil de başkasından söz ediliyormuşça aldırmazlıkla elinde orta boy bakır leğeni Kiraz'ın yanına bırakmıştı.

Annesi birden hızla kalkmış,

— N'oluyor kuzum demişti, napacaksın sen?

— Hiiç! Bu yer silme leğeni biliyorsunuz. Kuzinada da ısınmış su vardı. Bununla Kiraz'ın ayaklarını yıkayacağım.

— Kızım sen deli misin! Yarın kendi kalkıp yıkar. Bunlar yıkanmaktan hoşlanmıyorlar, bilmiyor musun? Artık yeter Selahattin, artık yeter ben de can taşıyorum. Saatlerdir geçirdiğim heyecanlar yetmez mi? Kardeşin donmuştu bilmiyor musun? Ne bu uyurgezerlik sendeki!

— Hiç, çocuğun ayakları kirli, niye yıkamayayım?

— Aa, artık duramayacağım, sabrımı taşırıyorsun. Selahattin, kızına bak, kızına bak diyorum! Bir evlattan oluyorduk biz, sen de bir kardeşten. Şu yaptıklarına bak hele. Hizmetçi ruhlu musun ne? Selahattin, al şu leğeni diyorum.

Babası o sızdırmaz kapalılığını takınıp kalktığında Seçil birden çömmüştü.

Kiraz'a yaklaşmış, gülümseyerek bakıyordu. Arı, açık bir gülümseyişti bu. Birden babasının Kiraz'a öylesine niçin sıcak, dostça oluşunu çıkarmak zordu Seçil'in.

Küçük kızların yarı donmuş getirilmelerinden bu yana, Emine için olduğundan çok Kiraz'a üzülmüş görünüyordu Seçil.

Oysa önceleri onunla pek ilgilenmezdi.

Yok, salt üzüntü değildi ablasında dışlaşan.

Onda gelişen sevecenlik, candan sevdiği bir yakınını yitirip de umulmadık bir anda bulanın coşkun, dayanılmaz duygularıydı sanki. İçtenliğini olduğunca koyduğu yoğun gülüşüyle bunu sunuyordu Kiraz'a.

Kiraz'sa o güne değin aralarında anılası yakınlıklar kurulmamış olan Seçil'e şaşkınlıkla bakıyordu. Küçük kız daha da zayıflamış görünen yüzüyle kendisine gösterilen alışılmadık nazlatmadan duyduğu ürküntüyle başını eğmiş bekliyordu.

— Uyandın ha Kiraz, demişti Seçil. Bak sana ayaklarını yıkamak için su getirdim.

Kiraz söylenenleri anlamayıp anca gördüklerinin bilincine varır varmaz korku ile dertop oluvermişti. Kaygılı, ivecen,

— Seçil Hanım, can hanım, demişti Kiraz. –Bu ninesinden öyküme sözleri söylemek ona, yaşına aykırıydı ya tutkuyla yine de öyle ko-

nuşuyordu. –Ömrün pınar akışlı olsun. Ben yekinir yıkarım ayaklarımı can sultan. Başımın dumanı açılır oldu. Gül ellerine yaraşmaz.

— Ben de yıkarım.

— Selahattin ne dedim sana? Söyle gitsin odasına, bu gülünçlüğü falan sürdürmeye hakkı yok.

— Seçil, hadi kızım sen de üzüldün, ne yaptığını bilmiyorsun. Bak cumaya yola çıkacaksın, dinlen. Kiraz iyidir, görmüyor musun? İyidir diyorum sana.

— Peki baba, meraklanmayın, ellerime yapışmaz yaptığım iş. Kiraz'ı sevdiğimi ona anlatmak istiyorum. Ben gidince beni severek hatırlasın istiyorum. Emine kadar seviyorum onu.

— Nedir bu acayip sevgi lafları Selahattin? Artık dayanamayacağım.

— Ninem ölmüş Seçil can, onu bulamadık...

İki kız birden çevreye örtülüverip yüz yüze konuşmaya girişmişlerdi.

— Biliyorum Kiraz, biliyorum. Üzülme, artık biz varız. Annem hep iyi insan olduğunu söyler, iyidir de, göreceksin. Seni de okula yazdıracaktır. Okumayı çok önemserler annemler.

— Selahattin yeter, yeter!

— Telaşlanma Nüveyre. Dünya yıkılmıyor ya. Hadi Seçil.

Seçil, aldırmayarak, Kiraz'ın ayaklarını leğene sokmuş, bir çiçeği ıslatırca, suları avuçlayıp dizkapaklarının altından doğru serpmeye başlamıştı.

Kiraz hiçbir şey duymazca Seçil'e yönelik yüzüyle, tüm varlığını ona sunduğunu açıklayan sevgi taşan bakışlarıyla gülümsüyordu.

Seçil, temizlik işinin sona erdiğini belirten bir el çırpışla doğrulurken Kiraz'ı da öpüvermişti.

Bu kez ağlıyordu Seçil. Gözlerinden inen damlalar, Emine'ye nedense çok iri gözükmüştü.

— Yeter dedim artık, nedir bu oyunlar Selahattin!

— Bitti işte anne. Siz öğretmenlerimizin sınıflarda bizlere öğrettiğiniz insan sevgisini gerekince nasıl göstereceğiz? Seveceğimiz insanı da mı siz ayırıp, bulup getireceksiniz bize yoksa?

Seçil'in yüzü aydınlanıyor, yanaklarının mermersi düzgünlüğünden pırıltılı damlalar iniyordu. Ağlaması bir muştunun duyulduğu andaki ağlamalardandı: Yatışmış, inançlı.

Annesi odada neye yorulması gerektiği bilinmez bir iki gidiş gelişten sonra babalarının başına dikilmişti.

Babası Seçil'in gözyaşlarını okşarca siliyordu.

Annesi, babasıyla kızının aralarına giriverip Seçil'i sırtından sertlikle sarmıştı. Tutumuna ters düşen uzlaşmaya yakın bir sesle de.

— Yorgunsun sen de, demişti. Kızlar bulununcaya kadar nasıl şaşkın şaşkın dönenip durdun evde. Hepimiz Kiraz için de üzüldük ya. Ayak falan...

— Tamam Nüveyre, bu geceyi de tatlıya bağlayalım.

Seçil sırtına basan kolun gücünden korunmaya yeltenmeden bakmıştı usançla annesine. Güzel, iri, ender görülen yeni açmış çiçeklere benzeyen gözlerini annesinin ötesinde bir yerlere kaydırarak:

— Hiçbir zaman sizlerin yaşınıza gelmek istemiyorum anne, demişti. Sonra hepimiz kardeşiz, insanız diyorsunuz. Hademe Kadir; efendi, babam; bey. Kaymakam; beyefendi, köylü kısmı, köylü kısmı. Biz İstanbulluyuz. Sonra "Ne mutlu Türk'üm diyene." Kiraz Türk değil mi? Bugünlerde hep söylenenleri yeniden düşünüyorum. İşte bunları buldum bula bula sonunda.

— Seçil, çocuğum, anneni kırıyorsun. Hem korkma hiç bizim yaşımıza gelemezsin sen. Sen bize yaklaştıkça biz daha ileri uzak yaşlarda olacağız.

— Şakanız ne güzel baba öyle.

— Selahattin bitsin bu konuşmalar. Emine, Kiraz dinlenecekler. Kubilay'cığım da üzgün.

Seçil silkiniveriyor.

Boyu daha uzamış gibi.

Emine'nin sevgili ablasıdır artık o.

Bıraksalar gidip omzuna başını gömebilir.

Annesi Seçil'i yeniden kavramaya davranıyor; kızının yüzünde ne görmüşse, yatak odası yönüne, adımlarını hızlandıran itişlerle yöneltiyor Seçil'i.

Emine şaşkın onların gidişine bakarken Kiraz'ın yerinden doğrulmaya çabaladığını, üstüne örtülmüşleri toparladığını, ilk ağızda da leğeni duvarın kenarına ittiğini görmüştü.

— Ne yapıyorsun Kiraz kız, demişti babası, bu gece burda yatacaksın.

— Yok efendi, Kiraz ölsün ki yok. Ben giderim yerime. Seki iyidir. Dolayıp çatarım örtüleri, üşümem, burası olmaz, burası olmaz. Olur demeyin efendi olmaz.

— Yok Kiraz, burda kalacaksın. Emine de sedirde yatacak. Ben söylerim annesine. Sizi ısıtmaya bu gece bir mangal ateşi yetmez.

Emine'yle Kiraz o gece biri sedirde, biri sobanın dibinde minderde uyumuşlardı.

Uyumadan önce Kiraz leğeni helaya gitme gereksinimi ile alıp çıkıvermişti dışarı.

Sonra da "İçim almaz can kurban," deyip, yine de dört beş çay daha içerek el ayak çekilene değin suskuyla oturakalmıştı yerine.

Emine koca kızıl bakır leğenlere boşaltılmış sıcak su buharlarının arasında tüm vücuduyla gülerek koşuşturan yüzlerce Kirazlar görüyordu o gece düşünde. Annesi kolalı giyimleriyle, apak mendiller savurarak onu dinlemeyen, koşuşturan bu çocuk kalabalığını yönetmek için didiniyordu. Düşündeki annesi olan o kadının ağzını her açışında, paçavralara bürülü, gözleri kor parlayışındaki sıska çocuk sürüsü kalakalıyordu olduğunca. Sonra kazanlardan arasız kaynar sular dökülüyordu, çocuklara. Derileri yanarak kat kat sıyrılıyordu çocukların. Katman katman kir tabakaları yıkanıp arınmakla tükenmiyor, peş peşe bitmezcesine çıkıyordu. Emine'nin annesi olan kadının birden yerlere yatıp tepindiğini gören çocuk kalabalığı, bu tuhaf duruma güleceklerine ağlamaya başlıyorlardı.

— Bizim kirli olduğumuz doğrudur Emine can, diyordu Haydar. Şu Türk köylüsü var ya, pistir, tembeldir diyen has bilmiş, kolay bil-

miş. Hele bir Doğuyu, Güneydoğuyu göresin. Ağzımızı ıslayacak su bulamazken, ısınmaya tezekti daldı, yetirip kıramazken, pis olunur elbette. Ya sabuna ne demeli, sabun var ya, hanım kız. Üstelik senin bildiklerinden değil, olmadık yağlardan dökme. Şöyle damar damar kavlayıveren. Suyu da, de Allah de hiç kurumayan. İşte bu sabunlar düğünlere armağan diye verilir. Yunmak, ya da çimmek için doluşulur akar suya ıslanıp ıslanıp çıkılır. Bebeler doğduğunda altlarına kuru toprak düzleyip serilir. Çünkü toprak çişi emer. Islanınca yerine yenisi tepilir. Sonra çocuk saçları çakıldaklı, dışkısını önüne gelen yere bırakan bir erinlik dönemine ayaklanır. Hastalığın en amansızına, en büyük olanakların hazırlandığı ortamda, çocuk büyürse büyür, ererse erer. Küçüklüğümü anlatıyorum sana, iyi belle. Bizim fotoğraflarımız okula, askere gidebilirsek çekilir. Sizler gibi şu yaşımdayken, bu yaşımdayken, annem ve babamla, ilk denize gittiğimizde, diye sergileyip anlatmamız yoktur. Bizler Türkiye'nin fotoğrafsızları hatta nüfus kâğıt-sızları sayılabiliriz. Elbet kafa kâğıtlarımız var. Neden sonra edinilir. Göz pınarlarımıza karnı, kanadı yeşil yeşil parlayan sinekler konar. Ne pis, ne tiksinç değil mi? Biz çağırdık da mı geldi sinekler? Yine de bu koşullar içinde sağ kalabilen çocuğun büyümesi sandığından çabuk olur. Analarımız desen otuzuna varmadan sağılıp giderler. Atatürk'ü dedeme sormuştum; lisedeydim o sıra, biliyorsun benim ortaokulda, lisede okumam inanılmaz bir şanstır ha. Kurban ağabeyimin diretmesiyledir. İlkokulumuz beş altı kilometre ötedeydi. Köyden iki çocuk giderdik. Öbürlerini saklamışlardı. Çok da üsteleyen çıkmamıştı. "Aman veriniz," diye; muhtar da arada köyün büyüklerinden yana olurdu. Öyle görünmesi gerektiğini hatırlayıp. Ne diyordum, lise birdeyken şöyle kasılarak Atatürk'ün kim olduğunu sormuştum dedeme. Babamızı pek bilmediğimizden. Ben 947 doğumluyum.

— Ben de.

— Biliyorum. Türkiye'de neler olmuş biz doğuncaya kadar. Neler neler geçmiş. Kurtuluş Savaşı ardından, Osmanlı'nın bitişi, Cumhuriyet, CHP'nin kuruluşu, 1924 Terakki Perver Fırkası, Kara Kemal'in girişimiyle açılıyor. Bu fırkanın şubesi ilk İstanbul'da kuruluyor. 1925 Takriri Sükûn Kanunu. 1926'da uluslararası takvimi ve saati kabul

ediyoruz. 1927: Havuz-Yavuz davası. 1928: Harf İnkılâbı. 1929: Millet Mektepleri kurulup ilk yerli mallar sergisi açılıyor. 1930 Ağustosunda Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruluyor. Kurucusu Fethi Okyar. Eylülde Ahali Cumhuriyet Fırkası kuruluyor. Kurucusu ilerde gerçek bir halk yazarı olacak olan Orhan Kemal'in babası Abdülkadir Kemâli Öğütçü. Eylülde Amele ve Çiftçi Fırkası kurulamıyor. Kasımda Serbest Fırka, kurulunca lağvediliyor. Aralıkta Ahali Cumhuriyet Fırkası lağvediliyor. Bu şematik haritayı süsleyecek binlerce rakam, insan adı var. En ulu adsa, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adıydı bende, dedeme seviyle, onurla sorduğum. Dedem bana bakıp bakıp düşünmüş, "Bilirim Haydar, bilirim," demişti, o kadar. Halkımıza yönelik yapılacak olumlu her girişim için en uca gidene değin beklenmez elbet. Gel gör ki bazen uç olmaktan çıkıyor bizim halka erememişliğimiz. Halkın bilinçsizliği, aydınların başarısızlığının özrü oluyor. Aydınlar girişimlerinde amaçladıkları gerçek devrimi yerine oturtma çabasında yanlışa düştüler mi unutmayalım halktan çok sorumludurlar. Özgürlüğün kimler adına, hangi ekonomik ve siyasal gelişme adına istendiğini bilmek zorundadırlar. Buysa hiçbir yanlış, hiçbir özür kaldırmaz çalışmadır. Şöyle görünüp, böyle yaparız heveslerine kapılmmamalı. Kursaklarda kalır. Adam olana aydın kişiye de ömrünce yeter ayıptır. Önceki girişimler neyin adına, hangi çoğunluğun katılmasıyla yapılagelmişti? Atatürk'ün deyişiyle "halkın en tenha tabakaları için dahi" hangi sağlam temeller atılmadaydı? İşimiz güç Emine. Demem şu, cehaletin adına cesaret; çekinmenin, yılgınlığın adına da bilgi arama, denetleme gibi etiketler koymayalım. O tarihi süreç içindeki, o bıçak sırtı çizgi var ya hiç saptırmaya gelmez Emine, anca dengede ve doğruda sağlanabilir oluşum. Çelişkinin özünü saptamak: Gerçek devrimcilik de budur işte. Sen liseyi nerde okudun?

— Bir süre anneannemin yanında, bir süre Ankara'da.

— Ben önce Kars'ta, sonra Erzurum'da okudum liseyi. Kurban ağabeyim götürmüştü Erzurum'a beni.

— Bizimkiler ben ortaokulu bitirdiğimde Ankara'ya atanmışlardı.

— Kurban ağabeyim Erzurum'da beni bakırcılara iletip, "Bir işin ucunu tutasın Haydar ha?" demişti. Ağabeyim dememe bakma, ben-

den iki yaş büyüktür. Bizim oralarda büyük olmaya bu kadarı yeter de artar. Sonraları geldiğinde o yabancı elde bile nerelerde barındığımı hiç sormadı. Bizde işin töresidir bu. Bıyığı terlemeye duran çocuk kendini yönetmeyi bilir. Her gelişinde yanında çalıştıklarıma "Aksilik etmez ha, işini iyi tutar ha?" diye büyüklenerek sorardı. Ben de zora düşsem de ağabeyimden fazla umutlanmazdım. Sırt verip zorlanmamı azaltır diye. Kurban elinden geleni yapıyordu çünkü. Bizim insanımız arkalanıp tapışlanmaya alışkın değildir. Bu Anadoluluktur. Kıpırdanmaya başlama. Bilirim Erzurum'u da, Kars'ı da, çok seversin Emine. Üstelik Kars'ı görmediğin halde tutkunsundur sözü oraya getirmeye. Ruslar'dan kalma, kalın duvarlı taş evleri, sokakları kat kat sıkılayan duvardan aşağı kalmaz buzlarını görmemişsindir ya, neyse. Kars, düşündüğün gibi, çok güzeldir gerçekten. Bak sana anlatırken daha da beğeniverdim. Ortaokuldaki Kenan Bey öğretmenimiz ağabeyimi çekip "okusun daha Haydar çocuk," demişti. İlkokuldaki Ragıp öğretmenle ağız birliği etmişler gibi "Ne yapıp edin okutun," diyordu o da. Hayvanlarımız tükeniyordu. Topraksa kulak asılacak gibi değildi. Bana danıştıydı Kurban da. "Haydar okuyup kravatlanır mısın? Sende akıl çokmuş he can" diye. İçim daralıyordu. Özeniyordum açıkça büyük adam olmaya. Barınağımızın pisliğinden, anamın gittikçe görmez olan gözlerinden, yoksulluğumuzu anlatmalarından bıkmıştım besbelli. Askerliği kaçaklığından ötürü yedi yıl bitmemiş, ciğerini tükürüp genç yaşta ölmüş babamın "türemeyesice" diye anlatılmasından bıkmıştım. Asker kaçağı babamın köylü sigarasını alıp da içebilmek tutkusuyla donunu bile satar olmasını dinlemekten bıkmıştım. Oralardan kurtulmak, okumak istiyordum. Her iki öğretmenin, ilkokul ve ortaokuldaki o yürekli birer aydın olan eşsiz adamların "okumalıdır" demesiyle anca benim de okuyabilirliğim düşünülür olmuştu. Anama kararımızı açıkladığımızda, babamın asker kaçaklığını, veremliliğini, hayırsızlığını başka türlü telleyip pullayıp bu kez "büyük adamdı o" diye anlatmaya girişmişti. Sözlerini "Onu asılık yedi Haydar, okuyup ası oldu, baban bir kitap bulup söktü, ası oldu, sen ası olma, cerenim boynun iplere gelir Haydar'ım," diyerek ağlamıştı. Oralardan dönmemecesine çıkmayı düşünüyordum. Kızkardeş-

lerimin dilsiz başeğikliğinden "Bitlere iyi gelir, hırt diye keser," diye bellenip evcek DDT'lenmelerinden nasıl usanıp da beğenmezliğimi, okumayı kesinkes kararladığımız o güne değin nedense bilememiştim. Bir düğünlerimizi kusurlu kılamıyordum düşüncemde. Gerisi zavallı, kavruk şeylerdi benim için. Sonra Kars'a indik Kurban'la. Aç, çıplak da kalsam okuyacaktım. Kurban'ınsa bana güveni sonsuzdu. O güven de beni büyütüyor, yıkılmaz kılıyordu kendini gözümde. Eh Kars da Kars'tı ha. Benden gövdece az kaba olan ağabeyim nerden edinmişse, bir sigaradır koydu ağzına, çevresine bakınmamaya çabalıyordu. Daha küçük olduğuma göre, o hakkı bana bırakmıştı. Ne de olsa Kurban'ın bıyıkları beliriyor, kararıyordu. Büyük yolları, çeşmeli evleri, memurları, subayları, manto giyen kadınları vardı oranın. Müdür üstümü başımı şöyle süzdü. "Kâğıtları tamam değil," dedi. Dört bir yana yeniden koşup tam ettik. Müdür bu kez de yeniden üstümü başımı süzdü. "Çocuğa birşeyler uydursanız," dedi. Bunu Kurban'a söylüyordu. Kurban'da da iyice ağabey olmak için bir çatınma, bir çatınma. "Böylesi pek talebe kıyafeti olmuyor. Elden düşme ya da tanıdık bildik birilerinden birşeyler edinip değiştirin üstünü bu çocuğun." Giyim kuşama dair ilk düşünmem, ilk şaşırmamdır bu benim. Evet, görmüştüm, çevremizden gelip geçenler korunaklı, eteği paçası belirli, elbiseler, şapkalar, örtüler içindeydiler. Her bir parmağı ayrı deri eldivenlileri bile vardı içlerinde. Bizim onlar gibi giyinebilirliğimizi hiç düşünmemiştim. Anca şöyle memur olduğumda olabilir demiştim. Ona da çok zaman vardı. Ağabeyim belediyede yazıcı ya da benzeri bir şey olursam aileye sağlayacağım olanaklardan ötürü, sevincinden daha o gün uçup duruyordu. Tapular, Osmanlı tapuları, cumhuriyet tapuları, otlaklar, meralar gibi laflar döneniyordu aramızda. Başvurdukları hükümet yapılarındaki masaların ardına köylülerinden birinin geçebilmesi, o parasız, arkasız, konuşmasız adamları diriltecekti. Sana ne desem, nasıl anlatsam o durumu, tam kesinlikle çizmiş olamam. Kendi aralarında epeyce yürekli olan bu adamlar, kentlerde, ilçelerde, devlet kapısında ürkekleşiyorlardı. Yıllanmış deneyimlerle öğrenilmişti artık, büyük kapılarda dayanacağı olmayanların hiçbir derdi çözüme ulaşmıyordu. Devlet korkulu olmaktan çok,

tanıdık bildik olmaktan çıkmıştı. Ankara'ya, o şaşılası bir hızla bayındırlaşan kente bağlıydı işin her ucu. Ankara'ysa dünyanın kim bilir ta neresine düşüyordu. Bak ilk dediğimi gene unuttum gitti. Tatillerde köye varırdım. Özlerdim oraları, daha şehir alışkanlığım köklenip gelişmemişti. Atatürk devrimlerini düşünüp çevremde konuşacak kişi arardım. Osmanlı'dan Cumhuriyete dek kalmış, savaştığı cepheleri unutmuş, o kaya gibi ihtiyara, dedeme, ikide bir sorular sormaktan kendimi alamazdım. Gazze'de imparatorluğu kurtarmaya çalışanların içinde o da varmış. Kars'tan inip de ora sıcağını yiyince barsakları çözülmüş mü sana. Bir yandan her durduğu yerde içini boşaltıp, bir yandan da "Şimdi ne yana gidip vuruşacağız?" diye soruşunu o günleri yaşayan kendi değilmiş gibi anlatırdı. "Dede," demiştim bir gün ona, "Sen Gazze'deyken padişah vardı ya, artık o yok, o bitti, cumhuriyet var, Atatürk var. Atatürk nerededir, Gazi Paşa nerededir şimdi?" Vücudunda kalmış şarapnel parçalarından bazıları leğen kemiğine yürümüş, yıllar sonra yarı yatalak olmuştu dedem. "Peygamber döşeğinde otururmuş Gazi Paşa, derler," demişti. "Öldü diye mi söylüyorsun böyle?" dedim. "Kimdir oğul, ölen kimdir?" deyip şaşmıştı. Bunları niçin anlattığımı bilirsin. Bu karışıklığın, bu habersizliğin, bilgisizliğin köklerini arama isteğim belki de o sözlerden tohumlanmıştı. Gazze'de herhangi bir Anadolu köylüsü olmaktan öteye geçememiş, yine de can pahası vatanını savunmuş, o koca ihtiyarla belki de anlam kazandı her şey derim bazen. Dedemi doyasıya öpmem de o yaza rastlar. Yıllar geçti, bizim oralarda akraba hısım yakınlığı ağırbaşlı bir iki sırt sıvazlamasıyla belirtilir. Dedemin yıllanmış kirlerinin deri yerine geçtiği, sarkmış boynuna sarılıp öpünce anlamadığım bir bağlılıkla vurulmuştum can evimden. Dedem davranışımı çok yanlış, yersiz karşıladı. Karılar gibi birden sarılıp öpmek neyin nesiydi, yüzümde araştırdı bunu. "Neyin var can oğlum?" dedi, "Neyin var? Yoksa baban benzeri esenle mi savrulacaksın? Baban gitti gider. 'Askerde kal oğul derdim, kaça kaça ömrün tükendi. Boynunun borcudur bu. Kurtulmak yok.' Başını sallar büyük sözünü dinlemezlenirdi. 'Karşı durulmaz oğul, ne zamanın işidir, kaderdir bu,' derdim. Susar, durmaz tütün içerdi soyka. Umursamazlığının nasılını deşmezdi. Anamı kıstı-

rır döverdi. Bir deli herif ki türemeyesice iki kere çökertip tepesini yumruklamışım. Sonra iflah olmadı. Ölüm haberini saldılar. Öyle savaşsız mavaşsız, yine de askerde öldü. Şimdi de balam onun oğlu sen boyun sarar, yüz öpersin. Hadi de, nedir seni yufkalaştıran? Babanın yüreğini mi aldın yoksa?" Sustum Emine, ne biliyordum ki, ne diyecektim? Kaç yüzyılın kurup diktiğini nasıl eğip, neyi anlatabilirdim. Hangi kavramları, acıları birlikte yaşamıştık ki dedemle? İşte o günden bu yana yurdumu her yönüyle, elverdiğince öğrenmeye sıvandım. Masa artlarına oturmaya heves etmekle bu işin üstesinden gelinir miydi, orasını henüz bilmiyordum; dedem liseyi bitirdiğim yıl öldü. Bana yazmadılar. Nasıl olsa öğrenecektim. Ölüm de doğum kadar olağandır orda. Dirençlidirler. Sanırım susarak yatıştırılmış hüzünler, acılar kişiye giderek daha derinden koyuyor. Dedemin boynuna belki de ömrünce benim gibi sarılan olmamıştı. Coşkular da, ilenmeler de oralarda bir çığlık gibi bırakılmış, yalnız, yalın yaşanır. Yoksa nasıl yürütürler Emine can, onca yoksulluğun kupkuru kıldığı yaban hayatı. Doğanların, en az yarısını çocuk mezarlarına analar nasıl gömerler? Pisliğin alışkanlığını ben bilirim. Saç belikleri arasında sirkelerin parlak çıtır çıtır durduğu, belki de dünyanın en güzel gözlü kızları için nasıl ölündüğünü de bilirim. Hem bitlenilip, hem sohbet edilen kadın toplantılarını bilirim. Kışların dondurucu soğuğundan kaçmanın yollarını, barınaklarının tepelerine bir küçük delik açmakla bulan o insanların türkülerini de bilirim: Dağlar, ceylanlar, sevdalar, hasretler üstünedir. Hayvanlar sayrılaşıp karınları şişip ölünce insanlarıma basan yılgınlıkla direnme arası şaşkınlığı da bilirim. Yeni yetmelerin, delikanlı olmaya yönelenlerin ayıp olduğu kadar da gülünç hatta tiksinç bulabileceğin cinsel bilinçlenmelerini, boşalma deneyimlerini yaşamışlardanım. Sonra bir kadına hiç eksiksiz par par tutulabileceklerini de bilirim. Genç kızların güzelleşmekten caymadıklarını, bir tarafı bakırçalığı kaplardaki suya banıp saçlarını taradıklarını kız ablalarımdan bilirim. "Kız abla" ne demekmiş dersin? Bizlerde nazlatma, övme yerine geçer kız abla, kız gelin, kız kadın, kız ceren, demek. Üstlerinde, başlarında, barınaklarında sakınacakları olmayan insanlardır çoğu. Düğünlerde giyilen döşlükleri işlerken çalak, umutlu oldukları-

nı görmüşümdür. Onların analarının, teyzelerinin eritilmiş, yok edilmiş güzelliklerini, dinçliklerini unutmuşça sürdürdükleri duyguları, isteklenmeleri dipdiridir. Yaşlıların kırıcı yaşama deneyimleri gençliği körletmeye yetmez. Sözle aktarılamayacaklar var. Ancak yaşamayla sahiciliklerine varılır. Mavzer kurşunuyla birbirlerini delik deşik etmelerinin, dalaşmalarının nedenlerini onlardan olanlar anlayıp da bağışlar ancak. Anlatmaya davransam öyle kökten sözler bulabilmeliyim ki Anadolu insanının ileriye dönük, ezilmez cevherine doğru tanıklık edebilmeliyim. Buna henüz gücüm yok. O yıllanmış ihanetlere, unutulmuşluğa, hor görülmeye, iç kıyımlara karşı; yine de çocuksu, doğru ve inançlı bir yanları vardır. Benim ilk erkekliğe uyandığım yıllarda, hayvanlara aşıp, kızları tanımanın yolundan geçmişliğim var. Kentlilere çirkin gelen bir şey bu. Kuşkusuz doğru da. Fakat genelevlerden, ordaki acılardan, bazı korkunç çarpıklıklardan daha arıtılmış buluyorum gene de o deneyimlerimi. Ya Emine. Ortaokulu bir ilçede okudum. Bakımsız, boz bir dünyaydı orası. Toprak sokaklarında, örtük pencerelerinde aydınlık bile tozlu, ışıltısızdı. Türkiye'nin uç köşeleriydi oralar. Yatırım planlarında hep önde olan, bayındır kentlerimizle aralarında iletişim kurulamazmış duygusu verir. Gülmeyen, uzak yerlere yetişecekmişçe koşturan insanlarından, hüzün alan yerlerdir. Sıcak ev ekmeğini bulamaca banıp doyurucu tadından gevşerdim. Lamba ışığında çalıştığım derslerden ne kıvanırdım bilsen. Beni yanlarına bıraktıkları uzak akrabamızın üç göz odalı, çürük, ot kokan evindeydim. Bana düşen işse evin suyunu çekmek; söylendiğinde, odun kırmak, toprak sıvamak, gerekince her eksiğe gediğe koşmaktı. Gaz çok pahalıydı. Lambayı yakıp çalışmayı hak etmek için bana söylenecek her şeye alabildiğine dikkat kesilirdim. Neyi istiyorlar, daha nasıl işe yararım? diye. Evde pek konuşulmazdı. Erkek, köyden de bildiğim erkekti. Suskun, bazan birdenbire bağıran, gitmesi gelmesi sorulamayan. Yemeye ilk o başlardı. Çocuklarsa, kimi okula giden, kimi babasının kahvesinde çalışan, bildiğim ben gibi çocuklardı. Anaları babaları görmeyince kavgaya tutuşuveren, yüzleri yara yerleri ile süslü, sıska, koca kulaklı, saçları tıraşlı olan çocuklardandı onlar da. Evin tek geçim kaynağı olan kahve, sönük görünüşlü, bir kahve içerek saat-

ler boyu yazın toz, kışın çamur içindeki kasaba alanını gözleyen müşterilerin içlerinden birinin "Ya Hak çok şükür," dediği yerlerdendi. Gecenin sonu gelirken kıvrılıp uyuyuvermeyi kurduğum ocak kıyılarından, uykularımda bile ezberlediğim derslerden, o yarı karanlık, ağır ağır devinen günlerden, bende arta kalanlar bugün bile yılgınlık değildir. Anamgil, Kurban ağabeyim, kaldığım yerde yükümü azaltmak için ter, ilik akıtılarak ürettiklerini bildiğim peynir torbalarını, koyun sütünden dövülmüş yağları, sert eskimez kıl çuvalları, armağan deyip üç yıl yolladılar. O yaşadığım günleri, büyük bir usluluk dönemi olarak taşıyorum anılarımda. Yaz tatillerinde konukladığım evin kişilerinden boynu bükük beklediğim oluru alır almaz köyüme varışımı topraktan fırlayan bir su patlamasına benzetirim. Dağlara, gökyüzüne kavuşmanın mutluluğuna şimdi nedir denk düşen bilir misin? Can Emine, kızarma, söyleyeceğim, peki. Ben doğduğum yeri, insanlarımı, belki de o zaman henüz açıklayamadığım acıya belenmiş bir sevgiyle sevmeye başlamıştım. İlçedeki ortaokulun öteki öğrencileri de benden değişik değildi. Memur ailelerinin çocukları da daha mı düzenli ya da bakımlıydılar? Evet, öyleydiler ya, yalnız onlar da pek atılgan sayılmazlardı. Ama yakaları temiz, çorapları yırtıksızdı. Öğretmenlerimiz derslere kurgulu bir anlatımla girişiyorlar, kasabaların sınırlı, atılımsızlık dolu yaşaması yüzlerindeki yağlı ağır çizgilerde beliriyordu. Öylesine ciddi öğretmenlerdi ki bu her davranışımızı korkulu, yanlış yapma kuşkusu içinde geliştirirdi. Şimdi düşünüyorum da, öğretmenlerimizin yüzündeki o ağır ciddiyet can sıkıntısıydı. Onların bize diktikleri gözlerindeki dalgınlığa dönen anlamla birden umulmadık bir anda parlayıvermeleri de bize gösterdikleri dikkatten değil, kendi hayatlarının hangi yönde harcandığı hesaplaşmasından geliyordu. Neydi bu Emine, neydi? İnsanımızdaki bu eksilen yaşama gücü neydi? Okuma yüzdesi en yüksek olan ara sınıflar nasıl böyle içe dönük yetiştiriliyordu? 1923'ten bu yana yaratılan 15 milyon genç böylesine nasıl çarçabuk yaşlanmıştı? Orta ikideydim; okuma yıllarımda bana en güç gelen sınıflardan biridir. Kenan öğretmen diye bir Türkçeci gelmeye başlamıştı bize. Müthiş bir şiir tutkunuydu. İlk kez o sevgili adamla başlamıştır şiire yönelmem. Öğretmenin canlı bir ile-

tişimle gerçekleşeceğini bilmem de onunladır. Yunus'u onla tanımıştık. Nâzım'ı da. Güzel, aydınlık bir adamdı. İstanbul ağzını ilk kez ondan hayretle dinlemiştim. "Yapıcam, edicem, yapıcaksınız, olacaksınız." İşte böyle konuşuyordu Kenan öğretmen. Derste birden duruverip arka sırada itişen arkadaşlarımıza bakıyor, "Kim sıkıldı, kim çıkmak istiyor?" diyordu. Biz arkada böylesine bir terbiyesizlik yapabilmiş olanları araştırıyorduk. Tıs kalmıyordu sınıfta. Her sözcüğü özenle toplayıp, pırıl pırıl akıtıyordu kulaklarımıza. Sonra bizlere gerçek bir sevgiyle bakıyordu. "Çocuklar," diyordu, "çocuklar şiir söylemeyi sevin. Anadolu'yu kendinizi üşenmeden tanımayı sürdürün. Çocuklar size neler söylemek isterdim ya henüz küçüksünüz. Yurdumuzun köklü tarihinde kavgalar vardır, savaşlar vardır. Bizim insanımız suskundur gerçi ya, konuşturmasını bilmek biz okumuşlara düşer. Şimdi kitaplarımızda 25. sayfayı açalım." Biliyorum ki o daha başka şeyler söylemeyi de istiyordu. Son yıl Kurban ağabeyimi çağırmıştı okula. "Bu Haydar çocuk devam etsin, okusun, okutulsun, ne yapıp edip." "Peki efendi," demişti Kurban ağabeyim başını eğip, "yolunu ararız." "Kurban Efendi," demişti öğretmen Kenan, "Haydar'ımız ahlaklı ve zekidir." Sonra parmağıyla bütün sınıfı işaretleyip "Hepsini severim ben bunların, yalnız sevmek yetmez, ne fayda? Ağabeyisin, okut onu. Elini öp ağabeyinin Haydar, o sana destek olacak." Birden ikimizi de sırtımızdan sarmıştı. Kenan öğretmenin yüzü karmakarışıktı. "O zaman onu daha da okutmak boynumuzun borcu oluyor." "Şehirlilerin gittikleri okullarda biraz sıkıntı çekecek ama," demişti Kenan öğretmen. "Bu öğretim metodu çoğunlukla tam şehir hayatının yararsız sözleri, kavramları, gündelik alışkanlıklarıyla doludur. Şaşar bu aslan öğrencilerim benim başta ya, önemli değil." "Niyesi bu, ha, öğretmen efendi?" ağabeyim ardından kızarmıştı. Okumuş, ak gömlekli biriyle ilk kez bu kadar yakınlıkla laf alıp veriyordu. Kasketini ezip yuvarlayıp dinelmişti yine. "Yaşa Kurban kardeşim sen, demişti öğretmen, yaşa e mi." "Adın nedir efendi?" demişti ağabeyim, "adını bağışla." "Adım Kenan'dır. İşte bu işlerin niyesi, niçini çok uzundur, şehirli kafasıyla döktürülen bu kitaplar, köylü çocuklarımız için bir zekâ ölçüsü olamaz. Haydar'ı lisede bekleyen güçlüklerden biri de şehirlerdir."

Burda ayakkabılarıma bakmıştı Kenan öğretmen. Onun bakışı lise müdürününkine hiç benzemiyordu. Üstten alttan yamalanmış, tabanı kabaralı, gürültüsünü kimsenin yadırgamadığı ayakkabılardı onlar. Kışlar şahının yerleşme yerinde insanın giydiği kabaralı da olur, demirli de, çaputlu da. Kenan öğretmen düşünceli düşünceli bağlamıştı konuşmasını. "Güçlükler pekâlâ aşılacak Kurban kardeş. Yolu bulunacak. Haydar öz be öz Anadoluludur. Tutuculuğu yaşatanların sulbundan gelenlere karşı koyup yürüyeceklerdendir o, Kurban Efendi. Bunu böyle bil."

Kirli olduğumu ilk kez o gün düşünmüştüm. Kenan öğretmen olup uzağımdan kendimi; gözleri kor yanışlı, 37 numara ayaklarında 43 numara ayakkabı taşıyan, başı örtüyle çatkılı, sıska çocuğu görmek istedim. Olmadı elbette. Köye varıp dama girerken "Has bir herif o Haydar," dedi, "Öğüdünü tutmak borcumuzdur." Ağabeyimi on yaş büyümüş buldum o gün. O da benim gibi kirliydi, üstü başı yırtıktı. Başındaki kasket ipliklenmişti. "Demin öp elini ağabeyinin," deyip eli öptürülen, daha çocukluktan kurtulmamış Kurban'a baktım. İçim yarılmışıtı. Benden anca iki üç yaş büyük olmasından ötürü evin sorumluluğunu sessizce yüklenen, ellerini gerip dizine dayanarak oturan, anamın taşıp yakınıp yerinmelerini "he ana, yeter ana, yaparız sus ol"larla karşılayan çocuğa saygıyla baktım. Büyüğüm olmayı bilmişti. Elimi iri, kaba avcuna vermiştim. "Haydar;" demişti, "o adam pistir, köylüdür demeyip, dost sayıp sarıyor kişiyi. Hoca hakkı uludur bil ha! Yüzümüzü kara etme bala can."

Seçil'in İstanbul'a gidiş sabahı Kiraz gene görünürlerde yoktu.

Büyüklerin çekindiği hastalanma olayı gerçekleşmemiş, Emine ve Kiraz donarken bulunup getirilmelerinin gecesi derin derin uyumuşlar, sabah kalktıklarında küçücük bir kırgınlık bile duymamışlardı vücutlarında.

Annesi yine de Emine'nin o gün okula gitmesine engel olmuş, kışın temelli bastırdığını, bir iki güne kalmaz okulların "hava muhalefetinden" ötürü tatile girebileceklerini söylemişti.

Kiraz gündelik işlerine dalıp gitmişti.

Leylim ninenin adıysa hiç anılmıyordu.

Emine ara sıra pencerelere doğru biriken küllü öğle sonu ışıklarını görünce aşağı avluda vurulan bir kapı mandalının sesiyle ürperiyor, o kocamış gövdenin yok olabileceğine bir türlü inanamıyor, düşüncelerimi sezen var mı diye odayı çarçabuk gözden geçiriyordu.

Seçil olduğu yerden kopup gitmiş oluyordu çoğunluk.

Bazı bir eteği, bazı bir bluzu ona armağan eden annesinin boynuna sarılıp ellerini sevinçle tutarak ilgisini belirtiyordu. Yine de o sır dolu örtülme bozulmuyordu yüzünde.

Annesinin gevşeyen adalelerinden ötürü "Kilo da almadım ama artık bu beni sıkıyor," diye sunduğu şeylerden Seçil'in hoşlanmış görünme çabasını anlayamıyordu Emine.

Birkaç gece önce Kiraz'ın ayaklarını sevip okşayarak ovan, hepsini şaşılası bir hayrete düşüren kızın aynı kız mı olduğunu Emine çocuk kafasıyla yorulana dek düşünüyordu.

Sonunda durumu kavrayıp tanımlayamamanm verdiği uçucu bir karamsarlıkla içini çekiyordu.

Emine'den gelen bu derin soluklanmaya ablasının kısacık bakışı Emine'yi utandırıyor, ellerini bitiştirdiği dizlerine eğiyordu başını.

Seçil'in gidiş sabahı Kiraz mutfakta ovulup parlatılması gereken tencerelerle tavaların çoğaldığını öne sürerek çıkmıştı odadan.

Taşınma öncesi yatak, perdeler, pirinç mangal, (onu babası sarmıştı) radyo, duvardaki resimler toparlanmıştı.

Emine'nin belleğinde yıllarca kalmıştı o resimler.

Annesinin babasının öğrencilik yıllarının grup fotoğraflarıydı bunlar.

Mezuniyet resimlerindeki birçok küçük yüz, küçük gövde gülümseyerek dönmüşlerdi çekiciye.

Öne eğik vücutlar artlarındaki avluların yüzyıllık çınar ağaçları, somaki mermer merdivenlerin yayvanlığında uzayan ders arası gürültüleri bile vardı.

Emine o fotoğraflara ne zaman baksa o geçmiş zamanı olduğunca duyuyordu sanki.

Zil sesleri, geçenekleri dolduruveren öğrencilerin taşkınlığı annesince acaba yeniden hiç anılmıyor muydu?

Evde elle taşınabilir daha birçok şey de toparlanmıştı.

Sonunda annesi Seçil'e sormuştu:

— Sen İstanbul'a götüreceklerini unutmadın, değil mi?

— Hayır anneciğim, her şeyim ne zamandır hazır.

— Gelecek misin Selahattin uğurlamaya Seçil'i? Bugün milli eğitim müdürüyle görüşecektin de.

— Kızımı burda da öperim ben. O İstanbul'a gitse de babasından ayrılmış sayılmaz.

Seçil babasına yaklaşmıştı.

Güzel yüzü renksizleşiyordu.

Kanın Seçil'in yüzünden çekilmesini boynun körpe çizgisizliğine yayılan iki parça kızartıdan izliyordu Emine.

Yüreği bilmediği o karartıcı bekleyişle daralıyordu.

Seçil giderken beklenmez, yıkıcı, paralayıcı bir olayın patlayıvereceğine inanmaya başlamıştı.

Ablası tuhaflaşıyor, alttan alışı, sanki zor engellediği atılımları koyuvermeyişi onu kanırtıp çökertiyordu.

Bu uyumlu dal gövdenin can alıcı bir yanlarından onmaz bir yara almasını izliyor gibiydi Emine. Gözle görülmese de ilerde Seçil'de dipten doruğa olacak değişmenin başlaması mıydı yoksa bu?

Ablası babasına uzanırken daha da soluyor, ellerini koyacak yer bulamıyordu.

Peki Emine'den başka gören yok muydu Seçil'deki bu çarpıcı değişimi?

Babası kızının yaldızlı, gür saçlarında okşarca gezdirmişti ellerini. Sonra alnına avcuyla dokunmuştu. Eli bir süre Seçil'in alnında kalmıştı.

— Kızım benim, demişti babası. Kızım, kendine iyi bak!

Babası Seçil'in gözlerini arıyor, kızının ötelere takılan bakışlarını Erzurum'un karlarından toparlamak isterce sevecenleşiyordu.

— Bize hemen mektup yaz, merakta bırakma.

Seçil babasına sarılıp yanaklarından öpmüş, sonra başını göğsüne dayamıştı.

Bu beklenmez sığınmayı neyle geçiştireceğini bilemeyen babası annesinin bir an önce yanlarına gelmesini istermişçesine yatak odasına yönelmişti.

Annesi eldivenlerini giymeyi alabildiğine uzatmıştı.

Babasının hafifsetmeye çalıştığı vedalaşma işi acılaşıyor, Selahattin Kozlu öğretmen büyük kızının omzuna dayalı başını yeniden yeniden okşamaya girişiyordu.

Seçil'in sırtındaki ürpermeyi Emine açık seçik görmüştü.

Babasından hızla ayrılan Seçil.

— Paltomu giyeyim de annemi bekletmeyeyim, demişti pürüzlenmiş sesiyle.

Babaları, giderken durup annesine konuşacakmış gibi bakmıştı.

Annesinin belli belirsiz bir baş sallayışıyla o önemli olabilecek konuşmayı kestiğine yıllar sonra bile inanıyordu Emine.

Yanılmış olamazdı.

Başkaldıran çocuğa karşı bu ortak tutum, karı kocanın duygu tanımaz antlaşmasıydı.

Annesi yumuşamaya yer olmadığını kocasına başıyla söylemişti.

Emine de uğurlamaya katılmada diretince annesi ilkten karşı koymuş, sonra "Paltomu giyip çıkayım," diyen Seçil'in içerde çok kaldığı düşüncesiyle onların odasına yönelirken:

— Hadi hazır ol bakalım, yürü sen de, demişti. Sıkıca sarın yalnız.

Emine de izlemişti annesini.

Seçil odada pencerenin önünde ağır ağır sıklaşan tipiye bakıyordu. Paltosunu bile giymemişti.

— Hadisene kızım trene çok vakit yok, teyzeyi de bekletmeyelim, ayıp olur.

Annesi, kendisinden beklenmeyen çekingen, arayan, yumuşak bir sesle konuşuyordu. Seçil, yüzünü onlardan sakınarak:

— Peki anneciğim, şimdi tamam.

Seçil önde, Emine'yle annesi arkada, avluda bekleyen hademe Kadir'in yanma inerlerken.

— Ben Kiraz'a veda etmeliyim anne, demişti Seçil.

— Demin konuştunuz ya, tencereleri falan ovuyor o.

— Olsun, veda edeyim bir daha görüşemeyiz belki de.

— Hadi canım, deliye bak. Kiraz bizde kalacak, sokağa falan atacak değiliz ya kızı.

Seçil yukarı fırlayıverince annesi, Emine bir iki basamak daha inip durmuşlardı.

Ev sessizdi.

Dışarda onları istasyona götürecek arabanın atları kişniyordu.

At sesleri Emine'yi sarsmıştı.

Yeni, değişik bir günün evlerinde, yaşayışlarında oluşan başkalaşmanın ürküntüsüydü belki de o sarsıntı.

Taş avlunun kuytuluğunu araştırırken, bu duygu daha da somutlaşıyordu.

Geçmiş günlerde Nazik kadın, Kiraz ve Emine'nin birlikte baktığı her yön, şimdi yeniden alev başlarıyla süslü ocağın yalımlarında capcanlı dönenip duruyorlardı.

Atların huysuz ayak tepişleri büyüyor, karları sürüyüp geçen kızakların çıngıraklarını bastırıyordu.

Sapaklarda buzlaşmamış tepecikleri nal vuruşlarıyla savuruveren sağrıları dolu, ipince, gergin bacaklı atlar duruverip eşinerek Nazik kadını, Kiraz'ı, Emine'yi, belki de Leylim nineyi bekliyorlardı.

Emine, Seçil gelene değin, avlunun bir köşesine kuruluveren çözülüp fırlayan geçmişin canlılığını, içine kakılışını tutkuyla izliyordu.

Düşle gerçek arasındaki gizemli kurgunun vuruşu gözlerine teptiğinde niye yaptığını bilmeden başını annesinin kalçalarına dayayıvermişti. Sığındığı ılıklığın duyarlığını keskinleştirmesinden ötürü artık yan gözle bile o loşluğu görmeye cesaret edemiyor, yine de burnuna bir çıra kokusu vuruyordu.

Annesi başını sıvazlayarak:

— Ne var ortanca, demişti, üşüdün mü?

— Seçil ablam nerde kaldı?

Hademe Kadir'i unutmuşlardı.

Adam oracıkta kuytuluğun ıssızlığına karışıp gitmiş, dimdik duruyordu.

— Daha çok vakit var öğretmen hanım, demişti Kadir. Tren az gecikecek.

Kadir'in orda olduğunu bildikleri halde dalgınlıklarını kesiveren canlılık belirtisi sesi duymak ana kızı rahatlatmış gibiydi.

— Hadi Seçiil, diye bağırmıştı yukarı annesi, hadi gecikeceğiz, ne bu böyle...

Seçil merdivenlerden inerken kolları, omuzları üstüne denk gelmeyen paltosuyla korunma isteği veren bir küçük kızdı yine.

Emine burnunu daha sık çekmeye başlamıştı.

Annesi araştırıcı bakışlarıyla Emine'yi süzerken Seçil'e:

— Niçin geciktin yavrum, demişti, ne bitmez vedalaşma bu böyle.

Seçil gülümseyerek susmuştu.

Emine'nin burun çekişlerini annesi birden görmüşçe:

— Bak, ortanca senin gidişine pek çok üzülüyor. Sanırım bu bizim ortancanın özelliği olacak, başkalarını dert edinmek.

— O başkası değil ki, demişti Emine, ablam o. Hem de küçük ablam.

Annesi, Kadir, Seçil, Emine sokağa çıktıklarında artlarından sessizce süzülüp onlara bakan cılız vücudu, kara gözleri görmemişlerdi.

Kapı örtülür örtülmez evde ağıtla konuşma arası bir ezgi başlamıştı. Sözleri karlı dağlara, öksüzlüğe, ayrılığa, ölüme dair olan bu ağıdı söyleyenlerden öte duyan yoktu.

Çıngırakların kesici tınılarından, karın kendine özgü sesleri emen dingin duvarlarının arasından geçiyorlardı.

Yola koyulurlarken ilk hız için atlar kırbaçlandığında pencerelere bakmıştı Emine.

Perdelerinin yerine bir iki uydurma gazete kâğıdı gerilmiş camların ardındaki bildik gölgeyi görür gibi olmuştu. Kiraz'dı o elbet.

Neden saklansındı peki.

Yüzlerine serpeleyen kar çiçeklerini suskuyla izleyip konuşmadan istasyona varmışlardı.

Tren perona yeni giriyordu daha.

Lokomotifin buharları soğuğa vurdukça top top ıslak bulutlar oluşuyordu.

Emine sabahtan beri içini tırmalayan o ağırlığın bağrından kalktığını sezmişti.

Seçil, annesi, hademe Kadir, Seçil'in birlikte yolculuk edeceği teyzenin yakınlarını araştırdıktan sonra, Seçil'in gezi yoldaşı olacak yaşlı kadını, kızıyla, damadını bulmuşlardı.

Girilecek vagonu belirler belirlemez büyüklerin konuşmaları başlamıştı.

— Tam yola çıkma zamanıydı doğrusu. Kışı bitti sanmak doğru mu? Asıl şimdi bastırıyor.

— Tabii, haklısınız. Doğunun karayolları bir yana bütün ulaşım kapanabilir.

— Ah İstanbul bir yerlere benzemez değil mi?

— Bu ortancanız mı? Maşallah pek çalışkanmış.

— Seçil kızımızın üstü başı kalın mı? Yolumuz kısa değil. Karşılayıcısı olacak mı?

— Elbette, teyzesi biliyor. Şeftir kendisi. Gerçi işi başından falan aşkın ya. Olmazsa anneannesinin yanma daire görevlilerinden birini katıp yollar. Onun çalışması da çekilir şey değil. Vazgeç kardeşim helak oldun diyorum. İhtiyaçtan değil inanın bu çalışması.

Anneleri Seçil'e yabancıların yanında sık sık takındığı dokunmaya kıymazlığını belirten el değişleriyle yaklaşıp uzaklaşıyordu.

Birlikte yürürlerken konuşma sürüyor. Vagona girmeleri gerektiğinde hızlanıyorlar.

Anneleri:

— Ayrıca birkaç kazak koydum, Seçil'ciğim, çocuğum, diyordu. Halis tiftiktir, halası göndermiş. İç fanilalarını giymelisin. Bilmem neden, (annesi bu kez bacakları çok kalın, yaşlı teyzeye yöneltiyor konuşmasını) genç kızlar iç fanilasından hoşlanmıyorlar.

Budur işte Seçil'in yol arkadaşı.

Duyduklarına aynı eşit tepkiyle karşılık veren bir ihtiyarcık.

"Yaa efendim, ha ha efendim, zamane elbette kızım..."

Genç kadınsa bu fanila giymeme açıklamasına türlü anlamlar katan gülüşüyle yanıt veriyor.

Teyzenin defterdar olan damadı kalın, koyu renkli paltosuna gö-

mülmüş, bir elinde kaynanasının derileri sıyrık koca bavulu, öteki elinde ince bir kâğıda sarılı ne olduğu anlaşılmayan bir de paket, ardında bekleyen, defterdarın her deviniminin tıpkısını yineleyen adam dairesindeki odacılardan biri olsa gerek.

Adamın elinde yemiş sepetlerini andırır sepetler var ve hiç konuşmuyor.

Onun varlığını unutuyorlar.

Defterdar arayı açıp önde yürümeye başlıyor.

Hademe de hızlanıyor.

Trenin duruşuyla birlikte Emine'nin yüzüne buharlar basıyor.

Büyükleri göremez oluyor.

Buharlardan sıyrılınca baharın başladığı bir çayırın ortasında bulacağını sanıyor kendini.

İlk gençlik yıllarının düş kurma yeri olan Erzurum'dan öteye de gelişecek olan bu etkilenmeler onda.

Buharlarla bürülü dört yanını elleriyle tarıyor.

Kalın atkılarının içinde zorlukla döndürdüğü başı coşkuyla aradığı taze çimenlerin bittiği çayırları seçme isteğiyle, umuduyla dolu.

Ne trenin gürültülerini duyuyor, ne vagonlara koşuşturanlardaki karmaşık itişmeyi görüyor.

Neden sonra annesinin:

— Emine nerde, Emine'yi görüyor musunuz? demesini duyuyor.

Annesinin sesine olan koşullandırılmasının keskinliğine ilk o gün mü şaşmıştı?

— Ben bakarım, diyor Seçil ablası. Ardımızdaydı, demin, bir yana gitmemiştir.

— Çok garip oldu iki gündür ortanca, diyor annesinin sesi. Şaşırdı Emine'cik. Biz birbirimize aşırı bağlı bir aileyizdir ya... E ben bu kadarını da bilmezdim doğrusu. İstanbul'a alışsın diyoruz Seçil'ciğim. Ne de olsa yüksek tahsil çağı geldi.

Seçil onu buluveriyor:

— Ne yapıyorsun orda Emine Hanım? Annen görmesin, hele defterdar, karısı, kaynanası, hademesi hiç görmesin. Buharların içinde Nüveyre öğretmenin ortancası dört dönüyordu derler.

Emine kıvançtan uçacak nerdeyse; Seçil'le her şey sanki birden yenilenmiş, bir ayrılığın başında değil de kavuşmadalar.

— Ablacığım neler gördüm bilsen.

Seçil parmağıyla büyüklerin toplaştığı yeri gösteriyor, onların çok yakmmdalar.

— Emine gördüklerine ben inanırım, büyükler inanmazlar, onun için onlara anlatma e mi? Hadi gidelim.

Annesinin sesi devam ediyor:

— Ah efendim, bu zamanda çocuk okutmak gayet zor.

— Haklısınız hanımefendi.

Bu kez bir erkek sesi konuşuyor. Demek ki kalm paltolu kırk yaşlarındaki adam konuşmaya başladı.

— Gene de okutmanız çok yerinde. Türkiye değişiyor hanımefendi.

— Hıı, diyor annesi.

Seçil'le lokomotifin saldığı buharların içinden karşılıklı gülüyorlar.

Ona bakan ablası, iri, dupduru, çiçek gözleriyle masalların inanılmaz eşsiz bir güzelini andırıyor.

Ablasının baskın güzelliği acı veriyor Emine'ye.

Seçil'in yüzünde dalgınlığın ak tülleri var. Dudaklarının solgunluğuna karşın yanakları kızartılı.

Sonra birbirlerinden uzaklaşıyorlar.

İstasyonun koyu, dingin, soğuk duvarları buharlardan sıyrılıp beliriyor.

Vagonun penceresinden uzatılan bavulları, paketleri, küçük denkleri andıran iki yükü, bir sepeti, hademe Kadir uzattıkça, paltolu adamın hademesi içeri alıyor.

Annesi, teyzeyle kızının anlattıklarını bir yandan dinler görünüyor, öte yandan arayan bakışlarıyla istasyonun gidiş gelişini, yolcuları, "Bekleme Salonu" yazılı yerde görünen, koca sobanın dibine birikmiş duranları, uğurlayıcıları, tek tek ayırıp görmeye çabalıyor.

Babası da gelmeyeceğine göre, annesinin tutkuyla aradığı kim?

— Hıh geldiniz mi? demişti kızlarını yanında görünce. Nerdeydi bu afacan bakalım?

— Deminden beri arkanızdaydık, lokomotife bakıyordu Emine.

Camdan uzatılan son paketi de alan adam defterdarın gözlerini arıyor, sonra saygıyla eğilerek çıkıyor dışarı.

Defterdar Seçil'i ilk kez görüyormuşça takıla kalmış ona, bakışlarını güzel ablasının yüzünden alamıyor.

O taze yüzdeki karışık, kapanık çekicilik miydi adamı olduğunca alıkoyan?

Yoksa o ilk görende inanılmazlık duygusu yaratan çarpıcı güzellik miydi?

Seçil ellerini kavuşturmuş duruyordu.

Kompartımana koyu bir sessizlik asılıyor.

Suskuyu adamın karısı dik bir sesle kesip:

— Tamam mı Cevat'cığım? Tamam mı annemin her şeyi, diyerek noktalamıştı.

— Evet.

Karısının uyarmasından sonra adamın gözleri yine istasyonda ilk buluştukları yerdeki gündelik bakışlarını ediniyor.

Seçil'i de defterdarın kayınvalidesiyle birlikte özenle, dikkatle yerleştirmişler, ikinci mevkinin öteki yolcularını araştıran annesinin kuşkusuna yaşlı kadın da katılırmışça:

— Öğretmen hanım kızım meraklanmayın demişti. Öteki yolcular da kadın. Biliyorsunuz biletler alınırken söylenirse hanımların yanına hanım veriyorlar.

— Ah evet haklısınız, unutmuştum, demişti annesi.

Trenin kalkışını belirten hareket işareti verilene değin yaşlı teyzenin, kızının alçak sesle söylediklerinden kaçan sözcükleri Emine bir bir yakalıyordu.

Kızının verdiği yanıtlardaki savunma, ayırt edilmeyecek gibi değildi.

"Artık o çok yaşlıdır anne..."

"Halamı sanırım bir subay emeklisi istiyormuş?.."

"Sen ona göre..."

"Paraya güvenebilir miyiz?"

"Pırlanta kolyeyle..."

"Unutmasınlar miras yalnız onlara kalmadı ki..."

"Davranışlarına dikkat etmeli, âlem uyumuyor..."

"Biz seni sevmez miyiz sanıyorsun anneciğim?"

Yaşlı kadınınsa sözleri daha ezik, çmlamasızdı.

"Çok gençsin kızım... Baban."

"Eda'nın da hakkını unutma."

"El adamı seni çocuk sahibi etse de... çocuk sizi akraba etse de... yine eldir, çünkü erkektir..."

"Mal canın yongasıdır..."

"Fmdıkzade benim bildiğim pek kibar muhiti değildir..."

"Rahmetli babandan emekli aylığım olmasa..."

"Vekâletname..."

"Gençlik geçicidir... Gençlik geçicidir... Gençlik geçicidir..."

Vagondan çıkarlarken Emine'ye sımsıkı sarılıyor Seçil.

Emine başını ablasının kalın paltosunun sert dokusuna bastırıyor.

Burnunda kemiksi bir batış, yüreği deli deli atıyor.

— Bana mektup yaz ya ortanca. Sen okuma hastasısındır. Ben artık kör olayım ki zor okurum görecek onlar. Unutma ha, bana mektup yazmayı...

Bunları kulağına söylüyor Seçil.

Annesi incelikli davranışlarla dönenmeye çalışıyor daracık yerde.

Pencerenin dışında hademe Kadir'in hiçbir şey açıklamayan yüzü.

Kızıyla damadmca yeniden denetime alınan yaşlı kadın nedense artık konuşmayı istemeyen bir boşalışla gömülüyor oturduğu yere.

— İnin haydi çocuklar siz, diyor, işiniz gücünüz var beklemeyin. Hava da soğuk.

— Kompartımanınız ılık değil mi anneciğim? Cevat katar görevlisiyle de ayrıca konuştu. Birkaç kuruş sıkıştırdı eline. İstanbul'a kadar ilgisini üstünüzden eksik etmeyecek. Eda'cığıma, Rıza enişteme selam söyle. Halama de ki, iyiyse bu kişi hayır demesin, evlensin.

Damat eğilip kaynanasının elini öpüyor.

Emine'yle Seçil belirsiz küçük kıpırdanışlarla iyice sokulmaya çalışıyorlar birbirlerine.

— Hadi ortanca, diyor, hadi, annesi. Sesi dönük, örtülü.

Annesiyle trenden inerken onun da ağladığını görüveriyor Emine.

Elini sıkı sıkı tutup yüzünü annesinin koluna yaslıyor.

— Ağlama anne.

— Kolay mı? Ah siz çocuklar. Anneleri falan anlamıyorsunuz ah. Anlamak için büyümelisiniz. Canım ortancam benim.

Annesinin gözyaşları soğuğun kızarttığı yanaklarından hızla iniyor.

— Üzülecektik, gitmeseydi Seçil. Bizim güzelimiz değil mi o?

Annesi şaşkın, nerde olduklarını unutmuşça ikircikli:

— Bu sözleri nerden buluyorsun sen bakayım akıllı ortanca, diyor. Pencerelerinin altına gidelim tren kalkana kadar.

Pencereye varmalarına dört adım yetiyor.

Annesi çarçabuk gözyaşlarını siliyor.

Defterdar, karısı, Emine, annesi, ötelerinde suskun Kadir.

Penceredeyse Seçil, yaşlı kadın.

Kimi konuşarak, kimi başka yönlere bakarak, karşılıklı bekleyişler.

Aynı öneriler yineleniyor.

Mektup yazmalıydılar gidenler, merakta bırakmamalıydılar artlarındakileri.

Gece çok sıcak olur kompartımanlar, terlememeliydiler.

"Köfteler acaba tuzlu mu anne?"

"Tansiyon hapını unutma."

"Gerçi İstanbul'un kışları ılımandır ya dünya kadar yol gideceksiniz."

"İyi yemelisin Seçil."

Yaşlı teyze ise perhizine dikkat etmeliydi.

Ayrıca en önemli konu sona bırakılıyordu.

"Mirasın hisselendirilmesindeki umumi vekâletnamede ahz ve kabz maddelerinin kullanılışına, hemen değiştirilmesine girişmelisin anneciğim, biz seni düşünüyoruz."

"Kızım benim artık bir ayağım çukurda."

Damadı birden sözü alıveriyor:

— Büyük Postanenin ordadır anneciğim Şefik Beyin yazıhanesi, önce ona danışın meseleyi. Gerçi küçük damadınıza sizin kadar bizim

de güvenimiz vardır ya. Yine de bizim Şefik hukuk adamıdır. Az şey kalmadı size. Azımsamayın. İstanbul'da artık toprak altın değerinde. Önce Şefik'in yazıhanesine gidin lütfen anneciğim. Benim verdiğim mektubu iletin.

Yaşlı kadın yorgun, usanmış bakışlarıyla damadını araştırıyor, kendini naza çeken bir tutumla, yine de ürkek:

— Bakalım çocuklar, diyor. Havalara bakalım. İstanbul'u siz unutmuşsunuz. Büyük Postane az yer mi? Nerdeyse sitti sevir fırtınaları başlar. Benim romatizmalarımın eli kulağında. Hele yazı bulalım.

Kızı, annesinin bakışlarında koyulaşan güçlenmeyi eksiltmek isterce, dik bir sesle:

— Eda da geçer sizinle İstanbul'a diyor. Üsküdar'dan birlikte inersiniz. Bilirsiniz, o epey açıkgözdür.

Damat, öfkeyi andırır bir baş silkişiyle:

— Eda açıkgözdür ya siz gene bir taksi alın kapıdan. Yalnız gitmeniz daha uygun. Şefik sonra arabasıyla sizi bırakıverir. Malum, hukuki sözler kapalıdır. Baldızımı telaşlandırabilir. Yaza kadar beklemeyelim annecğim.

"Açıkgözdür" sözünün aile arasındaki anlamı karı kocanın bağışlamasız seslerinde belirleniyor. Yaşlı kadının sıkça sığındığı Erzurum'daki büyük kızı ötekini, evli olduğu halde, evde kalmış kız hırçınlıkları, kıskançlıklarıyla yüklü sinirli küçük kızkardeşi yeniden kakıyor annesinin başına. O anneleri ki "perdeleri örtmeyin şöyle açık tutun, içim daralıyor," diyen, yalnızlığa dirençsiz, yaşlı bir kadındır artık. Üstelik fil hastalığı da gittikçe azıtmaktadır. Annesinin teslim olduğunu belirten gözlerinde erime, sulaşma başlayınca büyük kızı memnun, parmak uçlarıyla öpücükler yolluyor:

— Kendinize dikkat edin ne olur anneciğim, diyor. Cevat'ı da, beni de lütfen merakta bırakmayın. Bahara bekliyoruz. Zerrin sizsiz olamaz inanın vallahi. Ninem, ninem diye habire sayıklıyor.

Yaşlı kadın boynundaki ipek eşarbın ucunu göz pınarlarına bastırıyor.

Emine bu ailenin kendisine tanıdıklık duygusu veren konuşma ve davranışlarını arasız izliyor.

Seçil yarı açık camı örtmeye başlıyor.

Kalın paltolu defterdarın gözleri Seçil'de.

Camın üstündeki ayyıldız orta yere geldiğinde Emine demin içerdeyken okuduğu "Dışarıya sarkmak tehlikeli ve yasaktır," diye uyaran yazıları yeniden düşünüyor.

Annesinin Seçil'e gittikçe duyulmaz olan sesiyle, kıpır kıpır dudaklarıyla neyi iletmeye çalıştığını arayıp bulamıyor.

Cam örtük, duyulmaz ki.

Seçil cama dayadığı alnıyla bir su ışıltısı gibi.

Yanında ondan kısa olan yaşlı kadın iyice sönüyor.

Kadın damadıyla kızına uzun süre bakamıyor.

Kızı, tombul ellerini ağzının yanına götürüp boru gibi kapayarak içerde söylediklerinin tıpkısını bağırarak yineliyor.

Damatsa Seçil'e gözleriyle yeniden takılmış.

Adamın Seçil'in yüzünde odaklanan dikkati bir yandan da karısının sözlerine baş sallayışlarıyla katılmasına engel olmuyor.

Adamın yaşlı kaynanadan hiç çekinmediği besbelli.

Uzun, ince bir düdük sesi birden yayılıyor.

Emine'nin yumrukları göğsünde sıkılı.

Katarlar oynuyor.

Emine şapkası kızıl bir şeritle dolalı işaret sopasını sallayan demiryolu görevlisini görüyor.

Trenin katarları sarsılıyor. Sanki zorlukla çekeleniyor lokomotif.

Ardından çocukların duyunca etkilendiği o uzun, bir çığrışı andıran kalkış düdüğü keskin patlıyor. Rayların üstünde ilk tam dönüşlerini yapan tekerlerin uyumsuz gıcırtıları.

— Güle güle kızım, diyor annesi. Dediklerimi unutma, hemen yaz.

Seçil'in yüzü apak birden.

Başından al örtüyü çekiveriyor.

Saçları mermer solgunluğundaki yanaklarına doluşuyor.

Gözlerinin istasyonun kumlanmış ışıkları, renksizliği içinde nasıl o denli parlayabildiğini yıllar sonra da unutamıyor Emine.

Hızlanmaya başlayan katarın penceresine ince ellerini dayıyor Seçil.

Dudaklarının titreyişi apaçık belli.

Yaşlı kadın çekilmiş, yok ortalarda.

Sonra boynunu büküyor birden Seçil.

Salt alnı görünüyor.

Kısacık süren bu yüzünü kaçırışıyla birden saklanmadan vazgeçip istasyonu, baştan uca gözleriyle tarıyor.

O gözlerin odakları alabildiğine büyümüş geliyor Emine'ye. İri menekşeler gibi açılıyor bakışları. Bakışların takılıverdiği yöne dönüyor Emine.

Bir omuz görüyor ilkten.

Uzun boylu bir erkek omuzu bu.

Bu o diye düşünüyor Emine. Evet o...

Dayandığı yerden hızla kayıyor o haki renk, boşalıveriyor orası.

Emine döndüğünde ablasını göremiyor artık.

Son vagonlar geçiyor önlerinden.

Emine annesini arıyor.

Hademe Kadir ilk durduğu yerde. Sırtında onu olduğundan da yaşlı gösteren kara çuha üstlüğüyle bekliyor; giyiminin ilik yerleri genişlemiş artık.

Trenin ardındaki yok olan son iki marşandiz vagonuna bakıyor Emine.

O vagonların karanlık, kapanık görüntüsü, ayrılık duygusunu daha da çoğaltıyor Emine'de.

Annesi iyice uzaklaşmakta olan trene doğru birkaç hızlı adım atıp duruyor. Bakakalıyor trenin ardından.

Trenin karasından, dumanından sıyrılmış karlar, güneşin vuruşuyla canlanan aklıklarına bürünüyorlar.

İstasyondan çıktıklarında kar ifil ifil iniyor.

Annesi okula gidiyor.

Emine'yi hademe Kadir bırakıyor eve.

Kiraz ortalarda yok.

Emine de aramıyor, seslenmiyor.

Kimsiz kimsesiz bulduğu evin ona tek kolay sığınılası gelen yerine, yatak odalarına koşarak giriyor.

Ablasının boşaltılmış somyasına, denk edilmiş yatağına bakıyor. Paslanmaya yüz tutmuş açıktaki yaylalara alışmaya çalışıyor.

"Bıkmadan okuduğun tek cimriliğin olan kitaplarına daha geniş yer açılacak kör olayım ki ortanca, ben gidince. Uydurma tahta masayı da yatağın altından çekiverirsin, gel keyfim gel."

Son günlerde gülerken ağlar, ağlarken güler olan Seçil ha bu sözleri söyleyen?

Annesiyle babasının için için kaynayan kapalı dünyalarına tanıklık etmekten bu açılan yerle gerçekten kurtulabilir.

Emine. Sıradan şeyler düşünmeyi denerken birden odanın giderek çarpıcı bir yabancılaşmayla onu çevrelediğini görüyor.

Başındaki zonklama çoğalıyor, çaresizlik kaplıyor onu.

Birden bir ağlama tutturuyor.

Kendi dolu dolu haykırışlarını tanıyamıyor. Sesi yabanıl, gölgesiz.

Seçil için daha önceleri ara sıra düşündüğü kötüye yakın anılarını söküp paralama isteğiyle depreşiyor ağlaması, bağırıyor, bağırıyor.

— Ablam benim, kör olayım ki iyi ablam, küçük, güzel, iyi ablam.

Daha çok haykırabilmek için yüzünü yassıltan somyanın tellerinden doğrultuyor başını.

Odanın kimsesizliğine sesleniyor:

— Ablam ya!

— Elektriği yer yemez nasıl da tepti her yanın küçük hanım. Söyle! Bize karşı konmaz. Daha da yükseltiriz akımı, korkma gebermezsin. Gebertmek istemiyoruz ki sizleri. Burdan hepinizi bülbül edip çıkarıyoruz. Orta malı karı.

Emine bileklerinden etine giren, ordan iliklerini paralayan, çatlatan vuruşu alır almaz, bırakıyor olanca sesini.

Nasıl bir ses bu?

Neresinde saklıydı bunca yıl?

Bu yaban, ışık görmemiş çığlıklar.

Söküp paralamak isteğiyle çıldırıyor.

Bağlarını çözebilseydi gövdesi yüreği dinecek durulacak. Eti, kemiği, kanı gevşeyip düşecek.

İşleyen, burkultan, direnci eriten şeylere karşı gücünü yenilemesi gerek.

Adamlar küfürler, aşağılamalar, insan beyninin çürümeye yüz tutmuş hücrelerinden salınan sümüksü sözcükleriyle, vahşetin yüzeyindeki iğrençliğini gövdeden içe işletmeye çalışıyorlar.

Böylesine aşağılama, yok etme isteği utanmazlıktan da öte bir sara nöbeti gibi nasıl taşınır insan vücudunda.

Bu hiçbir şeyle kıyaslanamaz paralayıcılık insan organizmasında hangi koşullarla tohumlanıp büyüyor.

Amaç öldürmekse bu yalın, hatta daha insanca gerçekleştirilebilir.

Böylesi nerden öğrenilip edinildi?

Bu düştür, düş olması gerekli.

Emine soruyor kendine, "Çok mu acıyor canın? Sakın ha. Bir şey söyleyeceğinden değil. Aman dilemen ayıptır. Neydi ki gizliniz, saklınız. Hiçbir şey."

Emine iç sesini yitirmeme çabasında, abanıyor ona.

Ayrışan, bağlanan hayvansı bir çekilmeye, yenilgiye uğrayan vücuduna duyurmaya çalışıyor iç sesini.

Anlatıyor kendine: "İnsanoğlu, diye girişme işe. İnsan olma aşamasını gerçekten tamamladı mı soyun? Yok. Sus, sakın ha gevşeme. Nasıl mı ürüyor bu pislik, budalalık, hainlik? Birden değil elbet. Bildiğin, öğrendiğin şeyler bunlar. Kuyrukları sıkıştı mı gelirler. Düşün hele, düşün. İkinci Dünya Savaşını düşün. Düş değildir Emine olanlar; evet mi? Evet. Yorgunsun Emine. Beyin, fosforunu yitirir gibi oluyor. Sakin düşün, bunlar seni şaşırtmasın, ortanca. Hadi başlayalım Vietnam, evet. Filistin, evet. İspanya iç savaşı, evet. Ya Cezayir, evet. Fransız paraşütçüleri, evet. Yunanistan, evet. Mustafa Suphi, evet, Babi Yar, evet. Sacco ile Vanzetti, evet. Lumumba, evet. Ne kadar çok. Daha yakınlarındakini düşün. Okuyup anlatılmadan öteye geçip, görüp tanımaya gel, Emine kız.

Ayakların mı alev aldı.

Henüz çok gençsin, bünyen onaracaktır zedelenmeleri.

Göğüslerindeki kasılma mı Emine?

Memelerim diyemezsin sen, bilirim.

Utangaç bir Anadolu kızı gibisin.

Hep dersin ya aslen Erzurumluyumdur bakmayın kafa kâğıdıma diye.

Evet, memelerini mi kurutuyorlar?

Evet, ilerde olabilecek çocuğunu emzirecek, besleyecek olan damarların mı çelik batışıyla gerilip kopmaya başladı?

Senin kadınlığın sakat edilse de başka çocukları özünden gelmişçe seversin.

Bu kadarcık kayıpla zulümden çıkarsanız, hiçbir şey sayılmaz.

Neyi soruyordum sana, daha yakınlardan biri Seyhan, Ahmet, Cemşit, Ümmühan, sizden öncesi var. 1969'da, sınırda bir haziran sabahı Savak'a götürülmek üzere teslim alınan biri.

"Arkadaşınız İranlı tıp öğrencilerinden Şirazlı Ali Perviz Kehnemuyi. Şiraz'dan yalnız büyük Şeyh Sadii Şirazi çıkmaz. Bizler de varız," diyen.

Ağır, arayan Türkçesiyle anlatan.

Kocaman, şaşılası gece karanlığındaki gözleriyle. (Çünkü başka kara benzemezdi o gözlerin karasına. Gece ne denli koyu olsa da yine derin ve yumuşaktır.) Dal boyu, ince vücuduna bile uzun gelen kollarının iki yanına salınışıyla ve yirmi iki yaşıyla doğulu Perviz'i. Bir gün "Lorca'dan bir şiir okuyacağım size kendi dilimde," dediğinde size başta bu biraz gülünç gelmişti. Oysa bir İspanyol da Lorca'nın Türkçe söylenmesini aynı tuhaflıkla karşılayabilirdi. Neyse, yanlış tutumunuzda sizi hemen uyaran Ahmet olmuştu. Gümüşüm Ahmet.

Yüreğini mi söküyorlar Emine.

Bırak işkencecileri, sen beni, içinin sesini dinle; bizim sakladığımız güzellikleri sormuyorlar ki. Sus. Size Lorca'dan Farsça okunan, çoğunuzun tutkuyla sevdiği İgnacio Sanches Mejias'a ağıtıydı. Ezilmiş doğu halklarının görkemli geçmişlerinden gelen eşsiz incelikteki dillerden biriyle okunuyordu bu kez.

"Akşamüstü saat beşte," diye yinelenen dizelerde Ali Perviz Kehnemuyi'nin sesini bir buğu sarardı. "Tok sesli adamlar görmek istiyorum ben burda," dizesine gelince ses yükselip hırçınlaşır, kara gözlerde yoğunlaşan inanç apaçık görünürdü.

Perviz'e şaşardınız. O sayfalar dolusu şiiri nasıl da eksiksiz, yanlışsız tutardı belleğinde diye.

Farsçanın gizemli etkisini yeniden alırdınız. "Niçin hep Lorca okursun?" derdiniz ona. Perviz sıkılgan gözlerini kaçırarak, "çünkü," derdi, "o bir doğuludur." İnanınız ki Akdeniz'in en yahşi doğuluları İspanyollardır. Onların iç savaşı ilk büyük direnme destanlarındandır. Emperyalistlerin, çıkarları tehlikeye düşer düşmez nasıl sırt sırta verdiklerinin de alçakça sergilenmesidir. Sömürünün ezeli işbirliğiyle giriştiği katilliklerinden sahneler doludur. Tıpkı Vietnam gibidir. İnsanlık için can verenlerin tarihe geçmiş onurlu savaşlarındandır o. Doğuludurlar Lorca'nın yurttaşları da. Bu bize söyler ki, sıcak kanlı dövüşkendirler. En yiğitleri orda harcandı derler ya 1939'larda. Falanjistler hâlâ faşist selamlarıyla süslüyorlar eziciliklerini. Biliyoruz, bu biraz da korktuklarındandır. Evet, o zaman öyleydi, şimdi de öyle ya. Daha bilinmişler, geçmişten öğrenmişler, onların açtığı yolları büğürleriyle destekleyip, genişletecekler. "İspanya yaşasın ölüm," mü demişler? "Yaşasın ölüm," ha? Yuh olsun onlara. "Ah kalbim güldür benim, Şiraz'da, İsfahan'da, Tebriz'de açar. Oraları bir tapmağın eşiği sayıp yüz sürer Perviz," diyen bu delikanlıyı, mistik sayılabilecek o coşkun inancı unutabilir misiniz hiç?

Akşamüstünün saat beşi değildi kuşkusuz, gülün soldurulup koparılışı.

Gecenin gerileyip tanyerinin kızarmaya başladığı saatlerdeydi.

Dünyanın atmosferinin arıtıldığı o serin saatler olmalıydı.

Bir din adamının Şiraz'da bir arabesk caminin şerefesinde ilk akçıl bulutlar belirirken davudi sesiyle okuduğu o ezan uzanmış olabilirdi, mapushane avlusuna.

O ezanlar bile Perviz için yurdunun parçasıydı.

Tutuklu önce boynu boşalıp çat diye göğsüne düşerken gövdesiyle duvarın dibine çökerdi. Ardında ince bir kan çizgisi kuruma-

ya başlardı. Sıcak iklimlerde kan kururken hemen camlaşır bilirsin. Kuşların göğe kanat çırpmazca uçtuğu en sessiz saatlerde olacaktı o iş. Silah sesleri öylesine hızlıdır ki birden patlar ve birkaç yankılanmadan sonra işittiğinden kuşkuya düşürür insanı. Kuşsa daha ötelere süzülüp görünmez olur. Genç ölü avluda bir zaman bırakılıp ağaran günü karşılarken sessizlik bütünlenmiştir. Muharremin onuncu günü bağırlarını, sırtlarını zincirlerle dövüp "Hassan, Hüsseyin," diye acı çekerek bilinçsizce dinsel bağışlanmayı arayan yurdunun yoksul insanları, fışkıran kendi kanlarından daha da coşarak tek bir ağız gibi bağıracaklar. Ta uzaklarda insanların görmese de bildiği kurşun rengi ağaçsız mapushanelerin birinde, iğrenmenin bile bozmadığı sevgi dolu yumuşacık bir kara kadife bakış öyle kalakalmıştır. Yüksek taş duvarlardan yukarı, göğe çevrik. Tahran'ın güneyindeki o korkunç zavallılıktaki gecekondu mahallesinde, kokuşmuş su birikintilerinin, insan dışkılarının, yarı açlığın eriyip katılaşmasından oluşan bir yerde, bir çocuk doğacak. Doğarken bile bağırmayan bir çocuk. Alabildiğine sıska ama yüzünde gözleri capcanlı kara elmaslar gibi. Bir ılık, ağır kokulu inden dışarı bağıracaklar, "Oğlun oldu ya Abbas," diye. Baba yoksulların o belirsiz yorgunluk yaşında kalakalmış duymaz ve artık güneş bütünüyle çıkmış olacaktır.

"Onun için sus Emine. Çok acı duyuyorsun evet. Morartılmayı nasıl anlatacaksın bilmiyorsun değil mi? Öyle bir kıyıcılık ki bu, ah ölebilsem ah ölebilsem, diyorsun. Anca duyan anlar, diyorsun. Bak bu en gerçeği işin, mutluluk benzeri bir şeydir acı da. Ne anlatılsa eksik, az kalır. Sakın Emine. Perviz 22 yaşındaydı 1969'da. O da bir 47'li. Sınıra vardığında tüm insanlara ve güneşe allahaısmarladık demişti. Unutma, güneşi görmedi bir daha. Doğuluların güneşi nasıl sevdiklerini sen de bilirsin. Görmeyene bu sevgi anlatılabilir mi? Yok anlatmaya yaklaşılır anca. Sana akıtılan acı da doğru. Acı acıdır, korku korku. Yenilmeme, yenilmemedir; her durumda da bunlar kuralları-nı birlikte getirirler. Sen başta buldun onu, ağlamayacaktın. Sakın ha, bak üstüne eğiliyorlar. Sokuldular, yakmındalar. Sizin kalabalıklara yöneltmeye çalıştığınız insan olma bilincinden yani haklılık duygusundan korkuyorlar. Biz yetkin miydik ki? Dur. Namusluyduk ama."

— Çıkarın üstündekileri.

Panzer tümenleri, gaz odaları, giyilmiş binlerce çocuk ayakkabısı, yakılmış oyuncaklar. Johann Sebastian Bach dinleyerek fırınlardan tüten eritilmiş insan dumanlarını seyredenler. Gestapo.

— Artık karşı koyabileceğin hiçbir şey yok orospu; çırçıplak karşımızdasın, hele hele amma da güzelmiş kaltak. Şimdilik gözlerimiz bayram etsin. Sonuna doğru pırtlar her yanı bunun da.

— Yo, ama buna hakkınız yok! Ne aşağılıksınız.

"Küçük Emine bu ses fazla ince, yorgun. Sözcükler düşüyor."

— Hâlâ konuşuyor orospu. Öbür işleme girişin.

"Emine hiçbir şey yapamazsın. Vücudunun çıplaklığını unut. Kime anlatsan seni bağışlar.

İşin özüne bak.

İşte onlar soydukça giyinip örtünüyorsun.

Unutma, aslı budur işin.

— Seni öldü desek, ırzına geçsek, sakat etsek, hesabını bizden kimse soramaz. Siz bu yurdu sahipsiz mi sandınız?

— Size öyle gelmiyor mu? Madem ben vatandaşım ve benim bedelimi size kimse ödetemez, öldürseniz de arkalayanım olmaz, üstelik beni savunanlara da aynı şeyi yaparsınız, bu sahipsizlik değil de nedir?

Emine'nin dili iyice ağırlaşıyor, ağzı bolarıyor.

Elektrik akımı yüreğinin görmediği kapakçıklarını inanılmaz bir hızla yırtıyor gibi.

Yine de son sözleri anlaşılır söylediğini odadaki hızlanan gidiş gelişten seziyor, kanamaya başladığından kuşkusu olmadığı bağrında iki ışık çakıveriyor.

O kıvanma mı ne?

— Çıkardık ıslattık. Nabzı bir hızlı, bir yavaş.

"Nabzını tutan mı var? hani nerde, hiç seçemiyor ki? İyi iyi, vücudu koptu kendisinden."

— Akımı yükselttik efendim.

Nasıl bir "efendim" bu böyle. Üste çok yüceltilene adanmış eğikliğin, sinmişliğin, çıkarı amansızdan yana olmakta bulmuşluğun sıyrık "efendim"i bu.

Emine göremeyişinin kendinden sakladığı çıplaklığını unuttu bile.

Kustuğunu göğsünden doğru inen ılık, peltemsi boşalmadan anladı.

Bilinci o şaşmazlığıyla olanların tümünü karanlık bölüme geçiriyor.

Ama iç sesi silindi.

Baygındır artık.

Canlılık salt sinirlerde.

Yüreğin direnen, yüklenen atışlarında.

Beyin saptadıklarını bilince aktaramıyor şimdilik.

Ayılmayla acı arasında geçen süreyi bilme olanağı yok.

Odadakilerin sayılarının arttığını arasız gelişen önseziyle oranlıyor.

O yabanların, yırtıcıların önüne çıplak serilişinin ayılır ayılmaz iliğine işleyen utancını ne etse duyuyor.

Olabildiğince pusmaya çalışıyor.

İç sesi yorgun, kopmuş.

Bağlarını unutup bacaklarını kapamak, karnını içine alabildiğine çekip yok etmek istiyor.

Gerilmiş kollarından yarar bekleyemez ki.

Göğüslerinin de görülmüş olduğunu ayılır ayılmaz yeniden bilmek, öfkeye dönüşüveriyor.

Dağılması toplanmalı.

— Sizin bacınız, ananız, yavuklunuz yok mudur! Nedir bu yaptığınız? Pek övündüğünüz erkeklik bu mu sizce! Nelere, hangi uydurduklarınıza güvenip çullanıyorsunuz! Biz bağırırken siz de alanlardaydınız. Sizin adamlarınız da üniversite anfilerindeydi. Dersleri bizle birlikte dinliyorlardı. Sizin yurdumuzdur dediğiniz bu toprağın insanına, kadınına, kızına...

Ağzına inen yumrukla başı düşüveriyor.

Kanın ılıklığı dilinde.

Gözlerinin karanlık bağını aşmışça kanın rengi çiziliyor karanlığa.

Hıçkırmayla inleme arasında dolaşan bir ses dolanıyor bağrından.

Yenilenen elektriğin kavuruculuğuyla sarsılıyor.

Acının böylesi hiçbir sözcükle tanımlanamaz.

Bacaklarını bitiştirip en gizli yerini kapatabilse o zaman acı belki daha kolaylaşacak.

— Sizi vatan hainleri sizi, diyordu buyurucu ses. Biz yurt sevgisini sizden mi öğreneceğiz?

Birden kapı açılıyor, girenin kişiliğinin önemi, seslerin birden kesilivermesinden belli. Bulundukları yerin ısısını bölen o dış esintiyi özlemle içine çekiyor Emine.

— Konuştu mu?

Bu ses sakin, telaşsız, güvenli.

— Yok efendim, aynı şeyleri ezberlemiş gibi söylüyorlar. Bir şey bilmiyormuş.

— İyi ama biz biliyoruz.

— Arasız akım verdik, daha da dayanabilir.

— Niye kıpırdayıp duruyor bu.

— Utanıyor güya. Hiçbirinde utanma yoktur bunların. Burda utanç heykeli kesiliyor hepsi.

— Nabız yeniden alınsın. Belki biraz ara vermek işimize yarayabilir.

— Haklısınız.

Yeni gelenin sesi belli ki önceki başbuyrukçudan daha etkili. Çünkü ötekinde yılışma başlıyor.

Elektriği verdiklerinde Emine bağırmalara abanıyor yeniden.

Koca bir zonklama gibi tepen vücuduyla bağlar daha geriliyor.

Ayak bilekleri kıyılmada.

Devindikçe bel kemiğini eriten elektrik akımıyla her yanı paralanıyor.

Saçları takıldığı noktadan boynunu gerdikçe parça parça kopuyor.

Ona edilen küfürleri bir süre sonra duymaz oluyor.

İçindeki yanma damarlarını arta arta zorluyor.

Yüreğinin göğüs kafesinden fırlayıp çıkacağını, etten kemikten örülü o kapalılığın o itişe artık engel olamayacağını düşünüyor.

Koca bir yarılmadan oluşan bağırışıyla açılıyor gırtlağı.

Sesi bu değil.

Herhangi bir bilinir bilinmezden salınan alabildiğine bozuk nesnelerden varolacak bir çığlık.

Sesin böylesini bir insan gırtlağından elde etmek başarısını göstermiş olanlar susmuş.

Bileklerindeki elektrotların söküldüğünü Emine gövdesi yana kaykılınca anlamıştı.

Kendini bulmaya çabalıyordu.

Sağ kolu kıpırtısızdı.

Belki de yoktu.

"Nerde?" diye bakmak isteyince, gözlerindeki bağı anca düşünebildi.

Nasıl da alıştırmışlar onu karanlığa.

Açmayı denedi açamadı.

Karanlığı paralamak, öfke, ölmek, ağlamak isteği arasında parlak, şimşek sarısı bir ışık ağıverdi beyninde.

Bir ad söylemek istiyordu, adı bulamıyordu.

Söyleyeceği adın onu çocuk uykularının ellenmez, güvenli koyuluğuna iteceğine inanıyordu.

Yaralarını onduracak, bir genç kadını, bir bozulmamış inanç döneminin sığınağını arıyordu.

— Anneciğim, anneciğim.

Diye bağırdığını sandığında sesi fısıltı gibi çıkmıştı dudaklarından. Yine de çimenler benzeri esintili bir yumuşaklık dolandı her yanını.

Kaydı gitti, boş odada.

Çıplaklığı mor kızıl lekelerle, olmadık yerlerden baş veren şişmelerle acıklı bir görüntüye dönüyordu.

Baygın kalakalmıştı.

Göğüslerinin teki henüz morarıp kanlanmamıştı.

Hiç aşırılık taşımayan dupduru görüntüsüyle yıkılmaz bir nokta gibiydi, o hırpalanmış zorlanmış vücutta göğüs.

— Ne söylüyor, dedi adam, ne söylüyor?

Yüzüne yaklaşan insanların ağır kumaşsı kokularının bilinci yeniden aydınlanmaya başlamıştı.

Yaklaşandan sakınmak için başını çekmeye çalıştı.

Saçlarının takılmışlığını unuttuğundan başından bir tutam daha koptu.

Acıların arasındaki kesin yoğunluk ayrımı Emine'ye kumral saçlarının kopuşunu duyurmuyordu artık.

— Anlaşılmıyor birşeyler mırıldanıyor ya odaya girdiğimizden beri. Demin gülümsüyordu da.

— Yok yahu, kadının hali mi var gülmeye.

Yine aynı çekelemelerle Emine'yi bildik bağlara sokmuşlardı.

Her akım öncekinden daha katı tepiyordu.

Karnının altından korkunun sarı soğuk yükselişi başlıyor, çevresindeki sesler yeniden dağılıyor, işkence görenin çığlıkları her şeyi aşıyordu.

Gövdesi "bitti duymaz" sandığı yerde acıları varılmaz doruklara yükseltmek için kanla canla doluyordu sanki. Emine'nin beyni yitiyor, salt gövde oluyordu. Bacakları, kolları, elleri, başı ondan ayrışıp gidiyordu.

Gövde, acıların karanlık ateşten yeşilini kanın aracılığıyla beyne arasız salıyordu. Ağulu dayanılmazlığa her hücresi alabildiğine açılıyordu.

Emine, "nasıl dayanıyorum bu kadar acıya?" diye düşünmeye de, duymaya da benzemez, yumuşamış, eriyen bir salgının harf harf kafasından geçtiğini sezdi.

Göğüslerin utançtan uzak gerginliğinde, elektriğin aç bir hayvan gibi tırnak geçiren yorulmazlığında genç kız unutmayla tükenme arasında yeniden düşüp yitmişti.

İşkenceciler tutuklunun bayıldığını neden sonra seçebildiler.

Gözlerinden bağı çektiklerinde Emine'nin kumral kirpikleri top toptu. Uçları ıpıslaktı. Ağzı acıyla mı, alayla mı olduğu anlaşılmaz bir bükülüşle dönüktü. Dudak kıyılarında köpüklenmeler vardı. Saçlarından çekip başını kaldırdılar.

Gözkapaklarını açtılar.

Gözlerin akları belirdi. Koyu tabakalar arda kaymıştı.

Açık kumral saçlarla çevrili alında derin bir çizgi vardı. Boyun damarları kabartısını yitirip boşaldığından baş bırakılır bırakılmaz

şaşılası bir yumuşaklıkla düşüverdi göğse. Bedenin çıplaklığını bozan morarmalar, şişler pıtrak pıtrak genişliyordu. Bacakların bitiştiği kalçanın, uygun eğilimlerle incelen belin çizgileri daha dağılmamıştı. Vücut dirimini yitirmişçe gevşekti. Kızıldan sarıya doğru genişleyen vurma yerleri omuz başlarında çok belirgindi. Saçlardan koparılmış bir tutamın ucunda kafa derisinin kansız, sıyrılmış parçası vardı.

Üstüne bir battaniye attılar vücudun.

— Köpek karı, dedi ötekisi. Bunu da konuşturacağız ya vakit alacağa benzer. Şimdi altı kişi daha geldi. Daha da gelecek. Bayılmalarını engelleyebilsek.

— O zaman akımı az vermek gerek. Beyni acıya alıştırmamak içinse artırmak şart.

— Kalp atışları çok hafif.

— Dayanır.

— Uyanık tutarak acı çektirebilmeliyiz ki sonuç çabuk alınsın.

— Nasıl olsa konuşur efendim, daha yenidir, üstelik sağlam.

— Evet, evet ya. Ben çıkınca üreme organlarına bağlayın.

— Bazen çok kanama yapıyor kadınlarda.

— Ölmez, ölmüyorlar kolaylıkla. Üstelik bu epey dayanıklı gibime geliyor. Gürbüz bir kızmış, güzelmiş de.

— Daha etkili olanı deneyeceğiz ikinci sefer.

— Adı ne?

Kapı kapanmıştı.

Odanın ortasında kalın bir battaniyeyle örtülü yatan genç kızın omuzlarından kayan battaniye, omuz başlarını aşıp göğüslerin tümseğinde takılı kalmıştı.

Baş eğikti.

Saçlar yüzü örtüyordu.

Ayak parmakları kasılmıştı.

Beynin acıyı algılamayan örtülmüşlüğüne karşın sinirler ve kan acıyı ete, iliklere iletiyordu.

Uyku mu, baygınlık mı, yarı ölüm mü olduğu belirsiz yok oluşta acının bastırdığı yerler yine de vardı. Seyirmeler beklenmedik atmalarla dolaşıyordu vücudu.

Emine gözlerini açtığında eskiden hiç bilmediği bir durumu, organlarını denetleyemeyişini izlemişti kendisinde.

Birşeyler görmüş olduğunu sanıyordu ya bu da yanılmaydı onca.

Ağzı kurumuştu.

Hiçbir yanı onun değildi.

İlkten olmaz bir güçlükle başarabildiği devinim bacaklarını bitiştirmek olmuştu.

Çıplaklığına bakmamıştı.

Odadakilerin kendisini ne kadar gördüklerini bilmek istememişti.

Bacaklarını gücünün elverdiğince bitiştirmeyi sürdürmüştü.

Kasıklarına yapışmış olan yanma, birden öne geçmişti. Kendisini yeniden hangi uygulamalardan geçireceklerini düşünmüştü.

Belliydi ki yapılanlar bu kadarla kalmayacaktı.

Neyi öğrenmek istiyorlardı... Boykotlar, kanlı pazar yürüyüşleri, açık oturumlar.

Bu açık oturumlarda yurtlarıyla, halklarıyla ilgili, çözüm bekler konulara sağlam yaklaşım yollarını titizlikle arıyorlardı. İç doyum sağlamaktan çok buralara bir bayram sevinci, karşılıklı güvenlik havası içinde giriyorlardı başlarda. Taşkınlıklar sonra başlamıştı gerçi, amaç tekti ya, amaca varma önerileri giderek çoğalıyordu. İçlerinde olaylara suskun bakışlarıyla katılan, çok az konuşan Anadolu öğrencileri sayıca baskındı. Sonraları yönetimlerde başa geçenler, çoğunluk onlar oldular.

Gözü pektiler.

Haydar da bunlardan biriydi. Kimseye dert anlatma zorunlulukları yoktu onların. Ailelerinden uzaktaydılar. Çoğunluğu geldikleri yerin parmakla sayılabilir azınlıktaki okumuşlarıydılar. Artlarından saygıyla anılıyorlardı.

Oysa kent kesimi öğrencilerinin titiz, meraklı büyükleri eve dönülür dönülmez yaylım ateşe geçiyorlardı.

"Gene mi fakülteyi kapadınız siz oğlum, nedir istediğiniz? A, bizim zamanımızda vallahi yoktu böyle şeyler. Vakit geçiyor vakit. Bu yılı da boykotla mı geçireceksiniz? Babana da söylüyorum ya daha sert tedbirler almalılar sizin için, "diyen ailelerdi bunlar.

Sonra anneler, sinirli, ürkek atılıyorlar "Ne o?" diyorlardı, "ne olmuş ceketinin yakasına, ne olmuş? A, yırtılmış vallahi. Oğlum sizin için bu kadar emek veriliyor. Okuyun diye yolladık; hayta gibi bunlar canım. Aaaa. İnönü de diyor ki, paşa aptal mı, koskoca kurt diplomat. Koskoca başvekil, koskoca reisicumhur, 'Çocuklarınıza sahip olun' diyor. Nasıl olalım canım. Babanla konuşacağım göreceksin."

Genç, inanmış, okudukça sosyal ve tarihsel haksızlıkları acıyla, öfkeyle ve yaşları gereği sabırsızlıkla her şeyi daha da çabuklaştırmanın yollarını arayanlar, bu sözlerle daha da bunalıyorlardı.

Eylemlerin yüreklilikle girişilip sürdürüldüğü bu toplantılar ve yürüyüşler açıkça yapılmıştı.

"Sağ sol yok, boykot var."

"Türkiye'de Türk subaylarının bile giremediği Amerikan üsleri."

"Çalışanların %90'ı gelirin %42'sini, kalan %10'u nasıl %58'ini alabiliyordu bakalım."

"Gündeliği 15 liraya iş bulamayanlara karşı günde 250 bin lira kazanmanın yolları hangi toplum düzeninden geçer."

"27 Mayıs demokratik özgürlükçü anayasasını savunup geçerli yasalar haline getirmek, halkımıza mal etmek görevimizdir."

"27 Mayıs anayasası bir açılımın ışığıdır."

"Daha çok Vietnamlar."

"Ekim 1969 Samsun-Ankara Mustafa Kemal yürüyüşü."

"Şubat 1969 emperyalizme karşı işçi yürüyüşü."

"Kanlı pazar."

"Mart 1970, Bağımsızlık için ant."

Öğrencilerin üniversite içi davranışları da bu kişilerce kesinlikle biliniyor olmalıydı.

Neydi sordukları peki?

Onca paralayıcı, acımasız, bir insandışılık içinde.

"Sağ sol yok, boykot var." sloganından sonra 30 bin üniversiteli-

nin boykotu başlattığını, yasaların onlara tanıdıkları hakları kullandıkları günleri mi soruyorlardı?

Aşağı yukarı bütün Türkiye'nin bildiği şeyler miydi yeniden öğrenmek istedikleri?

Hemen hemen bütün öğrenciler boykot çağrısına uymuştu.

Üniversitenin eğitim öğretim karmaşası ortadaydı.

On bin öğrencinin katıldığı gösteri başlamıştı bahçede.

Toplum polisi de gene yerini almış bekliyordu.

Sloganlar yineleniyordu.

"Amatör hocalara yer yok,"

"Tüccarlığa paydos,"

"Kitap soygunu."

Sonunda büyük kapıdan dışarıya çıkılmıştı.

Sokaklar boyunca şiirler, marşlar söyleniyordu.

Halktan da katılanlar vardı aralarında.

Apartmanların pencerelerinden görülen insan başlarını seçip anlayabilmek güçtü.

Kaldırımların kıyısında durakalan yaşlı kadınların birden ağlamaya başladığını görüyorlardı. Kimileriyse, onların geliş uğultusunu duyup onları görür görmez de, adımlarını hızlandırarak ilk ara soğaka sapıveriyorlardı. İşe üniversite reformu istekleriyle girişilmişti. O sıralarda Fransa'daki öğrenci gösterilerinin onların girişimlerinden önce başlamış olması tek üzüntüleriydi. Fransız öğrencilerinin taşkın başkaldırışlarının, Fransız milliyetçiliğinin çağdışılığını yerişlerindeki coşkunluklarının onlarca örnek alınmış sayılmasından hoşlanmıyorlardı.

— Asyalıyız biz, diyordu Haydar. Bu Fransa işinin üstünde çok durmayın. Doğuluyuz. Bu çok önemli ayrımı unutmayın.

Boykot komiteleri kurulurken yurdun dört bir yöresinden İstanbul'a gelmiş olan Anadolulu öğrenciler istekle öne çıkıyor; girişimleriyle, açıkladıkları düşünceleriyle dikkatleri çekip güvenle görevlendiriliyorlardı. Olaylarda kentlilerden daha keskin, kolay bir yalınlıkla davranıyorlardı onlar. Sakınmasız, fakat gürültüsüz yüzlerinde gençliklerini unutturuveren, acı çekmiş insanlara özgü bir anlam vardı.

Üniversite geçeneklerinde rastlanan el ele tutuşmuş bazı kentli genç kızlarla delikanlıları da görmezlikten gelen çoğunluk onlardı. Bu tür duygu dışlaştırmalarını hoş görmüyor, yine de ağırbaşlılıkla söze dökmeden geçiştiriveriyorlardı.

Giyimlerindeki, taranmalarındaki edinilivermiş çekingenlik, göze çarpmayıp bir çeşit saygı yaratıyordu çevrelerinde. Onlar çoğunluk yüksek sesle gülmeyen, az konuşan insanlardı. Aslında çekingen taşra çocuklarıydılar. Bu insanlarla birden açılan inanç, sevgi, yüreklilik silinmez güzellikler getirmişti Emine'ye. Sonraki bölünmelerin nedenleri alabildiğine ayrıntıcılıklarda, egemen güçlerin öğrencilerin arasına saldıkları kişilerle de çoğalttığı kasıtlı zayıflatma taktiklerinde de olsa, yürekten bağlantıları vardı içlerinde.

Bu adamlar; arasız soran, toptan yok etmeyi tam hak etmiş olmak isteyen bu adamlar neyi bilmiyorlardı ki? Gazetelerde, caddelerde, alanlarda, dört bir yanda oluşup duran sosyo-ekonomik, siyasal itişmeyi ezebilmek için şimdi gençleri toplayarak eğitim görmüş işkencecilerle Hipokrat yemini etmiş doktorlara bırakıyorlardı.

1969 Kasımında üniversite açıldığında büyük satışlı gazetelerin manşet haberlerini okumamışlar mıydı?

"Üniversite kanla açıldı," diyen 2 Kasım gazeteleriydi onlar.

Aralarındaki polis öğrencilerin gizli raporlarını, abartılmış oldukları kuşkusuz olan raporları okumamış olamazlardı. Yok, bu açıkça siyasal bir didişmeydi. Birileri ötekileri alt etme kararını almışlardı. Bu alt etme olayını meşrulaştırma yolunun geçtiği kuralın koşullarıydı oynanan, biliyordu Emine. Peki onların, devrimci kesiminin hiç mi yanlışı yoktu?

Emine, titremelerle sarsılan, büyük bir hıçkırık gibi atan gövdesini, kayan yorgun bacaklarını toparlamaya çalışıyordu.

Çok susuzdu.

Ağzı çekilip kasılıyor, susuzluk yutak borusunu, damağını topraksılaştırıyordu.

"Bizim yanlışlarımız," diye geçirdi aklından, "salt yanlışlar değildir bunlar. Bunlardan ilerde çıkarılacak doğrular asla asla küçümsenemez."

Yorgunluk eziciydi, basmıştı her yanını. Bu açık duru düşünme gayretinin peşinden duyarlığını kazanmaya yönelince yerdeki giyimlerini gördü.

Doğruldu.

Demek gözleri çözüktü.

Sağ kolu yine hastaydı.

Parmakları tuttuğunu kavrayamıyordu.

Soluyla yetinip örtünmeliydi.

Vücudunu olduğundan da çok yoğunluk kazanmışça tartamıyordu.

Emine sonunda giyinmeyi başardı.

Külotunun işkencecilerce bilinir olması yeniden kanırttı içini.

Dizlerinin üstünde sürünerek köşeye gitti.

Çömdü.

Başını kollarıyla sardı, ağlamaya başladı.

Gözyaşları gücünü yeniliyordu.

Böylesi karmaşık duyuş ve davranışlar edinmesi ürküttü Emine'yi.

O eskiden beri dengede olmaya önem verirdi. Dengede kalmanın değişmeye karşı olmayan, o sağlıklı dengenin soluk almaya benzer erincini düşündü.

"Üniversite kanla açıldı," diye yazıldığı günün öncesiydi.

Saat sekiz buçuktu Beyazıt'a vardığında.

Her yan gerginlik doluydu.

Göremediği bir kalabalığın saklı, sert, dikkatli, tetikte olmaya hazırlandığını sezmişti.

Beynin benzersiz algılamasıyla vücudu hazırlamasıydı bu.

Merkez binanın içine girip, ötekilere katıldığında Haydar'ı aramıştı.

Birkaç arkadaşının el sallayışlarını karşılarken Haydar'ı birden karşısında görüvermişti.

Yüzü şaşılası durgunluğunu almıştı yine.

Bu demekti ki, durum sanıldığından daha önemlidir. Ağır sonların başlangıcmdadırlar.

— Geciktin Emine.

— Yoo, dokuz bile değil saat.

Melek sarı başıyla koyuluğun içinde açıvermişti:

— Nasılsın Emine?

— İyidir.

Haydar'm yanıtı kısa, fazla söze yer yok.

— Komandolar Atatürk heykeleninin otuz kırk metre ötesindeler. Silahlı olduklarını sanıyoruz.

— Peki ya biz?

— Molotof kokteylinden başka bir şeyimiz yok. Olmasından da yana değilim.

— Bu tabanca işi adamakıllı karışık.

Zülkadir'dir bu konuşan, sırtından hemen hiç çıkarmadığı parkasıyla eğilmiş onlara doğru. Bıyıkların karası parlıyor.

Yanında Şerife var. Ufak yapılı bir kızdır Şerife. Saçları kısa kesilmiş. Zülkadir'in sözlüsü. Kolay gülen, otuz üç numara ayakkabı giyen, sınırsız cömertliğini zayıf, şaşılası küçüklükteki o vücudun neresinde taşıdığını düşündürten bir kız.

— Geciktin Emine, diyor Şerife. Biz yedi buçuktan beri burdayız. Senin için çok kaygılandık.

Gülüveriyor. İki iri ön dişi çocuksu açıkta.

Fakülteler bitince Zülkadir'le evlenecekler. Zaman bulurlarsa. Kız Anadoluhisarlı, delikanlı Siirt'in Pervari'sinden. Kız tıpta okuyor. Şerife'nin tıpta okuması arkadaşlar arasında alay konusudur. Doktor olursa hastaları o küçücük kadını ciddiye almayacaklardır onların kanısınca. Bilimine o ufak tefek yapıyı hiç yeterli bulmayacaklardır. Bundan ötürü Şerife'nin kendisini iriletmek, uzatmak için tıbbi çareler aramasını sık sık öğütlerler.

— Faşizm dediğiniz de böyle başlar çocuklar, der Şerife. İnsanları boyla posla, kafa biçimiyle ölçüp biçerek. Eh ölçekte tartılan beyin, fikir değil de başka şey olacaksa haklısınız, ben doktor olmamalıyım.

Zülkadir iktisat öğrencisidir. Geniş omuzları, bir doksan üç boyu, yüksek alnı, alımlı görünüşüyle, yerellikten sıyrılmamış diliyle, çevresine yerine göre çekinme, yerine göre coşkun sevgi duyguları veren biri.

— Bu tabancalanma işi adamakıllı karışık dedim baba sana, duymadın mı Haydar?

— Duydum elbet Zülkadir. E, biz de bekliyorduk böyle şeylerin olmasını. Her konuşmada karşımızdakilerin hilesini hurdasını hesaba almaya uğraşmıyor muyuz?

— Yok baba, bize cevabımızı başka türlü verecekler, bilesin. Gazetelere biz tabancalı geçeceğiz. Üstelik bence artık silahlanmak gerek. Faşizmdir bu baba dikkat gerek, birden boyatmaz, ağırdan ağırdan irilenir.

— Çok mu şaştın koca Zülkadir ağam benim. -Haydar'ın eli Zülkadir'in omzunda. -Böylesi bu savaşın kuralıdır. Düzen bizden yana değil. Kolayına gönüllenmedikti. Biz silah olarak molotof kokteyliyle yetineceğiz.

— İyi ya, kızları toplamayaydık bari.

Zülkadir kolunu Şerife'ye doğru uzatıp ulaşamıyor ona. Şerife söyleneni duymazlanıyor.

— İyi doğrusu, diyor Emine. Kardeşim Zülkadir şimdi de feministliğe mi başladın?

Zülkadir gülüveriyor. Gözleri kahverengi mi, ela mı bilinmez, bu esmer adamın. Güler gülmez yüzünde açan yumuşaklığın aykırılığına ilkmiş gibi yeniden şaşıyor Emine.

— Emine, diyor Zülkadir, verdin cevabımı baba. Dünya ahret kardeşimsin sen. Seni her şey beladan korusun. Ölme e mi kız sen hiç.

Sümmani Zasa oğlu, Zeynep'ten doğma Şirvan Zülkadir Zasa. 47 doğumlu Siirt Pervari. İst Üni. İk. Fak. Öğrencisi. Eylemci. Öğrenci birliği liderlerinden. Çatışmalardan birinde üstünde silah bulunmuştur.

— Demedim mi baba ben? Onların değil bizim üstümüzü arar bunlar, diye.

Ertesi yıldı, bu tartışma ve çekişme geçtiğinde Haydar'la aralarında.

Şerife'nin yüzünde o yıl azardan gölgeler yer etmeye başlıyor. Gülüşü yine eski kolaylığında ya, dişleri pek görünmüyor. Her toplu yürüyüşte Zülkadir baştaki en sürükleyici kişilerden. Öğrenci yurtlarının az uyunmuş tartışmalı gecelerinin sinirliliğini, ataklığını taşıyanlardan biri de o.

— Şu beş yüz bin bilemedin bir milyon uyuzdan mı korkuyorsunuz? Bizim halkımız yoz bir halk değildir. Bunların savunduğunun ardında halkımız yoktur, diye bağıran biri.

"Ölümü hiçliyor. Ölümü hiçleyenlerden korkulmaz mı?" diye düşünüyor sık sık Şerife.

Ertesi gün gazeteler "Üniversite kanla açıldı," diye yazacaklardı o günü.

Solcu grubun elinde sopalar vardı.

İlk atılan molotof kokteyli karşı topluluğu dağıtıyor. Ön yapının dış camları iniyor. Sırçaların loşlukta serin çınlamalarla çıkışa dağılışı. Emine geriliyor, sırtında öteki arkadaşlarının kalabalığı. Dışarda dövüş, kargaşa. Yan tutmayan öğrencilerin ille de açılışta bulunma gereksinmeleri, düzen alışkanlıkları bakışlarında donakalmış. Korkunun çipilliği sarıyor yüzlerini. Yan tutmayanlar bahçenin ötelerinden gelen, anlam veremedikleri gürültüleri tanır tanımaz hızla koşuyorlar, hızla görünmez oluyorlar.

Ellerinde sopalar.

Emine Haydar'ın ardında. Bu bir sığınma mı? Yok yok yeri değil kuşkunun.

Daha da başkaları, Zülkadir ortalarda yok. Bir ara Cemşit'le Melek'i görür gibi oluyor. Melek'in başak sarışınlığı kurşun rengiyle sıvalı çevrede ışıltıyla kayıyor. "Cemşit ne zaman gelmiş Gümüşsuyu'ndan?" diye düşünüyor Emine. "Bunlar Melek'le birbirlerini adamakıllı seviyorlar." O sert başlayan sabahta nasıl böyle yumuşacık şeyler düşünebildiğine şaşıyor. "İnsanın durum saptamaları da ne garip yerlerde gelişiyor," diye düşünüyor. "Yeri mi şimdi bu sevdayı anlamanın?"

Dışarı çıktıklarında, heykelin ardında onları bekleyenler hızla üstlerine koşmaya başlıyorlar.

Yanda kümelenen, görmedikleri ayrı bir kalabalık binadan içeri girmek için saldırıyorlar.

İçerdekiler kapıyı kapıyorlar. Buna zorunlular.

Merkez binaya sokmamaları gerek bu niyetleri yüzde yüz karanlık olan kalabalığı.

Tam ortadalar.

Ellerinde sopalarla bakmıyorlar.

Emine savunmaya geçerlerken sayılarının çok az olduğunu anlıyor.

Fena kıstırıldılar.

Haydar'ın yüzü durumla ilgili hiçbir şey açıklamıyor.

Karşı grup çok sevinçli. Dört yandan sıkıştırmaları kolay elbet.

Emine, arkadaşları, üstlerine gelen taşlardan sakınmaya çalışırlarken ellerinden geldiğince de karşısmdakileri püskürtmeye uğraşıyorlar.

Yangın kulesinin dibine doğru koşarak giderlerken, ana binanın damının üstünden:

— Vuruşun, dövüşün, –diye bir arkadaşları avaz avaz bağırıyor.– Kızlar etekleriyle dövüşüyorlar, toplanıp sinemezsiniz korkaklar.

Emine'nin içi birden dolup taşıyor. Şimdi açıktalar. Zülkadir'in arkadaşlarından Derviş'in alnı patlamış. Mendilini basıyor yaraya. Yara büyük. Tıkaç yeterli değil. Kan pompalanıyorca lık lık ediyor. Mendil koyu kızılda seçilmez oluyor.

— Derviş, yaran çok fena.

— Emine bacı ortadayız. İçerdekiler de çıkamaz. Dur hele bir şey bulup basalım şuraya yeniden. Zülkadir'i gördün mü?

— Yok, diyor Emine, ya sen?

— Sorar mıydım kardeş?

Damdaki arkadaşları hâlâ bağırıyor. Sesinin pürüzlenmesinden onun öfkesinden ağladığını anlıyorlar. Birden karşıdakiler yeniden taş fırlatmaya başlıyorlar. Taşlardan biri bu kez Cemşit'in şakağına vuruyor. Cemşit de yara alıyor. Binanın yanından doğru çıkan bir grup arkadaş onlara katılıyorlar. Kalabalıklaşmaları taş atanları sindiriyor. Çekilmeye başlıyorlar.

Bir saat süren bu itişme ve dövüşmenin etkisi Emine'de dipdiri; eğdirilmez bir öfke olup kalıyor.

Zülkadir'i bulduklarında Zülkadir birinin yakasına yapışmıştı. Bakışı korkunçtu. Delikanlı sararmış yüzünde gülmeyle konuşma arası bir çizgide kalmış ağzıyla Zülkadir'in ellerinden nasıl kurtulabileceğini kestiremeden duruyordu.

— Bu da Siirtliymiş, baba. Görün, duyun, işitin. Bize taş atıp yaralayanlardan. Deli çıkacağım baba. Soykaya ne anlatsam bön bön dinliyor. Kaçıyor da ha! Güç yakaladım. Dinine, kitabına... Demin "Kızıllar Moskova'ya, kızıllar Moskova'ya," diye ötüp duruyordu. "Kızılların köpekleri Moskova'ya." Puhu kuşu kılıklı soyka, ırkçı. Komadım kaçsın. Elime kaldı. Bencileyin kökten yoksul da kerata ha. Ne sorsam cevabını veriyor. Korktu bizden. Burslu öğrenci üstelik. Bak baba şu haddini bilmeze. Bizim kökümüzü bize öğretecek cahil; e... kökümüz Anadolu'dur bilmez misin ha... Nerden çıkarır bu deyyusu ekber aslımız, kökümüz, diye tutturmayı. Söyle hadi ulan, kimmiş kökü dışarda satılmış uşak.

Tutup sarstığı genç, kendini iyice koyuvermiş, eline düştüğü devin öfkesinin yatışmasını gülünç bir boyun eğişle bekliyordu.

— Bırak onun yakasını Zülkadir yiğidim, dedi Haydar. Komandoların da çoğunun biz gibi Anadolu çocukları olduğunu bilmezmiş gibi davranma. Zülkadir, bırak dedim kardaş.

— Kanıma dokunuyor baba. Siirt bu. Bizim gibilerin kefeni yırtmaya denktir okumaya varması. Üniversitelere gelebilmişliğimizin, yediğimizin, donduğumuzun zorluklarını düşündükçe feri kaçıyor insanın. Okumalarımızın bedeli nasıl ödenir bizlerce. Unutmayalım. Buna bak ağam, buna. Siirt başka yermiş, bu da insanın başkasıymış gibi bel bel duruyor karşımda. Üstelik bana "Essahtan Siirtli misin sen kardaş?" diye soru açıyor. "He," dedim de başını iki yana sallayıp yazıklandı. Utanmıyor da yezit. "Vay ki vay," dedi. "Baban, anan, bacın, hısımın halını bilip duysa arından ölür." Attım bir yumruk ben de. Kendinden kuşkusuzluğuna dayanamadım.

— Bırak onu, demişti Haydar. Uzattın ha. Yakası yırtılacak.

Haydar'ın sesi düşüyor, rengi kaçıyordu.

Zülkadir öğrenciyi bıraktığında çocuk ilkten hepsini ayrı ayrı gözden geçirmiş, kızların etek boylarına epeyce bakmış, sonra hızla yürüyüp uzaklaşmıştı.

Zülkadir bu olayın etkisini birkaç gün üzerinden atamamıştı.

Öfkesini küfrederek dışlaştırmaya çalışıyordu. Haydar, yatıştırmak için, ona hemşerisinin tutumunun tarihi maddecilik yönünden açıklamalarına girişmiş. Zülkadir'in, bunları bilmişliğine karşın, böylesi alınmasının temelindeki bireyciliğine dikkati çekmişti. Bu konuyu yeniden en önemli şeymişçe açmaması için çocuğun Siirtli olmasına değil onu besleyen sosyal kaynaklara bakmalarının önemine basıp,

— Asıl sorun o değil mi aslan arkadaşım, diye üstelemişti Zülkadir'i.

— Evet, haklısın. Bu yıl başlamış bunlar üniversiteye. Birileri buluyor bunları. Onlarla düşüp kalkıyorlar. Bunların ezilmişliğini en kolay yoldan aslanlaşmaya çeviriyorlar. Başta Müslümanlık töresine sığmaz bunların özendiği iş. Bizim oraların insanına kurttu, çakaldı deyip kutsamaya kalksan, yüzüne şöyle bakıp lahavle çeker. Bilirsiniz anlatmıştım, benim babam dindarın koyusudur, ocaktandır. Duymadım böylesini dinimizde. Hadi onlar bir yana. Bunların kafalarına kim soktu, bu hayvanın en yarayışsızını özenilesi, ululanmış gösterenler kimlerdir. Siirtli olamazlar onlar. Anadoluluysa hiç! Yok baba böyle yakıştırmalar oralarda kök salamaz. Hayır. Ziya Gökalp bile sonları demiyor mu "Ben o kadarını demek istememiştim," diye. Ha değil mi baba? Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçülüğün birinciye geleni ve teorisyeni değil mi? Şimdi yeniden çiçeklenmek neyin hesabınadır? Tüh küfür edesim geliyor. Bana çok ayıp. Sustum peki Haydar, sen söyle.

Çevresine toplananlar birlikte gülüşüyorlar. Sonunda kahkahalara dönüyor gülmeler. Şerife ilkten katılmıyor gülmelere. Sonra azardan azardan o da başlıyor. Zülkadir duymazlanıyor. Haydar'ın yanıtını bekliyor.

— Evet arkadaş, sözlerine hayır, demişliğimiz yok. Yatış bakalım. Çok dövüşeceğiz, tehlikeli konulardan biridir bu da. O senin atılganlığın var ya, iyi de, sakıncalı da. Yerini bulduramazsak köpürüp dağı-

lıyorsun. Aslan arkadaşım her dediğin başım üzre. Bunların gülmelerine gelince çok sevmelerindendir.

Kahkahalar basılıp diniyor. Dostluk artık elle tutulur yoğunlukta.

Zülkadir göğsüne vuruyor, geniş gürbüz göğsü ses veriyor vurdukça.

— Ben kararıyorum arada baba, diyor. İşte şuramda evreni taşıyorum. Ezilmiş halkların geleceğine adadığım canın dayanamazlığı şuramdadır, bilesin.

Haydar uzaklara dalan gözlerine basan acıyı dağıtmaya elverecek davranışı aramada. Zülkadir'in sırtına sarıyor kolunu. Haydar ondan bir baş kısa. Zülkadir iri iri dolulanmada yine.

Şerife'nin güzel gözlerinde küllü şeyler uçuşuveriyor. Şerife Zülkadir'in ardında yürürken Emine'yi, Melek'i hızla geçip onun yakınma geliyor. Sevdiğini korumak savunmak isterce, yanaşıp yüzüne bakıyor.

— Baba, diyor Zülkadir. Bize bölgecilik yapma diyorlar. Peki nedir durumumuz bakalım. Yöneticiler, bölgecilik yaptığında nasıl soracağız onlara ki, "İş midir bu?" diye. O zaman çatmıyorlar "Ne dedi, kim dedi, nasıl dedi, ne maksatla, getirin!" Bak sen ki, bu işlerin sonunda ortaya çıkan bazı tepkilere, kurda kuzuya özenmelere, o kişilerin sırtları tapışlanıp okşanmayla karşılık veriliyor. Bölgecilik yapmaya bizim ora insanıysa arasız zorlanmadadır. Etkilerin başka bir tepkisidir bu da. Türkiye vatandaşını sal, gelsin çıksın doğuya, Mardin'iydi, Urfa'sıydı, Siirt'iydi. Adımını atanda "Vay anam vay buralar nereler?" diye şaşar. Ora yerlisi mi istiyor perişan, umarsız olmayı. Hayır, değil mi? Peki kardaş, peki baba. Suçlamak nerden çıkıyor o zaman. Sen yönetici olarak hizmetini götürme, yatırımını yapma, cahil bırak. Diyeceksin ki biz doğulular İstanbul'a vardığımızda bize ayrıcalık güden var mı? Görünürde yok diyelim. Parasızlık çıkmazı var ya. Baba buranın parasızlığı bile doğuya nispet daha yumuşak bir parasızlık. Kısadan keseyim, oralı olmayan arkadaşlar hepiniz bilin ki, doğuda işlenenler hiçbir vakit doğru işlenenler değildir.

Haydar hüzünle öfkenin karışımı bakışını bu koca yapılı arkadaşının parlayan kara bıyıklarına, ordan kartal kesimi göz yuvalarına diker.

— Arkadaşım, der, az mı konuştuktu bizim ora insanlarını senle. Bekâr odalarında, yurtlarda. Geceleri sabahlara bağladık. Toplu yaşama saygısını, töreleri, ileriye atılımı, devrimciliğin gerekçesini, ana fikrini yeniden konuşalım.

Üniversite açılıp, ardından hemen kapanınca, yürüyüşler yeniden hız almıştı. Hoyratlığın gemi azıya aldığı bir dalaşmadaydı o ölümün gerçekleşmesi.

Zülkadir yere düşünce olacaklara, onun vurulmuşluğuna hiçbiri inanmamıştı.

Gencecik erkek vücudun, hemen göz alan çarpıcı yapısıyla, dirim dolu sağlamlığıyla ölümü geri tepeceğini sanıyorlardı.

Silah sesi duyulunca öğrenci kalabalığı arasındaki dalgalanma iyiden sıkışmış, hangi yöne koşmaları gerektiğini bilmeye çalışan bir tek davranış oluvermişlerdi.

— Vuruldum kahpe analılar?..

Diyen sesin kimden olduğunu bilecek kadar yakınındaydılar. Yanıldıklarına baştan inanmaya hazır, aralarından kayan gövdeye değip sıyrılarak tutuk bakakalmışlardı.

Zülkadir'in parkasının hakisi ıslanıp kararıyor, ıslaklık anca bollaşıp taşınca kızıllaşıyordu. Kan sol böğründen vuruyordu dışa. Gözkapaklarında titreyen can direnip gözleri arada açılmaya dönüyordu. İki kez beliren göz odakları şaşılası bir kıvanmayla yüklüydü. Ölüme belli ki hazır değildi vücut.

Haydar önünü kapayanları yararken, anlaşılmaz birşeyler söylüyordu. Çarçabuk eğilip sımsıkı kavramıştı Zülkadir'i.

— Zülkadir ağam, diyordu, acelen ne ki? Babam, ağam benim, durasın ha? Şimdi ilkyardım arabası gelecek, haber saldık. Hele yalandır yatmaların yere. –Haydar'ın sesi kupkuru; yerellik, giderek baskın.– Zülkadir, baba, insana durmalısın denende durur. Durur baba, durur can, durur kurban ha?

Haydar'ın yanakları gergin, yüzü iki kolu damar gibi şişiyor.

Zülkadir'in başını dizine yatırmış, zorlukla seçilen bir titreme düzgün aralarla yaralının vücudundan Haydar'ın ellerine, ordan tüm gövdesine yayılıyordu. Zülkadir'in olanca kanı, canı, gücü atılım, fış-

kırma olup belenmişti her yanına. Ağzı keskinleşiyor, bakışlarına vuran yalım korkutucu. Dizindeki arkadaşının güzel erkek başına baktıkça onu neden, nasıl sakınacağını bilmeden alabildiğine kucaklıyor. Kendi canını sanki arkadaşına akıtmaya çalışıyor. Yaralı vücudu zorladığını, boğuntuya verdiğini düşünür düşünmez de tutup sarılışını gevşetiyor. Arkadaşına beceriksiz okşamalarla dokunup konuşuyor.

— Aç dedik gözlerini duysana, dur hele dedik sana. Aç ki görelim sen ölün mü Zülkadir can! Sen ölün mü! Neydi kavilleşmemiz!

Dizlerinden kaldırdığı başı bağrına gömüyordu bu kez. İki delikanlının yabansı, şaşılası bir görüntü oluveren sarılmışlığı çevredekileri kıpırtısız tutuyordu.

Sessizlik basmıştı, olaya tanıklık edenler yaşadıkları eş durumu unutup, gördüklerinden katman katman basan acıyı, dikelmeyi bir anlamda da korkusuzluğu çizen bu iki insanın birlikteliğine bakınıyorlardı.

Zülkadir akan kanı engellemek isterce birden umulmadık bir çabayla elini sol böğrüne bastırmaya çalışmıştı. El isteneni yerine getirememiş, kayıvermişti yanma. Kan taşları aşıp, toprağa ulanıyor, toprak hemen emiyordu kanı. Al kan bu kez kahverengileşiyordu. Zülkadir'in yanına düşen koca pençesi çözülüp iyice kıpırtısızlaşmıştı.

Haydar daralan insan kalabalığını, yaklaşan polisleri, bulundukları yeri yitirip, salt Zülkadir'le birlik, ıssızlığı sınırsız bir doğa parçasındaymışça kat kat yükselen sesiyle bağırmaya başlamıştı:

— Olmaz Zülkadir ağam, olmaz demişliğimiz var bu işe. Açacağın kardaş gözlerini, açacan can ha. Ötesi yoktur. Senin kanını akıtmışlığına tanık ettiğin bizler iflah mı oluruz? Fırlayacan baba derim ayaküstü sana. Duy ha beni, duy ben Haydar'ım duy...

Zülkadir'in gözleri, görenlere o sert çizgili, gölgesi baskın yüzde ince, uyumlu bir şaka etkisi yapan, bir kahverengi, bir sarı ela olan gözleri "Biz Kürtler sarı saçlı bile oluruz, yeşil mavi gözlü bile oluruz. Ne şaştın baba. Anadolu'nun geçmişi öyle derin uçlara varır ki. Gördüğüne hiç şaşmayacaksın bu bir," son kez açılıp bir daha örtülmediğinde:

— He ya benim babam, diye bağırıyordu Haydar. Demedim mi sana ben. Ölüm nere, sen nere.

Ve Haydar o kapanmayan devrik gözlere bakıp, gülmeyi şaşılası bir sahicilikle deniyordu.

Zülkadir'in kara gür saçlarının, koca yapısının sertliği içinde çocuksu gözleri gökyüzüne dönük kalmıştı.

Haydar toprağın emdiği kanın akışı tükenene değin bekleyip sesini nedense birden kesmişti. Ilıklığı yitmeyen ama kanı yiten vücudu arasız kucaklamaktansa caymamıştı.

Cenazeye gelen yaşlı annesi, başındaki kara örtüden taşan ak örtünün çevrelediği kuru ince yüzüyle, büyük sert elleriyle beklenmedik bir anda kapanıvermişti tabutuna oğlunun:

— Zülkadir yiğitim. Anan öle, diye bağırmıştı. Hani kanlını bulacaklardı. Söz dedileridi ya, hani Zülkadir'im, kanım, ömrüm. İstanbul'a siftah gelişimi böyle mi istediydin? Ölüm mü yolunu şaştı, ecel mi bilmezlendi? Neyin siftahını yaptırdın ha oğul cahal anana. Zülo baban dürüldü karardı, bilesin.

Köyünden haberi alıp gelen kadın baştan oğlunun ölmüşlüğüne inanmamıştı. "Ölmez," demişti, "kocamandır, yiğittir benim oğlum. Helâldir her bir yediği, giydiği, bildiği. Okuyup, sayılıp görülen biri olsun, dedik."

Oğlunu göstermişlerdi.

Kadının yaşlanması giderek artıyordu sanki.

Haydar yoldaşlık ediyordu. Zülkadir'in annesine. Öyle bakıp susakalmıştı oğlunun ölüsüne kadın. Gözleri kupkuruydu. Sonra kimi görse aynı sözleri söyler olmuştu. "Kanlısını bulun," diyordu. "Kanlısını bulun oğlumun. İstanbul acamısıyız. Biz nasıl bulak." Ona "Bulacağız söz veriyoruz," dediler arkadaşları.

Cenazenin kaldırılacağı gün ana oğulun uzun tabutunu kucaklamaya öylesine gayretleniyordu ki, ölüyü ilk gösterdikleri anda bile, kadının davranışları bu kadar dağınık, şaşılası değildi. Arkadaşları anayı oğuldan nasıl çözüp alacaklarını bilemez olmuşlardı.

Sonra Şerife yürümüştü. Kadın kendini saranın küçük bir kız mı, yoksa bir yetişkin mi olduğunu ilkten bilememiş, sonra genç kızın aklarına kan yürümüş gözlerine, çatlayıp kabuklaşmış dudaklarına bakmıştı.

— Sen miydin gönül verdiği Zülkadir'in, demişti. Mektubuna adını koyup yollamıştı bize. "Şehirli deyip kulak ardı etmeyesin ana," diye yazmıştı. Devrisi gün telgrafta getirdiler köye. Korktum ki nasıl. Hırp diye karaya belendim. Tutmadım kâğıdı. Biz gibi ımı tımı bellisizlere telgraf mı gelirmiş. Kara haberdir bilesin, dedim herife. Dağ kesimli Zülo'yu vakit ermeden toprak edeceğiz belli. Senin de bağrın çıralanır bilirim. Sevdiği sensin he yavrı? Ne edeceksin iki kadın kara yazgımızda bu yiğidi toprağa ercene katmak varmış ikimize.

Şerife ağlamıyordu. Yaşlı kadına sığınmayla sarılma arası bir yakınlıkla dayanmıştı. Bu ayrı görünüşlü iki kadının, gençle yaşlısının karmaşması tabutun durduğu camiin avlusunu dolduranların üstlerine sarsan bir acı olarak iniyordu.

Fatma Şerife Aysu, Kadri Selâmi Aysu kızı, Behiye'den doğma. 1948 doğumlu İstanbul Anadoluhisarı. İst. Üni. Tıp Fak. Babası demiryolu müfettişliğinden emekli. Dedesinin Anadoluhisarı sırtlarındaki evinde mahalleye terzilik yapan annesi, babası ve dedesiyle birlikte oturur. Eski evkaf memurlarından olan dedesi Kadri Vasıf Bey Mevlevidir.

Üç yıl önce dedesinin sol yanını inme alınca yarı sakat olmuş, bir yanının ve tek ayağının güvenilmezliğine baston desteğiyle karşı çıkıp sonunda yürümeyi başarmıştı.

Ora balıkçılarından Recep'in ona katılmasıyla kıyı kahvesine gidip akşam ezanına değin oturarak torunu Şerife'yi beklemiştir ihtiyar emekli. Yalnız geçen günlerinin tek sevecenliğidir artık Şerife.

Ev halkınca "aman hep uyuyakalıyorsunuz şurda burda, bari yatağınıza yatsanız, beyba. Tuzlu yemeyin demedi mi doktor? Beyba, bu anlattığınızı kaçıncı defa anlatıyorsunuz gene beyba," konuşmalarıyla çevrelenen bıkkınlık dolu günler. Şimdi o küçücük becerikli kızda anlamlanıyordu.

Bir gün Şerife tıp fakültesine girdiğini taşkın bir sevinçle evi birbirine katarak bildirince Kadri Vasıf Bey gözyaşlarını tutamayarak ağlamıştı. Ön yüzü azman bir asmayla örtülmüş evin kuytuluğuna sığınmış gibi duran ihtiyarı Şerife belki de ilk kez o gün ayırıp seçmişti. "Neyiniz var dedeciğim?" demişti. Oysa daha önceleri ötekiler gibi o da "beyba" derdi. "Neyiniz var? Lütfen ağlamayın, ben o kadar seviniyorum ki." Annesi kızının sarılmalarıyla kaymış yakasını düzeltirken yan gözle Kadri Vasıf Beye bakıp mutfağa yönelmişti.

Annesinin demelerine göre, ihtiyar donuna çiş kaçırıyor, çamaşırları azıyordu gittikçe.

Kadın koyu koyu yakmıyordu: "Nedir elinden çektiğim, eviyse evi. Benim de dikişten canım çıkıyor. Rahatça kiraya çıkarız. Ama ortaya attılar ihtiyarı der konu komşu. İnsan etraftan utanıyor."

Şerife dedesinin dizinin dibine oturmuş, başarının verdiği coşku yatışmış, o da nedenini bilmeden ihtiyarın ağlamasına katılmıştı.

İnsanların gürültüsüzce mutsuz olduğu bu evde, teldolaba konan yemeklerin bile ellenir kaygısıyla, göz tartısıyla denetlendiği cimrilik dolu bu aile ilişkilerini, büyüdüğünü, belki de ilk kez o gün seçmişti. Dede torun bir süre ağlamışlar, Şerife dedesine olan yakınlaşmasından ötürü belirsiz bir sidik kokusunu bastıran gülyağı kokulu ihtiyar havayı bile sevmeyi o gün başarmıştı. Şerife'nin, annesinin özendirmesi olan doktor olma tutkusunun asıl amacı olan çok para kazanma yolundan sapması da belki o gündü.

— Pek sevindim yavrum pek, ilim ve feyz sahibi olacaksın gözüm. Ben de kendi sulbümden birinin bu eşsiz vatana hayırlı hizmet edeceğini düşünüp gözüm arkada gitmeyeceğim.

— Siz hayırlı işler yapmadınız mı dedeciğim?

— Bizim hayrımız cürmümüzü kaldırmadı. Meşrutiyetten bu yana İstanbul'da dönenip kaldı her sözümüz, her yaptığımız. İttihat ve Terakkici arkadaşlarımın çoğu sencileyin el ayak düşkünü oldular gözüm. Halife Abdülmecid'in son selamlık töreninde koca imparatorluğun çöküşünü burun direğim sızlayarak gördüm.

Dedesinin o günden sonra anlattıklarını evde cankulağı ile dinleyen biri vardı artık, bu da Şerife'ydi. İhtiyarın yıllanmış yalnızlığı bitmişti. Genç kızın sözlerini de, tutkulu bir hayranlıkla duyma çabası içindeydi ihtiyar.

Şerife'nin okuması, annesi ve babasınca sınıfta dönmeyip yıl kaybetmemesiyle koşullandırılmıştı. Aynı sınıfta iki yıl okuyamazdı. Bu da cimrilik dolu baskılarla somurtan, soluk kişiliklerden nefret eder kılmıştı Şerife'yi.

— En pis sınıf bunlar, diyordu Şerife. Yaşadıklarına bin tanık ister. Sinmiş, bir sömürgen otu gibi, hayata yapışmış, tıkınıyorlar. Tıkındıkları da bayılınacak bir şey olsa bari. Onu bile yıkma güçleri yok. Öf onların bilimsel açıklamasını bile yapmak istemiyorum.

Dedesi ölürken "Bir kudüm ve ney üfleyen olaydı," demişti.

Tarihi Cevdet okumaya emekli olunca başlayan bu ihtiyarın ölüp gidişi Şerife'yi evdekilerle daha az konuşur yapmıştı.

Annesinin, kızının seçkin bir evlilik yapabilmesi için giriştiği çabalar içinde Şerife, söz konusu kendi değilmişçe, alaylı bir hüzünle izlerdi onu.

Kadının kendi evliliğinde gerçekleştiremediği görkemi Şerife'nin geleceğinde bulma isteği, babasını hiç beğenmeyişi, yıllarla bir alışkanlık olmuştu aralarında. Aslında silik bir kişiliği olan babasının emekliliği de gelince, kahveye geliş gidişleri sıklaşmış, sonunda babasının işe gider gibi evden sabah çıkıp akşam dönmesiyle sonuçlanmıştı. Dedesinin ölümünden sonra da Şerife sanki birden girdiği yabancı bir evin eşiğinde kalakalmış, beklenmedik insanlar, olaylar, görüntüler çavlanına kapılmıştı.

Arasız genişleyen öğrenme tutkusunu doymak bilmezce sürdürüyordu.

Bülbüllerin Boğaz'da en duyulur olduğu sıcak yaz gecelerinde arada onları dinleyip dedesini, "Ya gözüm biz yanıldık," diyen o ihtiyarı, gülümseyişlerle anarak yeniden okumaya dönerdi. Öğrenme isteği bir çılgınlık olmuştu onda. Dedesiyle başlayan geç tanışmasıyla hız kazanıp patlayan duygu sellerini kaynaklandıracak yer arıyordu.

Sonraları kendisinin bile şaştığı bir sevgi ve hayranlıkla bağlanacağı Zülkadir'i tanıyınca bir çeşit öç duygusuyla (Annesinden alıncak öçtü bu; dedesinin, belki de babasının öcüydü.) onu annesiyle tanışmaya götürmüştü.

Hava durgundu.

Kumrular yine çatıların oluk üstlerine toplanmışlardı.

Ahşap evin ön yüzündeki asma, yaz sıcaklarının sararttığı yeşiliyle yapıyı silme kaplamıştı.

Yokuşun düzlükle kesiştiği çizgide soluk soluğa dinlendiklerinde, baharın kokusu denebilecek şeyi apaçık birlikte duymuşlardı.

Oysa yaz ortasıydı.

Eski ahşap evler, bahçeler, ağaçlar dizisinin bittiği açıklıkta tepeden bakınca erimiş, uçuk, ak bir deniz parçasıydı Boğaz.

Omzuna uzanıp ordan saçlarına erişen Zülkadir'in parmak uçlarını öpüvermişti Şerife:

— Evleniriz ha, demişti Zülkadir. Yapacaklarımız bitsin. Evlilik dedimse, ne demek istiyorum, biliyorsun. Bizim Nedim gibi burjuva işidir, girişilmez diye karşı koymayı gereksiz buluyorum. Çünkü, bilir misin Şerife, bu aşırı direnmede de evliliği olduğundan güçlü sayma var. Dur yahu, kıvıramadım. Baba ben bu konuşmaları nasıl becereceğim?

— Ben anlıyorum. Biz yaşamımızı gereken dürüstlükle, açıklıkla yürütecek kişileriz. Birbirimizi eksilterek değil, destekleyip gönüllendirerek yaşayacağız. Nedim'in demeleri başka demeler. Yapılan evlilikler, yapan insanların özelliğiyle değer taşıyor demek ister o.

— Yaşayasız sen e mi? Hah bunu demek istiyordum.

Odaya girdiklerinde annesi ikisinin de yüzüne bakmaktan kaçınarak yerli yersiz kalkıp oturmuştu.

Dışardan kumruların guruldayarak dem çekişleri duyuluyordu.

Duvardaki Napolyon'un Rusya seferine gidişini gösteren resmi yeniden görmüştü Şerife.

Çocukluğunda gözünü alamayarak baktığı çok da garip bulduğu bu resmin açıklamasını evde kimse yapmamıştı ona.

Sonunda annesi bir gün omuzlarını silkip, "Dedenin canım," demişti, "vaktiyle almış."

Dedesinin fotoğrafıysa gümüş çerçeveye konarak, hemen o resmin yanma asılmıştı.

Ölüleri sevmek daha kolay geliyordu insanların çoğuna. Bu yaşama tembelleri için canlılık ürkütücüydü.

Dedeciği ne demişti ölümünden bir ay önce.

"Yüzüm çok mu kırıştı Şerife, yavrum, nursuz pirsiz bir ihtiyar mı oldum gözüm? Aynada kendimi pek seçemiyorum artık."

"Yok dedeciğim hem kırışsa ne olacak?"

"Derdimi ayan edemedim belli gözüm. Ölümü yıkarlarken, ne de nuhusetsizmiş demesinler."

"Ah canım dedeciğim, siz karıncayı incitmemişsinizdir. Nur pir dediğiniz de anca sizde olur."

"İncitmek elzemmiş Şerife yavrum. Bu dünyada, gözüm efendim, dünyalı gibi ömür sürmek elzemmiş. Ahret ilahi bir ney sesidir. Onunla güzellenip hayatı unutmamayı ayağımız çukurdayken öğrendik."

Şerife camlara bakmıştı.

Geldiklerinden beri, yolunda gitmeyen bir şeyler örülüyordu aralarında.

Konuşma sahicileşmiyor, annesinin bir vakitler güzel olan gözleri tedirgin, ivecen değişik noktalarda geziyordu.

Çayları gümüş zarflı fincanlarda içmişlerdi. Bu zarflar konuk günlerine ayrılmış gösterinin parçalarındandı.

— Sizin buralar has güzel, demişti Zülkadir. Kişinin ciğeri arınıyor. Her yanda yeşil. Ben yeşile vurgunumdur, Şerife de bilir ya.

Zülkadir tanıyıp bilmediği bu insanın kendisine yönelttiği sessiz beğenmesizliği anlamamıştı kuşkusuz.

Annesi kalkıp iki üç bisküvinin kaldığı tabağı dimdik uzatmıştı

Zülkadir'e. Yüzü örtüktü. Bu örtüklüğün açıkladığı şeyse, anca Şerife'nin anlayacağı o eski hor görmeydi.

Kalktıklarında güneş denize inmiş, o ucuz görüntü ressamlarının çok sevdiği alev alev tutuşmuş bir kızıllıkta batıyordu.

— Annen garip, demişti Zülkadir. Suçluymuş gibi habire dolanıyor. Kulağı da tetikte. Yaptıklarını araştırmaya gelen birilerini bekliyormuş gibi. Üstelik söylenenleri de işitmiyor.

— Öyle işte, eski İstanbulludur onlar. Üstelik şimdi de İstanbul'un orta hallilerinden. Bak görüyorsun. Ailemi sana açıklamakta güçlük çekiyorum. Bulundukları toplum katının ayırıcı özelliği bu davranışlarıdır. Onları yarı hasta kılan şeye hırs mı desem, neyse uzun iş, değmez de. Bak güneşi birileri kırmızıya boyamış.

— Güneşi bırak şimdi. Lafı saptırma. Türkiye'yi anlamak kolay değil. Milyonlarca töre kalıtı. Yine de bu ne doyulmaz insan zenginliğidir baba.

Onlar düze vardıklarında güneş yok oluvermiş, akşam çarçabuk koyuluğunu salıvermişti ortaya.

Zülkadir'in cenazesini küçük Şerife sonuna değin izleyememişti. Yolun yarısında Emine'ye rastlamış,

— Ben kalsam, demişti.

— Niye?

— Çünkü bayılma dedikleri böyle başlıyor olsa gerek. Bana aşırı yakışıksız geliyor pat diye düşüvermek.

— Peki, seni Haydar bırakıversin.

— Yok, Nedim'i alırım.

Nedim'le Haydar tabutun ön kollarına geçmişlerdi onlar aranırlarken.

— Yok kimseyi almayayım, şuraya sığınırım.

Tozlu bir manifaturacı dükkânını gösteriyordu Şerife. Alnında terler tomurlanmaya başlamıştı.

— Hadi, demişti Emine, birlikte gidelim.

Eliyle göğsünden itmişti Emine'yi. Şerife'nin yüzü terle silme örtülüydü. Gözyaşları taşmaya başlamıştı. Emine arkadaşına üstelemenin yersizliğini belirten bir baş sallayışla ardını dönmüştü. Şerife kalabalığı sıyırıp yok oluvermişti ortadan.

Emine onu yeniden gördüğünde tanıyamamıştı. Şerife de Emine'yi çıkaramamıştı. Bambaşka bir yerde, karşılıklı sevgi ve inançları eskimemiş olarak bir araya getirilmişlerdi. Ama Emine'ye ilkten gösterilen Şerife değildi.

— Toplamış mı kendini?

Konuşmayı duyduğunda büzüldüğü köşede titremeyle kasılma arası bir dalgalanma vurup geçti her yanından.

Ellerinin şişliğini oynatınca anlayıvermişti.

Hiçbir yanı isteğine uyar değildi Emine'nin.

Odaya giren Emine'nin gözlerini bağlamak gereğini duymamıştı.

Ardından gelenlerin koyu giyimli, kıravatları özenle bağlanmış adamların yüzünü iyice görme gayretiyle toparladı olanca dikkatini.

Yüzlerindeki o bildik aşağılayıcı anlatım vardı adamların. Biri daha sayılanlardandı ki çevresindekiler davranışlarını ona göre düzenliyor gibiydiler.

Emine giyinmiş olduğunu, o yarı baygınlığa kayarken süveterini bile giymeyi başardığını neden sonra seçebilmişti.

Birden kalkarak dimdik ayakta durma isteğine kaptırdı kendini. Her yanı, kasları, sinirleri sıvılaşmışçaydı; toparlanıp yerlerini alamıyorlardı. Olduğunca büzülüp kalmadan öte bir şey yapamadı.

Önemli kişi, kır düşmüş saçlarında elini gezdirdikten sonra,

— Artık konuşsanız iyi olur, dedi, susmanızın bir yararı yok. Elimizde kesin deliller var. Konuşmalısınız. Adı neydi bunun?

Adamın konuşurken takındığı iğneleyici inceliğin, çevreye saldığı ürküntüyü açıkça gördü Emine.

Bekleyenlerden biri, elini cebine atıp uçlu uzun bir sigara çıkaran adama çakmağı yetiştirdi.

— Ne istediklerini bilemiyorum adamlarınızın benden. 27 Mayıs Anayasasının koyduğu haklarla yasaların dışına çıkanlara karşı anayasayı savunmak için çabalıyoruz. Eğer bu suçsa biz bunu yaptık. Sizin deliller dediğiniz nelerdir bilmiyorum. Madem kesindirler ve elinizdedirler bir de bizden bir şey öğrenmenize gerek kalmıyor ki.

Emine bir paçavra yığını görünüşüyle büküldüğü köşeden olanca gücüyle duyurmaya çalıştığı sesinin dirençli pürüzsüzlüğünü işitip gönendi.

Sivil giyimli adamın yüzü, aşağılayan bir anlamla yüklüydü.

— Anayasayı sizin gibi üç beş bin üniversiteli koruyamaz. Sizin yaşınız başınız ne ki saçma sapan eylemlere giriyorsunuz. Bir güç değilsiniz ki.

— Dediğiniz gibi gerçekten güçsüz olabiliriz. Oysa radyolarınızda, demeçlerinizde her çıkan fırsatta bizleri yıkıcı, güçlü bir kalabalık diye göstermeniz çok ilginç. Böylesi hiçlenen bir gurup bunca zahmete, yalana dolana değiyor demek. Sanırım biz sizin epeydir kullanmak istediğiniz fırsatları yarattık.

Adam hiç değişmeyen bakışlarıyla onu süzerken ardındakilerden biri ilerleyip, vurmak için elini kaldırmıştı.

Emine vuracak kola bakıyordu.

— Yok vurma, dedi sigara içen sivil.

El havadan hızla indi.

— Bu hâlâ savunmada. Kişiliğini iyice bölmeli.

— Örnekler göstermeli

Örnek vermeyi öneren buyurucu adamın kulağına eğilip konuşmuştu.

Girişte sivile kapıyı ilk açansa, kıpırtısız, hatta ilgisizdi.

Dışardan bir uçak geçiyordu.

Maviliğe benzer bir şey aktı Emine'nin gözlerine doğru.

İçi kıyıldı.

Battaniyeyi gereksiz çekeledi.

Uçak sesi duyulmaz oldu.

Mavi bozardı.

Midesini yerinde duydu.

Çökelip duran ağulu salgılar çoğaldı.

Günlerden neydi?

Hatta aylardan neydi?

Saati düşünmeye çalıştı.

Saat artık çok küçük bir ayrıntıydı.

Gece mi, gündüz müydü?

Kış gelip geçmiş yaza mı girmişlerdi, yoksa bahar mı?

Vücudu arasız ateş, titreme nöbetleriyle yine sarsılıyordu. Dışındaki ısıyı da saklayamaz olmuştu duyarlığı.

Başbuyurucu sivil, ardmdakilere:

— Sırayla getirin. Onun söylemediklerini söyleyip imzalayanları. Bayana gösterin, yararı olur.

Birkaçı birlikte çıktılar. "Getirin," diyen Emine'yi çekip iskemleye oturttu.

Duvara dayalı duransa Emine'nin yüzünden gözlerini çekmiyordu.

Yoksa gözleri bağlıyken sorular sorduklarında o adam, ötekiler, diğer odada mıydılar?

Boğazının daralışını, kulaklarını tırmalamaya başlayan uğultuları geriletmek istedi. Yutak noktası kuruyor, bağırma isteği utanç tiksinti, dayanıklığını yıpratıyordu. Başlayışa uyma durumuna getiriyorlardı yeniden onu. O soyma, acıyı artırma işlemlerini beklemeye dirençli, sabırlı olmalıydı. Aşması gereken üç set vardı: Ad vermemek, imzalamamak, ağlamamak.

Kapı aralandı.

Sonra birden sonuna değin açılıp hızla örtüldü.

Anahtar kilitte içerden döndürüldü.

Emine kısacık bir süre gözlerini yumdu. Açtığında işkenceye sokulduğundan bu yana her oluşumdaki ilk tepkiler, davranışlar başlamıştı yine. Böylesi onu ürkütüyordu. Kendi vücudunda belirmemiş devinim yabancılığına alışmayı artık öğrenmeliydi.

"Üç şey asıldır," dedi kendine kısacık. "İmzalamamak, ad vermemek, ağlamamak. Kimin ya da kimlerin adı, ne bileyim. Neyse karar karardır."

Öndeki adam parçalanmış bol bir pantolon yığınına bürülü birini Emine'ye doğru itti.

Demek bu demin kapı açıldığında içeri sokulmuştu.

Girenin kan lekelerinden, kirden rengi belirsizleşmiş, kolları yırtık bir gömlek vardı üstünde. Ayaklarındaki tokyolardan taşan ayak tırnaklarının tümü morarmıştı. Genç olması gereken ellerinin damarları şaşılası belirginlikteydi. Alnına, şakaklarına yapışmış saçları ıslaktı. Yüzünün şişliği, dudaklarıyla burun biçiminin ayırt edilmesini güçleştiriyordu. Umarsız bir hastalığa tutulmuşça düz, bilisizlik dolu o yüzün sahibinin yaşını kestirmekse olanaksızdı. Gözkapakları sanki karşı konmaz bir uykunun ağırlığıyla yarı örtüktü.

Karşısında durakalmış bu uyurgezerin her etkiye kapalı görüntüsü kıyıya sinmiş Emine'ye kendisini unutturmuştu.

O anda odadakileri de silinip gitmiş sandı.

Önüne itilip bırakılanın öne arkaya dengesiz sarkışları, yeniden toparlanma çabaları, Emine'nin yüreğini söküyordu.

Ona gösterilen kişi bir süre sonra başını iki yana salladı.

Bu baş sallayış uyumla sık sık yinelenince, açılan boyundan morarmaya dönüşen lekelere bir saç tutamı düştü. Enseden kayan bu saçların uzunluğu, altın sarısı canlılığı, ayakta duran o yıkıklığı önemli bir bütünleşmeyle aydınlattı.

"O bir kız," diye düşündü Emine.

"Tanrım bu kadar da olmaz ki. Neyi başaracaklarını sanıyorlar bu faşistler."

Gösteri konusu olan kız yine aynı düzen içinde başını salladı.

— İşte, dedi iskemlede oturan. Görüyorsunuz, arkadaşınız Melek Ötüken'i. Siz de aynı gruptaymışsınız. Konuşun. Hem ben çıktığımda size daha da insafsız olabilirler. Sizin eğitiminize daha başka yollarla başlayacaklar diretirseniz. Bense gereksiz sayıyorum bunları, yeniksiniz. Direnemezsiniz. Bunu anlayın artık.

Emine yerinden beklenmedik bir hızla kalktı.

Duvara dayanmış bekleyen adam fırladı, onu omuzlarından basarak çökertip oturttu yine köşeye.

— Kıpırdama, dedi, sersemlik istemez.

— Melek mi, dedi Emine. Sesi giderek kendi sesi oluyordu. Deli misiniz siz? Ona bunu nasıl yaparsınız. Alçaklıktır bu. Yozlaşmanın böylesi... Melek duy beni, n'olur duy! Sakın ağlama!

Melek adını anan yeni sesi ayırdetmek çabasıyla bu kez kafasını daha hızlı salladı. Çimen yeşili gözleri yarı örtüktü. Açamıyordu onları. Gömleğin yalınkatlığından diri genç göğüslerinin ortasında dağlanmışça bir yanık izi seçiliyordu. Şiş yüzün, çarpılmış ağzın, nerden edindiği belirsiz pantolonunun içindeki vücudun, kulakların duyarlığı yoktu sanki.

Emine kendinden iyice sıyrılıp arkadaşının boşaltılmışlığına, umutsuz görüntüsüne acıyla bakıyordu.

— Bu, dedi adamlardan biri, sizin Cemşit adlı eylemci arkadaşınızın metresiymiş.

— Onlar birbirlerini dehşetli sever ve sayardı. Hem de sizlerin anlayamayacağınız kadar. Zaten bu kadar yeni, değişik şeyleri nasıl anlayabilirsiniz ki...

— Ben çıkıyorum, dedi sigara içen. Konuşturun... Rahmi, üreme organlarını deneyin. Konuşturun.

Anfiye giren Melek aydınlığı sanki birlikte taşırdı.

Ona dönen başların beğenerek bakan gözlerini düşündü. İnce tay bacaklarıyla çocuksu yürüyüşünü, kolunun altındaki kitaplarını arkadaşlarına dağıtışını, Cemşit'i şaşırtmak için öğrendiği bozlaklardan birini söylerken sesindeki beğenilme isteğiyle titreşen iniş çıkışları, türkünün sonuna doğru yatışan ivecenliğiyle dengelemeyi başardığı güzel sesini düşündü. Giyimlerindeki alçakgönüllü olma çabasını, kendinden boyca bir baş kısa Cemşit'e tutkunluğunu, sevgisini açıklayışını düşündü. Dalgın, yumuşak bir anlam geliverirdi Melek'in kavgacı yüzüne o zaman.

—Bana anam babammış, yurdummuş gibi geliyor Cemşit, der-

di Melek. Bu yaşa kadar beni savurup sarsan ne varsa Cemşit'e yakıştırıyorum. O kavruk içli Anadolu türküleri gibi geliyor bana. Joan Baez'den sonra Cemşit'in söylediği bir türkü dinlemiştik hani bir gece Emine, hatırlarsın değil mi? Başta gülerek alaya alıyorduk. Sonra tak diye, ama işte nasıl söyleyeyim, kesilmişti her şey. Kesilmeyi anca öyle tak sesiyle anlatabilirim. O türküyle tanımadığım insanları da getirivermişti bana. Rahatım bir kez kaçtı Emine. Artık toparlanamam. Annemin "Ne yapalım yani Melek çocuğum, ne yapalım? Cemiyetteki bu haksızlıklar bizim yüzümüzden değil ya, "demelerine dayanamıyorum. Bilincim arasız keskinleşiyor. Her olayda haksızlığın hangi noktadan sırıttığını görüyorum. Korkarım dayanamayışım bir çığlık gibi yırtacak beni. Cemşit benim için çok şeydir. Bana arada "Paşa Hanım" der, o. "Sus, ne demek o?" derim. "Senin bildiğin paşalık değil bu Melek?" der. "Bizim topraklarda kadının ceberrutuna, yüreklisine paşa derler. Ağa hanım derler. Ben de seni içimde ağırlıyorum paşa derken." Cemşit'e duyduğum sevgi her şeyin, yaşamanın öze çevrilmişliğidir. Değişemem, tutkuluyum. Yüzlerce, binlerce yılın öfkesi, ezilmişliği, dönekliği, kan akıtmışlığı bana aktarıldı sanki. Haydar bana kızar bilirim. O yarım bakışı beni on beş yaşındaki bir kız gibi görüp korumaları ondan. Bilmiyor ki Haydar, beni bilemez ki. Bizden çok farklılar onlar. Onların hepsi doğduklarında beraat etmiş kişilerdir. Bizim yetiştirilmemizin, şımarıklıklarımızın ne pahasına korunduğunu öğrendikçe çıldıracak gibi oluyorum. Halklara yapılan sömürüyü öğrenmenin sonu hiç gelmiyor. Haydar "Senin bu her yere vurup kırman var ya," der, "küçük burjuva anarşizmine gider. İşçileri, köylüleri unutmamalıyız. Yapılmasını öngördüklerimizi onlara iletebilecek miyiz? Onlar adına mı, onlarla birlikte mi olunacak? İlkten bunu düşünmeliyiz." Bilemezsin Emine geceleri kalkıp oturuyorum. Çevremi dinliyorum. Sanki evreni, yurdumu dinliyorum. İnsanın gelişip türlü aşamalardan geçerek gerçek insan olacağı dönemin ilk habercilerinin çektiklerini düşünüyorum. Hayata ödünsüz bakmayı becerebilecek miyim? diye düşünüyorum. "Türküm, doğruyum, yasam"ları düşünüyorum. İlkokulların, ortaların, liselerin silik öğrencilerinin arasında sarı lülelerini sarsarak, şımararak gezen zengin aile kızı Melek'i düşü-

nüyorum. İstemeyi, istekli olmayı, öğrenemeden sahip oluverdiklerimi düşünüyorum. Artık tezcanlılık toplardamarım benim. Can evimde köklenip duruyor. Yoksul, sessiz çocukların sinsiliğe yatkın yumuşaklığını, korkutula korkutula sakat edilmiş beyinlerini bizim sınıflar kadar kimse tanıyamaz. Mal olan, mal edilen, mal olduğunu bilmeyen kadınları, onların alıcısı edilen eksiltilmiş erkekleri düşünüyorum. Peki ben ne yapabilirim? Bağışlayın ne olur beni. Tasnif edilmemiş aşırılıkların ne olduğunu bilmez değilim. En hafifi romantizmdir bana verilecek adın. Ama insanoğlu her bildiğini gereğince uygulayamıyor, hele bizim sınıftan gelenler. Güzellikleri bile yıkacak yollar arıyorum. Oysa güzellikler saptırılmadan değerlendirilse insanlığın gönendiricisidirler. Okuyup araştırıyorum, okumam bile kanımdan süzülüp edindiğim bir şey sanki. Sizleri ailemden çok yakın buluyorum kendime. Oysa görseniz, tanısanız kırıcı değil, koruyucu kişilerdir onlar. İnce, hoşgörülüdürler. Yalnız ne var ki bu erdemleri yıllar yılı edindirilmiş davranışlardır onlara. İçtenliklerinden değil, öyle olmaya talim etmişlerdir. Yaşamaları berkitilmez bir düzenle yürüyor. Ben artık onlardan değilim. Sizlerden olabildim mi, o da belli değil. Bu çarpıntılı, inişli çıkışlı, acılı acımasız yüzyılımızın insanıyım. Cemşit'i bir seviyorum ki... Bu kadın-erkek sevgisinden öte bir şey. Onu görünce içimi alan mutluluğu dik bir yamaçtan kendimi koyverip baştan sona yeşil çayırlarla kaplı bir alana düşmüşüm gibi duyuyorum. Bayraklarla, söylenmemiş marşlarla, her renk ve ırktan namuslu insanlarla dolu bir alan oluyor orası. Bu hızlı yürek, bu çıtkırıldım iyi aile kızı gövdesini ne kadar taşır bilemiyorum. Sen daha sakinsin. Ne kadar iyi ama. Ben, yok yok... Yapamıyorum. Saldırgan oluyorum. Oysa Cemşit, "Dur hele paşa hanım, güzel hanım," diyor. "Küfürler değil; düşünceler, araştırmalar önemlidir," diyor Cemşit. Beni nasıl yargılarsanız yargılayın, kendimi olduğumca sürüyorum ortaya. Sanki yüzyıllardır soyumun, sınıfımın işlediği suçları ödemek için seçilmiş bir kurbanım. Kurban olmak yanlıştır bilmez miyim Emine. Öğretisine inandıklarım harcanmanın değil direnip varmanın önemini açık seçik anlatıyorlar. Gel gör ki ben bir Dostoyevski ustalığının çizdiği suçlar ve pişmanlıklar, sevgiler ve nefretler, bağışlanmalar ve parçalanmalar arasında gidip geliyorum.

Dindar Alyoşa ile dinsiz İvan dört dönüyor her yanımda. Okuduğum yabancı okulların burnu büyük hocaları lütuf sayılası gülümseyişlerini, ara sıra sunduklarında "Sizde anlaşılmaz bir büyü var, Melek," derlerdi. "Bir Rönesans kültürünün büyüsü." Pöh... o anlaşılmaz büyü, küçüklüğümden bu yana bana akıtılan yabancılaşmaları iten çılgınca karşı koymamdır. Ay, bize neler öğrettiler bilsen. Neydi o yararsız solgun incelikler. Kraliçe Elizabeth'in köpek merakı ve güzelim Shakespeare, kendini alabildiğine beğenmiş batılılar. Kimi zaman yargılanan, kimi zaman yargılayan oluyorum. Bana öğretilen şerefler, erişilecek başarılar başkalarının kanıyla canıyla edinilip küçük bir azınlığa adanmış şeylerdir. Baştan savma, dadımın masalları kadar içeriksiz, sayfalar dolusu ukalalıklar okudum. Dadım, ablamdan bana kalan küçük, apak bir ihtiyarcıktı. İlk yaz güneşiyle burnunun üstü hemen kavlardı. Dünya ile ahret arasında bir yerde duruyormuş kanısını verirdi o ihtiyar bana. Güzel anamızın, genç olmasa da hep güzel olabilen anamızın yerini evde sessizce doldurup kimseyi yormayan biriydi. İşte hep bu tuhaf yalancı yaşamlardan gelip aranıza katıldım. Öteki kardeşlerim beni yarı deli sayıyorlar. Çok akıldandır, der doktor babam. Hele onun hastaları yok mu... Uzun yaşama, dünya nimetlerinin ellerine geçmiş en iyi parçalarını sonuna dek somurma isteğiyle dolu zengin hastaları. İğreniyorum be hepsinden. Bu öfkeyle doğrudan sık sık uzağa düştüğümü söylersiniz. Ben de bilmez miyim Emine. Tasnif edilmemiş zekâ ve düşünce elbet kargaşalık doğurur. Biliyorum.

— Ne yaptınız ona, ne yaptınız?

— İnatçının biri kaltak. Rezilce küfrediyor. Üstelik de soylu bir aileden gelme. Dedesi hayatta değil iyi ki. Şanlı bir kumandan, yiğit, yurtsever bir asker. Eşek inadı var orospuda.

Melek'in gözkapakları açılıyor. Yeşilin kan basmışlığı, gözlerin yine de o seçkin güzelliğini tam da zedeleyememiş. Odak noktaları donuk. Kirpikleri mi dökülmüş Melek'in anlayamıyor Emine.

Melek bir iki adım atıyor; dengesi tam yitik.

Kapıyı örtüp önünde dikelen ardında beliriyor arkadaşının, sırtından destekliyor onu.

Emine'yi araştırıyor Melek'in gözleri.

Yanaklarındaki tırnak bereleri iyice görünüyor.

Bakışların sıcaklığını duyuyor Emine.

Ağlama isteği amansız.

Yutağı iyice keçeleşiyor.

Ağlamamak gerek.

Sevgi, anılar, güzel sözler, andlar, dert yanmalar, bir türkü, verilmiş bir armağan, anfiden yayılan uğultu, kendini kollaması için tek tek yaşanmış geçmişten, yaşanır ana doluşuyorlar.

Ağlamayı yeniden erteliyor Emine.

Zaten kendisi de kendinden uzak.

Salt Melek var.

Genç bir kız olduğu zorlukla seçilen, toplardamarları, atardamarları dayanmasının ucunda durmaya çalışan, işkencecinin eksilttiği ezdiği gepgenç Melek.

Ellerini uzatıyor arkadaşına.

Bazı teori tartışmalarından ötürü konuşmaları seyreldikçe selamları daha içtenleşen dikbaşlı arkadaşına ulaşmak istiyor. Kasıkları katılaşmış. Bacaklarını düz edip Melek'le istediği yakınlığı sağlayamıyor.

— Emine, diyor Melek.

Dili öylesine ağır ki ne dediğini çıkarmak güç.

Emine dudakların deviniminden adının anıldığını anlıyor. Seviniyor düpedüz. Böylesi bir sevincin onurunu kaç insan taşıyabilir?

Melek'in konuşmasına ne oldu peki?..

— Canım Melek, neyin var, niçin bütün bunlar? Bu alçakça işler. Hadi benim kardeşim, beni bildin ya? Ben Emine'yim.

Melek yine bir şeyler mırıldanıyor. Söylemeye kalkıştıkları eriyip gidiyor şiş dudakların arasında.

— Bu kadarı olmaz, diyor Emine.

Battaniye kayıyor üstünden. Ayakları alabildiğine şişmede. Boynu sağa çekiliyor, yüzünü denetleyemiyor.

— Bizi kim verdi sizin elinize? Bu oynanan oyuna hangi yoldan giriştiğinizi biliyoruz. Size hiçbir söyleyeceğim yok. Hiç ha... hiç ha... hiç... duydunuz mu? Hadi başlayın marifetlerinize.

— Susun, diyor oturan adam. Sizin nutuklarınızı dinleyecek kalabalıklar yok burda.

Peki bu adam çıkmamış mıydı dışarı?

Yüksek sesle konuşabildiğini seçiyor birden Emine.

Öylesine Melek'e doğru yönelmiş ki her şeyiyle yüreğini dipdiri kılan sevecenlik Melek'e akıyor.

Melek gülüyor galiba.

Hırpalanmış yüzünden, yeri dağılmış çatlak dudaklarından ılık bir şey kayıp gidiyor. Dudakları susuzluğun baskınlığıyla yarılıyor yer yer.

— Hayır yapamazsınız, diye bağırıyor Emine. Bu kızı siz bilir misiniz? Bu kız neleri tepip girmiştir bu olaylara bilir misiniz? Hem siz nesiniz kuzum?

Yüzüne iniveren tokatla çökertiyorlar eski yerine Emine'yi.

Melek'ten gelen karşı koma, gırtlağından öteye taşmayan bir inilti olup duyuluyor.

— Açın da çıplak görsün arkadaşını.

Meleğin sallanan gövdesinden çekiveriyorlar gömleği.

Omuzlarından aşağısı lekeler lekelerle sürüp gidiyor. Bazı noktalarda bereler kızıllaşıyor. Geniş yaralanmaların toplandığı birkaç uçta kavruk, koparılmaya uğramışça pürüzlü, kurumuş deriler var. Göğsün ortasından mideye doğru inen izse daha başka renkte. Bunların neyle oluşturulacağını araştırıyor Emine. Kendi çıplaklığına bakmama kararından ötürü gördüklerini yepyeni bir ilgiyle izliyor.

— Pantolonunu da çıkarın.

O an iri, şaşılası bir nabız atması gibi ürpertiler sarıyor Melek'in dal boyunu.

Ellerini hemen kadınlık noktasına bastırıyor.

Sonra yine aynı duruşu ediniyor.

Dalgın, yarı uykulu.

Yeni bir tik başlıyor dudaklarının kıyısında; sık atmalı titreyişler bunlar.

Ve yine o başından beri süren baş sallayış.

Bacakların altına doğru baskmlaşan pullanmalar, derinin dalgalı, kirli görünümü.

— İşte, diyor. Bu hale getirecekler seni de. Ötekilerine seyrettirecekler. Söylememek kararı yetmez, biz söyletiriz. Sen gözlerini kırpmıyorsun, bu bile çok önemli değil. Nasıl olsa söyletiriz.

— Evet söyleseniz çok iyi olacak.

Sivil adam sigarasını bastırıyor ayağıyla.

Emine arkadaşına bakarak onun yaralarını azaltabilme isteğiyle doluyordu.

Odada, adamların arasından sunağa götürülecek bir kurban dirençsizliğiyle duran hırpalanmış taze vücudun ona karşı ürkütülme, yılgınlaştırılma yöntemi diye kullanıldığını bildikçe garip bir sertleşmeye kayıyordu Emine.

Acıma ve sevecenlik onu umduğundan da çok uyarıyor, yaraları onuyor sanki.

— Ben konuşsam ne olacak? Söyleyeceğim gerçekler sizin daha da suçlanmanızı sağlar anca.

İkinci tokadı yediğinde başı dönüp dizüstü kapaklanmıştı.

Toparlandığında Melek'i alıp çıkmışlardı odadan.

Yığılı kaldığı süreyi çıkaramıyor, yine de ölçme çabasından vazgeçemiyordu.

Sanrılara düştüğü anlar yine başlıyordu.

Belleğindeki izler ikide bir kopup olmadık noktalarda ekleniyordu.

Sonsuzluğunsa böylesi yoğun olabilmesi inanılmazdı. Serinliği çılgınca özlüyor. Yeniden bilincini yitiriyordu.

Sulaklar, yalaklara ağızlarını gömmüş hayvan sürüleri, toklular, ot hevenklerini sırtlamış birileri Emine'ye doğru geliyor.

Karların kümelendiği yükseltilere, sopa sallayan ihtiyara seslenmek istiyor. Sonra birden sıcak akıntılı denizlerin oluşturduğu sivri hedef kabuklarını tutuyordu avuçlarında. Kana bulanıyordu her yan.

Onu buraya nerden geçirip getirmişlerdi?

Anmaya, çizmeye çalışıyordu.

Geniş taş merdivenlerin basamakları, yıllar yılı basılmayla aşınmış o serin, hayır soğuk yeri biliyordu.

Getirdiklerinde mi, daha önceden mi, götürülürken mi, yoksa kendi mi gelmişti?

Karıştırıyordu tümünü.

Titriyordu.

Ateş başlayacaktı.

Melek berbat durumdaydı.

Kızın bilincine bir şey olmasın diye yorgun beyninde dilekler sıralamaya çabalıyordu.

Dudaklarını oynatma olasılığı yoktu. Hep kopuyordu eklemeye kalkıştıkları. Çapkın bir bakışın ardında alabildiğine mutlu bir gülüş duruyordu. Pıtırtılara şaklamalar iniyordu. Yapıyı çıkarması, tanıması gerek.

Battaniyeye sarınıp döl yatağı yatımına geçerse ateş bassa da vücudu daha az sarsılırdı.

Bu yapı, güzel bir deniz gezisinin uzak görüntülerinden biriydi belki de.

Geçenekleri sayısız camlara bakan uçta elinde şamdanıyla Florence Nightingale beliriyor. Kuru, kibirli İngiliz ağzında, ölçülü tutulmuş bir sevecenlik:

— Çok ölü ve yaralı var genç hanım. Ağır yaralılarsa sayılmazcasına artıyorlar.

Kadının sesindeki aşağısamanın yürüyüşüne bile yer ettiği görülüyor.

Florence Nightingale'in ardında bitiveren bir Amerikan çavuşu Osmanlı-Kırım savaşının ölü sayısını bildiriyor.

Ayağında sıkıca bağlı botları, palaskasına asılı el bombalarıyla üstüne Coca Cola reklamı çizilmiş bir hoparlörden bağırıyor. Saçları, sakalları kıtıklaşmış gömlekle gecelik arası giyimlerini sürüyen emekliler, ellerinde tuttukları kutulardan madalyalar çıkartıp etrafa gösteriyorlar. Takma naylon saçları su perilerinin saçları gibi sırtlarına yayılmış, çıplak memeleri durmaksızın dalgalanan, başlarında tavşan kulakları takılı çok genç kadınlar aynı ezgiyi söylüyorlar. Kızların çıplaklığını kara file çoraplardan başka örten şey yok. Amerikalı çavuş bu kez bir blue-jean'la yer değiştirmiş giyiminin içinde alabildiğine

büyütüyor ölü sayılarını. Sonra ardına dönüp iki dev zenciyi buyruksal sözlerle çağırıyor. Zenciler Mississippi'ye insan tüccarlarınca satıldıklarından bu yana bilinen köle şarkılarını savaş marşları benzeri bir toklukla söylüyorlar.

Arasız bir ses dönüyor üstlerinde, bir helikopter sesi.

Florence Nightingale eteklerini sürüyüp kaybolduğunda o panayırımsı gürültü de birbiriyle bağdaşıp bütünleniyor. Sonra taş geceneğin bitiminde ezilip eriyiveriyor.

Emine yoğun sessizliğin elverdiği algılamayla bileyliyor dikkatini.

Gözleri bezentisiz taş boşluğu tarıyor.

Camlardan bir yağmur sonrasının aydınlığına benzeyen pırıltısız o hüzünlü ışık beliriyor.

Işık uzantısının ardından doğru gelenlerin sessizliği donduruyor Emine'yi.

Issızlığı daha çoğaltan birileri onlar.

Işık sınırını aşıp yaklaşmamışları tanıma çabasıyla vuruyor her yanı.

Tanıyor mu onları... tanıyor mu?..

Peş peşeyken yan yana diziliyorlardı birden.

Kalabalıktılar.

Geceneğin genişliğine sığmayacak çokluktaydılar.

İvecenlikle deviniyorlardı. Yüzlerinde kestirip atmalara durmuş insanların dayanıklılığı okunuyordu.

İçinde oldukları yapının görkemli ama yavan büyüklüğünü ezmeye yeten güçte, gözlerindeki anlam.

Birden içlerinden biri öne doğru kayıyor o hüzünlü ışıkta.

Artık o akçıl aydınlığa girdiler birlikte.

Ne denli yürüseler o hüzünlü sessiz ışığın içindeler.

Saçları uçuşuyor, perçemleri kalkıyor alınlarmdan.

Esinti yok ki...

Birisinin fermuarı boynuna değin vurulu. Giyimindeki yırtıklar durmadan çoğalıyor.

Emine oraya buraya öyle çırpınıyor ki vurunmasınm hiçbir etkisi olmuyor karşısındakilere.

Peki her şey nasıl böylesine sessiz olabilir.

Sessizliğin bu denlisinin gürültüye dönüştüğünü düşünüyor.

Göğsünde birkaç delik açılmış olandan kan kendi sesiyle gelirken kanı akan yukarı çeviriyor başını. Boynunda adem elması belirgin. Soluğunun tükendiği, boğazındaki iki uzun iniş çıkıştan anlaşılıyor. Birkaç zorlu yutkunmadan sonra düşüş başlıyor. Yere hiç değmeyen gövde arasız düşme eğiminde.

Sıradakiler art arda yaralanıyorlar. Davranışları aksayıp bolarıyor. Yüzlerinde ak bir esmerlik başlıyor.

Silahlardan patlayan kurşunların sesi vücutları bulup girdikten sonra taş duvarlarda yankılanıyor. Yine de sessizliğin bütünlüğü tam. Bir çeşit müzik bu, insanın içinde büyüyen, dal budak salan. Tarrakalar kesintisiz ve düzenli.

"Bu bir şarkıdır," diye düşüncesinde ayrıca çiziyor Emine sesleri.

"İyice dinleyip atış sayılarını, yara sayılarını, ölenlerin gençliğini unutmamalıyım," diyor.

Ölenlere ulaşmaya çalıştıkça kıpırdayamıyor.

Her düşüp yine de yere varmayanın allara belenmişliğine bakıyor.

Yüzlerinin anlatımı söze gelir gibi değil.

"Bu durumlar için gereken bir şeyler yapmayı insanoğlu önceden öğrenmeli," diye geçiriyor yine sessizce içinden. "Buna sevecenlik bile yetmez ki. Daha başka somutlamalar bulunmalı. Bağışlanması gerekenlere acıyorum. Hayır onlar asla bağışlanmayacaklardır."

Birinin güldüğünü sanıyor Emine.

Gülmek midir, diye bakınıyor, yoksa bir sorunun sesli patlaması mı?..

Yerleşik, korkusuz, yerinde olan bir sorunun ağıza güçlü bir taşması mıdır?..

Belki de zamanı geri çeviremeyenin, kaçırılmış an'a ulaşma dileğidir o gülüş.

Yürüyenler daha çoklar şimdi. Düşenler ışığın ya içinde dalgalanıyorlar, ya yere onlar da hiç varmıyorlar.

İçlerinden biri tuttuğu kitabı rüzgârlayıp savuruyor.

Kitabın yapraklarından çiçekler saçılıyor, çevreye.

Bu çiçekler insanlarca bilinmiş, görülmüş, ad takılmış olanlardan değil.

Yine de çiçeklere özgü ne varsa onlardan oluşuyorlar.

Kokulular, özgürlüğü andıran her kokuyu taşıyorlar.

Su, yarpuz, çimen, ot, yeni doğmuş oğlak, tan atarkenki evren, karılmış toprak kokuyorlar.

Gepgenç ölülerin eskimeyen, çürümeyen vücutları, o yağmur sonrası ışıklarının hüznü içinde yürümeyi ya da ayakta kalmayı kolaylıkla başarıyorlar.

Bazıları hiç yara almamış.

Geçeneğin ağır kurşun rengi sıvanmışlığında kanlarının al gürlüğü bayram muştucusu sanki.

Sonra birden yine sessizlik.

Florence Nightingale şamdanıyla belirdiğinde delikanlıları, onların olağanüstü etkililikteki devinimlerini görmüyor hiç.

— Kırım'dan çok yaralı geldi genç hanım, diyor. Çok.

— Niçin dövüşüyorlardı?

— Şerefliydiler, kahramandılar ve askerdiler.

— Niçin dövüşüyorlardı siz de bilmiyorsunuz! Çok yazık! Onlar da bilmiyorlardı... kimlerin şerefine sahip çıktıklarını da bilmiyorlardı. Biraz çekilir misiniz yolumdan yaşlı hanım?

Emine ayakta aralıksız dalgalanan genç adamlara ulaşmaya çalışıyor.

Işığın sınırlarına dek değişmeden süren loş alandan bir bandonun sesi geliyor.

Birden, binlerce bilinen savaş marşından oluşan parçalar çalmıyor.

Kaba abartmalarla vurgulanan tiz bas seslerin çoğaltmaları Florence Nightingale'in gittiği yöne doğru sarkıyor. Kadın bir sirk güldürücüsünün renklerine bürünüyor birden. Etek uçlarında pirinçten küçük çanlar asılı.

Sapakta karnaval kalabalığını andırır bir insan yığınına karışıyor Florence Nightingale. Apoletleri altın yaldızlarla parlatılmış yaşlı subaylar, ipeklere bürülü kutulardan çıkardıkları teneke madalyaları durmadan yakalarına, göğüslerine iliştiriyorlar. Kalabalık itişerek onları selamlamaya çalışıyor. Oysa çoğunun eli, kolu, bacağı yok.

Sonra gene sessizlik.

Genç ölülerin içinden biri, en öndeki buğday renklisi, sesler yatışır yatışmaz boynundan akan kanı yeni görmüş gibi avuçlarıyla engellemeye çalıyor. Parmak aralarından kızıl sıvı taşıp yere damlarken Emine'yi görüveriyor.

— Beni tanıyorsunuz siz, diyor. Ocak ayındaki Ortadoğu Teknik Üniversitesi olaylarında çekilmiş bir fotoğrafta görmüştünüz beni. Anımsayabildiniz mi? Üstelik daha önceden de bilirsiniz. Ben hademe Kadir'in oğluyum. Siz Erzurum'da eski mahalleden taşınırken annem, babam, kardeşlerim bir de ben eşyalarınızı yüklemek için gelmiştik. Emine, sizi merdivenlerden inerken görüp çok, pek çok güzel bulmuştum. Saçlarınızı silkip duruyordunuz. Görene hemen yakınlık duygusu veren insanlardandınız. İkimiz de çocuktuk o zamanlar. Aynı yaştayız sanırım. Her şeyi yeniden bir kez daha toparlamak bugünlerde zor oluyor. Ölene kadar anlatmalıyım size yine de. Sizler gittiniz Erzurum'dan. Annem otuzunu geçer geçmez öldü. Babam mahalle bekçisidir şimdi. Kan dolaşımım çok düzensizleşti... Durun, asıl söylemem gerekene geçemedim. Anneniz öğretmenimdi, başta, sonra İclâl öğretmen oldu öğretmenim. Erzurumluyum, orda doğdum, 1947'de. Sevgili eşsiz İclâl öğretmene söyleyin ki boş yere ölmüş değilim. Gazetelerden okuduklarına inanmasın. Gazetelerin yalınkat tutumunu İclâl öğretmen bizden çok iyi bilir ya. Deyiniz ki Nazik kadının oğlu Hüseyin hiçbir şeyi unutmadı, unutmayacak da. Onun desteklemesiyle geldim üniversiteye. Boşa öldüğümü sanmamalı. Ankara'da bulunduğum sürece İclâl öğretmenin bir eski arkadaşı bey bana ağabeylik etti. "O beni unutmuştur Hüseyin," dedi. "Bense büyük bir sevgi ve saygıyla bağlıyımdır İclâl Hanıma. Büyük kadındır, büyük insandır senin öğretmenin." Üsteledim, "Anlatın," dedim. Şöyle bir başını salladı, başka hiçbir şey söylemedi. Ta... ilk gençlik yıllarında tanış olmuşlar, sonra da bilmem neden bir daha hiç görüşmemişler. Onu bulabilirseniz söyleyin Emine, sevgili İclâl öğretmen hâlâ Erzurum'dadır. Ora yerlisi de onu pek sevip sayar. Deyiniz ki hademe Kadir'in oğlu...

Sarışın yüzü ışığın altına, gölgenin baskın olduğu yere doğru kayıyordu Hüseyin'in. Kanın akışı artık gür değildi.

Mehmet Kadir Tepeoğlu, Nazik'den doğma Hüseyin Tepe. Doğumu 1947, Erzurum, Aşkale. Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencisi.

— Ne kadar çoklar, diye bağırıyor Emine. Ölümü hak edecekleri bir şey yapmamışlardı. Siz kendi yavrularınızı yiyen soysuz hayvanlara döndünüz. Siz yok musunuz siz...

— Toparlanmış diyor başında duran biri, iyidir.

Tutulan bileğinin boşluğa düşüşüyle ayıyor Emine.

Gözleri yine bağlanmış.

Bulunduğu yerin kesinleşivermesine gözlerinin bağlanması yardımcı oluyor yeniden.

Günlerdir ya da haftalardır bu bitmez sanısını veren acılı oyunun içinde. Çevresini algılarıyla tarayıp sanrıların, düşlerin evreninden sıyrılıyor.

Ağzına arada akıtılan sıvıyla susuzluğu bir ölçüde geçmiş.

Yarı dalgın, yarı uykulu durumu yatışıyor.

— Bağırması bitti. Bir ara kaçırıyor sandık. Yok, aklı başında, kalbi yerinde.

Bu "aklı" ve "kalbi" sözcükleri söyleyene ters, insanca bir anlam taşıyor. Adamın Emine'nin durumunu niye başka bir tanımlamayla belirtmediğine şaşıyor. Sonra onun söylediklerini bile değerlendirmeden uzak katılığını düşünüp rastgele atılıveren "aklı" ve "kalbi" sözcüklerini siliyor içinden.

— Bu kez tamamlansın, diyor.

O gözleri kapalıyken duyup ayıldığı ses.

Elektrotlar; memelerinin ucundan sonra diline bağlanıp akan elektrik. Çoğaltılan akım öylesine bir yangın salıyor ki dikelip diriliyor Emine. Yüreğinin, ciğerlerinin eridiğini, her yanının birden patlayacağını sanıyor. Soluk alıp alamadığını hiç bilmiyor. Sanki acıları doruğunda tutan salt beyindir. Kendinden kopan da yine beynidir.

Adamlar Emine'nin bacaklarını ayırıp üreme organına bir şey takıyorlar.

Söze döndürebileceği bir duygu değil içini alan karanlık. Çığlıkları, böğürmesi nerdeyse çıksın gelsin. İçine ateşlenen elektriğin acısı hep bir öncekinden daha etkin, paralayıcı, hain.

— Anneciğim, diye bağırıyor. İyi ki sesi var. –Yani sese benzer bir şey var. – Bırakın artık. Bırakın.

— İmzalayacak mısın kâğıdı orospu?

— Evet.

— Getirin imzalayacak.

— Hayır imzalamayacağım.

— Daha çoğaltın.

— Kalbi dayanır mı?

— Kontrol ediliyor.

Beyni sonunda sinirlerin acıları algılamadığı ölü noktaya yükseliyor.

Bu duymazlık araları çok kısa. "İnsan bundan ötesini duyamaz," dediğinde yenilenen algılama gücüyle acının gürlük kazanan paralayıcılığıyla kıvranıp deşiliyor Emine.

Bir önceki ağulanma, uyarılma amansız olmaktan çıkıveriyor.

Kişiliğini savunmada açık vermemek için çığlıklarına yükleniyor yeniden.

Sesi ürkünç.

O ses iğrenç bile sayılabilir dışarıdan duyacak biri için.

Gırtlağı, boynu, kulakları, gözleri işlevlerinden öte arasız başkalaşmalara uğruyor.

Emine kendisine acımasızlıkla yüklenmede "Öl," diyor, iç sesi,

"bu çok sakınılır bir son değil. Evet gençsin üstelik, ne güzelliklerle, ne armmışlıklarla doldurulacak bir dünyada olduğunu biliyorsun. Sakın unutma, yalnız değilsin. Asıl önemlisi bu. Burda, bu odada, her şey bir yana küçüklüğünden beri katılmamak için direnip durduğun haksızlığın ve uydurukluğun savunulduğu bir yerde karşı koymanın zorlu olduğu bıçak sırtı uzantıdasın. Savunduğun değerleri gerçekten edinip edinmediğinin yargılanmasına soktular seni. Geber hadi. Çok acıklı olabilecek ölüm sözcüğünü kullanma kendin için. Seni sen kılan değerleri savunuyorsun. Onlardan sıyrılmayı yeğleyemezsin. Seni yargılayacak olanlar bunlar değildir. Bunun böyle olduğunu çok iyi biliyorsun. Tepin, kana paralan, yalnız onların söyletmek istediklerini söyleme. Onlar sana çok, ama pek çok sade, o denli de güçlü bir şey söyletmek istiyorlar. Haklılık duygunu elinden almaya savaşıyorlar. Oysa bilirsin, insanı insan kılan en önemli ayrım adalet duygusudur. Evet, dersen bitişin başlar. O zaman ilerde yaşayacağını umduğun zamanı bile yitireceksin. İşte bağır alabildiğine, kanın akıyor, görünümün inanılmaz çirkinlikte, bozulmuşlukta, bir hurda yığını gibi. Yine de asıl şeyi alamadıkları sürece tam bir bütünsün. Bağır bakalım..."

Emine'yi sürüyorlar bir yana doğru.

Yürümüyor, yürüyemez ki.

Külçeleştirilmiş.

Dirim hiçbir yanda canlılığını sürdürmüyor.

Emine'nin sürüklenen vücudunda tek algılama yeri beyni.

Olağanüstü kıvrımlarında yaşananın her anını çiziyor. Beyin, yaşayan organizmanın bu en değerli tanığı, arasız toplayıp saklıyor olanları.

Bir açıklığa doğru sırtından arasız itekliyorlar onu.

Gözlerini açmaya çabalıyor.

Bacaklarının arasından ılık bir sıvının indiğini birden duyuyor. "Nedir, ne olabilir?" diye ürküntüyle düşünüyor.

Bakmak istiyor, boynu kaskatı.

Belkemiğinin direnci tükenmiş. Kambur, yıkık gövdesi dinelemiyor.

"Yoksa belkemiğim mi kırıldı?" diye düşünüyor.

"Olur ya, niçin olmasın? Benim can hesabımı mademki bu baylardan soracaklar yoktur, bunlar da işkencelerini yaparken bir ölçüde de olsa dikkat ederek niye yorulsunlar."

Sakin, durgun, hatta alaycılığa varan gevşek bir tutumla düşünmeye yöneliyor son işkencesini.

Artık vücudu için her şey olabilir.

Üstünde bir ışığın yandığını kirpiklerinin arasına sızan aydınlıktan anlıyor.

"Gece mi, gündüz mü?" diye düşündüğünü sezince "Yine başlama Emine Hanım," diyor, "yine başlama, sana ne gece ve gündüzden. Önemli olan işkenceden öteye bir işlemin önemi kalmadığı, ayrıntıların yok olduğu düz bir zamansızlıkta yenik düşmemendir. Onlar güçlü şimdi. Sen acıdan burkutulmadan, sakat edilmeden sonra neyi kurtarabilirsen ona bak."

— Kanama başladı, diyor biri. Ne zaman bunların bilmem nesine soksak telleri kanama oluyor. Gözlerini çözün. Zaten bir süre açamaz. Açsa da neyi tam hatırlayabilir ki? Kanaması artacağa benziyor.

Bunların kimileri, işkence edilene görünmekten kaçınmıyor. Kimileriyse kesinlikle görünmemekten yana.

— Bir bez tutuşturun da sıkıştırıversin şeyine.

"Şeyine" sözcüğü bir ayıp sakınmasıyla söylenmiş değil, kabalık, horgörü dolu "şeyine" diyen ses.

Emine'nin yordamlamadan uzak parmaklarının arasına bir paçavrayı sokuyorlar.

Bilekleriyle hatta iki kolunun kavramasıyla itiştiriyor bezi bacak aralarına Emine.

Elektrik verilirkenkinden ayrı olan bir acı, gerçek, insanca, eriten bir acı yalıyor her yanını Emine'nin.

Ne garip; bu incelik, sevecenlik dolu acılar gözlere tepiyor.

Bunlar anca insanı ağlatabilir.

— Emine, diyor biri. Hiç tanımıyor o sesi. Emine gümüşüm, Emine sen misin?

Evet, konuşan Ahmet de, bu ses kimin peki... kim... yok... Ahmet'i anmak Emine'yi her zaman serinletir, güzelliştirir.

Sallanıyor bir iki kez, acaba yere mi yığıldı pek bir şey çıkaramıyor.

"Bu kez iyice başarılı olmuş pisler," diye düşünüyor.

Demek ki sıra onda.

Melek Emine'ye gösterilmişti.

Şimdi Emine birine yıldırma aracı olarak gösteriliyor.

Toparlanmaya zorunlu.

İstenen etkiyi sağlamamalı.

Gösterildiği kim?

Gözlerini şaşılası bir zorlukla açıyor.

Karşısında gördüğü kişiye şaşıyor, olamaz, diyor. Çünkü, Melek'i önüne ittiklerinde oturduğu o yerde yine kendi var, onu izleyen de kendisidir. Yani Emine'dir. İnsanın sevgiyle, onurla sakındığı vücut, duygu gizlerine girmeye, parçalamaya utanmazca çalışanların hiçliğini öteki Emine'ye saptamak isterce bir aldırmazlık devinimi yapmaya davranıyor.

Oysa isteğine kolu uymuyor.

Yüreğinin içinden köklenen karşı komayı ancak baş silkişiyle belirtiyor.

Sonra düşüncesinden o çok sevdiği dizeler peş peşe akıp gidiyor.

Topraktan ateşten ve denizden doğanların,

En mükemmeli doğacak bizden.

Topraktan ateşten...

Emine ayıyor.

Dizelerin etkisi inanılmaz uyarıcılıkta.

İfiltili bir cam rüzgârı dolanıyor yanını yöresini.

"Bunlar olacaktır," diyor. "Ezici kaba güç birden gelmez, biliyorduk. Bunlar gerçek insanlığa geçiş yolunun ayıklanması gereken kötü tohumlarıdır. Bizler bile, arınmış olmayı yeğleyen bizler bile ilerinin toplumcu, adaletçi insanının henüz kaba birer taslağıyız."

Emine'nin gösterildiği kızın yaşı çok küçük olamazdı.

Oysa görünüşüyle bir küçük kızı andırıyordu. Daha 49'lulardan 50'lilerden öteye pek geçmediler diye düşündü Emine. Arada 950, 51, 52'liler de var ama bu daha küçük görünüyor.

"Ölecek yaştaydılar," diye tanımlananlar on beşindeydiler ya...

Genç ölü mezarları nasıl da dayanılmazdır.

Kimdi beni gösterip korkutmak istedikleri.

Gözlerindeki parça parça uçuşan lekeler dağılınca daha açık seçik görebildi karşısındakini.

Şerife'ydi bu.

Suskun, acısını dışlaştırmadan oturuyor, Emine'nin salt yüzüne diktiği güzel kara gözlerini hiçbir yana kaydırmadan duruyordu. Kısacık saçları çekelendiğinden yer yer dikleşip kalmıştı. Yanağındaki birkaç sıyrık, burnundaki morartı Şerife'nin daha önce dövüldüğünün belirtisiydi.

Şerife Zülkadir'in ölümünden sonra dokunulmaz bir sertlik edinmişti.

Bir zamanların sessiz sakin, "ben" demeyen kızının yerini, her girişimde bireycilik sayılabilir bir tutumla atılganlık gösteren, toplantıların, yürüyüşlerin coşkun gözü pek konuşmacısı almıştı.

Ona da ilkten dayak atılmıştı belli.

Şimdilerde dayak atmak işini çok uzatmıyorlardı.

İşkencenin çeşitlerine, elektrik verme dönemine geçilmişti.

İnsan vücudunun bu korkunç horlanmaya, etkiye, akıma karşı duyduğu anlatılmaz acıya dayanıksızlığını deneyecek ortama geçilmişti.

Emine'nin düşünceleri görünüşündeki sonsuz acıklılığa ters düşen bir doğrultuda gelişiyordu Şerife'ye baktıkça.

— Bunu tanıyorsun değil mi? Zülkadir diye bir azılının metresi. Onunla da yetinmiyordu herhalde. Senin evine Cemşit diye bir arkadaşınız da girip çıkarmış ya, bunlar ikinizi de kullanmışlardır değil mi? Ortak mala geçiş hah... ha... hah... hah... ha... yani dışarıya şapka asma meselesi.

— Yanılıyorsunuz. Cemşit hepimizin arkadaşıdır. Nerden çıktı Cemşit şimdi. Bizim sevdiğimizdir onlar. Üstelik Zülkadir'i öldürenler de sizlersiniz.

— Onun orasını karıştırma. Bak ağzınla yakalandın. Sevgiliniz dedik, biz de başka türlüsünü söylemedik.

— Siz ne anlarsınız dostluktan, sevgiden? diyor Şerife, sesi sakin ama güçlü. Bir kadınla erkek dost olamazlar sizler için. Dostluğun, yürekten gelen arkadaşlığın yanından bile geçmemişsinizdir siz. Sizin

için kadın nesnedir, canlı bile sayılmaz. Almayın pis ağızlarınıza Zülkadir'in adını.

— Sus... Etin ne budun ne kaltak, ötme be... İmzala kâğıdı bitsin şu iş. Yoksa sonunda olacağın budur.

Emine'yi olduğu yerde döndürmeye çalışıyor biri.

Etine değen elden tiksiniyor.

Çıplak demek ki.

İnanılmaz bir şey bu çeşit çıplaklık.

Bir kabukla örtülü sanki her yanı.

Melek de çıplaktı ya yine de eti ulaşılmaz bir acılar yığınıydı görüntüsüyle.

Elbette Şerife'ye dövülmüş, ezilmiş, rengi karışmış, şişmiş, dürtüleri doğruluğunu yitirmiş, çıplak insanı gösterecekler.

Bacaklarının arasından süzülen kanlara sıkıştırdığı bez parçasını görmek, düşünmek istemiyor Emine.

— Bunlar bizim kişiliğimizi bölmeye çalışıyorlar Emine. Düşünmek başa çıkılamayınca iş vücuda kalıyor. N'olur utanma, kendini koyverme. Bak ben seni eski günlerimizden hiç farklı görmüyorum inan.

— Tanışıyorsunuz ha. Bu hiç kimseyi tanımamakta diretiyor.

— Fakülteden arkadaşızdır. Üstelik bilirsiniz bizim tanıştığımızı. Alanlardaki toplantıların yürüyüşlerin içinde kim bilir kaç polis öğrenci vardı. Bir de birbirinizi tanıyor musunuz diye üstelemeniz yersiz. Oyunu kısa kesin, yeter, başka sözümüz yok.

Emine üşümeye başlıyor. Sırtı titriyor. Garip dürtüler olageliyor vücudunda; ne etse uyuma sokamıyor kendini.

— Hep kâğıt imzalatmak istiyorlar, diyor Emine. Görüyorsun işte. Ne zaman geldin?

— Epey oldu. Kardeşim benim.

— Susun ulan!

— Bana bak, diyor Emine. Ama çok önemseme. Sandığından az acıyor.

— Sus şeddeli orospu!

Şerife gülümsüyor.

Her şey ne kadar aydınlık.

Emine kasıklarına gelen tekmeyle sarsılıyor, çöküyor olduğunca.

Sonra karanlık geriliyor çepeçevre.

Kanın sesini tanıyor artık.

Bir kuraklığın ortasında ılık, tozlu, susatıcı bir su gibi fışkırıyor ağzına.

Haydar'ın sesi çıkıp ona ulaşıyor bir yanlardan:

"Tokluları çayıra yaydığımızda ben hep düşünürdüm Emine menevşem, doğa o kadar güzeldi de biz niye o kadar yoksulduk, diye. Küçüktüm. Bilirsin, çocuklar düşüncelerinde uzunca diretemezler. Kars Kalesinin yedi burcu gibi sevdim bezedim çocukluğumdaki, her geçen yılı. Artık umut değildir içimde taşıdığım, gerçektir. Binlerce yıldır savaşılıp yetişmesine uğraşılan gerçek insanın gelişmesi için bize aktarılmış küçük özler var. O zamanlar niçin yoksuluz derken ölçü, bizden iyi giyip iyi yiyen birkaç toprak sürü sahibiydi. Sonra kasabalara, kentlere geldim. Gördüm ki ölçüler rakamlarla doğrulanıp anlaşılır. İktisatçı olmayı istemem bundandır. Toplumumuzun tarihiyle bugününü çatıştırıp ekonomik koşulları somutlamanın yollarını *bulmalıyım dedim. Fakültemi öyle seçtim. Yanılgım şurdan başlıyordu.* Oysa hâkim güçlerin tezgâhladığı kurallara denk düşmeyen neyi öğretebilirlerdi ki bizlere. Öğretmediler de. Bir iki saygıdeğer öğretim üyesini saymayalım. Birinin profesörlüğü hâlâ sallantıdadır. Bak sana bize öğretilenlerden örnek vereyim. Marjinal maliyet, marjinal hasılata eşit olunca firma dengeye gelir deniyordu. Eee ne demek bütün bunlar, bu marjinaller diyorduk. Niye anlatıyorlar? Bu kavramlarla Türkiye'yi, dünyayı ne zaman çözecektik? Biz temel iktisat ölçülerini tanımak ve bunları her durumda, sosyal ve politik her olayda anahtar olarak kullanmak olanağından uzak tutuluyorduk sanki. Özgeçmişimizle ve dünya tarihiyle ilişkimizde çözme aracı olacak öğretimimiz karmakarışıktı. Bir bürokrat değil de bir düşünür ve araştırır aydın olmak isteğimizle şaşkın kalakaldık bir süre. Kapitalist öğretiyi bile en karmaşık biçimiyle sunuyorlardı bizlere. Oysa kapitalizmin işlevi açık seçik öğretilseydi karşıtlarını buluvermemize olacak yararı küçümsenemezdi. Bize anlatılanlarsa tam bir montaj keşmekeşiydi. Türkiye sorunlarına baktığımızda alabildiğine soyut kalıyordu. Çelişik

olan da buydu. Yoksa öğrenilmesi istenenler bizlere çelişkisizmiş gibi sunuluyordu. Bu montaj eğitimiyse iyice temelsiz okur yazarlar üretiyordu. Yarınımızın güvensizliğinde, bu güvensizliğin bazı güçlerce halka, işçiye karşı bilinçle kullanılmasına yeni yetişen okur yazarlar olarak nasıl engel olabilirdik? Buydu bizleri sarsan, karamsarlığa sürükleyen. Yurdumuzu öylesine seviyor, bu sevginin toplumcu somut bilinciyle öylesine donanıyorduk ki... öfkemiz, coşkunluğumuz doruğa yükseliyordu. Sömürünün açığa vurulmasını, halkın uyanmasını hızlandırma dileğimiz gemlenmez oluyordu. Oysa daha sonraları şu düşüncelerin önemine yeniden tanık olurken yeterince vaktimiz olduğundan kuşkuya düşmüyordum bile. Marks, çok özlü, temel geçerliliği tartışılmaz o sözleriyle belirliveriyordu içimde bazı zamanlar; 'insanlar tarihlerini bizzat kendileri yaparlar, fakat keyfi olarak, kendi seçtikleri şartlar içinde değil geçmişten miras aldıkları, veri şartlar içinde.' Yurtseverliğimizin bastırılmaz gücü ve gençliğimiz silip atıyordu kafamızdan bunları, benzeri doğruları. Konferanslar, arasız konuşmalar, sonuna doğru kimsenin ötekisini dinlemediği bıçak gibi keskin tartışmalar... Öğrenmek... öğrenmek... öğrenmek... fakat buna karşın zamanın, yaşanmış ömrün kısalığı. İlk girişim, biliyorsunuz, üniversite reformu istekleriyle başladı. Sonra olan gücümüzle Türkiyeli insanlara, işçi köylü ve ara tabakalara duyurmak için bağırdık, koştuk, vurulduk. Ben bir ara söylemiştim, biliyor musun, peşimizdeydiler. Her köşede, her kuytuda, her esintili açıklıkta sinmiş bekliyorlardı. Yaşları doğumları aşağı yukarı 945'le başlayıp 47-49 arası değişen, hatta bazen 51'e, 52'ye varan yani ortalamasına 47'liler diyebileceğimiz kuşağı kıstırmaya çalışıyorlardı. Amaçladıkları oyunun parçalarından biriydik. Kurşunlanan vücutların yakarışsız düşüşleri artık kentin ortalarında güpegündüz izleniyordu. Örtük perdelerinin ardında duran insanlar çoğunlukla 'Bu çılgınlık!' diye niteledikleri hiç kuşkulanmadıkları kendilerinden, barışseverlik duygularından sıyrılmadan, soğuk ama ürkek izliyorlardı. 'Niçindi bütün bunlar, niçin?...' 'Çok mu kolay sanıyor gençler bu işi' diyorlardı. Belki sandığımızdan hatta o kendi ömürleri boyu sürecek bir barışı yeterli bulanların sandıklarından da zor olabilir yapılması gerekenler. Bizse şu yıllar

yılı ağız suyu akıtan okuyup adam olma sloganını, bir baş eğimlik kolaylıkla edinilen ortalama mevkileri, bir emeklilik güvencesiyle sonuçlanan dört yönü denk düşünce tembeli hatta sorumsuzluk kaynağı dünya anlayışını teptik. Artık babalar ve oğullar arasındaki ayrım tartışmalardan bile umut beklenmeyecek gibi susmaya dönmüştü. Çocuklar evlerden gittiğinde büyükler öyle sessiz kalakalıyorlardı artlarında. Okur yazar ana babalar belki de çocuklar için daha engelleyici, karıştırıcı kişiler. Bizimkilerse köyden taşradan olanlar 'Er kişidir, okuyor da, önüne durmayalım,' derler. Biz yarı aydın olmanın tütsüsüne kendimizi tam kaptırmadan girişimlerimizin doğruluğunu kendimizce saptadık. Sonra gelecekte öteki devrimciler hakkımızdaki yargıyı vereceklerdir. Şundan hiç kuşkun olmasın Emine, menevşem, yurdumuzun koşullarına, insan potansiyeline uygun devrimci özümlemeyi doğrulukla saptayacak uygulamaya geçecek olanlar bizim düşen vücutlarımızdan, haykırışlarımızdan, eylemlerimizden zor da olsa söylemeliyiz, yanılgılarımızdan, yararlar çıkaracaklardır. Bu unutulmasın. Bizim için konuşacak olanlar da anca onlardır. Evet ne olursa olsun, doğru ya da yanlış boşa gitmediğimizi bileceğiz. Tarihsel çizgi yerine çekilecektir. 1971'den sonra kaba güçle sağlanan o hesaplaşmaya bakıldığında –ki tek yönlü bir hesaplaşmadır bu– yargılamada zarar hanesi ve yarar hanesi dosdoğru saptanacaktır. Solda vuruşanlardan çoğu yılmamıştır. Ben de yılmadım. Hani o geceyi biliyorsun, birbirimizi daha bir tanıdığımız geceyi... Acemiliğin, duygu tazeliğinin, erkekle kadının saygıyla, unutulmaz bir sevgiyle, coşkuyla birleşmeyi başardığı o gecemizi biliyorsun..."

Koruma, çocuklaşma ve erginleşme duygularıyla karşılıklı sarsılıp yeniden başka türlü tanıştıkları geceleriydi.

İlk günün gecesi yemek masasında lokmaları zor yutuyorlardı.

Gazeteler hep ellerinde.

Haydar o yumuşak gülüşleriyle geziyor odayı boydan boya, sonra sanki birden Emine'yi görüveriyor.

Yanına gelip ona uzun uzun bakıyor.

Bir büyülenme oluşuyor aralarında.

Emine yerli yersiz kalkıp ikide bir mutfaktan bir şeyler getirip götürüyor.

— İşkenceye soktukları her kişiyi aşağılayabileceklerini sanıyorlar, diyor Haydar. Bize bu kadar kızdıklarına göre biz yanlış yolda olamayız. Biz devletin yıkılmasını istemiyoruz. Bu gazeteler yok mu, bu gazeteler?.. Bunların elli yıllık koleksiyonlarına baksan başımıza hiçbir bela gelmemiş sanırsın. Hep ehven-i şer peşindeler bu kâğıt parçaları.

Haydar gazetelerin birini alıp ötekini bırakarak vuruyor gazetelere.

Bazıları yırtılıyorlar.

Tan atarken konuşmaktan da susmaktan da yorgun düşüyorlar.

Birlikte olmalarının onuncu gününde ilk kez sevdiğince öpülüyor Emine.

Unutulur mu bu...

Pencerelere kırçıllaşmış aydınlık ağarken Haydar başını tutuyor onun, gülmesi tasasızlık ediniyor bir anda, sonraları yine o yıkık soru dolu gülme oluyor.

Haydar eğiliyor, ağzı gergin, dudakları kuru.

Günlerdir üç, en çok dört saat uyuyabildiler.

Haydar'ın esmerliği aklanıyor.

Emine o yakınlığın sarsıcılığına şaşıyor.

İkinci kez eğiliyor Haydar, onu ağzından yeniden öpüyor.

Emine yok oluyor gibi, vücudu dağılıyor sanki.

Anlatılmaz bir yükseliş bu ya da yoğunluğunu yitirmek. Nasıl, nasıl diyor kendine.

İlk öpüşmenin vurucu şaşkınlığı...

Üstelik de tam Emine'nin düşlediğince, istediğince bir öpüş bu.

— Senin için iyi, güzel, yiğit olmayı dilediğim bir gecedir bu, diyor Haydar.

Emine'nin kulaklarına bayram yerlerinin unutulmaz gürültüleri doluşuyor.

Bir atlıkarıncanın boyası dökük arabasında açık kumral küçük bir kız çocuğu iri iri bakınıyor.

Elektrikler yanıveriyor birden, oysa akasya ağaçlarında güneşin kızartısı bitmiş değil.

Sonra çıngıl çıngıl bir kahkaha, sakız kokusu katışmış bir dondurmanın serinliği...

Haydar'ın elleri saçlarından iniyor, gözleri çekingen, alabildiğine hüzünlü.

Emine çenesi eğik gülüveriyor.

— Haydar biliyor musun? diyor. Ben senin için çiçek kurutmazdım ya kurutsaydım ondan yıllar sonra utanmamanın yolunu bulurdum.

Haydar duygularının sürçmesinden kurtulmuş soruyor.

— Nerden çıktı bu çiçek kurutma?

— Hiç.. diyor Emine, omuz silkip.

— Eeee...

— Hiç...

— Bağışla beni ileri gittim.

Birbirlerine erinçle, sevgiyle bakıyorlar, hem de çok yakından.

— Şerife istersen, diyor Emine, imzalama.

— Peki ya sen... sana nasıl yardım edebilirim. İmzalamaya gelince...

— İmzalasan da yermem seni... Tekmenin, tokadın, falakanın ötesindeler artık. İnsandaki her şeyi zorluyorlar bunu bil. Yine de hayır denebilir.

—Sussana sen kaltak!

Sırtına yeniden inen tekmeyle sarsılıyor Emine. Kanı artık sızmayıp boşalıyor bacaklarından. Kan bacaklarını sıvana sıvana ala boyuyor.

— Pis faşistler! Katiller! Satılmışlar!

Bağıran şerife.

Emine dengesini yitirip yere kapaklandığı anda ellerini dizlerine bastırıp kalkma çabasında bu bağırtı çoğaldıkça. Burnuna vuran, yeni kesilmiş ot kokusunu andıran ekşimsi kokuyu duyuveriyor. Bu, akan kanın kokusudur.

— Götürün odaya, bunu da soyun. Bakın şimdi siz ar damarı kopmuş orospular, bakın! Biz sizin üstünüzden bir bir geçelim de görün. Ne sandınız, biz yedi sülalenizi haklarız? Ulan daha dünya kadar iş var başımızda.

Gözlerini açtığında yine o battaniyeye bürülü buldu kendini.

Yanına konmuş bir tas çorbanın üstünde donmuş yağlar yüzüyordu.

Ekmekse kupkuruydu.

"Çorbayı içmeliyim, ekmeği de ne edip edip yutmalıyım," diye düşündü.

Sonra giyimli olduğunu sezdi.

Bacaklarına yapışan pantolonu sıyırıp baktı.

Kanlar kurumuştu.

Eskimiş kanın rengi kahverengi ile paslı kara arasıydı.

Vücudunun kokusu dayanılmaz pis bir ağırlık kazanıyordu.

Ekmeği aldı, bir iki çiğnemede midesi kabardı.

Yutmaya çabaladığı lokmalarla birlikte ağzına doluveren ekşimsi bir sıvının itisiyle kusmaya başladı.

Midesinin tepkisi öylesine güçlüydü ki kusmuklar karşı duvara değin fışkırıyordu.

Kustuğu sarımsı suyun içinde kara, pelteleşmiş parçalar vardı.

Her yanı çekilip tükenivermişti sanki.

Onun, sağlığıyla acımasız oynayan genç düzenli organlarını, oburlukla zedeleyenleri öfkeyle düşündü.

Vücudunun taşırıp ürettiği pisliğe, bozulmuşluğa baktı.

— Hayvan bunlar, dedi, hayvan. Yok değil. Alışmışız hemen hayvan demeye. Hayvanlar elektrik şoku yapmıyorlar dövüşmeye girince. Zaten bizlerle dövüşmüyorlar. Bizi yok etmeye karar vermiş-

ler. Ne garip, olduğumuzdan da güçlü gösterme çabasındalar bizi. Böylesini uygun bulduklarmdandır. Haklı görünebilmeleri için, bazı bilmediklerimize gözdağı vermek için onlarca gereği bu. Henüz bir sınıf olmayan biz üniversiteliler, ilerinin kadrolarını oluşturacaklar yeniden düzene sokuluyorlar. Dağlarda, kırlarda harcanan, kıtlıkta kırılan, susuzlukta kavrulan ya da yerli, yabancı tezgâhlarda sağılanlar adına konuşmaya çalışanlar... Belki bir sınıf değiliz ya, yurdumuzla göbek bağımızın sağlam olması çabasındayız. Bu da küçümsenemez... Tüh pisliğime bak. İnsan aklıyla arınıp yücelir. Çevresiyle paylaştığı mutluluğu hak eder ancak. Örtülen kapıların ardında savunulmuyor artık kişilik. Şu pisliğime bak... Bu kusmukları, kokuşmuş vücudumu, bu dış çirkinliği asıl pislikten, bokluktan uzak kalabilmeyi başarmak için önemsememeliyim. Şimdi ağlayacağım, nasıl olsa görecek kimse yok.

Emine ağlarken, inen gözyaşlarının ardından, ellerini, kollarını, battaniyenin altında kümelenen vücudunu izliyordu.

Birileri onu getirdiklerinde çıplaktı, şimdi ise giyimli.

Onu giydirmişlerdi.

Kendi giyimleri değildi üstündekiler, anca seçebiliyordu.

Ayaklarının yumuşaklaşan eğri büğrülüğünü, kanlarından damlamış kabuklaşmaları, kasıklarının içten içe burulup duran kopuşunu, sanki ağlamasıyla ondurmaya çalışıyordu.

Yeniden battaniyeye büründü.

Pisliğin, açlığın, kusmuğun tiksinç kokuları ortasında küçülüp büzülmeye çalıştı.

Organları isteğine yine karşı koyuyordu.

Kıpırdanamadı, toparlanamadı, çözülmüş kaldı Emine.

Omzuyla başını kıstı, büyük gayretle, niye yaptığını bilmeden, kollarını başından aşırmaya çalıştı.

Becerip beceremediğini denetlemek için bakındı, yarı karanlıkta kollarını başının çevresine dolanmış gördü.

Kıvandı, yeniden güvendi kendisine.

Elektrik ışığının sızdığı sarı, sivri açıklıklar bir ölçüde kapanmıştı.

Yeniden üşümeye başladı.

Titreyişi dişlerinin birbirine çarpmaya dönmesiyle sıtma benzeri bir nöbeti andırana değin böyle bekleyecekti.

Kaç kez aynı aşamaları geçmişti.

Sonra ateşin ardından gelecek sanrılar, düşler evreninde yok olmalarsa ondan sonraydı.

Şimdi üşümenin kıvandıran süresince ağlaya, titreye küçük bir kız usluluğuyla bekleyecekti.

Üşümesi giderek artıp, soğuklaşma ensesine vurduğunda günlerdir yer yer kopup duran saçlarının dikenleştiğini sezdi.

Donmasının doruğa vardığı an başlıyordu.

Böylesini Erzurum'da bile duymuş olamazdı.

O ak taze soğuk, meraklı küçük bir kızın tanıdığı masalsı oyun güzellikleri içindeydi o yıllar.

Okul tatildi.

İnsan soluduğunda ciğerine varan, tutan, donduran kışlardan biriydi.

Seçil gittikten sonra okullar kardan ötürü kapanmıştı bir süre.

Birçok sabah yatağının içinden çıkmayıp yok olma istekleriyle doluyordu Emine.

Seçil'i görmemeye, onun gitmişliğine alışamıyor, ablasından arda kalan somyanın boşluğuna, alabildiğine büyüyen açıklığa bakmaktan kaçınıyordu.

Bir sabah sırtında dolaşan uçucu bir dokunuşla döndüğünde Kiraz'ı görmüştü ardında.

Emine'ye eğiliyordu Kiraz. Kara uzun kirpikleri ıslak, topaklaşmış, ayrık ayrık duruyordu. Yüzünün solgunluğuna karşın küçük çocuk burnu kızarmıştı. Eline sarılmıştı hemen Emine Kiraz'ın.

— Ağlama Emine Hanım, demişti Kiraz. Dertlenip gönlünü yara-

lama. Ablan Seçil Hanım büyük yere gitti. Buralar ne ki... Sen de gidicisin, ağlama. Buralarda kalan donar, buyar kışın elinde.

— Donmaz Kiraz, ne diyorsun sen. Soba yanıyor. Hem burada lise de var biliyor musun? Şu gönül verme işi olmasaydı...

— Zordur. Ben de nineme yangınım. Cerenler gibi gözyaşı dökerim bilirsin. Ninem bize derdi ya ceyranlar ölümcül yara aldığında, tutkunluğunu yitirdiğinde ademoğlu benzeri ağlarlarmış. Gamlarını dile vuramadıklarmdandır. Ninemiz derdi ya ceyranın yara almışı üç damla gözyaşını akıtanda dağların aşılmazından geçmiş ama ana rahmine düşmemiş üç yiğitin yüreğine kan otururmuş. Sonradan o yiğitler yalan dünyaya doğduklarında başkasının lokmasına el atanlara kılıç çekici olurlarmış. İçini kara etme Emine Hanım. Derdini dökücü ol. Kiraz'a anlat, o dinlesin.

Emine Kiraz'ın boynuna kollarını sıkıca dolamış sanki ayrıldığı kişilerin tümünü onda kucaklıyormuş gibi sarmıştı.

Kara tren raylarında hızlanan tekerleri, sırtında kaputuyla karın boranında belirsizleşen Leylim nineyi, Emine'nin açık seçik bilemediği büyüklerince anlatılanlardan çıkarıp gönlünce süslediği birtakım eski sevgili ölüleri Kiraz'da yüceltip yakınlaşıyormuş gibiydi.

Evin boşluğu Kubilay'ın annesiyle babasının yanından ayrılmama şımarıklığı, her koşulda kendine kolayı seçip alan çocuk bencilliğini içinden geçiren Emine, Kiraz'a o güne değin olmadığınca sevecenlikle yaklaşıyordu.

Seçil'in uğurlandığının akşamı yemek masasının başında toplandıklarında Emine özellikle babasının gözlerini görmeye çalışmıştı. Kubilay'ın bir ara okulun bahçesine kaçarak onları şaşırtmasından önce gülerek, sonra kuşkuyla durmamacasına söz ediyordu annesi.

— Selahattin, Lamia öğretmen, cin gibi bu çocuk vallahi, dedi. Ne ara çıktı canım. Okul boş ya... Hademelerin de temizlik işlerini falan artırdık. İki üç gün şöyle dipten doruğa her yanı arıtsınlar istedik. Bu oğlun var ya senin... Fırlamış dışarı. Ateşin var mı uzat bakayım başını Kubilay'cığım? Alnında ateşi mi var ne Selahattin?

Kubilay'ın tombul sıkı yanaklarında dalgalanan gülücüklerini hastalık sözü silivermişti. Alnına değen babasının elini görme çaba-

sıyla gözlerini yukarı kaldırırken akları çoğalan o bakışlardaki duygusuzluk Emine'yi irkiltmişti.

— Yok bir şeyi çocuğun, demişti babası. Meraklanma Nüveyre.

— Siz bugün soğukta mı oturdunuz? Baksana hiçbir yan iyi ısınmamış. Kiraz artık toparlansa falan diyorum. Havalar berbat, zemheri geri geldi sanki... Sobayı geçirmeden devamlı yakmak lazım. Bu kızın şaşkınlığı bitse iyi olacak.

— Ben hep yattım, demişti Emine. Kiraz'ın da keyfi yok anne.

— Elbette olmaz, demişti annesi, elbette olmaz. Artık düzenlenecek şeylerden biri de Kiraz'dır yeni evimizde.

Annesi bir yandan Kubilay'ın tabağına büyük bir parça et koyuyor, öte yandan da sözlerinin etkisini artırmak için başıyla sert devinimler yapıyordu.

Oğluna gözlerinde erimiş sevecenlikten çok yaltaklanma denebilecek bir anlamda bakıyordu.

O küçük oğlanın annesindeki bu değişmeleri, kendine yönelik bu özel davranışları, o yaşlarda bile sezdiği açıktı.

Yeniden yemeklerini yemeye giriştiklerinde Kubilay'ın Seçil için hiçbir şey sormayışına öfkelenivermişti Emine.

O sabah uğurladıkları ablasının sanki daha önceleri aralarında yaşadığını bilmez görünen bu kişilere yabancılayarak bakmış,

— Seçil ablam bugün İstanbul'a gitti Kubilay, demişti. Artık orada kalacak. Biz onu anca oraya gidersek görebileceğiz. Sen aramayacak mısın? Hani sana kâğıttan tuzluklar, uçaklar yapardı.

Emine'nin sesi titriyordu.

Güçlü olmak gerekliliğini o anda bilememişti.

Masadakiler bu titreyen sesle konuşan küçük kızı ciddiye almayacaklardı elbette.

Yıllarca sonra değmeyenlerin yanında duygularını açığa vurmamanın gerektiğini, sık sık anacağı özgün bir aile toplantısında öğrenmeye başlamıştı.

Babası tedirginliğini açığa vuran bakışlarıyla dönmüştü Emine'ye.

Annesi salata tabağını gereksizce öteye itelemişti.

Kubilay boş gözleri, dudaklarına sıvaşmış salçanın kızıllığıyla öylece bakakalmış,

— Niçin gitti ablam? demişti. Şimdi oraya varmış mıdır?

— Hayır, demişti Emine. Birden ağlamaya başlamıştı. Ağladıkça öfkesi kendisine dönüyordu. Hayır, daha varmadı. İstanbul buradan çok uzak. Bize mektup yazacak. Orada yalnız...

— Orda yalnız değil, demişti annesi –Sesi sivri ve baskındı.– Anneannenin yanında. Nemide teyzen de var. Nemide de evlenecekmiş ya... yine de onları sarıp sarmalar. N'oluyorsun kızım sen? Görüyorsun Selahattin. Daha Kiraz'la alıp başlarını kaçmalarının utancı dağılmadan ortanca kızınız yine asilik ediyor. Beni bırak ya babanın telaşını bilmiyor musun? Ceket falan bile giymeden sokaklara fırladı sizi aramak için. Sen sen Emine, ne diyeyim, kime çektin anlamıyorum. Bir de tutmuşsun küçücük çocuğu üzmeye çalışıyorsun.

— Üzülse ne olacak anne. Hiçbir şey olmamış gibi nasıl durur Kubilay. Ablam ne çok sever onu. Ağlamak istemiyorum, ağlamama bakmayın.

— Sus, diyorum, yeter. Daha küçük Kubilay.

— Neresi küçük onun? Hademe Kadir'in oğulları var ya, biri Kubilay kadar. Peki onlar küçük değil mi? Yaşıtım olan gün boyu kar küredi bugün kapıda. Elleri karardı soğuktan. Kubilay kadarı babasına okulda yardım ediyor. Siz de tutmuş Kubilay küçüktür, ablası için bile üzülmesin, diyorsunuz.

Artık ağlamadığını anladığında öylesine bir büyüklenme almıştı ki içini Emine'nin, babasının yerinden doğrulup yanağını okşadığını neden sonra görmüştü.

Bu tütün kokan elin bir şeyler iletmek isterce Emine'ye uzatışını, coşkusunu belli etmeme çabasıyla kıpırtısız izlemişti.

Annesi birbirlerine dalmış, baba kıza kısacık bakıp Kubilay'ın konu dışı kalmasından memnun olmuştu.

Kubilay'sa çocuksuluğunun aptallık duygusu salan aldırmazlığıyla yemeğini yemeyi sürdürmüştü.

— Haklısın Emine, demişti babası. Ablanı hepimiz özleyeceğiz. Onun doğumunu bugün okulda yeniden düşündüm. Yıllar yıllar geçti aradan. Unutmuş olmalıydım değil mi... Bir bir çıkıp geldi her şey. İlk çocuk, ilk baba oluş... İlkler nedense çok önemli oluyor. Özel ya-

şamı belirlemesinde ağırlıkları var ilklerin. Ve ablan Seçil, dünyadaki çocukların çoğunluğu gibi o da sabaha karşı doğdu. Yeni bir ad aradık. Yeni ad, az duyulur bir ad. Seçil dedik. Göbek adı anneannenin adı oldu. Hacer Seçil. Tabii ben de dünyada ilk baba olan adammışım gibi gururlandım. Günlerce eve her girişimde gidip kızıma baktım. Annen de bilir. Onunla yazışacağız. Yazları yine hep birlikte olacağız. Sen denizi görmedin sayılır, gör bak çok seveceksin. Kadir'in çocuklarıyla Kubilay'a gelince...

— Onlar başka diyerek babasının sözünü kesmişti annesi. -Söylenenlerin isteklerinin dışına kaymasını yersiz bulduğunu belirten sertliğiyle yürütüyordu konuşmasını.- Hademe Kadir'in oğluyla Kubilay'ı karşılaştırmak Emine'nin çocuksu yanılgısıdır. Ben hep söyledim Selahattin, bak bu ortanca bizi çok yoracak. Daha otoriter olmalıyız. Anlıyor musun söylediklerimi? Seçil'i yola koyduk, bundan pek umutlu değilim. Yo... haksızsın deme, yaşı ne, başı ne deme. Bak kızım şunu unutma, insanların arasında çok fark vardır. Kimi akıllı, kimi aptal, kimi güzel kimi çirkin olur. Kalkmışsın Kadir'in oğullarıyla Kubilay'ı kıyaslamaya. Küçük oğlan bir yana, seninle yaşıt olanı kerrat cetvelini ezberleyene kadar sınıf bölmelere geçti. Bunların çoğu akıllı olmuyor. Yoksa biz az mı çabalıyoruz?

— Neden anne, niçin?

— Canım işte doğuştan. Sonra bir de Kubilay'a bakalım. Oğlum akıllıdır benim. Seçil için üzüntün bitsin, o ilerde ayrıca teşekkür bile edecektir.

— Ziyaretçileriniz var, hazırlanın.

Aylar ya da haftalar geçmişti.

Bir süre sonra onu kapattıkları yerden almışlardı.

Yara yerleri solup şişler inene değin gereken günler tamamlanmıştı demek.

Onlarca belirlenmiş bu zamanın bitiminde Emine tanımadığı bir yorgunluğun, tükenişin sınırlarında kusmuş, terlemiş, sancılanmış ve yapayalnız beklemişti. Vücudundaki zayıflamayı elleriyle yoklamış, zamanla mekânı denetlemenin garip, ezici hüznünü tatmıştı.

Sonradan buraya ilk sokulduğunda üstünde olan giyimlerini yeniden geri vermişlerdi ona.

Saçlarını taramak istediğinde tutamların iniverişindeki kolaylığa ilgisiz bakmıştı. Koyu kumraldan sarıya vuran renkler yığının oluşturduğu telleri topaklamış, kısa bir an avucunda tutmuştu.

Ensesinde bir zamanlar sıkıca tokaladığı gür saçlarını unutmuştu artık.

Geçeneği yürürken atılıp sokulduğu, işkence edildiği yerleri kesin bilip çıkaramıyordu.

O anda belleğine kazılmış sesleri, sezgileriyle saptadığı boyutları biliyordu.

Bir hastalık sonrasının kansız, sakar tükenmişliği içinde yürüyordu.

Tutukluları görüşmecilerle ayıran noktaya gelene değin kalabalığın arasında onları, yakınlarını belirleyip ayırınca yüreğinde en küçük bir titreşim olmamıştı. Bu Emine'nin bile doğal bulamayacağı koyu aldırmazlık, acı verecek denli bir taşlaşmaydı.

Görüşme bölümüne yaklaştıkça tanımadıklarını izliyor, topluluktaki yabancı ama dost sayılabilir yüzlere coşkunlukla bakıyordu. Oysa annesi oradaydı; birlikte yaşanmış yılların çarpıtılmış, deşilip çürütülmüş kavramlarıyla yüklenmiş oradaydı.

Güneşin uzaklarda bir yerde parladığı, camlarda kırılan diri ışıklardan belliydi.

Görevlilerin etkili olma kaygısıyla sert adım atışlarını, köşeli devinimlerini sürdürdüğünü bakmadan biliyordu Emine.

İlk görüşmeciye çıktığı gündü ve o oralarda değildi. Başkalarıyla beraberdi.

İşte annesi karşıda, yaşamasının ikinci büyük acısını yaratan ortanca kızını bekliyordu.

Büyük kızın kendini öldürmeye girişmesi, isteklere uygun bir

sona bağlandıysa da ortanca kızın tutukevlerine düşmesi ailece hazır olmadıkları başa çıkılmaz bir kargaşa rezaletti.

Son aylarda kamuoyunu olumsuz yönde etkileyen niteliklerle değerlendiriliyordu bu olaylar.

Gazeteler, radyolar, kocasının uzun uzun dalıp gitmeleri...

Ve bir gece Selahattin Kozlu öğretmenin Emine'nin bir ilkokul resmini bulup; (iki koca ak kordelanın sıkıştırdığı yüzde incecik bir çocuk kız bakıyordu) elinde gezdirerek "Büyüdü de yavrum ha, kim derdi ki Nüveyre?" demesine karşı çıkacak uygun sözler bulamayışı.

Annesi duruma uygun, düzenli ivecenliğiyle sırtında devetüyü pardösüsüyle, angora boyun atkısıyla (demek mevsim değişmişti) nedense takmadığı peruğundan ötürü çökük görünen avurtlarıyla yaklaşıyordu.

Emine ise günışığını bollukla görebildiği bu yerde içinde boy atan duyguları rahatlıkla sunabileceği yeni bir yüz arıyordu.

Tutukevi görevlilerinden en asık yüzlü olmayı başaranı giyiminden bakışlarına yansıdığını sandıran toprak rengi katılığıyla seslendi:

— Emine Semra Kozlu ziyaretçisi...

Bu bağırış koptuğunda artık ana kız karşı karşıyaydılar.

— Kızım, çocuğum benim, yavrum. Bak bak kim geldi benle? Bak, Kubilay da geldi. Baban var ya baban, ah kızım çok hastalandı.

Okul Çalışma Malzemeleri Kooperatifi kurucusu ve nerdeyse değişmez başkanı Nüveyre Hanımefendinin eski atlet kocası. Bir zamanlar şiddetle âşık ve tutkun babası... Kime... Kumral lüleler ve gittikçe içe dönük bir taze kadına...

— Emine, ah... Bizi de mi hiç düşünmedin.

Emine geri çekilip gitme isteğiyle titriyor.

Hep onları, yalnız onları düşünmek...

Başka kimseyi değil.

En büyük, en önemli acıların salt onların acıları olduğuna inanmak.

Acındırarak ezme yollarının çeşidini bilmek bunlara özgü olsa gerek.

Oysa Emine'nin o taş aldırmazlığı da ne cins bir koşullanmışlıkla bilinmez, erimesinin başlangıcında.

Babası Ankara'da cebi iyi para gören biri artık.

Duygulanmaların sıcak, uyarıcı okşayışından kaçınmayacak denli de yaşamayı tümden yitirmeme yanlısı.

"Hele babam," diye geçiriyor içinden Emine, "hele babam, Selahattin Kozlu başöğretmen, okul kitapları yazarı ve seçicisi, ve... ve... ve... ve."

— Bak Kubilay sana allahaısmarladık falan demeye geldi.

Deminden beri görüp tanımadığı ince uzun boylu, sırtında güzel dikimli tüvit ceketi, pantolon paçaları bükümsüz delikanlı Kubilay'dı demek.

En çok bir, bir buçuk yıl geçmişti onunla görüşmeyeli.

Yetmiş bir martında başlayıp hâlâ süren kovalamacadan bu yana Kubilay nasıl erkekleşmişti öyle...

Annesi ardına dönmeden el yordamıyla araştırdığı oğlunu ceketinden yakalayıp bir karış kadar açıklığa çekip yaklaştırmıştı.

Kubilay'ın boyu bayağı uzundu, seksen ya da seksen üç olmalıydı.

Haydar'dan çıkarabiliyordu boyları.

Haydar bir seksendi çünkü.

— Yavrum bak, Emine ablan iyi. Bize söylemişlerdi görevliler. Hukukçu olan ne de nazikti. "İşittiklerinize bizim bile inanmamız güç hanımefendi," demişti ya, "tutukladıklarımızın sorguları yasalar gereğince yapılır." Ah bir sevindik bilsen, ah bir de bize sor ya! Aybaşında İstanbul'a geldim ki ev alt üst, kapıcı şaşkın. Karısını konuşturana aşkolsun.

Emine duymuyor. Kubilay'a takılı kalmış ilgisi.

Birini andırıyor o.

Emine'nin gençliğine, dinçliğine tanıklık edemediği babasını.

Çok yakışıklı. Alnındaki düzgün genişlik, ağzının Yunan yontularına özgü kabarık bükülüşü, gözlerindeki duruluk, sık uzun saçlarının koyu parıltısı, babasının geçmişinden çıkıp gelmiş olan bu delikanlıda beliriyor.

Emine aynı duygusuz dikkatle Kubilay'ı tümüyle izliyor, yine de delikanlıda babası olmayan yanlar çıkıyor ortaya.

Kubilay'ın yitip gitmiş çocuk yanlarındaki aldırmaz oburluk şimdi ağzıyla gözleri arasında bir yerlere yerleşmiş.

Boşunalık duygusu yine egemen oluyor Emine'de.

Kendi yüzünü görebilmeyi diliyor birden.

Çok uzun süredir olagelen değişimler sonucu bambaşka biridir artık o.

Öyle sanıyor ki annesiyle Kubilay daha dikkatli olabilseler, Emine'yi görür görmez, "Hayır bu o değildir," diyeceklerdir.

Oysa dondurulmuş yaşama alışkanlıkları içinden gelen kişiler için en kolayı vücudun, yüzün tanıdık oluşu...

Üstelik Emine aileden biridir.

Ve aile denen kuruluş yasaları, alışkanlığın sıkılığıyla sürdürülürken aşırı çabayı, dikkati gerektirmez. İçlerinden birinin yenilenen kişiliği için yorulmayı, araştırmayı bilmez.

Çocuklara değer hep küçüklükte, evreni tanıma ilişkilerinde, öğrenme acemiliğindeki yıllarında biçilir.

Aile büyükleri, çocukları sevecenlikle şımartırlarken onları gülünç, zayıf, korunası bularak salt kendi işlerini kolaylaştırdıklarını açıkça seçemezler bile.

— Konuşsana çocuğum. Emine, bizi görünce şaşırdın değil mi? Nedir bütün bunlar, bu kıyamet? Neler oluyor? Yo... hepsini okuyoruz. Sormam o değil. Anlatılanlar da, yazılanlar da korkunç, inanmanın imkânı yok. Siz ki eğitimli çocuklarsınız, binbir emek ve özenle yetiştirildiniz. Bizler, büyükleriniz, neye inanacağımızı şaşırdık. Şimdi beş gazete falan birden alıyoruz. Arananların sonu gelmiyor, üstelik çoğunluğu başarılı öğrenciler. Bu öfke ve yıkıcılık niçin? Yavrum, soruyorum sana?

— Hoş geldiniz anne. Sen de Kubilay. Adamakıllı büyümüşsün. Eee, yolculuk ne yana böyle?

— Niçin Emine, çocuğum? Durumumuzu kolay mı sanıyorsun?

— Öfkeyi mi soruyorsunuz? Onu size anlatamam. Bu bir yurtseverlik sorunudur. Biz yanlış ya da doğru işi böyle anladık, böyle ele aldık. Salt öfke değildir. Neyse neyse, hoş geldiniz. Ha deminden beri üstüne sıkıca bastığınız sizi düşünme, düşünmeme işine gelince... Siz başkalarını... Üzülmeyin, gerekeni yapacaklardır.

— Hoş bulduk Emine abla.

Kubilay konuşmanın üzücü, yıkıcı olabileceği anda yıllarla pekişmiş savunma içgüdüsüyle araya giriyor. Sesi yeterli kalınlığı bulmamış daha. İnişli çıkışlı, yine de bir erkek sesi.

Üstelik babasının sesinin rengini taşıyor şimdiden.

Babasıyla bir aralar marşlar söylediği günlerin anıları diriliyor Emine'nin içinde

Dağ başını duman almış

Ey gaziler yol göründü yine garip serime

Yok daha acı, daha buruk olan bir tanesi vardı ki her söylendiğinde Emine'yi durgunlaştırırdı:

Yemene gideni döner mi sandın

Bu türküyü bir türlü tam öğrenememişti Emine

Yalnız sonraları iki dize yer etti belleğinde:

Bakın çantasında acep nesi var

Bir çift kundurayla bir de fesi var.

Bu türküleri babası, daha Emine ilkokula gitmeden, kestiremediği bir yerde, ıhlamur ağaçlarının kandilleriyle bezendiği, tahta korkuluklu balkonlarında ak çamaşırların kurutulduğu, yan yüzleri çinko kaplı bir evde söylerdi. Bahar gelince çakal eriklerinin pıtrak gibi ak çiçeklerle donandığı bir yerde baba kız birlikte söylemiş olsalar gerekti.

Beyaz peynirlerin sıcak ekmek arasında ezilip yendiği akşamüstlerinde, ilk değişen dişlerinin pütürlerini diliyle yokladığı dönemden kalma bir baba anısı bu. İçini yine duygu gelgitleri alıyor Emine'nin. Oysa boz tutuk odasına dönünce uzun düşüncelere dalacağı saatlerde babası yine okul kitaplarının satışından elde edilen rakamlara gülümseyen, yaşlı, canına düşkün, bildik emekli olacaktır.

— Anne, diyor Emine, biz Beşiktaş'ta başka nerede oturmuştuk?

— Aaa bu nereden çıktı yavrum, böyle bir şey mi sordular sana?

— Hayır, ben size soruyorum.

— Serencebey'de.

Birden su yeşili pırnallar gibi dipdiri ilk yaz kokularına beleniyor Emine.

İçinde alabildiğine bir sevinç.

Sonra gölgeli kül rengi görüşme yeri.

— Sen o zaman çok küçüktün Emine, hatırlayamazsın.

Annesinin sesi yumuşak, bağışlanma isteği taşıyan bir tınıda:

— Seçil nasıl üzgün anlatamam. Enişten elinden geleni ardına komadı. Bunlarınki de çok ihtiyatsızlık, diyor. Hiçbir şeyden haberdar etmedin ki bizi. Zaten enişten de bir şey yapabileceğini sanmıyor. Çok önemli mevkilerde falan olan kişilerin çocukları da tutuklanmış. Bir şey yapılamıyor. Bir işkence sözü geziyor ortada, inanmak zor. Anlatılanlar falan mübalağalı geliyor bize. Bu, bu devleti yıkma suçlamasıysa saçmanın saçması.

Annesi son sözlerini o denli alçak sesle söylüyor ki duymak güç.

Görevlilerden biri varlığını belirtince öksürüyor.

— Değil mi çocuğum, işkencelere inanmak zor.

Dört yanı karalarla örülüyor Emine'nin.

Kendini dizleri üstünde kusmuklarına, pisliklerine, dışkılarına batarak sürünürken izliyor. Elektriğin çelik yırtıcılığıyla göğüslerinden parçalar çekiyorlar. Kanlı paçavralar, ağır bunaltıcı insan dışkısı, çıplaklığını örtme gayretiyle iliğinin kemiğinin boşalışı, sonra sessizlik.

Duvarların ayrılışı, çökmüş yoksul bir ihtiyarın ona uzanışı, ceylan bakışlı kadife gözlü bir çocuk kızın birden katlaşıveren hüzünlü gülüşü. Kapı altında ırzına geçilen, utanmazlaştırılan bir başka kimsesiz kızın nedeni bellisiz ölümü. Ümmühan'dır bu. Kimin anlatması o Emine'ye. Ümmühan bir Anadolu kökenli besleme. Sonra bir vakitsiz kadın, sonra esrar taşıtılmış on dört yaşında kırk yaş sesi edinerek gelişmemiş sıska kalçalarını erkeklere sallayan... Sonra bir mezar, kimseciklerin sahiplenmeyeceği on dört buçuk yaşındaki bir çocuk ölüsü.

— İşkence olsa bile size ne anne.

— N'olur sus Emine. Böylesine inanmak dayanılmaz bir şey.

Annesinin eli göğsünde sıkılı. Gözleri korkuyla dolu.

— Babam nasıl anne, Seçil nasıl, eniştem nasıl, torunlar nasıl?

— İyiler iyiler ya hepsi üzgün, adeta hasta oldular. Sen gazeteleri okudun mu?

— Burada, dışarıyla kurulacak ilişkilere belli bir süre engel oluyorlar. Sanırım benim bu sürem yeni bitti. Siz bana siyasi gelişim ne

yöndedir anlatabilseniz; toplamalar, yargılamalar nasıl gelişiyor bilmek isterdim.

— Nasıl söyleyeyim kızım. Biz çoğunluk seninle ilgili ipuçları verebilecek haberlere dikkat ettik. Karışıklık biraz yatışmış gibi. Adalete inanmakta yarar var. Daha çok gençleri topluyorlar. Senin yaşıtlarını, ayrıntılı anlatamam ki. Kafam karmakarışık, tansiyonum yirmi inanır mısın.

"Hah," diye düşünüyor Emine. "Gene odak noktası kendisidir Nüveyre öğretmenin."

— Semra abla zayıflamışsınız.

— Biraz sıkıntıdandır Kubilay. Yoksa önemli değil. Sen de gezi hazırlığından haberlere dikkat edememişsindir sanırım. Neyse öğrenirim birinden elbette.

— Evet abla. Bir ara gitmem bile suya düşüyordu.

— Ya... vah vah düzelmiştir umudederim.

— Semra'cığım, güzelim. Çok mu sıktılar seni yavrum. Eğer sana bir şey falan yaptılarsa buna dayanamayız. Nasıl bir aileden olduğunu bilmiyorlar demektir. Gerekeni yapacağız işte o kadar.

Emine yüreğinden taşan dertleşmeye yatkınlığını kökünden silip atıveriyor.

Annesinin ağlayışını yatıştırma yolunu arıyor.

Annesi her davranışının çevrenin gerektirdiği düzenli sertliği bozmayacak ölçüde olmasına dikkat ediyor.

— Ağlamayın anne. Zayıflamamı çok önemsemeyin. Bir şeyler yapabileceğinizi de sanmayın. Çaresi yok, beklenecek. Bu çok büyük bir oyun, ama biz oyuncak değiliz. Belli bir düzenin dışına çıkmayla insan sarsılıyor birazcık. Üzülmeyin geçer, geçiyor da.

Görevli artlarında dikilmiş konuşulanlara gösterdiği ilgiyi saklama çabasının yönünü değiştirmeyle örtmek istiyor.

Adamın yüzünün yandan görünüşünde bile gözleri kıpır kıpır.

— Sana bazı şeyler getirdik. –Annesi burnunu çekiyor, dudakları titrek– Yiyecek de almıyorlarmış meğer, ne bileyim. İyi bakılıyorlar dediler. Öyle mi yavrum Semra?

"Bu Semralık yeniden niye çıktı?" diye düşünüyor Emine.

Annesi kendince daha incelik taşıdığı kanısında olduğu bu adla Emine'yi bir şeylerden koruyor olmalı.

— Evet gerçekten iyi bakılıyoruz, merak etmeyin.

— Seçil üç şömizye bluz, iki pantolon, şampuan, sabun falan yolladı. Ağlayıp duruyor ablan. Kocasıyla da dargınlık çıkardı hiç yoktan. Ona da rahatlık batıyor olmalı.

Kubilay, bulundukları durumun neyi gerektireceğini gelmeye kalktığından beri biliyormuşça gözlerini Emine'nin yüzünden çekmiyor.

Boynundaki kravatın kalın düğümünün yumuşaklığı, hafifliği uzaktan bile belli.. Mintanı mintan denmeyecek denli özenli kesimiyle uzun sağlam boynunu kavrıyor.

—Abla, diyor Kubilay, sizin için üzüntünün çok ötesinde şeylerle sarsıldık. Babam teselli kabul etmiyor. Bir resminizi bulmuş, gece gündüz karşısında.

— Niçin üzülüyor? diyor Emine. Biz her türlü hesaplaşmaya hazırdık. Asıl önemli olan şeyler başka. Girişimimizle bir çekirdeğin oluşumunu geciktirmişsek tek üzülünecek yan odur. O... amma laflar ettim sana...

Annesi çantasının kulpunu çekeliyor.

Açıyor sonra.

Pahalı bir pudranın uçucu kokusu taşıyor, ardından ucu dantel köpüklü bir mendil. Gene o ünlü ağlama mendilleri.

Gözyaşları deminkinden baskınmışça gözlerine bastırıyor mendilini annesi.

— Babanı düşünseydin, diyor annesi. Hiç olmazsa babanı.

Annesi yine tekil konuşmalarından birinin başlangıcında.

— Anne, diyor Kubilay, tansiyonunuz çıkacak. Babama sizi hasta mı götüreceğim? Üstelik ablam da razı olmaz buna. Asıl konuşulması gerekenleri söylemediniz. Semra ablama tutulan avukatın adını, dışarıya onun için bırakılan parayı, avukatın yarın gelip gereken işlemler için ablamı arayacağını...

Annesi beğeniyle bakıyor oğluna.

Yararlılık ve akılcılık ilk ve son kez Kubilay'da hainlik ve çıkar-

cılık oluyor Emine'nin gözüyle. "Bu delikanlı öz diye bir şey taşıyor olamaz," deyip kesinlikle saptıyor.

— Ah!.. Bende akıl mı kaldı. Aylarca bu dile kolay. Ölüp ölüp dirildik. Senin canından kuşkuya düşmek bir yana neler neler kurup çıldıracak hallere geldik. Ah Emine, –neyse yine Emine'ye daldı– çektiklerimizi bir bilsen inanmazsın.

— Artık sakin olabilirsiniz anne. –Emine'nin sesi alaylı, uzak, bıkkın –Bakın görüyorsunuz ki burada, karşınızda, ayaktayım. Babama gelince elbette onu sık sık düşünmüşümdür. Çocuklar babalarını tanıyıp da bu tanımayı bitirirlerse, artık araştırılacak bir şey kalmazsa, daha da fazla düşünemiyorlar anne onları. Söyleyin beni bağışlasın. Siz de bağışlayın. İnsanoğlunun çekebileceği en büyük acıları yalnız sizlerin yüklenebileceğinizi düşünemeyecek bir kız yetiştirmiş olduğunuzdan bağışlayın.

Emine sesine vuran küçümseyişin anlaşılmasını istemiyor.

Çünkü artık her şey durulmuştur onun için.

Konuşma süresinin bir an önce bitmesini diliyor.

Karşısında bir susup bir ağlayan orta yaşlı kadınla, dimdik duran yakışıklı delikanlı onun bilmediği, birlikte yaşanmamış yılların, yerlerin, ortak hiçbir duyarlık taşımayan insanları gibi.

Onları ütülü apak örtüler serilmiş bir sabah kahvaltısı masasının başında düşünüyor.

Ekmekler elektrikli kızartıcıdan çıkarken yeni kaynamış bir sütün tüttüğü odada, bol katlı tüllerle yumuşatılmış aydınlığın içinde düşünüyor.

Yaşamanın güvenli, oburlukla tüketildiği bir yer orası.

Baba bir sigara yakmak için uzandığında anne yardıma kalkıyor. Kapitone pembe sabahlığın biraz açılıvermesiyle gevşemiş bağrı beliriyor. O erken saatlerde bile takılı inci gerdanlığıyla taşan göğüs arasını eliyle örtüp sakınma durumuna geçiyor.

— Sütçü unutuyor yine sandım bugün ya, neyse unutmamış.

Delikanlı nedense yaz kış giymeye özendiği blue-jean'iyle, sırtında pek çok fermuarın açıp örttüğü solukça ceketiyle, süveterinin üstünde adının ilk harfi işli giyimiyle, lokmalarını bitirmeden kalkıyor masadan.

Türkiye radyolarında son dinleyici istekleri programlarının en beğenilen parçasını ıslıkla çalarak apartmanın sahanlığına çıkıyor. Asansörün gelişini hızlandırabilirmiş gibi arasız bastığı düğmeyi asansör olduğu kata gelene değin bırakmıyor.

Odadaki anne ve baba sabahın gönüllerine uygun elle tutulur erincinden sanki damaklarına varan bir tad almışça peçetelere kuruladıkları ağızları oynatarak bakınıyorlar karşılıklı.

Kim bilir hangi dalaşma yıllarından sonra sivrilikler aşınıp yiterek sonunda karı koca uyumu diye adlandırılan duygu yatışması için yeniden gülümsüyorlar birbirlerine.

— Sana benziyor Selahattin Kubilay gittikçe. Ne yakışıklıydın ya ah, ah, diyor anne.

Şimdi erkeğin o elleri terleten geçmiş yakışıklılığından söz etmenin tehlikeleri epey arkalarda kalmıştır.

Kadın yapay cinsel bir isteklenme de kattığı sözlerine iyice abanıyor.

— Nüveyre, diyor adam. Sözü yürütmüyor nedense.

— Sen ah sen, nesindir sen...

Diriliği bitmiş her ilişkiyi sürdürmeyi beceri sayan karı koca, kahkahamsı gülücüklerine kendilerini birlikte bırakıyorlar.

Karşılıklı pörsütülmüşlükleri, duyarlıksız cinsellikleri içinde, müzikli kapı zili sesiyle anca kendilerine geliyorlar.

— Satı'dır bu, diyor kadın. Çamaşır var bugün. Makineyi kullanmayı nihayet öğretebildim.

Duvardaki bir genç kadınla bir erkeğin resmine kayıyor annenin gözleri.

Büyük kızının bilmem kaçıncı evlilik yılında çekilmiş resimde kızı pırıltılar, ipeksilikler içinde duruyor. Ve doğrudan annesine bakıyor soran gözlerle.

— Dediğim gibi anneciğim, artık üzülmeyin, diyor Emine. Avukat tutmanıza gelince, savunmamı kendim de yaparım ya.

— Bak bizi biraz düşünsen böyle konuşmazsın. İçimiz ancak rahatladı avukatlarla konuşunca.

— Ne biliyordunuz ki, ne konuştunuz? Durumum hakkında ne eksik, ne fazla konuşulmasını istemem.

— Emine, yeniden söylemesi zor. Herkes işitti, biliyor. Gazetede resimlerin o kara kuru oğlanla birlikte basıldı. Altına da "Anarşistin metresi olan kız anarşist" yazmışlar. İyi bir aile için bunun ne demek olduğunu falan sana anlatmak yersiz kaçar.

— Yok anne. Ben onun metresi değil çok yakınıydım. O Haydar'dır. Daha önce sizle bu konuyu konuşur gibi olmuştuk.

— Emine, yavrum...

Annesi koyuveriyor kendini.

Kubilay aynı kıpırtısızlıkta.

Bir ara Haydar adı anılırken dudakları oynar gibiydi.

Nüveyre öğretmen alabildiğine acıklı bir görüntü ediniyor. Omuzları düşüyor, sesi titriyor, yanaklarına bastırdığı mendilin kat kat ettiği gevşek adaleleri hatta kaşları bile titriyor.

— Öyle konuşma benimle, diyor annesi. Gazeteleri yalnız eş dost değil, benim, babanın öğrencileri, üstelik senin de arkadaşların okuyanlar. Sen dostluğa çok önem verirsin. Onlar ne derler düşünsene.

Susuyor Emine.

Annesinin sesindeki koyulma, yüzündeki çöküntü umduğundan daha da çok acı çektiğini kanıtlıyor.

Ama bu acı Nüveyre öğretmenin eskiden bu yana sürdürdüğü yapma erdemlerden kaynaklandığından değer kazanmıyor Emine'nin gözünde.

— Kızım ileri gidiyorsun yine. Bak hoş görüyorum seni. Peki evlen onunla. Belki de evlenmişsindir bile. Bir resmi nikâh olsa durum daha da kolaylaşır. Açık konuşalım, yattınız mı?

Annesinin duyduğu acı buyurmaya dönmekte.

— Geceleri az da olsa uyundu.

— Ne demek istediğimi pekâlâ anlıyorsun, cevap ver.

— Aa... bakın bu çok iyi. Resmi soruşturmadan sonra özel soruşturma. Ama İstanbul'dan hiçbir yana sürülemem şimdilik. Ola ki Se-

çil gibi beni ters bir yere, Erzurum'a yollamak gerekebilir sizce. Ne yazık ki Türkiye Cumhuriyeti yasalarının elindeyim şu anda. Üstelik küçük de değilim, benim için kendinizi daha fazla üzmeyin.

— Alayı bırak. Baban da önem veriyor o şeye. Evet baban da.

— Yaaa...

— Emine sabrım taşıyor. Demin söyledim ya herkes okudu, cümle âlemin haberi var. Kalkıp bir de ailemizi, onurumuzu savunacak noktaları kapayamazsın. Tutuklananların çoğu yaşıtların olabilir ya hepiniz gençliğimizi falan temsil ediyor değilsiniz.

— Doğru söylediniz. Toplananlardan söz açalım; tutuklananlar da, toplanacak olanlar da üç aşağı beş yukarı çoğunluk benim yaşıtımdırlar. Okuduklarını iyi anlıyorlardır, kuşkunuz olmasın. Hiç olmazsa ölçüyü siz olarak alırsak çok çok iyi anlıyorlardır. Haydar'dır o. Onunla birlikte yaşamak niyetindeyiz. Eğer yargıçlar, ne olursa olsun gözdağı gerekir bunlara, demeyip can alıcılığa kalkışmazlarsa. Daha çok anlatmam gereksiz, tansiyonunuz çıkar. Oysa siz kederden, acıdan sakınmayı bilen insansınızdır. Üstelemeyin anne. Sizin gerçeğe yaklaşmanız rahatınızın elverdiği ölçülerdedir hep. Yoksa hiç aptal değilsinizdir anne. Yüzünüze vuran değişik anlamlar bazı düşüncelerinizden oluştu hep. Ben sizin bile anımsayacağınız yıllardan beri sizi izlerim hep. Nüveyre öğretmen, öğrencilerinize okutup öğrettiğiniz her şey doğru muydu? Kuşkulandığınız her şeyden uzak kalmayı yeğlediniz olsa olsa. Zamanla yırtıcı bir kişiliğiniz oldu. Kendi kendinizden saklanmış olabilirsiniz bir aralar. Artık şimdi ne etseniz sanırım o yıllar öncenin bozulmamış kişiliğinden ufacık bir ipucu bulamazsınız. Sizin mutluluk anlayışınız insanı gevşeten, uzun uyunmuş, terli bir yaz uykusuna benziyor. Siz kana bakamam dersiniz hep. Çünkü hemen kendi akacak kanınız gelir aklınıza. Hep kendiniz. Bu denli saklanarak, sakınarak artık hangi doğrular için konuşma hakkınız kaldı sanıyorsunuz. Burası yeri değil, biliyorum. Acı çeken bir anneye bir evladın bu türlü konuşması geçerli ahlak yasalarını temelden sarsar, biliyorum. Bitti anne, bitti. İşkenceler, öldürülmeler sizi ilgilendirmemeli, bana kadar uzanmış olsa bile. Sizin iyilikçilik sınırınız başkalarının çocukları için üzülme alanını kapsa-

mıyor. Alışkanlıklarınızın gündelik koruyucu kılıfına iyice bürünün. Yeter. Tamam.

— Anlaşılan kendini burda da toparlayamamışsın. Bu söylediklerini babana tekrarlamayacağım. Böyle vahşileşmiş olabileceğine o da inanamaz.

— Anne yeter, diyor Kubilay. Tartışmanın yeri burası değil.

— Bırak Kubilay. Büyügümüzdür söylesin.

— Yok abla. Yersiz sözler bunlar. Anneciğim ikiniz de kırıyorsunuz birbirinizi.

Kubilay'da bu inceliğin doğuşuna şaşıyor Emine.

Kardeşini ilgiyle araştırıyor.

Birden onun sıkıntılı gözlerinde eski bir Erzurum gecesinin bakışını yakalıyor. Yemeğin hangi parçasının ya da hangi sıcak köşenin ona sunulacağını bekleyen tanıdık bakıştır o.

Gözetimdeki görevli hâlâ "vakit tamam" demiyor. Bir dese üçü de bunu istekle bekliyor kuşkusuz.

Karşı karşıya bekleşirken düşüncelerinin dışa yansıması güçlendiriyor Emine'yi. Yalnız bırakıldığı, pustuğu işkence gecelerinin aşırı duyarlılığı eziliyor.

— Az daha Kubilay'ın dışarıdan kazandığı burs falan tehlikeye düşüyordu. Bu olaylarda senin de adın duyulunca.

— Yok canım, diyor Emine. Artık ailelerin tek tip insan yetiştirmediğini bizim yöneticiler ve aile büyükleri bilmiyorlar mı? Türkiye'nin gayrı resmi tarihini biraz okusalar öğrenirlerdi. Ne ilgisi var Kubilay'ın benim tutumumla, eylemimle.

— O tarihi biz de okuduk ve okuttuk unutma kızım, diyor annesi.

Birden öğretmenleşiyor, güvenli vurgulamalarla bağlıyor sözlerini. Gözleri kızarmış; dudakları solgun, boyasız.

— Ben onu demek istemedim anne, neyse. Kubilay'ın işi oldu demek sonunda.

— Evet çevremize, dostlarımıza, eniştene borçluyuz bu bursu. Bir daha sefer Seçil de sana gelecek benimle.

— Yok hayır, diyor Emine. Gelmesin, anne, gereği yok. Kubilay da boş yere yorulmuş.

— Allahaısmarladığa geldi o sana. Semra ablamı görmeliyim, diye diretti.

Semra demeye ilk Kubilay başlamıştı son yıllarda Emine'ye.

— İyi yolculuklar Kubilay'cım. Ne yana, ne kadar kalacaksın?

— Önce Washington'a gidecek.

Yanıtı annesi veriyor çarçabuk.

— Başarılar dilerim. Türkiye'nin genç teknokratlara gerçekten ihtiyacı çok.

Karşısında Cemşit gülüyor sanki.

Makinelere bir canlı tadı katarak, okşayıp severek bakan üstün yetenekli Tuncelili delikanlı açılan yaraların hiçbirini kollarında, gövdesinde, ellerinde taşımazcasma ivecenlikle konuşuyor: "Arkadaş dinleyeceksin," diyor. "İnsanın yaratıp kotardığını insanca dinleyeceksin. Makinenin yüreğine baş koyacaksın. Nerede burulup katılıyor, nerde zorlanıyor, şıp diye bulacaksın."

Cemşit'in apak dost gülüşü uzaklaşıp soluyor.

— Haydi, diyor görevli. Görüşmeciler vakit tamam.

— Biz ta Ankara'dan geldik, diyor annesi. Biraz daha konuşamaz mıyız? Yavrum ağlama n'olur. Bu kız epeydir ağlamazdı. Haftaya geleceğiz görüşmeye. Ah Semra, ah evladım hepsini yoluna koyacağız. Bizi kapıdaki köylüler gibi bekletemezler. Sühendan halana gittim. Onlar paşacıdır biliyorsun. Bir bir anlattım. Hele bekleyin dedi şimdilik. Paşa artık parti başkanı değil ya. Yok yok, seni, bizim kızımızı, böyle tutamazlar. Ne demek yani. Enişten de İzmir'de o şeyle falan konuştu, söz aldı. Emine artık...

— Sizi bugün çok mu beklettiler anne?

— Hem de nasıl. Zaten heyecan bir yandan, sıkıntı bir yandan. Hukuk müşaviri doğrusu çok nazikti. Bizi o yatıştırdı. Dışarının durumunu görsen ana baba günü. Orta yaşlıcana bir kadın vardı, nerdeyse dipçikleyeceklerdi zavallıyı. Tutukevleri önünde falan beklermiş hep. Her görüşme gününü ezberlemiş kadıncağız, sırayla gidiyor hepsine. Köylü möylü değil. İçeri almıyorlar tabii. Yakını yok ki. Öyle suskun duruyor. Yalnız birkaç delikanlıyla kız gidip elini öptüler. Sonra aralarında senin adın geçti, ben de hemen tanıttım kendimi.

Birden sarıldı kadın kırk yıllık tanışmışız gibi. "Ben Ahmet'in annesiyim," dedi. "Adım Neriman'dır efendim. Kızınız akıllı, dürüst bir kızdır. Gerçi siz benden iyi bilirsiniz ya. Yine de bazen insan öz çocukları için daha çok yanılabiliyor. Benim selamımı götürün lütfen kızınıza. Arkadaşlarıyla çıktıklarında bir şey gerekirse evim açıktır efendim. Bahariye'dedir. Kolaycacık bulurlar. Artık ev olarak kalan bir tek yer orası. Ahmet'in annesi dersiniz e mi?" dedi. Sonra "N'olur darılmayın efendim. Emine yalnız değil görüyorum. Sizin gibi iyi, sevgili bir ailesi var. Bizim Ahmet yok da. Artık onları çocuklarım sayıyorum. Anlarsınız efendim değil mi beni, Ahmet artık yok, gelmeyecek..." O kadını görevliler deli yerine koyuyorlar.

Emine bağrına saplanan acıyla bükülmemek için tellere tutunuyor.

Tanımadığı o kumral kadını, Ramadan'ı, hatta İzmir'e gidip uzun süre dönmeyen bıçkın babayı, vurucu yırtıcı bir sevgiyle duyuyor içinde.

Yatışması, hemen toparlanması gerek yoksa avaz avaz bağırabilir.

— İyi miydi kendisi?

Sesi çok bozuk çıkıyor.

— Sen nerden tanıyorsun? Niçin sarardın? Yoksa kötü bir şey mi oldu?

— Oğlu arkadaşımızdı. Annesini çok iyi tanırdı, çok da severdi. Sonra onu vurdular, öldürdüler. Üstelik silah yoktu üstünde. Yoktu hayır... Yoktu...

Annesi durgunlaşıyor, sonra Kubilay'ı gözden geçiriyor.

— Çıktığınızda oradaysa Neriman öğretmen selamlarımı söyleyin. Ellerinden saygıyla sevgiyle öptüğümü de.

— Peki söyleriz kızım.

Annesi Emine'de patlayan bu aşırı duygulu tutumu ürkerek, şaşkınca, yabancılayarak izliyor.

— Tamam dedik görüşmeciler, vakit tamam.

— Buradan Ankara'ya geleceksin çocuğum, değil mi?

Yok, Ankara'ya gitmeyecek Emine.

Sorular, ilgiler, yermeler yeniden çevresinde olsun istemiyor.

Özellikle ailenin eski ölülerinin Emine'in bugününü görmemiş olmalarındaki şanslarının yeniden önemle anlatılmasını dinleyemez.

Anneannesinin takmayı unuttuğu dişlerden boşalan kansız mermer yanaklarından çenesini yukarı alan tülbent çevrili yüzü öylece patiska yastığın içine gömük.

Sokak kapısının çalınması o gün dinmiyor.

Titizliği herkesçe bilinen anneanneye son gösteri olarak salt onun yattığı odaya çorapların sessiz basışıyla giriyor konuklar.

Bu tür bir yürüyüş evde ölümün kesinlikle saptanmasıdır.

Emine elinde üstü –lise defteri– yazılı biyoloji defteriyle onu nereye bırakacağını kestiremeden odaya her girene biraz doğrulup, ardından büzülerek yer açıyor. Bir yanlara sıkışıyor.

Onu görenler "Yavrucak," diyorlar. "Nüveyre Hanım da Ankara'ya yerleşir yerleşmez bu kara haberle karşılaşacaktı demek. Telgraf çekileli epey oldu."

"Uçakla gelecek annesi kuşkusuz."

"Evet ayağının tozuyla. Anne ölümüne koşmak dayanılır şey değil."

"Hacer Hanımın yaşı kemale ermişti ya, ölümün yüzü hep soğuktur."

"Bu torunu değil mi?"

"Ortanca olan, evet."

"Avukatla evlenen var ya büyük torunu, bir ara Türkiye güzeli bile seçilecekmiş de şimdiki kocası engel olmuş."

"Hilton'da tanışmışlar, bir öğrenci çayında."

"Adam çayda değilmiş canım. Yukarıda iş konuşması yapıyormuş, kız geçmiş önünden, adamın nutku tutulmuş."

"Sonra inanması zor ya kız aylarca olmaz, diye diretmiş."

"Bir sevdiği varmış dedilerdi. Dedikodusu o zamanlar çıktıydı."

"Çok da güzel kardeş, ben kadınlığımla donakaldım görünce."

"Yalnız biraz dalgın gibi."

"Belki de kibirdendir."

"Tanıyanlar gönülsüzdür, diyorlar."

"Anneannesine son gelişinde, eski yatağımı kur diye tutturmuş. Rahmetli büyük hanım ağlaya güle anlattıydı."

"İzmirli adam çok varlıklıymış."

"Evet. Bu çöküş dişlerini takmayı unutmak değil," diye düşünmüştü Emine. "Öldü diye çıkarmışlardır."

Sabaha karşı anneannesi son nefesini kuşlar gibi vermişti.

Hiç kimse duymamıştı.

Büyük kızı dolanıp düzenliyor her bir şeyi.

Nedime teyzesinin yüzünde takılıp kalmış bir ağlama öncesinin küllü ağırlığı var saatlerdir.

Ekşimsi bir tadın dilden damağa yayılmadan dudaklarda büzülüp durakalışı da denebilir bu hüzünlü tutuma.

Soruveriyor Emine'ye teyzesi:

— Gece perhiz yapmalıydı değil mi Emine? Yemiştir. Ah anneciğim söz dinlemiyordu son zamanlarda. Lahana turşusuyla biber dolması yenir mi hiç...

Emine susuyor.

Erzurum'dan gelince evin her yanına sinmiş ihtiyarlığın dinginliğini bir giz saymıştı başlarda.

Genç kızlığının kanda duyulurca tepen devingenliğiyle yine de nasıl olağan karşılamıştı o küçük, sessiz ihtiyarı.

Üçüncü ayın sonunda anneannesinin "Yavaş ol canım, ardından gâvur atlısı kovalamıyor canım," deyişlerine gülüverirdi.

Çünkü o eski evde bel vermiş merdivenleri gıcırdatarak çıkan Emine'ydi.

Okuduklarına, çalışmasına karışan yoktu orda.

Anneannesiyle birlikteyken annesini, babasını, kardeşlerini özlemediğini neden sonra anlayıp utanmıştı kendisinden.

Oysa anneannesini bir günün akşamüstüne varana dek özleyiveriyordu.

İstanbul'u tanımak, denizi doymamacasma görmek sonraları alabildiğine seveceği bu kenti anneannesiyle özdeşleştirmekti belki de.

Anneannesinin anlattıklarını dinlerken yaşanan zamanı bir yerde durdurmuş olan bu ihtiyar kadının, annesine benzemezliğindeki güzel, uçucu, dayanıksız eskilikler miydi hoşuna giden. Anneannesinin dualarla geçiştirdiği küçük ev kazalarının sonunda "Allah korusun, verilmiş sadakalarımız varmış," demeleri miydi Emine'yi o eski loş yere bağlayan?

Bu başıboş, sevecenliğe susamış bir çocukluktan çıkıp geliyordu oraya Emine.

Bazı geceler öyle kendi kendine sorular sorarca konuşurdu anneannesi.

"Acaba Seçil ablan iyi yaptı mı, diyorum?"

Ardından kendini yanıtlıyordu:

"İyi yaptı, iyi yaptı, para kadına elzemdir. Gençliktir, güzelliktir para. İyidir, iyi yaptı. Ben parayı pulu anlamıyorsam çocuğum, dedenle pek bahtiyar olmuşluğumdandır canım, ondandır."

Yatağın kırışıksız düzgünlüğünde anneannesinin küçülmüşlüğünün, yok olmuşluğunun bilincine vardıkça sevgiyle ağlayıp durmuştu Emine. Akşamüstü annesinin gelişinden ötürü gürültülerin bir ölçüde artışı, konuşmaların çoğalması hüznünü daha artırmıştı.

Konuşmalar başlamıştı.

"Bir çift su kaçmış elmas küpe için mi?"

"Acıbadem'deki köşkte de hissesi vardı."

"Broşunu satmış. Bulgar'a gösterdik ya daha önceleri."

"Sonra biliyorsun zümrütü de çatlamıştı da gözü pek görmediğinden anlatamıyorduk."

"Ama kocamandır, ikimize rahatlıkla birer yüzük çıkar."

"Satılsın, bölüşülsün diyorum."

Erzurum'da bir trenin uğurlanması anının yenilenmesidir bu Emine'de.

Çevresindeki benzer yaşayışlardan, ortak davranışlar edinmiş bu insanların şaşmaz bir döngüyle aynılık çemberini oluşturmalarına şaşkınlıkla bakıyordu.

Ölünün yakınları, başta annesi, teyzesi kimi aşırı devinimlerle kimi zor tutulurmuşça salınan ünlemlerle ölüye bağlılıklarını abartarak dışlaştırıyorlar.

Oysa o küçücük, dağınık ihtiyar kadını daha yaşarken unutmuşlardı bile.

Bir görev duygusuyla sürdürüyorlardı akrabalıklarını, üstelik hiç saygı, anlayış içermeyen bir görev duygusuyla. Arada onu arıyor, bazı ufak şeyler vererek evlat olmanın gereğini geçiştiriyorlardı.

Anneannesini, kızlarının kullan diye verdiği şeyleri giymeye yeltendiğinde ne zaman görse Emine bu uymazlığı, yakışıksız kesimleri, aykırı süslülüğü o kocaman kadınların nasıl düşünmediklerine şaşardı.

Ne annesi, ne teyzesi anneannesine yeni bir şey armağan etmiyorlardı.

Sanki bundan sakınıyorlardı.

Ona verdikleri parayı da (bu pek sık olan bir cömertlik değildi üstelik) uzun süre unutmuyorlardı.

İki kardeş annelerinin cimriliğini belirten, yakınan bir tutumla ihtiyara nasıl para verdiklerini, annelerinin nedense bu paraları da biriktirmeye kalktığını üzünçle konuşuyorlardı.

Hem Nemide teyzesinin, hem annesinin bu konuşmaları sürdürürken seslerine vuran incelişin altında kabaran daha haklı, daha çok para harcar, daha çok iyi evlat olma hırsını sezmemek olanaksızdı.

Bu karşılıklı sözde dertleşmeler çoğunluk:

"Çok yaşlandı çook... hele babamın ölümünden sonra daha bir garipleşti. Gerçi ikisi de çocuklaşmışlardı ya bilmez misin, babam son yıllarında annemle gelinlikli bir resim çektirmeyi bile kurmaya başlamıştı."

"Evlendiklerinde savaş varmış. O zaman düğün falan yapmak yakışıksız kaçacağından şöyle aile arasında eş dost nikâhı olmuş onlarınki."

"Neden sonra ecelin eşiğinde iki ihtiyar damat gelin olup nerdeyse resim çektireceklerdi."

"Zor caydırmadık mı, allahaşkına düşünsene Nüveyre."

"Evet, evet."

"Niye biriktirir paraları bilmem."

"Üstelik biz vermesek de dul maaşı var."

"Neyse biz evlatlık görevimizi yapıyoruz ya."

Emine'nin bu konuşmalarda dikkatini çeken, iki kardeşin de ver-

dikleri para hakkında belirli bir rakam söylemeyişleri, bu konuda da birbirlerinden karşılıklı açıklama istememeleriydi.

Tıpkı Erzurum'da Nazik kadına, Leylim nineye ve benzerlerine ödenenlerin açıkça saptanmaması gibiydi bu eli açıklığın pahası da.

Oysa anneannesi arada bir Emine'ye armağanlar almaya davranır, çoğunluk aldıkları da aşırı renklilikleriyle, tuhaf kesimleriyle Emine'nin beğenisine ters düşerdi. Emine yine de ara sıra bunlardan bazılarını palto ceket altına giyip anneannesinin gönlünü hoş etmeye uğraşırdı.

Bir süre sonra "Ben bilemiyorum çocuğum," derdi anneannesi. "Biz hep kibar renkleridir diye solgun, uçucu, sade şeyler giydik. Şimdi ne zaman Beşiktaş pazarına insem içim, gönlüm açılıveriyor. Ah gençlik ah neredesin? diyorum. Sana almaya kalkıyorum ya pek beceremiyorum besbelli."

Emine, anneannesini sarar, bu yumuşacık, kayan yanaklara öpücükler kondururken içinin ezildiğini duyardı.

Ölüm günü oradakiler için önemli olan, o kuytu, küf kokulu evin bir yanlarına para edebilir, neyin sıkışıp kaldığıydı.

Mirastan hak almayacak uzak tanışlar için bile ilgiye değer olan konu buydu.

Çünkü anlatılmasından doyulmaz bir tat alıyorlardı görünüşe bakılırsa.

Nemide teyzesinin annesine bakışları, annesinin arada bir Nemide teyzesini süzüşleri aslında anlam olarak eşti.

O bakışların ardında, yıllar yılı sürdürülmüş hesaplı, kısır tutumun ikisince de bilinip bilinmezden gelinmesi aile için uygun sayılır davranışlar dizisindendi.

Emine açısından bir insanlık aksayışı olarak sezilen bu ilişkilere büyüklerin çoğunluğu, yetişkinler; yatkınlıkla, eleştirisiz katılıyorlardı. Onlar da tıpkı böyle, yaşarken unutulan ölülere sahip olmuş, benzer yasaların ortaklığını zamanla gereğince duyup uygulamışlardı. Kapalı, sinsi davranışlar onlarca da bulundukları katın yaşama sağlamlığı, niteliği olarak edinilmişti.

Ne diyorlardı: "Ölüm hak, miras helâl."

Peki, orta yaşı tutmuş bu iki kadın, anneannesinin kızları, geçmişlerinden neyi savunup duygulanabilirlerdi? Hangi özünü yitirmemiş bir anne anısını günlerden bir gün karanlık bir anda ağan, güç veren bir görüntü yapabilirlerdi hayatlarında? Üstelik annelerinden bu denli uzak kalabilmişlerse, anne kılındıklarından bu yana arayıp bulmaları gereken ayrı bir tutamla niye kendi çocuklarına yaklaşamıyorlardı?

Gerçi Nemide teyzesinin çocuğu yoktu ya olsa da annesinin benzeri bir anne olacağından kuşku duymuyordu Emine. Kutsal ailenin hangi yaşamasız öğelere abandığını, davranışlarda kalan sevecenliğin yapay ölçülülüğünü, bu ölüm ve benzeri ayrılık günlerinde saklanmaz taşmalara uğradığını sezmişti Emine.

Kendini aile içinde ilk kez, ölü evinde açıkça yabancı duymuymuştu.

Orayı ona ısıtıp sevdirenin, artık yaşamayan anneannesi olduğunu acıyla, bıkkınlıkla düşünmüştü.

İyileşme dönemindeki bir hastanın ürkekliği içinde, çevresini sessiz izlemeyi sürdürmüştü. Daha eski kuşaktan olan o ihtiyarcık oradakilerden ayrı, özgün bir kişiliğe sahipti Emine'nin kanısınca.

Giderek artan durgunluğu oradakilere çok acı çektiği kanısını vermiş olacaktı ki Emine'ye yaklaşıp sırtını, saçını, yanağını, o durumların kalıplaşmış avutucu sözlerini söyleyerek okşamaya girişmişlerdi.

Uslulukla kabul etmişti o gün bu ilgileri.

Oradaki gibi olanları asla sevmemeye karar verdiği ilk gün de o ölüm günüydü belki de.

Anneannesinin içeride anında unutulmuş vücudunu, ölü evinde gösterilmesi gereken ayrıntılı davranışlarında yanlışa düşerlerse çevreye ayıp olur kaygısıyla dolananları, ileride tanıyabileceği onlara benzeyenleri de bir daha sevemezdi artık.

"Bu broştan iki yüzük olabilir..."

"Dul yetim maaşları..."

"Üç aylıklar..."

"Üst düzeyde tanışlar."

"Nüveyranımın damadı..."

"Zincirlikuyu Mezarlığında aile kabristanı almış, oysa büyük hanımın vasiyeti varmış Edirnekapı'ya kocasının yanına gömülmesi için. İki gündür bu tartışılıyor."

"Nüveyranımm kocası diretmiş, Edirnekapı'yı istemişse annen oraya gömülmeli, diye."

"Niye kendi gelmemiş? Bak öbür damat burada."

"Güya kalbinden hastaymış."

"Halılar eski."

"Eski halı şimdi daha çok para ediyor."

"Ne de olsa İstanbul hanımıydı rahmetli."

"Mahalleyi kedilere sarmıştı ya kimseye de zararı yoktu."

"Şu köşedeki dikilen var ya, hani şu açık kumral kız, ortanca torunuydu teyzenin. Pek severdi onu pek."

"Akıllı bir kızmış. Güzel de üstelik."

"Biraz pasaklı değil mi?"

"Ah bilmezsiniz, anne ölümü bir şeye benzemiyor. Nüveyranım eridi kadıncağız."

"Nemide Hanım da öyle. Kocası da pek hoş adam; epey geç evlenmiş diyorlar Nemide Hanım."

"Adamın ikinci karısıymış."

"İlkinden çocuğu var mıymış adamın?"

"Yokmuş."

"Aaa, bak işte bu çok iyi, sonra türlü işler çıkıyor insanın başına."

"Aman bu zamanda aklı olan çocuk yapmasın."

"Hangi camiden kaldıracaklarmış?"

"Tabii Şişli'den. Çok çelenk gelecektir."

"Eh bunların kökü geniş, halalarının durumu çok iyiymiş."

"Pek görüşmüyorlar galiba sanırım."

Bu konuşmaların tümü aynı acıklı yüzlerle sürmüştü.

Zor duyulur, saygılı, benzer ses kısılmalarıyla yürütülen konuşmalar bir süre sonra Emine'nin bile ilgisini çekmeyecek denli odada dönmüş, değişik insanlarca yinelenir olmuştu.

Bu kişileri sevmeyecekti Emine.

İçini üşüten, yalnızlık duygusunu alabildiğine bileyen bu insanla-

rı; korunaklı gibi duran, oysa içi kemirilmiş bu boş hayatları yaşayanları asla sevmeyecekti.

Düşünceleri henüz somut değildi ama dalga dalga üstüne abanan olumsuzluk çevrintilerle sarıyordu dört yanını.

Annesi iki gün sonra kırk mevlidinin kime okutulacağı, mevlit şekerlerinin nerede yaptırılacağı konusunda gereken kararları Nemide teyzesiyle birlikte almıştı.

Anneannesinin evindeki paraya döner her parçanın saptanması da Nemide teyzeyle kocasının katılmasıyla yapıldıktan sonra anca Emine'yle konuşmayı düşünebilmişti.

Kızını karşısına almış, ardından da onu bir öpücük sağanağına tutmuştu.

Emine'nin naklini Ankara'ya yaptırır yaptırmaz İstanbul'dan gidecekti o yanlarına, öyle demişti annesi. O zamana değin Nemide teyzesi ilgilenecekti onunla.

Sinirliliği, artık yadırganmayan günlük yaşamasında arasız yinelenen Nemide teyzesi ve ayakları kokan ama yine de üstüne adının başharfleri işlenmiş ipekten gömlekler giyen kocasının yanında kalacaktı.

Emine, onu iyi günlerin beklemediğini anlamıştı. Teyzesinin en küçük bir dalgınlığa göz yumulmayan, tozludur diye dış paspaslara bile ayak silinmeyen, yaprak düşer diye saksıda çiçek bakılmayan, mutfaktaki kabın kacağın değişmez yerlerde sıralandığı evinde geçirilecek günler bir konuk akraba kızı için bile kötü sözcüğüyle tanımlanamazdı. O günler, belirleyici iz taşımayan, aşırı sıcak rüzgârlı, tozlu, sıradan, yaz öğleleri gibi umut kırıcı, sıkıcı olabilirdi ancak olsa olsa.

Annesiyle Kubilay'ın omuzlarının arasından boşluğa bakarak "Buradan çıkar çıkmaz, eğer yakamı bırakırlarsa, Ankara'ya gitmemeli-

yim" diye düşündü. "Annemle babam da İstanbul'da olmamalılar bir süre. Onların sorunlarına, hatta bu durumumda olması gerektiği kanısıyla taşacak aşırı ilgilerine dayanamam hiç. Eskisinden çok başka bir değişim geçiriyorum. Her yaptığımızı, bize her yapılanı soğukkanlılıkla, kendimden uzaklaştırarak düşünmeliyim. Bu da anca, eve dönebilirsem tek başıma kalmakla sağlanabilir.

Eğer bırakırlarsa.

Burada da epeydir tartaklamayı durdurdular.

Yeni birilerine mi vakitleri ayrılıyor?

Belki de işkenceye ara verip alışkanlığımı, diretmemi çökertmek istiyorlar. Bu da olabilir.

Bir de gazete okuyabilsem...

Neler olduğunu bilmeliyim dışarıda.

Anneme sormamın yararı yok.

Döner dolaşır ikimizi, üçümüzü konuşur oluruz sonunda. Buna da dayanmak güç."

— Tutukluluğum biterse bir süre yalnız kalayım diyorum anne. Babama da söyleyin, kendimi bir yoluna koyunca elbette yanınıza geleceğim.

— Aa... yorgunsun evladım, katiyen olmaz. Sana iyice bakıp dinlendirmeliyiz. Eski sakinliğine falan kavuşmalısın. Bu bir gençlik itisiydi, biz anlamaz mıyız sanıyorsun yavrum?

— Sizden çok rica ediyorum anne. Olayların, benim yorumumu lütfen yapmayın, bunu kesinlikle istemiyorum. Bakın epeydir sizden özel bir istekte, dilekte bulunmamıştım. Anne lütfen...

— Haydi vakit tamam.

— Ta Ankara'lardan geldik, diye yineliyor annesi. Sesi kırık. Aylardır görüşmedik kızımla.

"Aylar geçmiş ha?" diye düşünüyor Emine.

Görevli yaklaşıyor.

Boyu ortadan uzun, şakaklarının üstünden kesilmiş saçlarının görülebilenleri kırılmaya yüz tutmuş. Yüzü alabildiğine kapanık.

Oradakiler görevliye bakınca onunla aynı dilin insanları olduklarına inanmakta güçlük çekiyorlar.

— İçtüzüğe aykırıdır. Tamam. Çıkılacak.

Kubilay tavana bakıyor.

Sanki kurşun rengi yükseltide bir şeyler arıyor.

Annesi aradaki engeli unutup uzanıyor, Emine'ye ulaşamıyor.

Deminki dikkati, toparlanması dağılıyor gibi.

— Sen çıkarken biz almaya geliriz seni. Uygunu böylesi. Avukatla haberleşeceğiz. Çok uzun sürmez burada kalman.

— Çıkma işini bırakın. Belli olmaz, daha uzunca kalabilirim.

— Seni buraya getirmelerinden beri aylar geçmiş. Bize neden sonra haber ulaştı. Ah Emine ah, ne diyeyim bilmem ki!.. Enişten gereken yerlerle görüşüyor.

— Değmez anne, vazgeçin. Neyi, nasıl yürütmek istiyorlarsa bırakın bildiklerince yapsınlar.

— Kendine acımıyorsun bize acı bari.

Annesi ivecenlikle en alışık olduğu yönteme asılıyor.

— Daha birçok anne baba, karı koca bu acıyı çekiyorlar. Yakınlarını arayıp bulamayan, bulduklarında tanımayanlar ya da öldüğünü öğrenenler var. Bakın, siz beni hem diri buldunuz, hem de tanıdınız. Eh bunu da azımsayamayız. Neyse aslında pek bir şey yok, telaşlanmayın.

Annesinin gözlerinde yıllardır görmediği gerçek acının ilk kez ığıl ığıl biriktiğini görüyor.

— Sen de çok değişmişsin yavrum, Emine'ciğim, çocuğum. Bize doğru gelirken pek çıkaramadık baştan seni. Adım adım yaklaştıkça anca anladık sen olduğunu.

Kubilay'a yaslanıyor annesi.

Ona acıyıveriyor Emine.

Tutamadığı bir dağılma içinde kadın. Başı oğlunun omzuna kaykılıyor. Kendi küçük, güvendiği evreninde oranın duvarları sarsalandıkça düştüğü şaşkınlık, acemilik şimdi elle tutulur gibi.

Annesi bir yandan gözyaşlarını kurulama çabasında, bir yandan Emine'ye büyüğünden yardım dileyen bir çocuğun bakışlarıyla bakıyor.

Emine işkence izlerinin kökten silinmediği kollarını, bacaklarını, sırtını ve öteki yerlerini bir bir geçiriyor içinden. İyi ki annesi onları göremeyecek. Yoksa bu sıvılaşan acıyış bir hastalıkmışça Emine'ye de bulaşıp sarabilir.

Yüzü demek ki ne etse çektirilen acının bozgununu taşıyor.

Ona bir ara işkencecilerden biri, kaçıncı kez verildiğini çıkaramadığı uzun bir elektrik akımından sonra, ayna tutup yüzünü göstermişti.

O küçük aynada dünyanın yıkımına tanık ettirilen bir çocuğun duru, acıyla darmadağın ettirilmiş, çirkinleştirilmiş ya yine de güzel olan yüzünü görmüştü.

O yansıyış kendisi midir diye düşünmemişti bile Emine.

Bir insandı.

El ayası büyüklüğünde sırlı camda gördüğü o yüzde çıkmaza itilmeye çalışılan, dirimin, yitmeyle yaşama arasındaki asılışını izlemişti.

İşkenceci "Bak kendine!" diyordu. "Bak, ne berbat bir karı oldun. Artık senin üstünden devrimci olanlar da, kimse de geçmez."

Emine annesine uzak bir bakışla bakmıştı.

Annesinin duyarlığı taşıyordu her yanından.

— Yavrum, kızım. Bunlar seni yalnız mı sanıyorlar? Baban iyi ki gelmedi.

— Anne siz beni tutuklu görmekten çok etkilendiniz. Üzülmeyin gerçekten. İyiyim. Kubilay toparlasana annemizi.

Emine, "Daha çok acınmamaları gerek, çünkü sonra ellerinden kurtulamam," diye düşünmüştü.

Gidiyorlar.

Artlarından bakıyor.

Annesinin bu yürüyüşü tanıdık. Seçil'i Erzurum'dan İstanbul'a yolcu ettikleri sabahın kesik,yorgun adımları bunlar.

— Kubilay başkadır, deyip kalkmıştı annesi yemekten. Kadir'in oğullarıyla kardeşini nasıl eş tutabilirsiniz zekâ bakımından.

Emine çatalını gezdirmişti tabağında.

Sessizlik basmıştı.

Babasının Emine'ye uzattığı eli ona değmeden havada kalmıştı.

— Selahattin, demişti annesi. Sabah erkenciyiz, vakitli yatsak diyorum.

Cumhuriyet Alanındaki yeni katlarındaydılar artık.

"Hava muhalefeti" nedeni kalkıp da okullar açıldıktan iki gün sonra taşınmışlardı apartmana.

Kiraz ortalarda yine az görünüyordu.

Taşınma, yerleşme günlerinde inanılmaz bir hamaratlıkla dolanıp annesinin bile yumuşayan bir anlamla dolu yüzüyle onu izlemesine neden olmuştu.

Sonunda çocukların somyaları da yük arabasının en üstüne, öteki yataklar denkler kaymasın, pekişsin diye bağlanınca eski evin kapısı çekilmişti.

Emine bilmediği bir tıkanmayla dolmuş, vurulacak bir tokattan sakınırca yüzünü koluyla kapayıp eve bakmamıştı.

Yüreğinde örülen parça parça anılardan sıyrılmak istiyordu.

Uyum taşımayan, istemi dışında çoğalan, alabildiğine ışıltılı, canlı görüntülerle bütünleşen anıların yükünü taşıyamıyordu yüreği. Karlı tepeler obruluyor, her oyuktan gözyaşlarıyla, gülücüklerle belenmiş bir Seçil çıkıyordu. Sonra birlikte geçirilmiş o dingin saatler, uyumlu yaşama anlarından biri Emine'yi kavrayıveriyordu. Üzünçle kıvanmanın simgelediği durumlar, başına sirkeli bez koyan bir anne, şarkılar, yenen yemekler, Seçil'le birlikte çözümü yapılmış bir matematik problemi... tümü eski sıradanlığından, dinginliğinden sıyrılıp yaşanan an'ı eskitiveriyorlardı.

Eski evin örtülüp anahtarı sahibine götürülecek kapısının ardından yaşamayı güzelleyen anılar Emine'ye çağıltıyla, bollukla akıyordu. Tahta kapının, alışılmışlıktan görülmeyen tokmağı olduğunca belirip tamamlanıyordu. İnsanlardan, eşyalardan boşaltılmış ev onların bırakışıyla arınıyor, geçmişin ayrımını güzelden yana yaparak Emine'nin içine kazılıyordu. Ürkütücü, gizemli bir tapınma duygusu, ağlamayla gülme arasındaki o benzersiz gitgelde tutuyordu Emine'yi.

Araba yola çıkarken çantasını karlara gömmeye kalkmıştı Emine birden.

Annesi kızını şöyle bir süzüp:

— Orta birdesin, demişti. Çocukluk falan yeter. Haydi atla bakalım. Anahtarı Kadir verecek. Nazik Hanım, sen de toparlandın mı?

Yeni katın dümdüz yalınlığı, odalarının gölgesizliği, pencerelerinin alana açılan bakışı, her katın sahanlığında betonun tekdüze uzanışı, demir merdiven tutamaklarının soğukluğu, adım seslerinin binaya dağılan tok yankısı yadırgatmış, üşütmüştü Emine'yi.

Annesi ilk günlerin yerleşme coşkunluğundaydı.

Emine'nin sakarlaştığını, derslerine özeninin eksildiğini, iki günde bir kalem, silgi hatta harita defterini yitirdiğini görmüyordu bile.

Babası üç ayrı oda, bir de gündelik oda dedikleri oturma yerinden (öteki üç ayrı odanın kapıları da oraya açılıyordu) ve aynı yerdeki aydınlık bir mutfaktan, içinde yıkanmak için kurnası da olan ve bir alafranga heladan oluşan bu katta saklanacak yer bulmuşçasına yemek yer yemez yatak odalarına giriyordu. Oraya koydurduğu masanın başına geçiyor, bir şey yapmadan öylece oturuyordu bir süre. Ya da hava gece çıkılacak gibi uygunsa lokale gidiyordu.

Annesinin, kocasının geceleri evden çıkışını her zaman bir an karşı koyacak gibi durup izlemesine bakıyordu Emine.

Annesi nedense babasının cayıp gitmeyeceğini mi bekliyordu? Sonra örneğini defterdarınkinden ya da albayınkinden aldığı bir işlemeyi hangi öğrencisine yaptıracağını kararlaştırıyor, köşe yastıklarıyla donattığı koltuklarla kanepelerini övünçle gözden geçiriyordu.

Kiraz gece ona bırakılan günlük odanın (bu hem konuk, hem oturma odası olarak kullanılma zorunluluğundan çok temiz kalmasına çalışılan odanın) ortasına, onlar yatmaya çekilince uygun sayılan bir saatte yatağını seriyordu.

Sabahleyin herkesten önce kalkıp taşındıklarının haftasında getirilen emaye sobayı yakmış oluyordu.

Yıl sonuna doğru derslerin ağırlaşmasından ötürü mutfakta bulaşık yıkayan ya da soğan ayıklayan Kiraz'la konuşmaya istediğince vakit ayıramayan Emine, derslerinden arada kalkıverip hızla mutfağa yöneliyor.

— Nasılsın Kiraz can? diye yumuşacık soruyordu.

Sonra gülmesine abanıyor, Kiraz'a haksız, hoyrat bir şeyler yapılıyormuş kanısına yine de kapılıyordu gülerken.

Kiraz betonun soğuğu daha da arttırdığı nemli mutfakta sanki iyiden küçülmüşçe, kaçamak gülüşüyle Emine'ye bakıp susuyordu.

Bir sabah uyandıklarında onun yatağını serili, sobayı yanmamış buldular.

Annesi sinirli bakışlarıyla önce yerdeki yatağa, sonra koltuk-kanepe yastıklarına, atlasların, satenlerin üzerine özenle işlenmiş renklere bakmıştı. İşlemeler ustacaydı. İlkokul öğrencilerinin yapabileceği şeyler olmadığı ilk bakışta belliydi. Bunların, bilenlerin elinden çıkmalığı görür görmez anlaşılıyordu. Öğrencilerin büyüklerince yapılıp, Nüveyre öğretmene sunulduğu çevrede söylenmeden de biliniyordu.

Kalan bir iki yastığı sonraki yıllarda gören bir Amerikalı kadın (annesinin dernek arkadaşlarmdandı) tutkuyla bakakalmıştı işlemelere. "Beautiful, most beautiful" deyip durmuştu.

Koltuklarda renk renk açan yastıklar, perdelerin uyumlu kıvrımları, halının açıkta kalan düzgünlüğü, sobanın kıyısına sığınmış gibi duran yatak yığınını odada daha aykırılaştırıyordu.

— N'oluyor bu kıza, demişti annesi, n'oluyor? Saati de tepesine koyduk. Ben içeriden duydum zil sesini bu duymuyor. Oda da buz gibi.

Babası yataktan çıkar çıkmaz yaktığı sigarasının külünü dökme korkusuyla yeni alınma kristal benzetmesi kül tablasına uzanıp,

— Kimbilir Nüveyre, çocuk uykusudur? demişti. Kalkamamıştır.

Kiraz'ın yatağına uzanıp yorganı aralayarak, yokolmuş başı aranan Emine.

— Kiraz, diye seslenmişti. Kiraz, kalksana sabah oldu.

Annesinin ardında durduğunu bilmek nedense Kiraz'ı rahatlıkla ellemesini engelliyordu.

Konuşan annesiydi.

Emine'yi itip birden yorganı açmış, üstünde gündelik giyimiyle yatakalmış çocuğun yüzünü çevirip bakmıştı. Yüzün tümü parça parça kızartılarla doluydu. Kirpiklerinin karasına değin süren kızıllıkları gören annesi hızla geri çekilmişti.

— Git burdan, demişti Emine'ye. Haydi, çabuk çık odadan. Durma. Kubilay kalkarsa buraya bırakma. Yok yok, bizim odaya gir sen. Ne de olsa yatağa yaklaştın. Haydi diyorum sana.

Emine korkuyla gerileyip,

— Söyleyin anne nesi var Kiraz'ın?

— Çık diyorum sana, hâlâ duruyor. Bu kız beni deli edecek. Sorma.

— Kiraz'ın nesi olduğunu söyleyin anne. Yoksa çıkmam.

Annesinin inen tokadıyla yanağını alan sıcaklık boynunu sarmıştı.

O gün okulda geçimsiz, hırçın, dalgındı Emine.

Okuldan döndüğünde Kiraz yoktu ortada.

Kimseler de yoktu.

Babası birden yatak odasından çıkmış, Emine'yi dostça bir el sallayışla selamlayarak geçip annesinin ıvır zıvır doldurduğu odaya girmişti.

Emine kalakalmıştı.

Mutfağa geçişteki küçük aralığa kapısı açılan o odayı ve içinde olanları düşünmek istememişti.

Babası oraya niçin girmiş olabilirdi?

Annesi niye görünürde yoktu?

Olağanüstü bir durumdu bu.

Kuşkusuz Kiraz'la ilgiliydi.

Okuldaki sarsıntılı duygularla geçirdiği günden sonra Kiraz'a acıması da artık yorucu olmaya başlıyor gibiydi. Annesinin bıkmadan yinelediği "daha ne yapacağız işte" sözleri etkilerini gittikçe duyuruyor gibiydi.

Emine ödevlerini her günkünden aşırı bir titizlikle önüne sermişti. Kararan havanın, sıklaşan tipinin çok ötelerindeymişçesine camlardan bakmıştı. Eski evin sıcaklık, düş dolu lekelerle bezeli tahta tavanları, oraları yitirmişliğin özlemi içinden soluk bir okşayış gibi geçip gitmişti.

Okuduklarını pek anlamıyordu. Bunun sakıncası yoktu. Öğretmenlerince ondan istenen, ödevlerin aynını yineleyip, öğrendiğinden çok neyi ezberlediği, yazdığından çok yazısının düzgünlüğüydü. Bu durumda aklına yüklenen bir şey olmuyor, ödevlerin aktaracağı bölümlerini dudaklarının ucuyla sessizce döndürüp duruyordu.

Alacakaranlık odada çalıştığı tarih parçasını, orta yükseklikteki sesiyle, anlam katmadığı vurgulayışsız okuyuşla kimbilir kaçıncı kez geçerken elektrik yakılmıştı.

Annesi uğurlanan bir konuğun ardından çoğunluk yaptığı gibi duvardaki oval kesimli aynada yüzünü gözden geçirivermişti.

Ardında beliren babası yemek saatinin geldiğini çizen,

— Eee... saati kaçladık hanımlar, sözlerini söylemişti.

— Şimdi biz ana kız giriyoruz mutfağa.

— Anne Kubilay nerede?

— Onu defterdarınkine bıraktık. Kızamığın dökümü geçinceye kadar bizde kalsın falan diye çok direttiler. O kadının da gösterdiği dostluk, bağlılık bambaşka bir şey. Ağzından bir Nüveyre bin Nüveyre gibi çıkıyormuş.

Annesi böbürleniyordu.

Oğlunu güvenceye almanın, kızına söz dinletmenin olasılığı, yaşam boyu bozulmazmışçasına ortada dolanıyordu.

Babası bir çocuğun daha konuk gitmesinden ötürü yenilenen bir gençlik duygusuna kapılmış gibiydi.

Emine bu her an değişen, yine de özündeki bozulmuşluğa yatkınlığını silip atamayan karı kocalar ilişkisini el yordamıyla tanımaya başlıyordu. Bu cansız ilişkiye oturdukları yeni apartman katının daha yaraşır bir konut niteliği taşıdığı açıktı.

Annesi, babası, Kubilay buraya ulaşmayı amaçlamış, varınca da tuttukları soluğu salarak "oh" çekmiş koşucular gibiydiler.

Emine o katta içini üşüten bir yalnızlığa düşmüştü.

İstanbul'a gittiğinden beri güzelliklerle bezeyip düşünmesi kolaylaşan Seçil'i anmaya abanıp dalmayı yeğler olmuştu.

— Ne zaman döner Kubilay?

Annesi yapmacıklı, soru dolu bakışlarıyla bakmıştı Emine'ye.

— Dedim ya, Kubilay doktorun salık verdiği sürece kalacak orada. Sen bakıyorum Kiraz'ı sormuyorsun.

— Evet ya şeker kızımız nihayet bizim Kiraz'ı onun kadar sevip savunacağımıza inanmış. Görüyor musun Nüveyre, Kubilay aslanı soruyor yalnız.

Babası yine yaltaklanma, uzlaşma gecelerinden birine başlıyor olmalıydı.

Emine olanca örtünmesiyle çekilerek susmuştu.

Bu kadınla adamın kızlarının hem en yakını, hem en uzağı olabilişlerindeki kaypak duygu atmalarını bilirdi.

Evet korkmuştu.

Annesiyle babasına karşı içini alan kaygı başka sözle açıklanamazdı.

Erinlik yaşındaki sarsıntılı insanın, taze özünü koruyamama korkusuydu bu.

— Bak Selahattinciğim ana kız biz sana iyi bir masa hazırlayalım da gör.

— Yok anne biz Kiraz kadar iyi kuramayız.

— Aaa, çılgınsın sen. Kiraz masa kurmayı köyünde ne zaman nereden öğrenmiş ki bizden iyi bilsin.

Emine titremişti.

Annesi Kiraz'ın hasta yattığı sürece ev işlerinin kolylığını kanıtlar bir tutuma girecekti belli ki. Böylece Kiraz ortalarda dolanır koştururken yardımcı olmaktan çok, annesinin iyilikseverliğinin canlı kanıtı sayılacaktı. Bu da Kiraz'a haksızlık edilmesini daha kolaylaştıracaktı evde.

Eski eşya artıklarıyla "Elbette bir şeye yarar, saklayalım," tutumuyla doldurulmuş küçük odada o yapayalnızdı. Yıllanmış, değişik yerlerdeki konup göçmelerden edinilmiş türlü kirler, küfler, nemler katışmasından oluşan o yadsınmaz eskilik kokusuyla silme kaplanmış odadaydı. Yüksek ateşle yatan küçük köylü kızını, sanki Emine'nin de birlikteliğiyle bir köşeye sıkıştırıyorlardı artık.

— Kiraz nasılmış anne?

— Kızamık olmuş işte, iyileşene kadar da ortaya çıkmayacak. İlaç verdi doktor, üşütmeyecek. O iyileşinceye kadar biz idare ederiz. Hem canım üç kişiyiz, işimizden ne olacak ki.

Annesi üç kişi olmanın, iç içe kapanarak, kolaylıkla sürdürülecek aile ilişkilerinin tadını somut bir yaklaşımla duymuşça gülmüştü.

O geceki yemek çarçabuk yenmişti.

Annesiyle babası günlük konuşmalarına dalmışlar, Emine'ye arada ilişen bakışlarında alışkanlığın dikkatsizliğiyle kızlarının tedirgin oturuşunu ayırt etmemişlerdi bile.

Babasının saatin on ikiye yaklaştığını söylemesiyle kalkmışlardı.

Boynuna asılı havlusuyla helaya gidip dönüşte babası,

— Kiraz uyuyor, ilacını uyandırıp verdim. Altı saatte bir alacaktı ya..

— Altı saatte bir mi demişti doktor? Hı saati kuralım. Ateşine şimdi bakmak yersiz. İnmemiştir daha. Biliyor musun Selahattin, bu kız başkalarının falan yanında olsa atıverirlerdi sokağa vallahi. Şanslı, şanslı neyse. Hadi bakalım ortanca, odana.

Sokaklara atılıveren yoksulları, onları kolaylıkla atıverenleri, bu atılışların olağanlığını annesine bakmaktan sakınarak düşünmüştü Emine.

Sandık odası benzeri bir yere tıkılıp iyileşmesi için üstelik ilaç da alınan, yoksul kimsesiz bir çocuğun durumunun şanslılığına verilmesini düşünmüştü. Bu şans denen şeyin de annesi Nüveyre öğretmenin iyilikseverliğinde simgelediği gece, koyu bir uykuya dalmıştı Emine.

Çalan saatin sesiyle uyanmıştı.

Sessizlik evde de Erzurum kentinde de elle tutulur yoğunluktaydı.

Yatağından doğrulup soğumuş odanın güçlü uyarmasıyla karanlığın içinden delgi gibi dönüp birden dinen saat zilini dinlemişti.

Annesinin ya da babasının Kiraz'a ilacını vermek için saati kurduklarını anımsamıştı.

Saat çalınca kalkmışlar mıydı?

Ya uykularını bölememişlerse diye ikirciklenmişti.

Kiraz'ın odasına gitmeyle gitmeme arasında tedirgin kalakalmıştı.

Annesi ya da babası Kiraz'ın yanındaysalar kolayca azar işitebilirdi. Çok dikkatli olabilirse Kiraz'a ilaç verip vermediklerini odaya yaklaşarak anlayabilirdi.

Süzülüp mutfak çıkışına geldiğinde sessizlik, kıpırtısızlık Emine'nin kalkışıyla bile bozulmaya uğramadan kalınlığını koruyordu.

Kiraz'ın yattığı odaya yanaşmıştı.

Kapıda ona çok uzun gelen bekleyişinden sonra, içerde uyanık bi-

rilerinin olduğunu açıklayıcı bir gürültünün gelmeyişinden yürekleneerek yavaşça kapı kolunu çevirmişti.

Odada yoğun bir ter, toz, o etkileyici, anlayamadığı koku vardı.

Sonraki yıllarda işkence odasında burnuna vuracak olan "yalnızlık, kıstırılmışlık" kokusu olarak tanımlayacağı, o çok etkileyici havayı bu ilk soluyuşuydu.

Demek annesi, babası uyanmamışlardı.

Emine odasına gerisin geri kaçmayla Kiraz'ın yattığı yere girme arasında bocalamıştı. Bu korku, yalnız çocuğa duyduğu ilgiyi dağıtamıyordu.

Arkadaşlıktan öte; içtenlikle, alışkanlıkla birlikte yaşamayı başardıkları bu kıza karşı, değişiyor gibiydi. O dolambaçlı sıçrayışlarla bastıran ergenlik yaşının güçlüğüyle, kararsızlıklarıyla doluyordu.

Bir yerlerde, gecenin güne dönmeyecekmiş kanısını veren doruğunda dikelen o ihtiyar kadının "Can değeri bil, ceyran kızım," diyen sözleri arada ışıyordu.

Emine, giderek ağırlık, ezicilik kazanacağını sanmadığı o geçmiş konuşmaların, araladığı bu kapıyla arasına yığıldığını anlıyordu.

Kiraz'a bundan sonraki günlerde yeterince yardımcı olamayacağını da seziyordu.

Hastanın soluk alışındaki ince hırıltıları duyabildiğinde onu uyandırıp ilacını vermeye kalkıştı.

Elektriğin düğmesini arayıp, çevirdi.

Odaya dolan yirmi beşlik ya da on beşlik ampullerin yetersiz, engin ışığında durakalmıştı.

Kiraz'ın üstüne yorgan diye denklere vurdukları yaygıların yığılmış olduğunu görmüştü.

Bu özensiz yığıntının altındaydı Kiraz.

Hiç görünmüyordu.

Başucundaki iskemlede yarım bardak suyla üç ilaç şişesi, bulaşık bezi olarak kullanılan çizgili bezlerden biri vardı. Bununla hastanın terlerinin alındığını hemen çıkarmıştı Emine. Evin öz çocuklarına hiçbir şeyin çok görülmediği bu yerde, ağır ateşli bir hastalığın elinde tutsak olan öksüz küçük kızın terlerini silmeye ayrılan bezin temiz olsa da bu olması dokunmuştu Emine'ye.

Yatakta güçsüz yatıp duran o kadar taze bir insancıktı ki, ondan niçin böyle sakınıldığını, niçin pis sayıldığını anlamıyordu.

Üç ilaç şişesinden hangisinin ateş indirici olduğunu bilmiyordu.

Hasta inlemeyle yakınma arası bir göğüs geçirdikten sonra, dönmüştü yatağında.

Bu dönüşten üstteki ağır yığın çok az etkilenmişti. Emine hastayı ezebilirmişçe kıtıklaşan renkler, nesneler, çirkinlikler yığınına bakmıştı.

Ütü tahtasına dayalı duran eski perde raylarına, bacağı kırık üç iskemleye, nedense atılmaya kıyılamayan telleri kopuk bir elektrik ızgarasına, çirkin çiçek resimleriyle süslü kaba karton şeker kutularına, Kubilay'ın tekerleri kopuk tahtadan trenine, yerlerine olanak bulunur bulunmaz yenileri alman her yaşin tutumluluk diye saklanan eskilerine baktıkça iç körelten görüntülerinden kendine olan güvenini birden yitirmişti.

Yardım etme isteğini, gecenin ürkütücülüğüne karşı sıvandığı kararlılığı yavaşça yitiriyordu.

Yerine dönmeliydi.

Durmasının yararı yoktu.

Kiraz'a bilmediği ilaçları veremezdi.

Annesiyle babasını asla uyandıramazdı.

Onu sıkıca uyarmış değiller miydi!

Değil hastanın odasına girmek, önünden sıkça geçmek, hatta kapı tokmağını bile tutmamanın gerektiğini ciddiyetle anlatmışlardı.

Bir şey yapamayışmın şaşkınlığı ile dikilirken hiç olmazsa Kiraz'a iki üç söz söylemesinin onu iyileştirebileceği kanısına kapılmıştı.

İçinde giderek dikenleşen kaçış duygusunu da böylece eriteceğini düşünmüştü.

Yeni evde edinmeye başladığı onaylanmaya yatkınlaşmasına da bir kafa tutma olabilirdi bu.

Yatağa yanaşıp yığının arasından arkadaşının başını yoklayarak bulmuştu.

Küçük kız ateşler içindeydi.

Ter arasız taşıyor, yayılıp gövdesinin bu terin içinde batık olduğu sanısını veriyordu.

Çünkü ter sulaşmaya dönmüştü.

Öyle dokunulunca duyulan bir nemlenme değildi Kiraz'ınki.

Küçücük gövdesinin saldığı sular nerdeyse, ağır hastalığının onmaz salgısıyla boğuyordu Kiraz'ı.

Emine titreyerek,

— Kiraz can, demişti. Hişt, kalksana. Bak, çok hastasın sen. Bir şey söyle bana n'olur.

Kiraz'a duyuramıyordu.

Hasta önceki pürüzlü solumalarından birini derinden alıp koyvermişti gövdesini yine.

— Kiraz kalksana. Bak, ben geldim. Arkadaşın Emine geldi. Hişt n'olur duysana beni, daha çok seslenemem ki gürültü olur.

Dışarısı sessizdi.

Emine iskemledeki ilaçları iteleyerek kıyısına ilişmişti.

O yaşların duyarlığıyla gecenin masalsı gizini içiyor, solgun ışığın güçlükle aydınlatabildiği odada bilmeden tutturduğu yumuşacık bir devinimle sallanıyordu. Bir yandan da Kiraz'ın boynunu okşuyordu. Bu sıska boynun ateş ateş yanışına, atardamarların göz yaşartıcı zonklamalarına parmak uçlarıyla tanık oluyordu.

O ve Kiraz, şimdi bildikleri her şeyden bölünüp sökülmüş bu odada yapayalnızdılar. Emine'nin içini, ağdalanan olumsuzluğun kıyıcı egemenliği dolduruyordu.

O nesneler tıkışıklığının tepeleme sürdüğü, donattığı odada arkadaşının kolaylıkla ölebileceğine inanıyordu. Kuşkusuz bu ölüm çok korkunç, o oranda da sessiz bir şey olacaktı. Kiraz iz bırakmayan küçük kuşlar gibi ölecekti. Sessizliğin dokunulmazlığı saydam ama kırılmazca inecekti Kiraz'ın uzun ipek kirpiklerine. Herkeslere, küçük talihsiz Kiraz'ın mutsuz sonunu hangi sözcüklerle anlatacağını düşünüyordu.

Annesi ise bunları kurarken sanki ardındaydı. Sözü hemen o alıyordu. Bütün ailenin ellerinden geleni eksiksiz yaptığını, yükselmemesine dikkat ettiği sesiyle sergiliyordu. İyiliğini, cömertliğini, büyüklüğünü sözde dokunmasa da tutumuyla belirtiyordu. Annesinin bu abartılmış acınmasına kendini kaptırıverip ağlayabileceğini de şaş-

kınlıkla düşünüyordu Emine. Anneler babalar her olayı hazır kalıplara boşaltıp ne de kolay çözümleyiveriyorlardı.

Odada ne kadar kaldığını bilmiyordu.

Dışarda, erkenci Erzurum kentinde uyanma belirtileri yoktu daha.

Emine bastıran uykuyla uyumama direnci arasında gidip gidip gelirken Kiraz yatakta doğruluvermişti.

Zayıf, güçsüz varlığından umulmayacak bir çabuklukla üstündekileri itmişti. Kiraz'ın gözleri açıktı. Yüzü öyle parlamış, canlanmıştı ki Emine onu hasta sanmakla bir an yanıldığını düşünmüştü.

Kiraz ıpıslaktı. Giyimi bağrına yapışmış, sıska gövdesinin olanca çelimsizliğini açığa çıkarmıştı. Yatakta öne arkaya düzenle salınıyordu. Salınışında, dinsel bir törenin kurallı gidiş gelişini andıran özenli uyumu vardı. Küçük kızın gözlerindeki neyi gördüğünü belirtmeyen bakış o bakışın kendince ulaştığı görüntünün gücü, güzelliği Emine'yi tutkuyla sarmalamıştı. Eski günleri anımsatan yumuşaklıkta, sevecenlikte davranışlarla, arkadaşını alıp çekip gitme istekleriyle donanıyordu.

O hasta olamazdı.

Belki de bu baskın ateş yaşadığı güçlüklere karşı kanırtılmaz bir savunma gibi almıştı küçük kızı. Çünkü apartman katında artık eski yerli evindeki evin yapısından güç alan, haklılık, iyilik kazanan hiçbir gerçek duygu yaşanamayacaktı. Kiraz, buna karşı, yüreğiyle bir başa çıkma yolu bulmuş olmalıydı.

Konuşmayan, bazı sesleri duayı andırır bir düzenle çıkaran Kiraz'a değerce yaklaşmıştı Emine.

Onun bakış alanına girmeye çabalamıştı.

Bunu başarabildiğinde ayağına takılan bir kitlenin yuvarlanmasından çıkan gürültüyle bu verişten kopmadan çevresini ivecenlikle taramıştı.

Yok, evde her şey odaya girdiğindeki gibiydi.

Tek değişme sabahın yaklaşmasıydı. Oysa dışarda çözülmemiş sıkı karanlıkta, sessizlik olduğuncaydı.

Üstelik solgun elektrik ışığı kırık serpintileriyle onları koruyor gibiydi.

Yok, görmüyordu onu.

Kendini ne denli ortalayıp karşısında dursa da Kiraz'ın bakışları Emine'yi aşıp Emine'nin paylaşamadığı o görünmeyene varıyordu.

Kiraz başka yerdeydi.

Küçük köylü kızı uzun yıllar bir daha bırakamayacağı düşler kurma huyunu pekiştiriyordu.

Annesinin ilerde yaka silkerek, kimi yerip, kimi bağırarak terbiye edemediğini söyleyeceği Kiraz oluyordu.

Mutfağın davlumbazının dibinde annesince cezalandırılıp tek ayak dikilip bekletileceği o günlere kayıyordu.

Duymazlık, aldırmazlık, konuşmazlıkla kuşanacağı direncini şimdiden örüyor olmalıydı.

Kiraz başka yerlerdeydi. Sanrılarla gerçek yaşamı karıştıracağı, bulaşık sularına, helalara dökeceği kezzaplara, diplerine yemek artıkları yapışmış ağır kokulu çöp tenekelerine, kirli çoraplara bakarken bile yaratacağı özenilesi masal görüntülerine dalmasının başlangıcındaydı belki de. Ara sıra baş gösterecek, kızamıktan kalan bir sakatlık diye nitelenecek coşkulu kendini yitirişlerinden ilkini o gece yaşıyordu Kiraz.

Emine gitmeden Kiraz'ın yatışmasını beklemiş, onu okşarca omuzlarından bastırıp yatırmış, üstünü sıkıca örtmüştü.

Çıkarken yuvarladığı gürültülü şeyi yatağın altına itmek için eğildiğinde mühürletilmiş eski radyo torbasını görmüştü. Annesinin gelecekteki olaylarda daha sert, daha nesneleşen bir görüntü edinmesine o geceden payı olan radyoya bakmıştı.

Neye yarayacağı anlaşılmaz -bilenler söylemişti, radyo onarılmazdı- eşyalardan biriyle çizilmeye başlıyordu yavaş yavaş Nüveyre öğretmen.

Kullanılamayacak, anılası güzelliklere, anlatılası inceliklere bürülü olmayan o radyoyu ilerde de öteki anlamsız eşyalar gibi umulmadık yerlerde görecekti Emine. Yıllar geçip bilgisi, düşüncesi geliştikçe gülünç doymazlıklarla eşya, mal edinme tutkusunu, o sınıfın arasız sahiplenme oburluğu olarak öğrenip, bilip noktalayacaktı.

Bir hafta sonra Emine de kızamık olmuştu.

Annesi, doktorun gerekli saydığı bakımı özeni, gıdayı dakika atlamadan uygulamıştı.

Sonuçta hafif geçmişti hastalığı. Kızartıları kısa zamanda dökmüş, iyilik başlangıcına doğru da, Kiraz'ın iş yapmak için yataktan kalkmış olduğunu görmüştü.

Oysa Emine günlerce yataktan çıkarılmamıştı.

Annesinin öğretmen arkadaşları ve öteki tanışlarınca ziyaretine gelinmiş, çocuklu olanlar odasına girmeseler de kapıdan başlarını uzatarak gönül alıcı sözler söylemişlerdi. Getirdikleri armağanları Emine'yi nazlatarak duyurmuşlar; küçük kızın iyi göründüğünü, ama kızamık hastalığının asıl sonraki bakımla kesin atlatılacağını da üst üste belirtmişlerdi.

Annesi bir sözcüğü ağzından düşürmemişti: "Ansefalit"ti bu. En korkunç "ihtilat"lardan biriydi. Neyse ki, "şükür, sağ salim atlatmıştı" kızı hastalığı.

Konukların ağırlanmasına da koşturan, ama verilecekleri sunması engellenen Kiraz sararmış, daha da kurumuş yüzünde çatık bir anlamla söylenenleri duymazcaydı, Emine'ye günlerce hiç bakmamıştı. Gerçi Emine'nin odasına Kiraz'ın girmesine engel konmuştu ya, hiç değilse kapıdan başını uzatabilirdi. Oysa o Emine'ye ne hatır sormuş, ne de gülmüştü.

Emine yatağında, o günlerde kendisinin olmasını çok istediği, hastalanınca da hemen alınan çocuk dergisi cildine dalıp gitmişti.

Zaman geçtikçe yavaştan boy atan sağlığa yeniden dönüşün bencil, verimli sürgününün çevreyi hiçleten aldırmazlığı günlerini kolaylaştırmıştı.

Hastalığının bitimine doğru bir olay olmuştu.

İclâl öğretmen kıyıları baskı menekşe çiçekleriyle süslü bir defteri Lamia öğretmen aracılığıyla Emine'ye göndermişti.

Bu defterin onu bu denli sevindirmesini kendi bile anlayamamıştı.

Annesi başta mırın kırın edip sonra "Eh kızım çalışkan bir çocuktur," diyerek defteri almıştı. Bu açıklamayla neyi koruduğu ya da ittiği pek anlaşılmamıştı.

Armağan edilen menekşe çiçekli, lacivert, kalın maroken kaplı defterin güzelliği açıkça yadsınır gibi de değildi. Her konuşmasına "Sizden iyi olmasın," diye girişen Lamia öğretmense ilk kez İclâl öğretmenden "sizden iyi olmasın" diye söz açmamıştı. Annesinin dediklerini yanıtlamaktan da kaçınmıştı.

Hastalığın bittiğine büyükler güven getirince Emine okula başlayıp biriken, geciken ödevlerine hırsla girişmişti.

İclâl öğretmenin dersinde onun üstünde uzunca kalan bakışlarını sezer sezmez ona kaçamak bakışlarla yanıt vermişti. Bu genç, güzel kadının yüzündeki kırılmışlığın neyi taşıdığını tam anlamak isteğiyle sarsılmıştı.

O yıl sınıfını pekiyi ile geçmişti.

Okul dönüşlerinde Kiraz'ı ortalıkta göremiyordu.

Kiraz çoğunluk soğuk beton mutfakta, eritilmiş kirli mavi günışığında işlere dalmış gitmiş oluyordu.

Emine geçerken Kiraz'a bakmadan kopuk kopuk iki üç söz söylemeyle yetiniyordu.

Annesinin sonraları kızının Kiraz'a hiç yanaşmadığı halde kızamık oluverişini anlatmasını eski günlerdeki suskunluğuyla dinlemişti Emine.

Kubilay kızamık mikrobunun evde bittiğine karar verilip dönünce, defterdarın karısının taklidini yaparak annesiyle babasını günlerce güldürmüştü.

Bir gün asık yüzle durmakta direten Emine bile sonunda kardeşinin hallerine gülmeye başlamıştı. Kiraz'sa artık kolaylıkla izlenip ev halkınca üstünde tartışılmayacağına karar verilmiş bir kişilik edinmişti o sıralar. Ondaki en önemli değişiklik mutfağa girer girmez söylediği türkülerdi. Birini tutturması türkülerinin bitmemesine yetiyordu. Giderek koyulan yalnızlığını söylediği türküleriyle görmezleniyor olmalıydı.

Sonunda o sese hepsi alışmışlardı.

Tek düzeli ezgilerin duyulmazlaştırdığı sesi seçebilmek için günlük yaşayışın durağanlığında aksamalar olmalıydı. O yıllarsa evde bu çoğunluk olmuyordu.

Annesinin deyimiyle "Her şey beklentileri falan istediklerinden de kolay, çabuk gerçekleşecekti. Siyasi durum bunu gösteriyordu doğrusu."

Kiraz'ın çığırdığı türkülerse önemli değildi elbette. Yaptığı iş azalmadıkça türkülere karışmaksa gereksizdi.

Emine akşamın iyice ilerleyip geceye kol attığını saatin kadranının yeşilinden anladı.

Vakit sekiz buçuğa geliyor olmalıydı.

Bir şeyler yemeyi düşündü.

İki gün önceden kalma ekmeğin bayatlamış olacağını, kapıcıya aldırdığı yumurtaları buzdolabına koymayı unuttuğunu, belki de dolabın çalışmadığını düşündü.

Yok, galiba tutukluluğunun bitiş günü annesi fişi takmıştı.

Önceleri, ilk götürülüşlerinde de çekmemişlerdi ki fişten dolabı.

Yine de bu eşyaya koşullanmış dikkat, annesinin yıllardır para ödemelerine bağlı ilişkilerinin şaşmaz düzenindendi.

Apartmanın konuk saati başlardı dokuzla dokuz buçuk arası. Kat sahipleri sırası gelenlerce aranırlar, yeşil örtülerin serildiği masalarda kâğıt oyunları oynanırdı. Ötelerden gürültüleri, kahkahaları, apartmanın içine dağılır, yansırdı.

Bir ara, 12 Mart'ın hemen ardından daha kıstırılmış, söndürülmüş bir yaşam biçimi dener olmuşlardı. Konuklar çoğunluk dışardandı.

Aynı yapıda oturanlar birbirlerini tanımaya girişmezler, bundan özellikle kaçınırlardı.

Çünkü şöyle ilgisiz bir bakışla sınırlandırılmış uzaklığın rahatlığını deneyerek öğrenmişlerdi. Bu taşınır ve taşınmaz mallar sahiplerinin, annesinin de kısaca dediği gibi, "Kimseyle uğraşacak halleri yoktu doğrusu. Öyle çok işleri vardı ki," hem de ne işler. Sorulması ayıp sayılan, anlatılması çağdaş bir kent soyluya yaraşmayan işler. Yine annesinin dediği gibi "Onlar ayak takımı falan değillerdi." Soru so-

racakların önce kendi önemlerini saptamaları gerekirdi. Çoktandır 12 Mart'ın acabaları, kuşkuları silinmiş, üstelik "bir avuç maceracının" terbiye edilme dönemine girişilmişti.

Bir de şu kurt İnönü'nün kırk yıllık partisinde nasıl yenilgiye uğratıldığını anlayabilseydiler...

Emine yatağa oturup kalmışlığını neden sonra anladı.

Yedi haberleri biteli epey olmuştu.

Ula kavşağında devrilen kamyondaki tarım işçilerini yeniden içinden geçirdi.

"Onlara, emekçilere zararımız dokunmuşsa, zor bağışlanır bu," diye düşündü. "Hem de çok zor bağışlanır. Bize romantik diyenler haklı olurlar. Her tartışmada bir yan haklı olsun diye uğraştık. Doğrular dondurulabilir miydi? Çünkü... Yoo, tam bulamıyorum ne demek istediğimi. Nasıl bir yorgunluk sendeki Emine. Düşüncelerin bağlarını yitiriyor. Orda, onca dayandın dayandın da burda niye çözüldün? Didişme gücün yittiyse, bu sarsaklığm sürecekse yandın. At kendini Emine camdan!"

Pencereye yürüdü.

Elektriklerin kesinleşmiş ışıkları sokağa bölük pörçük yayılıyordu.

Karşı pastaneden uzanan cıvalı lambaların aydınlığından iki kişi geçti.

Haydar'la saklandıkları sürede, dışarıyı izlediklerinde, her geçene nasıl kişilikler takındırdıklarını düşündü.

O başka bir dönemdi artık kuşkusuz.

Şimdi hızla gelişen bir özeleştiri içindeydi.

Ya Haydar tutukevinde bu saatte ne yapıyordu?

Okuma saati dedikleri sessiz saat mi başlamıştı?

Perdeyi kapadı.

Köşedeki gazete yığınının yıkıldı yıkılacak görünüşüne baktı.

Günlerdir, aylardır, belki de yıllardır... "Yıl oldu aylar bana," diye düşündü.

Gülümseyişe benzer bir ılıklık aktı içinden.

Tutukevinden çıktığından bu yana eğretilik duygusu yakasını bırakmıyordu.

Algılamaları, duyarlığı her şeyi ayrıştırıp olmaz benzetmelerle bağdaştırıyordu.

Sonuçta günleri çok uzun, eş anlamda, ayrıntısız, tek bir zaman niteliği kazanıyordu.

Tutuk odasında geçirdiği anları, saatleri, haftaları yitirişinin eşini sanki burda yeniden sürdürüyordu. İçe dönük davranışlarla yatıyor, kalkıyor, odasındaki göz erimi yerlere bile bakmamaya çalışıyordu. Ayrıntıları yitmiş görme alışkanlığıyla toplayıp düzenlemeyi gereksiz saydığı ortalığın karışıklığını gözden geçirdi.

Kimi zaman o torbalanmış radyoyu, kimi zaman pabuç teklerini ya da karton ayıyı, kitap yığınının içinde karışıp gitmiş mektupları, naylon çorapların savruk, sıkıntı veren dağınıklığını, ayakkabıların burun buruna duruşundaki gülünçlüğü seçebiliyordu gözleri.

En duyarlı olduğu görüntü ise mektuplar yığınıydı.

Onları tutuklama kararını baştan alarak gelenler, onları didikleye didikleye ters yüz ederce dağıttıklarından beri ellemiyordu hiçbir yanı.

Adamlar, piyasada satışta olan kitaplara "yasaktır" demekten başka çıkar yol bulamayacak duruma düşmüşlerdi. Onlar için belli ki belge gerekmiyordu. Belki de her kitabı suç unsuru sayıyorlardı.

Mektuplara elini uzatmayı yasaklamış gibiydi kendine.

Dönüşünden bu yana geçmişini titizce yinelemesiyle düştüğü sürçmeleri durultmaya çabalıyordu.

Nerdeyse yirmi beşini süreceği şu günlerde küçük Emine'den, genç kız Emine'den, sevdalı Emine'den, onun yaşanmışlığından gelenler şurda saçları dökülen, derisi kat kat pullanan, gözlerini yumar yummaz, çoğunluk o kara üstüne yeşil yıldızların uçuştuğu tükenmiş, çirkinleştirilip horlanmış Emine'ye besin kaynağı oluyordu.

Yemek yemeyi büyük bir tembellikle, isteksizlikle nasıl savsaklayabileceğini araştıran Emine'ye özüne dönük eleştirisinden sağlamlıklar akıyordu.

Geçmişin mektuplarında aileden kimlerin ne yazdığını okumadan bilirdi.

Annesininkiler kül yutmaz olmasına aşırı önem verdiği o çatık sözcüklerle bezenirdi.

Emine eğer o günlerde gazetelere düşmemiş, salt kulaktan kulağa yayılarak, gerisi de resmi ağızlarca şöyle yalınkat geçiştirilmiş olaylara girmişse mektup asık yüzlü olmaktan çok öğretici olurdu.

Bir iki ay süregelmiş durgunluk dönemlerine rastlayan mektuplarsa anlatımı yumuşatılmış, sevecenlikle girilmiş mektuplardı. Annelik yetkisini güvenli bir tutumla sürdüren bu mektuplarda her zaman caymaz bir büyüklenme vardı. Nüveyre öğretmenin kişiliği küçük ayrımlar dışında arasız değişmeden sürüp giderdi. Sonra arada Seçil'inkiler de olurdu. Onlar posta kartlarıydı. Sık sık çıktığı, kapanık Orta ve Uzak Avrupa gezilerinin, Ortaçağ şatolarının, bitişleri sivri damlı, soğuk yüzlü evlerle süslü Kuzey nehirlerinin ya da cadde kıyılarındaki yuvarlak masalı çekici cafelerin resimleriydi bunlar. Artlarında da Seçil'in yeni edindiği züppece bir söz dizimi sürerdi:

"Tatlı Minecik, bilsen... Burda gökyüzü Türk mavisi... Hep yağmur, hep sis... Yine de görülmeli buralar. Vincent Van Gogh'un şehrindeyiz, köprüyü görsen... Acı çekmiş kuşkusuz... Sana müjdeliyorum, orijinal bir Richard Parkes Bonington gördüm. Bir suluboya çalışması. Beni dehşetli sarstı. Gölyeşili lekeler, arkalardan sızan yağmur sonrasının ıslak güneşi, serin ışınları... Almak için iyi bir kopyasını arıyoruz... Resimler gerçek hayattan ve görüntülerinden daha çok ilgilendiriyor beni. Niye, niye? diye düşünüyorum... Kaldığımız otelden Mare Nostrum akıntısını görüyorum, elliyorum desem inan, mevsimidir... 'Geçen Yıl Marienbad'danın atmosferindeyim. Bir film değil o benim için, gördüğümde çıldırdım. Şüphesiz ben bir izlenimciyim. Tutulamayanı, duyulanı, anlatılamayanı her şeye karşı savunuyorum... Eski basım bir Baudelaire satın aldık. 'Les Fleurs du Mal,' 1875 basımı. Biliyorum, inanmayacaksın... Görsen çok kıskanacaksın ama..."

Her gördüğünün, seçtiğinin, beğendiğinin az bilinir, az görülür olması giderek tutku oluyordu Seçil'de.

Çoğunluk ipe sapa gelmez oynaklıkta anlatımlarla doldurulmuş olan kartlarda bazan o ülke insanlarının damıtılmış, seçkin, bireysel duyarlığını yansıtan dizelere benzer şeyler de geliyordu Emine'ye.

Bunlar kendisinin miydi, yoksa başkalarından mı aktarıyordu Seçil?

Kısa anlarda hep düşünürdü Emine. Babasıysa annesinin yetkesindeki sevgi ve bağlılıklarını, taşırmadan, annesinin mektuplarına birkaç satırla katılarak bildirirdi.

12 Mart yönetiminin kaba gücünü yürüten adamları neyi arayıp bulacaklarını sanmışlardı?

Saygı duyulası bir mektup elbette onların sakar, çarpık bakışlarına sunulmayacaktı.

Evet, orta sınıftan yukarıya geçmeyi başarmış ya, küçük bürokratlıktan sıyrılamamış o mektupları bulmuşlardı bula bula. Okuduklarında –kuşkusuz okumuşlardı– belki birkaç tanesinden sonra, ötekilerine şöyle bir bakmayla yetinmiş olabilirlerdi, şaşmışlardı kesinlikle.

Çok ağır suçlamalarla tutukladıkları bu genç kızın büyüklerince korunmaya, akıl verilmeye gerek duyulan bir çocuklukta olduğunu görerek.

Oysa alıp götürdükleri insan, mektuplarda yazılanlar gibi, hiç de nezle olmamak için yün süveterlerini giymemeyi unutmaması, günde bir öğün et yemesi, anahtarı içerde bırakmaması sık sık hatırlatılacak kolaylıkta kişilerden değildi. Yemek yemeyi beceremeyecek denli küçük, erişkin sayılmayan bu kız mıydı? Devleti yıkacak olanlardan biri.

Bunlar aile içi ilişkilerin dışardan bakanlar kadar içindekiler yönünden de ne denli yalınkat olduğunu tanıtlayan mektuplar olacaktı hep. O adamlar bile, bu sudan sözlerle sürüp duran sayfaları yanlarına almayı, götürmeyi gereksiz saymışlardı. Oysa not defterlerini bile özenle toplamışlardı.

Bunca düşündükten sonra yanıbaşındaki masadan uzanıp, zarflar demetinin içinden bir iki tanesini seçti Emine.

İlk baktığı, annesinin sağa yatık, sivri, dar yazısını taşıyordu. Kâğıdın tarihi, lise bire gittiği yıldı.

Anneannesinin sahici olan her dalgınlığına, sevincine, delice ilgilerine, kedileri savunma tutkusuna dalıp gittiği, oyalandığı, İstanbul kentini içine çektiği yıldı.

Ne diyordu annesi o mektubunda.

Birden aydı Emine.

Okuduklarında kendisinden çok anneannesini düşündürmüştü ona bu mektup.

— Hıımmm demişti anneannesi. Bu Nüveyre var ya Allah Allah... Peki ne olacak? Nedir bu yani şimdi. Sardunyaları ayıklamalıyım. Sakızla, katmerli sarıyor. Annen Nüveyre var ya, ah bilmem ki...

Annesi noktası virgülü özenle yerleştirilmiş, satır aralarının eğri olmamasına dikkat ettiği mektubuna "Sevgili Emine," diye girişiyordu.

Bu başlık ya "Emine çocuğum," ya "Emine kızım"la duruma göre yer değiştirirdi.

"Gideli hepimiz seni bilmediğin kadar özledik, aradık. Babanla Kubilay ağızlarından adını düşürmüyorlar. Seçil de onsuz ne yapıyorsunuz? diye yazmış geçenlerde."

O satırları hızla geçti.

Anımsadığı, sarsıcı olması gereken bölümü bulmalıydı.

İkinci sayfada, birdenbire Nüveyre öğretmenin yargılayan, kendine güvenen sesi duyulmaya başlıyordu:

"Emine kızım, vereceğim haberden sakın üzülme, çünkü biz yanılmamızın acısını yeterince duyduk. Biliyorsun, biz Kiraz'ı kızımız, siz kardeşiniz gibi bağrımıza basmıştık, gel gör ki, o aynı hislerle dolu değilmiş bizlere karşı. Sen İstanbul'a gittikten sonra daha asi, söz dinlemez olmuştu. Üstelik ne versek azımsıyor gibiydi. Geçen aydan itibaren babacığınla, Kiraz'a birkaç kuruş ayırmamızın uygun olacağını da düşünmüştük." Bu "babacığın" sözcüğündeki sahip olma havasını dudaklarını büzerek bir an düşündü Emine.

"Üç gün önce, akşam eve dönüp bir bakalım ki ortada kimseler yok, girdik yattığı odaya."

Kızamık olayında Kiraz'ı sıkıştırdıkları o tıkış tıkış yer Emine gittikten sonra da Kiraz'ın çıkamadığı delik olmuştu.

Emine'nin odası verilmeliydi oysa ona, verilebilirdi de.

Gittikçe boşalan evde, Kiraz evin genç kızı gibi özendirilmeliydi. Bu ayrımı kaldırmak bu kadar güç müydü?

Kiraz'da bağışlanmayan neydi?

Liseye başlarken bunları düşünememişti.

Emine İstanbul'a gitmenin düşçülüğüne binbir olasılık kattığı heyecanla doluydu.

Orta sondayken Kiraz'dan kopmuş gibiydi.

Günlük yaşayışın öğüttüğü ilişkiler düzenindeydiler artık.

Kiraz kendisine ayrılmış, sınırları bakışlarla, parmak deyinimleriyle, bastırılmış öfkelerle çizilmiş o bölümde yaşıyordu. Elleri kabalaşıyor, saçlarını taramıyor, ıslatıp bastırarak kurur kurumaz püsür püsür olan saç örgüleriyle geziyordu. Evdekilerin yüzüne bakarak konuştuğu da azdı. Söylenenleri anladığını belirten hiçbir dış belirti taşımıyordu yüzünde. Bu da evdekilerin Kiraz'ı ezme, horlama duygusunu haklılaştırıyordu sanki. Gerçi her buyurulanı yerine getiriyordu ya, bu o direngeç kapalılığını evdekilere unutturmaya yetmiyordu.

Bir ara bir mevlide gitmesi gerekmişti annesinin.

Emine'yi nedense götürmemişti.

Kiraz'ı, tek iyi pazenini giydirip eline bir de ak örtü tutuşturarak, yanına katıp gitmişti.

Bu Emine'nin çok ilgisini çekmişti o sıra.

Kiraz'la hiçbir yana gitmeyi düşünmeyen annesi, mevlide niye onu götürdü diye.

Onlar giderlerken pencereden bakmış, annesinin birkaç adım ötesinde yürüyen incecik kızın boy attığını da o gün ayırt etmişti. Mevlid dönüşü Kiraz'ın yüzü tutkulu bir anlamla doluydu. Onu izleyen günler türküleri kesmiş gibiydi. İndirilmiş o yaban sesiyle "Çok alametler belirdi gelmeden," diye hiç işitmediği parçalar söylediğini duymuştu.

Mutfağın önünden bir geçişinde de Kiraz'ı bulunduğu yerden kopmuş dua ederken görmüştü.

Emine'nin geçişini sezer sezmez Kiraz küçük esmer avuçlarını sımsıkı kapayarak kesivermişti yakarışını.

Birden hızla genç kız görünümü elde etmeye başlayan Kiraz, Emine'ye bile o günlerde kısa, kesik yanıtlar verir olmuştu.Beton mutfağa yönelip, dua ile türkü arası, söylemelerine kapanıyordu.

Kiraz'daki Emine'ye yönelik engelleyemediği dargınlığı andırır gölgelenmelerin, sertleşmelerin çoğalmasından sonra Emine onun ar-

dından gidip gönlünü almaktan vazgeçmişti. Kiraz'sa giderek bu gereği duyuracak bir yumuşaklık, eziklik sezdirmiyordu kendisinde.

Mektubu okumaya başladı.

"Eline verdiğimiz parayı çeyizini yaparız hevesiyle, çok tutmadıktı. Yiyor, içiyor, barınıyordu. Harçlık nesineydi. Yine de verdik. Ne de olsa o da bizim kızımızdı, öksüzdü de, iyi bir çeyiz yapıp baş göz etme dileğindeydik. İşte bu mevzunun vediği asap bozukluğundan konuyu anlatma sırasını yine karmakarışık ettim. Eve döndük ki kimseler yok. İnanmayacaksın ama Kiraz kaçtı yavrum. Ne nankörlük, düşün! Baban da çok sarsıldı. Geceyarısı çıkıp aramaya kalktı, zor engelledim. Hayır aramayacaktık, baban sağolsun beni kırmadı. Madem gitmiş varsın gitsin. Değil mi çocuğum? Ne yediğimizi, ne giydiğimizi ondan ayrı tutmadık. Sen de hatırlarsın, bilen gören herkes de hatırlar, ayrı seçki yapmadığımı. İki gün önce büyük temizlik için Nazik kadını çağırdım. İnan o kadın daha değer bilir. Üstelik başına vur lokmasını ağzından al. Neydi son yıllardaki surat asmaları Kiraz'ın. Nazik kadın iş yaparken ben de dolapları düzenleyeyim dedim, bir de ne göreyim. Yazarken bile inanmakta güçlük çekiyorum. Mendil bohçamdaki dantelli ipek mendillerim yok. Seçil'in genç kızlığından kalma Avrupa peluşundan gece dökarı yok. Babaannenden miras canım kristal üstü sarı kakmalı düğmeler yok. Onları zamanında ancak paşa karıları alabilirmiş. Nadir şeylerdi. Hepsini cebellezi etmiş bizim Kiraz Hanım. Ve gitmiş. Dantel mendil ne de yaraşır ona! Şimdi bu işin peşine düştük nasıl olsa bulduracağız. İnsanın ağırına gidiyor. Kaç gündür uykudan, yemekten kesildim. Baban teselli etmese toparlanamayacaktım. Ninesi, o nurlu ihtiyar geliyor aklıma. İyi ki yaşayıp da torununun bu yüz karasını görmedi kadın. Ah onu da ne kadar severdim. Bambaşka bir kadındı o. Uzun süre hırsız diyemedim Kiraz'a. Ama işte görüyorsun.

İzini buldular.

O arka mahallelere gittiğini gören olmuş.

Utançtan ve hicaptan ötesini düşünmek istemiyorum."

Annesi peş peşe acındırıyordu kendini.

"Babanı bu sabah polisten çağırdılar. Bizle yüzleştirecekler Kiraz'ı, öyle sanıyorum. Hırsızlığını cezalandırmalıyım. Ancak böyle

yola gelir. Kimi öğretmen arkadaşlar benim adam kullanmayı bilmediğimi söylüyorlar. Çok alttan almak doğru değilmiş. Haklılar, artık anladım. Anneannene söyle Nemide teyzen bana babanın işi için Milli Eğitim müdüründen..."

Emine mektubu ötekilerinin yanına bıraktı.

Tutuklanmasından bu yana Kiraz'ı sıçramalı, dipdiri duygularla geçirir olmuştu içinden.

Bu mektubu şimdiye değin alıp yeniden, yeniden okumamış olmasından derin bir acı duydu.

Tutukevinden çıkarken annesiyle babası almaya gelmişti onu.

Emine'ye buldukları avukatı, elinden uçanla kaçan kurtulmayan biri diye anlatıyorlardı.

Adam enişteşinin tanışlarındandı.

Avukat duruşmalar boyunca tahliye isteğinde bulunmuştu.

Emine'yse sanki yaşamanın dışına itilmiş, hücresindeki en uçucu anlarını yeniden tartıyormuşça yabancıydı onlara. İçinde olduğu çevreye, yargılama ortamının düzenli eşyalarına, insanlarına, simgelerine sıkkınlıkla bakıyordu. Ağırdan alınan, önemsetilmeye uğraşılan konuşmalardaki suçlayıcı, aşağılayan sözcükleri, ona yönelik değilmişçe dinliyordu. Arada kopup titreşen dayanıklılığı, bu hain ciddiyet bu amansız olma ve görünme isteği karşısında pekişiveriyordu.

Soğuk olan yargılama salonunun pencerelerinde kırılan solgun mevsim ışıklarını elleme duygusuyla doluyordu.

Yan sıralarda birkaç gazetenin haber muhabiri tekdüze giden duruşmanın gevşekliğinden anca savcı ayağa kalkınca sıyrılıyorlardı.

Adamın, akılcı bir yere temelleyemediği köpürtülmüş kara çalmalarla, "Toplum adına ve yararına," deyip giriştiği sözlerle ilgileniyorlardı.

Yargılama salonundakilerin çoğunda bir davranış ayrımı olmu-

yordu. Yasadışı canavarlıklara tanıklık etmeye artık şaşmıyormuşça dinlemelerini sürdürüyorlardı.

Emine, avukatının hiçbir isteğine sık sık abandığı hukuki kanıtlamalarına katılmıyordu. Tutuklulara ayrılmış bölümde anıların çökmüş, durgun koyu yeşilini dalgalandırıyor, eskiyle çok eskiyi, yeniyle, çok yeniyi hiçbir görmezlikten gelmeye sığınmadan katman katman açıyordu. Bu değişken duygular, düşünceler çavlanında acıya kanıp da yanlışa düşmemeye dikkat ediyordu. "Evet," dememeyle bilenen olguları, olayları binbir karşıtıyla vuruşturarak tek tek eliyordu.

Artık Emine için sağlık, esenlik, eylemlerinin hesaplaşmasından olabildiğince soğukkanlı sonuçların çıkarılmasıyla dengeye girerdi. İvecen yaşanmış genellemelerden yakasını kurtarmaya çalışıyordu. Çabuk erişilen ya da öyle sanılanların sağlamlığını sınıyordu.

Yargılama süresince o, asıl kendine yönelttiği iç yargılamasının insancıl önemiyle doluydu. Arada Emine'ye yöneltilen soruları, yalın kararlılığıyla, bağışlanma isteği sayılabilecek hiçbir davranış aşırılığı taşımadan ödünsüz yanıtlıyordu.

Avukat, sonunda annesine, kızlarının her yargılanmada bir uyurgezer tutumu içinde olduğunu, belki hep öyle kalsa işinin kolaylaşacağını, oysa kızlarının aradaki çıkışlarıyla duruşmayı hiç de kolaya sürmediğini söylemişti.

Annesi "Neden kızım?" diye sorduğunda:

— Öyle işte, demişti Emine; ben sizden avukat istemedim ki siz, direttiniz. Avukatın savunması aslında sizleri savunması gibi bir şey. Sorarsanız buna ses çıkarmamakla az şey yapmıyorum doğrusu... Ben şimdi acıyla, paralanmayla yenilenmeyi yaşıyorum... Avukat beni böyle görüyorsa üstünde durmaya değmez.

Sözlerin "Şimdi acıyla, paralanmayla yenilenmeyi yaşıyorum," bölümünü söylememişti annesine.

Salt düşünmüş, anında da çıkarmıştı konuşmasından.

Çünkü Nüveyre öğretmenin kafası o denli zorlanamazdı.

Kızının ağır bir hastalığa tutulduğu kanısıyla dövünmeye başlardı.

Annesinin yaşama deneylerinden edindiği her duruma uygulayacağı kılıfları vardı. Şaşırtılırsa daha da çekilmezleşirdi.

Sonunda Emine'yi ve arkadaşlarını tutuklama nedenleri nasıl sağlam bir geçerlilik taşımıyorsa, Emine'yi bırakma nedeni de uydurma, yüzlerce hukuki yanlışlık çıkarabilir bir açıklamayla Kozlu ailesine iletilmişti.

Emine'yi almaya babasıyla annesi birlikte gelmişlerdi.

Selahattin Kozlu öğretmen yaklaşana değin, kızına uzun acılı bir bakışla bakmıştı.

İçinde bulundukları yapıyı, görevlilerin dik, kasıtlı davranışlarını, tutuklunun çıkış işleminin yapılışındaki sertliğe dönüşen o küçültücü havayı, giderek küllenen gözleriyle izlemişti. Kızının duyduğunu sandığı utançtan onu esirgeyebilirmişçe yumuşacık hüzünlü bir yüz anlatımı taşıyordu babası. Emine'nin gün boyu bulanık bir aydınlıkla dolu ezici görünüşlü o yapıda geçirdiği amansız zamanı anlamasına neden olurmuşça çevresine dikkatle bakmamaya çalışıyordu Selahattin Kozlu öğretmen. Emine'yse annesinin ivecenliğiyle etkisini yitiren ilk dışarı çıkışının sıradanlaşmasından ötürü kendini kolayca toparlayabilmişti.

Bir arabaya bindiklerinde babası apartmana varana değin, gözlerini Emine'nin üstünden almamış; yine de bakışlarının nedense kızının yüzüne rastlamasından sakınmıştı.

Kızının ellerine, işkencelerden sonra kavrayış güçü eskisine oranla yarıya inmiş koluna bakıyordu. Zayıflığına, solgunluğuna, gözlerindeki donukluğa karşın Emine'de, gecenin gündüze oranla gizleyen koruyuculuğunda ilk bakışta yadırganacak belirli şeyler yoktu.

Emine'yse ne zaman görse, tuhaf arıtılmış duygulanmalarla özleyiverdiğini anladığı babasının bu izleyici tutumundan ürkmüştü.

Beklediğinden daha duyarlıklıydı babası.

İlk gençliğinden uzanan, bölük pörçük olmasına karşın yaşamının yıpratılmamış dönemlerine özgü anımsamalarla kızına yaklaşıyor olmalıydı.

Nasıl davranıp, ne söylemesi gerektiğini billmez bir tutum acemiliği içine sokuyordu Emine'yi bunu bilmek.

Sorulanlara yersiz yanıtlar veriyordu.

Annesi her zamanki kolay başarı duygusuna kaptırmıştı gene kendini.

Emine'nin umulandan önce çıkarılmış olmasını çok önemli tanışlara bağlıyordu.

Değerli damadının bundaki gücünü kutluyor, dolaylı da olsa kendi etkisini yineliyordu. Babasıysa arasız "hı hı hı," diyordu.

Bir ara Emine Kubilay'ın adının geçmesinden soluklanarak neyin hangi konunun anıldığını duymamış olduğunu düşünmeden,

— Kubilay gideli ne kadar oldu anne, demişti.

— Dört beş hafta kadar Emine'ciğim. Sana hemen mektup yazmayı istiyordu ya enişten uygun bulmadı. Ordaki durumda yeni aşamalar, yeni ilgiler falan kuruluyordu da.

— Haklıdır, iyi etmiş.

— Hiç iyi etmedi, demişti babası. Sen onun kardeşisin, üstelik kızkardeşi. Küçük de olsa ailenin tek erkek çocuğudur o. Ben de bizim damadın bazı düşüncelerini oldum bittim pek beğenmem.

— Yok baba uygun olanı söylemiş enişte mız. O bilir bu tür davranışların yararını. Adamın bu yanı kesinlikle yadsınamaz. Sonra biz Kubilay'la pek birlikte büyüdük sayılmaz. Kardeşlik, akrabalık hatta yakın kan ilişkileri, yaşarken içten bir şeyler üleşilmezse çokça etkilemiyor bu bağlar insanları bence.

— Yo, öyle deme kızım, bu sorumluluktur.

— Sorumluluk mu?

— Değil mi?

Annesi kocasına çıkışmayı yersiz bulmuşça, duyduğu sözleri de beğenmezlenerek, ne yana geldiklerini anlamak için cama dönmüştü.

Emine "sorumluluk" sözcüğünden sonra konuşmayı kesmiş babası da aralarında kurulan engeli bilmişçe bir daha söze girişmemişti.

O onca zaman görüşmemiş oldukları halde tutukevinden alırlarken babasıyla sarılmadıklarını düşünmüştü.

Annesi onu sıkıca uzun süre kucakladığı halde, babası çekinerek saçlarını okşamakla, yırtıcı bir acının taştığı o bakışlarıyla yetinmişti. Gözlerdeki sivrilen, vuran o anlam da sayılmazsa, Emine'yle babası en doğal koşullarda karşılaşmamışça aşırılıktan uzak durumda kalabilmişlerdi.

Sevecen olmaktan çok, dertli bir gölgeyle basılan sesiyle sormuştu babası:

— İyi misin kızım, demişti, iyi misin canım, iyi misin Ortanca?

Bu çok yalın hatır soruştaki içten açılış beklemediği yoğunluktaydı Emine'nin.

Kapıcı her zamanki iş bilir, işe yarar çabukçuluğuyla onları karşılamış, ellerinde taşıdıkları pek bir şey olmamasına karşın, çırpınıp dönerek içeri alınacakları alıvermişti.

Emine'ye ne demesi uygun düşeceğini bilmediğini belirten acıklı boyun büküşüyle bakıp,

— Hoş geldin küçük hanım, hoş geldin. Göresimiz geldiydi, deyip dinelmişti.

Emine kaygısız, unutkan bir gülüş sunmuştu kapıcıya. Adamın anında kolaylıkla edindiği acıklılığını yersizleştirmek için.

En güç anlar odaya adım attıklarından sonra başlamıştı.

Dört yörede dağıntı olduğuncaydı.

Annesi belli ki kızının götürülüş biçimini öğrenir öğrenmez, sandığından da çıkmazda çaresiz bulmuştu belli ki kendini. Buraları da kapıcının karısına düzelttirmeyi akıl etmemiş olması, buna zaman ayırmamış olması başka türlü yorumlanamazdı.

Yoksa içerleri göstermemesi, dedikodudan sakınmanın baskın çekinişiyle mi olmuştu?

Bunun üstünde çok durmadı Emine.

Babasıyla, annesiyle geçirilecek saatleri kolaylamak isteğindeydi.

Duvarlardan sökülmüş afişlerin yırtıkları yapışık noktalardan sarkarak parça parça duruyordu.

Götürülmeden arta kalan kitaplar yerlere saçılmıştı.

Çamurları kurumuş kundura izleri önce banyo yönüne, ardından yatak odasına, sonra da mutfağa doğru karışık dikeyler, yataylar çiziyordu.

Emine'nin birkaç iç gömleği,nedense birinin özeniyle katlanıp koltuğun köşesine bırakılmıştı.

Bunları katlayan annesi olmalıydı.

Elleri titreyerek yapmıştı kuşkusuz. Bu işi yaparken de düşünmeye başlamıştı. Katın karmakarışık, beklenmez durumunu görünce, şaşıran kişinin yersiz ayrıntıcılığına sığınarak kızının giyimlerini dür-

meye koyulmuş olacaktı. Koltuğun kıyısına ilişip önce kendine sonra gencecik kızına acımış, hatta korkmuş olabilirdi. Üstelik kapıcının karısına anahtarı vermeyişi salt dedikoduların kendine yöneliğini sevmeyişiyle açıklanamazdı. Anahtar bırakılmayacak zamanlara girildiğini de düşünmüş olmasındandı.

Ne de olsa Nüveyre öğretmen de bir devlet memuruydu. Buna benzer şeyleri yaşamış olmasa da yaşamışlardan şaşarak dinlediklerini ve okuduklarını anımsamış olmalıydı. Türkiye'de ilk değildi böyle şeylerin olagelişi.

Babası rahat görünmeye çalışarak eliyle bir boşunalık çizgisi çekmişti havada:

— Nasıl bu hale geldi bu işler hıı, güzel ortanca? demişti.

Sorusunun konu belirtmeyen uzaklığına, ne demek istediğini açıklamayan alaycılığının yayıldığı yüzüne bakmıştı babasının.

Emine yanıtlamamış, gülümsemişti.

Sonra birlikte ortalığı düzeltmeye girişmişlerdi.

Odaya sinmiş olan ezici talan havasını yok edemediklerini sezince babası o gece "kızlarıyla dışarda şöyle bir yemek yemeyi" istediğini söylemişti.

Emine baştan beri onlarla tartışmamak kararındaydı.

Tek isteği Ankara'ya gitmesini uzun süre erteleyebilmekti.

Bunu kabul etmiş görünüyorlardı.

Annesi dışarda yemek yeme teklifini duymamış gibi kapakları ters dönmüş bir kitaba bakıyordu.

Sonra bu öneriyi o da başıyla evetlemişti.

Dışarda olmak annesinin açısından da daha kolaydı demek.

Lokantada yenen yemek güç olmuştu oysa; Emine günlük yaşamının gevşek kalabalığı içine girer girmez yargılama süresindeki kaybolmuşluğunu edinivermişti. Çevreyle ilintili konuşmaların çoğuna uysallık sanılabilecek ezik devinimlerle katılıyor, babasının baştan beri sürdürdüğü hafife alma isteğini gülümseyerek izliyordu. Kızı için uygun, yatıştırıcı saydığından giriştiği bu tutumu giderek aksatıp beraberliklerini gölgeleyen aşırı dikkatler gösteriyordu Emine'ye.

Babasındaki bu duygu, anış incelikleri sonunda Emine'nin sevdiği yemekleri eksiksiz saymaya kadar gitmişti. Neleri anmıyordu ki babası... Küçük bir kızın büyüklerince alkış tutulan zekâ pırıltılarını, komşularla yapılan bir kır gezintisinde söylediği dört dizelik manzumeleri, Erzurum'un serin geçen yazlarında İstanbul'a yine gidemedikleri bir yazda Yakutiye Medresesinin önünde fotoğraf çektirmelerini, Emine'nin ellerini beline koyuşundaki çalımlı büyüklenmeyi o günmüşçe sergiliyordu. Fotoğraflar gelince de Emine'nin birden kedi yüzlü aslan yontularına bakıp ağlamaya başladığına varıncaya değin uzanan didiklemelerle konuşmasını çoğaltıyordu. Anılar, kızıyla bu olağanüstü karşılaşma gecesinde babasının sığmağı oluyor, ortanca çocuğunu kırılıp horlanmamış geçmiş zamanlarla sarıp sarmalıyordu sanki.

Annesi başka türlü bir arkalamayla katılıyordu kocasına.

Kocasındaki ilk tanışma yıllarının konuşmalarını anımsatan bu diriliği, değişmeyi emerce izliyor, bir bilinmez soğuğu engellermişçesine Emine'ye doğru kapaklanıyordu masada.

O gece ne yediklerini hiç bilmedi Emine.

Her yanı ince bir tül perdeyle çevrelenmiş gibiydi.

Babasının o susmak bilmez anılar sağanağının ardındaki acılı yüreğini görmeme çabası iyice yormuştu onu.

Babasının yatışması gerektiğini sararan yüzünden sezmişti. O kaygılı sevecenliğin sakat yüreği zorladığı apaçıktı.

— Selahattin, demişti annesi, ilacını almayı unuttun.

Annesi de aymıştı.

Geçmişin o yitmiş benzersiz, altın kakmalı, kadife gizemli kutusunun kapanması gerekiyordu.

Baba ilacını alırken kızına o bağışlanma isteğiyle dolu bakışlarını yöneltiyordu. Bardağın arkasında genişleyip bozulan göz çizgilerinde, odakların koyuluğunda kızına duyduğu sevgi de dağılıp toplanıyordu.

Yemeğin sonunda Emine babasına bakamaz olmuştu.

Onca yılın ardında kalan yaşama, düşünme değişimleriyle yüklü zamanların yabancılaştırdığı baba kız değildiler. Akılcı bir tanımlamayla çözümlenmeyecek sevgilerinin yenilenen dalgasıyla sarsala-

nıyorlardı. Bir zamanların ülkücü, aydın, genç delikanlısından artakalan dünyalığını doğrultmuş babaysa, yitirilmiş anıların bulunmaz değerdeki güzellikleri, tazelikleriyle onu sarmasına alıp götürmesine istekle bırakıyordu kendini.

Bu kendini koyverişte geçmişte bırakılmış kumral, genç, aşk kırgını bir kadının yalnızlığının da payı var gibiydi. Bir kurşun rengi okul geçeneğinde güzel kadın sırtı duvara dayalı duruyordu. Ta ötedeki orta yaşa gelmiş bir adamın ikindilere değin süren tutkun bekleyişini dokunmuşça duyan bir kadındı o. Ummaz, yorgun bakışlarıyla bu bekleyişe karşılık veren kumral kadının, babasının bu tepen coşkunluğunda yeri olmalıydı.

Selahattin Kozlu öğretmene yönelik düşüncelerinin yenilenir gibi oluşunu o gece ilk ve son kez yaşadı Emine.

Apartmanın girişine varıp ilk geçiş için birbirlerine yol açma girişiminden sonra, birlikte yürümeye kalkışınca gülmeye başlamışlardı.

Yalnız yanaklarda kalan, gözlere varmayan güçsüz gülüşlerdi bunlar.

"Evin erkeği önden geçmeli," şakasını yaparken mermer sahanlıkta durakalmışlardı.

O gece büyükler, yetke diye sürdükleri ağırdan alışlarının, ilgilerinin çıkmazda olduğunu sezmişlerdi.

Çocukları, sormaktan kaçındıkları, durmadan yapıldığı söylenen o bedensel eziyetlerin sınavından geçmişti kuşkusuz. Çektiklerinden ötürü bile olsa, yine de ona hak verir görünmeyi üstlenemiyorlardı. Yersiz, tehlikeli buldukları bu girişimlerin yeniden sürmesine göz yumma anlamına gelir diye suçlamayı anıştırır bir tutum takınmayı daha uygun saymışlardı.

Oysa Emine büyüklerinin dostça davranışlarını önemseyip de altını çizer bir dikkat içinde değildi. O, annesine babasına acılarının ortaklığını bile çok görüyor olmalıydı. Çünkü susuyor anlatmıyordu. Yine de kızlarının görünüşünde eskiye oranla uzak ama hoşgörülü bir anlam vardı. Bu, hem anneyi, hem de babayı nice yılların edinilmiş uzlaşma sözlerinin, bakışlarının, iç cekişlerinin dışına düşürüyor, acemileştiriyordu. Çocuklarının karşısında çözümleyemedikleri bu

durumu irdelemeyip o işlerin sona erdiğini düşünmeyi yeğleyiveriyorlardı.

— Üçüncü kat bile olsa merdiven çıkmamalısın Selahattin, asansörü beklemeliyiz.

— Yok Nüveyre daha neler. Buranın merdivenleri yorucu değil. Ankara'daki kuleye benzemiyor, orası mazallah karıcığım.

— Ya bak Emine, Ankara'ya gelmemekte direttin ya çok yazık, yeni dairemizi de görürdün.

— Nereye taşındınız anne? Küçükesat iyiydi, asansörü de vardı.

— Yeninin de daha şık bir asansörü var ortanca. Baban illa asansör olsun demiyor.

— Gel gör ki benim kızım, şimdilerde yakamı koyuvermeyen bir yeşillik düşkünlüğü başladı bende. Annen de biliyor ya, az yeşillikle yetinemez oldum; elimden gelse, ömrüm yetse ormanlar yetiştireceğim.

— Ya biz de Çankaya'ya çıktık Emine. Havası da daha temiz 180 metrekarelik bir daire. Çok ferah senin anlayacağın.

— İstanbul'a gelebilirdiniz anne. Babamın Ankara'daki işleriyse arada bir uçakla gidip izleyeceği durumda artık sanırım. Hem bu kat boşuna; bir benim için mi kalacak.

Biliyor ki alındığında ufacık bozulmaları bile titizlikle denetlenen Teşvikiye'deki bu daire, annesi için, semti dışında şimdi eski önemini yitirmiştir.

— Şimdi burası bize biraz küçük gelecek kızım.

— Niçin anne, Kubilay yok, Seçil yok. Beni de çok saymayın. Sesim soluğum size varmazdı. Üç kişi için küçük sayılmaz burası.

— Asansör indi.

Asansörün kapısı açılır açılmaz ağır bir parfüm kokusuyla yapma iki gülüşle burun buruna gelmişlerdi.

— İyi geceler hanfendi.

— İyi geceler beyfendi.

Bu saatte başlarını gösterişli devinimlerle eğip selamlaşanlara bakıyordu Emine.

Gece kulüplerinden birine gittiği kesin olan son katın ve diğer üç katın sahibi cıvata fabrikatörüyle karısını süzmüştü.

Annesi adlarını da bilirdi bu çiftin. Bu karşılıklı selam alışverişinin ardından Nüveyre öğretmenin kızına dönüp yıllanmış azarlayıcı bakışını yollaması bir olmuştu.

Asansörde fabrikatörün karısının saldığı parfüm kokularına bulanmışlardı.

Babası daracık yerde kızının sol ve sağ kollarına otomobildeki gibi gözlerini dikerek,

— İşkenceler doğru mu Emine, demişti.

— Doğru ya da yanlış baba, örnek diye size bana yapılmış olabilecekleri anlatsam, bunlarla yetinip daha öteye gitmediklerini sanabilirsiniz. Her işkenceye çekildiği söylenen için ne alçaklıklara girişilmiştir, diye araştırmaktan cayarız. İnandıklarımızı yeterli bulup, bu kadardı yaptıkları diyebiliriz. Ne bağışlanmaz bir yanlış olur bu da düşünsenize.

— Ne demek?

— Hiiiiiç.

Emine omuzlarını neşeli görünme çabasıyla silkmişti.

— Hadi, geldik bakalım.

— Anahtarım var anne.

— O yanında mıydı hep?

— Bilmiyordum. Kişisel eşyalarım uzun süre onlardaydı. Yani küçük el çantam demek istiyorum. Çıkarken verdiler ya, anahtarı baştan onlar mı aldılar, yoksa çantanın içinde miydi, bilemem. Burayı aramak istemişlerse anahtarı gereksinmezler. Kapıları da kırar onlar. Güçleri her şeyi kapsıyormuş ya duyduğumuza göre.

Emine çok hafif eğlendirici kılmaya çalıştığı ses vurgulamalarıyla konuşuyordu. İstemese de abanan, ağırlaşan havayı dağıtmalıydı. Tekleyen boğuntunun yaygınlaşmasına dayanamayıp hırçınlaşmamalıydı.

Babası bu kez arkadaydı içeri girdiklerinde.

Dağıntı lokanta dönüşü daha sert çarpmıştı gözlerine.

Yırtık afişlerin arasındaki bir düzlükte serili duran Che Guevara'nın lekesiz gülüşü hemen göz alıyordu.

"Bürokratlar devrimi yozlaştırıyorlar, mevkiler ve yetkiler, düşünceyi kalıplaştıran..."

Emine içinden gelen bir sese yanıt veriyormuş gibi.

— İşte, dedi, yöneticilerimizin kültür ihtilali.

— Nerden çıkardın şimdi bu sözleri?

— Hiiç...

Annesi kızının asansörde başlattığı delgi gibi işleyen ezici konuşmayı kökten silmek istercesine hızla kapayıvermişti kapıyı. Kızı da bu tür konuşmaların açılmasını istemiyordu ki, her çakan, yırtan sözcüğün ardına sıradan uzlaşıcı sözcükler koyuveriyordu.

— Guevara için kuşkulu olmanıza lüzum yok, öldürdüler. Ayrıca hiçbir şey için kuşkulu olmanıza gerek yok.

— Çocuğum, demişti babası. Hiçbir şey için demek doğru mu? Biz çok şeyler için kuşkudaydık. Neyi anlayamayacağımıza karar vermişsin. Biz de o genç insanları sevip üzülmedik mi? Yok Emine, yanılıyorsun. Aileye karşı çıkmak çocukluktan gençliğe geçişin kaçınılmaz ilk aşamalarmdandır. Sen hep kendin üzüldün sandın. Anneni, babanı katı kalpli, düşüncesiz diye tanımayı yeğledin. Bu yanlışından kurtulmak için öğretmen olduğumuzu hatırla hiç olmazsa. Gençlerle uzun yıllar sürmüş yakınlıklarımız oldu. Birçok şeyler öğrettik onlara.

— Öğrettiklerinizin doğruluğuna inanan öğretmenler miydiniz baba? Ya da doğru saydıklarınızın peşinde miydiniz? Onları araştırıyor muydunuz? Size üstlerinizden "öğretiniz" diye buyurulanların yararını tarttınız mı? Yaygın iyilikseverlik anlayışının kısır bir özduyumdan öteye varmadığını anlayabildiniz mi? Eğitimdir diye sunduklarınızın boyutlarını ya da boyutsuzluklarını düşündünüz mü? Bırakın öğretmenliği, insan olarak bireylerin tekil iyilikleriyle genel düzelmeler olmayacağını hiç düşündünüz mü? Epeydir toplumdan soyutlanmış acımalara saygım yok benim. Çünkü duygusal boşalımların kolaylığı sadece kişiyi rahatlatır. Başkalarının çocuklarından sonra kendi çocuğunuza yakınmanın güçlü acısı sizde bir şeyleri değiştirdi mi baba? Ay, coştum yine. Nerelere attım kendimi! Bir Ankara akşamüstünde değiliz artık. Canım babam benim!

Emine iletemeyeceği sözler söylememek için aldığı kararı yine kendi bozacakmış gibi görünüyor, toparlanıyor.

— Emine bize otur, demeyecek misin?

Annesi, kurtarıcısı o gece. Bilmiş yönetici tutumuyla zorlaşanı hemen ele alıp çözümlüyor.

Buna epeydir küflenmiş iç duyarlığının güçlü tepişinden yorgun düşmüş babayla, her ataklığından o gece hemen cayar olmuş kızı da boyun eğiveriyorlar.

Emine yüzündeki seğirmeyi, çevrelerinde dolanan annesine gülümseyiş olarak yöneltmiş.

Bu bir aradalığa yabancılaşıyor Emine.

Ailesidirler, unutmamalı.

Onlara, romansı sonuyla herkese düşsel bir kişilik gibi sınırsız bezeme, efsaneleştirme duyguları verecek çok sevdiği Guevara'dan söz açmamalı. Çünkü bir şey anlatmış olmaz. Durum böyleyse, niçin doğrulardan, araştırmalardan, gerçeğin peşinde olmalardan dem vurduğunu düşünüyor.

Bıkkınlık o gece yine dört koldan çörekleniyordu.

Tutukluyken de zamanı yordamlamada güçlüğe düştüğünde onu bu duygu yoklardı hep. En güç koşullarda karşı koyabilmişti de, annesi ve babasıyla ilk özgürlük günü sayılabilir o günün gecesinde o bildik duygunun çıkagelmesini engelleyemiyordu. Bunu da yadırgıyordu.

Yalınkatlaşmış ilişkiler bütününün, gecenin o saatinde asansördeki karşılaştığı kişilerle daha da açığa çıktığı belliydi. Annesinin bıkmaz çabasıyla ulaştıkları varlıklı yaşama katının acımasız kurallarıyla donatılmış ortamından ötürü, sıkıntı, ezginlik beynindeki setleri kolayca yıkmış olmalıydı. Değişim hızla, katılaşıp ayrışmalarla, yeni sözcüklerle taşıp duruyordu Emine'nin düşüncelerine.

— Oturmaz mıydınız baba? Hoş görün, her defasında böyle şeyleri konuşmak istemiyorum. Sonra, görüyorsunuz işte gevezenin biriyim ben.

— Ne demek çocuğum düşünsene, istediğini söyleyebilirsin. Uzun zamandır ilk kez şöyle üçümüz bir araya geldik de konuşuyoruz.

— Haklısınız baba. İnanın üzgünüm. Kırıcı olmak istemiyorum. Bu yolu seçmiyorum söze girişirken. Oysa, başlar başlamaz anlattıklarım duruma uygun olmaktan çıkıyor... Sizleri işte... Kolay olabilecek şeyler söylemem. Sizlere "kötüsünüz" diyemem.

— Bize niçin kötü diyemezsin, ben açıklayayım. –Annesi konuşuyordu.– Bizler kimseye iyilikten öte bir şey yapmadık. Emine yavrum sen yorgunsun. Bu kriz üniversiteye girdiğin yıl başladı. Büyüdü, çoğunuzu aldı içine. Sen de uzak kalamazdın bundan. Arkadaşların ayıplardı. Biz az düşünmedik babanla. Gecelerce konuştuk. Seni anlıyoruz. Duygusal öfkelerin kökleri hep aile ilişkilerinde aranmamalı. Ne yazık ki genç yaşlarda bu böyle olur. Üstelik de biz iyi, medeni bir aileyiz. Sana karşı yanlış davrandık mı diye araştırdık.

Emine annesine ilk kez öfkesiz duru bir bakışla bakmıştı.

Demek yeni şeyler düşünmeye yönelip, onları yine de el altındaki yıllanmış kalıpta ezip kotararak sonuçlandırmayı becermişlerdi.

Babasına da bakmıştı.

Erzurum'dayken yemeklerinden bile kısılıp yeni evde özene bezene işletilmiş yastıklarla donatılan, eskidikçe onarılan, sonunda daha gösterişli, pahalı olanlar alınınca İstanbul'a bırakılan o ağır koltuklardan birinde oturuyordu babası.

Annesinin zamanla baktıkça sindirilip hiçbir beğenilecek eşya satın almadığını da ilk kez o gece düşünmüştü.

Annesi değer verileceğine inandığı sözlerinin etkilerini kızında arıyordu.

Emine'yse babasına takılıp kalmıştı.

Karşısındaki erkek artık iyice yaşlıydı. Yaşlıların çoğunluğu gibi boynu bitmişti. Seyrelmiş saçlardaki kıralma parlak bir aklıktan çok cansız bir grilikteydi. Gözlerin altındaki torbalaşmalar, ağzın kıyılarından uçlarını aşağıya çeken derin gevşek iki adale bolarması, konuşmasa bile küçücük devinişlerle titreşiyordu. Emine yaşlanmanın silip erittiği tortulaşmış o bakışa, kızına yönelik araştırıcı, bağışlanmayı bekleyen o baba bakışına dayanamamıştı. Kollarını onun boynuna dolayacak gibi istekli, acılı duymuştu kendini.

Annesi önemli saydığı sözlerinin geciken yanıtından ötürü dikenleşen dikkatiyle bekliyordu. Kızıyla kocası arasındaki o bildik, katılamadığı eski yakınlığın hangi noktada kurulacağını araştırmıştı. Çünkü o zaman ortanca çocuğu Ankara'ya götürme olasılığı doğabilecekti. Zorlamak doğru değildi Emine'yi.

Uçakta bu konuyu kocasıyla konuşmuşlardı.

"Zorlamayalım, hayır deyip diretirse yeniden olmadık işlere kalkışabilir. Unutturalım. Yaralı sayılır şimdi o. Kendini istediği ortamda bulsun, sonra nasıl olsa yatışıp gelecektir yanımıza. Hatta evlenip durulacaktır. N'olacak sanıyorsun Selahattin'ciğim, bu da bir moda, göreceksin. Hiç mi genç olmadık..."

Emine babasına yönelik dolulanmasını gerisin geri yatağına sürüyor.

Bu kaynaşmanın getireceği duygusal bağların ne denli dayanıksız olduğunu eski deneyleriyle bilir o. Birden babayı öpüvermek, anneyi de kızı denetime alma işinin kolaylaştığına inandırabilir. Oysa artık her şey tam tersidir, tam tersi olacaktır. Emine ailecek aykırı, yersiz sayılan inancını, eylemlerini kızılsa da saygı duyulur etmiştir. Ayrı açılardan da olsa o deneyleri yaşatmıştır birlikte.

Artık bunu ezip geçirtemez.

Baba kız söze dökmedikleri güzel yaşanmış eski günlerine veda ederce karşılıklı gülümsemişlerdi.

— Eh ortanca, demişti babası. Burada yalnız kalmak istiyorsun ya kendine bakabilecek misin?

Annesi ender olan içtenlikli zamanlardaki eğilişiyle kızına bir baş daha yakın olma isteğini açıklar gibiydi;

— Ya, değil mi yavrum? Yarın Ankara'ya gelsen bizle, hem yeni dairemizi de beğeneceksin, bak gör. Nasıl söyleyeyim, bir de şu var. Buradakiler, kapıcısı, bakkalı falan, her şeye şahit oldular. Ankara ise gazeteleri okudu. İstanbul'sa gördü diyorum. Aynı şey sayılmaz.

— İstanbul hiçbir şey görmedi anne. Hem düşünmediniz mi, bakın bazılarımızı salıyorlar. Kimilerimiz müebbet tutuklu ilan edildi, kimilerimiz asıldı. Kimilerimiz vuruldu. İdam isteğiyle yargılanmada olanlar da var. Dikkat edin, korku havası yaratma eğilimi daha ustaca işleniyor artık. Ankara, İstanbul, İzmir illerimiz çok şey görmüş sayılmazlar. Gazetelerden okunanlarsa... ne yazdılar ki neler okundu sanıyorsunuz?

— İşkenceler doğru öyleyse, Selahattin.

Annesi Emine sanki odada yokmuş gibi konuşuyor; gözleri dolu dolu üstelik.

— Elbette doğru, Nüveyre.

Babasının yaşlanması bu sözlerle an an izlenirce hız kazanmış oluyor. Bu kez yüzünde kara sarı bir gölge var. Sol kolunu koltuktan aşağı salıveriyor. Sakat yüreği kolu sanki tartamıyor. Boynun yokolmuşluğunda atardamarların sıkıştığını düşünüyor, Emine. Kan akımı tortulanıyor sanki. Üzünçle yüzünü eğiyor.

— Yok baba, diyor. Bu konuyu konuşmayalım lütfen. Lütfen, lütfen sizden rica ediyorum.

Uzanıp babasının boştaki sallanan koluna sarılıyor.

Annesi gözyaşlarının yıllardır ilk kez sezilmesini istemiyor.

O engellenmeyen gözyaşlarına bürülü annesinin yüzü. Derin oyulmuş, gösterişsiz, has acıların ağlamasıdır bu.

Emine böylesini düşünmemiş olmasının yanılgısından kurtulmaya çalışıyor.

— Niçin konuşmalarla üzüyoruz kendimizi? Bakın çıktım işte. Bunların olmasına... yok değil, baba artık üstüne gitmeyin olayların. Baştan araştırmadıklarınızı şimdi öğrenmeye yeltenmek niçin? Hem bir şey olmadı... Baba, babacığım...

Emine birden sözlerinin yersizliğini sezmiş gibi susmuştu. Babasının ağırlaşmış parmaklarıyla okşarca Emine'ye değişini, bir hastayı ondurup iyileştirme isteğini taşıyan bir özenle dokunmasını, annesinin azalmış saçlarını ilk kez acıyla izliyordu.

Bir süre sonra, annesi, babası, Emine birlikte ağlıyorlardı.

Yerdeki yırtık afişler, duvarların birinde Haydar'la yazdıkları yazının karalanmışlığı, (Ne saçma adamlardı onlar, sanki sokakta mıydı ki yazdıklarını karalamak için uğraşmışlardı!) kâğıt parçaları, kitaplar, ötede; koca toprak tabladaki gevremiş portakal kabuklarının ortasında bir devinim karmaşası oluşturuyorlardı. Odanın solgun aydınlığını sarsmayan bu yarı konuşurlukta dağılmıştı Emine.

O geceki kaynaşma, sanki kesin bir vedalaşmaydı üçü arasında.

"Zaman kısa" diye düşünüyordu Emine nedense.

Gelecekte ana, baba, kız bu üçlü iletişimi kuramayacaklardı bir daha.

Öfkeye dönmemeliydi.

Öfkenin özüne sığınmamalıydı.

Ondan çıkar ummamalıydı.

Evet, böyle anasıyla babasıyla ayrı birikimlerden de gelseler birlikte ağladıkları bir gece yaşamıştılar.

Bundan utanç duymaması gerekirdi.

Yaşadıkları an, doruktaydı, doluydu.

Neden sonra durulmuşlar, birbirlerinden uzaklaşarak çözümsüz ayrılışların, yorgun kaçamak gülümseyişi ile çevrelerine bakınmışlardı.

— Elverir Nüveyre demişti, elverir. Bitkindir kızımız, görmüyor musun? Biz de bitkiniz. Bazı şeyleri kaldıramayacak kadar eskidik, yaşlandık. Çok şeyden geçip gitmişiz. Alışkanlıklarımız kemikleşmiş. Ortancamız dinlensin şimdi. Her ailede üç beş kuşakta bir kan yenilenmeli derdi annem. "Yaşadığını her gün duyup anlamayana yanmalı Selah oğlum," derdi. O yıkımı sayarak göçtüğü yerlerin değerini son nefesinde anlamıştı. Ölüm yatağında birden kalkıp, babama sesleyerek "Beni de onun kadar sevdin, değil mi kocacığım?" demişti. Öteki kıskandığı kadın kimdi bilmiyordum. Belli ki babaannene son yıllarında acı çektirmiş, o yabancı kadına annemin ölmekteyken düşmanlığı silinivermişti. Aynı erkeği seven iki kadından biri olarak, paylaşma duygusu yer etmişti içine. "Hep geçmişe yakınmak, dövünmek atiye, hazırlıksızlıktan olmalıdır Selah, yavrum," derdi, belli ki öyle olmalı. Uçağa bindiğimizden beri annen de ben de başkalaştık. Bu, uzun sürmez bilirim, ortanca. Üç yetişkin evlat bir karı koca, kan bağının getirdiği derece derece yakınlıklar... Başkalaşma... Bilirim ben, yakında yatışırız biz. Sen de... Ya seninki bize benzemeyecek belli. Kan yenilendi, biz anlamıyoruz. Baksana Nüveyre, karıcığım, kızımıza. Gençtir o, yaşlansa da başka yaşlanacak bunlar. Haydi biz iki ihtiyar artık kalkıp gidelim.

— Geç oldu baba, kalın bu gece, yer yaparım size. Toparlarım her yanı hemencecik.

Emine'nin sesi düşüyordu bunları söylerken.

Üçü de gerçek, uzun vedalaşmaların yaşamayı dirilttiği andaydı. Bu yüzden bilgece bir hoşgörü edinmişlerdi.

— Nemide'ye sözümüz var, annenle ona uğrayacağız. Sen teyzeni pek sevmezsin Emine biliyoruz. Bilsen annen, Nemide teyzenin seni

görme isteğine nasıl zor karşı koydu. Yarın Ankara Ekspresiyle gideceğiz. Uçak göğsüme sıkışıklık verdi. Sana yine uğrarız. Düşünceni değiştirirsen katılırsın bize.

— Ya, baban doğru söylüyor. Gelmek falan istersen çocuğum...

Emine susmuştu.

Babasının deminki ılık anlamlardan boşalan yüzüne bakmıştı.

Onu ayrı bir ilgiyle süzüyordu şimdi.

Hücrede sanrılarla, ateşlerle yattığı ateşli günlerinde görünüp gücünü, direnmesini tazeleyenlerin içindeki sarışın genci çıkarıp babasının yanına dikiyordu. Ankara'da Kadir Efendinin, Nazik kadının, Hüseyin'in yardım eden babası olamaz mıydı? Babasının, sevgisini içinde sakladığından kuşku duymadığı eşsiz İclâl öğretmen, onun yardım etmeye çabaladığı öğrencilerinden biri olan Hüseyin'i desteklemiş olamaz mıydı? Bu varsayımı çılgınca evetlemek istiyordu.

Babasıyla annesinin artlarından kapıyı örttüğünde asansörün sesini yitirene değin olduğunca kalakalmıştı.

Babası incelikle parayı orta masasının dağınık ucuna iliştirmişti.

Ardından annesi verileni hemen sayısıyla belirterek,

— Biz haftaya uğrarız gene, aklımız sende kalacak Emine yavrum, demişti. Bu, şimdilik yeter sanırım, olmazsa, telgraflar falan...

— Elbette anne, yeter yeter. Bir isteğim var sizden, Ankara'da bazı kitaplarım kalmıştı. Bir ara babamın kitaplığının altındaki dolaba koymuştum onları, bir gelen olursa yollar mıydınız?

— Kitapların çoğunu yaktık Emine. Seninkilerin bazılarının bizde olduğunu bilmiyordum. Baban da söylememişti, yaktık korkudan. Üstelik hem öğrenci, hem de delikanlı falan olan bir evde kitap barındırmak bu günlerde zor. İnan ki ruhsatsız silahtan beter. Ankara'da kalorifer kazanlarında günlerce kitaplar yakıldı.

Emine içinden yükselen, ayıplamayı, acımayı dışlaştırmadan suskuyla bakmıştı:

— Başka isteğim olacağını sanmıyorum, teşekkür ederim.

Ayrılırlarken babasının onu göğsüne bastırmasındaki çoğaltılmış duygusallığı yadırgamıştı. Yarım saat önceki sarılışmalarının, yakınlaşmalarının etkilerinde erimemişçe sıyrılıvermişti kollarından.

Asansörün sesi dinip, sokağa çıkış kapısının ağır vuruluşu da kesilince, götürüldükleri gecenin yenileniverdiği sanısıyla şaşkınlığa düşmüştü. Kendini hafife almaya çabaladıkça dirliksizliği engelleyemiyordu.

Buraya yeniden alışması zor olacaktı.

Tutukladıkları, işkenceye soktukları, duygularını, gövdesini, beynini haince deneylere sürdükleri o dönemde giderek yıkılmaz bir katılık elde etmeyi başarmıştı. Haydar'la, sevdiği arkadaşlarıyla oturduğu, tartıştığı bu yerde artık yapayalnızdı. Üstelik arkadaşlarının çoğu tutukluyken ya öldürülmüş, ya amansız suçlamalarla yargılanırken onun salıverilmiş olması alışmadığı bir suçluluk duygusu veriyordu Emine'ye.

Bir başına kalacağı geceleri düşünmüştü.

Götürülmeden sonra başlayan inanılmaz aşağılanma, cinsel eksiklik, çarpıklık duygularıyla dolu kişilerin tutuklulara yönelttiği düşünülmesi bile tiksinç gelen saatleri başkalarına yenileyecek olanlardan uzaktaydı artık. Bunu, sarsılarak, iç yakarışlarıyla ordayken hep istemiş, düşünmüştü. Kurtulmak istiyordu. Ilık bir esintinin düzgün bir gölü karıştırmasındaki okşayıcılık gibi, dinlendirici, iyileştiriciydi bu isteği. Hücrenin kilitli kapısının hızla açılmasıyla sürüklenmeye başlayan vücudunun titreyişleri dayanılmazdı. Çıplaklaştırılmasının, elektriği akıtan tellerin, düzenli sert adımların, küfürlerin, erkeklik organlarını hastalıklı bir urun odak noktası gibi taşıyanların elinde değildi artık. Ellenmemişlikleri açmaya, saldırmaya kalkanları göremeyeceği bu günleri tutkuyla beklemişti. Bırakıldığı ilk gecede, erinçsiz olduğunu anlıyordu. Anılar denmeyecek denli canlı kalmış olgularla dolu geçecekti bu yalnız başına bekleyiş günleri.

Şaşılası didikleyişlerle taradığı belleği, annesiyle babasına kapıyı örter örtmez Beyazıt Alanına varıvermişti.

Kovalanmalardan birinde yaralanıp düşenlerden bir gencin yüzü, güz aydınlığının solgun eksizliğiyle çiziliyordu. Tanıdığı da sayılmazdı karşısında beliren, Gaziantepli bir öğrenciydi. Doğu Anadolululara özgü açık gülüşü, hafif eğik duruşuyla karanlık düşünceler vermezdi görene. Ara sıra gürültülü, uyuşmasız öğrenci toplantılarından ayrılırlarken onun değişmez türküsünü söylediğini duyardı.

Niçin o türküde direttiğini merak ederdi Emine.

Yakışıksız kaçacağı düşüncesiyle gidip de soramazdı. Tutukluluğunun sona erdiği ilk gece türküyü de olduğunca anımsıyordu:

Muallimin boynunda bir top alaca
Camiye getirdiler kalın salaca
Bir bacım yok ki gide ilaca
Aslanı kediye boğduran felek.

Neydi bu?

Yüzyıllardır köklenmiş bu acılar.

Neydi bu içini ağulayan, büküm büküm inen, usulca çelikleşerek büyüyen bağışlamamak düşüncesi. Öyle şeyler görüp yaşamışlardı ki, eski Emine'yi getirmeye kalkışmak, olaylara o gözle bakmak gülünçtü düpedüz.

Ne demişti Haydar?

"Yapma Zülkadir, yapma, ölün mü sen Zülkadir, sen ölün mü?"

Haydar, Zülkadir'in akıtılmış kanına, taze canının can kafesinden uçup gidişine tanıklık etmişti.

Artık o eski Haydar olabilir miydi?

Yok, içe oturan salt kin değildi, yok.

Onlar ölüme dokunmuşlardı.

Onlar çıkarsız girişimlerinin üstlerine kapatılan çıkmazında direnip ayakta kalmışlardı. Kan ılık ılık dudaklarında tadını duyurmuştu. Eksiklik evet ya, alçaklık yoktu. Çürütülmüş evrenin küflerini gepgenç elleriyle kazımaya davranmışlardı.

Emine tutukevinden çıkma gecesi, sınırsız dalgınlıkların, yarı uykuların eziciliğine direnmeden bırakmıştı kendini.

Salt türkülerini bildiği, aralarında yaşamadığı halkın sömürülmesini kitapların durağan sayfalarından tanımaya uğraşmıştı.

Artık onlar adına girdikleri çıkmazın nedenlerini öğrenmeye çalışmalıydı.

Karmakarışıklığın ortasındaydı.

Bundan sonra özellikle yatak odasında barınacaktı.

Kapıcıyı arasıra görerek, bazı isteklerini, en az gerekli saydıklarını aldırarak, Ankara'ya yazdığı mektupları bile postaya kapıcıyla göndererek günlerini dolduracaktı.

Annesiyle babasına para gerekmese de -para istemez görünmek onları kuşkulandırabilirdi- para istiyorum diye yazacaktı.

Gelmelerinin gereksizliğini, onlara çok büyük bir haberi olacağını yazdı bir gün.

Büyük bir muştu sayılabilecek bu haberi iletmeden İstanbul'a gelmemeliydiler.

"Anneciğim, babacığım, gelmemeniz size bu sürprizi yapma isteğimi hızlandıracak, neyse daha da çok merakta bırakmayayım sizleri. Tezimi yapacağım. Gerçi şimdi üniversitedeki öğrencilik haklarımızı yitirdik. Geriye dönmemiz engelleniyor. Bunu daha sonra düşünmeyi yeğliyorum. Kariyer yapmamı babam da, siz de isterdiniz. İşi bu açıdan alıyorum. Görüyorsunuz ne kadar iyi kararlar içindeyim. Kendimi bulmam için istediğim yalnızlık süresi, yararlı olmuş değil mi? Hoşgörünüzle bu süreyi yeniden uzatmak istiyorum. Nemide teyzemin de beni görmesi gereksiz. İnanın ki çok iyiyim. Sizlere rica ediyorum, benim Ankara'ya gelmemi bekleyin."

Yarı yalanlarla, hatta yaltaklanmalarla dolu o mektubu yazabilmek başta güç gelmişti Emine'ye.

"Kendimi bulmam için" satırları mektubun tek doğru bölümüydü.

Kişiliğini yeniden araştırması gerekiyordu.

Hem de hiç hile katmadan, kendi kendini yakalayıvererek.

Bu katta, bu varlıklı kişilerin yaşama bölgesinde, mevsim sebze ve meyvelerinin en seçmelerinin satıldığı bu semtte, kendini yeniden sınayacaktı.

Devinimsiz sayılacak bir bırakışla vücudunu unutacaktı.

Yalınkat esenliklere içini kapatarak geçireceği günlerine başlıyordu.

O yarı uykulu gevşekliğiyle deşeceği, irinini akıtacağı günlerin başlangıcındaydı.

Geçmişinde kendini nerde fazla beğendiğini, hangi girişimde doğrudur diye şımarıklıkla dondurduğu durumları yeniden araştıracaktı.

Haydar'la geçirdiği, genç kızlıktan genç kadınlığa geçtiği o eşsiz

duruluktaki geceleri, zamanları çok yorulduğunda özenle, okşayarak, yavaşçacık çıkarıp dudaklarına değdirecekti.

Değerine eş sözcüklerle sevgilerini, anılarını işleyecekti yüreğine.

Mürsel Uzunoğlu, Hanımdan doğma. Kars, Kağızman, Denizli köyü nüfusuna kayıtlı. Doğumu 1947. İmam Haydar Uzun. İst. Üni. İkt. Fakültesi.

O, aydınlıktı, hoşnutluktu başta.

Birlikte oluşlarının ağırlaştığını aralarında beliren kaçışın ölçüsüz gelişmesinden sezmişlerdi.

Konuşmalarının kimi uzun, kimi kısa oluvermişti.

Geceler boyu arkadaşlarını, yurtlarını, siyasal gelişmeyi tartışırlarken birden sürçen değişmelerle göz erimi uzaklıktaki uçlara değin takılıp kalıvermeleri, yanlarını, yörelerini araştırmaya girişmeleri, gerekmeyen bir anda dergiydi kitaptı karıştırmaya başlamaları, o derin sıcaklığı tanımazlıktan gelme gayretindendi.

Bir apartman katının dört duvarı arasında kalışlarını ilk yadırgamaları utançla başlamıştı.

Emine'nin çocukluğundan ulanan yüzlerce anısı içinden bir güzel adam capcanlı akıyordu.

Emine'nin götürdüğü o mektubu genç adamın nasıl kırgın, yıkık karşıladığını daha iyi anlaması da sevgilerinin örüldüğü saatlere denk düşmüştü. Genç adamın son abandığı şey olan sevgisini ablasına sunması, babasının ilk seçimindeki etken adamın göz alan erkek güzelliği olsa da bunun bağışlanabilirliğini duymuştu. İkisinde de çevreyi hiçleme vardı. Gencecik bir masal güzeli kızın tutkuyla vermeye hazır olduğu her şeyi yaşatan ve sahicileştiren coşkunluğunu şimdi iyice seziyordu. Karın, boranın azgın olduğu kış ortası bir gecede "Ben mektup yazmayacağım," diyebilen genç adamın nasıl yıkıcı bir iç çatışmasıyla yalnız kalakaldığını biliyordu artık. Seçil'in yanıtlanmayan o son sevi mektubuyla ne denli koyu acılara sürüldüğünü de biliyordu.

Oysa Haydar'la aralarındaki sevginin bambaşka duyarlıklarla büyümesine tanıklık ediyordu.

Ezen, vuran, hırpalayan değil; sağlam, ılık hoşnutluğun cana işleyen başkalığını yaşıyorlardı onlar.

Yerini, dengini bulan sevgi bu olmalıydı.

İki genç yürekte yadırgamalar, sakınmalar yatışıyor, ilk utancı yıkacak dayanamazlığın taşmasını bekliyorlardı. Haydar konuları alıştıkları ortamda geliştiriyordu.

— Emine can, diyordu. Bütün ardakaşlarımız demeyeyim ya, çoğu bu kıyımdan sonra oturup özeleştiri yapacak. Bundan zerre kuşkumuz olamaz. Aklm, doğrunun sınanması biter mi? Yarı sömürge edilmişliğimizi bilgi ile, akılla denkleştirip sonuçları yeniden tartacağız. Çıkarları gereği yalan söyleyerek bu yalanları egemen güçlerin payandalamasıyla doğrulaştırmaya çalışanları daha iyi tanımalıyız. Tarih bağışlar mı sanırsın? Gönüllü kanışların aydınlar arasındaki geçerliliği, sanımca en tehlikeli olanıdır. Nasıl kullanıldıklarını bilmezlerse başa çıkılmaz olurlar. O aydın kibirliliği yok mu, odur onlara halkı unuttturan. Tüh rezilliğe bak! Nasıl kolaycacık senteze varılmış hep.

Sonra gönül doyuran bakışlarını çeviriyordu Emine'ye. Ağır el devinimleriyle havada çok dallı bir ağaç çizer gibi.

— Biz öğrenciyiz, unutmuş değilim, diyordu. Şimdi Anadolu'da her ilden, her köyden adam topluyorlar baksana. Zarardayız. Hesapta yanlışlık yaptık. Yanlışı bulmalıyız. Öğrenciliğimiz eksiklik diye öne sürülüyor, o çok konuşuldu bunu bırak. Acele var belki, evet. Var kuşkusuz. Çabuğa gönüllenmenin pürüzleri apaçık ortada. Asıl önemli yanılgımız kendimizi, gücümüzü olduğundan fazla sanmamızdır. Her vurulanla vuruluyorum. Her işkenceye gerilenle haykırıyorum. Bu yüreği taşıyanlar, bu kafaya denk düşünceyi de geliştirip kotaracaklardır.

Biraz bolmuş gibi duran yenlerinin içinden Haydar'm iri elleri birden dizlerine düşüyor, köylü oturuşu sayılabilir oturuşuna geçiyordu yeniden. Kara saçlarının gürlüğü zamanından önce çizgilenmiş geniş alnını gölgeliyordu. Peşpeşe içtiği sigaraların dumanlarını izlerken düşündüklerini görmüşçe ciddiyetle dalıp gidiyordu.

Sonra birden kalkıp odayı arşınlamaya başlıyordu.

Konuşmaya yeniden düşüncesinin ortasından aldığı sözleri sürdürmeyle girişiveriyordu.

Bu tür kopuk konuşmaları çoğunluk sabaha geçiş saatlerindeydi.

— Hepsini gördüm, bir tek suç için yirmi otuz kişi tutukladıklarını gördüm. Salt kendileri insan sanki, halktan hiç çekinmiyorlar. Bu, gaflettir. Bu işin kurallarını bilmiyorlar, ne iyi. İki yıldır çılgınca bir çabayla okuyorum. Beynimin alım, yorum gücü yetmeyince öfke boğuyor beni. Haydi oğlum diyorum, yeniden başla. Aslında korkaktır onlar. Biz bir can pahası, onu da verirken küçücük bir korkuya düşeriz diyelim... Hayır yalan istemiyorum. Korkarız ya bir kapının hiçbir canlılığı sızdırmayacak kapanışı gibidir bu. Lakin bu bir şeyi değiştiremez içimizde.

Birden durup tavana bakıyordu; gözlerindeki parlayış, uzun esmer boynundaki yara izi açığa çıkıyordu o zaman. Emine o ize baktığında Haydar'ın ordan kurşunlanarak öleceğini sanıyordu. Uzun uykusuzlukların, tetikte bekleyişlerin, onu böyle temelsiz varsayımlara sürüklediğini de biliyordu. Haydar'ın öfkesinin, bu abartılmamış yine de genişleyen öfkenin, çelik bir yoğunluk kazandığını, elle tutulur bir gerilim yarattığını birlikte oldukları günlerde şaşkın, saygılı izlemişti.

Sonra bir arada olmuşlardı.

Karanlık odada acemiliklerin yatışmasını, her dokunuşun aydınlık, mutlu izlenimini öğrenmeyi konuşmadan sürdürmüşlerdi.

Birbirlerinin sırtlarında ellerini gezdirirlerken bu dokunuşların çarpıntılı atlamalarından şaşkınlaşıp bilinen sevginin ötesine taşan büyük bağlılıkların, beğenmelerin boylanıverişi, sıvamıştı yüreklerini.

Yeni bir kadınla yeni bir erkeğe eski deneycilerin ürettiği aşk öğretileri yeterli değildi.

Onlar arasız başka kuralların yaşadığı nazlatmaları yeni kuşaklara sevdadır diye aktarmışlardı.

Belki de aşk için üretilmiş o sözler ve tutumlar çok daha görkemliydiler ya sahiciye hiç benzemiyorlardı.

Emine ile Haydar'ın durumlarını, bağlılıklarını, sevilerini anlatacak sözler görkemden çok arılık, tutkudan çok duruluk, tükenmezlik içerenlerden seçilmeliydi.

Her öpüşmelerinde pınar yarıkları açan serinliklere değer gibiydiler.

İlk şaşırtıcı ağız ağıza değişten sonrası karşı konulmaz bedensel bütünleşmeye çekmişti onları.

Koca, yoğun bir istek, titreten bir haz, coşkulu bir sevecenlik, incelik, kardeşlik denemeyeceği için aydınlık bir hoşnutluk, eksiksiz mutluluk denemeyeceği için (çünkü kıstırılmış, acıya çekilmiş arkadaşları unutulamıyordu) koruma filizlenip gürleniyordu.

Kimi zaman yeni bir güne başlarken insanlara her şeyi yolunda gösteren, doğayla uyumlu olma dengesini veren barışıklığın somutlanmasıydı sevgileri.

Hangi karanlık durumda, koşulda olsalar da sağlam kişiliklerinin tanıklığını edecek bu benzersiz duyguyu birlikte geliştiriyorlardı.

Vücutlarını tanıyarak, elleyişleriyle arayarak, parıltılar sağanağında doyumsuz geceler geçirmişlerdi.

Acıyla, özlemle kakılmıştı içlerine bu geceler.

Birinde yemeklerini yarım yamalak yiyip günün haberlerini dinledikten sonra, gazetelerin yazamadıklarını onlara yazdırıp yorumlar yaparak öfkeleniyorlardı.

Gecenin ilerlemiş saatlerinde radyoda başlayan bir Kars türküsüyle birden konudan kopuvermişlerdi.

Su gibi akan parçayı iyice dinleme isteğiyle susmuşlardı.

Peş peşe gelen iki türküden sonra bir akordeonun sesiyle sarsılmıştı Emine.

— İçimde çocukluktan kalma öyle anılar var ki, Haydar. Geçmiş sansam da geriye baktığımda bendeki oyuntularını olduğunca duyuyorum. Sana bir gün Leylim nineyi, Kiraz'ı, ötekilerini iyice anlatma-

lıyım. Üstelik uzun süredir anımsamadımdı onları. Şimdi bu akordeon sesi var ya, yüklendi işte. Yurdumuzdaki insanların tükendirilişi, değerlerinin bilinmezliği çıldırtacak beni. Duygusallığa kalkışma deme, hem niçin korkacağım duyarlılıktan, niçin? Sen de tutkuyla dinliyorsun işte, görüyorum... Sonra unutulmasın ha, ben duygusal değil duyguluyumdur.

— Öğle, doğrusun. Hoş oldum açıkçası. Bunlarla bir ince dönenme tutturur bizim ora insanı. Pek kaç göç de yoktur. Duyarlılıktan korkmak niye dersen, güçlü olmayı katı olmayla karıştırmışız belli ki. Her şeyin kestirmesine hevesliyiz. Şu, bu nedendir deseler, birkaç ay önceki hazır cevaplılığımızla karşılık buluvereceğimi sanmıyorum. O zaman neyi çabuklaştırmayı amaçlamıştık, biliyorduk. Şimdi bu bekleyiş dönemindeyse o kadar dengi dengine açıklamalar bulamıyorum sorunlara. Eğitilmemiş, siyasal bilinçten yoksun halkın, kendisine aykırı egemen güçlerin yandaşı partilere oy atmasını aptallıkla, işe yaramazlıkla suçlayan ilk dönem cumhuriyet aydınlarından olmadığımız kesin. Lakin peki acelemiz, koşturumuz neydi? Şuydu şuydu dediklerim şimdi bana iyiden puslu geliyor. Büyük aşamaların zaman uzunluğuna içimiz el vermedi desem sanırım doğruya en yakını olacak. Şimdi dayanağım şu: Bizden sonra geleceklere bırakacaklarımız sağlam olmalıdır, diyorum. Önemli bir şey bırakabilirsen elbette. Sözler, eylemler, yazılar, mahkeme kayıtları, savunmalar, acılar... Niye ağlamaklısın? Dur hele dur, bu çalınanı bilirim, üçerli dörderli oynanır.

Haydar kalkmıştı.

Emine onun oynama durumuna geçişini inanamayarak, yarım bakışlarla izlemişti.

Küçük çocukların büyüklerin alışılmadık durumlarına bakamayıp gözlerini ilkten aykırı yönlere kaçırışlarını andıran bir baş eğişten sonra Haydar'a dönmüştü.

Haydar kollarını güzel bir gerilişle kaldırıp ayak uçlarında yükselerek adımlarını türkünün vuruşlarına katıp yürümeye başlamıştı.

Onca zamanlık arkadaşlıklarında Haydar'ın bir türküye oyunuyla katılacağını düşünmemiş olmasının nedenini araştırmıştı Emine. Bu belki de ondaki soğukkanlı ama itici olmayan, her olayda en son sözü söylerliğinin yoğunlaştırdığı ağırbaşlılığındandı.

Haydar birinci dönüşünü sürdürürken çok genç olduklarını, onun çok genç olduğunu, gençliğini ilk anda görmeyi gerileten şeyin de Haydar'daki kırık duruş olduğunu yüreği burkularak düşünmüştü. Anca çok genç bir erkeğin başarabileceği kolay, uyumlu eğimler içinde dalgalanan kollara, müziğin duygulu anlatımına katılan yumuşak iniş çıkışlara bakmıştı.

Yaşamayı böylesine duyurup bezeyen sesleri eliyle tutmuştu sanki.

Erinci kısacık da olsa tanımış olmak Emine'ye ileriye dönük sakınma, korku duyguları verivermişti o gece.

Ayağa kalkıp Haydar'ın önünde durmuş, bakmıştı.

— Sakın sana bir şey olmasın, e mi Haydar.

— Sana da, bana da çok şey olabilir, Emine. Yaşadığımıza özümüzü koymuşluğumuza bir şey olmaz, ya can.

Sonra yatağın kitap, dergi, gazete karmaşası içinde omuz omuza oturmuşlardı.

Haydar onu okşamış, erkek olarak acemiliğini, sakarlığını alt etmek gayretiyle geçmişindeki kadın erkek ilişkilerini bir alaya, bir acıya bulayarak konuşup gülmüştü.

— Emine bilesin, seni tanıdıkça sevdim, beğendim. Senin acıların da belli ki başka türlü olmuş. Bu kaçma kovalama bitip de sağ kalırsak bir arada yaşarız. Seni ezelden güzel bulurdum da bu kadar güzel bilmemiştim. Bir donatmışsın ki kendini. Hele saçların, hele hırçın konuşmaların. Tanrı bilir kız senin sesin de güzeldir. Hadi hadi güzel dendi mi bozulursun, bilirim. Seçil'e benzetildiğini sanırsın. Ne ilgisi var? Sen kendini insan olarak hazırlama yürekliliğini göstermiş bir kızsın. Kültürünü dar çevre hayranlıkları için edinmiş değilsin. Bir işe yarar kılmak için edinmişsin. Batıdan aktarma yapmacıklı tutum inceliklerinden, entellektüellerin özel düşkünlüklerinden yakanı çabuk sıyırmışsın. Sana güzel, eşsiz denmez de ne denir, be kızım. Seçil'e gelince, onun benzerleri tümen tümen. Melek bize anlatmaz mıydı? Kolayca beğenilir zekâ oyunları da varmış onların. Kocaları da azımsanmaz bilgi, fikir donatımlarıyla karılarını tamamlarlarmış. Dar çevreli, kimseye hiçbir yararı olmayan aydınlardır onlar.

— Sen aydın değil misin?

— Eh, tam övelim seni dedik, sorduğun şeye bak!

— Eh ya değil misin? Aptalca da bulsan bu soruma karşılık isterim.

— Saydığım özellikleri bende buluyor musun?

— Hayır.

— Öyleyse nasıl aydın olabilirmişim?

— Hıh bayım! Yanılıyorsunuz... Aydın sizsiniz, o karılarla herifler değil.

— Yaygınlık onlarda. Sözlüğe bakalım. Aydını nasıl anlatıyor. Bilgisi ve görgüsü olan kimsedir– diyor sözlük. İşte resmi sözlükteki aydının tanımı bu. Tam o sınıfın belirgin özelliklerini saptıyor. Bilgili, görgülü, bundan ötürü şişinen. Ne değişmez bilgiler bunlarınki de, allayıp pullayıp satışına giriyorlar hemen. Çağımızın gerçek aydınıysa dünyayı değiştirmeyi amaçlayan kişidir.

— Aynı şeyi konuşuyoruz öyle değil mi?

— Evet, haklısın, Emine.

— Aydın olmaya adaysın sen, Haydar. Unutma sakın.

— Sahi mi, başarabilecek miyim? Bu halkın bütünleşebileceği gerçek aydınlar çoğunluk Anadolu'dan gelecek.

— Haydar, Seçil'de kaldıktı.

— Seçil'e gelince, dedim ya, onun yaşadığını çok kadın yaşıyor. Onca sakatlanınca da gedik açılmış yanlarından şizofrenik algılamalarla doluyorlar. Sen öyle misin? Sen iyisin be Emine! Beni hoş göreceksin ama. Bu kadar değerli bir insanla kadın olarak hiç yakınlık kurmadım. Bizlere kolayca bırakılan kadınlarsa, hor görmüyorum onları sakın, el sürülmesi güç, acınası insanlardı. Her çiftleşmeden bir kötülük etmiş olma duygusuyla ayrılıyorduk. Cinsel ilişkilerde çoğu erkeğin yaşadığı tek başınalığım senin yakınlaşmanla düzelecektir.

Sıkıca sarıyorlardı birbirlerini.

Haydar'ın kara saçları Emine'nin yanağını bürüyordu.

Yaşanan anın gücü ayların, yılların sığıştırıp saklamayacağı gürlükteki doyumu getiriyordu ikisine de.

Paha biçilmez bir iç doluluğun hazzın bağrında yaprak yaprak açtığını duyuyordu Emine.

Böylece eski öğrenilenlerden edinilmiş sakınmanın, ürkmenin, suçluluğun yabancılaştırıcı boyunduruğundan kurtuluyordu.

Nüveyre öğretmen sessiz bir film oyuncusu gibi kızına hızlı dönenmelerle koşuyor, alabildiğine açılan ağzından koyuluktan öte, derin bir sessizlik taşıyordu.

Sonra birbirlerine yeniden baktıklarında, karşılıklı anılarını anlatmaya girişiyorlardı.

Söyleyeceklerini özenle seçip beziyorlardı bile.

Haydar'ın öğrenci birliğindeki hızlıcılarla çatışmaları hoşlukla çiziliyor, Emine'nin Nüveyre öğretmeni bile daha sevimli kılabilecek birkaç ayrıntısı oluyordu.

İlk horozlar öterken (bunlar çoğunluk Beşiktaş'a bağlanan sırtlardaki gecekondu mahallelerinden yansıyan seslerdi) uykuyla dinlenme arasındaki çalkalanan gevşemeye dalıyorlardı.

Çünkü derin dinlendirici uykular uzun süredir onlar için değildi.

Götürüleceklerini biliyorlardı.

Düzenli bir günlük yaşayışın, o dinginliğin uygun saatlere bölünmüşlüğünü kullanamazlardı.

Kentin top atımı denebilir yakınlığına değin tarıyorlardı görevliler.

Suçlanmaları kamuoyunca yargıda tartışılmadan olgu niteliğine bürünsün diye egemen güçlerce her gösteri yapılıyordu.

Çember buraya da varacaktı ne de olsa.

Sabah aydınlığı baskınlaştığında Emine, Haydar'ın omzunda uyuyakalmış oluyor, ya da uyanık kalma direnmesinin koptuğu dalgınlığa bırakıyordu kendini.

Yoksa Emine de duymuştu kapı zilini o gece.

Başını kaldırmış, Haydar'ın elini tutmuştu.

— Geldiler değil mi? demişti.

— Evet.

— Onlar mıdır?

— Başkalarının olacağını sanmıyorum.

— Saat kaç?

— Sabahın üçü.

— Onlardır değil mi?

— Evet.

— Haydar.

— Efendim?

Haydar'ın odanın alacası içinde çizilen başını, karanlığa gömük gözlerini aramıştı Emine.

Düşünmüştü: "Söylenecek sözlerin hepsinin canı cehenneme. Ben sana yakıştırıp söyleyeceğim sözleri uygun bulamadım Haydar."

— Emine hazırsın değil mi?

Uzaklardan o büyük bordalı gemilerden birinin sesi gelmişti.

İstanbul limanına hep o saatlerde mi girerdi gemiler?

Sesleri de öylesine güzel ağır olurdu ki bilinmedik ülkelere gitme özlemi taşırlardı duyan kişiye.

Geldiklerinde saat üçtü...

Cipe iki saat sonra bindirilmişlerdi.

En küçük uçlara değin taramışlardı evi.

Her bulduklarını ilkten Haydar'la Emine'ye doğru uzatıp sonra gözden geçirmişlerdi.

Sert, katı devinimlerinden gönenip durdukları belliydi. Başka işlere koşulmazmışça kalıplanmış gibiydiler.

Aşağı indirildiklerinde o gümüşsü pembe aydınlık doğuda inceden çiziliyordu...

Emine o Haydar'la yaşanınca anca sevilir olmuş yere, sayrılıkla yorgunluk arasına, o bulanıklığa bırakmıştı kendi.

Ankara'dan gelen son mektupta annesi yine Seçil'e gideceğini yazıyordu.

Nemide teyzesinin kocası ağır hastaydı.

Doktorlar bir felç başlangıcından kuşkulanıyorlardı.

Annesi adamın ölmesiyle kalacak emekli maaşının dökümünü yapmış olsa gerekti.

Artık ailesi için bu tür tanımlamalar şimdi Emine'nin açısından

önem taşımıyordu.

Karamsarlığının başka yerlerden ulanan köklerini deşmeye çalışıyordu.

Aile çevresinden ona akmış olanlar Emine'ce epeydir saptanmış, değerlendirilmeleri aşağı yukarı yapılmış şeylerdi.

Asıl dorukta bekleyenin, yeni döneme başlayacağı günlerin Haydar'sız, arkadaşsız sürdürüleceklerin ürküntüsü müydü bu?

Yoksa, büyük coşkunun susturulup kurşunlaşması mıydı?

Tutuklu olanlar için verilen her yargıyı, her duruşmayı, söylenenleri küçücük uçlardan yalan yanlış yansıtılabilen gazetelere dalıp giderek doldurduğu günlerindeydi.

Boşunalık duygusunun ikide bir gündeme geçtiği saatlerdi.

Haydar'ın gecenin ilerlemiş bir saatinde "Yo... gülme Emine bakalım," demeleri beliriyordu...

"Sevişmenin yücelmişine besbelli acemiyiz. Her şey bir yana, bu toprakların bir erkeği olmanın eksiklikleri benim de yakama bulaşmıştır. Yeni yakınlığın vücudumuza getireceği alışkanlığı bekliyor olmalıyım. Ama o bildiğimiz alışkanlık değil bu. Soluyarak alıp salan, gönenen bir alışkanlık. Sevişmenin yolundalığını elbet birlikte öğreneceğiz. Hem bak dönmezlenirsem ardımdan kara yasa batmak yok. Yaşamak efendice sürdürülecek. Kavlimiz budur, unutma. Yüze çalınacak utançların insanı değilsin sen. Sen cansın, sen yiğitsin, Emine Hanım. Bil ha... İçin sevgi doludur senin. Hem de sana gösterilecek biraz yakınlık yeter bunu taşırmaya. Bir kişiye değil binlercesine yeter sevgin. Çatınma. Ben başkayım elbet. Biz daha katı olduk Emine. Gözümle, ellerimle kanların akışını gördüğüm, battığım saatlerde çocukluğumun unutulmuş yüzleri çıkıçıkıverdi. Asker cıgarası düşkünü babam, Mürsel, sayrılığını doğal kaderi sayar olmuş, gençliğini hiç göremediğim anam, Hanım. İki üç yaş büyüğümdür diye yük yük üstüne alıp, yeniyetmeliğinde ağırbaşlılığa sıvanmış Kurban, konuşmasız ablalarım, dedem; sardığımda gözleri yaşarır gibi olunca, hem bana, hem kendine hoşgörüsüzlükle bakan kocamış dedem, sonra arkadaşlarım. Anadolu'nun çekmiş insanlarının çocukları. O kanların içinde kök atıp haklılaştılar yeniden. Bil Emine, bu yepyeni bir durumdur. Değerlendirilmesi titizlikle yapılacak elbet. Bu toplu söylenmiş, söylenecek bir türkünün ilk

dizelerinin hazırlığıdır. Bu can bu gövdede oldukça birlikte söylenecek o türkünün her dizesi için çaba gösterecek. Ölüm yaşamayı bilince anlam kazanıyor. Sana, seni ne çok sevdiğimi desem de istediğimce anlamıyorsundur. Seni dehşetli seviyorum. Niye sevdalara sakınmadan yer bırakmadık içimizde? Has güzellikleri yumuşatırız diye görmezlendik. Nasıl şeydir? Sorarım. Yaşamayı özüyle, insana yatkın doğruluğuyla tutmaya gönül vermiş bizim gibiler, sevmeyi arkaya ittik. Katı bir yanım var, onu koruyorum. Acımak yerinde harcanacağı günü bekliyor. O ezik duruşum, uzun sürmüş bir düşüncenin arasındaki yerde sabırla bekleyiştir. Bazan yüreğin en iyi gördüğü söylenir. Benim yüreğimle gördüğüm insanlarım bırakılmışlığın kör karanlığındalar. Beni böyle görmedin, değil mi? Haydar'ı az tanıyormuşum, diyorsundur şimdi. En sıradan olanla, en görkemlinin yaklaştığı noktayı arıyorum. Aldatmaca bu toplum biçiminde her yerde kol geziyor. Tek yakaladığım gerçek şu: Sömürü yok edilmedikçe ben gibiler bu sertliği hep taşıyacaklardır. Eğer bu düzeni ahlak düşkünlerinin, insan kanı içiçilerin evetlemesiyle değişecek sanıyorsak kötü yanılıyoruz. Geri bıraktırılmış ülkelerin en büyük özelliği kendi egemen güçlerince istilaya uğramışlığıdır. Yerli işbirlikçilerinin, vurucu güçlerinin elindedir halk yığınları... Ee... Bu türedilerden soysuz cömertliklerinde değil. Bizi delikanlıyken sevdalanmaktan utanır eden bu ağır sorumluluğun ileriye dönük halkaları bozguna uğramayacaktır. Yurduma özgü çözümü geliştirip uygulamayı getirecekler, kuşaktan kuşağa yetişecek. Lakin niye gözlerin doluyor? Açlığı yaşamış olanla okumuş olan ayrıdır, bu kesin. Uzat bana kollarını. Bak handiyse gün atacak. Seni ne de çok seviyorum. Şimdi sana Romeo ve Juliet'ten bir parça söylesem kulaklarına inanamazsın, değil mi? Kenan öğretmen, o eşsiz adam, bize Shakespeare de okuturdu. Taa o sıralar, Romeo ve Juliet'e salt aşk işidir diye bakmayın çocuklar, derdi. Onların değişik yorumlara açık, koparıcı, bırakmaz bir sevdaları vardır. İlk karı koca oldukları geceyi birkaç kez, çevre etkilerini de açıklayarak, anlatmıştı bize. Düşün Emine, sevginin insan vücudunu yüceltir kılan onsuz olunmazlığını haftalarca şaşarak, doymadan düşünmüştüm. Belki de ilk kez 'küçük karıcığım benim' sözlerindeki taze, sakınan özendirişe yaklaşmıştım. Bedensel yakınlaşmadan sonra, iki cins için her

şeyin başladığını sezmiştim. O pis burjuva öğretisinin kokuşmuşluğunu, iğrenç içeriksizliğini, sevginin yerine çeşninin özenilesiliğini salık veren sakatlığını belki o sıra anladım. 'Sabah oluyor bak. İlk tarla kuşları ötüyor,' diye yazıyordu. Shakespeare. Tam böyle miydi? Açık seçik bilmiyorum ama aşağı yukarı bu sözler vardı. Seni ürkütmedim değil mi? Bir Anadolu adamının sizce şaşılası, hatta tiksinç deneylerden geçip gelen erkekliğini başka üstelemelerle duyurmadım sana değil mi? Çok mu konuşuyorum? Ara sıra oluyor bu bende. Bir de Zülkadir'le böyle başlardık sohbete. Bitiremezdik, Emine, sabahı edip öğlene bağlandığımız saatler olurdu. Öldürdüler o koca delikanlıyı. Kahpe analılar. Biliyorum yaşasa neler yapabilirdi. Büyük enerjiydi o toprağa sağdıkları alçakların. İşte, Romeo ve Juliet'ten bile parçalar okumaya davrandım. Bir genç kızı sevme hakkını verdim kendime. Bu ayrı bir bütünleşme. Biz yalnız değiliz zaten. Bizim töremizde insanımızın hamurunda yalnızlık yoktur. Bak senin başını tutarken, saçlarını çözerken, gerçek yaşıma dönüyorum. Sabah oluyor, benim küçük karıcığım. Bu gece de gelmediler. Bize bu denli öfkelenmeleri başkalarına da duyurmak istedikleri bir gözdağıdır. Yalnız sandıkları kadar da hiçleyecekleri bir kalabalık değiliz. Bu gece de gelmediler. Gün iyice ışıdığında çoğunluk gelmiyorlar. Karanlığa sığınıyorlar. Düşüncelerimizde düştüğümüz kolaylıklar oldu kuşkusuz. Oysa yaşamada kendimizi kolaya sürmedik. Bunu da kendi gözümde ve sende bağışlanmak için söylemiyorum. Eleştiriye yatkınlığını bilirim. Düşünmeye en çok vaktimiz şimdilerde oldu. Haydi uyu. Fabrika düdükleri çalmaya başladı, gelmezler."

Sonra, sabaha karşı, pazarı pazartesiye bağlayan gün, gelip Emine'yi, Haydar'ı almışlardı.

Emine'yi bırakmışlardı işte.

Emine, kasıklarında arada parlayan iltihaplı yanmayı, elektrik sonuçlarının bünyesine saldığı değişik sakatlanmaları, düşünmelere dalınca unutuyor.

Haydar'm duruşması büyük bir grupla başlamıştı.

İdam suçuyla yargılanıyordu çoğunluğu.

Haydar da bunlardandı.

Ve her gecenin sabaha kol attığı saatlerde ayrılışlarının başlangıcı yineliyordu Emine'de.

— Geldiler değil mi? demişti Emine. Elini Haydar'a uzatmıştı.

— Evet.

— Onlar mıdır?

— Başkalarının olacağını sanmıyorum.

— Saat kaç?

— Sabahın üçü.

— Onlardır değil mi?

— Evet.

— Haydar.

— Efendim?

Haydar'ın odanın alacası içinde çizilen başıyla karanlığa gömük gözlerini aramıştı Emine.

İlk kez çekinmesini silip önce elleriyle onun yüzünü okşamış, ardından bakanı etkileyen, kuru, çökük, ezik anlatımlı yüzünü üst üste arasız öpmüştü Haydar'ın.

— Kardeşim benim, Haydar. Öf, kardeşim dememeliyim. İşte, bulamıyorum.

— De.

— Haydar, sözlerin hepsinin canı cehenneme. Ben sana söyleyeceğim sözü yakıştırıp da bulamadım.

— Emine hazır mısın?

— Evet.

— Çıkmazda sanma kendini. Ne yaparlarsa yapsınlar, onların haksız, halk düşmanı olduklarını unutma.

— Peki.

— Sana Romeo ve Juliet'ten parçalar okuduğumu da.

Mutfakta yıkanmamış birkaç kabın yerini niçin yaptığını bilmeden değiştirdi, takvimin koparılmamış sayfasına baktı.

Ayın ve günün eskiliği boşunalık duygusunu baskmlaştırdı.

Bir büyük tabağa ekmeklikten iki dilim ekmek koydu.

Yanına beyazpeynir kattı.

Bardakla sürahiyi de alıp çıktı.

Yatak odasına girdi.

Elindekileri masanın dağıntısını itekleyerek yerleştirdi.

Düşen dergilerden birine eğilip baktı.

Okumaya dalıverdi.

Okuduklarını anlamadığını, cümleyi anlar gibi olduktan bir süre sonra ardından gelenin üstelemesiyle anlam dağınıklığının egemenleştiğini görüyordu.

Dağ köylerindeki sütçülük ve hayvancılıkla ilgili bir broşürdü okuduğu.

Yemek için getirdiklerini yutmaya uğraştıkça her lokmanın büyüdüğü duygusunun yeniden belirdiğini sezdi.

Aldırmadı.

Ağzmdakilerin irileştiği sanısını ezmek için çiğnemeyi sürdürdü. Hiç olmazsa salt çay içmenin ötesinde, besin değeri az da olsa, katı besinleri yutmasının gerektiğini bildiğinden öğütmeye çalışıyordu lokmaları.

Radyoyu yeniden aradı.

İnişli çıkışlı, pürüzlenip açılan seslerden müziğin Akdeniz'e özgü, hüzünlü bir parça olduğunu sonuna doğru anladı.

İncecik, yeniden gerilmeye başlayan gecenin sıkıntısını daha etkinleştireceğe benziyordu bu müzik.

Annesi ile babasının yalnız kalma isteğine bu denli uzun bir süre anlayış göstermelerinin sevgiyle bir gölge gibi içinde dağılışına tanık oldu,

Haydar'ı yeniden düşündü.

Ona mektup yazmama kararının doğruluğunu saptadı.

Biliyordu Haydar.

Emine hiçbir fikir, duygu kopmasını gizleyip barındıramazdı içinde. Aralarındaki bütünlükte gedik yoktu. Sınırlı yazmaların, hatır gönül sormaların uydurukluğunun tedirginliğini ikisi de yaşamak istemezlerdi. Gönlü karartan sahicilikten uzak ilişkilere açık değildirler onlar.

Radyoda bir konuşma başlamıştı.

Bu anlamadığı dil demin müziği çalınan ülkenin diliydi.

Saate bakmadı.

Durmuştu zaten.

İki dilim ekmekten birinin anca yarısını yutmayı başardı.

Sol kolunun sağ kolundan daha kavrayıcı olduğunu bildiğinden tabağı yere koyarken onu destekledi kendisine.

Yatmak için erkendi.

Uyumak demiyordu yatağa girmeye.

Bir süre sonra, gerçek uyku uyumuşluğunun zamanlarını da unutacaktı kuşkusuz, ve uykuyu da...

Yatmak, gecenin belli saatlerinde yapılması gereken bir görev niteliğine bürünmüştü.

Olsa olsa geceyle gündüzü sınırlayan bir yaşama alışkanlığını yineliyordu. Geceleri tek ayrım düşüncelerindeki atlayışların ağırlaşmasıydı.

Çekildiği işkencelerin ayrıntılarını yitirmiş olan belleğine o ayrıntıların değerini saptamak ister gibi yükleniyordu.

Yaşama bölümlerinden sıyrılmış bir zaman bolluğuyla sabahın ilk akçıllaşmasına değin araştırıcı iç bakışını dikiyordu tam kendisine.

Kollarındaki, saçlarındaki, bağrındaki, kasıklarındaki fizyolojik değişmelerin nedenlerinin ardına düşerken arkadaşlarına yapılanları bilmeyişi yüzünden çektiklerinin acısı bir oranda önemsizleşiyordu.

Bir bardak su içti.

Su parçalanmaya çalışmış iç organlarını okşayarak geçiyordu sanki.

Her biten günün sonundaki bedensel denetimini yaptı.

Kollarının, parmaklarının zor bükülürlüğünü izledi.

Yeniden kaç tutam daha düşeceğini anlamak için saçlarını avuçladı.

Pullanmaların yerine bazı noktalarda kanın oturakaldığını görüyordu.

Belkemiğinden ayrışan dik, sancıyla buruntu arası çözülmenin kasıklarında katılıp durduğu o saatin yaklaştığını seçti.

Belli ki uzun süre bu ağrılardan kurtulamayacaktı.

Sonra bir uzmana gidecekti.

Daha değil.

Önce iç karmaşasını, sevgilerini, öfkelerini, anılarını, yanılmalarını kaçamaksız çözümlemeliydi.

Gönlü karartan saatler değildi bir bakıma, bu dağıntının içinde yaşadığı saatler.

Geçmişine yüklenip, düşüncelerinde ya da davranışlarında taşıdığı özenti sayılabilir şeylerin süzülmesiydi yapmak istediği.

Geçmişte bazı kolaylıkları çokça kullandığını, şımardığını, beğenilmek isteğiyle çarpıcı davranışlar edindiğini anlıyordu.

Cemşit ne demişti bir gün ansızın: "Bana öyle geliyor ki, bazı arkadaşlarımız devrimciliğe başkalarını da katmak çabası içinde değiller. Kendi katılmalarını, gösterdikleri yiğitlikleri görmezlenen her kişiye karşı yüksekten bakış olsun diye kullanmaktalar. Bu çok kötü. Unutmamalıyız hemen derim efendi, çok kötü."

Cemşit hâlâ tutukluydu.

Daha birçoğu tutukluydu.

Bazıları insan vücuduna yerine varmış tek kurşun yetmezce taranıp delik deşik edilmiş, gömülmüşlerdi bile kara toprağa.

Onlar konuşulmasa da düşünülmeden edilmeyenlerdi artık.

Sıcaklığın, tutkulu inancın ışıdığı tek bir yüzü oluşturuyorlardı sanki.

Gereğinden çok bilenlerle, yol göstericilerin gençlerden söz açıldığında bilgece susuşlarla durup "Orda yanıldılar," demeleri de o binlercenin tekilleştiği çoğul güzelliğe erişemiyordu. Çünkü onlar, bir zamanlar gençlerin yandaşı olmakla övünenler, soğuk, aşırı usta tutulmalarıyla üşütüyorlardı şimdi kişiyi. Bu çok bilmiş, beğenmez büyüklerden kimileri, gençleri iyice arkalayıp olayların içine sürmüşlüklerini bilmez görünüyorlardı. Gerçi şimdi "siyasi pratiğin yanlış kullanıldığını," "genç insanların yaşları gereği düştükleri aşırılıkları" kanıtlarıyla doğruluyorlardı. Bu sinsiliklerini yine de unutturup bağışlatmazdı. Tarih belgeleriyle saptayacaktı gelecekte onları. Oyunun üst katlarında durup, en az zarara uğrayanları adlarıyla, fotoğrafla-

rıyla sergileyecekti. Emine böyle düşünüyordu. "Evet biz pek bir şey kotaramadık belki ya, onlar kendi dönemlerinin bilgiç, sorumsuz papağanları olmaktan öteye varamadılar. Yoksa, bir ara biz de o denli kaskatı, bağnaz sözler mi taşırıyorduk ağzımızdan? Sorumsuzluğun ciddiyet sayılması sanmam ki bizimle başlamış olsun... Hayır..."

Suyu aldı.

Doya doya içti.

Elektrik verilen vücuttaki susuzluk duygusu çok aralar geçse de yatışır gibi değildi.

Yeniden bardağını doldurduğunda Teşvikiye'deki katlarına annesiyle babasınca bırakıldığından beri aynaya bakmadığını düşündü.

Her yıkanışında bedensel bozulmalarını dıştan yansıtacak olan aynaya bakmamışlığını, bundan arasız kaçınmasını da anlamaya yanaşmıyordu.

Şu dergi, gazete karmaşasının birleştiği köşede duran, Erzurum'da Cumhuriyet Alanındaki son evlerinden getirilme, annesinin "tuvalet masam" dediği şeyin aynasının örtüklüğünü sıyırmaktan bile bilinçle kaçınmış olmalıydı.

Bacaklarında, bacak bileklerine karton ayının çevrelediği elektrik ışığının bal rengi yumuşaklığında baktı.

Üç dört kararmış iz belli uzun süre silinmeyip kalacaktı.

Onların başkalarınca görülmesini istemiyordu.

Pantolon giymekten caymayacaktı.

Örtünmesi için bir çözümdü bu.

Eski yaralanmalarını acınsın diye taşımıyordu vücudunda.

Onun çekişmeli sorgulanması başkalarınca dövünme konusu olamazdı, olmamalıydı.

Radyoyu yeniden karıştırırken zil sesine benzer tınlamalar duyar gibi oldu.

Emine'yi görmeye o saatte kimse gelmezdi.

Üç dört günde bir bıraktığı çöp kutusunu o koymadıkça da istemiyorlardı.

Mektupları yırtmaya başlamıştı dün sabahtan beri.

Kâğıt parçalarını henüz toparlayıp tenekeye yığmamıştı.

Kimi günler atacağı çöp tenekesini görür görmez önce neyi bıraktığını anımsamaya çalışıyordu. Dikkati olduğunca içine yoğunlaşmıştı.

Bedensel uyarılmalara kapalı, tanımadığı bir Emine'yi taşıyordu kendinde bugünlerde.

Ne kadar çok mektup birikmişti.

Kendi yazdıkları da vardı içinde.

Elindeki, anneannesine Erzurumdan yolladığı bir mektuptu.

Hep "Sevgili anneanneciğim," diye başlayan, içtenliksiz, ama gerektiğince terbiyeli, çocukça mektuplarından biriydi. Onu ayırdı.

'Sevgili' sözcüğünün boşaltılmışlığı epeydir kurumuş olan göz pınarlarını yaşartır gibi oldu.

O yıllar annesinin üstelemesiyle mektup yazıyordu ona.

Orta sondayken buna girişilmişti nedense.

Anneannesiyle gerçek tanışmalarının henüz yaşanmadığı dönemdi.

Yoksa neler neler yazabilirdi.

Beşiktaş'taki evde geçirilen günlerin erken saatlerinin umutlandırıcılığıyla yüklülüğünü daha yaşamamıştı Emine. Sonra, değerini öğrenip bildiği, sevdiği o ihtiyara ne yazık ki Ankara'dan da yazamamıştı.

Çünkü anneannesi ölmüştü.

Mektuba şöyle bir baktı: "Sevgili anneanneciğim, ellerinizden yüz kere öperim. Sizi çok seven ortanca torununuz Emine Semra Kozlu."

Kapının ikinci kez daha belirgin çalındığını duydu.

Yerinden kalktı.

Neden yaptığını bilmeden masanın üstünden eline gelen ilk kitabı alarak odadan çıktı.

Ara ışığını yakmadı.

Zil tam kapıyı açarken üçüncü kez çaldı.

Açtı.

Dışarıda; kendiyanar ışığa dönük bir erkek duruyordu karşısında.

Emine irkildi, onu tanımıyordu.

Yanlış kapıyı çaldığını düşünüp sormak isterken,

— Ben Haydar'ın ağabeysi Kurban'ım, dedi adam.

Emine tüm gücünün tükendiğini, alt üst olduğunu anladı, duygu vurmalarını kapamak isterce kitabı yüzüne kaldırdı.

Konuşamadı.

Sonra hemen indirdi.

Sesinin yutak borusunda kuruyup tıkandığını gördü.

Her davranışı onu kısıp bağlıyordu.

Yol göstermek için ellerini bile kullanmadığını seçti.

Anında oluşan bu karmaşalar yığınının bekleyen kişice de anlaşıldığını utançla seziyordu.

Anca kapının önünden çekilmeyi başardı.

İçeri girilecek yol da böylece açılabildi.

— Zamanın uygununu bulmamışım, belli, dedi adam.

— Yok, siz bana bakmayın. Konuğum olmaz da. Hem epeydir böyle bu. Sonra içeride bazı şeyleri sıralamaya başlamıştım da.

— Beni Haydar yolladı, Emine Hanım.

Emine adının yanına eklenen "hanım" sözcüğüyle derinden tepen anılardan biriyle canlanıvermişti.

Girişten sonraki salon denilen yerin elektriğini yaktığında konuğuna ilkten bakamadı.

O hastalıklı dinginliğin, anca kendisince duyulabilir keskin çığlıklarla hoyratça başkaldırışını duydu.

Kabalaşmaya yönelen iç savunmasının Emine'yi epeydir sindiği devinimsiz noktaya çektiğini ürkerek izliyordu.

Kasıklarına basan gece acılarını hiçlermişçe dikildi.

Karşısında duran, bekleyen genç adama kararlı baktı.

Yeni alınmışlığına karşın ucuzluğunu örtmeyen giyiminin içinde terbiyeli duruşuyla bekliyordu konuğu.

Kasketinin epeyce eski olduğu ilk elden görülüyordu.

Emine başıyla yol göstererek onu babasının ilk geldiği gün oturduğu koltuğa yöneltti.

Genç adam bavulunu göz erimi uzaklıktan denetleyip,

— Vakitsiz gelmişim belli, dedi.

— Yok, inanın ki değil. Ben okuyordum da, kusuruma bakmayın.

Kitabı hâlâ bırakmamış olduğunu anladı. Sosyoloji Tarihi'ydi. Ağırbaşlı bir görünüşü olan kitabın konuğunu etkilediğini, o tutum dağınıklığı içindeyken bile anlayıvermişti.

— İşte ders kitabıdır da okuyoruz. Not alınmayacak olsa da. Gerçi şimdi de üniversite bize boykot yaptı ya. Eh, aldıran kim? Hoş geldiniz.

Kurban gülmüş, Haydar oluvermişti birden.

Yüzündeki benzerlik ilkten belirgin değildi.

Güler gülmez ağıveren anındaki sarsıcı tanışıklık öndeydi şimdi.

Haydar'la Kurban arasındaki o benzerlik Emine'yi daha da toparlamıştı.

Odanın dağıntısından ilk kez tedirginlik duymuştu.

Uygun olmadığını bildiği halde, yerinden kalkıp bir şeyleri toparlayıp sıralamaya girişmişti.

Kurban'da, elleri dizlerinin arasından sarkık, Emine'yi yatıştırmak isterce, değişik yönlere bakmaya başladı.

— Burdan taşınır mısınız ki, Emine Hanım?

— Yoo, taşınmıyoruz. O sıralar karıştı burası. Aslında hiç huyum değilken böyle oturup kaldım. Oysa toparlanmalı değil mi? Hele bu yırtılmış kâğıtlar karışıklığı daha beter artırıyor. Yaptığım açıkça tembellik.

— Kimlerdir ki bunlar? Saçıp edip gidenler? Emine Hanım, biz bilir miyiz?

Emine, bozgundan kaçınamayışının, bozgunun bitişinin bu sözlerle başladığını anladı.

Kurban'dı karşısındaki.

Soruyordu.

Haydar'ın anlatmaları vardı demek ona.

Uygun açıklamalar getirebilmiş miydi acaba?

Bu yapılamadıysa şaşkınlığa abanmanın çıkar yol olmayacağını bilerek durdu.

Elindeki katladığı şeyi bir yana koydu.

Guevara'nm, Lumumba'nın, ötekilerin afişlerini çekti, dürmeye başladı bu kez.

Her dürdüğü resimle içinde kekremsi bir çekiliş, durulma oluyordu.

— Bu fotoğraflılar kimdir ki, bilir miyiz Emine Hanım?

— Belki bilmezsiniz ya, yiğit kişilerdir. Yurtları için düşünmüşlerdir, vuruşmuşlardır.

— Elbet öyle olacak, Emine Hanım. Başkası olur mu ki?

— Bana Emine Hanım demeseniz. Emine deyin sadece. Öylesi daha iyi. Konuk görmeyeli yabancılaşmışım. Üstelik ilk konuğum siz olunca, bu benim için çok önemli, başka bir şey.

Kurban ayağa kalkıp o anda eve girmişliğinin somutlandığını belirtircesine gülümseyerek sağ elini göğsüne bastırıp öne hafifçe eğilerek bir an durmuş, selamının ardından da yeniden oturmuştu.

Emine ağlayabileceğini, çünkü sert kabuklarının çözüldüğünü inanamayarak duymuş, gözyaşlarının yakışıksız kaçacağını bilerek yumuşayan şeyleri gülmeye çevirmişti. Az uyunmuş uykuların soldurduğu yüzünde gözlerinin birden çakan ışığı, parıltısı iyilik doluvermişti.

Saçları ensesinde topluydu yine.

Görünümünü acemi bir ivecenlikle düşündü. "Nasılsın Emine dışarıya karşı, nasıl duruyorsun?"

Yatarken bile çıkarmayı gereksiz bulduğu ütüsüz pantolonuyla, mintan kesimli bluzuyla, Kurban'ı karşılarken düştüğü çırpıntılı iç dağınıklığıyla konuğu için kolay yakınlık kurulabilir bir evsahibi olduğuna inandı.

— Haydar iyidir. Has selamları var. Amca oğlumuz da burda minibüs şoförü dururdu. Bıçaklanma işinden dama alınmış. Yengemiz haber iletti. Bildik, geldik. Görüşmeci olduk. Mapushaneleri aynı, yerleri ayrı. Az zayıfçalar ikisi de. Eee, mapusluğun kolayı yok. Haydar'ın mahkemesi başlamış. Müstantik ağır ceza istermiş. Can varken umut kesilmez. Seni danıştı bana. O gelemez bilirim ya, lakin içi, gönlü burdadır, dedi.

— Teşekkür ederim size. Haydar'ı düşünmemek olur mu hiç? Yazamadım. İstediğimce yazdırmazlar ki. Yazsam eline vermezler ki. Uydurma üç lafı da çiziştirmeyi istemedim.

— Alınmışlığı yoktur. Biliyor seni. Mahpusluk kolay değil, evet ya, yufkalaşmamış kardeşimiz. Biz de keder ettik, lakin ne yapalım. Aramızda her aileden mapus damına girmişimiz vardır. Bizim ora

insanlarının halleri bu. Keder etmeyesin sakın. Haydar'ın anlatması, seni de eziyete sürmüşler. Nasıl, niye kıyarlar?

— Beni bıraktılar. Annemler Ankara'da. Dinleniyorum şimdi. Dışarı çıktığım yok da pek bakamıyorum kendime. Ondandır bozuk görünmem. Haydar'm ne isteği var? Siz belki yeniden gidersiniz, size katarım istediklerini.

— Ben üç sefer vardım, lakin anca birinde saldılar. Bir daha epey göremem. Yarın Almanya'ya gidiyorum işçi olaraktan.

Emine baktı Kurban'a.

Gençliğini zorunluluklarla ağırlaştırmış, vaktinden önce aile büyüğü edilmesinin gereklerini her davranışına sindirmiş genç adama baktı.

Üstündeki buruşuveren kötü dikimli giyimine, boynunu sıkan kentli işi frenkgömleğine, başındaki kasketten öte ona gülünç bir yabanlık veren bu giyim düzenine sevecenlikle daldı.

— Almanya'ya niçin gidiyorsunuz? Sizin işler orada eskisinden daha mı kötü?

— Kulak asma, Emine Ha... Emine can...

Emine, nice yılların ardından, acıtan güzellikleri yedekleyerek içine akıveren, yaşamaya inanmışlığın alçakgönüllü sabrını taşıyan insan adlarını geçirdi içinden. Onların has yanlarını, kurnazlık diye nitelenen sinmelerini, aşağılandıklarında yalana sığınışlarını utanarak düşünüyordu.

Kurban'ın güzel kara gözlerindeki yadırgayış silinmiş, artık Emine'ye rahatça bakabiliyor. Anlattıklarının çoğu Haydar'ın ağzından çıkıyor sanki.

Konuğunun kapıda beklerkenki yabancılığı eksiliyor.

O, yakınıdır Emine'nin şimdi.

Büyük kentlerdeki yaşayışın acemisi bu genç insandaki çevreye yadırgı duymama çabasına saygıyla bakıyor. Gideceğini söylediği Avrupa'nın endüstri alanında en önde gelen devletlerinden olan Alman sanayiinin dolarla eş geçerlilik kazanan markını geçiriyor gözünden. Bu, önce sömürülmüş, çaresizliğin alnında bırakılmış halkların Alman markına doğru akışını çiziyor düşüncesinde.

İşverenlerin getiriverdikleri kolaycı açıklamaları dinler gibi: "Biz yabancı işçi anlaşmalarını işçi yollayan devletin hükümetiyle yapıyoruz. Hiçbir sömürü söz konusu değildir. Federal Almanya Cumhuriyetinde çalışacak yabancı işçilerin Almanya'daki işçilik koşulları titizlikle belirlenmiştir." Bir bilgisayar duygusuzluğu, yanılmazlığıyla süren resmi ağzı dinliyormuşça Emine Kurban'a bakarken:

"Federal Almanya Cumhuriyetinde çalışmayı arzuluyorsunuz. Bundan sevinç duyuyor ve size önce ülkemizi kısaca tanıtıyoruz. Federal Almanya Cumhuriyeti 248.000 kilometrekare büyüklüğünde ve yaklaşık olarak 60 milyon insanın yaşadığı bir ülkedir. Halen aşağı yukarı yüzde 50'si Protestan'dır ve yaklaşık olarak yüzde 45 Katolik'tir. Federal Almanya Cumhuriyeti iyi kurulmuş bir ulaştırma ağına sahiptir ve ayrıca dünyanın en büyük sanayi ve ticaret gücüne sahip devletlerinden biridir. Türkiye Alman İrtibat Bürosu size bir iş buldu..."

O acımasız düzene, değil işveren ilişkilerini, konuşulan dilini bilmediği kesin bu genç adamın, ürkerek de olsa, "Tek çıkar yoldur," deyip katılmasını düşünüyor.

Bir ağabeydir o.

Haydar'ı kolundan tutup okutmalara yollayan, bunun gerekirliğini kendisine yolunca yordamınca anlatan, iyilikseverlikten öte, doğru olanı görmeyi bilen bir öğretmenin öğütlerini ezici yoksunlukları aşma çabası içinde bile tutmayı başarabilen bir ağabeydir.

Üç ya da iki yaş var aralarında Haydar'la.

Oysa şimdi karşısında konuşan kişiyi dinledikçe, önemi açıkça beliren büyük bir yaş ayrımı oluyor, o yıllar.

— Dört kıştır kesimciye veriyoruz hayvanları. Kamer sayrılandı döşüm, deyip duruyor. Anamızın gözlerinin akı karayı seçmezlenmesi baskınlaştı. Baştan Kamer ablamın kocası gitti Almanya'ya. Yoksul, üstelik turist pasaportuyla gitti. Çok zebillik çekti. Gene de buradan iyidir. Gönül verici yer değil ya, lakin parası ele geliyor. Neyse fazla yakınmayım. Çıkarını bulamadık. Kışın hayvanlara bakım kolaydır bizim orada. Gel gör ki yaz bastı mı iş büyür. Çoban ister, sağıcı ister. İşin olanı kaldı mı bana, enişte de gidince. Üstesinden gelmek zoru-

mu, iliğimi kesti. Elle de tutulur bir şey alamaz olduk. Zilyetimizde sayılası mal parçamız yok. Çocukların gözleri pörttü. Anamsa yıllardır beni evlendirip barklamayı düşünür. "Kocadın ya, Kurban can," der. "Özüm göçmeden damatlığını bileydim." İyisi mi, alıp başımızı gâvur ellerine varalım, dedim, para edip dönelim. Hem bugünün gününde iyice farz oldu. Nafile ki Haydar içerde. Sen de varsın. Yeni gelinimiz oldun. Durmak yersiz.

Emine yüzünün allaşmasını silici hiçbir davranışta bulunmadı. Şaşırtıcı erinlik evresi utancının genç kızlığındaki gibi nasıl teptiğini düşünememişti bile. O okuyan, yürekli, çağdaş bir kızdı. Bu kadın erkek ilişkilerinin söze geçirilmişliği tanışı olmadığı biriyle karşılıklıyken zora sokmuştu ilk kez onu. Haydar'la olan bedensel bütünlenişinin üçüncü kişice saptanmasını kapanarak dinliyordu. Alt üst olmuştu. Bu genç adam onu benimsiyor, sözleriyle bağrına basıyor, kendini Emine'den sorumlu sayıyordu. Çelişkilerinin koyuluğundan gelen bölünmeler dağılıyor, üstüne başına ışıklar yağıyor gibiydi. Ağlamakla gülmek omuz omuzaydılar. Böylesine hiçbir zaman hazır değildi. Sevecenliğin gösterişli törenlerle sunulduğu ortamların insanıydı Emine. Sarsıntıları belki de bundan ötürüydü. Kurban'sa düzenli davranışlar bütünlüğü içindeydi. Emine'yi dinlendirici bir yalınlıkla çepeçevre sarıyordu. Bunu da hısmıymış gibi, kavrayıcı bir yakınlıkla iletiyor, sözcükleriyle de pekiştiriyordu.

— Sen de varsın. Gelinimizsin.

Tutukevindeki kardeşinden Emine'nin gelinleri olduğunu öğrenip eksiğini gediğini anlamaya gelmişti. Bunun üstüne basıyordu.

Ellerinin terlediğini, yüzündeki kızartının solduğunu anladı. Emine coşkunluğunu yatıştırma çabasından ötürü bir iki yutkundu, sesini toparladı.

— Biz evlenmedik Haydar'la, dedi. Evlenmek derken, nasıl söyleyeyim, nikâhımız yok.

— Nikâh mı... Ha şu hükümet nikâhı dediklerini söylüyorsun. Anam Hanım'm nikâhı bizim taa askerliğimize erince mi neydi kıyıldı. Hükümet nikâhı tasa mı? Haydar'la sen kavilleşmişsiniz birbirinizle. Ötesine kim ne der ki? Haydar seni bana ısmarlarken demedi şu

hükümet nikâhını. Bizdendir artık Emine, Kurban ağabey, dedi. Kara gözlü kardeşim benim. O ne işlediyse iyi işler. Danıştı bana. Dediğimi yap ha, Kurban ağam, dedi. Şu sıra Emine yalnızdır. Arkadaşlarımızın çoğu içerde. Kızda belki yeni dostlar arayacak, danışacak güç de bırakmadılar. Gör halini, dedi. İşçiliğim için de epey anlattı. Bunca yıl sonra demirli telli yerden erip elimi öpmeye davrandı, Emine can. Size olmuşlara özüm ne şaşarım. Bu olanları bir de sizler gelip diyeydiniz ya. Kafa yorup da öğrenmeye heves edenimiz çıkardı. Çünkü Haydar söyledi, has söyledi ya, mahpus damındayken değil anlatmaların kardeşim nafile ki daha önce keşke olaydı, dedim.

— Öğretmeliydik, doğru. Kim kime neyi öğretmeliydi, diye düşünmekteyim şimdi. Büyük açıklarımızdan biri de bu. Ben...

— Bana ağabey desen uygundur. Eğer gönlün ister, heves edersen.

Emine saygıyla baktı Kurban'a.

Genç adamın bu sözleri söylerken sıkıldığını, o büyüklük taşan tutumunun ilk kez boşaldığını gördü.

Kurban'm karşısında oturmanın sandığı kadar kolay olmadığını da anlayıverdi.

Kurban ağırbaşlı olmayı, susmayı ödev gibi yıllarca üstlenen, Türk köylüsünün çektiği zorluğu dışlaştırmayan, örtük durağanlığıyla karşısındaydı.

O kıpırtısızlığı aralayan tek şeyin birdenbire ağan gepgenç gülüşleri olduğuna tanıklık ediyordu Emine.

Kurban kendisine ağabey denilmesini istemekle yanlış bir şey mi söylediğini araştırırca bakmıştı ona.

Evet, ağabey demeliydi kuşkusuz.

Geldiğinden bu yana sorduğu açık sorulara onca okumuş Emine yalın, kesin yanıtlar veremediğine göre, okumuşluğunun yararlarını yeniden düşünmeliydi. Karşısındakine anlaşılır özler sunamadıktan sonra...

— Kurban... ağabey, girişimimiz halk içindi. Devrim birikimini oluşturma çabamız en uca değin varamazdı kuşkusuz. Yine de Haydar'm ağabeysi olan kişi bilmeliydi değiştirmeye kalktığımız düzeni. Bazı şeyleri ulaştırmakta yeterli olmadığımız açık. Bundan şimdi,

Kurban ağabey, sizin karşınızda, içime işleyen bir üzüntü duyuyorum. Üstelik uca gitmekle ne demek istediğim anlaşıldı mı? Yoo... Yığınlar için geliştirilecek dili bulamamışız ki, nasıl iletişim kurabilelim. Daha açık anlatmaya gayretlensem belki beceririm. Almanya'ya gitmenizin, yurdumuzda barınamayışınızm nedenleri şu: Anadolu'nun ürettiği her şey küçük bir insan azınlığının elinde toplanıyor. Onlar sömürüyorlar sizleri. Aldıklarını salt kendileri için kullanıyorlar. Oysa işçi olmazsa fabrika olmaz.

— Üzülüp keder etmeyesin, Emine can. Biz de çok zaman var ki düşünüp danışmaktayız kendimizce. Hayvanlarımızın elden gittiğini görürken onların ruh olup uçmadıklarını da biliyoruz. Parası, toprağı, ekeneği, biçeneği, tohumu olana gider hayvanlar. Çayırlar, haroslar onlarındır. Gün dönümünden sonra kotana çıkmayla bizim karnımız doymaz ya, mal sahibine akar akar. Onlarsa en küçük kotandan büyüğüne varana bizlere muhtaçtırlar. Sonra iş biter, modgamlık yapana, birlikte toprağı derinden kaldırmada en az dört boyun öküzün ardında çatal çatal tabanları, el ayaları yarılana kalansa, birkaç pişimlik aş olsa ne iyi deyip şükreder. İneklerimiz bir zaman sekiz kilo yağsız çeçil verirken adım atmaktan kesildiler. Başkasının hayvanını koşsak sahibi hayvanın yalayacağı tuzu bize yarar diye kısar. Haydar dört satır söylediyse, ben on kitap anladım. Başımızda kaderimizdir deyip silemediğimiz kara yazıyı tanımamışlık mı olurmuş? Eskiden de padişah sarayında aş pişiren değildik ya, şimdi iyiden iyiye tükendik, kuruduk. Kardeşimin başını koyduğu, canını satışa verdiği şey doğrudur belli. Sen Haydar'ın bebeliğini tanır değilsin. Özüm onu yanımda tutardım. Has severiz birbirimizi. Şimdi mahpuslardaysa, biz gibiler için girmişse bir gün elbette anlarız. Kızkardeşimiz Hürü geçtiğimiz yıl öldü, toprak ettik. Anamız, "Duyurmayın Haydar'a," dedi. O da bir yılı aşkındır uğramaz. Anamız, "İnsanlar okudukça, bildikçe ası olur," dedi. "Babanız da nafile bir kitap okuduydu, özünü yitirdiydi." Ben mapusta Hürü'nün öldüğünü demedim Haydar'a. Sen bizim canlarımızın sayısını bil. Kadınlarımıza katıldın. Elimiz dar ya, gönül verimimiz boldur. Gönül desen, neye yetip neye yetmediğini, okumuşsundur, sen bilirsin. İşte, hallerimiz bu. Para edip dönmenin yolu

nerden geçerse oraya düşmek vacipti, Emine can. Almanyacı olmak vaciptir. Olduk. Üste sağlık kâğıdımızı da kazandık. Bizi Almanyacı işçi seçenler nereye sürdülerse pek beğendiler. Gövdemiz, elimiz, ciğerimiz, gözümüz pak çıktı. Okumamızsa tam.

Emine başı eğik, Kurban'ın, sözcüklerindeki acıyı siliveren güven dolu sesine dalmıştı.

Kurban'la Haydar'ın el ele tutuşmuş açıklık, serin bir ovada, genç dağların değişen renklerinin içinde, küçük iki nokta benzeri yürüyüşlerini görürceydi.

Erzurum, Kars illerinde kaldırım içlerinden, sessiz ara sokaklardan kentlilerin hiç dikkatini çekmeden yürüyen o gencecik iki köylüye belki de bir zamanlar rastlamıştı.

Ama çocuklar çabuk unuturlardı.

Almanya'ya gitmek için başvuran Türk işçilerinin geçirdiği sınavların içine sokuyordu bu iki köylü çocuğunu. Sosyoloji öğrencisi olarak araştırmasına konu ettiği yıl görmüştü Alman İrtibat Bürosunu. Ordaki olanlara karşı duyduğu tepkinin sertliğinden, bedensel ezintisinden kendi de ürküp donakalmıştı.

Yarım Türkçesiyle bekleme yerine "havalandırma düzeni bile" yaptıklarını anlatan görevlinin yabancı, bulanık yüzüne bakamayışı epey sürmüştü.

Sıralarını bekleyen işçilerin suskun, sabırlı kalabalığını, dışarıdaki köftecilerin buram buram tüten dumanlarını, çığırtkan çağrılarını o günün canlılığıyla geçiriyordu içinden.

"Türkler için Almanca, Türkler için Almanca," diye haykırıp duran adamın bir bayram yerini anımsatan kırmızı güleç yüzünü, merdivene sıralanmış erkek kalabalığının arasından yol bulup çıkmaya uğraşan mantolu, başı örtülü çok genç bir kızın kaçamak ürkek bakışlarını, geceler boyu unutmamıştı

Sonunda röntgen bakımına sokulan erkek işçilerin olduğu bölüme girmişlerdi.

Bir tek içdonuyla sırt sırta, tıkış tıkış bekleşen onca insanın sığıştığı yer, ezik çaresizlik duygularıyla karşılıyordu kişiyi. Terden, kokudan, soluk almanın güçleştiği o yeri gören için bir daha unutmak çok güçtü.

Tavanında kalorifer ısıtıcılarının kalın donanmış boruları özel bir bezeme gibi duruyordu.

Duvarların, kapıların ak boyaları en alt katta düzenlenmiş irtibat bürosuna üst yanlardan açılmış dar pencerelerden gelen yetersiz ışık, cıvalı lambaların gündüz de yakılmasıyla insan derisi hastalıklı bir görünüme bürünüyordu.

Tükenmeyecekmiş sanısını veren borular çokluğunun bükümlerinde, hava değişim aygıtlarının erişemediği buharlaşmalar oluyordu. Havalandırma matematiği bunca kalabalığa denk yapılmamıştı ki, soluma epey güçtü bu yarı çıplak erkeklerin bekleştiği yerde.

Sırası gelen işçileri tek tek denetimden geçiren gürbüz Alman hemşirelerle, saçları yandan ayrılıp yatırılmış zayıf, gözlüklü Alman doktoru, o doktorun düzenli dikkatini –geçen her işçiye ayırdığı bakış süresinin şaşmazlığını kaçırmamıştı Emine. Almanya'ya gidememe korkusunun her türlü köklü töreyi anında silip atan baskın gücünü soyunmuş erkek işçilerde somutlaşmışça görmüştü Emine.

Çoğunluğu tarım alanından gelen Anadolu köylüsünün yanmış, kararmış yüzlerine karşın güneş görmemiş vücutlarının solgun, uslu yığınını acıyla çizmişti içine.

Röntgene girecek olanların dizisinde adı çağrılanın öne yürürken kısacık bir an çıplaklığını düşünüp kollarını omuzlarına sararca bir davranışta bulunması hepsinde yenileniyordu.

Sonra, Alman hemşirelerinin, "Achtung! Halt! Brust!" derken seslerindeki ezici başkalaşım apaçıktı.

Türk hükümetiyle yapılmış işçi anlaşmasını Alman doktorun önlerine sürüşüne Emine de, arkadaşları da ilgi göstermemeyi yeğlemişlerdi.

Daha sonra da doktorun özellikle abartılmış şaşkınlığıyla Türk işçilerinin çoğunun Almanya'ya gidebilmek için neler yaptığını anlatışını duyuyor gibiydi şimdi de.

İşçiler sağlık denetimlerinden istenen sonuçları alabilmek için inanılmaz hilelere başvuruyorlardı.

Tansiyon yüksekliğine ya da düşüklüğüne karşı dışarıda sorumsuz satılan bazı ilaçları alıp yutmalarını hiç anlayamıyordu Alman

doktor. Bu tür ilaçların insanların kalbini kolaylıkla durduracağını, bir kalp krizinin nasıl da böylesine küçümsenebildiğini, iyicil olmasına özendiği yüz devinimleriyle sergiliyordu.

Adamın büründüğü acımayı, tiksintiyle izliyordu Emine.

"Wie, wie, warum, warum?" deyişlerindeki şımarıkça başkalık, görülmeyecek gibi değildi. Adamın üstten alan bir tutumla "Nasıl olur bir hayat vermek iş için? Çünkü biz yapıyoruz, hep kendimiz muayeneleri. Kanda da, röntgende de yanılmayız hiç, alamayız da sizin hastanelerinizden rapor. Federal Almanya hükümetimiz bütün teşkilatıyla seçer işçisini. Hem yabancı işçimiz çok geliyor. Sizinkiler çiftçi, çok iyi olmaz bize. Çiftçide fayda yok. Çünkü Fedaral Almanya'da var ağır sanayi, teknokrasi için yatırım."

Doktora şöyle bir bakıp "Evet," demişti Emine. "Federal Almanya haklıdır. Size bir diyeceğimiz yok. Ölmek sorununa gelince, siz bilmezsiniz ölmeyi. Ama öldürmeyi bilmekte bir ara üstünüze yoktu."

Arkadaşlarının biri yanaşarak Emine'nin elini tutmuştu.

Doktor gülümseyerek yönelmişti Emine'ye. Türkçeyi anlamıyordu ya, genç kızın yüzündeki tortulanmayı anlayıvermişti. Belli ki şimdiye değin bu anlamı taşıyan çok yüzle karşılaşmıştı.

Konuşmaların çevirisini yapan arkadaşı "Bir Nazi doktoruyla konuşur gibisin, yapma, Emine," demişti.

"Ya," demişti Emine, "haklısın. Duygusal davranıyorum. Nazilerin ayıbı da çok yakın daha. Unutulur gibi değil. Bunlara baksana geçmiş canavarlıklarından çabuk sıyrılmışlar. Yapmış olanlar doğrudan bunlar değilse bile pek çabuk unutanlar bunlar."

Duvarcı ustalarına nasıl duvar ördüklerini kanıtlamaları için hazırlanmış odaya doğru yönelmişlerdi.

Kurban, Almanya'ya gitme hakkını kazanışının ne büyük bir şans olduğunu anlatırken onunla birlikte sınav işlemlerinin geçtiği her bölümü geziyordu Emine.

Yurdunun insanlarının ezik bekleyişlerine yeniden dokunuyor, içi titriyordu. Epeydir tıkanmış coşkularının, öfkelerinin taşmasını sessizleştirerek Kurban'ı dinliyordu.

— Sonunda okuma işine geldik, durduk. Ben ilkokul ikidenim.

Sağlıktan tam numarayı alınca okumaya soktular. Onlardan üç Alman bekleşiyorlardı odada. Türkçeyi yanlış okursam bu herifler ne anlarlar, dedim. Nafile, herifçioğluları bizden bir kadın koymuşlar. Kadındaki çatınmayı sorma. Yeşil kitabı uzattı önüme. Üstü resimli. Sol yanında karlı, ulu, bir dağ var. İçi de çizgiden resimli. Ben o kitabı eniştemden öğrenmiştim. Bir baştan ötesini ezbere geçtimdi. Çünkü, Emine can, oluruna girmiş işi okumada yanılıp da zora sürmek yakışıksız olur. Haydar'ın da desteği az olmadı, okumuşluğumuza. Onun gönderdiğini okuyalım, biz de mektubunu yazalım diye elimizden bir zaman kalem düşmedi. Gör ki ilk sayfayı açıp zangadanak kaldım. İyice yabancıladım mı yeri. Çözül, dilin karışmasın a Kurban dedim, tüh nasıl şaşırdın baştan, dedim. Bizim Türk kadının yüzü sertlendi. "Artık okumayan işçiyi göndermiyorlar. Biliyorsunuz sanırım," dedi. Belli ki o Alman'dan el bize. Ha Kurban, dedim, şu eksik eteği utandır, unut sana dikilip bakanları, çöz dilini. Sana da diyeyim mi okuduğumu? Eğlen, gül de geç. Yaprağı döndürdüler. "Trende düzen: Sizin ve sizinle beraber yolculuk yapacak vatandaşlarınızın esenliğiniz bakımından, trenin temiz kalması büyük önem taşır. Bu nedenle her türlü tesisatı özellikle tuvaletleri ve el yıkama yerlerini kullanırken, bunlar kendi evinizdeymiş gibi davranın. Akıntı borularını kâğıt ve çöplerle tıkamayın. Çöpler için ayrıca kaplar hazırlanmıştır...

Emine arasız ellerine bakıyordu Kurban ezberlediği bölümü bitirdiğinde.

Başını Kurban'a çevirince, onun sesine yansımış olan gülüşe karşın yüzünde çökelmiş bir acının genişlediğini gördü.

— Niçin sıkkınsın can? Belli ki eğlenesin derken üzdüm seni.

— Hiç. Bana bakma, Kurban ağabey. Öyle. Sevindim Almanya'ya gitmeyi hak ettiğine. Sana uzun mektuplar yazacağım. Bu bana ortak dilimizi bulmamızı sağlayacak. Sonra o kadar iyi tanışacağız ki. Sen demin okurken bunları düşünüyordum.

— Şimdi de kardeşliğimiz iyidir, sağlamdır, gelin can.

— Yok, asıl gerekeni yapacağız, Kurban ağabey, gör bak.

Kurban, çenesini sıvazlayarak dikelmişti oturduğu yerde. Girişte duran bavulunu gözledi.

— Bir şey mi gerekti bavuldan? Getireyim mi buraya?

— Yok hani, ben peynirdi, yağdı getirmiştim Haydar'a, yanına koymadılar. Yarın da işçi uçaklarıyla gideceğim. Bıraksam ister miydin?

— Niçin istemeyeyim? Yemek yemiş miydin? Sormadım. Kim bilir buraları bulana kadar vakit de geçmiştir. Bir şeyler hazırlasam, otursak masaya. Ben de yemedim.

Emine bu küçük yalanı neden söylediğini düşünmeden, çıkarmadığı kasketiyle bir gevşeyip, bir dikilerek oturan Kurban'a ağır düşüncelerinden sıyırmaya çalıştığı yüzüyle bakıyordu.

— Eziyetli olmaz mı, Emine can? Sen şehir insanısın, şimdi dipten doruğa kalkışırsın yemek için.

— Yok, Kurban. (Bu kez Emine ağabey demeyi atlamıştı.) Elim çabuktur, bakma buraların dökümtüsüne. İnanmazsan bir seyret de gör.

Emine bunları söyler söylemez davranmış kollarının yitmiş hızını iç isteğiyle yoluna koyarca dağıntıyı düzenli kümelerle odanın bir yanma toplayıvermişti.

Kurban eve ilk girişinden bu yana solgun, güçsüz görünüşlü bu kızın birden nasıl canlandığına şaşmış gibi baktı.

Emine mutfağa girip çıkıyordu. Yemek masası diye kullanılan, annesinin deyimiyle orta masasını açıvermişti hemen. Temiz, ama biraz buruşuk örtüyü sererken de Kurban'la konuşuyordu.

— Hemen şimdi olacak bak, Kurban ağabey. Kırk yılda bir Haydar'ın yakını gelsin de, ne kırk yılda biri, Haydar'ın ağabeyini bana ilk kez konuk geldiği gecede aç salayım. Ayıptır ne demek, Haydar bunu işitse inanmaz. Gör bak marifetlerimi.

Konuşmasına kendini iyiden kaptırmıştı.

Bir ara çevresine baktı, Kurban'ı göremedi. Nereye ne yana gidebilir diye odayı tararken, dış kapının zilini duydu, şaşırdı.

Yeni bir zil sesi, yeni bir kişi miydi gelen?

Kapıyı açtı.

Kurban kolunda iki dolu kesekâğıdıyla, yüzünde utangaç bir gülümsemeyle bekliyordu karşısında.

— Burayı baştan bakkala sordumdu. Bizim kesimimizde adamlar hemen tanış oluyoruz. Alacaklarımın onda olanlarını aldım, olma-

yanlarına da çırağını koşturdu. Eli boş gelmemin yakışıksızlığını anca ayıp da anladım. Hem, Emine can, ye de kanlan sen. Belli ki çok eziyete tutmuşlar seni. Kahrın altından kolay kalkılmaz. İnsanın ferini alır. Can kafesinde dururken bunca elden ayaktan geçmek olmaz. Salma böyle taze ömrünü.

Kesekâğıtlarından çıkan sucukları, turşuyu, elmaları, yumurtaları, buzları eritilmemekten kalınlaşmış dolaba yerleştirdi.

Ekmeğin sarılı olduğu kâğıttan çıkan bafra sigarası paketini Kurban'a uzattı.

Kurban mutfak kapısında dinelmiş, Emine'nin dolanmasına, saçlarına, orta parmağıyla işaret parmağının bir şey kavrarkenki zor bükülürlüğüne bakıyordu.

— Bir ara Kars'a var, Emine can, bahar gelirken. Anamı, kızkardeşlerimi gör danış. Buranın kahrı nafile daha mı baskın ne. Seni ziyade ezmiş. Kars'a, köye git bahar başı.

Emine'nin dudakları titredi.

Uzun süredir yaşamadığı başkasınca korunma, hoş görülme duygusuna dayanmaya çalıştı.

İçini eriten bu sevecenliği ağlamadan sindirmenin yollarını aradı.

Konuşursa çözüleceğini bildi.

Tek kalakaldığı o yerdeki irinli, ağır kokulu salgılara belenmiş yitik kızın böyle birine ne denli gereksinerek uzanmaya hazır olduğunu o an anlayıp hızla düşündü.

Duygu buzullarıyla örüp ittiği yumuşaklıklar, zorla ezilmiş taze yapraklar gibi silkinip doğruluyorlardı.

Aşağılama isteklerini kudurganlıkla ona boşaltanları, üstüne eğilenleri, yarı sayıklamalı ürkünç yalnız gecelerinde taşıdıklarını karşısındaki adam, güçlü, kaba, yine de sıcak insan elleriyle aralayıp siliyordu sanki. İçindeki, açılmamacasma vurulu sandığı kilitleri çözüyordu. Özündeki sağlamlığı iletiyordu Emine'ye.

Kurban'ın omuzuna başını dayayıp yapılanlar için taşıdığı öfkeyi, Haydar'a duyduğu benzersiz sevgiyi, özlemi anlatmaya davranabilirdi.

O duygudaşlığın düşünce birliğiyle donatılmış görkemini, hiçbir şeye benzemez yaşama gerçeğini bile tanımlamaya kalkışabilirdi Kurban.

Bu gece patlayan sevinçli duygu yenilenişiyle anımsamaları, olguları tam tamına söze vurup anlatabileceğini sanıyordu.

Söylemek istediklerini ileriye bırakmamalıydı.

Bu genç adamdan ulanan erinci yitirme duygusuyla titriyordu.

Gerçeğin ta kendisiydi sanki Kurban. Bu yüzden de dostluğu en iyi anlayacak kişiydi onca. Çünkü gerçeğe en yakın, en yaraşan sözcük dostluk olabilirdi.

Ama yine de sakınıp susmayı seçti.

Kurban, Emine'nin, sırtı dönük kamburca duruşunu bir süre daha izleyip odaya yöneldi.

Emine, iç karmaşasını salmamayı başarmıştı. Kurban'ın gidişindeki, beklediğini bulamayışı sezip ardından koştu.

— Şöyle rahat et Kurban ağabey. Bir sigara yak. Ben "Haydi, yemek hazır!" deyince yerinden kalk. Kim bilir ne kadar yorgunsun. Haydar'ı parmaklıklar ardında görmen yeter. Ben de maşallah bunu anca anladım. Halime gülmeli.

Kurban kasketini çıkarıp yanına bıraktı.

Şimdi yüzü tam yaşını bulmuştu.

Doğa insanının erken çizgileriyle donanan alnına, apaydınlık, ürküntüsüz yüzüne baktı Emine.

Kurban şimdi Haydar'dı.

Tek ayrımı, okumamış kişilerdeki o düz anlatımdı olsa olsa.

Emine bunca yıl ailesi arasında görmediği duru davranışlarla tanışıyordu. Güvenin kök atmasını, karşısındaki bu taşralı giyimli genç adama borçluydu.

— Çok eziyet ettiler ha size, Emine can. Sen danışmasan da nafile anladım. Kapıyı açtığındaki ölgün benzinden, dalıp gitmelerinden anladım. Gönlün kurumasın, derdi, sakın ha ki alışkanlık etmeyesin.

Emine Kurban'ın sigarasını yakıp muftağa döndü.

Masayı kurduğunda Kurban'la karşılıklı oturdular.

O ceketini çıkardı, iskemleye astı.

— Bismillah, dedi Kurban ilk lokmayı alırken.

Gülerek sevgili, eski bir akrabasıymış gibi baktı Emine, Kurban'a.

Yumurtaya buladığı lokmasını ağzına attı.

Yer etmiş yutamama alışkanlığının dudaklara tepkisini duydu.

Aldırmadı, dayandı.

Biraz sonra damağına aylardır ilk kez yediğinin tadı yayıldı.

Besin isteklenmesi başlıyordu.

İkinci lokmayı da attı.

Bulantı basılmıştı.

Midesinde hep beliren baygın kusma başlangıcı artık yoktu. Açlığını duyarak yutmayı sürdürdü.

Kurban onu kolaçan ederek,

— İyi, dedi. Tadı yerinde olmuş her bir şeyin. Ben de acıkmışım. Senin de için kurumuş ben gibi.

— Pek bir şey yapmadım ki. İşte...

— Yok, iyidir. Benim töre bilmezlenmemden oldu. Ev, mahalle aramaktan aşı ekmeği unuttuk.

Buruşuk mintanının içinde ceketli olduğu görünüşünden zayıf duruyordu Kurban.

Haydar nasıl ilk görüşte çarpıcı değil, ezik duruşluysa, Kurban'da da eş görünüm sürüyordu.

Yalnız arada dalıp gittiğinde güç olana girişmiş insanlardaki dışa vurulması ayıp sayılan iç konuşmanın gölgeleri seziliyordu.

Yemekte başka söz geçmedi aralarında.

Düzenli bir günü yaşamış, içtenlikle yakın kişilerin hoşnutlukla buluştukları anın doyurucu aşını yer gibiydiler.

Ardından kalkılıp radyo çalmak, eğer bir akşam yeşilliğinin yatıştırıcı serinliğine açılan bir balkon varsa, oraya çıkmak isteği veren yemeklerden biriydi bu sanki.

Emine sonunda elmaları da getirip masaya koydu.

— Peyniri iyidir bizim yerin, dedi Kurban. Yağı da iyidir. Eh, tadını bilirsin artık. Ben Almanya'ya varınca yılbaşını yapmaya oraya gel. Gâvur kısmısı çok baygınıymış yılbaşı bayramlarının. Sen de gör, konuğum ol. Hem siz öğrenciymişsiniz ya, biletiniz ucuza olurmuş. Haydar'm demelerine göre, sizi artık okutmayacaklarmış. Başka yollarını bulmalı işin, diyor o. Ben de, herkes okusaydı işçi, çiftçi kim olacaktı, Haydar can, dedim.

Bu çocuksu açıklamaya güldü Emine.

— Öyle ya haklısın. Çok ilerde salt meslek edinmeye değil, dünyayı, kendini öğrenmeye gerektir diye okuyacak insanlar. İnsan olmayı becermek de en büyük meslek sayılacak. Kurban ağabeyimiz.

— Öğrenene ne mutlu. 1973 yılını bizle yap Emine can. Şu 1972 yılını kayın gelin birlikte bırakalım ardımızda.

— Ya Haydar, o çağrılın değil mi?

— Haydar'ın işi büyük belli. Çok söz açmadı özünden. Beni şimdilik hesapta tutmayın, dedi. Olana döğünmek yaraşmaz, Emine. Nafile ki böylesine alışmışız biz. Erkek kişinin başına türlü işler gelir. Yazgısı neyse...

Kurban'ın sözcükleri giderek kısılıyordu.

— Eh, Emine can, senin neler geçti başından. Söyle hele...

— Hiç.

Birden büyü bozulmuştu sanki.

— Saklılarını sormuyorum. Ne ettin, neyi sevdin? Anan baban seni nasıl nazlatıp pahalandırdılar kimbilir? Haydar'ı tanırlar mı? Tanımışlarsa nasıl da sevip beğenmişlerdir kardeşimi. Bizim canlar seni görseler, okşayıp da el sürmelere kıyamazlar bilesin. Köşeye oturtup gözünün içine bakıp, neyi eksik yakışıksız yaparsak yüzümüz yere dönük kalır, diye dertlenirler. Eh, anamsa, Emine can, inan ki gözlerinin az görmesine ömür boyu yanmadığmca yanar. Okumuş yazmış gelinini yanma katıp da şöyle fırdolayı gezip eşine, tanışına görünemeyecek diye. Hey kocamış nafile anam benim. Düğün, gelin denmesin. Ölmüşlüğü parlar, elinin ermezliği balkıyıverir. Sizinkiler de kent giderince bir düğün düşünüp arzularlar sanırsam.

— Bizimkiler mi? Bildiğin gibi, şehirlidir onlar. Hem de öğretmendirler. Babam da, annem de öğretmendir.

Kurban birden rahatlığını yitirdi.

Dikildi, doğruldu.

— Öğretmendirler ha? Ne kıymetlidirler bilir misin o canlar benim için? Bir Kenan öğretmen vardı. Şu Haydar'ı okumaya süren, beni de buna gönül verici kılandı. Bir danışırdı, bir insana, bir kula yakındı, bir adam ehliydi bilsen. Seninkiler de öğretmen ha! Hay-

dar'ımız cümle insanların en hasına düşmüş şükür.

— Evet, Kurban ağabey, Haydar bana da Kenan öğretmeni anlatmıştı. Benim de onun gibi tanıdığım, hiç unutamadığım bir İclâl öğretmenim vardır. Neyse, bir çay daha koyuyorum. Biz oralılar çaya doymayız değil mi?

Kurban Emine'nin ailesiyle ilgili açılması güçleşen konunun sürmesini, nasıl bir önseziyle bilinmez, üstelemedi. Emine de yolunda gitmeyenin belirmesini engellemek isterce geri çekiliyordu.

— Son çay olsun bu, can. Geç oldu. Yatsıyı bulmuşuzdur.

— Burada kalabilirdin, Kurban ağabey. Yerim var. Kolay hemen hazırlarım. Rahat edersin, korkma.

— Yarın yolcuyuz. Arkadaşlar beklerler. İstanbul'un yabancılığını birlikte anca kolaylıyoruz.

— Nerede kalıyorsunuz?

— Edirnekapı'da.

— Kaç kişisiniz?

— Bizim ordan üç kişiyiz. Başka yerlerden de var. Kırkı geçiyoruz.

— Haydar'a yazmalısın, Kurban ağabey. Almanya'dan da. Çünkü...

— Yazmamak olur mu? İpin altındadır. Civan canı ipe vermekten çok bir ağabeye civan canın alınmışlığını bilip de ardından ömür sürmek nafiledir, adamı çürütür.

Emine toparlanıp katılan yüreğinin acılanmasına yararı olurmuşça yumruğunu göğsüne dayadı.

— Erkek dedim ya, yanıldım. Bu işler belli size yaraşır olmuş. Emine can, olan biten açık, Haydar nafile içerden çıkamaz görünüyor. Sen de bilirmişsin ya, gönlünü karaya yasa, verme. Almanya'ya konukluğumuza gelirsen daha ferahlanıp, alışıp danışırsın olanları, biz de öğreniriz.

— Elbette öğrenirsin. İşini, ekmeğini; gözünü kırpmadan kazanacak korkusuzluğu taşıyorsun. Ne haddimize diyesim geliyor sana öğretici olmaya kalkmak.

— Yok biz okuyanı, bileni saygıyla dinleriz. Doğruya kapalımız hiç olmadı.

Masadan kalktıklarında odanın yarı toparlanmışlığını bir kez daha gözden geçirdiler.

Emine çay koyup döndüğünde Kurban talandan kalan birkaç kitabı karıştırıyordu. Bazı satırlara takılıyor, güçlük çektiği belli, uzun bir okuma süresinde sayfayı çevirmiyor, sonra soru dolu bir anlamla Emine'ye bakıp susuyordu.

Emine sorulacağı istekle, gereğince anlatabilir miyim kaygısıyla beklerken karşılıklı örülen sessizlikte öylece duruyorlardı.

Aydın fikir yükleriyle dolu birşeyler, soyut kavramları içeren bir soru bekleyerek o geceye değin taşımadığı bir sorumlulukla "Nasıl açıklayabilirim, iletebilirim?" ikirciğiyle olanca dikkatini Kurban'a yöneltiyordu.

Beklediği soru gelmedi.

Çaylar bittiğinde odadan kopmuş gibi oldu Emine.

Sokakta ya da bir başka yerdeymişçe şaşkınlaştı.

Yaşama alışkanlıklarının, aynı kattan olmayan kişileri, yabancılaştırdığı konumlarda buluşmuş gibi baktı Kurban'a.

Çok uzun süren iç yaralarının böyle kısacık bir zaman parçasında -bir gecede- yoluna gireceğini sanmamasını uyarıyor gibiydi ona uzaklaşma duygusu.

Toparlandı.

Yeniden çökelemelere saplanmasını ilk kez iteledi.

Değişik şeyler konuşmaya girişti Kurban'la.

Kendinde beliren olumsuzluğu ezecekti, kararlıydı.

Düştüğü aydınca soyutlamaların kapalılığına gülerek bakıyor, kendini yeniden alaya alarak "Görüyorsun," diyordu, "sen de, Kurban ağabey, benim şu mızmızlığımı."

Oysa Kurban, Haydar'ın küçüklüğünden, asker kaçağı babalarının çılgın sigara tutkusundan, eski gürbüz kulunlanmış hayvanlarına değin açtığı konuşmasını taşkınlıkla sürdürüyordu.

Emine Haydar'ın gerçek bir yoksulluk içinde geçmiş çocukluğunu bu kez Kurban'ın sözcükleriyle daha sahicileşmiş, keskinleşmiş olarak yaşıyordu. Hastalandıkları zaman analarının ezdiği otlardan kardığı ilaçlarla iyileştirildiklerini, kötü beslenmeden ileri geldiği ke-

sin olan çıbanlarla sıvanan Haydar'a yakılıp yaralarına sürülen taşları da öğreniyordu. Acıları çabuk unutan çocukların tepeler boyu koşuşturup davar yedişini dinlerken gülse de giderek durgunlaşıyordu.

Emine'yse küçük kızlara özgü atlamalarla anlatmaya giriştiği konuları kısa geçiyor, Kurban onu dinlerken olduğu yere alışan kişilerdeki el kol dayayış kolaylığını ediniyordu.

"Öyle ya, Emine can, sen de az değilmişsin. Dur, dur... O öğretmen hanım kimdir? Şu yoksul çocuklara analık eden..." diyerek sözün ortasına giriyordu.

Emine, birden Kurban'ın konuşmasının daha kolay olacağını sezip konuyu ona kaydırıyordu.

Kurban bu kez askerliğini piyade olarak yaptığını, bunun da doğrusu çok hoşuna gittiğini anlatıyordu. Tek yakınan anasıydı bu işte. Çünkü "damadının, iki üç katımlık hayvanlarını, oğlu askere gider gitmez zebil ettiğini," köyün olan insanına yaydığını söylüyordu Emine'ye. Anasındaki kötü huyların kocamışlıkla başladığını, bu yaşamaya kolay kara çalma yatkınlığının iç isteksizliğinden, yaşlanmadan geldiğini söylüyordu Kurban. "İyi gün görmedi yoksul anamız," diye belirtiyordu. "Köyün olan adamına danışıp Kamer'in kocasını rezil etti."

Saatler geçmişti.

— Yeniden çay içer miyiz? diye sormuştu Emine.

— Evet, dedi Kurban. Çayı da pek demli güzel yapmışsın.

İkinci kez çayları demleyip koyduğunda artık iyiden kaynaşmışlardı birbirlerine.

Başta zorluk çektiği "ağabey" demek, şimdi yıllanmış alışkanlıkların kolay sözcükleri gibi çıkıyordu.

— Eee, dedi sonunda Kurban. Sen erişkinliğini buluncaya neler geçti başından?

Hiç, demin de söyledim ya...

— Eh, Almanya'da konuşuruz, danışırız.

— Kalaydın sahi, Kurban ağabey, Haydar'ın duruşmaları bitmedi ya, o da bir gün Almanya'ya seni görmeye gelir, diyorum. Sanırım delikanlı insan ömrüne kıymaya doymuşlardır. Kalaydın, yabancı yer mi burası!

— Haydar yaşayacak. İçime öyle doğuyor. Kalmak isterdim ya, sözüm var. Çok yaşa sen, e mi? Burda helalleşiriz şimdi.

— Yok, burada olmaz. Ben yarın havaalanına geleceğim seni uğurlamaya.

Kurban bu kez deminki Haydar'la ilintili konuşmanın acısıyla karışık bakışını kıpırtısız tuttu Emine'de.

Emine, sarsaklaşıp eski devinimlerine kayıyor gibiydi. Kurban gelip kapıyı çalana değin kol gezen ezinçli bükülüşler, dirilemeyişler pusuda mıydılar ne?

— Dedim ya, Haydar'ımızı asarlar demeyelim, Kurban ağabey. Bugünlerde neyin, neden yapıldığı alabildiğine karışık. Üstelik bunlara hesap soran da yok.

— Bir kesim kurtulmazsa, namusuyla öldü kardeşimiz deyip, alnımız açık gezeriz.

— Öyle elbette. Namusuyla demek bile yetmez ya, daha gösterişsiz olanı bulmalı onlar için. Kahramanlığına heves etmedi bir gün bile Haydar. Kahraman olmaktan sakındı. Oldurulduysa, bu herkesin, hepimizin hesapsızlığındandır.

— Hay Haydar can ömrün gür olsun... hay! Gitmeli.

Kurban uzanırken Emine hızla alıp vermişti bolca ceketini. Kasketin yeniden başa geçişiyle Kurban'da köylülüğün, ağırbaşlılığın yenilenmesi bir oldu.

Kapıya vardıklarında Emine ağulanmaları alt eden yenilenme duygusunu iyice edindiğini anladı. Önceki karmaşık aşağısamaları, kargışlanmaları kökten alan götüren Kurban'a baktı.

Bu genç, bezentisiz adama duyduğu iyilik borcunu ona belki anca ilerde açıklayabilecekti.

Kurban bavulunu aldı, durdu.

— Ben varım ha, zorda, darda bilme kendini. Kaynın olurum. Unutmayasın, adresini ver. Benimki de belli olunca yollarım.

— Yo, ben geleceğim yarın, adresimi de getiririm. Uçağın kaçta kalkıyor kurban ağabey?

— Öğle sonu üçte derler ya, beklemesi ziyadeymiş. Yorulup etmeyesin. Burda da helalleşiriz. Hayda, Tanrıya emanet ol, Emine can.

— Yok geleceğim. Saat ikide olurum orada. Sizin de pasaporttu, gümrüktü işleriniz olacak. Ben de ilgilenirim. Az da olsa belki bir işe yararım.

Kurban bu kez kendi küçüğü saydığı kızın işbilirliğiyle, kentli alışkanlıklarıyla, okumuşluğuyla ortaya çıkışına duyduğu açık ilgiyi itemeden, beğeniyle izliyordu Emine'yi.

— Yorulmazsın ya, can gelin? Az ezik duruyordun ben geldiğimde. Şimdi aralandı o fersizliğin. Bizim gideceğimiz uçak sırfen işçilerinmiş düzeni dirliği bellisizdir nafile, dediler. Eh, biz rezillik çekmeye alışığız ezelden. Sen öyle misin? Hem olma da...

— Daha neler, ne yorulmasıymış? O uçakları biliyorum. Sizin sırtınızdan geçinmeye bu dünyayı hâlâ doyuramadınız. Size rezillik çektirmek için onlar her türlü rezilliği yaparlar, bilirim ben o uçakları. Kalkar kalkmaz işçilerin uçağı alkışladığını da bilirim. Yarın Yeşilköy'deyim. Epeydir kapanmıştım eve, çıkayım bakayım artık dışarlara. Yeniden çıkışım da unutulmaz değerde bir günle başlasın. Sayende, Kurban ağabeyimi Almanya'ya ilk gidişinde uğurladığım yıldan önceydi ya da sonraydı diye ömrümün yaşanmış yaşanacak yıllarını böleyim. Bunu da çok görmezsin ya.

Emine kapıyı açarken gözlerini sakınmayı başarmıştı kurban'dan.

Kurban elini acemi uzattı Emine'ye.

Bu el sıkıştaki küçük ayrıntıları yerine getirmeye, uyarınca davranmaya çalıştı Emine.

Daha çok kolların sallanışıyla bu vedalaşma işlemi çocukça bir şaka gibiydi aralarında.

Kurban, hızla merdiven dönemecine varıp, ardına kısacık baktı.

O bakıştaki Haydar'ı, ciddiyeti, arayışı saygıyla, içine alıp kapıyı çekti Emine.

Neye yaradığını sık sık düşündüğü zinciri alışkanlıkla taktı kapının ardına.

Demin oturdukları odaya yürüdü.

Kapıya yaslanıp ıssızlığın odada yeniden yer edişine baktı.

Kurban'ın gelişiyle başkalaşan şeyler yumuşak kımıltılarla yaşamaya dönerek dağılıyordu çevresine.

Mutfağa sigara tablalarını götürdü.

Derin derin göğüs geçirdi.

"Kurban can, sen ölme e mi. Charter'lardaki ilk yolculuğunu bir çocuğun bayram ilgisiyle belleğine kazıyacak has ağabeyim benim."

Kalan çayın ılıklığını tatmak isterce bardağını yudumladı.

Bir çay daha içmeye karar verip mutfağa girdi, ocağı yaktı. Silinmemekten paslanmaya yüz tutmuş ızgarayı elledi, üstüne çaydanlığı koydu.

Takvimin sayfalarını kopardı.

İçinde bulunduğu ayı simgeleyen, sarılı turunculu solgun yapraklarla tepeleme duran orman resmi çıktı ortaya.

Takvimin yanına asılı duran kalemi alıp günleri belirten karelerden o ayın son gününü karaladı; çayını özenle koyup odaya yöneldi.

Kurban'ın demin oturduğu koltuğa geçti.

Sıcak çayın buğusunu, kokusunu çekti içine.

Düzelen, ışıyan dirimi ürkütmekten sakmırca ölçülüydü kendine karşı.

Birden kıvanmaktan kaçınıyor gibiydi.

Tutuk odasındaki kusmukların kokuşmuş, yapışkan sayrı eden anılarını, dışkısının yayılarak süründüğü bacaklarını düşündü.

Kanına işleyeceğini, ömrünce öyle ağır, dayanılmaz kokulara bürünüp irkiltici olacağını sandığı insan dışkısını olduğunca görür gibiydi. Her doğrulmasında o kusturucu, peltemsi yapışkanlığı yeniden avuçlarmışça duydu. Midesini yalayan dalgalanmanın tepmesini bekledi. İğrenme başverirken anında kısıldı, ezildi, yitti.

Bacaklarını uzattı. Çayını yudumladı.

— Yaşa sen, Kurban can, e mi? dedi. Çıktın geldin, eksiğimi gediğimi gördün. Yarın olsun hele. Sana yolluk yapmalıyım. O uçaklara yolluk da yaraşır elbet. İnsanın insana verebileceği dirlikli her şey yaraşır sizlere. Bir de koca kutu şeker yaptırayım. Uçak kalktığında arkadaşlarına sun. Ağız tadı olsun.

Sözleri bittiğinde aylar ayı ığıldayan irinlenmenin ağulayan kana karışması durmuştu sanki.

Aylardır egemen olan boşunalık duygusu dayanaklarını yitirmişti.

Kurban'a anlatmaya giriştiği konuların kopukluğunu o gidince daha açıklıkla gördü. Halktan kişilerle aralarında sandıklarınca ortak bir dil kurulamamıştı. Bunun kanıtlanmasını Kurban'la yaşamıştı. Bulunacaktı elbet bir iletişim, bir anlatım yolu. Gerçeğin özüne neler pahasına olursa olsun sahiplenecek insan bilinci arasız gelişmedeydi. Sağduyuyu, haklılığı deneyden geçirmenin onurlu uzun köprüsündeydiler.

Emine koltukta kendini izliyordu.

Pullanmaların tükendiğini, kanının gürlendiğini, acıların yolundan gerisin geri çevrildiğini şimdeden görüyormuşçaydı. Doğal devinimlerinin yoluna girdiğini, kolayca iniveren saçlarının dibinden yeni, taze sürgünlerin büyüdüğünü seziyordu.

Tüzeyi görünüşte uygulamış olmanın yettiği düzenlerdeki bayağılığı bu gece daha iyi anlıyordu. Yaşamın yalın kesinliğinde bazı şeyler acı da olsa aylar önceki anlamlarından sıyrılıp değişik görüntüler ediniyorlardı. Dinginlikle baş eğiyordu bunlara. Yargılamanın kolaylığa dönük tembelliğini görmemeye alıştırılmış toplumun her katını, soğukkanlılıkla yeniden düşünüyordu. Her kurumun çürümüşlüğünü geliştiren karmaşık ilişkileri bir çocuk bakışının ilgili kaçırmazlığıyla boyutluyordu. Bütün bunlardan sonra, onu saran olumsuzluk duygusunu yine de ezebiliyor, küçücük ışık kırıntıları akıyordu içinde. Mutluluk buydu işte.

Doğrulup bakındı.

İyi biten bu önemli gecenin sonunu neyle noktalayacağını araştırır gibiydi.

Kalktı, didiklenmiş çekmelerden birini açarak kâğıt tomarlarının arasından düzgünce kalabilmiş iki sayfayı seçti.

Demin Kurban'la yemek yedikleri masaya oturdu.

Gülümseyerek elektriğe baktı.

Yazmaya başladı. Orta parmağı kalemi yeterince kavramıyordu. Aldırmadı.

"Haydar,"

Kalemi dudaklarına götürüp ısırdı.

Aylardır yatıştırdığı sevecenliğin, özleyişin yalımını doya doya içiyordu Emine.

Yazdığı "Haydar" adını bir süre somutlamak isterce gözden geçirdi. Parmak uçlarıyla değdi "Haydar" yazısına.

Yeniden girişti.

"Sana yazamadım. Açıklamak gereksiz. Tutukluluğum bitti. Öğrenmişsindir. Neden bitti? deyip sormazsın, biliyorum. Temelsiz, çürük suçlamaların başı boş salıvermelerine de alışacağız belli ki. Beklenmedik bir şey olmasaydı kolay yazamazdım sana."

Aldırmamayı yeğledi.

Yazmaktı isteği şimdi.

Haydar'a yazmak gereksinmesini veren bu gecenin sonunda durması olanaksızdı.

"Çünkü, tükendiğini sandığım sarsıntılara düştüm. Yok, o sersemliği yaşarken yalnızdım. Yıllarla kabuk bağlamış, silindiğini sandığım uyduruk duygululuklar gedik bulur bulmaz tepiverdiler. Sana yazamazdım. Kuşkulanırdın, buna ne oldu? diye. Geçeceğini biliyordum. Bu iki arada sallanış durumunu ezip öğütecek konumu ve zamanı elde edecektim elbet. Yalnız nerede, nasıl bilmiyordum. Biri çıktı geldi Haydar, o katıksızlığıyla yuğdu arıttı beni. 'Dur hele Emine Hanım, kimmiş o?' diye ince ince gülme. Biliyorsun kimin geldiğini. Belki de yollarken biliyordun ilaç olup beni, yolunda dengesinde eski Emine kılacağını. Kurban geldi, Haydar. Üstelik başta sakarlıkla, ona ağabey demeyi beceremezken, sonunda ağabey demeyi okşarca titizlenerek söyler oldum. Neler konuştuk neler... Seni çocuğummuş gibi duydum. Yoksulluğun pekiştirdiği o onurlu ama dağdağasız davranışlara sahip kişiliğini senden çok Kurban çizdi anlattı bana. Duyarlığımı kazanıp çerden çöpten duygululuğumu, o mideme değin egemen olan şeyi koparıp sildi.

Onunla birlikte yemek yedik. Unuttuğum şeyleri yaptırdı bana. Mutfağa girdim. O da o ara çıkmış. Bir de baktım ki elleri kolları dolu geldi. Mutfaktaki halimi, yemeklere özenmemi hele kuş olup da gelip göreydin. Görücülük havasına mı girmiştim ne... Açıkçası Kurban beni gelinleri olarak beğensin istiyordum anlaşılan. Aylardan sonra ilk kez ağzımda lokmalar büyümedi. Kusmuk yutarca yutmadım çiğnediklerimi. Kurban bir kesim sana benziyor. Bazen de hiç benzemiyor.

Senin nasıl olup da kötülükten, bencillikten sıyrıldığını onu izledikçe apaçık gördüm. Ne geldi aklıma biliyor musun, hani kapalı kaldığımız, boydan boya konuşmayla geçirdiğimiz gecelerden birindeki anlattıklarından biri: 'Geri bıraktırılmış, insan, doğa, cevherleri sömürülmüş ülkeler aydınları Afrikalı, Cezayirli, Mısırlı, İranlı benzeri ülkeler aydınları batının kültür merkezlerinde sınıf bilinçlerini daha da pekiştirmişlerdir. Oranın elle tutulur somutluktaki zenginlikleri, insanlarının üstten bakışları, onların ezilmişlik bilinçlerini daha da keskinleştiriyor olsa gerekti. Bana böylesi pek gerekmeyecek sanırım. İstanbul'a vardığım yıl bu koca kent bir Londra, Paris, Berlin uzaklığı, yabancılığı taşıyordu benim için. Her şeyi İstanbul'un uçlarda toplanan görünümleriyle karşılaştırıp ölçtüm. Bırakılmışlığımızı korkunç duydum Emine Hanım. Aslan arkadaşım Zülkadir de derdi ya, İstanbul'a gelirken bizden pasaport isteseler yadırgamam baba, bilesin, diye. Arkadaşımızın en iyi en bereketli şeyler yağsın dilerim kara toprağına. Tam özetlemişti bizlerle benzerlerimizin durumunu.' İlk kez övünçle yazabilirim ki Haydar, ağabeyimiz Kurban Teşvikiye'deki evi yabancıladıysa da beni yabancılamadı. İşte bu kadarını bil yeter. O iki üç yaşlık ayrımın büyüklüğünü edinmiş. Birlikte kalınınca gerçekten de ağabeyleşiyor. Geçirdiğimiz saatler boyunca Kurban içten, yalındı. İşi karıştıran yine ben oldum. O anlatmaya giriştiği şeyleri iletmekte güçlük çekmiyordu. Aydın kültürünün soyut kavramıyla zengileşmiş bir evreni yoktu ya, bu, Kurban'da eksiklik yaratmıyordu. Bu tür gereksinmelerden uzak geçmiş yaşayışını en yalın çizgileriyle seriyordu. Doğa yasalarına uygun bir olgunlukla aktarıyordu söyleyeceklerini. Bense sözcüklerimin aşırı süslü, kapalı olduğunu sezdim. Demek o aşamayı daha geçememiştik bizler. Üstelik de Kurban can katından olanlar adınaydı girişimlerimiz. Yine de o beni dinlerken sabırlıydı. Anlattıklarımın kargaşasında saplanıp kalmaktan beni kurtaran Kurban'ın bu tutumu oldu. Ona sık sık yazamayacığım. Aramızda asıl bağın bundan sonra kurulacağına inanıyorum. Çünkü o tarım Türkiyesi'nden, gerçekten sanayileşmiş bir batı toplumunun işçiliğini yapmaya gidiyor. Bu, yeni nesnelerle, yeni adlarla karşılaştıracak Kurban'ı. Parayı daha bir başkalaşımda, tüketim toplumunun doymaz itişme-

sinde, korkunç gücü içinde, uygar sayılan bir ülkede yeniden tanıyacak. Anamalcı düzenin girdisini çıktısını kanıyla, beyniyle öğrenecek. Yepyeni sözcüklerle, kavramlarla örülü bir evrenin kapıları açılıyor ona. İşçiliğin ve sermayenin uç noktaya varmış yerleşik yasalarını yaşayarak sınayacak. İletişim işte bunlarla kurulacak aramızda. Ben onu, o beni tanıyabilecek ortama doğru kayacağız artık. O beni, ben onu bileyeceğiz. Sorduğu bir soruya verdiğim yetersiz yanıtı o zaman kapayabileceğim. 'Niye oldu bütün bunlar?' dedi bana. Halkı bilinçlendirme çabamızın uçlara değin ulaşamazlığını, bunun doğal olduğunu anlattım. Başını salladı 'Ya Haydar?' dedi. 'Kardeşimiz olur, iki yıla yakın ki uğramadı, danışmadı bizim yanlara. Mektuplarında da tek kalem yoktu olmuştan bitmişten.' Yanıtlayamadım, sustum. 'Canını sıkma Emine gelin,' deyip gönülledi beni. Karşılıklı bekleştik öyle. Sonra coştuk, neler neler çözmedik birbirimizin ağzından geçmişle ilgili, Annen Hanım'la baban Mürsel, kızkardeşlerin odaya doluştular söyleşi sürdükçe. Yaralarım iyicil kabuklar bağladı, irin kaynaklarım kurudu, dirim Kurban'la geldi yeniden yanıma. Kuş olup da gelip göreydin ikimizi. Onu bizim ünlü Erzurum koltuğuna oturttum. Bilirsin sen de ya o yerinden oynamazı. Başta kasketini çıkardı. Çıkardığında sen oldun. Elbette sen değildin ya, öyle olandı. Bu görüntünün verdiği duygu söylenmeyecek, sese dönüşemeyecek sözcüklerle içimi donattı. Yerli yersiz güldük. Senin beni sıkça uyardığın 'hele sözünün ardını önüne bileydik hanım can, aldın gidiyorsun'lu konuşmalarıma giriştim. Her şey güzellendi. Annemleri bile Kurban'a kötü geçemedim. Babamla annemin öğretmen olduklarını söyleyince Kurban saygıyla doğruldu. Kenan öğretmenle İclâl öğretmen oluverdiler sanki bizimkiler. Oysa ne denli azdır İclâl ve Kenan öğretmen benzerlerinin sayıları, sen de bilirsin ya... Açıklamadım, gönlüm elvermedi. Onlar şimdi azdılar ya, ileride de az olacaklarını kanıtlamazdı bu. Söylemedim bir şey. Çünkü benim bu savaşa girişimin salt yetiştirme yanlışlığına bağlanacak köklerle yetinilecek yanları azaldı. Geçmişteki aile çatışmalarını önemsemeyecek yaşı da geçiyorum azar azar. Nüveyre öğretmenle Selahattin öğretmen ve benzeri işini bir yana koyarak onların da yanlışlarını besleyip çoğaltan asıl değer-emek ilişkililerini an-

latmaya giriştim. Bundan ötürü ailem için pek bir şey demedim. O ki Kenan öğretmenin 'Okut bu çocuğu,' demesiyle buna sıvanmıştı. Ve o okuyanın Kurban'ca pek anlaşılmayan nedenlerden ötürü mahpusta oluşuna bile olgun bir tutumla anlayış gösteriyor, ne Kenan öğretmenden, ne de okumuşluktan kuşkulanıyordu. Bizimkileri sergilemeye girişmek yanlıştı açıkçası. Anamın küçük cömertliklerle, iyilikseverlik adı altında geçiştirdiği insanlık sorumluluğunun sıradanlığına dönemezdim. Ahlak satıcı bu kişilerin asıl insanca ahlakın köküne inemeyişlerinde yatan çıkarcı yüzlerini sağlam kanıtlarla sergileyecek zamanımız daha ileride olacak. Kurban'a bizim kahraman olmaya davranmadığımızı anlattım. Yurtseverliğin kahramanlık değil, en doğal tutum olduğunu bana iki üç sözle aktardı, çok sevdim Kurban'ı. Almanya işçisi olan akrabamız, Alman İrtibat Bürosunun okuma sınavı için ezberlediği parçayı bana gururla utancın karıştığı tutumuyla okurken epeyce yaşlandım sanki. Yıllardır tıkanıp kalmış, basılmış, akrabaca yakınlık dedikleri o ılıman şeyin aramızda oluştuğunu gördüm. Gözlerim yaşardı. 'Hadi hadi,' deme. O okudukça, ezilmeler, acılamalar, haksızlıklardan kurulu baskıyı geriye iten geleceği gördüm. Kurban'ın bir ilkokul öğrencisi dikkatliliğiyle titizlendiği, ezberlediği okuma parçasında neler yoktu ki... Sömürgeci batının yerli baskı grupları aracılığıyla yüksekten atan sesi duyuluyordu. Ağabeyinin dışlaştırmadığı tedirginliğini tuttum bu gece. Biz onları yeterince tanımıyoruz. 'Sen bile,' dersem kızma e mi? Bana neyi gösterdi Kurban biliyor musun? Hayatın o gülümserken kahpece vurulup düşen, anında filizlenen verimli, tükenmez ana damarını gösterdi. Ağlarken gülenin korkunç gücünü, başa çıkılmazlığını yeniden hatırlattı. Okuduğu, 'trende yüznumaralar ve atılacak çöpler' bölümünü dinlerken giyimiyle, gözlerindeki pırıltıyla, kasketiyle çizdiği şey anca bir film kamerası aracılığıyla aktarılacak bütünlükteydi. Kurban ezik değildi, ezilendi. Bu önemli ayrımı getirdi bana. Tek gizilgücün onlar olduğunu söylemenin yetmeyeceğini, onların katılmasının gerekirliğini serdi. Şarlo'nun güldürürken ağlatıveren insancıl yüzünü çizdi. Daha da önemlisi ardımda bıraktığım güvencesiz, yumuşak başlı, sinsi olmaktan öte, çıkarını ederini bulamamış tanışlarımın Erzurum'dan,

Kars'tan ve büyük kentlerin ne yapıp da geçindiği belirsiz kişilerinden kurulmuş yüzler dizisinden bir sözcü olarak çıkmışçaydı karşıma. En önemlisi..."

Kapının yeniden çalındığını duydu Emine.

İlkten epey ilerlemiş saati düşündü.

Bir an kapıyı açamayacak denli soğuk, dik bir anımsayışın bastırışını gördü.

Zil bu kez yeniden arasız çaldı.

Emine kapıya varana değin çalan zilin dışarıdaki beklenmez direticisini çıkaramıyordu.

"Kurban mı acaba?" diye seviniverdi.

Yok olamazdı.

Kalamayacağını kesinlikle söylemişti.

Yoksa arkadaşlarına haber verip geri mi gelmişti?

Böyle bir şeyin anca kentlilerce yapılırlığını çarçabuk düşündü.

Yine de Kurban'ın dönmüş olabileceği varsayımıyla içi ılıklanmış, batıcı anımsamalardan kurtulmuş açtı kapıyı.

Postacı vardı karşısında.

Nedenini bilmeden iki adım geri kaçtı Emine.

— Telgraf. Semra Kozlu siz misiniz?

— Evet.

— İmzalayın lütfen.

Emine alamıyordu geceyarısı gelen bu telgrafı.

Zülkadir'in anası gibi ilk kez telgraftan korktuğunu düşündü.

Yaşlı kadının göçmüş gözlerinin ışıksız karasına oturmuş, berkitilmez acıyı yüz yüzeymiş gibi olduğunca görüverdi.

— Saatiniz kaç acaba?

— Neredeyse sabah olacak. İkibuçuk.

— Telgraf nereden?

— İzmir'den. Kardeşim, imzalasınız da ben de gitsem.

Postacının bıkkın uykusuz yüzündeki ilgisiz bekleyişi seçti.

Mektup yazdığı kalemi bırakmadığını anca anladı imzalarken.

Postacı uzattığı tükenmezini geri çekip bekledi.

Atılan imzanın ayrılan bölümden taşmasını azarlarca izliyordu.

Yukarı katlardan bir kapı açıldı, asansör çağrıldı.

Postacı seslere dalmış gibiydi.

— Tamam, dedi Emine. Teşekkür ederim.

Postacı gideceğine araştırır bir bakışla yeniden bekleme durumuna geçti.

Emine anladı.

Çantasından aldığı bir iki kâğıt parayı uzattı adama.

Yukarı katlardan gevşek konuşmalarla geceyarısı konukları uğurlanıyordu.

Kapıyı örttü, ardına dayandı.

Kâğıdı açmadı ilkten, gözlerini yumdu bekledi.

Telgrafı okumadan sıradan sözcüklerle tanımlamaya çalışıyordu nedense. Sonra alıştı.

"Yavrum, Seçil intihar etti. Kurtaramadık. Cena..."

Telgrafı bırakmadan, parmak uçlarına basarak yavaşçacık yürüdü.

Olağanüstü bir dikkatle hiçbir şeye dokunmamaya çaba gösteriyordu.

Sanki içeride, o dağıntının sürdüğü yatak odasında şişman yanaklı, kartondan sevimli ayıcığın ışıkları yumuşattığı yerde uyuyan sevgili biri varmışçaydı bütün davranışları.

Masanın başına geldi,

Haydar'a yazdığı mektuba baktı.

İlkin ne olduğunu çıkaramadı, duraksadı, sonra tanıdı yazısını.

Masaya kapaklanır gibi eğildi.

Elindeki kâğıdı sonuna değin okumama kararıyla dürdü büktü, Haydar'ın mektubunun yanma koydu.

Buruşuk kâğıtla, ak düzgün özenle yazılmış kâğıda baktı.

Canlı bir şeyleri seyrediyormuşça değmek için elini uzattı, sonra dokunmaktan sakınarak geriledi.

Odayı taradı gözleriyle.

Baktıklarını görmüyordu.

Masaya takıldı yeniden gözleri.

Algılamaları zorlaştıran bulanıklığın, duyarlığı güçleştiren o yarı bilmezliğin bağrında tortop yoğunlaştığını bildi.

Yürüdü.

Kurban'ın oturduğu koltuğa sürdü elini, sonra çöktü oraya.

Yemekten önce topladığı resimlerin, afişlerin katlarını çekti, açarak bir bir baktı hepsine.

Aradığını bulamamışça sermeye başladı önüne.

Bildiklerini beyninin yeniden saptaması bir bilgisayarın katılığıyla oluşuyordu.

Kupkuru, renkten yoksun bir anacaddeden doğru sesler taşıyor gibiydi oturduğu yere.

Öğrendiği okul şarkılarından, marşlardan, anneannesinin sevdiği fasıl parçalarından, cumhuriyetin ilk dönem tangolarından oluşan bu sesleri canlılıkla duyuyordu.

Nefesli çalgılarıyla, her şeyi tırmalayıcı uyumsuz bir yorumla çalan bando giderek yaklaşıyordu. Tümü boz giyimli bando takımının başı elindeki yönetmen sopasına takılı kirli bir bayrağı hızla indirip kaldırıyordu.

Bandonun çevresindeki çocuklar kalabalığı toprak renginin bütünlüğünü hiç bozmadan, koşuşturuyorlardı.

Birden alanımsı bir yer açılıyordu önlerinde.

Ortada duran başsız insan heykelinin belirmesiyle, daha çok silah sesleri, jetlerin uçuşu, top patlayışlarıyla çoğalan bir gürültüye dönüşüyordu ilk duyduğu sesler.

Birden anneannesi ardında kedileriyle beliriyordu.

Yandan kurmalı gramofonunda Hafız Burhan'ın plağı dönmeye başlıyordu.

Ve anneannesi konuşmadığı halde sesi duyuluyordu:

"Hafız Burhan Bey Boğaz'dan geçerken gazele başladığında Kanlıca'da söylese Bebek'te duyulurmuş. Bizim gibilere artık yer yok Emine kızım, Nüveyre gibilere desem uygundur, yani annene bilmem... Sultan Reşat'ın son selamlık töreninde öyle gençtim ki bileklerimdeki damarlar, içine firuze kaçmış gümüş iplikler gibiydi. Emine, Beşiktaş'ın ıhlamur ağaçlarının olanını kesecekler gör bak. Yerine lenduha apartmanlar yapacaklar. Bu apartmanlar insanları hayattayken mezar karanlığına yaklaştırıyor. Bir evin içinde gün ışıkları oynaşmaz, kedi-

ler yalanmaz, oraya serçeler uğramazsa bilmem ya insan nasıl benimser evim diye. Şimdi sana Hamidiye marşını çalacağım. Bu İtalyan muzıkacıbaşı Lange Beyin maestroluğunda çalınmıştır.

Lange Beyin kızı bir ara İstanbullu tazelere gözyaşı döktürmüştü. Bunu yapan kişizade, kızı gebe bıraktığı halde almazlanmca da intihar etmişti matmazel. Onun için Lange Bey neyi çaldırsa bence dokunur insana. Dinle, ortanca, dinle... Bir de dedenin söylediği şarkıyı dinle. 'Okşadığım o elleri başka bir el tutmasın' Ah o güfteler, ah o besteler! Bambaşkaydı... Bu evlere, bu cihannümâlara, bu sevdalara göreydi. Edepli, hicran dolu şarkılardı. Öldü, yetim kaldım. Ah yavrum, neler için heder etti deden kendini bilsen... Resneli Niyazi Beyin kadim dostuydu. Onlar gözden düşünce, plakları da vardı onların, Niyaziler, Enverler, hamiyetli askerler, senin için bulayım sana o plakları... bula..."

Hamidiye marşı Dolmabahçe Sarayının kristal avizeleri gibi yalımlanıyor.

Sonra Atatürk beliriyor sarayın balkonunda.

Bekleşenlere sağlığıyla ilgili açıklamayı, o önemli konuşmayı yapıyor.

On Kasım, saat dokuzu beş geçe derin kuyulara özgü bir sessizlik abanıyor İstanbul'un üstüne.

Ebedi şefin, ulu önderin naaşını bekleyen öğrenciler, genç zabitler, izciler ve tabut.

On iki general; Milli Kurtuluş Savaşının eski zabitleri tabutu top arabasına taşıyorlar.

Arkada, Batı marşlarından başka yapıda, Kanlıca sırtlarındaki bir yokuşun, bir sarmaşığın, bir kumral hüznünü taşıyan Hamidiye marşı!

Sütlüce yönlerinde bükülmüş bir ahşap evin iç avlusundaki tulumbayı çeken sabık reji işçisi Remzi Efendi öteki kira odalarmdakiler ortaya çıkmadan acı suyla yıkanıyor yine.

Sonra öksürük nöbeti başlıyor "Hökürdetme, lanet, hökürdetme," diyor.

İlk tütün grevcilerindendir Remzi Efendi. O zamanlar ciğerleri alanları dolduran bağırtıları taşıyacak denli gür soluklanmalarla şişerdi.

Ağır yeşil bir balgamı tükürüyor mendiline.

"Sür git değilmiş haykırmaların, Remzi Efendi," diyor kendine. "Hay Allah iyiliğini versin!"

"Regie des Tabacs De l'Empire Ottoman" yazılı tenekeden dikdörtgen tütün kutularını düşünüyor.

Haliç'in batacakmışça giden vapurları çok sessiz o sabah.

Remzi Efendinin öksürüğü yatıştığında güneş almayan odalarının kapısı açılıyor.

Karısı Nesliye Hanım yarı kötürüm sağ yanını, kapı kasasına dayayıp "Efendi," diyor, "hayırdır inşallah! Ne uyku bu sabah bizdeki... Sanki ölü toprağı serptiler üstümüze."

Remzi efendi, yarı aç yaşamış, kirayı en önce düşünmüş, kocasına çocuk doğurmamışlığından öte olanları dert deyip ağırlaştırmamış karısına sevgiyle bakıyor.

"Nesliye, o kadar oldu mu saat? Tüh, Cibali'ye, kahveye gidecektim! Bizim Ramiz'i bulmaya... Hani şu eski rejiden, şu topalı canım."

Yukarı çıkıyor.

Kapı örtülünce tulumbanın görüntüsü biraz daha yitiyor.

Yan odadan gelen inlemelerden başka ses yok evde.

Şehrin öte kesiminden gelenlerse İstanbul'un Müslüman bölümüne pek ulaşamıyor.

Anneannesinin çenesine ak tülbenti bağlıyor Nüveyre öğretmen.

Çene boşalıveriyor yine.

"Öldür," diye bağırıyorlar...

Kendini toparlamaya girişti.

Omuzlarını silkti. Demin açtıklarını katlayıp dürdü.

Masaya yöneldi.

Telgrafı yeniden okumaya davrandı.

Bükülmüşlüğünü yarı yarıya sıyırdı.

Okunabilir yere baktı. "Seçil intihar..." bölümünü okudu.

İlerisine gitmedi.

İçindeki soyutlamaya kayan binbir depreşmenin yüreğinden beynine ulaşamayışından ürktü.

Elektriği söndürdü.

Kurban geldiğinden beri –gittikten sonra da– ışığı yanan yatak odasına geçti.

Telgrafı top top edip avucunda sıkıca tuttu.

Sonra yatağın üstüne bıraktı.

Banyoya girdi.

Musluğu açıp başını altına soktu.

Soğuk suyun ensesinden içeri sızan, sırtını ıslatan ürpertisini engellemedi.

Eğimini bozmadan bekledi.

Saçları, kulakları suyun altında kendinin değilmişçeydiler.

Lavaboda akan suyun horultularla çevrinip emilişine baktı.

Ardından ellerini, ayaklarını uzun uzun yıkadı.

Dişlerini ovdu.

Aylardır yapmadığı bir temizlik sıralamasına girdi. Yeterince paklandığı kanısına varınca yatak odasına geçti.

Giyim dolabının birbirine girmiş yığıntısından uzun kollu, yakası boyundan vurulu, ak sabun kokan bir gecelik çıkardı.

Yatağını açtı.

Yere düşen telgrafı hızla aldı, bakmadı.

Birden annesinin eski tuvalet masasının önündekileri aralayıp aylardan beri ilk kez kendini, Emine'yi aynada gördü.

Baktı.

Yanak kemikleri alabildiğine belirmiş o zayıf yüzü yabancıladı. Bir gözleri tanıdık gibiydi. Onda da yadırganacağı seçti. Ağır sorularla örülmüş acıların oturakaldığı gözbebekleri sarsıcı bir bekleyişle doluydu. Yüzü gerçekten çok değişmişti. Çekilerinin, acılarının, sevilerinin barınağı olan gözlerindeki anlamı da yeterince tanımlayamıyordu. Öğrenecekti nasıl olsa.

Yeni yüzüyle tanışma gücünü kutsar gibi saçlarından geçirdi elini.

— Ya Nüveyre öğretmen, dedi. Bak, gördün mü güzel kızlarını?

Bunu anca duyulur gibi söyler söylemez gözyaşları tepti.

İlkbahar yağmurları benzeri koygun bir hüzünle sıvanmış o boşalmanın ılık ılık her yanından indiğini seziyordu.

Yatağa girdi.

Geceler boyu uyumayı hiç düşünmeyip böylesine bir girişimde de bulunmadığından yastığını duvara dikey koydu.

Dayandı.

Teriyle ıslanan telgrafın yumuşayıp yapışan kâğıdını daha da sıktı avcunda.

Yarı otururluğunu bozup yatağına uzandı.

Örtüyü başına değin çekti, sonra azardan sızan ışığı engelleyemeyeceğini anlayarak kalktı, elektriği kapadı.

Yeniden örtündü.

Karanlığın giderek ağaran uçlarından doğru bir kar kokusu salındı burnuna.

İstanbul'a ilk karın genellikle sabaha karşı yağdığını düşündü.

Perdelerini açanların "A... kar yağmış," diyerek şaşmaları neredeyse bu büyük kentlerin kurallarından gibiydi.

Karın az da olsa İstanbul'u ıssızlaştırıcı erkenci aklığını düşündü.

Yüreğini deşecek, kanatacak acının belirmesini uslu uslu bekliyor gibiydi.

Acı yüreğe de, bilince de henüz varmamıştı.

Dün hangi saatlerde kendine kıymıştı o...

Günün iki alacakaranlığı sayılabilecek sabahta mı, yalnızlığı gizlice taşıyan, kişileri dipten doruğa sarsan akşamüstlerinde mi?..

Ölümün genç bir masal güzeli olan insanı sanki kıskançlıkla sarmalayışını, okşayışını duyar gibiydi.

Seçil kendine özgü bir gençlik gülüşünü ediniyordu şimdi. Yüzünde arılık duygusuyla çekiciliğin birlikte açılıverdiği gülümseyişle koşuyordu.

Kar kokularıyla dolup duran o kentte benzersiz düşlerle geçirdiği çocukluk günlerine dönüyordu.

Canından vazgeçmeyle edindiği erincini tanıtlar gibi ellerini çırpıyordu. Dinmez karlar, sıra dağlar kentine, bayram yeri kalabalıklarına koşuyor, yüzünün daha boya görmemiş tazeliğinde açan, her gördüğüne şaşmaya hazır çocukluğunu yeniden diriltiyordu.

Bir küçük kızın ayaklarını ovuyor, "Seveceğimiz insanı da siz mi ayırıp, bulup getireceksiniz bize yoksa?" diye duygulu ama dayanıksız sorular soruyordu.

Sonra gittiği gezilerden kartlar atıyor, "Bir izlenimciyim ben," diye yazıyordu. Kuzey Avrupa kentlerinden birinin çok yüksek tavanlı, görevlilerinin seçkin sözcüklerle konuştuğu, dönen kapıları kristal camlı, parmak batırma taslarının gümüş olduğu, suyuna gül yapraklarının katıldığı otellerde Seçil giderek resimsi bir görüntü oluyordu. Kimlerin uçucu beğenilerine kaynak edildiğini araştırdığı, bunu çok özendiği yıllardaki yapmacıklığı elinin tersiyle itiyordu. İtişinin gücü karşı koymalarını sonuçlandıramadığı zamanları boşluğa doğru uçuşturuyordu. Ardından gözetçi annesinin gülmez yüzü beliriyordu. Bu kez Seçil hemen yumuşayıp kocasıyla katıldığı çevreye yönelttiği ilişkileri tatlı bir şımarıklıktan öteye vardıramıyordu.

"Kör olayım ki, bir onu sevdim ortanca" diyordu.

Emine binlerce anının hızla değerlenen, eşsizleşen görüntüleriyle kuşatılmış, gözleri kapalı bekliyordu yatakta.

Yaşamanın yanlış tanımaz, sağlıklı soluğu değiyordu ona sanki. Yıllar öncesinin Seçil'le geçmiş bölümleri, sesiyle, rengiyle, saatiyle, günüyle sözleriyle kahkahalarıyla belirgin, özümlenmiş capcanlı dört yöresine doluşuyordu. Küçük kızlıklarının katıksız inançlı arayışları, yaşamayı oburca tanıma içgüdüleri bileniyor, Emine'yi şaşılası ak görkemiyle uyarıp kolay alışamayacağı bir geçmiş mutluluğa sürüklüyordu.

Geceler boyu tatmadığı düzenli uykuların başlangıcı olan o tanıdık çözülmenin, yumuşak okşayan yeğniliğin, derin bir dibin altından doğru yükseldiğini duyuyordu şimdi. Çok sıcak bir günün, dingin boşalmış saatlerinde gür bir kayın ormanının yeşil koyağına girmiş de aralardan ikide bir sızan ince, ılık esintileri yudum yudum soluyormuşça rahatlıyordu.

Avcunda teriyle ıslanmış kâğıdı yüzüne yanaştırdı.

El yordamıyla başucunda duran masaya bıraktı.

Okunmazca eriyip gitmiş kâğıt topağı, oradaki henüz yırtmadığı tek mektubun, Kiraz'ın kaçma, hırsızlıkla suçlanma olayını anlatan mektubun üstünde kaldı.

O kayın ormanının, öğlenin yoğun sıcaklığını omuzladığı loş, kımıltılı yeşilinde, binlerce yaprağın salıntısından oluşan sesleri, dinliyordu sanki.

Tedirgin, çaresizlik düşleriyle dolu dalgınlıkları getiren topraksı bulanıklık dağılıyordu.

Yerine çocuk uykularının duru dingin geçişi başlıyordu.

Bir iki devindi yatakta.

Bıraktığı telgraf kâğıdını yeniden arandı.

Tuttu okşadı onu.

Ağlamaya dönen sesiyle.

— Cenazene gelmeyeceğim Seçil, dedi. Yarın Kurban'a gideceğim. Yolcu etmeliyim onu. Seni meğer ne kadar çok severmişim. Haydar'ın mektubunu da bitireceğim ya hemen bugünlerde değil. Nüveyre öğretmeni, annemizi bu ara göremem. Kuşkusuz üzülüyordur, hem de çok üzülüyordur. Yerini bulmayan o üzüntüler, paralanmalar yok mu beni tiksindiriyor. Epey değiştim ya bu olayda kendime pek güvenemem. Çünkü artık sen de geçtin onların suç dosyasına. Seçil, bak birlikte düşünelim. Ertegün üsteğmen çözüm değildi elbette. O da kim bilir hangi amansızlığın uygulayıcısı oldu çıktı. Bu bile seni annemizin istediği yöne sürmesine yeterli neden sayılmazdı. Sen yok musun, sen... Kurban seni görse şaşacak. Resmini göstermeliyim ona. Yakutiye Medresesinin önünde olan vardı ya, senin yüzüne o ışık kırıntıları nereden yansıyıp düşmüştü? Kör olayım ki bir güzel, bir iyiydin ki Seçil! Yalnız güçlü değildin. İnan buydu yolunu yordamını sana yitirten.

Bak senin genç kızlık yeminini ettim...

Beğenmezliğimin gemlediği sevgim boşandı.

Seni çok incittim

İncittiğim sen değildin.

Sen olanı hiç incitmedim değil mi? Seni nasıl da severmişim...

Koygun bir akışkanlık dalıyor yüreğimi.

Artık senden uzun süre konuşulmaz, acıya saygıdır diye.

Çerçeveden sessizce çıkarılacak, solmaya bırakılacak bir düğün resmini düşünüyorum.

Değişik olsun diye pembe gelinlik istemiştin.

Büyüklerimiz "ille beyaz" diye diretmişlerdi.

Sonra da ak tülden köpüklere bulamışlardı seni.

Çünkü beyazlık onlarca genç kızlığın, saflığın simgesiydi.

Her şeyi, her zaman olduğu gibi abartıyorlardı.

Sen evlendiğinin gecesi kirletilecek miydin de... "Ak ak lekesiz aklık son kez kızımızın üstünde olsun," diyorlardı.

Düğününde var mıydım?

Vardım.

Ne gösteriş, ne varsıllık ne bolluktu o.

Kocanın yarım gülümseyişli kan yakınları...

Sahi onları bir daha hiç görmedim mi?

Belki gördüm de anımsayamıyorum.

Sararıp gidecek o resimde ben de bir kıyıda duruyordum.

Ayakkabıların ak satendendi, incilerle bezenmiş gümüş tokalıydı.

Bir onları çok beğenmiştim. Çok masalsı gelmişti bana.

Seni "Güzel Seçil," diye çağırmaya düğününde başlamışlardı, bak unutmadım.

Sonra o sivri çatılı, çan sesleriyle dolu, gölgeli, yağmurları mevsimlerle süren yerlere balayına gitmiştin. Hayranlığını içine sığdıramıyordun. Seni, özünü tüketirlerken, "BAK BAK GÜLÜMSE ÇÜNKÜ MUTLUSUN," diyorlardı.

Artık kakmalı ceviz sandıklar yok.

Oralarda saklanıp arada bir yumuşacık anımsayışlarla bakılıp okşanacak şeyler de yok.

Belki de böylesi daha iyi.

Fotoğraflar yıllar geçtikçe hüzünlü, acı, biraz da gülünç olurlar.

Düğün günü elindeki buket yapma mıydı?

Sevgi büyük bir soyutlama mı, yoksa akılla beslenen bir gerçek mi?..

Yolunu bulamıyordun, demek ki buldun.

Cenazene kimler mi gelecek...

Babamız bile demeye dilim varmıyor. Gelecek ve kahrolacak. Sakat yüreği biraz daha zorlanacak. Belki de bu yaşadığı zamandan bir bölümü eksiltecek.

Sen onun ilk kızısın.

Nice yıllar önce seni ilk baba olan bir genç yakışıklı adamın, diri, umutlu kendine güveniyle sarmıştı.

Tüm bunları geçmişinden çıkarıp basacak gömecek yüreğine babamız.

Annemizse daha bir çökecek.

Peki sorarım bu parçalanmalar artık neye yarayabilir?

Senin gibi daha otuzuna varmadan didilip eksiltilmiş bir insan için başka yol yordam bulamıyorlar mıydı?

Bağışlayabileceğimi de sanmam, acıyacağım belki onlara.

Ben acımaktan bıktım artık canım Seçil, bilesin.

Üstündeki örtüyü indirdi.

Karanlığa baktı.

Karın o çok tanıdık aklığını, hatta kokusunu sezdi.

Gecenin koyuluğunu, perdelerin örtülmüşlüğünü aşıp engel tanımaz akçıllık odaya sızıyordu. İstanbul'da kar duvarları örülmezdi ya neyse...

Onlar Seçil'le karın hasını tanımışlardı.

Yeniden uyuma durumuna geçti.

Acı, ince yarılmalarla sevecenlik arası bir yumuşaklıkla yüreğinin başında dolandı. Kıyıldı içi.

Gecelerden sonra ilk kez sayrılardan, ürpertilerden, sayıklamalardan uzaklaşmasını tanıdı.

Yarın sabah dışarı çıkacaktı, kapanma belki de kaçma bitmişti.

Kurban onu bekliyordu.

Haydar'ın yargılanmasının sonucu ne mi olacaktı?

O uygun gördüğü gibi yaşamasını bilmişti, ölmesini de bilirdi.

Mektuba yeniden girişirse katacağı cümleyi düzgünce toparlamaya çalıştı; "Benim ablam, senin ağabeyin Haydar, biri eller eline gidecek gibi dirençli ve yürekli, ötekisi dayanıksız bir kış bahçesi çiçeği edildi."

Gazetelerde yarın sayfalarla ölüm ilanları çıkacaktı.

Seçil'in intihar olayı örtbas edilecekti kesinlikle.

"Değerli eşi... çalışmalarıyla Türk eğitim hayatına büyük hizmetleri olmuş öğretmen... sevgili kızları... ablaları... anneleri... biricik eşi amansız hastalıktan kurtulamayarak genç yaşında..."

Bu çağrıyı duyan önemli çevrelerin kişileri ve yakın kişileri ölünün cenazesine doluşacaktı.

Sıra sıra dizilecek, en asık yüzlerini takınacaklardı.

Arada bir kıpırdamaları, beş eğmeleri, gönderilen boy boy çelenklerin kimlerin adını ya da hangi kuruluşları belirttiğine bakmak içindi.

Kimler kimler olmayacaktı ki orada.

Cenaze kalabalığının önünde duranlardan, ağır davranışlarla bakınan, sivil iki kişiden biri andında bekleyen resmi giyimlilere buyuracaktı:

"Suçlunun gözlerini bağlayın. Dört ayak eğimine getirip yürütün. Kişiliği bölünsün."

"Soyun çabuk. Diretiyor mu? Davranın. Elektrotları sıkılayın. Voltajı yükseltin. Daha... daha... daha yükseltin. Beyni bölünsün."

"Bize karşı çıkmanın ne olduğunu öğretmeliyiz. Dışkılarına sürünsün varsın. Yaptıklarını bunların ağzına doldurmalı."

"Orospu çocukları. Kancıklar, itler!"

"Sürüyün köpeği."

"Sizi hep bir yerlere mi sürmeliyim ben. Büyükleriniz olarak yüzlerce yıl denenmiş sağlam mutluluk yollarını salık veririz."

"Seçil'den neyi sakındık. Eksiksiz bir hayat sundu kocası ona. Sıkıldığını hiç belli etmedi bizlere. Etseydi hemen çaresine falan bakardık."

"Seçil değil sıkılmak son günlerde gülümsemeyle bile yetinemez olmuştu. Dinmez kahkahalar içindeydi."

"Öyle güzeldi ki."

"N'olacak kara toprak neleri almıyor ki."

"Karımın intiharını saklamalıyız. Bu intihar kocası olarak fevkalâde bir elemle karşılıyorum. Kendisini öldüren bir anne, üstelik bunu elle tutulur nedenlerden ötürü yapmadıysa bir ruh hastasıdır. Oğullarımızın ilerde kompleksli insanlar olmamaları için bu olayı saklamalıyız. Çünkü hayat devam ediyor. Ben artık yarım bir adam olarak da bundan sonra çocuklarımız için yaşamak zorundayım. Beni kimse suçlayamaz. Koca olarak karımı pek çok sevdim."

"Emine kızım, hep sorular sorarak yaşanmaz."

"On ikisindeki Emine Hanım."

"Benim küçük karıcığım, sabah oluyor. Tarla kuşlarının..."

"Kız mısın?.. Söyle, söyle diyorum. Yoksa o adamla..."

"Gümüşüm Ahmet olmuşsun koca bir delikanlı."

"İstanbul'a siftah gelişim ölüne miydi Zülo..."

"Beni sevmiyorsun ortanca. Oysa çaresiz anlarımda sen, Erzurum, karlar, Ertegün..."

"Aşağılara tipiler diye kuşkulandık. Tepeleri kolayladık düzleri bulduk. Kiraz çocuk üşüdüğünde bağrıma bastım, acıktığında süt damarı kurumuş mememi verdim."

"Evli bir adamla basılmış."

"Kara jartiyerler. Düşünün. Üstelik polis... üstelik polis... üstelik polis..."

"Sinop kalebentliği ciğer mi koyardı insanda Saide abla."

"Kahrolsun emperyalizm."

"Seçil beni düşünmesin. Olmazsa karımı getirtirim, sinemaya şuraya buraya giderim onunla."

"Görmeden olmuyor, kor düşüyor insanın içine."

"Konuşmadı efendim."

"Hay hay deneriz."

"Artık konuşsanız iyi olur."

Emine aylar sonra bu gece, o duygusuz yüzü bir yerlerden tanımaya, çözmeye yaklaşıyor gibi.

Bu odur...

İşte o...

Güzel ağzı ağır çizgilenmelerle aşağıya doğru çekilmeye yüz tutmuş, kırkını aşkın, gözlerinin yeşili hemen seçilen yakışıklı bir adam bu. Onun o saygılı dinleyenlerine buyuruyor.

"Ben çıkınca üreme organlarına bağlayın bu kez."

"Kanama artıyor. Bazen kadınlarda kanama engellenemiyor."

"Ölmez. Ölmüyorlar kolaylıkla. Üstelik bu epey dayanıklı gibime geliyor. Gürbüz bir kızmış. Güzelmiş de galiba."

"Öyleydi ya pek bir şey bırakmadık."

Gülüşüyorlar.

"Adı ne?"

"Semra Kozlu."

"Semra Kozlu... Semra Kozlu... Semra Kozlu... öyle mi, neyse."

Arasız içki içenlere özgü ince bir kızartının belirgin yeşilini bulandırdığı gözler sanki yıllar öncesinden anımsanması gereken olanaksız bir derin ayrıntı gibi. Karlı bir gecenin içinden bakıyor Emine'ye.

Yeniden köşedeki insan yığıntısına, işkenceye sürülecek olana bakışları yöneliyor.

Sonra düşünceli, ağır adımlarla çıkıyor dışarı, kapıyı kilitliyorlar.

Sancı anında başlıyor.

Bu korkudur.

Kimseye açıklanmayan, güçlü kişinin kendi başına savunusunu yaparak dışlaştırmayacağı ezici korkudur.

Yığıntının kıpırdayışma ilgi duyan yok odada.

Onlar yeni işlemlerine, yeşil gözlü, çekinilen kişinin buyruğuyla, tat alarak girişmedeler.

Gümrü'den anayurda göç ederlerken semaverini ikide bir yoklayan kocasına sevdalı, tutkun babaanne, uzak tepelerde balalaykayla çalman ağır bir Rus romansını dinleyip gözyaşları döküyor.

İş görmemiş ince kuru ellerini alnından geçirip "Esirgeyen ve bağışlayan Rabbim... Hay Hak.." diyor.

Sarıkamış şehitleri, dayılar, annelerinin bu ağlayışından habersiz fotoğraflarında Enveriye bıyıkları, çakmtılı gözleriyle alabildiğine ciddi duruyorlar.

"Bu bir türküdür," diyor Haydar. *"Unutmayalım can hanım, hep birlikte söylendiğinde bütünlenecek."*

İstanbul'a yılın ilk karı yağıyor.

Uykuya geçiş sınırının aşıldığı an bilinmez.

Emine'nin geceden son izlenimi, tipinin sıklaşmasından ötürü limana giren bir geminin yolunu ararca sürdürdüğü kalm, yumuşak ses.

Bir de denizlerden öte bir yerde sarı yeleleri ipeksi, gergin sırtları çilli iki doru atm ardarda koşmasına benzer, içini yuğan o arı devinim.

Atlar yaklaşır gibi olduğunda gerçek uykunun iyicil kollarına kaydı gitti.

Mart 1973 - Temmuz 1974
Mecidiyeköy, İstanbul

68 Kuşağı olarak da tarihe geçen ortalama 1947 doğumlu gençlerin 1960'ların özgürlük ortamında boy veren eşitlikçi bir dünya kurma düşlerinden 12 Mart 1971 darbesiyle uyanmalarının romanı oldu *Kırk Yedi'liler*... İdamlarla, işkencelerle, sokak cinayetleriyle mahkûm edilen hayallerin, korkunç kâbusların romanı, bir anlamda Türkiye'nin en dramatik kuşağının romanı...

Henüz ilk romanı olmasına rağmen *Kırk Yedi'liler*, toplumsal acıları kendine özgü duyarlıklarla bir dil ve edebiyat olayına dönüştüren Füruzan'a 1975 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü getirmişti.

Biz de, yayımlanışının kırkıncı yılında bu özel romanı, özel bir baskıyla yeniden gündeme getiriyoruz.

ISBN 978-975-08-2896-6
40 TL
9 789750 828966